

2011 YILI PROGRAMI

**17 Ekim 2010 Gün ve 27732 Sayılı Resmi Gazetede Yayımlanan
12 Ekim 2010 Gün ve 2010/966 Sayılı 2011 Yılı Programının
Uygulanması, Koordinasyonu ve İzlenmesine Dair
Bakanlar Kurulu Kararı Eki**

BİRİNCİ BÖLÜM

2011 YILI PROGRAMININ MAKROEKONOMİK AMAÇ VE POLİTİKALARI

I. MAKROEKONOMİK AMAÇLAR

2011-2013 dönemini kapsayan Orta Vadeli Programda (OVP) yer alan temel amaç, makroekonomik öncelikler ve 2011 yılı hedefleri çerçevesinde; küresel krizden çıkış sürecinde büyümeye istikrar kazandırılması, istihdamın artırılması, kamu dengelerinin iyileştirilmesi, fiyat istikrarının sağlanmasına yönelik olarak enflasyonun daha düşük seviyelere indirilmesi ve cari açığın kontrol altında tutulması 2011 Yılı Programının temel makroekonomik amaçlarıdır.

II. MAKROEKONOMİK POLİTİKALAR

A. BÜYÜME VE İSTİHDAM

- i. Kriz sonrası dönemde para, maliye ve gelirler politikaları, Merkez Bankasının fiyat istikrarı hedefiyle çalışmayacak şekilde, istikrarlı büyümeyi ve istihdam artışını destekleyecek doğrultuda ve eşgüdüm içerisinde yürütülecektir.

- ii. Büyümenin finansmanında dış kaynağa olan bağımlılığı azaltmak amacıyla başta kamu tasarrufları olmak üzere yurt içi tasarrufları artırma amaçlı politikalar sürdürülecektir.
- iii. Ekonomik canlanmayı desteklemek amacıyla özel sektör yatırımlarını ve ihracatı artırmaya yönelik politikalara devam edilecektir.
- iv. Ekonominin istihdam yaratma kapasitesinin artırılması amacıyla işgücünün niteliğini yükseltecek ve işgücü piyasasının esnekliğini artıracak kurumsal ve yapısal düzenlemeler hayata geçirilecektir. Bu çerçevede özellikle KOBİ'lerin rekabet gücü ve istihdam yaratma kapasiteleri artırılabilecek ve bölgesel dinamikler harekete geçirilecektir.

B. MALİYE POLİTİKASI

1. Kamu Harcama Politikası

- i. Kamu idareleri tarafından harcama programları gözden geçirilecek; ihtiyaçlara cevap vermeyen, verimsiz faaliyet ve projeler tasfiye edilerek mali alan yaratılacaktır.
- ii. Harcama programlarının etkin bir şekilde izlenebilmesi için program bazlı sınıflandırma çalışmalarına başlanacaktır.
- iii. Karar alma ve izleme-değerlendirme sürecinde kritik bir öneme sahip olan kamu mali istatistiklerinin uluslararası standartlarla uyumu sağlanacaktır.
- iv. Kamuda personel istihdamı; personel ihtiyacının belirlenmesi ve personelin niteliğinin artırılmasına yönelik çalışmalar doğrultusunda ve belirlenen sınırlamalara uygun olarak gerçekleştirilecektir.
- v. Sosyal yardımlarda etkinliğin sağlanmasına yönelik olarak sosyal yardımlarla istihdam arasında bağlantı kurulacak, sosyal yardımların nesnel tahsis kriterleri çerçevesinde sunumu sağlanacak ve yardımlardan mükerrer yararlanmanın önüne geçilecektir.
- vi. Sağlık hizmetlerinin kalitesinden ödün verilmeksizin ilaç ve tedavi harcamalarını daha akılcı hale getirmeye yönelik tedbirler alınmaya devam edilecektir. Üniversite hastanelerinin finansman sıkıntılarının giderilmesine yönelik yapısal tedbirler alınacaktır.
- vii. Sağlık harcamalarına ilişkin denetimlerin daha etkin bir şekilde yapılabilmesi amacıyla, sağlık hizmet sunucularının geçmiş davranışlarını dikkate alan denetim modelleri geliştirilecek, risk analizi ve veri madenciliği alanlarında yazılım, donanım ve eğitim altyapısı güçlendirilecektir.
- viii. Genel sağlık sigortası, getireceği mali yüklerin makul düzeyde tutulması amacıyla, sağlıkta dönüşüm programıyla birlikte uygulanmaya devam edilecektir.
- ix. Mahalli idarelerin genel bütçe vergi paylarından kamuya olan borçlarına mahsuben yapılacak kesintilerde kullanılacak oran, yeni borç doğmasını engelleyecek ve borç stokunun azalmasına yardımcı olacak bir düzeyde tespit edilecektir.

- x. Kamu alım sisteminin etkinlik ve şeffaflığının artırılmasını ve AB müktesebatında yer alan kapsam, tanım ve istisnalarla uyumunu sağlayacak düzenlemeler hayata geçirilecektir.
- xi. Mali sonuç doğuracak düzenlemeler için kısa dönemin yanı sıra orta ve uzun dönemli etki analizleri yapılacaktır.

2. Kamu Yatırım Politikası

Kamu yatırımlarının etkinliği artırılacak; yatırımlar, öncelikli sosyal ihtiyaçları giderecek ve üretken faaliyetleri destekleyecek nitelikteki altyapıya yönlendirilecek; sektörel, bölgesel ve AB'ye uyum yönündeki amaçların gerçekleştirilmesinde etkili bir araç olarak kullanılacaktır. Bu çerçevede;

- i. Kamu yatırımları etkili ve verimli bir şekilde zamanında gerçekleştirilecek ve mevcut sermaye stoku daha etkin kullanılacaktır.
- ii. Eğitim, sağlık, teknolojik araştırma, ulaştırma, içme suyu ile bilgi ve iletişim teknolojilerinin geliştirilmesine yönelik altyapı yatırımlarına öncelik verilecektir.
- iii. Kamu yatırımları, başta Güneydoğu Anadolu Projesi, Doğu Anadolu Projesi, Konya Ovası Projesi olmak üzere bölgeler arası gelişmişlik farklarını azaltmayı hedefleyen ekonomik ve sosyal altyapı projelerine yoğunlaştırılacaktır.
- iv. AB'ye üyelik yönünde ortaya konulan politika ve önceliklerin hayata geçirilmesi için sürdürülen çalışmaların gerektirdiği yatırımlar hızlandırılacaktır.
- v. Kamu altyapı yatırımlarının gerçekleştirilmesinde özel sektör katılımını artırıcı modellerin kullanımı yaygınlaştırılacaktır.
- vi. Kamu yatırım teklif ve kararları, sorun ve çözüm analizlerini içeren sektör çalışmaları ve nitelikli yapılabirlik etüt ve analizlerine dayandırılacaktır.

3. Kamu Gelir Politikası

- i. Vergi mevzuatı ve uygulamalarında sadeliği ve istikrarı sağlayıcı düzenlemeler yapılacaktır.
- ii. Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının ülkeye girişinin hızlandırılmasına, yatırımların ve Ar-Ge faaliyetlerinin desteklenmesine, istihdamın artırılmasına ve bölgeler arası gelişmişlik farklılıklarının azaltılmasına yönelik vergi politikalarının uygulanmasına devam edilecektir.
- iii. İstisna, muafiyet ve indirimler nedeniyle oluşan vergi harcaması tutarlarının hesaplanmasına devam edilecektir.
- iv. Yüksek oranda vergilendirilen ürünler başta olmak üzere vergi kayıp ve kaçacağını önlemeye yönelik denetimler artırılabiracaktır.
- v. Vergiye gönüllü uyumun artırılması ve vergi tabanının genişletilmesine yönelik çalışmalara devam edilecektir.
- vi. Vergi idaresinin denetim ve uygulama kapasitesinin güçlendirilmesiyle ilgili çalışmalara devam edilecektir.
- vii. Maktu vergi ve harçlar genel ekonomik koşullar göz önüne alınarak güncellenecektir.

- viii. Mahalli idarelerin öz gelirlerinin artırılmasına yönelik düzenlemeler hayata geçirilecektir. Mahalli idarelerin öz gelirlerinin artırılmasında, imar ve altyapı hizmetleri sonrasında varlıkların değerinde ortaya çıkan artışlardan daha fazla yararlanılacaktır.
- ix. Atıl vaziyette bulunan Hazineye ait taşınmazlar, ilgili kamu kurum ve kuruluşlarıyla koordinasyon içerisinde, geliştirilecek projeler vasıtasıyla ekonomiye kazandırılacaktır.

4. Kamu Borçlanma Politikası

- i. Nakit ve borç yönetiminde oluşabilecek likidite, döviz kuru ve faiz risklerinin azaltılması amacıyla, ağırlıklı olarak TL cinsi borçlanılması, faiz yenileme süresinin ve vadenin uzatılması ile yeterli düzeyde rezerv tutulması gibi ölçüt borçlanma stratejilerinin uygulanmasına devam edilecektir.
- ii. Devlet İç Borçlanma Senetlerinin (DİBS) yatırımcı tabanının genişletilmesi amacıyla yönelik olarak yeni enstrümanların geliştirilmesine ve perakende satış yöntemine ilişkin çalışmalar sürdürülecektir.
- iii. Kamu borçlanma imkanlarının geliştirilmesi ve maliyetlerin düşürülmesi amacıyla yatırımcı taleplerine uygun finansman araçları geliştirilecektir.
- iv. DİBS birincil ve ikincil piyasasında etkinliğin artırılması amacıyla uygulanmakta olan piyasa yapıcılığı sistemi sürdürülecektir.

5. Kamu Mali Yönetimi ve Denetim

- i. Mali saydamlık ve hesap verebilirliğin artırılmasına yönelik idari ve hukuki düzenlemelere devam edilecek, başlatılmış olan reformların uygulanmasında etkinlik artırılabilecektir.
- ii. 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunuyla uyum sağlayacak şekilde etkin bir dış denetimin sağlanması için Sayıştay'ın hukuki altyapısı güçlendirilecek ve denetim faaliyetleri kamuda yaygınlaştırılacaktır.
- iii. İç kontrol ve iç denetim sisteminin sağlıklı bir şekilde çalışmasına Sayıştay'ın daha fazla katkı vermesi sağlanacaktır.
- iv. Mali yönetim, iç kontrol ve iç denetim faaliyetlerinin etkin bir şekilde uygulanması sağlanarak, kamu kurum ve kuruluşlarında mali sorumluluk bilinci güçlendirilecektir.
- v. Kamu idarelerinin amaç ve hedeflerine ulaşmalarına yönelik makul güvence sağlamak üzere, faaliyetlerinde kamu iç kontrol standartlarının esas alınması sağlanacaktır.
- vi. Kamu mali yönetimi ve denetim sisteminin gerektirdiği hizmetlerin daha etkin sunumunu sağlamak üzere idarelerin insan kaynakları altyapısı nitelik ve nicelik olarak güçlendirilecektir.

6. Kamu İktisadi Teşebbüsleri ve Özelleştirme

- i. Kamu iktisadi teşebbüslerinin karlılık ve verimlilik ilkelerine uygun olarak işletilmesi esastır.
- ii. KİT'lerin belirli bir takvim ve strateji çerçevesinde özelleştirilmesi çalışmaları kararlılıkla sürdürülecektir.

- iii. KİT'lerde; yetkilenlendirmeyi, hesap verebilirliği, şeffaflığı, karar alma süreçlerinde etkinliği ve performansa dayalı yönetimi esas alan stratejik yönetim anlayışı yaygınlaştırılacaktır.
- iv. KİT'lerin tüm işletmecilik politikaları, stratejik planlar ile genel yatırım ve finansman kararlarında öngörülen hedeflere ulaşacak şekilde belirlenecek ve etkin bir şekilde uygulanacaktır.
- v. KİT'lerde stok, tedarik, üretim ve pazarlama maliyetlerini düşürerek verimliliği artıran ve uluslararası fiyat değişimlerine duyarlı bir finansman politikası izlenecektir.
- vi. KİT'lerin atıl durumda bulunan gayrimenkullerinin değerlendirilmesinde rayiç bedel esas alınacaktır. KİT'lerin atıl olmayan gayrimenkullerinin devri, işletmenin verimliliği, bütünlüğü ve çevre sağlığı gibi hususları olumsuz etkilemeyecek şekilde mümkün olabilecektir. Kamu kurum ve kuruluşlarının KİT'lerin gayrimenkullerine ilişkin devralma taleplerinin değerlendirilmesinde 2942 sayılı Kamulaştırma Kanunu hükümleri esas alınacaktır.
- vii. KİT'lerin zarar eden işletme birimlerinin sorunları, bu birimlerin fonksiyonları da dikkate alınarak, çözüme kavuşturulacaktır.
- viii. KİT'lerde atıl istihdamın azaltılmasına yönelik tedbirlerin uygulanması sürdürülecek, ancak nitelikli personel ihtiyacının karşılanması için gerekli tedbirler alınacaktır.

C. ÖDEMELER DENGESİ

- i. İhracatta firmaların küresel rekabet gücünü artırmak amacıyla yenilikçiliğe ve Ar-Ge'ye dayalı, katma değeri yüksek, markalı ürün ve hizmetlerin üretim ve pazarlama süreçlerinin desteklenmesi sağlanacaktır.
- ii. İhracatta pazar çeşitliliğini artırmak amacıyla bölgesel stratejiler kapsamında, küresel krizden nispeten daha az etkilenen Afrika ülkeleri ve Asya-Pasifik ülkelerine yönelik ticaretin artırılması sağlanacaktır.
- iii. Komşu ülkelerle ticareti artırabilmek amacıyla Gürcistan, İran, Nahçıvan ve Suriye ile ortak sınır kapısı oluşturulması sağlanacaktır.
- iv. Belirlenen hedef ülkelerle ticari ilişkilerin geliştirilmesine yönelik "Ülke Masaları" kapsamında pazara giriş projeleri ve eylem planları hazırlanarak hayata geçirilecektir.
- v. Üretim ve ihracatın ithalata olan yüksek oranlı bağımlılığını azaltmak amacıyla özellikle ara malları ve yatırım mallarında yurt içi üretim kapasitesini artırıcı politikalara ve desteklere devam edilecektir.
- vi. AB teknik mevzuatına uyumda ilerleme kaydedilecek ve yurt içi ve yurt dışı piyasalara kaliteli ve güvenli ürün arz edilmesi sağlanacaktır. Ayrıca, AB'nin üçüncü ülkelerden ithalatta ürün güvenliği denetimleri sistemiyle mevzuatımızın uyumlu hale getirilmesi çalışmaları sürdürülecektir.
- vii. İhracatın desteklenmesi amacıyla kredi ve garanti destek imkanlarını iyileştirmeye yönelik politikalar sürdürülecektir.

- viii. Uluslararası doğrudan yatırım girişlerinin teşvik edilmesi kapsamında yatırım ortamını iyileştirmeye yönelik çalışmalara devam edilecektir.

D. PARA POLİTİKASI VE FİYAT İSTİKRARI

- i. Para politikası 2011 yılında da enflasyon hedeflemesi rejimi çerçevesinde yürütülecek ve enflasyon hedeflerinin Hükümet ve Merkez Bankası tarafından birlikte belirlenmesi uygulamasına devam edilecektir.
- ii. Para politikası kararları, Para Politikası Kurulu tarafından, olağanüstü durumlar dışında, önceden belirlenmiş bir yıllık takvime göre ve ayda bir yapılan toplantılarla alınacaktır. Para politikası kararları alınırken, enflasyonun orta vadeli görünümü ve bu görünüme ilişkin riskler göz önüne alınacaktır.
- iii. 14 Nisan 2010 tarihinde açıklanan Çıkış Stratejisi çerçevesinde politika faiz oranı olarak belirlenmiş olan bir hafta vadeli repo ihale faiz oranı, 2011 yılında da para politikasının temel aracı olarak kullanılmaya devam edilecektir. Bunun yanı sıra, gerek gecelik borçlanma ve borç verme faizi arasındaki fark, gerekse söz konusu faiz oranları ile bir hafta vadeli repo ihale faiz oranı arasındaki farklar para politikası operasyonel çerçevesinin bir unsuru olarak ayarlanabilecektir. Ayrıca, finansal istikrara ilişkin gelişmelere bağlı olarak, makroekonomik riskleri azaltıcı bir politika aracı olarak zorunlu karşılık oranları daha aktif bir şekilde kullanılabilir.
- iv. Para politikasının temel iletişim aracı olan Enflasyon Raporu yılda dört defa yayımlanmaya devam edilecektir. Bunun yanı sıra, Merkez Bankası kamuoyunun sağlıklı bir şekilde bilgilendirilmesine yönelik faaliyetlerine devam edecektir.
- v. Hesap verme yükümlülüğü çerçevesinde, enflasyonun yıl sonu itibarıyla ilan edilen hedeften belirgin olarak sapması ya da sapma olasılığının ortaya çıkması halinde, Merkez Bankası hedeften sapmanın nedenlerini ve enflasyonun tekrar hedefe yakınsaması için alınan ve alınması gereken önlemleri Hükümete hitaben yazacağı ayrıntılı bir mektupla yazılı olarak bildirecek ve bu metin kamuoyuyla paylaşılacaktır.
- vi. Dalgalı döviz kuru rejimi 2011 yılında da sürdürülecektir. Bu çerçevede Merkez Bankasının herhangi bir döviz kuru hedefi olmayacaktır.
- vii. Döviz arz fazlasının gözlemlendiği dönemlerde, dalgalı döviz kuru rejiminin ilkeleri ve işleyişiyle çelişmeyecek şekilde, rezerv biriktirmeye yönelik, programlı döviz alım ihaleleri yapılabilecektir. Merkez Bankası, döviz arzına ilişkin öngörülenin dışında gelişmeler olması durumunda günlük ihale ve/veya opsiyon tutarlarında önceden duyurmak suretiyle değişiklik yapabilecek, ihalelere kısa ya da uzun süreli olarak ara verebilecektir.
- viii. Piyasa derinliğinin kaybolmasına bağlı olarak kurlarda sağlıklı fiyat oluşumlarının gözlenmesi durumunda döviz satım ihaleleri yapılabileceği gibi spekülâtif davranışlar gözlenmesi durumunda piyasaya doğrudan müdahale edilebilecektir.

TABLO I: 1- Temel Ekonomik Büyüklükler

	2005	2006	2007	2008	2009	2010 ⁽¹⁾	2011 ⁽²⁾
BÜYÜME VE İSTİHDAM (Yüzde Değişme)							
Toplam Tüketim	7,0	5,0	5,3	-0,3	-0,4	4,5	4,5
Kamu	1,4	9,9	5,4	3,3	3,7	7,6	5,6
Özel	7,6	4,5	5,3	-0,7	-0,8	4,1	4,4
Toplam Sabit Sermaye Yatırımı	17,8	13,4	4,1	-5,2	-20,3	21,9	5,6
Kamu	34,2	2,1	12,6	6,0	-0,9	28,5	-8,7
Özel	15,0	15,7	2,6	-7,4	-24,5	20,0	10,0
Stok Değişimi ⁽³⁾	0,1	-0,1	0,6	0,3	-2,1	1,0	0,6
Toplam Mal ve Hizmet İhracatı	7,9	6,6	7,3	2,7	-5,3	4,1	4,7
Toplam Mal ve Hizmet İthalatı	12,2	6,9	10,7	-4,1	-14,3	13,1	8,2
GSYH	8,4	6,9	4,7	0,7	-4,7	6,8	4,5
GSYH (Milyon TL, Cari Fiyatlarla)	648 932	758 391	843 178	950 534	952 635	1 098 807	1 214 852
GSYH (Milyar ABD Doları, Cari Fiyatlarla)	481,5	526,4	648,8	742,1	616,8	730,1	780,8
Kişi Başı Millî Gelir (GSYH, ABD Doları)	7 021	7 583	9 234	10 440	8 578	10 043	10 624
Kişi Başı Millî Gelir (SAGP, GSYH, ABD Doları)	11 386	12 883	13 685	14 631	14 449	13 038	13 653
Nüfus (Yıl Ortası, Bin Kişi)	68 582	69 421	70 256	71 079	71 897	72 698	73 497
İşgücüne Katılma Oranı (Yüzde)	46,4	46,3	46,2	46,9	47,9	48,8	48,3
İstihdam Düzeyi (Bin Kişi)	20 067	20 423	20 738	21 194	21 277	22 503	22 706
İşsizlik Oranı (Yüzde)	10,6	10,2	10,3	11,0	14,0	12,2	12,0
DIŞ TİCARET (Milyar ABD Doları)							
İhracat (FOB)	73,5	85,5	107,3	132,0	102,1	111,7	127,0
İthalat (CIF) ⁽⁴⁾	116,8	139,6	170,1	202,0	140,9	177,5	199,5
Dış Ticaret Dengesi	-43,3	-54,0	-62,8	-69,9	-38,8	-65,8	-72,5
Cari İşlemler Dengesi / GSYH (Yüzde)	-4,6	-6,1	-5,9	-5,7	-2,3	-5,4	-5,4
Dış Ticaret Hacmi / GSYH (Yüzde)	39,5	42,8	42,7	45,0	39,4	39,6	41,8
KAMU FİNANSMANI (Yüzde)							
Genel Devlet Gelirleri ⁽⁵⁾ / GSYH	32,9	34,8	33,6	32,9	34,6	35,4	35,8
Genel Devlet Harcamaları ⁽⁵⁾ / GSYH	33,0	33,4	33,8	34,6	40,1	39,1	37,9
Genel Devlet Borçlanma Gereği ⁽⁵⁾ / GSYH	0,1	-1,4	0,2	1,6	5,5	3,7	2,1
Genel Devlet Faiz Harcamaları ⁽⁵⁾ / GSYH	7,2	6,1	5,9	5,4	5,7	4,6	4,1
Kamu Kesimi Borçlanma Gereği ⁽⁶⁾ / GSYH	-0,1	-1,9	0,1	1,6	5,1	3,4	2,0
Program Tanımlı Kamu Kesimi Faiz Dışı Fazlası ⁽⁶⁾ / GSYH	4,5	4,8	3,0	1,6	-1,1	-0,2	0,3
AB Tanımlı Genel Yönetim Nominal Borç Stoku / GSYH	52,3	46,1	39,4	39,5	45,5	42,3	40,6
FİYATLAR (Yüzde Değişme)							
GSYH Deflatörü	7,1	9,3	6,2	12,0	5,2	8,0	5,8
TÜFE Yıl Sonu	7,7	9,7	8,4	10,1	6,5	7,5	5,3

(1) Gerçekleşme tahmini

(2) Program

(3) Büyümeye katkı olarak verilmektedir.

(4) Parasal olmayan altın ithalatı dahildir.

(5) Konsolide bütçe (2005) / merkezi yönetim bütçesi (2006-2011), mahalli idareler, döner sermayeli kuruluşlar, İşsizlik Sigortası Fonu, sosyal güvenlik kuruluşları genel sağlık sigortası ve fonları kapsamaktadır.

(6) Genel devlet ve KİT'leri kapsamaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

MAKROEKONOMİK GELİŞMELER VE HEDEFLER

I. DÜNYA EKONOMİSİNDE GELİŞMELER¹

2008 yılında gelişmiş ekonomilerde başlayan finansal kriz, 2009 yılında küresel yaygınlık kazanmış ve dünya ekonomisi yüzde 0,6 oranında daralmıştır.

2010 Yılı Programının hazırlandığı 2009 yılı Ekim ayında, 2009 yılında dünya hasılasındaki daralmanın yüzde 1,1 olacağı tahmin edilmekteyken, krize karşı alınan yüksek boyutlu parasal ve mali tedbirlerin etkisiyle toparlanma beklenenden önce başlamış ve daralma yüzde 0,6 ile sınırlı kalmıştır. Gelişmiş ekonomilerde canlanmanın yavaş seyretmesine rağmen gelişmekte olan ekonomilerde gözlenen güçlü büyüme performansı sonucunda, 2009 yılının ikinci yarısında başlayan toparlanmanın 2010 yılında da devam etmesiyle dünya ekonomisinin 2010 yılında yüzde 4,8 oranında büyümesi beklenmektedir.

Gelişmekte olan ülkeler, ekonomik krizden gelişmiş ülkeler kadar etkilenmemiş, gelişmiş ekonomilerin yüzde 3,2 oranında küçüldüğü 2009 yılında yüzde 2,5 oranında bir büyüme performansı kaydetmişlerdir. Bu farkın 2010 ve 2011 yıllarında da devam etmesi, gelişmiş ekonomilerin söz konusu yıllarda sırasıyla yüzde 2,7 ve yüzde 2,2 oranlarında büyüme kaydetmesi, gelişmekte olan ekonomilerde ise büyümenin yüzde 7,1 ve yüzde 6,4 ile yüksek seviyelerde devam etmesi beklenmektedir.

Dünya ekonomisinde canlanma büyük ölçüde beklentilerle uyumlu olarak devam etmekle birlikte, çeşitli risklerin varlığını koruduğu görülmektedir. Gelişmiş ülkelerde tüketim harcamaları kriz sırasında alınan önlemlerle bir miktar canlanma göstermiş fakat söz konusu önlemlerin sona ermesi ile tekrar düşüşler kaydetmiştir. Tüketici güveninin halen düşük seviyelerde seyretmesi ve düşen hanehalkı gelirleri tüketimin artmasını engellemekte, gelişmiş ekonomilerde büyümenin pozitif fakat düşük seviyelerde gerçekleşmesine yol açmaktadır. Bu ülkelerin çoğunda kamu açıkları ve işsizlik yüksek seviyelerini korumaktadır. Söz konusu sorunlar, oluşturduğu sosyal baskının yanı sıra, yeni önlem alanını daraltmakta ve sürdürülebilir büyümeye geçiş için risk oluşturmaktadır. Bu ülkelerde, büyümenin kalıcılığı için istihdam artış hızında bir yükselme yakalanması gerekmektedir. Gelişmekte olan ekonomilerde ise yüksek büyüme ve istihdam artışları kaydedilmektedir. Bu ülkelerin finansal sistemlerinde ciddi sorunlar yaşamaması, krizden daha az etkilenmelerini sağladığı gibi, maliye politikası uygulamalarının daha rahat sonuca ulaşmasına imkan tanımıştır.

2009 yılında büyük düşüşler kaydeden petrol ve emtia fiyatlarının 2010 yılında artarak kriz öncesi düzeylerine yaklaşması, 2011 yılında ise küresel talebin bir miktar yavaşlaması ile yatay bir seyir izlemesi beklenmektedir. Petrol ve emtia fiyatlarındaki belirgin düşüşün yanı sıra talepte yaşanan daralma, 2009 yılında tüketici fiyat artışlarının tarihsel ortalamalarının oldukça altında gerçekleşmesine yol açmıştır. 2009 yılında gelişmekte olan ülkelerde tüketici fiyatları yüzde 5,2 oranında artarken, gelişmiş ülkelerde yüzde 0,1 gibi düşük bir oranda artmış, bazı gelişmiş ekonomilerde deflasyon riski ortaya çıkmıştır. Tüketici enflasyonunun, 2010 yılında ekonomik toparlanma ile 2009 yılına göre bir miktar artış gösterse de, emtia ve petrol fiyatlarının enflasyonist baskı oluşturmaması, talebin düşük seyri ve atıl kapasitelerin varlığı nedeniyle uzun dönemli ortalamaların

¹ IMF, Dünya Ekonomik Görünüm Raporu, Ekim 2010

altında kalması ve yıl sonunda gelişmiş ülkelerde yüzde 1,4, gelişmekte olan ülkelerde ise yüzde 6,2 olarak gerçekleşmesi beklenmektedir. 2011 yılında ise, büyümenin sürmesine karşın, talebin ılımlı bir seyir izlemesi nedeniyle dünya genelinde tüketici enflasyonunun 2010 yılına göre bir miktar yavaşlayacağı tahmin edilmektedir.

Küresel ticaretteki canlanma, 2010 yılında dünya ekonomisinde kaydedilen toparlanmanın en önemli sürükleyicisi olmuştur. 2009 yılında yüzde 11 oranında gerileyen dünya ticaret hacminin, 2010 yılında yüzde 11,4, 2011 yılında ise yüzde 7 oranında artması beklenmektedir. Gelişmekte olan ülkelerin ticaret hacimlerinin, gelişmiş ülkelere göre 2009 yılında daha az gerilediği, 2010 yılında ise daha yüksek oranda arttığı görülmüştür. Söz konusu farkın 2011 yılında da devam edeceği ve gelişmekte olan ülkelerin daha yüksek ticaret hacmi artışı kaydedeceği öngörülmektedir. 2009 yılında belirgin düşüşler yaşayan ticaret fiyatlarının 2010 yılında söz konusu kayıpları bir ölçüde karşılamakla beraber kriz öncesi düzeylere ulaşılmayacağı öngörülmektedir. 2009 yılında, ABD doları bazında yüzde 6,1 oranında gerileyen mamul mal fiyatlarının mevcut kapasite fazlası nedeniyle 2010 ve 2011 yıllarında sırasıyla yüzde 3,1 ve yüzde 1,4 gibi düşük oranlarda artması beklenmektedir.

Gelişmiş ülkelerde 2009 yılında yüksek seviyelere ulaşan işsizlik oranları 2010 yılında daha da yükselmiştir. 2009 yılında gelişmiş ekonomilerin tamamında yüzde 8 olarak gerçekleşen işsizlik oranının, 2010 yılı sonunda yüzde 8,4 olarak gerçekleşmesi, Avro Bölgesi ve ABD ekonomilerinde ise sırasıyla yüzde 9,7 ve yüzde 10,1 ile yüksek seviyelere ulaşması beklenmektedir. Gelişmiş ülkelerin tamamında işsizlikteki artış talebin canlanmasını ve büyüme hızını yavaşlatmaktadır. Bunun yanında işsizliğin gelmiş olduğu yüksek seviye nedeniyle, ekonomideki gelir kaybına uyumun gecikmeli etkisinin talebe yansımaları ile talepte bir düşüş yaşanması ve büyümenin durması tehlikesi bulunmaktadır.

Krizden çıkış kapsamında alınan maliye tedbirleri, gelişmiş ekonomilerde kamu açıkları ve kamu borç stoklarının tehlikeli bir biçimde artmasına yol açmıştır. Söz konusu artışların, Yunanistan ve Portekiz gibi bazı Avrupa ülkelerinde ulaştığı düzeyler AB ekonomisine ilişkin beklentilerin ciddi bir biçimde bozulmasına yol açmıştır. Kamu açıkları ABD ekonomisinde de oldukça yüksek düzeylere ulaşmakla birlikte, ABD ekonomisinde canlanmanın daha hızlı seyretmesi, kamu açığına ilişkin endişelerin arka planda kalmasını sağlamıştır. Gelişmiş ülkelerin genelinde 2011 yılında daha sıkı maliye politikalarının uygulanması beklenmektedir. Böylelikle, gelişmiş ekonomilerde, 2008 yılındaki yüzde 4,7 düzeyinden, 2009 yılında yüzde 10,1 düzeyine yükselen kamu açığının GSYH'ya oranının, 2010 ve 2011 yıllarında bir miktar gerileyerek sırasıyla yüzde 9,3 ve yüzde 8 düzeylerinde gerçekleşmesi beklenmektedir. Söz konusu oranın 2010 ve 2011 yıllarında ABD'de yüzde 11,1 ve yüzde 9,7, Avro Bölgesinde ise yüzde 6,5 ve yüzde 5,1 olarak gerçekleşeceği tahmin edilmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde ise, kriz öncesindeki güçlü mali yapıları nedeniyle kamu dengelerindeki bozulma oldukça sınırlı olmuş ve olumsuz ekonomik etkiler doğurmamıştır.

Önümüzdeki dönemde gelişmiş ülkelerde kamu açıklarını azaltıcı politikalar öngörülmekle birlikte, ekonomik canlanmayı yavaşlatmaması için açıkların tedrici bir biçimde azaltılacak olması, kamu borç stoklarının GSYH'ya oranlarının artmaya devam etmesine yol açacaktır. ABD'de 2008 yılında artmaya başlayan genel hükümet borç stokunun GSYH'ya oranının 2010 yılı sonunda yüzde 92,7'ye, 2011 yılı sonunda yüzde 99,3'e, 2015 yılında ise yüzde 110,7 gibi yüksek bir orana ulaşması beklenmektedir. Söz konusu oranın Avro Bölgesinde ise 2010 yılında yüzde 84,1'e, 2011 yılında yüzde 87'ye ve 2015 yılında yüzde 89,3'e ulaşacağı tahmin edilmektedir. Gelişmekte olan ülkelerin kamu

borç stoklarında önemli miktarda bir bozulma beklenmemekte ve önümüzdeki dönemde genel hükümet borç stokundaki artışın sınırlı kalacağı tahmin edilmektedir.

2008 yılında, gelişmekte olan ekonomilere dış kaynak akışı 2007 yılına göre yüzde 74 oranında gerileyerek 184 milyar ABD doları düzeyine inmiştir. 2009 yılında 235 milyar ABD dolarına ulaşan söz konusu akışın 2010 yılında 340 milyar ABD dolarına ulaşması, 2011 yılında ise 300 milyar ABD dolarına gerilemesi beklenmektedir. Söz konusu fon akışında krizle birlikte belirgin düşüşler olmasına rağmen, gelişmekte olan ekonomiler bu dönemde rezervlerini artırmayı başarmış ve 2008 yılında 738 milyar ABD doları, 2009 yılında 498 milyar ABD doları rezerv artışı kaydetmiştir. Söz konusu artışın 2010 ve 2011 yıllarında da devam edeceği tahmin edilmektedir. Gelişmekte olan ekonomilerin güçlü kamu dengeleri ve güçlü ödemeler dengesi pozisyonları sayesinde, dış kaynak akışının önemli ölçüde gerilediği dönemlerde bile büyümeyi ve rezerv birikimini sürdürdükleri görülmektedir. Söz konusu dinamiğin önümüzdeki dönemde de büyük ölçüde korunması ve gelişmekte olan ekonomilerin dünya ekonomisindeki ağırlığının artmaya devam etmesi beklenmektedir.

Bütün bu veriler ışığında, dünya ekonomisinin 2010 ve 2011 yıllarında toparlanmayı sürdürmesi beklenmektedir. Gelişmiş ülkelerde tüketici ve yatırımcı güveninin düşük seyretmesinin yanında, dünya çapında krize karşı alınan önlemlerin oluşturduğu kamu dengelerindeki bozulmayı giderici uygulamaların hayata geçmesi ve parasal sıkılaştırmanın da başlamasıyla, 2011 yılında küresel büyümenin 2010 yılına göre bir miktar yavaşlayarak yüzde 4,2 oranında gerçekleşeceği tahmin edilmektedir.

TABLO II: 1- Dünya Ekonomisinde Temel Göstergeler

(Yüzde Değişim)

	2008	2009	2010 (*)	2010	2011
Dünya Hasılası	2,8	-0,6	3,1	4,8	4,2
Gelişmiş Ülkeler	0,2	-3,2	1,3	2,7	2,2
ABD	0,0	-2,6	1,5	2,6	2,3
Japonya	-1,2	-5,2	1,7	2,8	1,5
Avro Bölgesi	0,5	-4,1	0,3	1,7	1,5
Almanya	1,0	-4,7	0,3	3,3	2,0
Gelişmekte Olan Ülkeler	6,0	2,5	5,1	7,1	6,4
Afrika (Sahra Altı)	5,5	2,6	4,0	5,0	5,5
Orta ve Doğu Avrupa	3,0	-3,6	1,8	3,7	3,1
Bağımsız Devletler Topluluğu	5,3	-6,5	2,1	4,3	4,6
Asya	7,7	6,9	7,3	9,4	8,4
Latin Amerika	4,3	-1,7	2,9	5,7	4,0
Orta Doğu ve Kuzey Afrika	5,0	2,0	4,2	4,1	5,1
Dünya Ticaret Hacmi	2,9	-11,0	2,5	11,4	7,0
Mal ve Hizmet İthalatı					
Gelişmiş Ülkeler	0,4	-12,7	1,2	10,1	5,2
Gelişmekte Olan Ülkeler	9,0	-8,2	4,6	14,3	9,9
Tüketici Fiyatları (Yıllık Ortalama)					
Gelişmiş Ülkeler	3,4	0,1	1,1	1,4	1,3
Avro Bölgesi	3,3	0,3	0,8	1,6	1,5
Gelişmekte Olan Ülkeler	9,2	5,2	4,9	6,2	5,2
İşsizlik Oranı (Yüzde)					
Gelişmiş Ülkeler	5,8	8,0	9,3	8,3	8,2
Avro Bölgesi	7,6	9,4	11,7	10,1	10,0
LIBOR, Altı Aylık ABD Doları (Yüzde)	3,0	1,1	1,4	0,6	0,8

Kaynak: IMF, Dünya Ekonomik Görünüm Raporu, Ekim 2010

(*) IMF, Dünya Ekonomik Görünüm Raporu, Ekim 2009

II. TÜRKİYE EKONOMİSİNDE GELİŞMELER VE HEDEFLER

Küresel krizin etkilerini azaltmaya ve yurt içi talep ve üretimi artırmaya yönelik alınan önlemler sonucunda Türkiye ekonomisi, mevsimsel düzeltilmiş verilere göre 2009 yılının ikinci çeyreğinden itibaren canlanma eğilimine girmiştir. Ekonomide başlayan canlanma eğilimi, OVP çerçevesinde, zamanında ve doğru politikalar uygulanarak desteklenmiştir.

Krizle karşı alınan mali ve parasal tedbirler sonucunda belirsizliklerin azalması, tüketici güveninin artması, kredi koşullarının iyileşmesi tüketim ve yatırım kararlarını olumlu yönde etkileyerek yurt içi talebi artırmıştır. Bu gelişmeler çerçevesinde, 2009 yılının son çeyreğinde GSYH yüzde 6 oranında artmıştır. Böylece, 2009 yılının tamamında GSYH'da daralma, beklentilerin altında kalarak yüzde 4,7 oranında gerçekleşmiştir.

Ekonomideki canlanma 2010 yılının ilk yarısında artarak devam etmiştir. Bu dönemde, sanayi, inşaat, ticaret ve ulaştırma sektörlerinde yüksek oranda katma değer artışları kaydedilmiştir. Diğer taraftan talep yönünden canlanma, özel tüketim ve yatırımlardaki hızlı artıştan kaynaklanmıştır. Stoklardaki artış da büyümeye katkı sağlamıştır. Bunun sonucunda, yılın ilk yarısında GSYH yüzde 11 oranında artmıştır. Yurt içi talep ve üretimdeki artışın yılın ikinci yarısında hız kaybetmekle birlikte devam edeceği ve yılın tamamında GSYH'nın yüzde 6,8 oranında artacağı tahmin edilmektedir. Büyük ihtimalle büyüme hızı öngörülenin üzerinde gerçekleşecektir.

2009 yılında işsizlik oranı bir önceki yıla göre 3 puan artarak yüzde 14'e yükselmiştir. İşsizlik oranındaki hızlı artışta, sanayi sektörü istihdamında gözlenen yüksek oranlı daralmanın yanı sıra, işgücüne katılım oranlarındaki yükselme neticesinde toplam işgücünün artması etkili olmuştur. Bu dönemde, tarım dışı istihdam yüzde 1 oranında azalırken, tarım istihdamının yüzde 4,5 oranında artması nedeniyle toplam istihdam yüzde 0,4 oranında artış göstermiştir.

2010 yılının ilk yarısında ise ekonomik aktivitenin öngörülenin üzerinde artış göstermesi, belirsizliklerin azalması ve istihdamın artırılmasına yönelik alınan tedbirler istihdam olanaklarını artırmış ve işsizlik oranı Temmuz dönemi itibarıyla bir önceki yılın aynı dönemine göre 2,2 puan azalarak yüzde 10,6 seviyesine gerilemiştir. İşsizlik oranındaki azalma, işgücüne katılma oranındaki artışa rağmen gerçekleşmiştir. 2010 yılı Temmuz dönemi itibarıyla, bir önceki yılın aynı dönemine göre, tarım dışı işsizlik oranı 2,7 puan azalarak yüzde 13,6, genç nüfusta işsizlik oranı ise 3,7 puan azalarak yüzde 19,5 olmuştur. Aynı dönemler itibarıyla, tarım dışı istihdam yüzde 5,8, ücretli ve yevmiyeli sayısı ise yüzde 7,8 oranında artış kaydetmiştir. İstihdam olanaklarındaki iyileşmeyle birlikte 2010 yılında işsizlik oranının yüzde 12,2'ye gerilemesi beklenmektedir.

Mevsimsel düzeltilmiş verilerle analiz yapıldığında, küresel kriz öncesinde (2008 yılının ilk yarısında) yaklaşık yüzde 10 seviyesinde olan işsizlik oranının yüzde 14,8'le 2009 yılının Nisan ayında en yüksek seviyesine çıktığı görülmektedir. Ancak, yukarıda özetlenen nedenlerle işsizlik oranı bu zirve noktasından sonra sürekli bir düşüş göstererek 2010 yılının Temmuz ayında yüzde 11,7'ye gerilemiştir.

2009 yılında, ekonomideki daralmaya paralel olarak cari açığın milli gelire oranı bir önceki yıla göre 3,4 puan azalarak yüzde 2,3 seviyesinde gerçekleşmiştir. 2010 yılının ilk aylarından itibaren yurt içi talep ve üretimdeki artışa paralel olarak ithalatın da hızlı bir artış eğilimine girdiği gözlenmiştir. İhracattaki artışın ise dış talepteki gelişmeler kapsamında sınırlı kalmasıyla cari açık artmaya başlamıştır. Uluslararası mal ve enerji fiyatlarındaki artış ve TL'nin reel olarak değerlendirilmesi de bu gelişmede etkili olmuştur. Ancak, bu dönemde cari açığın finansmanında herhangi bir sorunla karşılaşmamıştır.

Ekonomideki canlanma, yurt dışı kaynaklı belirsizliklerin azalması ve güven ortamının tesisiyle 2009 yılının Mayıs ayından itibaren tekrar başlayan rezerv hariç sermaye girişi 2010 yılının ilk sekiz ayında mevduat ve portföy yatırımları ağırlıklı olmak üzere artarak sürmüştür.

2009 yılında TÜFE yıllık artış hızı, 2008 yıl sonuna göre yaklaşık 3,5 puan azalış kaydederek yüzde 6,5 olarak gerçekleşmiştir. Bu gelişmede, küresel krizin etkileriyle iktisadi faaliyetlerdeki yavaşlamanın belirginleşmesi ve emtia fiyatlarındaki düşüş belirleyici olmuştur. Diğer taraftan, vergi düzenlemelerinin oluşturduğu fiyat artışının yanı sıra, işlenmemiş gıda fiyatlarındaki yükseliş nedeniyle 2009 yılının son çeyreğinde enflasyonda artış eğilimi başlamıştır. 2010 yılında gıda ve enerji fiyatlarındaki değişimlere bağlı olarak yıllık enflasyon dalgalı bir seyir izlemiş ve Eylül ayı sonunda yüzde 9,2 seviyesine yükselmiştir. Buna karşın, çekirdek enflasyon (I endeksi) Mayıs ayından itibaren azalma eğilimine girmiş ve Eylül ayı itibarıyla yıllık bazda yüzde 3,7 seviyesinde gerçekleşmiştir. Mevcut görünüm altında yıl sonunda tüketici fiyatları yıllık artış oranının yüzde 7,5 olması beklenmektedir.

Küresel krizin ekonomimiz üzerindeki etkilerini azaltmak amacıyla uygulamaya konulan canlandırma paketlerinin de etkisiyle, 2007 yılında yüzde 0,19 olan genel devlet açığının GSYH'ya oranı 2009 yılında yüzde 5,45'e yükselmiştir. 2008 yılına kadar sürekli düşüş gösteren kamu borç stokunun GSYH'ya oranı, kamu açığındaki artışa ve büyümedeki daralmaya bağlı olarak, 2009 yılında artış göstermiştir. Bununla birlikte, küresel krize karşı alınan mali ve parasal tedbirler, OVP kapsamında atılan adımlar ve büyüme hızının son çeyrekte beklentilerin üzerinde gerçekleşmesi sonucunda, 2009 yılında hem kamu açığının hem de borç stokunun GSYH'ya oranı öngörülenin altında kalmıştır. Bu kapsamda, 2009 yıl sonu itibarıyla yüzde 6,6 olması beklenen genel devlet açığının GSYH'ya oranı yüzde 5,45 seviyesinde; yüzde 47,3 olması beklenen AB tanımlı genel devlet borç stokunun GSYH'ya oranı ise yüzde 45,5 seviyesinde kalmıştır.

OVP'de yer alan tedbirlerin kararlılıkla uygulanması ve ekonominin öngörülenden daha erken ve güçlü bir biçimde toparlanmasının da katkısıyla, kamu maliyesi göstergelerindeki iyileşme 2010 yılında da sürmüştür. Ekonomik canlanmayla birlikte vergi gelirlerinin öngörülenin üzerinde artması, krize karşı alınan geçici tedbirlerin zamanında ve tedrici olarak kaldırılması sonucunda merkezi yönetim bütçesinde öngörülen iyileşmenin yansımalarıyla genel devlet açığının GSYH'ya oranının 2010 yılında yüzde 3,7'ye gerileyeceği tahmin edilmektedir. Yurt içi borçlanmada reel faizlerin yüzde 1'ler seviyesine inmesiyle birlikte genel devlet borç stokunun GSYH'ya oranının 2010 yılında yüzde 42,3 seviyesine gerileyeceği tahmin edilmektedir.

Küresel krize karşı izlenen politikalar ve ekonominin gösterdiği dayanıklılığın bir sonucu olarak, ülke kredi notu dört farklı kredi derecelendirme kuruluşu tarafından çok kısa aralıklarla artırılmıştır. Türkiye'nin risk primi göstergeleri bazı gelişmiş ekonomilerin de altına inmiş ve Türkiye, yatırımcıların daha az riskli kabul ettiği bir ülke olmuştur.

A. BÜYÜME VE İSTİHDAM

1. GSYH ve Sektörel Büyüme Hızları

a) Mevcut Durum

2009 yılında GSYH reel olarak yüzde 4,7 oranında azalmıştır. Küresel ekonomik krizin etkilerinin yoğun olarak hissedildiği 2009 yılının ilk yarısında yüzde 11,1 oranında daralan

GSYH, toparlanmanın başlamasıyla birlikte yılın ikinci yarısında yüzde 1,4 oranında büyümüştür. 2009 yılındaki daralmada, sanayi sektörü katma değerindeki yüzde 6,7 oranındaki ve hizmetler sektörü katma değerindeki yüzde 5 oranındaki azalışlar etkili olmuştur. Sanayi sektöründeki daralmada, imalat sanayinde 2008 yılının üçüncü çeyreğinde başlayan gerilemenin 2009 yılının son çeyreğine kadar devam etmesi önemli rol oynamıştır. Hizmetler sektöründe görülen daralmada ticaret katma değerindeki yüzde 8,5 oranındaki gerileme belirleyici olurken, ulaştırma ve inşaatla kaydedilen sırasıyla yüzde 7 ve yüzde 16,1 oranlarındaki azalışlar da etkili olmuştur. Öte yandan, mali aracı kuruluşların katma değerinde gözlenen yüzde 8,5 oranındaki artış, söz konusu dönemde hizmetler sektöründe kaydedilen gerilemeyi sınırlamıştır. 2009 yılında tarım sektörü katma değeri ise yüzde 3,5 oranında artmıştır.

TABLO II: 2- Katma Değer Artış Hızları ve Sektörlerin GSYH İçindeki Payları

	2009				2010		Yıllık			
	I	II	III	IV	I	II	2008	2009	2010(1)	2011(2)
	(Sabit Fiyatlarla, Yüzde Değişme)									
Tarım	-1,2	6,2	4,4	2,0	0,4	1,1	4,3	3,5	0,0	1,2
Sanayi	-20,9	-11,2	-4,2	11,6	19,2	14,9	0,3	-6,7	10,0	4,5
Hizmetler	-12,8	-7,6	-3,8	4,4	9,7	9,6	0,3	-5,0	6,6	4,9
GSYH	-14,6	-7,6	-2,7	6,0	11,7	10,3	0,7	-4,7	6,8	4,5
	(Cari Fiyatlarla, Yüzde Pay)									
Tarım	3,9	6,9	13,7	7,5	4,0	6,7	7,6	8,2	7,8	7,5
Sanayi	19,1	19,6	18,1	19,2	19,5	20,0	19,8	19,0	19,6	19,6
Hizmetler	77,0	73,5	68,2	73,3	76,5	73,3	72,6	72,8	72,6	72,9
GSYH	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Kaynak: DPT, TÜİK

(1) Gerçekleşme tahmini

(2) Program

2010 yılının birinci çeyreğinde GSYH yüzde 11,7 oranında artarken, ekonomik aktivitedeki hızlı artışın ikinci çeyrekte de devam etmesiyle yılın ilk yarısında yüzde 11 oranında büyüme kaydedilmiştir. Yılın ilk yarısında büyüme, sanayi sektöründeki yüzde 16,8 oranındaki ve hizmetler sektöründeki yüzde 9,6 oranındaki katma değer artışından kaynaklanmıştır. Bu dönemde, tarım sektörü katma değerinde yüzde 0,8 oranında sınırlı bir artış kaydedilmiştir.

2010 yılının üçüncü çeyreğine ilişkin öncü göstergeler büyüme eğiliminin devam ettiğine işaret etmektedir. Nitekim, sanayi üretiminde 2010 yılının Ocak-Ağustos döneminde bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 13,9 oranında artış kaydedilmiştir. Ekonomik aktivitenin seyrine yönelik diğer bir öncü gösterge olan imalat sanayi kapasite kullanım oranı ise, 2010 yılının Ocak-Ekim döneminde bir önceki yılın aynı dönemine göre 7,4 puan artış göstererek yüzde 71,9 düzeyinde gerçekleşmiştir.

TABLO II: 3- Fert Başına GSYH

Yıllar	Yıl Ortası Nüfusu (1) (Bin Kişi)	(Cari Fiyatlarla)			(1998 Yılı Fiyatlarıyla)			Satın Alma Gücü Paritesi (SAGP) (ABD Doları/TL) (3)	SAGP Göre Fert Başına GSYH (ABD Doları)
		Fert Başına GSYH			Fert Başına GSYH				
		GSYH (Milyon TL)	TL	ABD Doları (2)	GSYH (Milyon TL)	TL	ABD Doları (2)		
1998	62 464	70 203	1 124	4 338	70 203	1 124	4 322	0,131	8 573
1999	63 366	104 596	1 651	3 907	67 841	1 071	4 117	0,202	8 171
2000	64 259	166 658	2 594	4 130	72 436	1 127	4 335	0,283	9 159
2001	65 135	240 224	3 688	3 020	68 309	1 049	4 033	0,427	8 618
2002	66 009	350 476	5 310	3 492	72 520	1 099	4 225	0,613	8 667
2003	66 873	454 781	6 801	4 559	76 338	1 142	4 390	0,773	8 800
2004	67 734	559 033	8 253	5 764	83 486	1 233	4 740	0,811	10 177
2005	68 582	648 932	9 462	7 021	90 500	1 320	5 075	0,831	11 386
2006	69 421	758 391	10 925	7 583	96 738	1 394	5 359	0,848	12 883
2007	70 256	843 178	12 002	9 234	101 255	1 441	5 542	0,877	13 685
2008	71 079	950 534	13 373	10 440	101 922	1 434	5 514	0,914	14 631
2009	71 897	952 635	13 250	8 578	97 144	1 351	5 196	0,917	14 449
2010 (4)	72 698	1 098 807	15 115	10 043	103 749	1 427	5 488	1,159	13 038
2011 (5)	73 497	1 214 852	16 529	10 624	108 418	1 475	5 673	1,211	13 653

Kaynak: TÜİK, OECD, DPT

(1) TÜİK yıl ortası nüfus tahminidir.

(2) Merkez Bankası döviz alış kuru kullanılarak hesaplanmıştır.

(3) OECD tarafından GSYH için hesaplanan satın alma gücü paritesidir.

(4) Gerçekleşme tahmini

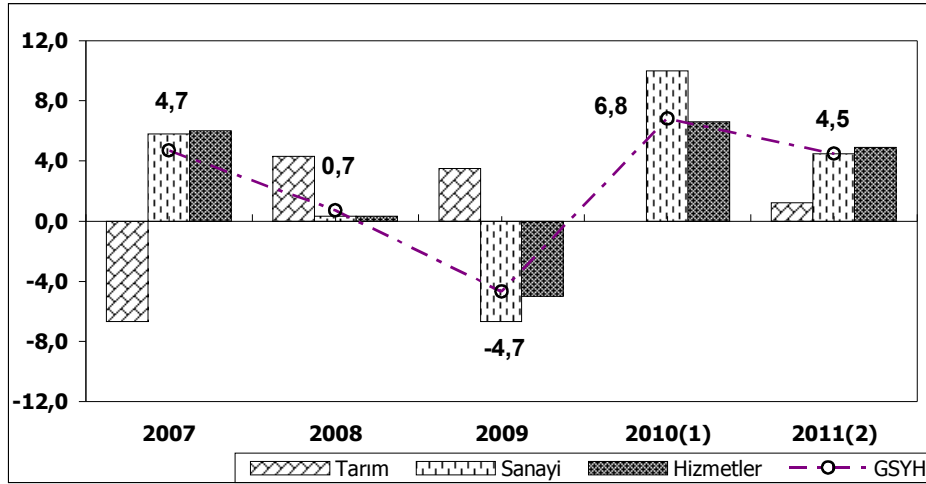
(5) Program

b) 2011 Yılı Hedefleri

Küresel krizin etkisiyle 2008 yılının son çeyreğinde daralmaya başlayan Türkiye ekonomisi, 2009 yılının son çeyreğinden itibaren hızlı bir toparlanma sergileyerek yeniden büyüme eğilimine girmiştir. Büyümenin 2010 yılının ikinci yarısında da devam etmesi beklenmektedir. Bu çerçevede, 2010 yılında yüzde 6,8 oranında büyümesi beklenen GSYH'nın, 2011 yılında yüzde 4,5 oranında artması hedeflenmektedir.

GRAFİK: 1- Sektörel Büyüme Hızları (Sabit Fiyatlarla)

(Sabit Fiyatlarla, Yüzde Değişme)

Kaynak: DPT, TÜİK
(1) Gerçekleşme tahmini
(2) Program

Tarım sektörü katma değerinin reel olarak 2010 yılında bir önceki yıl seviyesinde kalacağı, 2011 yılında ise yüzde 1,2 oranında artış göstereceği öngörülmektedir.

Sanayi üretimi, kapasite kullanım oranları ve tüketici güvenindeki iyileşmelerin devam etmesi ve baz etkisiyle sanayi sektörü katma değerinin, 2010 yılında yüzde 10 oranında artması beklenmektedir. 2011 yılında sanayi sektörü katma değerinin yüzde 4,5 oranında artacağı öngörülmektedir.

2010 yılında yüzde 6,6 oranında artması beklenen hizmetler sektörü katma değerinin, 2011 yılında yüzde 4,9 oranında artacağı öngörülmektedir. Ekonomideki canlanmayla birlikte özellikle ticaret ve ulaştırma sektörlerinde gözlenen toparlanmanın Program döneminde devam ederek, büyümeye pozitif katkı vereceği öngörülmektedir.

2. İstihdam

a) Mevcut Durum

2009 yılında istihdam, 2008 yılına göre 83 bin kişi artarak 21.277 bin kişi olurken, işsizlik oranı yüzde 11'den yüzde 14'e yükselmiştir. İşgücüne katılma oranı ise, 2009 yılında bir önceki yıla göre 1 puan artarak yüzde 47,9 olarak gerçekleşmiştir.

TABLO II: 4- Yıllar İtibarıyla Yurt İçi İşgücü Piyasasında Gelişmeler

(15+Yaş, Bin Kişi)

	2005	2006	2007	2008	2009
Çalışma Çağındaki Nüfus	48 359	49 174	49 994	50 772	51 686
İşgücü	22 455	22 751	23 114	23 805	24 748
İstihdam	20 067	20 423	20 738	21 194	21 277
Tarım Dışı İstihdam	14 913	15 516	15 871	16 178	16 023
Ücretsiz Aile İşçisi Hariç İstihdam	17 225	17 745	18 110	18 510	18 407
Tarım	5 154	4 907	4 867	5 016	5 254
Sanayi	4 178	4 269	4 314	4 441	4 130
Hizmetler	10 735	11 247	11 557	11 737	11 893
İnşaat	1 107	1 196	1 231	1 241	1 249
İşsiz	2 388	2 328	2 376	2 611	3 471
İşgücüne Katılma Oranı (Yüzde)	46,4	46,3	46,2	46,9	47,9
İstihdam Oranı (Yüzde)	41,5	41,5	41,5	41,7	41,2
İşsizlik Oranı (Yüzde)	10,6	10,2	10,3	11,0	14,0
Tarım Dışı İşsizlik Oranı (Yüzde)	13,5	12,7	12,6	13,6	17,4
Genç Nüfusta İşsizlik Oranı (Yüzde)	19,9	19,1	20,0	20,5	25,3
Eksik İstihdam	702	776	689	779	-

Kaynak: TÜİK, Hanehalkı İşgücü Anketi Sonuçları

2009 yılında bir önceki yıla göre tarım ve hizmetler sektörleri istihdamında sırasıyla yüzde 4,7 ve yüzde 1,3 oranlarında artış kaydedilirken, sanayi sektörü istihdamı yüzde 7 oranında azalmıştır. Özellikle hizmetler sektöründeki istihdam artışında mali kurumlar alt sektöründe kaydedilen yüzde 14,5 oranındaki yükseliş etkili olmuştur. Ayrıca, önceki yılların aksine tarım sektöründe gözlenen istihdam artışının kriz nedeniyle daha önceleri tarımda çalışan bireylerin bir kısmının yeniden tarımsal faaliyetlerle uğraşmaya başlamasından kaynaklandığı düşünülmektedir. 2009 yılında toplam istihdam içerisinde tarım sektörünün payı yüzde 24,7, sanayi ve hizmetler sektörlerinin payları ise sırasıyla yüzde 19,4 ve yüzde 55,9 olmuştur.

TABLO II: 5- Kentsel ve Kırsal İşgücü Piyasasında Gelişmeler

(15+Yaş, Bin Kişi)

	Kent			Kır		
	2007	2008	2009	2007	2008	2009
Çalışma Çağındaki Nüfus	35 275	35 697	36 197	14 719	15 075	15 489
İşgücü	15 635	16 063	16 585	7 479	7 742	8 163
İstihdam	13 764	14 010	13 839	6 973	7 184	7 438
Tarım	597	647	599	4 269	4 369	4 656
Sanayi	3 682	3 744	3 470	632	696	659
Hizmetler	9 486	9 619	9 770	2 071	2 119	2 123
İşsiz	1 871	2 053	2 746	506	558	724
İşgücüne Katılma Oranı (Yüzde)	44,3	45,0	45,8	50,8	51,4	52,7
İstihdam Oranı (Yüzde)	39,0	39,2	38,2	47,4	47,7	48,0
İşsizlik Oranı (Yüzde)	12,0	12,8	16,6	6,8	7,2	8,9
Eksik İstihdam	415	472	-	274	307	-

Kaynak: TÜİK, Hanehalkı İşgücü Anketi Sonuçları.

2009 yılında kentsel istihdam bir önceki yıla göre yüzde 1,2 oranında azalırken, kırsal istihdam ise yüzde 3,5 oranında artmıştır. Kırsal alanlarda yaşanan istihdam artışında tarımsal istihdamın artması etkili olmuştur. Ayrıca, 2009 yılında kentsel yerlerde işsizlik oranı yüzde 16,6, kırsal yerlerde ise yüzde 8,9 olarak gerçekleşmiştir.

2009 yılında bir önceki yıla göre toplam istihdam içerisinde ücretli ve yevmiyelilerin payı azalırken, ücretsiz aile işçileri ile kendi hesabına çalışan ve işveren payları artmıştır.

TABLO II: 6- İstihdam Edilenlerin İşteki Çalışma Durumuna Göre Dağılımı

(15+Yaş, Bin Kişi)

	2007		2008		2009	
	Kişi Sayısı	Yüzde	Kişi Sayısı	Yüzde	Kişi Sayısı	Yüzde
Ücretli ve Yevmiyeli	12 534	60,4	12 937	61,0	12 770	60,0
Kendi Hesabına Çalışan ve İşveren	5 575	26,9	5 573	26,3	5 638	26,5
Ücretsiz Aile İşçisi	2 628	12,7	2 684	12,7	2 870	13,5
Toplam	20 738	100,0	21 194	100,0	21 277	100,0

Kaynak: TÜİK, Hanehalkı İşgücü Anketi Sonuçları

Türkiye genelinde işsizlik oranı, 2010 yılının Haziran, Temmuz ve Ağustos aylarını içeren döneminde (Temmuz dönemi), bir önceki yılın aynı dönemine göre 2,2 puan azalarak yüzde 10,6 olarak gerçekleşmiştir. Aynı dönemde tarım dışı işsizlik oranı 2,7 puan azalarak yüzde 13,6, genç nüfusta işsizlik oranı ise 3,7 puan azalarak yüzde 19,5 olmuştur. İstihdam edilen kişi sayısı söz konusu dönemde, bir önceki yılın aynı dönemine göre 1 milyon 265 bin kişi artarak 23.478 bin kişiye yükselmiştir.

TABLO II: 7- Yurt İçi İşgücü Piyasasındaki Gelişmeler (1)

(15+Yaş, Bin Kişi)

	2009	2010
Çalışma Çağındaki Nüfus	51 714	52 572
İşgücü	25 480	26 260
İstihdam	22 213	23 478
Tarım	5 956	6 284
Sanayi	4 062	4 575
Hizmetler	12 195	12 619
İnşaat	1 471	1 632
İşsiz	3 267	2 782
İşgücüne Katılma Oranı (Yüzde)	49,3	50,0
İstihdam Oranı (Yüzde)	43,0	44,7
İşsizlik Oranı (Yüzde)	12,8	10,6
Tarım Dışı İşsizlik Oranı (Yüzde)	16,3	13,6
Genç Nüfusta İşsizlik Oranı (Yüzde)	23,2	19,5

Kaynak: TÜİK, Hanehalkı İşgücü Anketi Sonuçları

Not: Sektörel Dağılım Nace Rev.2'ye göre.

(1) Temmuz dönemi itibarıyla.

2010 yılının Temmuz döneminde işgücüne katılma oranı, hem kadınlarda hem de erkeklerde bir önceki yılın aynı dönemine göre artarak toplamda yüzde 50 oranına yükselmiştir. Bu dönemde istihdam, bir önceki yılın aynı dönemi ile karşılaştırıldığında tarımda 328 bin, sanayide 513 bin, hizmetler sektöründe ise 424 bin kişi artmıştır.

2010 yılında işgücüne katılma oranının yüzde 48,8, işsizlik oranının ise yüzde 12,2 oranında gerçekleşmesi beklenmektedir.

b) 2011 Yılı Hedefleri

2011 yılında, öngörülen büyüme ve yatırım artışlarına bağlı olarak istihdamın 203 bin kişi artacağı, işsizlik oranının ise yüzde 12 oranında gerçekleşeceği öngörülmektedir.

3. Ekonominin Genel Dengesi

a) Mevcut Durum

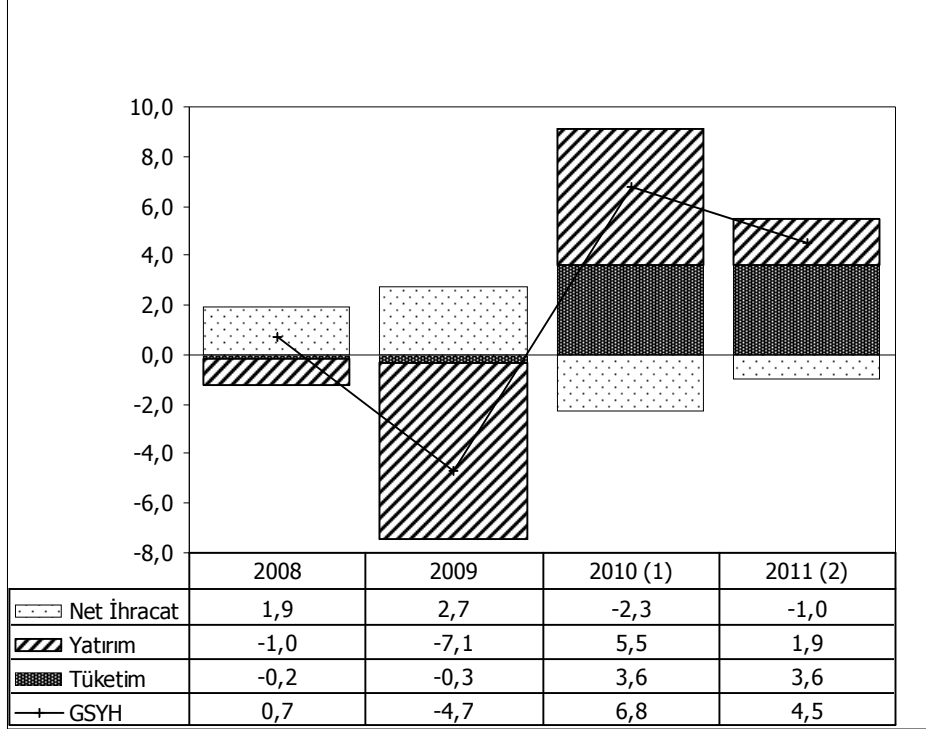
2009 yılının ilk çeyreğinde en düşük noktasına ulaşan ekonomik aktivitede ikinci çeyrekte yukarıya doğru bir dönüş gözlenmiş, yılın son çeyreğinde ise ekonomi yeniden büyüme ortamına girmiştir. 2009 yılında toplam yurt içi talep reel olarak yüzde 7,2 oranında azalırken, net mal ve hizmet ihracatının büyümeye katkısının pozitif 2,7 puan olması sonucunda GSYH reel olarak yüzde 4,7 oranında azalmıştır. Net mal ve hizmet ihracatının büyümeye katkısının pozitif olması, mal ve hizmet ithalatındaki azalış oranının mal ve hizmet ihracatındakinden daha yüksek olmasından kaynaklanmıştır. 2009 yılında özel tüketim yüzde 0,8 oranında azalırken, kamu tüketimi yüzde 3,7 oranında artmıştır.

2008 yılının ikinci çeyreğinden itibaren düşmeye başlayan özel kesim sabit sermaye yatırımlarında 2009 yılının ilk çeyreğinde en yüksek oranlı daralma gerçekleşmiştir. Daralma eğilimi izleyen çeyreklerde hız kesmiş ve bunun sonucunda yılın tamamında özel kesim sabit sermaye yatırımları yüzde 24,5 oranında azalmıştır. 2009 yılında kamu sabit sermaye yatırımlarında ise yüzde 0,9 oranında bir azalma kaydedilmiştir.

Toplam yurt içi talebin 2010 yılında yüzde 9,1 oranında artmasına karşın, net mal ve hizmet ihracatının GSYH büyümesine olan katkısının negatif 2,3 puan olarak gerçekleşmesi sonucunda GSYH'nin yüzde 6,8 oranında artması beklenmektedir. 2010 yılında özel tüketimin yüzde 4,1, kamu tüketiminin ise yüzde 7,6 oranında artması sonucunda toplam tüketimin yüzde 4,5 oranında artması beklenmektedir. Söz konusu yılda kamu tüketiminin cari fiyatlarla GSYH içindeki payının bir önceki yıla göre 0,1 puan azalarak yüzde 11,2, özel tüketimin GSYH içindeki payının ise 0,8 puan artarak yüzde 75,4 oranında gerçekleşmesi beklenmektedir.

Kamu kesimi sabit sermaye yatırımlarının 2010 yılında yüzde 28,5, özel kesim sabit sermaye yatırımlarının ise yüzde 20 oranında artması neticesinde toplam sabit sermaye yatırımlarında yüzde 21,9 oranında reel artış beklenmektedir. Böylece, cari fiyatlarla toplam sabit sermaye yatırımlarının GSYH içindeki payının 2010 yılında bir önceki yıla göre 1,7 puan artarak yüzde 18,9 olması beklenmektedir. 2010 yılında stok değişiminin GSYH büyümesine pozitif 1 puan katkı vermesi beklenmektedir.

GRAFİK: 2- GSYH Büyümesine Katkılar

(1) Gerçekleşme tahmini
(2) Program

Cari fiyatlarla özel harcanabilir gelirin GSYH'ya oranının 2010 yılında bir önceki yıla göre 1,4 puan azalarak yüzde 87,2'ye gerileyeceği öngörülmektedir. 2010 yılında özel tasarrufların GSYH'ya oranının yüzde 11,8'e gerilemesi, özel yatırımların GSYH'ya oranının ise yüzde 13'e yükselmesi beklenmektedir. Bunun sonucunda, özel kesim tasarruf yatırım farkının 2009 yılında pozitif yüzde 3,2 olan seviyesinden 2010 yılında negatife dönerek yüzde 1,2 seviyesinde gerçekleşmesi beklenmektedir.

Kamu harcanabilir gelirin GSYH'ya oranının 2010 yılında bir önceki yıla göre 1,6 puan artarak yüzde 12 olacağı tahmin edilmektedir. Söz konusu gelişmede, vergi dışı normal gelirler ve faktör gelirlerindeki kötüleşmeye rağmen, vergi gelirleri, sosyal fonlar ve cari transferlerdeki iyileşmenin etkili olması beklenmektedir. 2010 yılında kamu yatırımlarının GSYH içindeki payının 0,4 puan artarak yüzde 4,8, kamu tasarruflarının payının ise bir önceki yıl negatif yüzde 0,9 olan seviyesinden pozitive dönerek yüzde 0,8 olarak gerçekleşmesi beklenmektedir. Böylece, kamu tasarruf yatırım farkının 1,3 puan iyileşerek 2010 yılında negatif yüzde 4 olacağı tahmin edilmektedir.

TABLO II: 8- Ekonominin Genel Dengesi (Cari Fiyatlarla)

	2009	2010 (1)	2011 (2)	2009	2010 (1)	2011 (2)
		(Milyon TL)			(GSYH İçindeki Paylar)	
Toplam Tüketim	818 394	951 795	1 044 217	85,9	86,6	86,0
Kamu	107 361	122 886	137 749	11,3	11,2	11,3
Özel	711 033	828 909	906 468	74,6	75,4	74,6
Toplam Yatırım	145 446	195 208	226 090	15,3	17,8	18,6
Kamu	42 268	52 336	51 276	4,4	4,8	4,2
Özel	103 178	142 872	174 814	10,8	13,0	14,4
Sabit Sermaye Yatırımı	163 943	207 676	230 688	17,2	18,9	19,0
Kamu	39 342	53 933	51 821	4,1	4,9	4,3
Özel	124 600	153 743	178 867	13,1	14,0	14,7
Stok Değişmesi	-18 496	-12 468	-4 598	-1,9	-1,1	-0,4
Kamu	2 926	-1 597	- 545	0,3	-0,1	-0,0
Özel	-21 422	-10 871	-4 053	-2,2	-1,0	-0,3
Toplam Yurt içi Talep (Toplam Kaynaklar)	963 840	1 147 003	1 270 308	101,2	104,4	104,6
Net Mal ve Hizmet İhracatı	-11 206	-48 196	-55 455	-1,2	-4,4	-4,6
Mal ve Hizmet İhracatı	221 422	235 248	272 680	23,2	21,4	22,4
Mal ve Hizmet İthalatı	232 628	283 444	328 136	24,4	25,8	27,0
GAYRİ SAFİ YURTIÇİ HASILA (GSYH)	952 635	1 098 807	1 214 852	100,0	100,0	100,0
Net Faktör Gelirleri	-12 665	-10 888	-11 303	-1,3	-1,0	-0,9
Net Dış Alem Cari Transferleri	3 536	2 259	3 789	0,4	0,2	0,3
GAYRİ SAFİ MİLLİ HARCANABİLİR GELİR (GSMHG)	943 506	1 090 178	1 207 338	99,1	99,2	99,4
KAMU HARCANABİLİR GELİRİ	99 133	131 595	147 167	10,4	12,0	12,1
Kamu Tüketimi	107 361	122 886	137 749	11,3	11,2	11,3
Kamu Tasarrufu	-8 228	8 709	9 418	-0,9	0,8	0,8
Kamu Yatırımı	42 268	52 336	51 276	4,4	4,8	4,2
Kamu Tasarruf-Yatırım Farkı	-50 496	-43 627	-41 859	-5,3	-4,0	-3,4
ÖZEL HARCANABİLİR GELİR	844 372	958 584	1 060 171	88,6	87,2	87,3
Özel Tüketim	711 033	828 909	906 468	74,6	75,4	74,6
Özel Tasarruf	133 339	129 674	153 703	14,0	11,8	12,7
Özel Yatırım	103 178	142 872	174 814	10,8	13,0	14,4
Özel Tasarruf-Yatırım Farkı	30 161	-13 198	-21 110	3,2	-1,2	-1,7
Bilgi İçin:						
Toplam Yurt içi Tasarruflar	125 112	138 383	163 121	13,1	12,6	13,4

Kaynak: DPT

(1) Gerçekleşme Tahmini

(2) Program

TABLO II: 9- Ekonominin Genel Dengesi (1998 Yılı Fiyatlarıyla)

	2009	2010 (2)	2011 (3)	2009	2010 (2)	2011 (3)
	(Milyon TL)			(Yüzde Değişme)		
Toplam Tüketim	79 234	82 760	86 500	-0,4	4,5	4,5
Kamu	8 134	8 749	9 236	3,7	7,6	5,6
Özel	71 099	74 012	77 263	-0,8	4,1	4,4
Toplam Yatırım	17 887	23 185	25 192	-28,8	29,6	8,7
Kamu	4 715	5 597	5 187	1,9	18,7	-7,3
Özel	13 172	17 588	20 005	-35,7	33,5	13,7
Sabit Sermaye Yatırımı	19 848	24 199	25 543	-20,3	21,9	5,6
Kamu	4 457	5 727	5 228	-0,9	28,5	-8,7
Özel	15 391	18 473	20 314	-24,5	20,0	10,0
Stok Değişmesi (1)	-1 962	-1 014	-351	-2,1	1,0	0,6
Kamu	258	-130	-42	0,1	-0,4	0,1
Özel	-2 219	-884	-309	-2,3	1,4	0,6
Toplam Yurt İçi Talep (Toplam Kaynaklar)	97 120	105 945	111 692	-7,2	9,1	5,4
Net Mal ve Hizmet İhracatı (1)	23	-2 196	-3 274	2,7	-2,3	-1,0
Mal ve Hizmet İhracatı	24 605	25 617	26 818	-5,3	4,1	4,7
Mal ve Hizmet İthalatı	24 581	27 813	30 092	-14,3	13,1	8,2
GAYRİ SAFİ YURTIÇİ HASILA (GSYH)	97 144	103 749	108 418	-4,7	6,8	4,5
Net Faktör Gelirleri	-1 451	-1 269	-1 177	12,4	-12,5	-7,3
Net Dış Alem Cari Transferleri	374	222	347	30,4	-40,7	56,8
GAYRİ SAFİ MİLLİ HARCANABİLİR GELİR (GSMHG)	96 067	102 702	107 589	-4,8	6,9	4,8
KAMU HARCANABİLİR GELİRİ	10 094	12 397	13 114	-15,7	22,8	5,8
Kamu Tüketimi	8 134	8 749	9 236	3,7	7,6	5,6
Kamu Tasarrufu	1 959	3 648	3 878			
Kamu Yatırımı	4 715	5 597	5 187	1,9	18,7	-7,3
Kamu Tasarruf-Yatırım Farkı	-2 756	-1 948	-1 309			
ÖZEL HARCANABİLİR GELİR	85 973	90 305	94 475	-3,3	5,0	4,6
Özel Tüketim	71 099	74 012	77 263	-0,8	4,1	4,4
Özel Tasarruf	14 874	16 293	17 211	-13,8	9,5	5,6
Özel Yatırım	13 172	17 588	20 005	-35,7	33,5	13,7
Özel Tasarruf-Yatırım Farkı	1 702	-1 295	-2 794			

Kaynak: DPT

(1) Yüzde değişimleri GSYH büyümesine katkıları göstermektedir.

(2) Gerçekleşme Tahmini

(3) Program

b) 2011 Yılı Hedefleri

Toplam yurt içi talebin 2011 yılında reel olarak yüzde 5,4 oranında artması, net mal ve hizmet ihracatının GSYH büyümesine katkısının ise negatif 1 puan olması sonucunda, GSYH'nin yüzde 4,5 oranında büyümesi hedeflenmektedir.

Özel kesim tüketim harcamalarında 2011 yılında yüzde 4,4, kamu kesimi tüketim harcamalarında ise yüzde 5,6 oranında artış olacağı öngörülmüştür. Bu dönemde, özel kesim sabit sermaye yatırımlarının yüzde 10 oranında artacağı, kamu kesimi sabit sermaye yatırımlarının ise yüzde 8,7 oranında azalacağı tahmin edilmektedir.

2011 yılı GSYH büyümesine; özel tüketimin 3,1 puan, kamu tüketiminin 0,5 puan, özel kesim sabit sermaye yatırımlarının 1,8 puan, kamu kesimi sabit sermaye yatırımlarının ise negatif 0,5 puan katkı yapması beklenmektedir. Stok değişiminin GSYH büyümesine katkısının ise pozitif 0,6 puan olacağı tahmin edilmektedir.

Kamu harcanabilir gelirinin GSYH'ya oranının 2011 yılında bir önceki yıla göre 0,1 puan artarak yüzde 12,1 olarak gerçekleşeceği tahmin edilmektedir. 2011 yılında kamu tasarruflarının GSYH'ya oranı aynı kalırken, kamu yatırımlarının GSYH içindeki payının 0,6 puan azalarak yüzde 4,2'ye gerilemesi neticesinde, kamu tasarruf yatırım farkının GSYH'ya oranının negatif yüzde 3,4 olarak gerçekleşmesi beklenmektedir. Özel tasarrufların GSYH'ya oranının 2011 yılında bir önceki yıla göre 0,9 puan artması ve özel yatırımlardaki artışın 1,4 puan olması neticesinde, özel kesim tasarruf yatırım farkının GSYH'ya oranının 0,5 puan kötüleşerek negatif yüzde 1,7 seviyesinde gerçekleşeceği öngörülmektedir.

B. YATIRIMLAR

1. Yatırımların Sektörel Dağılımı

a) Mevcut Durum

Kamu kesimi sabit sermaye yatırımlarının 2010 yılında reel olarak yüzde 28,5 oranında artması beklenmektedir. Bu dönemde, kamu kesimi sabit sermaye yatırımlarının yüzde 57'sinin merkezi yönetim bütçesi kapsamındaki idareler, yüzde 26'sının mahalli idareler, yüzde 13,1'inin işletmeciler KİT'ler, yüzde 1,2'sinin özelleştirme kapsamındaki kuruluşlar, yüzde 1,1'inin İller Bankası, yüzde 1,6'sının döner sermayeli kuruluşlar ve sosyal güvenlik kuruluşları tarafından gerçekleştirileceği tahmin edilmektedir.

2010 yılında kamu kesimi sabit sermaye yatırımları içinde ulaştırma, madencilik ve turizm alt sektörlerinin paylarının 2009 yılına göre artacağı; konut sektörünün payının aynı kalacağı; tarım, imalat, enerji, eğitim, sağlık ve diğer hizmetler alt sektörlerinin paylarının ise gerileyeceği tahmin edilmektedir.

Küresel krizden çıkışla birlikte toparlanan Türkiye ekonomisinde 2010 yılında özel kesim sabit sermaye yatırımlarının reel olarak yüzde 20 oranında artması öngörülmektedir. Bu dönemde, özel kesim sabit sermaye yatırımları içinde tarım, imalat, ulaştırma ve eğitim sektörlerinin paylarının artacağı; madencilik ve sağlık sektörlerinin paylarının aynı kalacağı, enerji, turizm, konut ve diğer hizmetler alt sektörlerinin paylarının ise azalacağı tahmin edilmektedir.

b) 2011 Yılı Hedefleri

Kamu kesimi sabit sermaye yatırımlarının 2011 yılında reel olarak yüzde 8,7 oranında azalacağı öngörülmektedir. Bu dönemde, kamu kesimi sabit sermaye yatırımlarının yüzde 46,3'ünün merkezi yönetim bütçesi kapsamındaki idareler, yüzde 34,8'inin mahalli idareler, yüzde 15,5'inin işletmeciler KİT'leri, yüzde 0,7'sinin özelleştirme kapsamındaki kuruluşlar, yüzde 0,4'ünün İller Bankası, yüzde 2,3'ünün döner sermayeli kuruluşlar ve sosyal güvenlik kuruluşları tarafından gerçekleştirileceği tahmin edilmektedir.

2011 yılında kamu kesimi sabit sermaye yatırımları içinde, bir önceki yıla göre ulaştırma sektörünün payında 12,3 puan düşüş, diğer tüm alt sektörlerin paylarında ise artış olacağı öngörülmektedir.

Ekonomik büyümeye ilişkin olumlu beklentinin etkisiyle 2011 yılında özel kesim sabit sermaye yatırımlarının reel olarak yüzde 10 oranında artış göstereceği tahmin edilmektedir. Özel kesim sabit sermaye yatırımları içinde enerji, ulaştırma, eğitim ve sağlık sektörlerinin paylarının artacağı; madencilik, imalat, turizm, konut ve diğer hizmetler sektörlerinin paylarının ise azalacağı tahmin edilmektedir. Tarım sektörünün payının ise 2010 yılında ulaştığı yüksek seviyeyi devam ettireceği beklenmektedir.

TABLO II: 10- Kamu Sabit Sermaye Yatırımları (2009)

(Cari Fiyatlarla, Milyon TL)

Sektörler	Merkezi Yönetim (1)	İşletmeciler KİT'leri	Özelleş. Kapsam. Kuruluş.	İller Bankası	Döner Sermaye + SGK	ALT TOPLAM	Yüzde Pay	Mahalli İdareler	TOPLAM KAMU	Yüzde Pay
Tarım	3 589	59	1	0	99	3 749	15,3	648	4 397	12,2
Madencilik	126	674	0	0	0	800	3,3	1	801	2,2
İmalat	34	243	25	1	1	303	1,2	138	441	1,2
Enerji	1691	844	721	0	0	3 255	13,3	169	3424	9,5
Ulaştırma	4 251	1 873	17	0	80	6 221	25,4	4 756	10 977	30,4
Turizm	71	0	0	0	3	74	0,3	34	108	0,3
Konut	163	0	0	0	0	163	0,7	413	577	1,6
Eğitim	3 887	0	0	0	50	3 937	16,1	231	4 168	11,6
Sağlık	1 513	0	0	0	481	1 994	8,1	428	2 421	6,7
Diğer Hizmetler	3 493	0	0	447	82	4 029	16,4	4 732	8 761	24,3
İktisadi	2 162	0	0	31	82	2 281	9,3	481	2 763	7,7
Sosyal	1 331	0	0	416	0	1 747	7,1	4 251	5 998	16,6
Toplam	18 817	3 699	764	448	795	24 523	100,0	11 551	36 074	100,0
Yüzde Dağılımı	76,7	15,1	3,1	1,8	3,2	100,0				
Yüzde Dağılımı	52,2	10,3	2,1	1,2	2,2	68,0		32,0	100,0	

Kaynak: DPT

(1) Yatırım işçiliği hariç

TABLO II: 11- Kamu Sabit Sermaye Yatırımları (2010) (1)

(Cari Fiyatlarla, Milyon TL)

Sektörler	Merkezi Yönetim (2)	İşletmeci KİT'ler	Özelleş. Kapsam. Kuruluş.	İller Bankası	Döner Sermaye + SGK	ALT TOPLAM	Yüzde Pay	Mahalli İdareler	TOPLAM KAMU	Yüzde Pay
Tarım	3 707	132	2	0	124	3 965	10,6	710	4 676	9,3
Madencilik	104	1 321	0	0	0	1 425	3,8	1	1 426	2,8
İmalat	33	224	28	1	1	286	0,8	161	447	0,9
Enerji	1 444	1 002	550	0	0	2 996	8,0	179	3 175	6,3
Ulaştırma	12 379	3 935	3	0	106	16 424	44,0	5 430	21 854	43,3
Turizm	200	0	0	0	3	202	0,5	40	242	0,5
Konut	297	1	0	0	0	298	0,8	482	781	1,5
Eğitim	4 543	0	0	0	24	4 567	12,2	274	4 840	9,6
Sağlık	1 444	0	0	0	354	1 797	4,8	500	2 297	4,6
Diğer Hizmetler	4 606	12	0	543	184	5 346	14,3	5 332	10 677	21,2
İktisadi	2 297	12	0	37	179	2 526	6,8	563	3 089	6,1
Sosyal	2 309	0	0	506	5	2 820	7,6	4 769	7 588	15,1
Toplam	28 757	6 627	583	544	795	37 306	100,0	13 109	50 415	100,0
Yüzde Dağılım	77,1	17,8	1,6	1,5	2,1	100,0				
Yüzde Dağılım	57,0	13,1	1,2	1,1	1,6	74,0		26,0	100,0	

Kaynak: DPT

(1) Gerçekleşme tahmini

(2) Yatırım işçiliği hariç

TABLO II: 12- Kamu Sabit Sermaye Yatırımları (2011) (1)

(Cari Fiyatlarla Milyon TL)

Sektörler	Merkezi Yönetim (2)	İşletmeci KİT'ler	Özelleş. Kapsam. Kuruluş.	İller Bankası	Döner Sermaye + SGK	ALT TOPLAM	Yüzde Pay	Mahalli İdareler	TOPLAM KAMU	Yüzde Pay
Tarım	4 247	191	1	0	110	4 549	14,5	558	5 106	10,6
Madencilik	110	1 536	0	0	0	1 646	5,3	1	1 647	3,4
İmalat	43	309	42	0	7	400	1,3	196	596	1,2
Enerji	1 530	1 303	300	0	0	3 133	10,0	22	3 155	6,6
Ulaştırma	4 635	4 063	3	0	134	8 834	28,2	6 508	15 342	32,0
Turizm	252	0	0	0	3	255	0,8	97	352	0,7
Konut	399	9	0	0	0	408	1,3	620	1 028	2,1
Eğitim	4 426	0	0	0	30	4 456	14,2	1 247	5 704	11,9
Sağlık	1 511	0	0	0	486	1 997	6,4	720	2 717	5,7
Diğer Hizmetler	5 067	17	0	200	321	5 605	17,9	6 743	12 348	25,7
İktisadi	2 686	17	0	32	317	3 052	9,8	887	3 939	8,2
Sosyal	2 382	0	0	168	3	2 553	8,2	5 856	8 409	17,5
Toplam	22 220	7 428	346	200	1 089	31 283	100,0	16 712	47 995	100,0
Yüzde Dağılım	71,0	23,7	1,1	0,6	3,5	100,0				
Yüzde Dağılım	46,3	15,5	0,7	0,4	2,3	65,2		34,8	100,0	

Kaynak: DPT
(1) Program
(2) Yatırım işçiliği hariç

TABLO II: 13- Sabit Sermaye Yatırımlarının Sektörel Dağılımı (1)

(Cari Fiyatlarla Milyon TL)

	2009			2010 (2)			2011 (3)		
	Kamu	Özel	Toplam	Kamu	Özel	Toplam	Kamu	Özel	Toplam
Tarım	4 803	1 520	6 324	5 129	4 414	9 543	5 831	4 950	10 781
Madencilik	827	2 258	3 086	1 439	2 703	4 142	1 666	3 089	4 755
İmalat	448	53 458	53 906	451	68 760	69 211	602	75 658	76 260
Enerji	3 737	10 548	14 286	3 352	7 678	11 029	3 418	11 616	15 034
Ulaştırma	11 659	31 048	42 707	23 368	40 781	64 149	16 067	49 187	65 254
Turizm	122	6 355	6 477	267	7 172	7 438	394	7 891	8 285
Konut	610	7 480	8 090	817	8 336	9 153	1 090	9 525	10 615
Eğitim	4 971	1 010	5 980	5 396	1 647	7 043	6 452	2 091	8 543
Sağlık	2 702	4 158	6 860	2 473	5 012	7 485	2 969	6 893	9 862
Diğer Hizmetler	9 463	6 764	16 227	11 240	7 241	18 481	13 331	7 967	21 299
TOPLAM	39 342	124 600	163 943	53 933	153 743	207 676	51 821	178 867	230 688

Kaynak: DPT

(1) Merkezi yönetim bütçesinde yatırım işçiliği dahildir.

(2) Gerçekleşme tahmini

(3) Program

TABLO II: 14- Sabit Sermaye Yatırımlarının Sektörel Dağılımı (1)

(Cari Fiyatlarla, Yüzde Dağılım)

	2009			2010 (2)			2011 (3)		
	Kamu	Özel	Toplam	Kamu	Özel	Toplam	Kamu	Özel	Toplam
Tarım	12,2	1,2	3,9	9,5	2,9	4,6	11,3	2,8	4,7
Madencilik	2,1	1,8	1,9	2,7	1,8	2,0	3,2	1,7	2,1
İmalat	1,1	42,9	32,9	0,8	44,7	33,3	1,2	42,3	33,1
Enerji	9,5	8,5	8,7	6,2	5,0	5,3	6,6	6,5	6,5
Ulaştırma	29,6	24,9	26,0	43,3	26,5	30,9	31,0	27,5	28,3
Turizm	0,3	5,1	4,0	0,5	4,7	3,6	0,8	4,4	3,6
Konut	1,5	6,0	4,9	1,5	5,4	4,4	2,1	5,3	4,6
Eğitim	12,6	0,8	3,6	10,0	1,1	3,4	12,4	1,2	3,7
Sağlık	6,9	3,3	4,2	4,6	3,3	3,6	5,7	3,9	4,3
Diğer Hizmetler	24,1	5,4	9,9	20,8	4,7	8,9	25,7	4,5	9,2
TOPLAM	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Kaynak: DPT

(1) Merkezi yönetim bütçesinde yatırım işçiliği dahildir.

(2) Gerçekleşme tahmini

(3) Program

2. Kamu Yatırımları Uygulaması

Ülkemizin eğitim ve sağlık hizmetlerinin etkili bir şekilde sunulması ve yaşam kalitesinin yükseltilmesi, rekabet gücümüzün artırılması ve sürdürülebilir büyümenin sağlanması için gerekli sosyal ve fiziki altyapının geliştirilmesi, çevrenin korunması, AB kriterlerine uyumun sağlanması, gelişmiş ülkelerle ülkemiz arasındaki ve ülkemizdeki bölgeler arası gelişmişlik farklarının azaltılması için önemli miktarlarda kamu yatırımı ihtiyacı bulunmaktadır.

2005-2010 döneminde genel devlet kapsamındaki kamu sabit sermaye yatırımlarının (KSSY) GSYH içindeki payının ortalamaları dikkate alındığında, 2010 yılı dışında ülkemizde AB üyesi ülkelerin ortalamasından daha az oranda KSSY gerçekleştirildiği görülmektedir. Söz konusu ülkelerin yüzölçümlerinin ve Almanya hariç nüfuslarının Türkiye'den daha az olduğu, mevcut gelişmişlik seviyelerinin Türkiye'den daha yüksek olduğu, mevcut altyapı ihtiyaçlarının büyük ölçüde tamamlanmış olduğu ve GSYH'larının mutlak büyüklüğü dikkate alındığında ülkemizde daha fazla kamu yatırımı yapılması gereği ortaya çıkmaktadır.

2010 yılı kamu yatırım uygulamalarında; ekonomik ve sosyal altyapıyı geliştirecek yatırımlara, sektörel, bölgesel ve proje bazındaki öncelikler dikkate alınarak ağırlık verilmiştir.

TABLO II: 15- Genel Devlet Kamu Sabit Sermaye Yatırımlarının GSYH İçindeki Payı

(Yüzde)

Ülkeler	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Belçika	1,8	1,6	1,6	1,7	1,8	1,9
Almanya	1,3	1,4	1,4	1,5	1,7	1,9
İrlanda	3,6	3,7	4,4	5,1	4,5	4,5
Yunanistan	2,8	3,0	2,9	2,8	2,9	2,8
İspanya	3,6	3,7	4,0	3,8	4,4	4,0
Fransa	3,3	3,2	3,3	3,3	3,3	3,4
İtalya	2,4	2,3	2,3	2,2	2,4	2,2
Lüksemburg	4,5	3,6	3,3	3,2	3,6	3,7
Malta	4,7	3,9	3,7	2,3	2,2	3,0
Hollanda	3,3	3,3	3,4	3,5	4,0	4,1
Avusturya	1,1	1,1	1,0	1,1	1,1	1,1
Portekiz	2,9	2,4	2,3	2,3	2,4	2,2
Slovenya	3,2	3,7	4,2	4,3	4,9	4,9
Slovakya	2,1	2,2	1,9	2,0	2,3	2,3
Finlandiya	2,5	2,3	2,4	2,5	2,8	2,8
Avro Böl. Ülkeleri Ort.	2,9	2,8	2,8	2,8	3,0	3,0
Bulgaristan	4,2	4,2	4,8	5,7	4,8	4,5
Çek Cumhuriyeti	4,9	5,0	4,7	4,9	5,4	5,6
Danimarka	1,8	1,9	1,9	1,8	2,1	2,4
Estonya	4,0	4,7	5,2	5,3	4,9	5,6
Letonya	3,1	4,6	5,7	4,8	3,9	4,1
Litvanya	3,4	4,1	5,2	5,0	3,9	4,7
Macaristan	4,0	4,4	3,6	2,9	2,7	2,7
Polonya	3,4	3,9	4,2	4,6	5,3	6,3
Romanya	3,9	5,1	5,7	5,5	5,4	5,4
İsveç	3,0	3,1	3,1	3,3	3,6	3,6
İngiltere	0,7	1,8	1,6	2,3	2,7	2,6
AB Ülkeleri Ort.	3,1	3,2	3,4	3,4	3,4	3,6
ABD	2,4	2,4	2,5	2,5	3,6	4,0
Japonya	3,6	3,3	3,1	3,0	3,2	3,0
Türkiye	2,9	2,9	3,1	3,4	3,3	3,9

Kaynak: Avrupa Komisyonu, European Economy (Economic Forecasts), Spring 2010, DPT.

2010 yılında, mahalli idare yatırımları ve yatırım işçilik giderleri hariç olmak üzere, ülkemizde; toplam tutarı 2010 yılı fiyatlarıyla 273,4 milyar TL, 2009 sonu kümülatif harcaması 118,4 milyar TL ve 2010 yılı başlangıç ödeneği 27,8 milyar TL olan 2.425 adet kamu yatırım projesi yürütülmüştür.

TABLO II: 16- Türkiye’de Kamu Yatırımları (2002-2010) (1)

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Proje Sayısı (Adet)	4 414	3 851	3 555	2 627	2 525	2 710	2 759	2 332	2 425
Toplam Proje Tutarı (Cari Fiyatlarla, Milyar TL)	166,8	187,1	196,1	206,7	200,4	209,3	219	245,8	73,4
Cari Yıl Öncesi Kümülatif Harcama (Cari Fiyatlarla, Milyar TL)	66,0	80,4	86,8	84,0	86,5	93,5	102,4	110,9	118,4
Toplam Program Ödenek (Cari Fiyatlarla, Milyar TL)	10,6	12,5	12,0	16,2	17,5	17,1	17,1	21,5	27,8
Yatırım Programına Alınan Çok Yıllık Yeni Proje Sayısı (Adet)	128	134	149	137	155	161	180	279	241
Toplam Program Ödenek / Toplam Proje Tutarı (%)	6,3	6,7	6,1	7,8	8,7	8,2	7,8	8,7	10,1
Yatırım Stokunun Ortalama Tamamlanma Süresi (Yıl) (2)	8,5	7,6	8,1	6,6	5,5	5,8	5,8	5,3	4,6

(1) Mahalli idare yatırımları, kamulaştırma harcamaları ve yatırım programında toplam dışı tutulan yatırımlar hariçtir.
(2) Mevcut stokun, ilgili yıldaki program ödenek seviyesiyle tamamlanması için gereken ilave süreyi göstermektedir.

2010 Yılı Yatırım Programında yer alan 2.425 projenin 5,8 milyar TL tutarındaki 634 adedi yıl içinde başlanıp bitirilmesi programlanan yıllık projelerden oluşmaktadır. Ayrıca 2010 yılında toplam proje tutarı 13 milyar TL, 2010 yılı ödeneği 860 milyon TL olan 241 adet çok yıllık yeni proje yatırım programına dahil edilmiştir.

2010 Yılı Yatırım Programında 2.425 projeye yapılan 27,8 TL tutarındaki tahsis içinde yüzde 28,7 oranındaki pay ile ulaştırma-haberleşme sektörü ilk sırayı almış, bunu yüzde 17,5 ile diğer kamu hizmetleri, yüzde 14,6 ile eğitim, yüzde 13,2 ile tarım ve yüzde 12,1 ile enerji sektörleri izlemiş, sağlık sektörünün payı ise yüzde 6,4 olmuştur. 2010 yılı kamu yatırım tahsisleri içinde madencilik, imalat, turizm ve konut sektörlerinin toplam payı ise yüzde 7,5 olmuştur.

2010 Yılı Yatırım Programına göre; 273,4 milyar TL tutarındaki 2.425 proje için 2009 yılı sonu itibarıyla gerçekleştirilen kümülatif harcama tutarı 118,4 milyar TL olup, tamamlanmak üzere kalan proje stoku büyüklüğü 155 milyar TL’dir. Bu durumda, 2010 yılı ödeneklerinin tamamının harcanacağı, kamu yatırımları için sonraki yıllarda da 2010 yılı düzeyinde ödenek ayrılacağı ve Programa yeni proje alınmayacağı varsayımıyla, mevcut stokun tamamen bitirilebilmesi için 2010 yılı sonrasında 4,6 yıllık bir süre gerekmektedir.

2010 yılında tahsis edilen 27,8 milyar TL tutarındaki yatırım ödeneğinin yüzde 69,3’üne karşılık gelen 19,3 milyar TL tutarındaki merkezi yönetim bütçesi yatırımlarından en büyük payı yüzde 22,5’lik paylar ile genel idare, güvenlik, adalet, içme suyu, çevre, teknolojik araştırma gibi sektörlerin yer aldığı diğer kamu hizmetleri sektörü ile ulaştırma-haberleşme sektörü almış, bu sektörleri yüzde 20,9 ile eğitim sektörü ve yüzde 17,8 ile tarım sektörü takip etmiştir.

2.425 proje için tahsis edilen 27,8 milyar TL tutarındaki ödeneğin yüzde 15,6’sı olan 4,3 milyar TL’nin dış proje kredisiyle finanse edilmesi öngörülmüştür. 2010 Yılı Yatırım

Programında kısmen veya tamamen dış proje kredisiyle finanse edilmesi öngörülen ve toplam proje tutarı 74,8 milyar TL olan 98 adet proje bulunmaktadır.

Kamu yatırım programının rasyonelleştirilmesi çalışmaları kapsamında, kısıtlı ödenekler, kısa sürede tamamlanabilecek acil ve öncelikli projelere tahsis edilmiş, 12,3 milyar TL tutarındaki 31 adet proje ise sonraki yıllarda yürütülmek üzere, 2010 Yılı Yatırım Programında sembolik miktardaki iz ödenekle yer almıştır.

Ülkemizde, rasyonelleştirme çalışmalarıyla son yıllarda sağlanan iyileştirmelere rağmen, kamu proje stoku, başta sulama sektörü olmak üzere, mevcut sınırlı kaynaklara göre oldukça büyüktür. Sistematik bir proje döngüsü yaklaşımındaki eksiklikler, kamu kuruluşlarının proje hazırlama, uygulama, izleme ve değerlendirme birimlerindeki kapasite yetersizlikleri gibi faktörler projelerin planlandığı şekilde yürütülmesinde sorunlara yol açabilmektedir. Ayrıca, ülkemizin birçok alanda yeni yatırım ihtiyacının yanında, mevcut sermaye stokunun daha etkin kullanılmasına ve korunmasına yönelik idame-yenileme, bakım-onarım, rehabilitasyon ve modernizasyon ihtiyacı bulunmaktadır.

Afet zararlarının önlenmesi ve azaltılması ile güvenli ve yaşanabilir kentlerin oluşturulması amacıyla; tüm sektörlerde zarar azaltma stratejilerinin geliştirilmesi ve bu stratejilerin uygulanması için kamu yatırımı gerekmektedir. Ayrıca, yeni yapılacak yatırımların karar verme süreçlerinde afet riski dikkate alınmalıdır.

Ülkemizde, yıllar itibarıyla artan miktarda yararlandığımız AB fonlarının kamu yatırımları için ilave kaynak sağlaması yanında, kamu kuruluşlarında belirli standartlara uygun proje hazırlama, uygulama, izleme ve değerlendirme kapasitesinin gelişmesine katkıda bulunması, ülkemizin artan kredibilitesi nedeniyle daha uygun şartlarda dış proje kredisi sağlayan uluslararası kaynaklardan yararlanıyor olması, kamu kuruluşları için stratejik planlama çalışmalarının ve sektörel strateji dokümanlarında ortaya konulan stratejilerin, projelerin daha iyi önceliklendirilmesine ve değerlendirilmesine imkan verecek olması, kamu-özel işbirliği (KÖİ) modellerinden yararlanılacak olması, mahalli nitelikli işlerin mahalli idarelere bırakılarak yerinden yönetim ilkesinin hayata geçirilmesi gibi faktörler, önümüzdeki dönemde kamu yatırımlarına ayrılabilen kaynakların ve uygulamada etkinliğin artırılması için önemli fırsatlar ortaya çıkarmıştır.

2011 yılında, sektörel ve bölgesel önceliklerin yanı sıra devam eden projelerden;

- 2011 yılı içinde tamamlanarak ekonomiye kazandırılacak projelere,
- Uygulamasında önemli fiziki gerçekleşme sağlanmış projelere,
- Başlatılmış bulunan diğer projelerle bağlantılı veya eş zamanlı olarak yürütülmesi ve tamamlanması gereken projelere,
- Mevcut sermaye stokunun daha etkin kullanılmasına ve korunmasına yönelik idame-yenileme, bakım-onarım, rehabilitasyon ve modernizasyon türü yatırım projelerine,
- Afet risklerinin azaltılması ve afetlerin önlenmesi ile afet hasarlarının telafisine yönelik projelere,
- AB'ye üyelik yönünde ortaya konulan politika ve önceliklerin hayata geçirilmesi için sürdürülen çalışmaların gerektirdiği projelere,
- e-Dönüşüm Türkiye Projesi ve Bilgi Toplumu Stratejisi ile uyumlu projelere

ağırlık verilecektir.

C. ÖDEMELER DENGESİ

1. Cari İşlemler Hesabı

a) Mevcut Durum

2009 yılının ikinci yarısında küresel krizin etkilerinin azalmasıyla iç ve dış talepte görülen canlanma, mal ve hizmet ithalat ve ihracatında artış yaşanmasına neden olmuştur. 2008 yılının son aylarından itibaren ihracata göre daha yüksek oranda düşerek cari açığın azalmasına neden olan ithalat, 2009 yılının ikinci yarısından itibaren ekonomideki canlanmaya paralel olarak yüksek bir oranda artmış ve cari açığın tekrar yükselmesine neden olmuştur. Bu gelişmeler sonucunda, 2008 yılında 41,9 milyar ABD doları seviyesinde gerçekleşen cari işlemler açığı, 2009 yılında 14,4 milyar ABD dolarına inmiş, 2010 yılının Ocak-Ağustos döneminde ise 28 milyar ABD doları olarak gerçekleşmiştir.

TABLO II: 17- Türkiye'nin Dış Ticareti ve Dış Ticareti Etkileyen Faktörler

	(Yüzde Değişim)			
	2008	2009	2010 ⁽¹⁾	2011 ⁽²⁾
İhracat (Milyar ABD Doları)	132,0	102,1	111,7	127,0
İthalat (Milyar ABD Doları)	202,0	140,9	177,5	199,5
İhracat	23,1	-22,6	9,5	13,7
İthalat	18,8	-30,2	25,9	12,4
İhracat Fiyatları	16,0	-16,6	4,9	7,1
İthalat Fiyatları	20,6	-20,1	10,7	3,5
Reel İhracat	6,2	-7,2	4,4	6,1
Reel İthalat	-1,5	-12,7	13,8	8,7
Mamul Fiyatları	6,7	-6,1	3,1	1,4
Ham Petrol Fiyatları ⁽³⁾	36,4	-36,3	24,3	5,2
Yakıt Dışı Başlıca Emtia Fiyatları	7,5	-18,7	16,8	-2,0
Ham Petrol Varil Fiyatı ⁽³⁾ (ABD Doları)	97,0	61,8	76,8	80,8
GSYH Büyüme Hızı	0,7	-4,7	6,8	4,5
Sanayi Büyümesi	0,3	-6,7	10,0	4,5
Yurt içi Nihai Talep Büyümesi	-1,5	-5,1	8,0	4,8
Dünya Büyüme Hızı	2,8	-0,6	4,8	4,2
Dünya Mal ve Hizmet İhracatı	2,7	-10,8	11,3	7,1
Avro Bölgesi Büyüme Hızı	0,5	-4,1	1,7	1,5
Avro Bölgesi Mal ve Hizmet İthalatı	0,3	-12,7	8,7	4,1
Reel Kur (1 ABD Doları + 1,5 Avro)	2,2	-7,6	11,7	1,3
Birim İşgücü Maliyeti	0,7	-7,0	-4,3 ⁽⁴⁾	-2,0

Kaynak: TÜİK, DPT, IMF Dünya Ekonomik Görünümü, Ekim 2010

Not: Yuvarlamalar nedeniyle hesaplamalar net sonuçları vermeyebilir.

(1) Gerçekleşme tahmini

(2) Program

(3) Brent, Dubai, Batı Teksas ham petrol spot fiyatlarının yıllık ortalaması

(4) Haziran ayı itibarıyla, yıllıklandırılmış

Dış Ticaret Dengesi

2009 yılının Ocak-Ağustos döneminde, ödemeler dengesinde gösterildiği şekliyle 14,7 milyar ABD doları olan dış ticaret açığı, 2010 yılının aynı döneminde 32 milyar ABD dolarına yükselmiştir. Bu gelişmede, büyümenin etkisiyle ithalat artış oranının ihracat artış oranından daha yüksek olması etkili olmuştur. İhracatın ithalatı karşılama oranı ise aynı dönemde yüzde 73,4'ten yüzde 63,5'e gerilemiştir.

İhracat

İhracat, 2010 yılının Ocak-Ağustos döneminde bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 12,9 oranında artarak 73 milyar ABD doları olmuştur. Söz konusu dönemde, toplam ihracatın yüzde 92,8'ini oluşturan imalat sanayi ürünleri ihracatı yüzde 11,1 oranında artmıştır. Bu artışta, ana metal sanayi ihracatının yüzde 11,1 azalmasına karşın; kara taşıtları ihracatının yüzde 24,2, tekstil ürünleri ihracatının yüzde 15,9, giyim eşyası ihracatının yüzde 11,6 ve makine ve teçhizat ihracatının yüzde 13,6 oranında artması temel belirleyiciler olmuştur. Aynı dönemde tarım ve ormancılık sektörü ihracatı yüzde 26,2, madencilik sektörü ihracatı ise yüzde 87,7 oranında artmıştır.

TABLO II: 18- Ülke ve Fasillara Göre İhracat

	Yıllık		Ocak – Ağustos	
	2008	2009	2009	2010
TOPLAM İHRACAT	132,0	102,1	64,6	73,0
Avrupa Birliği Ülkeleri (AB-27)	63,4	47,0	28,7	33,4
Diğer	68,6	55,1	35,9	39,6
Seçilmiş Ülke Grupları				
Karadeniz Ekonomik İşbirliği	20,9	12,3	7,6	9,0
Ekonomik İşbirliği Teşkilatı	6,2	5,9	3,7	4,6
Bağımsız Devletler Topluluğu	13,9	8,8	5,4	6,7
Türk Cumhuriyetleri	3,7	3,4	2,1	2,5
İslam Konferansı Teşkilatı	32,6	28,7	18,7	20,9
En Yüksek İhracat Yapılan İlk Beş Ülke				
Almanya	13,0	9,8	6,2	7,2
Fransa	6,6	6,2	3,8	4,0
İngiltere	8,2	5,9	3,5	4,4
İtalya	7,8	5,9	3,6	4,2
Irak	3,9	5,1	3,4	3,7
En Yüksek İhracat Yapılan İlk Beş Fasıll (1)				
87. Kara taşıtları ve bunların aksam ve parçaları	18,3	12,3	7,3	8,9
84. Makineler, mekanik cihazlar, kazanlar ve aksam, parçalar	10,3	8,1	5,2	6,0
72. Demir ve çelik	14,9	7,6	5,1	5,5
61. Örne giyim eşyası	7,8	6,9	4,5	5,1
85. Elektrikli makine ve cihazlar	8,0	6,6	3,9	4,6

Kaynak: TÜİK

(1) Sıralama 2009 yılı verilerine göre yapılmıştır.

2010 yılının tamamında ihracatın yüzde 9,5 oranında artarak 111,7 milyar ABD doları olacağı tahmin edilmektedir. İhracat fiyatlarının 2010 yılında yüzde 4,9 oranında artması ve reel ihracat artışının yüzde 4,4 olması beklenmektedir.

TABLO II: 19- İhracatın Sektörel Dağılımı (ISIC.Rev.3)

	(Milyar ABD Doları)				(Yüzde Pay)				(Yüzde Değişim)	
	Yıllık		Ocak-Ağustos		Yıllık		Ocak-Ağustos		Yıllık	Ocak-Ağustos
	2008	2009	2009	2010	2008	2009	2009	2010	09/08	10/09
TOPLAM İHRACAT	132,0	102,1	64,6	73,0	100	100	100	100	-22,6	12,9
Tarım ve Ormanlık	3,9	4,3	2,4	3,0	3,0	4,3	3,6	4,1	10,4	26,2
Balıkçılık	0,2	0,2	0,1	0,1	0,2	0,2	0,2	0,1	-21,4	-23,5
Maden. ve Taş Oc.	2,2	1,7	0,9	1,7	1,6	1,6	1,4	2,4	-21,9	87,7
İmalat Sanayi	125,2	95,4	60,9	67,7	94,8	93,4	94,3	92,8	-23,8	11,1
Diğer	0,5	0,5	0,3	0,5	0,4	0,5	0,4	0,6	-6,6	60,9

Kaynak: TÜİK

Not: Yuvarlamalar nedeniyle hesaplamalar net sonuçları vermeyebilir.

İthalat

İthalat, 2010 yılının Ocak-Ağustos döneminde bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 30,5 oranında artarak 114,9 milyar ABD dolarına yükselmiştir. 2009 yılının ikinci yarısından itibaren küresel krizin olumsuz etkilerinin azalmasıyla başlayan talep canlanması, ithalattaki artışın temel nedeni olmuştur. Tüketim ve yatırım malları ithalatı, toplam ithalattan daha düşük bir oranda artarken; ihracat ve üretimdeki artışın bir yansıması olarak ara malları ithalatındaki yükseliş yüzde 32,6 oranında gerçekleşmiştir.

2010 yılında ithalatın bir önceki yıla göre yüzde 25,9 oranında artarak 177,5 milyar ABD dolarına yükselmesi beklenmektedir. 2010 yılında ithalat fiyatlarının yüzde 10,7 oranında artacağı ve reel ithalat artışının yüzde 13,8 olacağı tahmin edilmektedir.

TABLO II: 20- İthalatın Ekonomik Gruplara Göre Dağılımı (BEC)

	(Milyar ABD Doları)				(Yüzde Pay)				(Yüzde Değ.)	
	Yıllık		Ocak-Ağustos		Yıllık		Ocak-Ağustos		Yıllık	Ocak-Ağustos
	2008	2009	2009	2010	2008	2009	2009	2010	09/08	10/09
TOPLAM İTHALAT	202,0	140,9	88,0	114,9	100	100	100	100	-30,2	30,5
Sermaye Malları	28,0	21,5	13,4	16,7	13,9	15,2	15,2	14,5	-23,4	24,3
Ara Malları	151,7	99,5	62,5	82,9	75,1	70,6	71,0	72,2	-34,4	32,6
Tüketim Malları	21,5	19,3	11,7	15,0	10,6	13,7	13,3	13,0	-10,2	28,2
Diğer	0,7	0,7	0,4	0,3	0,3	0,5	0,5	0,3	-5,7	-23,3
Enerji Ürünleri (27. Fasil)	48,3	29,9	19,1	23,9	23,9	21,2	21,7	20,8	-38,1	25,1
Enerji Hariç	153,7	111,0	68,9	91,0	76,1	78,8	78,3	79,2	-27,8	32,0

Kaynak: TÜİK

2009 yılında enerji fiyatlarında görülen düşüş, yakıt ithalatını azaltmış ve cari açığı olumlu etkilemiştir. Enerji fiyat etkisinden arındırıldığında cari açığın milli gelire oranı 2008 yılında yüzde 1,8 iken, 2009 yılında yüzde 0,1, 2010 yılı ikinci çeyrek itibarıyla yüzde 1,5

olarak gerçekleşmiştir. 2009 yılında net enerji ithalatı, enerji fiyatlarındaki düşüş nedeniyle 26 milyar ABD dolarına gerilemişken, 2010 yılında büyümenin ve enerji fiyatlarındaki sınırlı yükselişin etkisiyle ikinci çeyrek itibarıyla yıllıklandırılmış bazda 29,4 milyar ABD dolarına yükselmiştir. 2010 yılı sonunda ise, enerji ürünleri fiyatlarındaki ılımlı yükseliş ve devam eden ekonomik canlanma nedeniyle bu ürünlerin ithalatının bir miktar daha artması beklenmektedir.

TABLO II: 21- Enerji Fiyatlarının Cari Açık Üzerine Etkisi

(Milyar ABD Doları, Yıllıklandırılmış)

	2008	2009	2010-1.Ç.	2010-2.Ç.
Cari İşlemler Hesabı	-41,9	-14,4	-22,5	-28,2
Net Enerji İthalatı (27. Fasil)	-40,7	-26,0	-26,9	-29,4
Enerji Hariç Mal Ticareti Dengesi	-29,2	-12,8	-20,0	-23,3
2002 Fiyatlarıyla Net Enerji İthalatı	-12,1	-12,0	-10,8	-11,5
Enerji Fiyat Etkisinden Arındırılmış Cari Açık	-13,3	-0,4	-6,4	-10,3
Cari Açık / GSYH (%)	-5,7	-2,3	-3,5	-4,1
Net Enerji İthalatı / GSYH (%)	-5,5	-4,2	-4,1	-4,3
Enerji Hariç Mal Ticareti Dengesi / GSYH (%)	-3,9	-2,1	-3,1	-3,4
Enerji Fiyat Etkisinden Arındırılmış Cari Açık / GSYH (%)	-1,8	-0,1	-1,0	-1,5
Enerji Hariç Cari Açık / GSYH (%)	-0,2	1,9	0,7	0,2
Enerji Fiyat Endeksi (2003=100)	322,3	206,6	238,2	243,5
Ham Petrol Fiyatı (varil / dolar) (1)	97,1	61,1	75,3	76,0

Kaynak: DPT, TÜİK, TCMB

(1) Türkiye ham petrol ithalatı verileri

Hizmetler Dengesi, Gelir Dengesi ve Cari Transferler

2009 yılında 21,3 milyar ABD dolarına ulaşan turizm gelirleri, 2010 yılının Ocak-Ağustos döneminde bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 1,4 oranında artarak 13,6 milyar ABD doları seviyesinde gerçekleşmiştir. Hizmetler dengesi altındaki en büyük kalemler olan ve cari açığın azalmasına olumlu katkı yapan turizm gelirlerinin, 2010 yılının tamamında 22,5 milyar ABD dolarına ulaşacağı tahmin edilmektedir. Ocak-Ağustos döneminde önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 20,7 oranında azalarak 8,2 milyar ABD doları olan hizmetler dengesi fazlasının, 2010 yılı sonu itibarıyla 15,9 milyar ABD doları olması beklenmektedir.

Gelir dengesindeki açık, 2010 yılının Ocak-Ağustos döneminde önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 11,6 oranında azalarak 4,9 milyar ABD dolarına gerilemiştir. 2010 yılı Ocak-Ağustos döneminde portföy yatırımları ve diğer yatırımlar kalemlerinden toplam 2,7 milyar ABD doları gelir elde edilirken, 6 milyar ABD doları gider gerçekleşmiştir. Bu dönemde, cari transferler ise önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 36,7 oranında azalarak 774 milyon ABD dolarına gerilemiştir. Bu çerçevede, 2009 yılının Ocak-Ağustos döneminde 1,5 milyar ABD doları olan faiz ödemeleri hariç cari işlemler açığı, 2010 yılının aynı döneminde 22 milyar ABD dolarına ulaşmıştır.

TABLO II: 22- Cari İşlemler Dengesi

(Milyar ABD Doları)

	2008	2009	2010(1)	2011(2)
CARİ İŞLEMLER HESABI	-41,9	-14,4	-39,3	-42,2
DIŞ TİCARET DENGESİ	-53,0	-24,9	-49,5	-54,4
İhracat (fob)	136,3	104,6	117,2	132,0
İhracat (fob)	132,0	102,1	111,7	127,0
Bavul Ticareti ve Uyarlama	4,3	2,5	5,4	5,0
İthalat (fob)	-187,7	-132,1	-166,9	-185,5
İthalat (cif)	-202,0	-140,9	-177,5	-199,5
Navlun ve Sigorta ve Uyarlama	14,2	8,8	10,6	14,0
HİZMETLER DENGESİ	17,1	16,3	15,9	16,9
Gelir	34,8	33,0	35,3	39,5
Gider	-17,7	-16,7	-19,4	-22,5
Turizm	18,4	17,1	17,6	18,7
Gelir	22,0	21,3	22,5	23,8
Gider	-3,5	-4,1	-4,9	-5,1
GELİR DENGESİ	-8,2	-8,1	-7,2	-7,2
Gelir	6,9	5,2	5,2	6,3
Gider	-15,0	-13,3	-12,4	-13,5
Yatırım Geliri Dengesi	-8,1	-8,0	-7,0	-7,1
Doğrudan Yatırımlar	-2,6	-2,7	-2,4	-2,6
Portföy Yatırımları	1,0	0,3	-0,1	0,1
Diğer Yatırımlar	-6,5	-5,5	-4,5	-4,6
Faiz Geliri	2,0	1,7	1,3	1,8
Faiz Gideri	-8,5	-7,2	-5,8	-6,4
Uzun Vade	-7,8	-6,7	-5,4	-5,9
CARİ TRANSFERLER	2,1	2,3	1,5	2,5

Kaynak: TCMB, DPT

(1) Gerçekleşme tahmini

(2) Program

b) 2011 Yılı Hedefleri

2011 yılında ihracatın yüzde 13,7 oranında artarak 127 milyar ABD doları, ithalatın ise yüzde 12,4 oranında artarak 199,5 milyar ABD doları seviyesine ulaşacağı öngörülmektedir. Bu çerçevede, 2011 yılında mal ticaret dengesinin 72,5 milyar ABD doları açık vereceği; bavul ticareti, navlun, sigorta ve parasal olmayan altın ile uyarlama kaleminin dahil edildiği dış ticaret dengesindeki açığın ise 54,4 milyar ABD doları olacağı öngörülmektedir.

İhracat fiyatlarının 2011 yılında yüzde 7,1, ithalat fiyatlarının ise yüzde 3,5 oranında artacağı ve böylece ihracat ve ithalatın reel olarak sırasıyla yüzde 6,1 ve yüzde 8,7 oranında yükseleceği tahmin edilmektedir.

2011 yılında turizm gelirlerinin 23,8 milyar ABD dolarına, turizm giderlerinin ise 5,1 milyar ABD dolarına ulaşacağı öngörülmektedir. 2011 yılında hizmet gelirlerinin 39,5 milyar ABD doları, hizmet giderlerinin ise 22,5 milyar ABD doları olması; böylece hizmetler

dengesinin 16,9 milyar ABD doları fazla vermesi beklenmektedir. 2011 yılında gelir dengesinde 7,2 milyar ABD doları açık öngörülürken, cari transferler kaleminde 2,5 milyar ABD doları fazla beklenmektedir.

Cari işlemler açığının bu gelişmeler sonucunda 42,2 milyar ABD doları seviyesinde gerçekleşeceği öngörülmektedir. Cari açığın GSYH'ya oranının, 2010 yılı seviyesinde kalarak 2011 yılında yüzde 5,4 olacağı tahmin edilmektedir.

2. Sermaye ve Finans Hesapları

2008 yılında başlayan küresel krizin ortaya çıkardığı güven bunalımı, ülkeler arası sermaye akımlarını olumsuz etkilemiş ve özellikle gelişmekte olan ülkelere yönelik sermaye girişleri 2008 ve 2009 yıllarında önemli ölçüde azalmıştır. Nitekim, gelişen ülkelere yönelik net sermaye akımları 2007 yılında 696,5 milyar ABD doları iken 2008 yılında 184,4 milyar ABD doları, 2009 yılında ise 234,8 milyar ABD doları olarak gerçekleşmiştir². Söz konusu gelişmeler Türkiye'ye de yansımış ve 2008 yılının son çeyreğinde başlayan rezerv hariç sermaye çıkışı 2009 yılının ilk dört ayında da devam etmiş ve yılın geri kalanında ise geçmiş yıllara göre düşük düzeyde sermaye girişi olmuştur. Bu gelişmeler sonucunda 2007 yılında 44,7 milyar ABD doları olan rezerv hariç sermaye girişi, 2008 yılında 35,2 milyar ABD dolarına, 2009 yılında ise 9,9 milyar ABD dolarına gerilemiştir. 2010 yılında dünya ekonomisinde başlayan büyüme süreci ve mali sistemin daha sağlıklı ve güçlü olmasına yönelik alınan tedbirler, finansal piyasalardaki bazı kırılanlıkların devam etmesine karşın uluslararası fon akım sürecinin iyileşmesini sağlamıştır. Bu süreçte, Türkiye ekonomisinde yüksek oranlı büyümeden kaynaklanan dış kaynak ihtiyacını karşılamada herhangi bir sorunla karşılaşılmanın ve 2010 yılının ilk sekiz ayında 10 milyar ABD doları rezerv birikimi sağlanmıştır.

Gelişen ülkelere yönelik doğrudan yabancı sermaye girişleri, 2008 yılında 439 milyar ABD doları seviyesinden 2009 yılında 240,8 milyar ABD dolarına gerilemiştir. Söz konusu büyüklüğün 2010 yılında 296,3 milyar ABD dolarına ulaşması beklenmektedir.³ 2009 yılında dünya genelinde doğrudan yabancı yatırım akımlarında kaydedilen daralma Türkiye'yi de etkilemiş ve 2008 yılında 15,7 milyar ABD doları olan net doğrudan yatırım girişi, 2009 yılında 6,9 milyar ABD dolarına gerilemiştir. 2010 yılının ilk sekiz ayında ise söz konusu kalemin 4,1 milyar ABD doları seviyesinde gerçekleşmiştir.

Küresel krizin yatırımcıların risk algılamalarını ve beklentilerini kötüleştirilmesi nedeniyle 2008 yılının son çeyreğinde Türkiye'ye yönelik portföy yatırımlarında çıkışlar kaydedilmiştir. 2009 yılında finansal piyasalardaki belirsizlikler sınırlı da olsa azalmasına rağmen, Türkiye'ye yönelik portföy yatırım girişleri yılın tamamında 0,2 milyar ABD doları olmuştur. Söz konusu yılda, Devlet İç Borçlanma Senetlerine (DİBS) yatırımlarda 1,7 milyar ABD doları net çıkış olurken hisse senedi yatırımlarına 2,8 milyar ABD doları ve Hazine tarafından ihraç edilen yurt dışı tahvillere ise 1,8 milyar ABD doları net giriş olmuştur. 2010 yılının ilk sekiz ayında ise, Türkiye'ye yönelik net portföy yatırımları 13,8 milyar ABD dolarına ulaşmış ve söz konusu büyüklüğün alt kalemleri olan hisse senetlerinde 1,3 milyar ABD doları, DİBS'de 9,3 milyar ABD doları ve Hazine'nin yurt dışı tahvil ihracında ise 3,4 milyar ABD doları net giriş kaydedilmiştir. Aynı dönemde, ilk kez özel bir ticari banka tarafından yurt dışı tahvil ihracı yapılarak 1,1 milyar ABD doları tutarında dış kaynak girişi sağlanmıştır. Bu gelişme, bankaların 2001 krizi sonrası

² IMF, Dünya Ekonomik Görünümü Raporu, Ekim 2010

³ IMF, Dünya Ekonomik Görünümü Raporu, Ekim 2010

uygulanan yapısal reformlar sayesinde geldikleri seviyeyi ve Türk bankacılık sektörüne duyulan güveni göstermesi açısından önemli bir adım olarak görülmektedir.

TABLO II: 23- Sermaye ve Finans Hesabı

(Milyar ABD Doları)

	2008	2009	2010(1)	Ocak-Ağustos	
				2009	2010
Cari İşlemler Dengesi	-41,9	-14,4	-33,6	-8,7	-28,0
Türlerine göre					
Sermaye Hareketleri (rezerv hariç)	35,2	9,9	44,3	2,4	36,9
Doğrudan Yatırımlar (net)	15,7	6,9	5,7	5,3	4,1
Portföy Yatırımları (net)	-5,1	0,2	12,4	1,6	13,8
Yabancıların Hisse Senedi Alımları	0,7	2,8	2,3	1,8	1,3
Yabancıların DİBS Alımları	-5,1	-1,7	8,8	-1,2	9,3
Diğer Yatırımlar (net)	24,6	2,8	26,3	-4,6	18,9
Kullanıcıya göre Sermaye Hareketleri (2)	19,5	3,0	38,7	-2,9	32,7
Kamu Kesimi	-2,9	-0,2	12,6	1,2	14,0
Özel Kesim	22,4	3,2	26,0	-4,1	18,7
Bankalar	-1,3	5,2	29,1	-1,6	22,3
Uzun Vade	0,7	-1,3	2,4	-2,3	1,5
Banka dışı	23,7	-2,0	-3,1	-2,5	-3,5
Uzun Vade	22,7	-9,4	-9,0	-6,2	-5,8
Doğrudan Yatırımlar (net)	15,7	6,9	5,7	5,3	4,1
Rezerv Varlıklar (3)	1,1	-0,1	-10,8	0,6	-10,0
Net Hata Noksan	5,6	4,6	0,1	5,7	1,2
Bilgi İçin					
Doğrudan Yatırımlar (net)/Cari İşlemler Dengesi	-37,5	-47,8	-16,9	-61,1	-14,8
Net Hata Noksan/Cari İşlemler Dengesi	-13,4	-32,2	-0,2	-65,4	-4,1

Kaynak: TCMB

(1) Ağustos ayı itibarıyla, yıllıklandırılmış

(2) Doğrudan yatırımlar girişinde kamu özel ayrımı net olarak yapılamadığından ve borç yaratan bir kalem olarak kabul edilmediğinden kullanıcıya göre sermaye hareketleri kısmında hesaplamaya dahil edilmezken yabancı yerleşiklerin İMKB'de hisse senetleri net alımları uzun vadeli sermaye hareketleri başlığına dahil edilmiştir.

(3) (-) işareti artışı göstermektedir.

Kamu ve özel kesimin dış dünya ile kredi ve mevduat ilişkisini yansıtan diğer yatırımlar kaleminde 2008 yılında 24,6 milyar ABD doları tutarında net giriş gerçekleşmiştir. 2009 yılında ise dış ticaret hacmindeki daralma ve uluslararası piyasalardaki kredi sıkışmasının etkileriyle net giriş 2,8 milyar ABD dolarına gerilemiştir. Yüksek oranlı azalışta, bankalar ve diğer sektörlerin yurt dışı kredi ilişkilerinde net borç ödeyici konumunda olmaları ve sırasıyla 4,1 milyar ABD doları ve 9,6 milyar ABD doları tutarında net borç ödemeleri etkili olmuştur. 2010 yılının Ocak-Ağustos döneminde ise diğer yatırımlar kalemi 18,9 milyar ABD doları seviyesinde gerçekleşmiştir. Bankaların yurt dışı bankalarla ve kişilerle mevduat ilişkisini gösteren mevduatlar alt kaleminde 12,4 milyar ABD doları tutarındaki artış ile bankaların yurt dışından almış oldukları kredilerdeki 3,7 milyar ABD doları tutarındaki artış, diğer yatırımlar kalemindeki temel gelişmeler olarak sıralanmaktadır. Diğer sektörlerin kredilerindeki 4,8 milyar ABD doları tutarındaki azalma, 2009 yılı Haziran ayında 32 sayılı Kararda yapılan değişikliğin bir yansıması

olarak, banka dışı kesimin yurt dışından doğrudan kredi temini yerine, yurt içi bankalar kanalını kullandığını göstermektedir.

Doğrudan yatırımlar hariç sermaye hareketleri 2010 yılı Ağustos ayı itibarıyla yıllık bazda incelendiğinde; yurt dışından sağlanan krediler ile yurt dışı tahvil ihraçları ve DİBS'lere yatırım başta olmak üzere 12,6 milyar ABD dolarının kamu kesimi yoluyla, bankaların yurt dışı uzun ve kısa vadeli kredi kullanımları ve sendikasyon kredileri ile yurt dışı banka ve yerleşiklerin mevduatları başta olmak üzere 26 milyar ABD dolarının ise özel kesim yoluyla yurt içine getirildiği görülmektedir. Yabancı kişi ve bankaların mevduatlarındaki yüksek artışta, yurt içi bankaların yurt dışı şubelerinin aldıkları sendikasyon ve/veya seküritizasyon kredilerinin, yurt içine mevduatlar yoluyla aktarılması da etkili olmuştur.

3. Dış Borç Stoku

2002 yılından itibaren sürekli artış eğiliminde olan dış borç stokunda küresel kriz nedeniyle 2009 yılından itibaren gerileme kaydedilmiştir. 2009 yılında bir önceki yıla göre yüzde 3,2 oranında azalarak 268,3 milyar ABD doları olan toplam dış borç stoku, 2010 yılının ikinci çeyreği itibarıyla 266,3 milyar ABD dolarına gerilemiştir. Bu gelişimde söz konusu dönemde özel sektör ve TCMB dış borç stokunda kaydedilen 3,3 milyar ABD doları tutarındaki düşüş etkili olmuştur.

Dış borç stokunun GSYH'ya oranı, 2009 yılında bir önceki yıla göre 6,1 puan artarak yüzde 43,5'e yükselirken, 2010 yılı Haziran ayı itibarıyla yüzde 39,2'ye gerilemiştir.

TABLO II: 24- Dış Borç Stokuna Ait Bazı Göstergeler

(Milyar ABD Doları)

	2005	2006	2007	2008	2009	2010(1)
Toplam Dış Borç Stoku	169,9	207,8	249,6	277,1	268,3	266,3
Kısa Vadeli Dış Borçlar	38,3	42,6	43,1	50,4	49,4	62,0
Uzun Vadeli Dış Borçlar	131,6	165,2	206,4	226,7	218,9	204,4
Kamu Kesimi Dış Borç Stoku	70,4	71,6	73,5	78,3	83,5	84,8
TCMB Dış Borç Stoku	15,4	15,7	15,8	14,1	13,3	11,4
Özel Sektör Dış Borç Stoku	84,1	120,6	160,2	184,8	171,6	170,2
Finansal Kuruluşlar	33,3	49,2	58,5	62,9	57,7	65,1
Finansal Olmayan Kuruluşlar	50,8	71,4	101,7	121,8	113,8	105,0
Yüzde Oranlar						
Kısa V. Dış Borçlar/ Top. Dış Borç Stoku	22,5	20,5	17,3	18,2	18,4	23,3
Kamu Dış Borç Stoku / Top. Dış Borç Stoku	41,4	34,4	29,5	28,2	31,1	31,8
TCMB Rezervler (net) / Kısa Vadeli Dış Borçlar	137,0	148,5	177,2	147,2	151,5	122,1
Toplam Dış Borç Stoku / GSYH	35,3	39,5	38,5	37,4	43,5	39,2

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı

Not: Yuvarlamalar nedeniyle hesaplamalar net sonuçları vermeyebilir.

(1)Haziran sonu itibarıyla

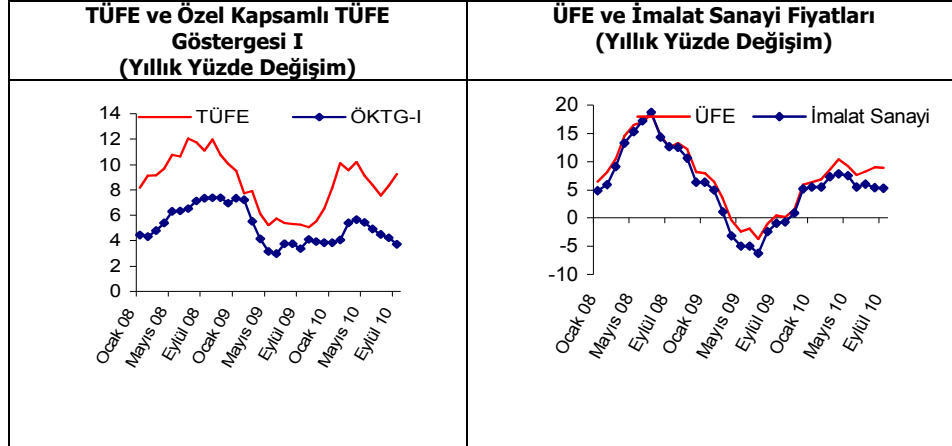
D. ENFLASYON ve PARA-KUR POLİTİKASI

1. Enflasyon

2009 yılı sonunda Tüketici Fiyatları Endeksi (TÜFE) ve Üretici Fiyatları Endeksi (ÜFE) yıllık artış oranları sırasıyla yüzde 6,53 ve yüzde 5,93 olarak gerçekleşmiştir. Tüketici fiyatları yıllık enflasyonu, 2008 yıl sonuna göre yaklaşık 3,5 puan azalış kaydederek

enflasyon hedefinin altında gerçekleşmiştir. Bu gelişmede, küresel krizin etkileriyle iktisadi faaliyetteki yavaşlamanın belirginleşmesi ve 2009 yılının ilk üç çeyreğinde emtia fiyatlarında gözlenen düşüş belirleyici olmuştur.

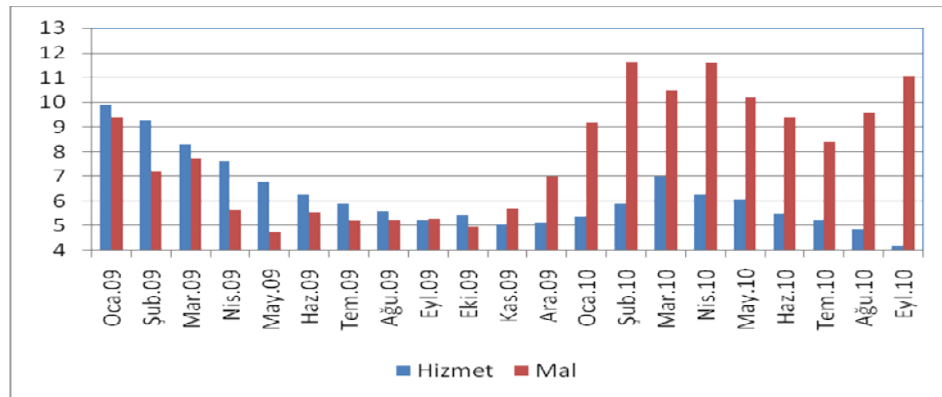
GRAFİK: 3- Fiyat Gelişmeleri

Kaynak: TÜİK

Enflasyon, petrol ve diğer emtia fiyatlarındaki yükselişlere, işlenmemiş gıda (özellikle taze sebze-meyve ile et) fiyatlarındaki yüksek oranlı artışlara ve geçici vergi indirimlerinin geri alınmasına bağlı olarak, 2009 yılı son çeyreğinde yükseliş eğilimine girmiştir. Bu eğilim, 2010 yılının ilk çeyreğinde de akaryakıt ürünleri ile alkollü içecekler ve tütün ürünlerini kapsayan vergi düzenlemeleri ile işlenmemiş gıda fiyatlarındaki yüksek oranlı artışlara bağlı olarak sürmüştür. Bu gelişmeler, baz etkisiyle birleşerek 2010 yılının ilk çeyreğinde yıllık enflasyonun yüzde 9,56'ya ulaşmasına neden olmuştur. Hizmet grubu ve işlenmemiş gıda fiyatlarındaki gerileme ve enerji fiyatlarındaki yatay seyirin etkisiyle enflasyon, yılın ikinci çeyreğinde yüzde 8,37'ye gerilemiştir. Ancak, Ağustos ve Eylül aylarında özellikle işlenmemiş gıda fiyatlarında gözlenen artışlar nedeniyle enflasyon üçüncü çeyrek itibarıyla yüzde 9,24'e yükselmiştir.

GRAFİK: 4- Mal ve Hizmet Fiyatları (Yıllık Yüzde Değişim)

Kaynak: TÜİK, TCMB

Hizmet enflasyonunda 2009 yılı başından itibaren gözlenen düşüş, 2010 yılının ilk üç çeyreğinde ivmesi azalmakla birlikte devam etmiştir. Kiranın yıllık artış hızındaki gerileme Eylül ayında dururken, artan maliyetlere bağlı olarak lokanta ve oteller ile ulaştırma hizmetlerinde yıllık enflasyon 2009 yılı sonuna göre sırasıyla 2,5 ve 4,5 puan yükselmiştir. Mal grubunda ise enflasyon, özellikle Ocak ayındaki vergi düzenlemeleriyle birlikte keskin bir artış göstermiş, yıl içinde ise gıda fiyatlarındaki gelişmeler ve bir önceki yıldaki vergi ayarlamalarının oluşturduğu baz etkileriyle dalgalı bir seyir izlemiştir.

Eylül ayı itibarıyla çekirdek enflasyon göstergelerinden olan H endeksinin yıllık artış oranı yüzde 3,76, I endeksinin yıllık artış oranı ise yüzde 3,7 olarak gerçekleşmiş ve orta vadeli hedeflerle uyumlu hareketini sürdürmüştür.

Üretici fiyatlarına bakıldığında, 2010 yılı Eylül ayı itibarıyla ÜFE yıllık artış hızı yüzde 8,91 olmuştur. Tarım ürünleri ile sanayi ürünleri yıllık enflasyonu ise sırasıyla yüzde 20,22 ve yüzde 6,57 olarak gerçekleşmiştir. Tarım grubu yıllık enflasyonu meyve-sebze fiyatlarındaki artışın yanı sıra, canlı hayvan fiyatlarındaki artış eğilimine bağlı olarak yükselmiştir. Sanayi grubu gelişmelerinde ise başta petrol, metal ve pamuk olmak üzere emtia fiyatlarının yükselmesi etkili olmuştur.

2. Para ve Kur Politikası

a) Mevcut Durum

Para politikası 2010 yılında da enflasyon hedeflemesi rejimi çerçevesinde yürütülmektedir. Buna göre, 2010 yıl sonu tüketici fiyatları için enflasyon hedefi, Hükümet ve Merkez Bankası tarafından birlikte yüzde 6,5 olarak belirlenmiştir. TCMB'nin hesap verme yükümlülüğüne esas teşkil edecek olan belirsizlik aralığı ise ± 2 puan olarak ilan edilmiştir.

Küresel krizin etkilerinin derinleşmesinin ardından, 2009 yılında enflasyonun hızlı bir düşüş göstereceği öngörüsünden hareketle, küresel ekonomideki ve uluslararası kredi piyasalarındaki sorunların iktisadi faaliyet üzerinde oluşturabileceği olumsuz etkileri sınırlamaya odaklı politikalar yürütülmüştür. Bu bağlamda, bir yandan kısa vadeli faiz oranları süratli bir şekilde aşağı çekilirken, diğer yandan dengeleyici bir likidite politikası izlenerek kredi piyasasındaki tıkanıklığın giderilmesi hedeflenmiştir. Bu çerçevede, TCMB Kasım 2008-Kasım 2009 döneminde politika faizlerini toplamda 1025 baz puan indirmiştir.

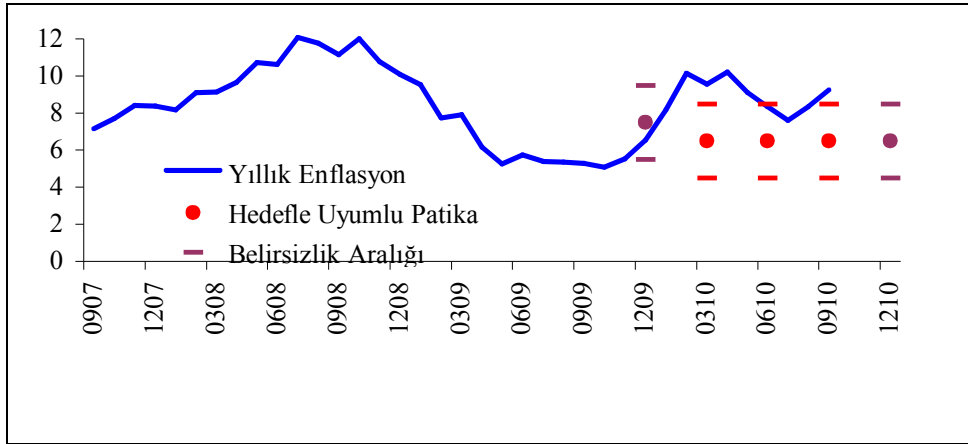
Faiz indirimlerinin başladığı dönemi takiben enflasyona ve iktisadi faaliyete dair açıklanan veriler, TCMB'nin öngörülerini teyit etmiş, para politikası kararlarının beklentiler üzerindeki etkisini güçlendirmiştir. Bunun sonucunda piyasa faizleri kademeli olarak gerileyerek tarihi en düşük düzeylerine inmiştir. Faiz indirimlerinin etkisi ve küresel risk algılamalarındaki iyileşmenin de desteğiyle 2009 yılının son çeyreğinden itibaren kredi piyasasında olumlu gelişmeler gözlenmeye başlanmıştır.

2009 yılı sonunda, politika faizlerinin düşük seviyesi, dengeleyici likidite önlemleri ve finansal koşullardaki sıkılığın azalması, para ve kredi piyasalarında etkili olmaya devam etmiş; para politikasının genişletici etkisi belirginleşmiştir. Kredi piyasasında gözlenen olumlu gelişmeler ve iktisadi faaliyetteki ılımlı toparlanma eğilimi göz önüne alınarak faiz indirimleri kademeli olarak yavaşlatılmış ve 2009 yılının Aralık ayından itibaren politika faizleri sabit tutulmuştur.

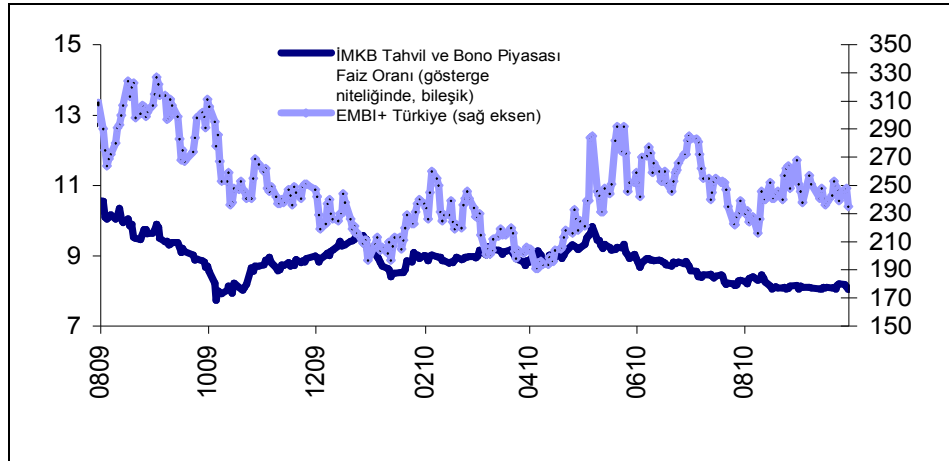
2009 yılının son çeyreğinden itibaren daha çok gıda, enerji ve yönetilen/yönlendirilen fiyatlar gibi para politikasının kontrolü dışında kalan unsurlar nedeniyle enflasyonda belirgin bir yükseliş gözlenmesi, enflasyon beklentilerini olumsuz yönde etkilemiştir. Diğer taraftan, 2010 yılı Şubat ayı ve sonrasında iç talep ve dış talebin seyrindeki ayrışma belirginleşmiştir. Bu dönemden itibaren iç talepte kademeli ve istikrarlı bir toparlanma eğilimi gözlenmesine karşın, dış talebe ilişkin belirsizlikler devam etmiştir.

GRAFİK: 5- Yıllık Enflasyon ve Hedefle Uyumlu Patika

Kaynak: TCMB, TÜİK

GRAFİK: 6- Faiz Oranlarındaki Gelişmeler (Yüzde)

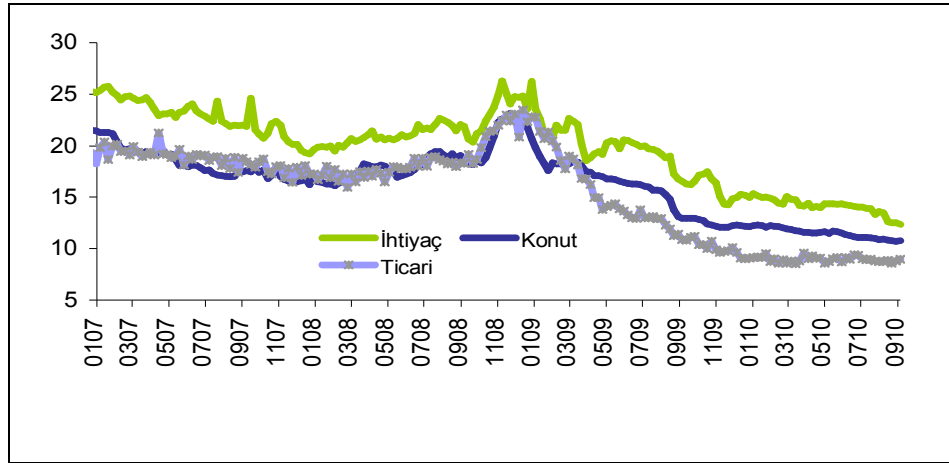
Kaynak: İMKB, Bloomberg

Para politikasının kontrolü dışındaki olumsuz unsurların tersine dönmesiyle birlikte, 2010 yılının ikinci çeyreğinde, enflasyon tekrar düşüş eğilimine girmiştir. Bu durum

enflasyon beklentilerini de olumlu yönde etkileyerek fiyatlama davranışlarına ilişkin riskleri azaltmıştır.

2010 yılında iç talep görece olarak istikrarlı bir toparlanma sergilerken, avro bölgesinde öne çıkan mali sorunların etkisiyle, dış talebe ilişkin belirsizlikler Mayıs ayından itibaren yeniden artmıştır. Söz konusu dönemde yaşanan gelişmeler, politika faizlerinin bir süre daha mevcut düzeylerde tutulmasının ve uzun süre düşük düzeylerde seyretmesinin gerekebileceği öngörüsünü desteklemiştir. Bu durum, para politikası kararlarının beklentiler üzerindeki etkinliğini güçlendirmiştir. Bunun sonucunda, risk algılamalarında bozulma gözlemlendiği dönemlerde dahi piyasa faizlerinin oynaklığı düşük olmuş, orta ve uzun vadeli piyasa faizleri tarihi en düşük seviyelerinde seyretmeye devam etmiştir. Diğer yandan, gerek piyasa faizlerinin düşük seyri gerekse kredi koşullarındaki sıkılığın azalma eğilimine devam etmesi, kredi faizlerinin düşük seviyelerini korumasına katkıda bulunmuştur.

GRAFİK: 7 -Kredi Faizleri (1) (Yüzde)

(1) Tüketici ve ticari kredi faizleri yıllık olarak hesaplanmıştır.
Kaynak: TCMB

Krizin finansal piyasalar üzerindeki etkilerinin hafiflemesiyle para ve kredi piyasalarındaki normalleşme göz önüne alınarak, kriz döneminde uygulanan likidite tedbirlerinin kademeli bir şekilde geri alınmasına karar verilmiştir. TCMB, 14 Nisan 2010 tarihinde çıkış stratejisi genel çerçevesini kamuoyuyla paylaşmıştır. Bu kapsamda, repo ihaleleri vasıtasıyla piyasaya ihtiyacın üzerinde likidite sağlanması politikası çerçevesinde yapılan fonlamanın miktarı, para piyasalarındaki normalleşmeye paralel olarak kademeli bir biçimde azaltılmaya başlanmıştır. Piyasadaki likidite koşullarının öngörüldüğü şekilde gelişmesiyle, Mayıs ayında çıkış stratejisi kapsamındaki teknik faiz ayarlaması sürecinin ilk adımı atılarak, bir hafta vadeli repo ihale faiz oranlarının politika faiz oranı olarak belirlenmesine karar verilmiştir. Bunun yanı sıra, Eylül ayında teknik faiz ayarlaması sürecinin ikinci adımı atılarak, bir hafta vadeli ihale faiz oranı ile gecelik işlemler için ilan edilen borçlanma faizi arasındaki fark 25 baz puan artırılmıştır. Söz konusu fark Ekim ayında 50 baz puan daha artırılmıştır.

Çıkış stratejisi kapsamında, krizin etkilerinin hafiflemesiyle birlikte, döviz ve TL piyasalarına yönelik önlemlerin bir kısmı 2010 yılı Ekim ayı itibarıyla geri alınmış

durumdadır. Küresel piyasalardaki normalleşme belirginleştikçe döviz likiditesine ilişkin sağlanan imkanların kontrollü ve aşamalı olarak kriz öncesi seviyelere getirilmesi hedefi çerçevesinde, yabancı para zorunlu karşılık oranı Nisan, Temmuz ve Eylül aylarında yapılan düzenlemelerle toplamda 2 puan artırılarak yüzde 11 düzeyine yükseltilmiştir. TL piyasasına yönelik olarak ise, kredilerde görülen artışlar da dikkate alınarak Eylül ayında TL zorunlu karşılık oranı 0,5 puan artırılarak yüzde 5,5 düzeyine yükseltilmiştir. Buna ilaveten, gelecekte zorunlu karşılık oranlarının makroekonomik ve finansal riskleri azaltıcı araçlardan biri olarak daha aktif bir şekilde kullanılabilmesini sağlamak amacıyla, TL zorunlu karşılıklara faiz ödenmesi uygulamasına son verilmiştir.

2010 yılında enflasyon hedeflemesi rejimiyle birlikte dalgalı döviz kuru rejimi uygulamasına da devam edilmiştir. Diğer gelişmekte olan ülkelerle birlikte, Türkiye'ye yönelik sermaye girişlerinin daha istikrarlı bir şekilde güçlenmesi sebebiyle 2 Ağustos 2010 tarihinde alınan kararla günlük döviz alım ihale tutarında değişiklik yapılmıştır. Rezerv birikiminin hızlandırılması amacıyla yapılan söz konusu değişiklik sonucunda ihalelerde alımı yapılacak tutar günlük 30 milyon ABD doları ihale ve 30 milyon ABD doları opsiyon hakkı olmak üzere en fazla 60 milyon ABD dolarından, günlük 40 milyon ABD doları ihale ve 40 milyon ABD doları opsiyon hakkı olmak üzere en fazla 80 milyon ABD dolarına artırılmıştır.

Bir taraftan döviz rezervlerini kuvvetlendirmek amacıyla ülkemize yönelik sermaye akımlarından daha etkin bir şekilde faydalanmak, diğer taraftan akımların değişkenliğine karşı daha esnek olabilmek amacıyla, 4 Ekim 2010 tarihinden itibaren döviz alım ihalelerinde yöntem değişikliğine gidilmiştir. Buna göre, uluslararası piyasalardaki gelişmelere bağlı olarak likidite koşullarının iyileşmesi ve yurt içine sermaye akışının güçlü seyretmesi durumunda döviz alımlarının hızlandırılabilmesi için TCMB düzenli döviz alım ihalelerinde alımı yapılacak tutarı artıracaktır. Döviz alımlarının hızlandırılmasına karar verilmesi durumunda herhangi bir hafta içerisinde ilave alımı yapılabilecek en fazla tutar haftanın ilk işgününde belirlenerek kamuoyuna duyurulacaktır.

TABLO II: 25- Merkez Bankası Döviz Müdahale ve İhaleleri

(Milyon ABD Doları)

Yıl	Döviz Alım İhaleleri	Döviz Satım İhaleleri	Döviz Alım Müdahaleleri	Döviz Satım Müdahaleleri	Toplam Net Döviz Alımları
2002	795	-	16	12	799
2003	5 652	-	4 229	-	9 881
2004	4 104	-	1 283	9	5 378
2005	7 442	-	14 565	-	22 007
2006	4 296	1 000	5 441	2 105	6 632
2007	9 906	-	-	-	9 906
2008	7 584	100	-	-	7 484
2009	4 314	900	-	-	3 414
2010(1)	10 814	-	-	-	10 814

(1) 22 Ekim 2010 itibarıyla
Kaynak: TCMB

2010 yılı Ocak-Eylül döneminde, Merkez Bankası net dış varlıklarının ABD doları ve TL değeri artmıştır. Söz konusu dönemde net iç varlıklar kalemi 2,2 milyar TL artarak -3,2 milyar TL olmuştur. Merkez Bankasının temel yükümlülük kalemlerinden olan emisyon hacmi, yüzde 21,2 oranında artarak 46,5 milyar TL'ye yükselmiştir. Bu gelişmeler

sonucunda Merkez Bankası Parası, 2009 yılı sonunda 50,7 milyar TL iken 2010 yılı Eylül ayı itibarıyla 56,6 milyar TL olarak gerçekleşmiştir.

TABLO II: 26- Parasal Büyüklükler ve Merkez Bankası Bilançosu Seçilmiş Kalemleri (1)

	2008	2009	2010		
	Aralık	Aralık	Mart	Haziran	Eylül
(Milyon TL)					
Para Arzları (2)					
M1	83 381	103 331	103 325	112 836	120 039
M2	434 205	490 787	506 006	530 529	548 499
M3	458 384	518 767	533 653	557 982	574 930
(Milyon TL)					
Net Dış Varlıklar	91 212	92 497	92 220	100 421	101 036
Net İç Varlıklar	-718	-5 388	-2 909	-4 592	-3 198
DİBS Portföyü	13 763	8 708	11 280	8 052	7 653
Değerleme Hesabı	-6 204	-5 010	-4 398	-4 609	-2 928
Rezerv Para	55 813	64 724	57 285	67 204	66 929
Emisyon	32 725	38 340	38 789	43 561	46 484
Bankalar Serbest Mevduatı	22 934	26 179	17 435	23 540	20 350
Parasal Taban	52 976	45 806	49 915	56 205	55 295
API'den Borçlar	-2 836	-18 917	-7 369	-10 999	-11 634
Merkez Bankası Parası	54 001	50 732	50 816	57 866	56 574
Kamu Mevduatı	1 025	4 926	900	1 662	1 279
(Milyon ABD Doları)					
Net Döviz Pozisyonu	36 301	37 272	35 013	39 762	40 362
Net Dış Varlıklar	60 509	61 431	60 101	63 930	68 226
Net Rezervler	69 542	70 237	67 876	70 254	75 374
KMDTH ve SDMH (-)	13 583	12 889	11 972	10 962	11 659
İç Döviz Yükümlülükleri	24 209	24 160	25 088	24 168	27 864
Döviz Olarak Takip Edilen					
Kamu Mevduatı	10 406	10 562	12 643	10 270	12 061
Bankaların Döviz Mevduatı	13 803	13 597	12 445	13 898	15 803

Kaynak: TCMB

Not: Alt kalemlerin tamamı gösterilmediği için toplamlar tutmayabilir.

(1) Veriler ayın son Cuma günü itibarıyladır.

(2) M1, M2 ve M3 para arzlarında yeni tanımlar kullanılmıştır.

M1, M2 ve M3 para arzları, 2010 yılı Eylül ayı sonu itibarıyla bir önceki yıl sonuna göre sırasıyla yüzde 16,2, yüzde 11,8 ve yüzde 10,8 oranlarında artmıştır. M1 para arzındaki artışta, dolaşımdaki paranın ve mevduat bankalarındaki vadesiz TL mevduatın artan bir seyir izlemesi etkili olmuştur. M2 para arzında kaydedilen artışta, mevduat bankalarındaki vadeli TL mevduatların yükselişi belirleyici olmuştur. Repo seviyesinin ve para piyasası fonları kaleminin etkilerinin az olması nedeniyle M3 para arzındaki artış, M2 para arzındaki artışa yakın olarak gerçekleşmiştir.

b) 2011 Yılı Hedefleri

Para politikası, 2011 yılında da enflasyon hedeflemesi rejimi çerçevesinde sürdürülecektir. Bu kapsamda, 2011 yıl sonu enflasyon hedefi yüzde 5,5 olarak belirlenmiştir. 2011 yılında para politikasının operasyonel çerçevesi, 2010 yılı Aralık ayında TCMB tarafından yayımlanacak olan "2011 Yılında Para ve Kur Politikası" başlıklı politika metniyle kamuoyuna açıklanacaktır.

Dalgalı döviz kuru rejiminin genel çerçevesi 2011 yılında da korunacaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KAMU MALİYESİNDE GELİŞMELER VE HEDEFLER

I. GENEL DEVLET

1. Mevcut Durum

2008 yılının ikinci yarısından itibaren dünyayı etkisi altına alan küresel kriz, Türkiye ekonomisini de olumsuz yönde etkilemiştir. Küresel krizin ekonomimiz üzerindeki etkilerini azaltmak amacıyla uygulamaya konulan canlandırma paketlerinin de etkisiyle 2009 yılında genel devlet açığının GSYH'ya oranı yüzde 5,45 olarak gerçekleşmiş, faiz ödemeleri ve özelleştirme gelirleri hariç denge ise yüzde 0,2 oranında açık vermiştir.

Krize karşı alınan tedbirlerin kararlılıkla uygulanması ve ekonomik faaliyet hacmindeki genişleme ile iç talepteki canlanmanın beklenenin üzerinde olması sonucunda, ekonomi öngörülenden güçlü bir biçimde toparlanmış ve 2010 yılında kamu mali dengelerinde iyileşme yaşanmıştır. Bu çerçevede, GSYH'ya oran olarak 2010 Yılı Programında yüzde 4,7 düzeyinde olacağı tahmin edilen 2010 yılı genel devlet açığının yüzde 3,7 düzeyinde gerçekleşmesi beklenmektedir.

Özelleştirme gelirleri dahil genel devlet gelirleri 2009 yılında GSYH'ya oran olarak yüzde 34,6 düzeyinde gerçekleşmiştir. 2010 yılında, büyüme performansının vergi ve sosyal güvenlik prim tahsilatlarını olumlu yönde etkilemesi, kriz sürecinde reel sektörü desteklemeye yönelik olarak uygulanan bir defalık vergi indirimlerinin etkisinin ortadan kalkması ve maktu vergilerin öngörüldüğü gibi güncellenmesi sonucunda, söz konusu gelirlerin yüzde 35,4 düzeyine yükselmesi beklenmektedir. Diğer taraftan, genel devlet toplam harcamalarının GSYH'ya oranının faiz ödemelerindeki düşüşün de etkisiyle bir önceki yıla göre 1 puan azalarak yüzde 39,1 seviyesine gerileyeceği tahmin edilmektedir.

Mahalli idarelerin borçlanma gereğinin GSYH'ya oran olarak, bir önceki yıla göre 0,2 puan gerileyerek yüzde 0,5 düzeyinde gerçekleşmesi beklenmektedir. Bunda, 2010 yılında, genel bütçe vergi gelirlerinden ayrılan payların artmasının da etkisiyle mahalli idare gelirlerinin bir önceki yıla göre GSYH'ya oran olarak 0,3 puan iyileşme göstermesi belirleyici olmuştur. Bununla birlikte, prim tahsilatlarındaki gelişmeler sonucunda, sosyal güvenlik kuruluşları ve genel sağlık sigortası borçlanma gereğinin, GSYH'ya oran olarak 0,4 puan iyileşme göstererek yüzde 2,6 düzeyinde gerçekleşeceği tahmin edilmektedir.

Bu gelişmeler sonucunda, 2010 yılı faiz giderleri ve özelleştirme gelirleri hariç genel devlet dengesinin GSYH'ya oran olarak bir önceki yıla göre 0,8 puan iyileşme göstererek yüzde 0,2 açıktan yüzde 0,6 fazlaya döneceği öngörülmektedir.

KİT'ler dahil edilerek elde edilen kamu kesimi 2009 yılında GSYH'ya oran olarak yüzde 5,1 düzeyinde açık vermiştir. 2010 yılında bu açığın 1,7 puan azalarak yüzde 3,4'e düşmesi beklenmektedir.

Ayrıca, GSYH'ya oran olarak, 2009 yılında yüzde 1,1 düzeyinde açık veren Program tanımlı kamu kesimi faiz dışı dengesinin, 2010 yılında yüzde 0,2 seviyesinde açık vermesi beklenmektedir.

KUTU: 1-Genel Devlet İstatistiklerinin Üretilmesi ve Konsolidasyonu

Ülkemizde kamu kesimi; merkezi yönetim bütçesi kapsamındaki kurum ve kuruluşlar, mahalli idareler, sosyal güvenlik kuruluşları ile genel sağlık sigortası, fonlar, döner sermayeler, İşsizlik Sigortası Fonu ve KİT'lerin toplamından oluşmaktadır. Kamu kesimi kapsamından KİT'ler çıkartıldığında ise genel devlet tanımına ulaşılmaktadır.

1999 yılından bu yana üretilmekte olan genel devlet istatistiklerinde, toplam harcama ve gelir büyüklüklerinin elde edilmesi ve kapsam dahilinde yer alan idareler arasındaki mali ilişkilerin netleştirilmesi açısından farklı bir yöntem esas alınmıştır. Bu kapsamda, toplam harcama ve gelir büyüklükleri elde edilirken uluslararası standartlara paralel olarak gayri safilik ilkesi esas alınmış ve yöntem olarak gelir-gider kalemleri arasında herhangi bir netleştirme işlemi yapılmamıştır.

Genel devlet kapsamında yer alan birimlerin harcama ve gelirlerinin hesaplanması sürecinde, kapsam dahilindeki birimler arasındaki transfer işlemlerinde, ilgili transfer tutarlarının, transferi yapan kuruluşta harcama olarak; transfer yapılan kuruluşta da gelir olarak gösterilmemesi sağlanmıştır. Böylece, bir kamu geliri, geliri ilk olarak elde eden birimin hesabında gelir; nihai olarak harcayan birimin hesabında da gider olarak yazılmaktadır.

Yapılan bu işlem sonucunda kuruluşlar itibarıyla denge rakamları değişmekte, ancak toplam genel devlet dengesi değişmemektedir.

Benimsenen konsolidasyon yaklaşımı çerçevesinde;

- Genel bütçe vergi gelirleri üzerinden mahalli idarelere ve fonlara aktarılan paylar ve diğer transferler, merkezi yönetim bütçesi bazından temizlenmekte ve ilgili oldukları mahalli idare ya da fon dengesinde gösterilmekte,

- Merkezi yönetim bütçesinden sosyal güvenlik ve genel sağlık sigortası sistemine aktarılan cari transferler, bütçe harcama bazından ve sosyal güvenlik ile genel sağlık sigortası sisteminin gelir bazından temizlenmekte,

- Döner sermayeler, fonlar ve İşsizlik Sigortası Fonundan merkezi yönetim bütçesine aktarılan tutarlar merkezi yönetim bütçesi gelir bazından ve ilgili birimlerin harcama bazından temizlenmekte,

- Genel devlet kapsamı içerisinde yer alan merkezi yönetim bütçesi haricindeki diğer alt kurumsal birimler arasındaki mali ilişkiler mükerrerliği önleyecek şekilde düzenlenmektedir.

2. 2011 Yılı Hedefleri

2010 yılında GSYH'ya oran olarak yüzde 19,7 düzeyinde gerçekleşmesi beklenen genel devlet vergi gelirlerinin 2011 yılında da aynı düzeyi koruması beklenmektedir. Vergi gelirleri içerisinde GSYH'ya oran olarak vasıtasız vergilerin yüzde 5,8, vasıtalı vergilerin yüzde 13,2, servet vergilerinin ise yüzde 0,7 seviyesinde gerçekleşmesi öngörülmektedir.

2011 yılında genel devlet vergi dışı normal gelirlerinin GSYH'ya oranının 2010 yılı seviyesi olan yüzde 1,8 düzeyinde kalacağı öngörülmektedir. Genel devlet faktör gelirlerinin GSYH'ya oranının ise bir önceki yıla göre 0,6 puan azalarak yüzde 4,9 düzeyinde gerçekleşmesi beklenmektedir. Bu gelişme üzerinde, Hazine portföyü ve iştirak gelirleri ile teşebbüs ve mülkiyet gelirlerinin 2010 yılına göre düşeceği tahmini etkili olmuştur.

Sosyal güvenlik sisteminin finansmanı amacıyla özel kesim ve kamu kesiminden elde edilen prim tahsilatlarının toplamı olan sosyal fon gelirlerinin, 2011 yılında bir önceki yıla göre 0,3 puan artarak GSYH'ya oran olarak yüzde 8,3 düzeyine yükselmesi öngörülmektedir. Öngörülen bu artışta, kayıtlı istihdamın artması sonucunda sosyal güvenlik sistemi prim gelirleri tahsilatının yükseleceği tahmini belirleyici olmuştur.

Bu çerçevede, 2011 yılı özelleştirme gelirleri hariç genel devlet gelirlerinin GSYH'ya oranının bir önceki yıla göre 0,4 puan azalarak yüzde 34,6 olması beklenmektedir. Özelleştirme gelirlerinin GSYH'ya oranının 2010 yılına göre 0,8 puan artarak yüzde 1,1 düzeyinde gerçekleşmesiyle, genel devlet toplam gelirlerinin 2011 yılında yüzde 35,8 düzeyine yükselmesi beklenmektedir.

Genel devlet faiz dışı harcamalarının GSYH'ya oranının 2011 yılında bir önceki yıla göre 0,6 puan azalarak yüzde 33,8 düzeyine gerileyeceği öngörülmektedir. Bu gerilemede merkezi yönetim bütçesi sermaye giderlerindeki düşüş belirleyici olacaktır. Buna ilave olarak, faiz harcamalarının GSYH'ya oranının 2010 yılındaki yüzde 4,6 seviyesinden 2011 yılında yüzde 4,1'e gerileyeceği öngörülmektedir. Böylece, toplam genel devlet harcamalarının GSYH'ya oranının bir önceki yıla kıyasla 1,2 puan azalarak 2011 yılında yüzde 37,9 seviyesine gerilemesi beklenmektedir.

Yukarıda ifade edilen gelişmeler sonucunda, GSYH'ya oran olarak, 2010 yılında yüzde 3,7 düzeyinde olması beklenen genel devlet açığının 2011 yılında yüzde 2,1 düzeyine gerilemesi beklenmektedir. Bununla birlikte, GSYH'ya oran olarak, 2010 yılında yüzde 0,6 olması beklenen faiz ödemeleri ve özelleştirme gelirleri hariç genel devlet fazlasının, 2011 yılında yüzde 0,8 seviyesinde gerçekleşeceği tahmin edilmektedir.

Kamu kesimi genel dengesinin ise, GSYH'ya oran olarak 2010 yılında yüzde 3,4 düzeyinde açık vermesi ve söz konusu açığın 2011 yılında yüzde 2'ye gerilemesi beklenmektedir.

Ayrıca, Program tanımlı kamu kesimi faiz dışı dengesinin 2011 yılında GSYH'ya oran olarak yüzde 0,3 düzeyinde fazla vermesi beklenmektedir.

TABLO III: 1- Genel Devlet Toplam Gelir ve Harcamaları (1)

	(Cari Fiyatlarla, Milyon TL)					(GSYH'ya Oran, Yüzde)				
	2007	2008	2009	2010 (2)	2011 (3)	2007	2008	2009	2010 (2)	2011 (3)
Vergiler	156 815	172 645	176 646	216 726	239 370	18,60	18,16	18,54	19,72	19,70
-Vasitasız	47 143	55 706	57 394	62 522	71 012	5,59	5,86	6,02	5,69	5,85
-Vasitalı	104 942	111 542	113 198	146 430	159 853	12,45	11,73	11,88	13,33	13,16
-Servet	4 730	5 398	6 053	7 774	8 505	0,56	0,57	0,64	0,71	0,70
Vergi Dışı Normal Gelirler	17 699	17 352	18 578	19 985	21 281	2,10	1,83	1,95	1,82	1,75
Faktör Gelirleri	48 808	53 379	59 612	60 145	59 699	5,79	5,62	6,26	5,47	4,91
Sosyal Fonlar	48 319	61 459	70 823	88 193	100 560	5,73	6,47	7,43	8,03	8,28
TOPLAM	271 640	304 836	325 658	385 050	420 910	32,22	32,07	34,19	35,04	34,65
-Özelleştirme Gelirleri	11 795	8 185	4 370	3 919	13 670	1,40	0,86	0,46	0,36	1,13
TOPLAM GELİR	283 434	313 020	330 029	388 969	434 580	33,61	32,93	34,64	35,40	35,77
Cari Harcamalar	126 367	149 101	168 683	189 467	208 122	14,99	15,69	17,71	17,24	17,13
Yatırım Harcamaları	26 747	32 363	31 574	43 324	40 411	3,17	3,40	3,31	3,94	3,33
-Sabit Sermaye	26 199	31 960	31 611	43 205	40 221	3,11	3,36	3,32	3,93	3,31
-Stok Değişmesi	548	403	-37	120	190	0,06	0,04	0,00	0,01	0,02
Transfer Harcamaları	131 899	147 201	181 691	196 537	211 883	15,64	15,49	19,07	17,89	17,44
-Cari Transferler	126 885	140 592	172 109	188 453	207 831	15,05	14,79	18,07	17,15	17,11
-Sermaye Transferleri	5 014	6 609	9 582	8 084	4 052	0,59	0,70	1,01	0,74	0,33
Stok Değişim Fonu	0	0	0	0	0	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
FAİZ DIŞI HARCAMALAR	235 573	277 147	327 360	378 246	411 176	27,94	29,16	34,36	34,42	33,85
TOPLAM HARCAMA	285 013	328 665	381 949	429 328	460 416	33,80	34,58	40,09	39,07	37,90
BORÇLANMA GEREĞİ	1 579	15 644	51 920	40 359	25 836	0,19	1,65	5,45	3,67	2,13
FAİZ DIŞI BORÇLANMA GEREĞİ	-47 861	-35 873	-2 669	-10 723	-23 403	-5,68	-3,77	-0,28	-0,98	-1,93
FAİZ GİD. VE ÖZEL. GEL. HARIÇ BORÇ. GER.	-36 067	-27 689	1 702	-6 804	-9 733	-4,28	-2,91	0,18	-0,62	-0,80

Kaynak: DPT

Not: Negatif işaret fazlayı göstermektedir.

(1) Genel devlet; merkezi yönetim bütçesi, mahalli idareler, döner sermayeli kuruluşlar, İşsizlik Sigortası Fonu, sosyal güvenlik kuruluşları, genel sağlık sigortası ve fonları kapsamaktadır.

(2) Gerçekleşme tahmini

(3) Program

TABLO III: 2- Kamu Kesimi Borçlanma Gereği (KKBG)

	2007	2008	2009	2010 (1)	2011 (2)
	(Cari Fiyatlarla, Milyon TL)				
Merkezi Yönetim Bütçesi Borçlanma Gereği	13 708	17 432	52 761	44 178	33 493
KİT Borçlanma Gereği	-1 027	-247	-3 426	-3 387	-982
İşletmeciler KİT Borçlanma Gereği	-1 503	-612	-4 213	-3 238	-785
Özelleştirme Kapsamındaki Kuruluşlar Borçlanma Gereği	477	364	787	-149	-197
Mahalli İdareler Borçlanma Gereği	3 848	6 018	4 230	2 545	1 181
Döner Sermaye Borçlanma Gereği	-957	-666	-828	-1 141	-982
Sosyal Güvenlik Kuruluşları Borçlanma Gereği	-783	53	-751	0	0
İşsizlik Sigortası Fonu Borçlanma Gereği	-6 986	-7 647	-3 743	-4 465	-7 120
Fonlar Borçlanma Gereği	-7 251	455	251	-758	-736
TOPLAM KKBG	553	15 397	48 494	36 972	24 854
Toplam KKBG (Faiz Giderleri Hariç)	-49 892	-37 132	-6 866	-14 749	-25 092
Toplam KKBG (Özelleştirme Gelirleri Hariç)	12 347	23 582	52 864	40 891	38 524
Toplam KKBG (Faiz Giderleri+Özelleştirme Gelirleri Hariç)	-38 097	-28 947	-2 496	-10 830	-11 423
	(GSYH'ya Oran, Yüzde)				
Merkezi Yönetim Bütçesi Borçlanma Gereği	1,63	1,83	5,54	4,02	2,76
KİT Borçlanma Gereği	-0,12	-0,03	-0,36	-0,31	-0,08
İşletmeciler KİT Borçlanma Gereği	-0,18	-0,06	-0,44	-0,29	-0,06
Özelleştirme Kapsamındaki Kuruluşlar Borçlanma Gereği	0,06	0,04	0,08	-0,01	-0,02
Mahalli İdareler Borçlanma Gereği	0,46	0,63	0,44	0,23	0,10
Döner Sermaye Borçlanma Gereği	-0,11	-0,07	-0,09	-0,10	-0,08
Sosyal Güvenlik Kuruluşları Borçlanma Gereği	-0,09	0,01	-0,08	0,00	0,00
İşsizlik Sigortası Fonu Borçlanma Gereği	-0,83	-0,80	-0,39	-0,41	-0,59
Fonlar Borçlanma Gereği	-0,86	0,05	0,03	-0,07	-0,06
TOPLAM KKBG	0,07	1,62	5,09	3,36	2,05
Toplam KKBG (Faiz Giderleri Hariç)	-5,92	-3,91	-0,72	-1,34	-2,07
Toplam KKBG (Özelleştirme Gelirleri Hariç)	1,46	2,48	5,55	3,72	3,17
Toplam KKBG (Faiz Giderleri+Özelleştirme Gelirleri Hariç)	-4,52	-3,05	-0,26	-0,99	-0,94

Kaynak: DPT

Not: Negatif işaret fazlayı göstermektedir.

(1) Gerçekleşme tahmini

(2) Program

TABLO III: 3- 2008 Yılı Kamu Kesimi Genel Dengesi

(Cari Fiyatlarla, Milyon TL)

	Merkezi Yönetim Bütçesi	Mahalli İdareler	Fonlar	İşsizlik Sigortası	Sosyal Güvenlik	Döner Sermaye	GENEL DEVLET TOPLAMI	KİT			TOPLAM KAMU
								İşletmecisi	Özelleş. Kapsamı	TOPLAM	
1. Vergiler	145 184	18 698	3 541	0	0	-68	167 354	-811	5	-806	166 548
a. Vasıtasız	46 899	5 437	3 541	0	0	-68	55 808	-811	5	-806	55 003
b. Vasıtalı	98 285	13 261	0	0	0	0	111 546	0	0	0	111 546
2. Vergi Dışı N. Gelirler	16 461	3 522	211	0	0	-293	19 902	-1 049	0	-1 049	18 853
3. Faktör Gelirleri	15 653	6 000	37	4 175	2 912	1 877	30 654	4 725	-1 193	3 532	34 186
4. Sosyal Fonlar	0	0	0	2 450	-28 793	0	-26 343	0	0	0	-26 343
5. Cari Transferler	-106 539	-2 037	-943	1 022	25 850	0	-82 647	1 230	23	1 253	-81 394
I. KAMU HARCANABİLİR GELİRİ	70 759	26 183	2 846	7 647	-31	1 516	108 919	4 095	-1 165	2 931	111 850
II. CARİ GİDERLER	-72 646	-20 692	-2 125	0	0	0	-95 463	0	0	0	-95 463
III. KAMU TASARRUFU	-1 887	5 492	720	7 647	-31	1 516	13 457	4 095	-1 165	2 931	16 387
IV. YATIRIMLAR	-20 103	-14 252	0	0	-21	-831	-35 207	-5 207	-188	-5 395	-40 602
a. Sabit Sermaye	-20 103	-14 264	0	0	-21	-570	-34 959	-3 002	-1 163	-4 165	-39 123
b. Stok Değişmesi	0	13	0	0	0	-261	-249	-2 205	975	-1 230	-1 479
V. TASARRUF-YATIRIM FARKI	-21 990	-8 760	720	7 647	-53	685	-21 751	-1 111	-1 353	-2 464	-24 215
VI. SERMAYE TRANSFERLERİ	4 558	2 755	-1 175	0	0	123	6 261	2 152	1 573	3 725	9 986
1. Servet Vergileri	3 680	1 717	0	0	0	0	5 398	0	0	0	5 398
2. Diğer Transferler	2 381	510	-1 175	0	0	0	1 716	2 353	1 484	3 837	5 552
3. Kamulaş. ve S. Değer. Art.	-1 503	528	0	0	0	123	-853	-201	90	-112	-964
VII. KASA-BANKA/BORÇLANMA	17 432	6 005	455	-7 647	53	-807	15 490	-1 040	-221	-1 261	14 229
1. Kasa-Banka Değişimi	0	3 455	1 363	0	0	-245	4 572	-224	-82	-306	4 266
2. Dış Borçlanma (net)	3 522	1 185	89	0	0	0	4 796	-1 313	281	-1 032	3 763
-Dış Borç Ödemesi	-11 075	-463	-65	0	0	0	-11 603	-3 302	-1	-3 302	-14 906
-Dış Borç Kullanımı	14 597	1 649	154	0	0	0	16 399	1 988	282	2 270	18 669
3. İç Borç/Alacak (net)	13 910	1 378	-996	-7 647	53	-421	6 276	926	165	1 091	7 367
4. Stok Değişim Fonu	0	-13	0	0	0	-142	-154	-429	-585	-1 014	-1 168
BORÇLANMA GEREĞİ	17 432	6 018	455	-7 647	53	-666	15 644	-612	364	-247	15 397

Kaynak: DPT

Not: Genel sağlık sigortası hesapları, sosyal güvenlik dengesi içerisinde yer almaktadır.

TABLO III: 4- 2009 Yılı Kamu Kesimi Genel Dengesi

(Cari Fiyatlarla, Milyon TL)

	Merkezi Yönetim Bütçesi	Mahalli İdareler	Fonlar	İşsizlik Sigortası	Sosyal Güvenlik	Döner Sermaye	GENEL DEVLET TOPLAMI	KİT			TOPLAM KAMU
								İşletmeci	Özelleş. Kapsamı	TOPLAM	
1. Vergiler	147 939	19 147	3 662	0	0	-44	170 703	-1 573	-10	-1 583	169 121
a. Vasitasız	48 001	5 883	3 662	0	0	-44	57 502	-1 573	-10	-1 583	55 919
b. Vasitalı	99 938	13 264	0	0	0	0	113 202	0	0	0	113 202
2. Vergi Dışı N. Gelirler	20 430	4 884	356	0	0	-489	25 181	-1 490	0	-1 490	23 691
3. Faktör Gelirleri	19 441	6 279	52	1 538	1 865	1 788	30 961	9 629	-857	8 772	39 734
4. Sosyal Fonlar	0	0	0	1 187	-30 271	0	-29 085	0	0	0	-29 085
5. Cari Transferler	-131 447	-3 077	-2 273	1 019	29 249	0	-106 529	2 031	152	2 183	-104 346
I. KAMU HARCANABİLİR GELİRİ	56 363	27 233	1 797	3 743	843	1 255	91 232	8 597	-715	7 882	99 115
II. CARİ GİDERLER	-84 180	-21 056	-2 125	0	0	0	-107 361	0	0	0	-107 361
III. KAMU TASARRUFU	-27 818	6 177	-328	3 743	843	1 255	-16 129	8 597	-715	7 882	-8 247
IV. YATIRIMLAR	-22 085	-12 002	0	0	-91	-622	-34 801	-6 345	-1 122	-7 467	-42 268
a. Sabit Sermaye	-22 085	-11 999	0	0	-91	-704	-34 879	-3 699	-764	-4 463	-39 342
b. Stok Değişmesi	0	-3	0	0	0	82	78	-2 646	-358	-3 004	-2 926
V. TASARRUF-YATIRIM FARKI	-49 903	-5 825	-328	3 743	751	632	-50 930	2 252	-1 836	415	-50 514
VI. SERMAYE TRANSFERLERİ	-2 858	1 598	77	0	0	234	-949	1 915	1 011	2 927	1 978
1. Servet Vergileri	4 234	1 819	0	0	0	0	6 053	0	0	0	6 053
2. Diğer Transferler	-5 132	-543	77	0	0	0	-5 599	2 794	447	3 241	-2 358
3. Kamulaş. ve S. Değer Art.	-1 960	323	0	0	0	234	-1 404	-879	565	-314	-1 718
VII. KASA-BANKA/BORÇLANMA	52 761	4 227	251	-3 743	-751	-866	51 879	-4 167	825	-3 342	48 537
1. Kasa-Banka Değişimi	0	814	166	0	0	-231	749	180	197	377	1 125
2. Dış Borçlanma (net)	6 123	1 102	153	0	0	0	7 378	-3 339	60	-3 279	4 099
-Dış Borç Ödemesi	-8 272	-274	-65	0	0	0	-8 611	-19 283	-31	-19 314	-27 925
-Dış Borç Kullanımı	14 395	1 376	218	0	0	0	15 989	15 944	91	16 035	32 024
3. İç Borç/Alacak (net)	46 638	2 314	-68	-3 743	-751	-597	43 793	-1 054	530	-524	43 269
4. Stok Değişim Fonu	0	-3	0	0	0	-38	-41	46	38	84	43
BORÇLANMA GEREĞİ	52 761	4 230	251	-3 743	-751	-828	51 920	-4 213	787	-3 426	48 494

Kaynak: DPT

Not: Genel sağlık sigortası hesapları, sosyal güvenlik dengesi içerisinde yer almaktadır.

TABLO III: 5- 2010 Yılı Kamu Kesimi Genel Dengesi (1)

(Cari Fiyatlarla, Milyon TL)

	Merkezi Yönetim Bütçesi	Mahalli İdareler	Fonlar	İşsizlik Sigortası	Sosyal Güvenlik	Döner Sermaye	GENEL DEVLET TOPLAMI	KİT			TOPLAM KAMU
								İşletmeci	Özelleş. Kapsamı	TOPLAM	
1. Vergiler	179 965	25 114	4 026	0	0	-34	209 071	-1 788	1	-1 787	207 284
a. Vasitasız	51 567	7 078	4 026	0	0	-34	62 636	-1 788	1	-1 787	60 849
b. Vasitalı	128 399	18 036	0	0	0	0	146 435	0	0	0	146 435
2. Vergi Dışı N. Gelirler	19 230	4 612	300	0	0	-287	23 855	-742	0	-742	23 113
3. Faktör Gelirleri	18 239	7 187	2	1 378	1 441	1 814	30 061	6 557	349	6 906	36 967
4. Sosyal Fonlar	0	0	0	1 925	-29 450	0	-27 525	0	0	0	-27 525
5. Cari Transferler	-134 222	-3 418	-2 087	1 162	28 183	290	-110 092	1 810	38	1 848	-108 244
I. KAMU HARCANABİLİR GELİRİ	83 212	33 495	2 242	4 465	173	1 782	125 369	5 838	387	6 225	131 595
II. CARİ GİDERLER	-94 568	-26 207	-2 111	0	0	0	-122 886	0	0	0	-122 886
III. KAMU TASARRUFU	-11 356	7 289	131	4 465	173	1 782	2 484	5 838	387	6 225	8 709
IV. YATIRIMLAR	-32 274	-13 652	0	0	-173	-603	-46 703	-5 105	-528	-5 633	-52 336
a. Sabit Sermaye	-32 274	-13 653	0	0	-173	-621	-46 723	-6 627	-583	-7 210	-53 933
b. Stok Değişmesi	0	1	0	0	0	18	19	1 523	54	1 577	1 597
V. TASARRUF-YATIRIM FARKI	-43 631	-6 363	131	4 465	0	1 179	-44 220	734	-141	593	-43 627
VI. SERMAYE TRANSFERLERİ	-547	3 828	627	0	0	91	3 999	3 023	620	3 643	7 643
1. Servet Vergileri	4 935	2 839	0	0	0	0	7 774	0	0	0	7 774
2. Diğer Transferler	-4 670	336	627	0	0	0	-3 707	3 905	580	4 485	778
3. Kamulaş. ve S. Değer Art.	-812	653	0	0	0	91	-67	-882	41	-842	-909
VII. KASA-BANKA/BORÇLANMA	44 178	2 535	-758	-4 465	0	-1 270	40 220	-3 757	-479	-4 236	35 984
1. Kasa-Banka Değişimi	0	-1 633	-93	0	0	-414	-2 140	70	245	315	-1 825
2. Dış Borçlanma (net)	4 258	760	-55	0	0	0	4 963	-622	15	-607	4 356
-Dış Borç Ödemesi	-10 776	-443	-55	0	0	0	-11 273	-9 128	-2	-9 130	-20 403
-Dış Borç Kullanımı	15 034	1 202	0	0	0	0	16 236	8 506	17	8 523	24 759
3. İç Borç/Alacak (net)	39 919	3 418	-610	-4 465	0	-727	37 536	-2 686	-409	-3 095	34 441
4. Stok Değişim Fonu	0	-10	0	0	0	-129	-139	-518	-331	-849	-988
BORÇLANMA GEREĞİ	44 178	2 545	-758	-4 465	0	-1 141	40 359	-3 238	-149	-3 387	36 972

Kaynak: DPT

Not: Genel sağlık sigortası hesapları, sosyal güvenlik dengesi içerisinde yer almaktadır.

(1) Gerçekleşme tahmini

TABLO III: 6- 2011 Yılı Kamu Kesimi Genel Dengesi (1)

(Cari Fiyatlarla, Milyon TL)

	Merkezi Yönetim Bütçesi	Mahalli İdareler	Fonlar	İşsizlik Sigortası	Sosyal Güvenlik	Döner Sermaye	GENEL DEVLET TOPLAMI	KİT			TOPLAM KAMU
								İşletmeci	Özelleş. Kapsamı	TOPLAM	
1. Vergiler	198 603	27 868	4 560	0	0	-41	230 991	-715	-45	-760	230 231
a. Vasitasız	58 773	7 841	4 560	0	0	-41	71 134	-715	-45	-760	70 373
b. Vasıtalı	139 830	20 027	0	0	0	0	159 857	0	0	0	159 857
2. Vergi Dışı N. Gelirler	20 815	5 478	325	0	0	-318	26 299	-1 078	0	-1 078	25 222
3. Faktör Gelirleri	14 556	8 033	-16	3 170	1 952	2 342	30 037	4 900	-244	4 656	34 692
4. Sosyal Fonlar	0	0	0	2 568	-32 249	0	-29 682	0	0	0	-29 682
5. Cari Transferler	-142 420	-3 770	-2 242	1 382	30 605	125	-116 322	3 023	3	3 026	-113 296
I. KAMU HARCANABİLİR GELİRİ	91 554	37 608	2 627	7 120	307	2 108	141 323	6 130	-286	5 843	147 167
II. CARİ GİDERLER	-106 565	-28 964	-2 221	0	0	0	-137 749	0	0	0	-137 749
III. KAMU TASARRUFU	-15 011	8 644	406	7 120	307	2 108	3 574	6 130	-286	5 843	9 417
IV. YATIRIMLAR	-26 046	-16 941	0	0	-307	-824	-44 118	-7 676	518	-7 158	-51 276
a. Sabit Sermaye	-26 046	-16 912	0	0	-307	-782	-44 047	-7 428	-346	-7 774	-51 821
b. Stok Değişmesi	0	-29	0	0	0	-42	-72	-248	864	616	545
V. TASARRUF-YATIRIM FARKI	-41 056	-8 297	406	7 120	0	1 284	-40 544	-1 546	231	-1 315	-41 859
VI. SERMAYE TRANSFERLERİ	7 564	7 125	330	0	0	-193	14 826	2 673	217	2 890	17 717
1. Servet Vergileri	5 529	2 976	0	0	0	0	8 505	0	0	0	8 505
2. Diğer Transferler	2 480	3 589	330	0	0	0	6 400	3 245	120	3 365	9 765
3. Kamulaş. Ve S. Değer Art.	-445	560	0	0	0	-193	-78	-572	97	-475	-553
VII. KASA-BANKA/BORÇLANMA	33 493	1 172	-736	-7 120	0	-1 091	25 718	-1 127	-448	-1 576	24 142
1. Kasa-Banka Değişimi	0	-3 523	-522	0	0	-465	-4 510	159	-3	157	-4 354
2. Dış Borçlanma (net)	1 564	622	-61	0	0	0	2 125	456	164	620	2 745
-Dış Borç Ödemesi	-10 971	-477	-61	0	0	0	-11 509	-2 702	-1	-2 703	-14 212
-Dış Borç Kullanımı	12 535	1 099	0	0	0	0	13 634	3 158	165	3 323	16 957
3. İç Borç/Alacak (net)	31 929	4 082	-153	-7 120	0	-516	28 222	-1 401	-358	-1 759	26 463
4. Stok Değişim Fonu	0	-9	0	0	0	-109	-118	-342		-594	-712
BORÇLANMA GEREĞİ	33 493	1 181	-736	-7 120	0	-982	25 836	-785	-197	-982	24 854

Kaynak: DPT

Not: Genel sağlık sigortası hesapları, sosyal güvenlik dengesi içerisinde yer almaktadır.

(1) Program

A. MERKEZİ YÖNETİM BÜTÇESİ

1. Mevcut Durum

Merkezi yönetim bütçesinde 2010 yılında 2009 yılına göre önemli bir iyileşme görülmesi beklenmektedir. GSYH'ya oran olarak, 2009 yılında, merkezi yönetim bütçesi ve kamu kesimi, sırasıyla, yüzde 5,5 ve yüzde 5,1 açık verirken; 2010 yılında merkezi yönetim bütçe açığının yüzde 4'e, kamu kesimi açığının ise yüzde 3,4'e gerileyeceği tahmin edilmektedir. Bu bağlamda, 2009 yılında kamu kesimi borçlanma gereğindeki artışta en önemli unsur olan merkezi yönetim bütçesi, 2010 yılında kamu maliyesinde beklenen iyileşmenin de temel belirleyicisi olacaktır.

Merkezi yönetim bütçesi toplam gelirlerinin GSYH'ya oranının 2009 yılındaki yüzde 22,6 düzeyinden 2010 yılında 252,8 milyar TL ile yüzde 23 düzeyine yükselmesi beklenmektedir. 2009 yılında yüzde 18,1 olan vergi gelirlerinin GSYH içerisindeki payının, katma değer vergisi (KDV) ile özel tüketim vergisi (ÖTV) tahsilatındaki artışa bağlı olarak yüzde 19,1 düzeyine yükselmesi beklenmektedir. Bu gelişme üzerinde kriz döneminde uygulamaya konulan bir defalık vergi indirimlerinin etkisinin ortadan kalkması, maktu vergilerin güncellenmesi, ithalat artışı ve enerji KİT'lerinin vergisel yükümlülüklerinin tamamını yerine getirmeleri önemli rol oynamıştır. GSYH'ya oran olarak 2009 yılında yüzde 4,5 olan vergi dışı diğer gelirlerin ise özellikle Hazine faiz gelirleri, özel gelirler ve kurumlar hasılatındaki azalmanın etkisiyle yüzde 3,9 seviyesine gerilemesi beklenmektedir.

Gelir üzerinden alınan vergilerde, 2010 yılında, gelir vergisi tahsilatının bütçe hedefinin 0,3 milyar TL altında gerçekleşmesi ve GSYH'ya oranının yüzde 3,7 olması beklenmekte; kurumlar vergisi tahsilatının ise ekonomideki canlanmaya bağlı olarak, bütçe hedefinin 2,9 milyar TL üzerine çıkarak GSYH'ya oran olarak yüzde 1,9 seviyesinde gerçekleşeceği tahmin edilmektedir.

Merkezi yönetim bütçesinin önemli gelir unsurlarından biri olan ÖTV'nin 2010 yılında bütçe hedefinin 2,1 milyar TL üzerine çıkarak 56,7 milyar TL olacağı tahmin edilmektedir. Bütçe hedeflerine göre, motorlu taşıtlar üzerinden alınan ÖTV'de, yurt içi satışlarda görülen yüksek artışa bağlı olarak 1,7 milyar TL; petrol ve doğal gaz ürünlerine ilişkin ÖTV tahsilatında, maktu tutarlardaki güncellenmenin de etkisiyle 1,4 milyar TL; alkollü içeceklerden alınan ÖTV'de 0,7 milyar TL; dayanıklı tüketim mallarından alınan ÖTV'de de 0,3 milyar TL artış sağlanacağı beklenmektedir. Öte yandan, 4207 sayılı Tütün Ürünlerinin Zararlarının Önlenmesi ve Kontrolü Hakkında Kanun hükümleri gereğince tütün mamullerinin kullanım alanlarının sınırlandırılmasının yanında 2009 yılı Temmuz ve Aralık aylarında yapılan vergi artışlarının tüketimde yol açtığı keskin düşüşün etkisiyle, tütün mamullerinden elde edilen ÖTV gelirinin bütçe hedefinin 1,9 milyar TL altında gerçekleşeceği tahmin edilmektedir.

2010 yılında, bütçe tahminine göre, yurt içi iktisadi faaliyetlerin hacmindeki artış dolayısıyla dahilde alınan KDV tahsilatının 3,5 milyar TL, ithalattaki yüksek artışın etkisiyle ithalde alınan KDV tahsilatının 5,5 milyar TL yüksek gerçekleşeceği tahmin edilmektedir.

Merkezi yönetim bütçesi faiz dışı harcamalarının GSYH'ya oranının yüzde 22,6 olan 2009 yılı seviyesini koruyarak 2010 yılında yüzde 22,5 olarak gerçekleşmesi beklenmektedir. 2009 yılında GSYH'ya oran olarak yüzde 5,6 düzeyinde olan faiz harcamalarının ise 2010 yılında yüzde 4,5 seviyesine gerileyeceği öngörülmektedir.

Böylece, 2010 yılında merkezi yönetim bütçesi toplam harcamalarının 297 milyar TL ile GSYH'ya oran olarak yüzde 27 seviyesinde gerçekleşeceği tahmin edilmektedir.

Merkezi yönetim bütçesi faiz ödemelerinde, 2010 yılında, başlangıç ödeneğine göre 7,3 milyar TL tutarında bir gerileme beklenirken; faiz dışı harcamaların, ödeneğinin 17,2 milyar TL üzerinde olmasına bağlı olarak, toplam harcamaların başlangıç ödeneğinin 10 milyar TL üzerinde gerçekleşeceği tahmin edilmektedir.

Merkezi yönetim bütçesi personel giderleri, personel giderlerini karşılama ödeneği ve sosyal güvenlik kurumlarına devlet primi giderleri toplamından oluşan personel harcamasının, 2010 yılı başında 71,9 milyar TL olacağı öngörülmüşken, yıl sonunda 73,2 milyar TL olarak gerçekleşeceği ve GSYH'ya oranının yüzde 6,7 olacağı tahmin edilmektedir. Bu artışta, Ocak ve Temmuz aylarında yapılan yüzde 2,5 ve yüzde 2,5 oranındaki genel maaş artışlarına ilave olarak Ocak ayında yüzde 0,12 ve Temmuz ayında yüzde 1,09 oranında enflasyon farkı verilmesi ve ilave personel istihdamı etkili olmuştur.

Mal ve hizmet alım giderlerinin 2010 yılında başlangıç ödeneğinin 4,2 milyar TL üzerinde gerçekleşmesi ve GSYH'ya oranının yüzde 2,7 olması beklenmektedir. Söz konusu gelişmede yedek ödeneklerden ilgili kalemlere kaynak aktarılmasının yanı sıra başta Karayolları Genel Müdürlüğü, Milli Eğitim Bakanlığı, Milli Savunma Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı ve İçişleri Bakanlığı olmak üzere harcamacı kuruluşlar tarafından yürütülen projeler kapsamında ortaya çıkan ilave ihtiyaçlar etkili olmuştur.

2010 yılında, sokak aydınlatma giderleri hariç, başlangıç ödeneği 3,6 milyar TL olan görev zararlarının yıl sonunda 2,7 milyar TL olarak gerçekleşmesi beklenmektedir. Söz konusu gelişmede kamu bankaları görev zararlarının azalması belirleyici olmuştur.

Kayıtlı istihdamda sağlanan artışın katkısıyla sosyal güvenlik prim tahsilatının artmasından dolayı 2010 yılı toplam sosyal güvenlik transferlerinin, başlangıç ödeneğinin 1,5 milyar TL altında gerçekleşmesi beklenmektedir.

2010 yılında mahalli idarelere yapılan hazine yardımlarının, kapatılan Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü personeline kıdem tazminatı ödemeleri ve İl Özel İdarelerinin bütçelerinden karşılanan personel giderlerinin bir kısmının merkezi yönetim bütçesinden karşılanması nedeniyle başlangıç ödeneğinin 473 milyon TL üzerinde gerçekleşmesi beklenmektedir. 2010 yılında başlangıç ödeneğine göre, referandum için 140 milyon TL, seçimlerde kullanılan sandık ve kabinlerin yenilenmesi için 60 milyon TL, yararlanıcı öğrenci sayısının ve burs miktarının öngörülenin üzerinde artması nedeniyle burslar ve harçlıklar kalemi için 93 milyon TL ilave harcama yapılacağı tahmin edilmektedir. Ayrıca, Hazine teşvik ödemelerinin 336 milyon TL, sokak aydınlatma giderlerinin 320 milyon TL, terörden zarar görenlere yapılan tazminat ödemelerinin 300 milyon TL, tarımsal amaçlı transferlerin 127 milyon TL, özürli evde bakım yardımlarının 110 milyon TL, üniversite olimpiyatlarının ise 86 milyon TL ilave yük getireceği öngörülmektedir.

Buna ilave olarak, vergi performansındaki artış sonucunda genel bütçe vergi gelirlerinden mahalli idarelere ve fonlara ayrılan paylardaki 2,3 milyar TL ve diğer transferlerdeki 0,5 milyar TL'lik artışla birlikte toplam cari transferlerin, 2010 yılı merkezi yönetim bütçesi başlangıç ödeneğinin 2,5 milyar TL üzerinde gerçekleşeceği tahmin edilmektedir.

Sermaye giderleri 2010 yılı merkezi yönetim bütçesinde 18,9 milyar TL olarak öngörülmüştür. Yıl sonunda ise 9,7 milyar TL artışla 28,7 milyar TL olarak gerçekleşmesi ve GSYH'ya oranının yüzde 2,6 düzeyine yükselmesi beklenmektedir. Söz konusu gelişme üzerinde başta ulaştırma sektörüne aktarılan kaynaklar olmak üzere, afet konutları yapımı ile sağlık ve eğitim alanlarında yürütülen proje ve faaliyetlere ayrılan kaynakların artırılması belirleyici olmaktadır. Buna ilave olarak, 11 Ağustos 2009 tarihli ve 5921 sayılı Kanunla değiştirilen 4447 sayılı Kanunun geçici 6'ncı maddesiyle, İşsizlik Sigortası Fonu nema gelirlerinden GAP Eylem Planı ile diğer ekonomik kalkınma ve sosyal gelişmeye yönelik yatırımlarda kullanılmak üzere yapılacak aktarma tutarlarının hesabında kullanılacak oran, bir önceki yılda olduğu gibi, 2010 yılında da dörtte üç olarak uygulanmıştır.

Sermaye transferlerinin 2010 yılında başlangıç ödeneğinin 1,4 milyar TL üzerinde gerçekleşmesi ve GSYH'ya oranının yüzde 0,4 olması beklenmektedir. Söz konusu gelişme üzerinde KÖY-DES Projesine 525 milyon TL, TÜBİTAK Ar-Ge desteklerine 150 milyon TL, BEL-DES Projesine 100 milyon TL ve SODES Projesine 100 milyon TL ilave kaynak tahsis edilmesi belirleyici olmaktadır.

2010 yılında, KİT'lere yapılan sermaye transferlerindeki 785 milyon TL ve KKTC'ye verilen kredilerdeki 50 milyon TL tutarındaki artışlara rağmen, risk hesabı kapsamında öngörülen ödeneğin kullanılmaması ve kredi garanti kurumlarına yapılması öngörülen transferin gerçekleştirilmemiş olması nedeniyle, borç verme kaleminin merkezi yönetim bütçesi başlangıç ödeneğinin 128 milyon TL altında gerçekleşmesi beklenmektedir.

Yukarıda ifade edilen gelişmeler ışığında, 2010 yılı başında 50,2 milyar TL olarak öngörülen merkezi yönetim bütçe açığının 44,2 milyar TL ile GSYH'ya oran olarak yüzde 4 düzeyinde olacağı tahmin edilmektedir. Böylece, merkezi yönetim bütçe dengesinde bir önceki yıla göre GSYH'ya oran olarak 1,5 puanlık iyileşme yaşanacaktır. Program tanımlı merkezi yönetim bütçe dengesinin de, GSYH'ya oran olarak 2009 yılındaki yüzde 1,6 seviyesindeki açığının 2010 yılında yüzde 0,7 düzeyine gerilemesi beklenmektedir.

Kamu borçlanmasında, 2009 yılı Aralık ayında yüzde 9 seviyesinde olan TL cinsi iskontolu borçlanmanın maliyeti, uluslararası piyasalardaki gelişmelere bağlı olarak azalan bir seyir izlemiş ve 2010 yılı Eylül ayında yüzde 7,8 olarak gerçekleşmiştir. 2009 yılı için 35,3 ay olan toplam nakit iç borçlanmanın ortalama vadesi ise 2010 yılı Eylül ayı itibarıyla 41,5 ay olmuştur. Vadenin uzatılması ve yatırımcı tabanının genişletilmesi amacıyla 2010 yılında 10 yıl vadeli sabit kuponlu ve 10 yıl vadeli TÜFE'ye endeksli senetlerin ihracına başlanmıştır.

2010 yılında uygulanan aktif borç yönetimi politikaları kapsamında, itfa profilinin düzenlenmesi amacıyla gerçekleştirilen değişim ve geri alım ihalelerinde Eylül ayı itibarıyla toplam 3,5 milyar TL tutarında senet geri alınmıştır.

Yurt içi tasarrufların artırılması, DİBS yatırımcı tabanının genişletilmesi ve finansman araçlarının çeşitlendirilmesi amacıyla yeni bir enstrüman olarak ilk defa 2009 yılında ihraç edilen, bütçeye aktarılan hasılat paylarına endekslenen Gelire Endeksli Senetlerin (GES) ihracına 2010 yılında da devam edilmiştir. Bu kapsamda, 2010 yılı Şubat ve Ağustos aylarında 944 milyon TL ve 480 milyon TL tutarında GES ihraç edilmiştir.

Bu gelişmeler sonucunda, 2010 yılı Eylül ayı itibarıyla, merkezi yönetim bütçesi borç stoku; 347,8 milyar TL'si iç borç, 113 milyar TL'si dış borç olmak üzere 460,7 milyar TL olarak gerçekleşmiştir.

Ayrıca, 2009 yılı sonunda 433,4 milyar TL olarak gerçekleşen ve GSYH'ya oranı yüzde 45,5 olan AB tanımlı genel yönetim nominal borç stoku, 2010 yılının ilk yarısı sonunda 444,8 milyar TL'ye yükselmiştir. AB tanımlı genel yönetim nominal borç stokunun 2010 yılı sonunda GSYH'ya oran olarak yüzde 42,3 düzeyine gerilemesi beklenmektedir.

TABLO III: 7- Merkezi Yönetim Bütçesi İç Borç Stokundaki Gelişmeler

	(Cari Fiyatlarla, Milyon TL)				(GSYH'ya Oran, Yüzde)		
	2007	2008	2009	2010 (*)	2007	2008	2009
Toplam	255 310	274 827	330 005	347 759	30,3	28,9	34,6
Tahvil	249 176	260 849	315 969	338 904	29,6	27,4	33,2
- Nakit	214 448	234 713	299 196	333 113	25,4	24,7	31,4
- Nakit Dışı	34 728	26 136	16 772	5 791	4,1	2,7	1,8
Bono	6 134	13 978	14 036	8 856	0,7	1,5	1,5
- Nakit	6 134	13 978	14 036	8 856	0,7	1,5	1,5
- Nakit Dışı	0	0	0	0	0,0	0,0	0,0

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı
(*) Eylül ayı sonu itibarıyla.

2. 2011 Yılı Hedefleri

Merkezi yönetim bütçe gelirlerinde 2010 yılında sağlanan iyileşmenin 2011 yılında da devam edeceği ve gelirlerin GSYH'ya oranla yüzde 23 seviyesini koruyacağı tahmin edilmektedir.

2011 yılında genel ekonomik koşullar göz önüne alınarak bazı maktu ÖTV tutarları güncellenecek ve gelir kaybına yol açacak yeni bir düzenleme yapılmayacaktır. Bu çerçevede, vergi gelirlerinin GSYH'ya oran olarak 2010 yılındaki yüzde 19,1 seviyesini koruyacağı öngörülmektedir.

İşsizlik Sigortası Fonunun elde edeceği faiz gelirlerinden belirli bir oranın ve Özelleştirme Fonunun nakit fazlasının bütçeye gelir kaydedilmesi uygulamasına 2011 yılında da devam edilecektir. Ancak, İşsizlik Sigortası Fonu faiz gelirlerinden aktarılacak tutarın belirlenmesinde esas alınan oran 2011 yılında 4447 sayılı Kanun gereğince dörtte bir olarak uygulanacaktır. Diğer yandan, 2011 yılında, bir önceki yıla göre, GSYH'ya oran olarak, Hazine iştirak gelirlerinin 0,2 puan düşeceği, özelleştirme gelirlerinin ise 0,5 puan yükseleceği tahmin edilmektedir. Bu doğrultuda, 2011 yılında vergi dışı toplam gelirlerin GSYH'ya oranla yüzde 3,9 olarak gerçekleşmesi beklenmektedir.

2011 yılında, GSYH'ya oran olarak, bir önceki yıla göre, faiz hariç harcamaların 0,7 puan azalarak yüzde 21,8 olarak gerçekleşmesi, faiz ödemelerinin ise 0,6 puan azalarak yüzde 3,9 olması öngörülmektedir. Böylece, 312,5 milyar TL olarak programlanan 2011 yılı merkezi yönetim bütçe harcamalarının GSYH'ya oranının bir önceki yıl seviyesinin 1,3 puan altına inerek yüzde 25,7 seviyesinde gerçekleşmesi hedeflenmiştir.

Memur maaşlarında, 2011 yılı Ocak ve Temmuz aylarında yüzde 4 ve yüzde 4 oranında artış yapılacaktır. Ayrıca, 375 sayılı KHK'nın ek üçüncü maddesi uyarınca yapılan ek ödemeler 2011 yılı başından itibaren 80 TL artırılabilecek; eş için ödenmekte olan aile yardımı ödeneği Ocak ve Temmuz aylarında 20'er TL artırılabilecek ve aile yardımından sözleşmeli personelin de yararlanması sağlanacaktır. Sendika üyesi kamu çalışanlarına ise üç ayda bir olmak üzere 45 TL toplu görüşme primi verilecektir. Böylece, merkezi yönetim bütçesi personel giderleri, sosyal güvenlik kurumlarına devlet primi giderleri ve personel giderlerini karşılama ödeneği toplamının GSYH'ya oranının yüzde 7 olması beklenmektedir.

Kamu çalışanlarının tedavi ve ilaç giderlerinin SGK'ya aktarılmasının etkisiyle, 2011 yılında merkezi yönetim bütçesinden yapılacak sağlık giderlerinin GSYH'ya oranı bir önceki yıla göre 0,1 puan azalacaktır. Savunma ve güvenlik giderlerinin GSYH içerisindeki payının da 0,1 puan azalması beklenmektedir. Buna karşılık, aile hekimliği sisteminin 81 ilin tamamında uygulamaya girmesi GSYH'ya oran olarak 0,1 puan düzeyinde ilave maliyet yaratacaktır. Diğer kalemlerdeki azalmayla beraber, 2011 yılı mal ve hizmet alım giderlerinin GSYH içerisindeki payının bir önceki yıla göre 0,2 puan azalarak yüzde 2,5'e gerileyeceği ve 30 milyar TL düzeyinde gerçekleşeceği öngörülmektedir.

Cari transferlerin, 2011 yılında GSYH'ya oran olarak yüzde 9,5 olan bir önceki yıl seviyesini koruyacağı beklenmektedir. Bu durumda 2010 yılına göre, özellikle TMO ve kamu bankalarına yapılacak transferlerdeki artışlar sonucunda merkezi yönetim bütçesinden yapılan görev zararı ödemelerinin 0,2 puan artması; buna mukabil, terörden zarar görenlere yapılan tazminat ödemeleri ile kapatılan Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü personeli için yapılan transferlerin toplamda 0,2 puan azalması etkili olacaktır.

Genel bütçe vergi gelirleri tahsilatının 2011 yılında bir önceki yıla benzer bir seyir izlemesi ve genel bütçe vergi gelirlerinden mahalli idarelere ve fonlara ayrılan payların da GSYH'ya oran olarak, 2010 yılıyla aynı seviyede kalarak yüzde 2,4 düzeyinde gerçekleşeceği öngörülmektedir.

2010 yılında kamu mali imkanlarının elverdiği ölçüde artırılan ve GSYH'ya oran olarak yüzde 2,6 düzeyine kadar yükseltilecek sermaye giderlerinin, 2011 yılında temel mali hedeflerle uyumlu olarak sürdürülebilir bir seviyeye çekilmesi hedeflenmiştir. Bu doğrultuda, sermaye giderlerinin 2011 yılında GSYH'ya oranının yüzde 1,8 olarak gerçekleşerek 21,7 milyar TL olması programlanmaktadır.

Sermaye transferleri kaleminin; 2011 yılında, bir önceki yıla göre, merkezi yönetim bütçesinden BEL-DES projesi kapsamında yapılacak harcamalarda 300 milyon TL artış öngörülmesine rağmen, başta KÖY-DES projesi olmak üzere diğer transferler için tahsis edilen ödeneklerdeki düşüş sonucunda, 485 milyon TL azalması programlanmaktadır. Bununla birlikte, sermaye transferlerinin GSYH'ya oran olarak 2010 yılındaki yüzde 0,4 seviyesini koruyacağı öngörülmektedir.

KİT'lere yapılan sermaye transferlerinde, bir önceki yıla göre 702 milyon TL olarak öngörülen düşüşün de etkisiyle, 2011 yılında merkezi yönetim bütçesi borç verme kaleminin GSYH'ya oran olarak 0,1 puan azalması ve yüzde 0,5 oranında gerçekleşmesi programlanmaktadır.

TABLO III: 8- Merkezi Yönetim Bütçesi Büyüklükleri

	(Cari Fiyatlarla, Milyon TL)			(Yüzde Artış)		(Yüzde Dağılım)			(GSYH İçinde Pay, Yüzde)		
	2009	2010 (1)	2011 (2)	2010	2011	2009	2010 (1)	2011 (2)	2009	2010 (1)	2011 (2)
HARCAMALAR	268 219	296 980	312 519	10,7	5,2	100,0	100,0	100,0	28,2	27,0	25,7
01 - Personel Giderleri	55 947	62 155	72 299	11,1	16,3	20,9	20,9	23,1	5,9	5,7	6,0
02 - SGK Devlet Primi Giderleri	7 208	11 030	12 737	53,0	15,5	2,7	3,7	4,1	0,8	1,0	1,0
03 - Mal ve Hizmet Alım Giderleri	29 799	29 405	30 049	-1,3	2,2	11,1	9,9	9,6	3,1	2,7	2,5
04 - Faiz Giderleri	53 201	49 500	47 500	-7,0	-4,0	19,8	16,7	15,2	5,6	4,5	3,9
05 - Cari Transferler	91 976	104 663	115 778	13,8	10,6	34,3	35,2	37,0	9,7	9,5	9,5
06 - Sermaye Giderleri	20 072	28 667	21 695	42,8	-24,3	7,5	9,7	6,9	2,1	2,6	1,8
07 - Sermaye Transferleri	4 319	4 785	4 300	10,8	-10,1	1,6	1,6	1,4	0,5	0,4	0,4
08 - Borç Verme	5 698	6 775	6 436	18,9	-5,0	2,1	2,3	2,1	0,6	0,6	0,5
09 - Yedek Ödenekler	0	0	1 724			0,0	0,0	0,6	0,0	0,0	0,1
GELİRLER	215 458	252 802	279 026	17,3	10,4	100,0	100,0	100,0	22,6	23,0	23,0
1 - Genel Bütçe	208 610	244 478	271 571	17,2	11,1	96,8	96,7	97,3	21,9	22,2	22,4
01 - Vergi Gelirleri	172 440	210 168	232 220	21,9	10,5	80,0	83,1	83,2	18,1	19,1	19,1
02 - Vergi Dışı Gelirler	28 865	25 836	27 101	-10,5	4,9	13,4	10,2	9,7	3,0	2,4	2,2
03 - Sermaye Gelirleri	2 044	3 644	9 992	78,2	174,2	0,9	1,4	3,6	0,2	0,3	0,8
04 - Alınan Bağış ve Yardımlar	5 260	4 830	2 258	-8,2	-53,3	2,4	1,9	0,8	0,6	0,4	0,2
2 - Özel Büt. İda. ve Düz. Den. Kur.	6 848	8 325	7 456	21,6	-10,4	3,2	3,3	2,7	0,7	0,8	0,6
BÜTÇE AÇIĞI	-52 761	-44 178	-33 493	-16,3	-24,2				-5,5	-4,0	-2,8
Bilgi İçin:											
Faiz Dışı Harcamalar	215 018	247 480	265 019	15,1	7,1				22,6	22,5	21,8
Faiz Dışı Bütçe Dengesi	440	5 322	14 007	1.109,5	163,2				0,0	0,5	1,2
Program Tanımlı Faiz Dışı Bütçe Dengesi	-14 895	-7 436	440	-50,1	-105,9				-1,6	-0,7	0,0

(1) Gerçekleşme tahmini

(2) Program

Not: Düzenleyici ve denetleyici kurumların gelir fazlaları genel bütçe vergi dışı gelirlerinden düşülmüştür.

Merkezi yönetim bütçe açığının, yukarıda açıklanan gelir ve gider beklentileri çerçevesinde, 2010 yılında 44,2 milyar TL ve GSYH'ya oran olarak yüzde 4 seviyesinde gerçekleşmesi tahmin edilirken, 2011 yılında 33,5 milyar TL ve GSYH'ya oran olarak yüzde 2,8 düzeyine gerilemesi hedeflenmektedir. 2010 yılında 7,5 milyar TL açık veren Program tanımlı merkezi yönetim bütçesi faiz dışı dengesinin ise 2011 yılında 440 milyon TL fazla vermesi öngörülmektedir.

Borç yönetimine ilişkin olarak, izleyen dönemde de önceki yıllarda olduğu gibi stratejik ölçüt uygulamasına devam edilecektir. Bu kapsamda, 2011 yılında, borçlanma politikasının yürütülmesinde karşılaşılabilecek faiz ve döviz kuru risklerinin hafifletilmesi amacıyla, borçlanmanın faiz yenileme süresinin uzatılması ve ağırlıklı olarak TL cinsinden gerçekleştirilmesi, ortalama borçlanma vadesinin piyasanın elverdiği ölçüde uzatılması, iç borç çevirme oranının düşürülmesi hedeflenmektedir.

2010 yılı başından itibaren, önceki yıllarda aylık olarak duyurulan finansman programları üç aylık olarak duyurulmaya başlanmıştır. Finansman programlarına ilişkin yeni uygulamaya, borç bilgilerinin düzenli olarak kamuoyuna duyurulmasına ve borç yönetiminde şeffaflığın artırılmasına yönelik çalışmalara 2011 yılında da devam edilecektir. Yıllık finansmanın büyük bir kısmını oluşturan iç borçlanmalara ilişkin olarak, mevcut itfaların daha düzenli hale getirilmesi amacıyla ve stratejik ölçütlerle uyumlu olmak üzere, aktif borç yönetimi çerçevesinde geri alım ve değişim işlemlerine devam edilmesi öngörülmektedir.

DİBS yatırımcı tabanının genişletilmesi amacıyla yönelik olarak yeni enstrümanların geliştirilmesi ile perakende satış yöntemine ilişkin çalışmalara devam edilecektir.

DİBS birincil ve ikincil piyasasında etkinliğin artırılması amacıyla uygulanmakta olan piyasa yapıcılığı sistemi sürdürülecektir. Ayrıca, ikincil piyasalarda sağlıklı bir verim eğrisinin oluşturulması ve DİBS alım-satım işlemlerinde likiditenin sağlanmasına yönelik olarak senetlerin azalan vadelerde yeniden ihraç edilmesi politikasına devam edilecektir.

Nakit ve borç yönetiminde oluşabilecek likidite riskinin azaltılması amacıyla yıl boyunca yeterli düzeyde rezerv tutulması hedeflenmektedir.

B. MAHALLİ İDARELER

1. Mevcut Durum

Mahalli idareler dengesi; il özel idareleri, belediyeler, büyükşehir belediyelerine bağlı idareler, belediyelerin oluşturduğu birlikler ve İller Bankası hesaplarını kapsamaktadır.

2009 yılında, mahalli idare gelirleri bir önceki yıla göre yüzde 5,5 oranında artarak 32,1 milyar TL, mahalli idare harcamaları ise yüzde 0,3 oranında azalarak 36,4 milyar TL olarak gerçekleşmiştir. 2009 yılında mahalli idareler borçlanma gereği 2008 yılına göre 0,19 puan azalarak GSYH'nın yüzde 0,44'ü seviyesine gerilemiştir.

Mahalli idare gelirlerinin, bir önceki yıla göre, 2010 yılında yüzde 24,8 oranında artarak 40 milyar TL'ye ulaşacağı, GSYH içindeki payının da yüzde 3,65 olacağı tahmin edilmektedir. Mahalli idare harcamalarının ise, yüzde 17,3 oranında artarak 42,6 milyar TL olması ve GSYH içindeki payının da yüzde 3,88 olarak gerçekleşmesi beklenmektedir. Bunun sonucunda, mahalli idareler borçlanma gereğinin 2009 yılına göre azalarak GSYH'nın yüzde 0,23'ü seviyesine ineceği tahmin edilmektedir.

Mahalli idareler borçlanma gereğinin 2010 yılında azalmasıdaki temel etken gelirlerdeki artış olacaktır. Elektrik ve havagazı tüketim vergisinin tekrar belediyeler tarafından tahsil edilmeye başlanması, emlak vergisinde yeniden değerlendirilme sonrası ortaya çıkan yeni vergi değerleri ile ekonomik büyümenin etkisiyle genel bütçe vergi gelirlerinden aktarılan paylarda ve diğer gelir kalemlerinde meydana gelen reel artışlar borçlanma gereğinin bir önceki yıla göre azalmasında etkili olacaktır.

Son dönemde oluşan borç yükünün yarattığı finansman ihtiyacının, harcamalardaki artışın gelirlerdeki artıştan daha düşük oranda gerçekleşmesine neden olması beklenmektedir. 2010 yılında mahalli idareler borçlanma gereğinin azalması bu faktör de etkili olacaktır.

2. 2011 Yılı Hedefleri

2011 yılında, mahalli idare gelirlerinin 47,9 milyar TL, harcamalarının 49,1 milyar TL olarak gerçekleşeceği, mahalli idareler dengesinin ise 1,2 milyar TL açık vereceği öngörülmektedir.

TABLO III: 9-Genel Bütçe Vergi Gelirlerinden Mahalli İdarelere Ayrılan Paylar

	(Cari Fiyatlarla, Milyon TL)				(GSYH'ya Oran, Yüzde)			
	2008	2009	2010(1)	2011(2)	2008	2009	2010(1)	2011(2)
Belediyeler	8 369	8 879	11 301	12 490	0,88	0,93	1,03	1,03
Büyükşehir Belediyeleri	5 787	6 047	7 663	8 503	0,61	0,63	0,70	0,70
İl Özel İdareleri	1 673	1 909	2 429	2 685	0,18	0,20	0,22	0,22
TOPLAM	15 829	16 835	21 394	23 678	1,67	1,77	1,95	1,95

(1) Gerçekleşme tahmini

(2) Program

TABLO III: 10- Mahalli İdareler Gelir ve Harcamaları (1)

	(Cari Fiyatlarla, Milyon TL)				(GSYH'ya Oran, Yüzde)			
	2008	2009	2010(2)	2011(3)	2008	2009	2010(2)	2011(3)
GELİRLER	30 447	32 129	40 088	47 944	3,20	3,37	3,65	3,95
1.Vergiler	20 415	20 966	27 953	30 844	2,15	2,20	2,54	2,54
2.Vergi Dışı Norm. Gelir	3 522	4 884	4 612	5 478	0,37	0,51	0,42	0,45
3.Faktör Gelirleri (Net)	6 000	6 279	7 187	8 033	0,63	0,66	0,65	0,66
4.Sermaye Transferi (Net)	510	0	336	3 589	0,05	0,00	0,03	0,30
HARCAMALAR	36 465	36 359	42 633	49 124	3,84	3,82	3,88	4,04
1.Cari Giderler	20 692	21 056	26 207	28 964	2,18	2,21	2,39	2,38
2.Yatırım Harcamaları	14 264	12 005	13 662	16 950	1,50	1,26	1,24	1,40
a.Sabit Sermaye	14 264	11 999	13 653	16 912	1,50	1,26	1,24	1,39
b.Stok Değişimi	0	6	9	38	0,00	0,00	0,00	0,00
3.Cari Transferler	2 037	3 077	3 418	3 770	0,21	0,32	0,31	0,31
4.Kamulaştırma ve Sabit Değer Artışı	-528	-323	-653	-560	-0,06	-0,03	-0,06	-0,05
5.Sermaye Transferi (Net)	0	543	0	0	0,00	0,06	0,00	0,00
GELİR-GİDER FARKI	-6 018	-4 230	-2 545	-1 181	-0,63	-0,44	-0,23	-0,10

(1) İl özel idareleri, belediyeler, İller Bankası, belediyelerin oluşturduğu birlikler ve büyükşehir belediyelerine bağlı idareleri kapsamaktadır.

(2) Gerçekleşme tahmini

(3) Program

2011 yılı mahalli idareler borçlanma gereğinin özelleştirme gelirlerinin etkisiyle azalacağı öngörülmektedir. Doğalgaz dağıtım şirketlerinin özelleştirilmesinden elde edilecek kaynağın bir kısmının borç ödemelerinde, kalan tutarın ise kentsel altyapı harcamalarında kullanılacağı varsayılmaktadır. Ayrıca, mali disiplini artırmaya yönelik olarak, mahalli idarelerin genel bütçe vergi paylarından kamuya olan borçlarına mahsuben yapılacak kesinti oranı, yeni borç doğmasını engelleyecek ve borç stokunun azalmasına yardımcı olacak bir düzeyde tespit edilecektir.

C. DÖNER SERMAYELİ İŞLETMELER

1. Mevcut Durum

Döner sermayeli işletmeler tanımı içinde yer alan kurumlar iki grupta toplanmaktadır. Birinci grupta, merkezi yönetim bütçesi kapsamındaki idarelere bağlı olarak faaliyet gösteren işletmeler yer almaktadır. İkinci grupta ise bu işletmelerin dışında kalan ve kendi özel bütçeleri olan Türkiye Radyo Televizyon Kurumu, Milli Piyango İdaresi ve Atatürk Orman Çiftliği Müdürlüğü bulunmaktadır.

TABLO III: 11- Döner Sermayeli İşletmeler Finansman Dengesi

	2008	2009	2010 (1)	2011 (2)
(Cari Fiyatlarla, Milyon TL)				
A. Gelirler	22 241	24 992	27 055	29 653
- İşletme Gelirleri	21 742	24 457	26 314	28 662
- Kurum Bünyesinde Kalan Fonlar	498	535	451	866
- Bütçe Transferleri	0	0	290	125
B. Giderler	21 575	24 164	25 914	28 672
- İşletme Giderleri	20 364	23 205	24 952	27 187
- Yatırım Harcamaları	570	704	621	782
- Stok Artışı	403	- 44	111	151
- Sabit Kıymet Artışı	- 123	- 234	- 91	193
- Dolaysız Vergiler	72	47	36	43
- Fonlara Transferler	289	486	286	316
C. Gelir-Gider Farkı	666	828	1 141	982
(GSYH'ya Oranlar, Yüzde)				
A. Gelirler	2,34	2,62	2,46	2,44
- İşletme Gelirleri	2,29	2,57	2,39	2,36
- Kurum Bünyesinde Kalan Fonlar	0,05	0,06	0,04	0,07
- Bütçe Transferleri	0,00	0,00	0,03	0,01
B. Giderler	2,27	2,54	2,36	2,36
- İşletme Giderleri	2,14	2,44	2,27	2,24
- Yatırım Harcamaları	0,06	0,07	0,06	0,06
- Stok Artışı	0,04	0,00	0,01	0,01
- Sabit Kıymet Artışı	-0,01	-0,02	-0,01	0,02
- Dolaysız Vergiler	0,01	0,00	0,00	0,00
- Fonlara Transferler	0,03	0,05	0,03	0,03
C. Gelir-Gider Farkı	0,07	0,09	0,10	0,08
Bilgi İçin: Dönem Karı / GSYH (%)	0,10	0,08	0,07	0,07

(1) Gerçekleşme tahmini

(2) Program

Daha önce tahakkuk bazlı olarak izlenen Sağlık Bakanlığına bağlı döner sermayeli işletmelerin finansman dengesi, tahakkuk eden gelirler ile sosyal güvenlik kuruluşları,

bütçeli kuruluşlar ve yeşil kart için Sağlık Bakanlığına bağlı döner sermayeli işletmelere yapılan ödemeler arasında ciddi sapma meydana gelmesinden dolayı 2005 yılından itibaren nakit bazlı olarak izlenmektedir.

1 Ağustos 2010 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan 6009 sayılı Gelir Vergisi Kanunu ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunla, devlete ait üniversitelerin tıp fakültelerine bağlı sağlık uygulama ve araştırma merkezi birimlerinden, ilgili üniversite rektörlüğünün talebi üzerine Maliye Bakanı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı, Sağlık Bakanı, Hazine Müsteşarlığı ile Devlet Planlama Teşkilatının bağlı olduğu Devlet Bakanları ve Yükseköğretim Kurulu Başkanından oluşan kurulca belirlenmiş kriterler çerçevesinde mali durumunun zayıf olduğu kararlaştırılanlara, belirlenecek tedbirleri uygulamayı kabul etmesi ve fiilen uygulaması şartıyla, yapılacak protokol kapsamında Bakanlar Kurulu kararıyla Maliye Bakanlığının bir yıl içinde ilgili üniversite bütçelerine aktarılacak ödeneklerden ilgili döner sermaye bütçesine yardım yapması hükme bağlanmıştır. Bu kapsamda, üniversite hastanelerine 2010 yılında 290 milyon TL bütçe transferi yapılması öngörülmüştür.

GSYH'ya oran olarak, 2009 yılında yüzde 0,09 düzeyinde olan döner sermayeli işletmelerin gelir-gider farkının 2010 yılında yüzde 0,10 düzeyinde gerçekleşmesi beklenmektedir. Döner sermayeli işletmelerin dönem karı 2009 yılında GSYH'nın yüzde 0,08'ü düzeyinde gerçekleşmiş olup bu oranın 2010 yılında da yüzde 0,07 seviyesinde gerçekleşeceği tahmin edilmektedir.

2. 2011 Yılı Hedefleri

6009 sayılı Kanun kapsamında, üniversite hastanelerinin döner sermayelerine 2011 yılında 125 milyon TL bütçe transferi yapılacağı öngörülmektedir.

2011 yılında GSYH'ya oran olarak, döner sermayeli işletmelerin gelir-gider farkının yüzde 0,08; dönem karının ise yüzde 0,07 civarında gerçekleşmesi hedeflenmektedir.

D. SOSYAL GÜVENLİK KURULUŞLARI

1. Mevcut Durum

Sosyal güvenlik kuruluşları kapsamında Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK), Türkiye İş Kurumu (İŞKUR) ve İşsizlik Sigortası Fonu yer almaktadır. Sosyal güvenlik kuruluşları gelir-gider dengesine, İŞKUR'un sadece yatırımı dahil edilmekte olup İşsizlik Sigortası Fonu dengesi ayrı bir tabloda gösterilmektedir.

2009 yılının son çeyreğinden itibaren küresel krizin etkilerinin azalmasıyla birlikte, prim gelirlerinin artması sebebiyle, 2010 yılında sosyal güvenlik kuruluşlarına yönelik bütçe transferlerinin GSYH içindeki payının bir önceki yıla göre 0,42 puan azalarak yüzde 5,11 seviyesinde gerçekleşmesi beklenmektedir.

2010 yılında bütçeden sosyal güvenlik kuruluşlarına ek ödeme, devlet katkısı, hizmet akdiyle çalışanlar için 5 puan prim indirim, özürü primi indirim, faturalı ödemeler ve ek karşılıklar dahil 56,2 milyar TL transfer yapılacağı tahmin edilmektedir.

2010 yılında Devredilen SSK ve Devredilen Bağ-Kur emeklilerinin aylıklarında önceki altı aylık kümülatif enflasyon tahminine paralel olarak Ocak ayında yüzde 4; Temmuz ayında yüzde 2,4 oranında artış yapılması öngörülmüştür. Ancak, 5 Şubat 2010 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan 5951 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun

ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun hükümleri uyarınca, Ocak ayında önceki 6 aylık kümülatif enflasyon oranı olan yüzde 4,62'ye tekabül eden artış miktarı 60 TL'nin altında olan emekli aylıklarına 60 TL, diğer emekli aylıklarına ise yüzde 4,62 oranında zam yapılmıştır. Temmuz ayında enflasyonun öngörülen hedefin üzerinde gerçekleşmesi sonucu emekli aylıklarına yüzde 3,59 oranında zam yapılmıştır.

TABLO III: 12- Sosyal Güvenlik Kuruluşları Gelir-Gider Dengesi

	2008	2009	2010 (1)	2011 (2)
(Cari Fiyatlarla, Milyon TL)				
A. Gelirler	64 682	74 173	90 504	103 230
- Prim Tahsilatları	56 146	58 864	72 017	82 876
B. Giderler	90 584	102 671	118 687	133 835
- Sigorta Ödemeleri	59 647	68 051	79 668	92 882
- Sağlık Giderleri (3)	25 404	28 863	32 271	33 349
- Yatırım Harcamaları (4)	21	91	173	307
C. Gelir-Gider Farkı	-25 902	-28 498	-28 183	-30 605
D. Bütçe Transferleri	25 850	29 249	28 183	30 605
- Bütçe Transferleri (5)	35 133	52 685	56 180	62 434
E. Finansman Açığı	53	- 751	0	0
(GSYH'ya Oranlar, Yüzde)				
A. Gelirler	6,80	7,79	8,24	8,50
- Prim Tahsilatları	5,91	6,18	6,55	6,82
B. Giderler	9,53	10,78	10,80	11,02
- Sigorta Ödemeleri	6,28	7,14	7,25	7,65
- Sağlık Giderleri (3)	2,67	3,03	2,94	2,75
- Yatırım Harcamaları (4)	0,00	0,01	0,02	0,03
C. Gelir-Gider Farkı	-2,73	-2,99	-2,56	-2,52
D. Bütçe Transferleri	2,72	3,07	2,56	2,52
- Bütçe Transferleri (5)	3,70	5,53	5,11	5,14
E. Finansman Açığı	0,01	-0,08	0,00	0,00

(1) Gerçekleşme tahmini

(2) Program

(3) Çalışan kamu görevlilerinin sağlık harcamaları 15 Ocak 2010 tarihinden itibaren SGK'ya devredilmiştir. Yeşil kart sahiplerinin sağlık harcamaları ise program döneminde kanuni düzenleme doğrultusunda merkezi yönetim bütçesinde izlenecektir.

(4) İŞKUR'un sadece yatırım harcaması dahil olup gelir-gider farkının değişmemesi amacıyla toplam gelire yatırım bedeli kadar ekleme yapılmıştır.

(5) Faturalı ödemeler, ek karşılıklar, emeklilere yapılan ek ödeme dahildir. 2009 yılından itibaren ise hizmet akdiyle çalışanlar için 5 puan prim indirimi ve özürü primi indiriminden kaynaklanan transferler tutarlara dahildir.

Sosyal güvenlik prim gelirlerini etkileyen en temel parametrelerden biri olan asgari ücret, 1 Ocak-30 Haziran 2010 dönemi için yüzde 5,2 oranında artırılarak brüt 693 TL'den brüt 729 TL'ye, 1 Temmuz-31 Aralık 2010 dönemi için ise yüzde 4,3 oranında artırılarak brüt 760,5 TL'ye yükseltilmiştir.

19 Ağustos 2008 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan 5797 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanuna uygun şekilde, çalışan kamu görevlilerinin sağlık harcamaları 2010 yılı başından itibaren SGK'ya devredilmiştir. Ancak, milletvekilleri, Anayasa Mahkemesi üyeleri, er ve erbaşlar ile tutuklu ve hükümlülerin de aralarında bulunduğu bazı kesimlerin sağlık harcamalarının merkezi yönetim bütçesinden karşılanmasına devam edilmektedir. 19 Haziran 2010 tarihli

Resmi Gazetede yayımlanan 5997 sayılı Bazı Kanunlarda ve 190 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunla, yeşil kart sahiplerinin sağlık harcamalarının SGK'ya devredilmesi Ekim 2010'dan, 1 Ocak 2012 tarihine ertelenmiştir.

Kamuoyunda İstihdam Paketi olarak bilinen, 26 Mayıs 2008 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan 5763 sayılı İş Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanunla sosyal güvenlik alanıyla doğrudan ilişkili düzenlemeler yapılmıştır. Kanunla, yayımı tarihinden itibaren yürürlüğe girmek üzere; hizmet akdiyle çalışanlar açısından, yürürlük tarihinden önceki son 6 ay içerisinde kayıtlı olarak çalışmamış olmak koşuluyla, bir yıllık süre zarfında 18-29 yaş arasında olan erkekler ile yaş şartı aranmaksızın 18 yaşından büyük kadınların, işyerinin mevcut istihdam sayısına ek olarak yeni istihdam şeklinde işe alınmaları halinde, bu kişilere ait malullük, yaşlılık ve ölüm primleri işveren hissesinin ilk yıl tamamı, ikinci yıl yüzde 80'i, üçüncü yıl yüzde 60'ı, dördüncü yıl yüzde 40'ı, beşinci yıl yüzde 20'sinin İşsizlik Sigortası Fonu tarafından karşılanarak SGK'ya aktarılması ve 1 Ekim 2008 tarihinden itibaren yürürlüğe girmek üzere hizmet akdiyle çalışanların malullük, yaşlılık ve ölüm primlerinden işveren hissesine isabet eden 5 puanlık kısmın Hazine tarafından karşılanması düzenlenmiştir.

18 Ağustos 2009 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan 5921 sayılı İşsizlik Sigortası Kanunu ile Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunla, işe başlama tarihinden önceki üç aylık dönem içinde kayıtlı olarak çalışmamış olmaları koşuluyla, 2009 yılının Nisan ayına ait prim ve hizmet belgelerinde bildirilen sigortalı sayısına ilave olarak, 31 Aralık 2009 tarihine kadar işe alınan ve fiilen çalıştırılan kişilere ilişkin brüt asgari ücret üzerinden hesaplanacak sigorta primlerinin işveren hisselerine ait tutarının altı ay boyunca İşsizlik Sigortası Fonundan karşılanması hükme bağlanmıştır. 5 Şubat 2010 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan 5951 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunla, söz konusu teşvikten yararlanma şartı 2009 yılının Ekim ayına ait prim ve hizmet belgelerinde bildirilen sigortalı sayısına ilave olarak 31 Aralık 2010 tarihine kadar işe alınanları kapsayacak şekilde esnetilmiştir. Bu düzenleme kapsamında işe almaya ilişkin 31 Aralık 2010 tarihini, 30 Haziran 2011 tarihine kadar, primlerin Fondan karşılanma süresini ise altı aya kadar uzatmaya, Bakanlar Kurulu yetkili kılınmıştır.

2010 yılında, SGK'ya hizmet akdiyle çalışanlar için 5 puan prim teşviki kapsamında merkezi yönetim bütçesinden 3.830 milyon TL transfer yapılması beklenmektedir.

2008 yılında sırasıyla 10.717 ve 13.953 milyon TL olan SGK ilaç ve tedavi harcamaları, 2009 yılında sırasıyla 13.161 ve 15.129 milyon TL'ye ulaşmıştır. 2010 yılındaysa SGK ilaç ve tedavi harcamalarının sırasıyla 13.500 ve 18.364 milyon TL olarak gerçekleşmesi beklenmektedir.

20 Nisan 2010 tarihinde Danıştay'ın 2010/1063 esas sayılı Kararıyla aile hekimi muayenelerinde katılım payı alınması uygulamasının yürütmesi durdurulmuştur. 3 Haziran 2010 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan Sosyal Güvenlik Kurumu Sağlık Uygulama Tebliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğle aile hekimi muayenelerinde katılım payı alınmaması hükme bağlanmıştır.

3 Aralık 2009 tarihli mükerrer Resmi Gazetede yayımlanan 2009/15631 sayılı Bakanlar Kurulu Kararına ekli Beşeri İlaçların Fiyatlandırılmasına Dair Kararda Değişiklik Yapılması Hakkında Kararla, yayımı tarihinde yürürlüğe girmek üzere, jeneriği piyasaya çıkmış olan orijinal ürünler açısından daha önce referans fiyatın yüzde 60'ı olan depocuya satış fiyatının referans fiyatın yüzde 66'sı olarak belirlenmesi; jenerik ürünler açısından

daha önce referans fiyatın yüzde 60'ı olan depocuya satış fiyatının referans fiyatın yüzde 66'sı olarak belirlenmesi; depocuya satış fiyatı 6,79 TL'nin üzerinde olan 20 yıllık ilaçların depocuya satış fiyatının 1 Ocak 2010 tarihinden itibaren referans fiyatın yüzde 100'ü olarak belirlenmesi hükmüne bağlanmıştır.

İlaç harcamalarındaki artışın kontrol altına alınması amacıyla 2006 yılından itibaren uygulanmakta olan global bütçe yaklaşımı, 2010 yılında ilaç harcamalarını da içerecek şekilde genişletilmiştir.

2010 yılında İşsizlik Sigortası Fonunun prim gelirlerinin GSYH'nın yüzde 0,32'si, faiz gelirlerinin GSYH'nın yüzde 0,45'i, Fona yapılan devlet katkısının ise GSYH'nın yüzde 0,11'i oranında gerçekleşmesi beklenmektedir. Bu çerçevede, toplam gelirlerin GSYH'ya oran olarak yüzde 0,89 seviyesinde gerçekleşeceği tahmin edilmektedir. Fonun 2010 yılı toplam giderlerinin 5.262 milyon TL'ye ulaşması beklenmektedir.

5763 sayılı Kanunla İşsizlik Sigortası Fonu faiz gelirlerinin yüzde 25'inin 2009-2012 döneminde öncelikli olarak Güneydoğu Anadolu Projesi kapsamındaki yatırımlarda kullanılmak üzere merkezi yönetim bütçesine aktarılması hükmüne bağlanmıştır. 18 Ağustos 2009 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan 5921 sayılı Kanunla 2009-2010 yıllarına münhasır olmak üzere yüzde 25 olan transfer oranı yüzde 75'e yükseltilmiştir. Bu kapsamda, 2009 yılında 4.141 milyon TL merkezi yönetim bütçesine aktarılmış olup 2010 yılında 3.700 milyon TL aktarılması beklenmektedir.

TABLO III: 13- İşsizlik Sigortası Fonu Gelir-Gider Dengesi

	(Cari Fiyatlarla, Milyon TL)				(GSYH'ya Oranlar, Yüzde)			
	2008	2009	2010 (1)	2011 (2)	2008	2009	2010 (1)	2011 (2)
A. Gelirler	9 587	9 713	9 726	9 716	1,01	1,02	0,89	0,80
- Prim Gelirleri	3 090	3 016	3 486	4 145	0,33	0,32	0,32	0,34
- Devlet Katkısı	1 022	1 019	1 162	1 382	0,11	0,11	0,11	0,11
- Faiz Gelirleri	5 367	5 579	4 933	4 075	0,56	0,59	0,45	0,34
B. Giderler	1 940	5 970	5 262	2 596	0,20	0,63	0,48	0,21
- Sigorta Giderleri	475	1 187	796	766	0,05	0,12	0,07	0,06
- Diğer Giderler	1 464	4 783	4 465	1 830	0,15	0,50	0,41	0,15
- MYB'ye transfer (3)	1 300	4 141	3 700	1 019	0,14	0,43	0,34	0,08
- Kısa Çalışma Ödeneği		163	44	12	0,00	0,02	0,00	0,00
- Diğer	164	479	721	800	0,02	0,05	0,07	0,07
C. Gelir-Gider Farkı	7 647	3 743	4 465	7 120	0,80	0,39	0,41	0,59
D. Toplam Fon Varlığı	38 359	42 102	46 566	53 686	4,04	4,42	4,24	4,42

(1) Gerçekleşme tahmini

(2) Program

(3) Güneydoğu Anadolu Projesi kapsamındaki yatırımlar için merkezi yönetim bütçesine yapılacak transfer rakamı bu kalemdedir.

5 Şubat 2010 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan 5951 sayılı Kanunla, kısa çalışma ödeneğinden yararlanma süresi üst sınırının üç aydan altı aya çıkarılması ve ödenek miktarının yüzde 50 artırılmasına ilişkin düzenlemenin, 2010 yılında yapılan kısa çalışma başvurularında da uygulanması hükmüne bağlanmıştır. 2009 yılında kısa çalışma ödeneğinden yararlanan kişi sayısı, 190.223 iken 2010 yılının ilk 7 ayında bu rakam aylık

ortalama 3.278 olarak gerçekleşmiştir. 2010 yılında İşsizlik Sigortası Fonundan 44 milyar TL kısa çalışma ödeneği harcaması yapılacağı öngörülmüştür.

Sonuç olarak, 2010 yılında toplam Fon varlığının 46,6 milyar TL'lik tutarla GSYH'nın yüzde 4,24'üne ulaşacağı tahmin edilmektedir.

2. 2011 Yılı Hedefleri

Asgari ücretin 2011 yılı Ocak ve Temmuz aylarının her birinde yüzde 4 oranında artırılması öngörülmüştür. Devredilen SSK ve Devredilen Bağ-Kur emeklileri açısından, 2011 yılı Ocak ayında yüzde 4'e tekabül eden artış miktarı 60 TL'nin altında olan emekli aylıklarının 60 TL, diğer emekli aylıklarının yüzde 4; Temmuz ayında ise tüm emekli aylıklarının yüzde 4 oranında artırılması öngörülmüştür.

SGK sağlık harcamaları kapsamında Devredilen SSK, Devredilen Bağ-Kur, Devredilen Emekli Sandığı, çalışan kamu görevlileri, ödeme gücüne sahip olup zorunlu sigortalı olmayanlar ve 18 yaş altı çocukların sağlık harcamaları yer almaktadır. Yeşil kart sahiplerinin sağlık harcamalarının program döneminde SGK'ya devredilmeyeceği öngörülmüştür.

2011 yılında sosyal güvenlik kuruluşlarının toplam gelirlerinin 103,2 milyar TL, toplam giderlerinin 133,8 milyar TL ve gelir gider açığının 30,6 milyar TL olması öngörülmüştür. GSYH'ya oran olarak, gelirlerin yüzde 8,50; giderlerin yüzde 11,02 ve açığın yüzde 2,52 olması hedeflenmiştir.

2011 yılında SGK'ya faturalı ödemeler, ek karşılıklar, emeklilere yapılan ek ödeme, devlet katkısı, hizmet akdiyle çalışanlar için 5 puan prim indirim ve özürü primi teşviki de dahil olmak üzere toplam 62,4 milyar TL tutarında ve GSYH'nın yüzde 5,14'ü oranında bütçe transferi yapılması öngörülmektedir.

2011 yılında İşsizlik Sigortası Fonunun prim gelirinin GSYH'nın yüzde 0,34'ü, faiz gelirinin GSYH'nın yüzde 0,34'ü, Fona yapılan devlet katkısının ise GSYH'nın yüzde 0,11'i oranında gerçekleşmesi beklenmektedir. 5921 sayılı Kanun uyarınca, 2011 yılında Fonun faiz gelirinin yüzde 25'ine tekabül eden 1.019 milyon TL'lik kısmının Güneydoğu Anadolu Projesi kapsamındaki projelerin finansmanında kullanılmak üzere merkezi yönetim bütçesine aktarılacağı öngörülmüştür. Ayrıca, 12 milyon TL tutarında kısa çalışma ödeneği harcaması yapılması beklenmektedir. Bu çerçevede, Fonun toplam giderinin 2.596 milyon TL'ye ulaşması beklenmektedir. Sonuç olarak, 2011 yılında toplam Fon varlığının 53,7 milyar TL ile GSYH'nın yüzde 4,42'sine ulaşacağı tahmin edilmektedir.

E. FONLAR

1. Mevcut Durum

Fon dengesi kapsamı, bütçe içi Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu (DFİF) ile bütçe dışı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu (SYDTF), Savunma Sanayii Destekleme Fonu (SSDF) ve Özelleştirme Fonundan meydana gelmektedir.

Kamu kesimi genel dengesinde yer alan fonların kaynaklarının 2010 yılında 5 milyar TL'lik tutarla ile GSYH'nın yüzde 0,45'i seviyesinde gerçekleşmesi, harcamalarının da 4,2 milyar TL'lik tutarla GSYH'nın yüzde 0,38'i seviyesinde gerçekleşmesi beklenmektedir. Böylece, fon sistemi finansman fazlasının GSYH'ya oran olarak, yüzde 0,07 seviyesinde gerçekleşeceği tahmin edilmektedir.

2010 yılında özelleştirme uygulamaları sonucunda Özelleştirme Fonuna 3,2 milyar TL nakit girişi beklenmektedir.

2. 2011 Yılı Hedefleri

2011 yılında elde edilmesi beklenen özelleştirme gelirlerinin 8,1 milyar TL tutarındaki kısmının Özelleştirme Fonuna gelmesi beklenmektedir.

2011 yılında fonların kaynaklarının 5,2 milyar TL'lik tutarla GSYH'nın yüzde 0,43'ü; harcamalarının 4,5 milyar TL'lik tutarla GSYH'nın yüzde 0,37'si, böylece 736 milyon TL'lik tutarla fon sistemi finansman fazlasının GSYH'nın yüzde 0,06'sı seviyesinde gerçekleşmesi hedeflenmiştir.

TABLO III: 14- Fon Gelir ve Giderleri (1)

	(Cari Fiyatlarla, Milyon TL)				(GSYH'ya Oranlar, Yüzde)			
	2008	2009	2010(2)	2011(3)	2008	2009	2010(2)	2011(3)
A. Fon Gelirleri	3 789	4 147	4 955	5 216	0,40	0,44	0,45	0,43
- Vergi Gelirleri	3 541	3 662	4 026	4 560	0,37	0,38	0,37	0,38
- Vergi Dışı Normal Gelirler	211	356	300	325	0,02	0,04	0,03	0,03
- Faktör Gelirleri (Net)	37	52	2	0	0,00	0,01	0,00	0,00
- Cari Transferler (Net)	0	0	0	0	0,00	0,00	0,00	0,00
- Sermaye Transferleri (Net)	0	77	627	330	0,00	0,01	0,06	0,03
B. Fon Giderleri	4 243	4 398	4 198	4 479	0,45	0,46	0,38	0,37
- Cari Giderler	2 125	2 125	2 111	2 221	0,22	0,22	0,19	0,18
- Faktör Giderleri (Net)	0	0	0	16	0,00	0,00	0,00	0,00
- Sabit Sermaye Yatırımları	0	0	0	0	0,00	0,00	0,00	0,00
- Cari Transferler (Net)	943	2 273	2 087	2 242	0,10	0,24	0,19	0,18
- Sermaye Transferleri (Net)	1 175	0	0	0	0,12	0,00	0,00	0,00
C. Gelir-Gider Farkı	- 455	- 251	758	736	-0,05	-0,03	0,07	0,06
D. Finansman	455	251	- 758	- 736	0,05	0,03	-0,07	-0,06
- Dış Borç Kullanımı	154	218	0	0	0,02	0,02	0,00	0,00
- Dış Borç Ödemesi	-65	-65	-55	-61	-0,01	-0,01	-0,01	-0,01
- İç Borç - Alacak İlişkisi (Net)	- 996	- 68	- 610	- 153	-0,10	-0,01	-0,06	-0,01
- Kasa - Banka Değişimi	1 363	166	- 93	- 522	0,14	0,02	-0,01	-0,04
Bilgi İçin:								
- Özelleştirme Gelirleri	5 147	2 335	3 237	8 129	0,54	0,25	0,29	0,67
- Özelleştirme Gelirleri Hariç Fon Gelirleri	-1 359	1 812	1 719	-2 914	-0,14	0,19	0,16	-0,24

(1) İşsizlik Sigortası Fonu hariçtir.

(2) Gerçekleşme tahmini

(3) Program

II. KAMU İKTİSADİ TEŞEBBÜSLERİ

1. Mevcut Durum

Son on yılda özelleştirme uygulamalarının yanı sıra KİT'lerin faaliyet gösterdiği mal ve hizmet piyasalarında düzenleme ve serbestleşme çalışmalarının artması KİT'lerin ekonomi içerisindeki ağırlığının azalmasını beraberinde getirmiştir. Bu gelişmeye paralel olarak KİT

yatırımlarının kamu yatırımları içerisindeki payı 2000 yılındaki yüzde 26 seviyesinden 2010 yılında yüzde 14'e gerilemiştir.

2010 yılında hububat alımlarındaki düşüşe bağlı olarak Toprak Mahsulleri Ofisi'nin (TMO) stoklarında meydana gelen azalma ve sermaye transferlerindeki artış KİT finansman dengesini olumlu etkilemiştir. Buna karşılık, özel sektörün spot LNG ithalatı yapması sonucunda Boru Hatları ile Petrol Taşıma A.Ş.'nin (BOTAŞ) pazar payındaki daralma ve Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demiryollarının (TCDD) hızlı tren yatırımlarındaki artış KİT finansman dengesini olumsuz etkilemiştir. Bu gelişmeler sonucunda özelleştirme kapsamında izlenen kuruluşlar dahil KİT'lerin finansman fazlasının GSYH'ya oranının 2009 yılındaki yüzde 0,36 seviyesinden, 2010 yılında yüzde 0,31'e düşeceği tahmin edilmektedir.

2010 yılında özelleştirme kapsamında izlenen kuruluşlar dahil KİT sisteminin 5,2 milyar TL dönem kârı elde ederek 3,4 milyar TL faiz dışı fazla oluşturması beklenmektedir. KİT'lere 0,6 milyar TL Özelleştirme Fonundan transfer, 4 milyar TL bütçeden sermaye transferi, 1,8 milyar TL görev zararı ödemesi yapılacağı ve KİT'lerin yatırım harcamalarının 7,2 milyar TL olarak gerçekleşeceği tahmin edilmektedir.

KİT'lerde yetkilendirmeyi, hesap verebilirliği, şeffaflığı, karar alma süreçlerinde esnekliği sağlamaya, KİT'ler üzerindeki müdahaleyi azaltmaya ve KİT'lerde performansa dayalı stratejik yönetim anlayışını yaygınlaştırmaya yönelik başlatılan faaliyetler sürmektedir. Bu kapsamda, 15 kuruluş stratejik planlarını hazırlamış ve uygulamaya koymuştur. Diğer 4 kuruluşun stratejik plan çalışmaları devam etmektedir. Stratejik planların izlenmesi ve değerlendirilmesi ile performanslarının ölçülmesine dair usul ve esaslar DPT Müsteşarlığı tarafından belirlenecektir.

KİT'ler kuruluş amaçlarına, belirlenmiş politikalara ve mevzuata uygun olarak faaliyetlerinin etkili, ekonomik ve verimli bir şekilde yürütülmesini, varlık ve kaynaklarının korunmasını, muhasebe kayıtlarının doğru ve tam olarak tutulmasını, karar oluşturmak ve izlemek için gerekli bilgilerin düzenli, zamanında ve güvenilir olarak üretilmesini sağlayacak iç kontrol sistemlerinin kurulmasına yönelik eylem planlarını hazırlamışlardır.

Küresel krizin etkisiyle 2009 yılındaki talep daralması ve bu daralmanın baz etkisiyle 2010 yılında Türkiye genelinde toplam doğalgaz pazarı küçülmüştür. Buna ek olarak 2008 yılında doğalgaz arz sıkıntısı nedeniyle anlık ucuz fiyattan doğalgaz (spot LNG) ithalatı kolaylaştırılmış ve 2009 yılından bu yana spot LNG ithalatını devam ettiren firmalara karşı, BOTAŞ'ın rekabet gücünün korunabilmesi amacıyla yıl boyunca satış fiyatlarında maliyet bazlı fiyatlandırma mekanizması uygulanamamıştır. Satış fiyatlarında programlanan artışlar yapılmamasına rağmen ekonomik kriz ve BOTAŞ harici firmaların spot LNG ithalatı nedeniyle kuruluş, hedeflenen miktarda doğalgaz satışı yapamamış ve doğalgaz ithalatında al ya da öde yükümlülüğüne düşmüştür. Beş sene içerisinde al ya da ödeye konu olan doğalgaz tüketilmediği takdirde tüketilmeyen miktar kadar doğalgazın kullanım hakkı sona erecektir. Sonuç olarak, bir taraftan spot LNG ithalatıyla doğalgaz piyasasının serbestleştiği bir yapı ortaya çıkarken, diğer taraftan BOTAŞ'ın uzun vadeli alım garantileriyle mali yükümlülükleri artmaktadır.

Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı (TPAO) tarafından Karadeniz'de petrol ve doğalgaz arama faaliyetleri sürdürülmektedir. Söz konusu faaliyetlerin finansmanı kuruluşun özkaynaklarından karşılanmış olduğundan yıl içerisinde kuruluştan programlanan tutarda temettü tahsil edilememiştir.

2010 yılında fakir ailelere dağıtılmak üzere Türkiye Kömür İşletmeleri (TKİ) tarafından yaklaşık 2 milyon ton linyit kömürü temin edilecek olup 2011 yılında yaklaşık 2,1 milyon ton kömür temin edileceği tahmin edilmektedir.

TCDD'nin yüksek tutarlardaki yatırım harcamalarının finansmanı, bütçeden kuruluşa yapılan sermaye transferleriyle sağlanmaktadır. 2009 yılında kuruluşun toplam yatırım harcaması KİT'lerin toplam yatırımlarının yüzde 29,4'üne karşılık gelirken, 2010 yılında bu oranın yüzde 41,8 olarak gerçekleşmesi beklenmektedir.

Son yıllarda özellikle kargo ve bankacılık destek hizmetlerinden yüksek gelir elde eden PTT'de performans artışı görülmektedir. Kuruluş, gerçekleştirdiği dönem kârları sonucunda Hazineye düzenli temettü öder hale gelmiştir.

2009 yılında 316 milyon TL dönem kârı elde eden Eti Madenin 2010 yılında 508 milyon TL dönem kârına ulaşması beklenmektedir. Kuruluş bütçeye 2009 yılında 167 milyon TL, 2010 yılında 184 milyon TL temettü ödemesi gerçekleştirmiştir. Uluslararası piyasalarda bor madenine olan talebin artmasına paralel olarak kuruluşun üretim kapasitesini ve satış hasılatını yükseltmesi, söz konusu performans artışında etkili olmuştur.

Son dönemde yükselen kırmızı et fiyatları nedeniyle Et ve Balık Kurumu (EBK) Genel Müdürlüğü Bakanlar Kurulu kararlarıyla verilen ithalat izinleri kapsamında 16 bin ton damızlık olmayan canlı sığır ithalatı yapmıştır. Kuruluş 2010 yılı sonuna kadar 6.100 ton sığır eti ithal etmeyi öngörmektedir. Yıl sonuna kadar kuruluşun gümrük vergisiz olarak 60 bin ton damızlık olmayan canlı sığır ithal etmesi için gerekli anlaşmalar imzalanmıştır. Ancak, yükselmiş olan kırmızı et fiyatlarını belirli bir seviyeye indirmek için kullanılan söz konusu ithalat izinleri, EBK'nın pazar payının düşüklüğü ile yaygın bir satış ve pazarlama ağına sahip olmaması nedeniyle yeterince etkili olamamıştır.

2010/2011 dönemi TMO müdahale alımları kapsamında Haziran-Ağustos dönemi için Anadolu kırmızı sert buğdayının fiyatı 550 TL/ton ve makarnalık buğdayın fiyatı 575 TL/ton olarak açıklanmıştır. Bir önceki alım döneminde uygulandığı gibi alım fiyatlarının Kasım ayına kadar her ay kademeli olarak artırılmasına karar verilmiştir. Buğday rekoltesindeki düşüşün yanı sıra, her yıl 15 Mayıs-15 Eylül tarihleri arasında kapatılan DİR kapsamındaki ihracat öncesi buğday ithalatının yıl boyunca yasaklanması nedeniyle, mamul madde ihracatçıların ihracat taahhütlerini yerine getirebilmek amacıyla hammadde ihtiyaçlarını hasat döneminde iç piyasalardan temin etmeleri gibi nedenlerle, TMO müdahale alım miktarları tahminlerin altında gerçekleşmiştir.

Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü'nün (TİGEM), sertifikalı tohumluk ve damızlık hayvancılığa yönelik faaliyetlerini verimli ve etkin bir şekilde devam ettirebilmesi için, stratejik işletmelerini belirlemesine ve bu şekilde kaynakların rasyonel dağılımını, söz konusu işletmeler arasında yapmasına yönelik çalışmalar sürdürülmektedir.

2009 yılında 2,28 milyar ABD doları olarak gerçekleşen satış/devir işlemi tamamlanan özelleştirme uygulamaları, 2010 yılının ilk dokuz ayı itibarıyla 2,38 milyar ABD doları olarak gerçekleşmiştir. İhalesi tamamlanıp satış/devir onayı veya sözleşme imza aşamasında bulunan özelleştirme uygulamalarının toplam tutarı ise 8,24 milyar ABD dolarıdır.

TABLO III: 15- 233 Sayılı KHK'ya Tabi İşletmeciler KİT Finansman Dengesi

	2009	2010(1)	2011(2)
(Cari Fiyatlarla, Milyon TL)			
A. GELİRLER	76 877	80 616	79 140
I. İşletme Gelirleri	68 244	71 182	68 979
1. Mal ve Hizmet Satış Hasılatı	61 078	65 675	64 050
2. Diğer Gelirler	7 166	5 508	4 930
II. Kurum Bünyesinde Kalan Fonlar	3 786	3 664	3 881
1. Amortismanlar	2 848	3 093	3 447
2. Karşılıklar	938	572	434
III. Bütçe ve Fonlar	4 847	5 770	6 279
IV. Diğer Gelirler	0	0	0
B. GİDERLER	72 664	77 378	78 355
I. İşletme Giderleri	62 401	68 289	67 961
1. Mal ve Hizmet Satış Maliyeti	49 554	56 327	58 266
2. Diğer Giderler	12 847	11 962	9 695
II. Yatırım Harcamaları	3 699	6 627	7 428
III. Stok Artışı	2 600	-1 005	590
IV. Sabit Kıymet Artışı	879	882	572
V. Dolaysız Vergiler	1 798	1 899	877
VI. Temettü Ödemeleri	1 265	631	916
VII. Diğer Giderler	22	54	12
C. GELİR-GİDER FARKI	4 213	3 238	785
D. FİNANSMAN	-4 213	-3 238	- 785
I. Kasa Banka Değişimi	180	70	159
II. İç Borçlanma (Net)	-1 054	-2 686	-1 401
III. Dış Borçlanma (Net)	-3 339	- 622	456
(GSYH'ya Oranlar, Yüzde)			
A. GELİRLER	8,07	7,34	6,51
I. İşletme Gelirleri	7,16	6,48	5,68
1. Mal ve Hizmet Satış Hasılatı	6,41	5,98	5,27
2. Diğer Gelirler	0,75	0,50	0,41
II. Kurum Bünyesinde Kalan Fonlar	0,40	0,33	0,32
1. Amortismanlar	0,30	0,28	0,28
2. Karşılıklar	0,10	0,05	0,04
III. Bütçe ve Fonlar	0,51	0,53	0,52
IV. Diğer Gelirler	0,00	0,00	0,00
B. GİDERLER	7,63	7,04	6,45
I. İşletme Giderleri	6,55	6,21	5,59
1. Mal ve Hizmet Satış Maliyeti	5,20	5,13	4,80
2. Diğer Giderler	1,35	1,09	0,80
II. Yatırım Harcamaları	0,39	0,60	0,61
III. Stok Artışı	0,27	-0,09	0,05
IV. Sabit Kıymet Artışı	0,09	0,08	0,05
V. Dolaysız Vergiler	0,19	0,17	0,07
VI. Temettü Ödemeleri	0,13	0,06	0,08
VII. Diğer Giderler	0,00	0,00	0,00
C. GELİR-GİDER FARKI	0,44	0,29	0,06
D. FİNANSMAN	-0,44	-0,29	-0,06
I. Kasa Banka Değişimi	0,02	0,01	0,01
II. İç Borçlanma (Net)	-0,11	-0,24	-0,12
III. Dış Borçlanma (Net)	-0,35	-0,06	0,04

(1) Gerçekleşme tahmini

(2) Program

Elektrik dağıtım şirketlerinin özelleştirme süreci devam etmektedir. 2010 yılı Ekim ayı itibarıyla Osmangazi, Çamlıbel, Uludağ ve Çoruh Elektrik Dağıtım Şirketlerinin özelleştirilmesi tamamlanmıştır. Yeşilirmak ve Fırat Elektrik Dağıtım Şirketlerinin satış onayı alınmış olup satış sözleşmesi imzalanma aşamasındadır. İhalesi tamamlanan Aras, Vangölü, Boğaziçi, Gediz, Trakya ve Dicle Elektrik Dağıtım Şirketlerinin özelleştirilmesi onay aşamasındadır. Akdeniz, İstanbul Anadolu Yakası ve Toroslar Dağıtım Şirketlerinin ihalelerine çıkılmış olup teklifler alınmaktadır.

Elektrik Üretim A.Ş.'ye (EÜAŞ) ait 19 grup akarsu santralinin 18 grubunun özelleştirme süreci tamamlanma aşamasında olup kalan gruptaki santraller için teklif alınmaktadır.

2010 yılında Tütün, Tütün Mamulleri, Tuz ve Alkol İşletmeleri A.Ş.'ye (TTA) ait çeşitli taşınmazlar ile Çamaltı ve Ayvalık Tuzları özelleştirilmiştir.

Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş.'ye ait Kastamonu, Kırşehir, Turhal, Yozgat, Çorum ve Çarşamba şeker fabrikalarının C portföy grubu olarak özelleştirilmesine yönelik yapılan ihalenin Danıştay tarafından yürütmesi durdurulmuştur.

TCDD'ye ait Samsun ve Bandırma limanlarının işletme hakkı devri yöntemiyle özelleştirilmesi tamamlanmıştır. İskenderun Limanının ihalesi tamamlanmış olup Özelleştirme Yüksek Kurulunun onayı beklenmektedir. İzmir ve Derince limanlarının özelleştirme ihalesi iptal edilmiştir. Her iki limanın özelleştirme ihalesinin tekrar yapılması amacıyla imar planı çalışmaları sürdürülmektedir.

Şans oyunlarının lisans verilmesi suretiyle özelleştirilmesine ilişkin iptal edilen ihalenin yeniden yapılması için çalışmalar devam etmektedir.

2. 2011 Yılı Hedefleri

2011 yılında özelleştirme kapsamında izlenen kuruluşlar dahil KİT sisteminin finansman fazlasının GSYH'ya oranı yüzde 0,08 olarak programlanmıştır. Bu finansman fazlasına, Genel Yatırım ve Finansman Programında öngörülen fiyat ayarlamalarının gerçekleştirilmesi, tarım KİT'lerinde alım miktar ve fiyatlarının stok artışına yol açmadan tespit edilmesi, yatırım harcamalarının belirlenen seviyede kalması ve bütçe ile Özelleştirme Fonundan yapılacak transferlerin gerçekleştirilmesi suretiyle ulaşılabilecektir.

Stratejik planları DPT Müsteşarlığı tarafından onaylanan KİT'ler, bu planlarını 2011 yılı başından itibaren hayata geçireceklerdir.

Elektrik dağıtım bölgelerine ilişkin özelleştirme ihalelerinin 2011 yılı sonunda tamamlanması öngörülmektedir.

EÜAŞ'a ait termik santrallerden bir kısmının 2011 yılında özelleştirilme çalışmalarına başlanması öngörülmektedir.

2011 yılında tarım KİT'leri tarafından 3,5 milyon ton buğday, 9 milyon ton şeker pancarı ve 600 bin ton yaş çay yaprağı alımı programlanmıştır.

TABLO III: 16- Özelleştirme Kapsamındaki KİT Finansman Dengesi

	2009	2010(1)	2011(2)
(Cari Fiyatlarla, Milyon TL)			
A. GELİRLER	26 606	26 662	8 841
I. İşletme Gelirleri	24 912	25 033	8 419
1. Mal ve Hizmet Satış Hasılatı	21 776	21 958	7 632
2. Diğer Gelirler	3 136	3 075	787
II. Kurum Bünyesinde Kalan Fonlar	1 095	1 011	299
1. Amortismanlar	514	461	156
2. Karşılıklar	581	550	144
III. Bütçe ve Fonlar	599	618	123
IV. Diğer Gelirler	0	0	0
B. GİDERLER	27 393	26 513	8 645
I. İşletme Giderleri	26 864	25 696	8 963
1. Mal ve Hizmet Satış Maliyeti	20 701	20 183	7 315
2. Diğer Giderler	6 163	5 513	1 648
II. Yatırım Harcamaları	764	583	346
III. Stok Artışı	320	276	- 612
IV. Sabit Kıymet Artışı	- 565	- 41	- 97
V. Dolaysız Vergiler	10	- 1	45
VI. Temettü Ödemeleri	0	0	0
VII. Diğer Giderler	1	0	0
C. GELİR-GİDER FARKI	- 787	149	197
D. FİNANSMAN	787	- 149	- 197
I. Kasa Banka Değişimi	197	245	- 3
II. İç Borçlanma (Net)	530	- 409	- 358
III. Dış Borçlanma (Net)	60	15	164
(GSYH'ya Oranlar, Yüzde)			
A. GELİRLER	2,79	2,43	0,73
I. İşletme Gelirleri	2,62	2,28	0,69
1. Mal ve Hizmet Satış Hasılatı	2,29	2,00	0,63
2. Diğer Gelirler	0,33	0,28	0,06
II. Kurum Bünyesinde Kalan Fonlar	0,11	0,09	0,02
1. Amortismanlar	0,05	0,04	0,01
2. Karşılıklar	0,06	0,05	0,01
III. Bütçe ve Fonlar	0,06	0,06	0,01
IV. Diğer Gelirler	0,00	0,00	0,00
B. GİDERLER	2,88	2,41	0,71
I. İşletme Giderleri	2,82	2,34	0,74
1. Mal ve Hizmet Satış Maliyeti	2,17	1,84	0,60
2. Diğer Giderler	0,65	0,50	0,14
II. Yatırım Harcamaları	0,08	0,05	0,03
III. Stok Artışı	0,03	0,03	-0,05
IV. Sabit Kıymet Artışı	-0,06	0,00	-0,01
V. Dolaysız Vergiler	0,00	0,00	0,00
VI. Temettü Ödemeleri	0,00	0,00	0,00
VII. Diğer Giderler	0,00	0,00	0,00
C. GELİR-GİDER FARKI	-0,08	0,01	0,02
D. FİNANSMAN	0,08	-0,01	-0,02
I. Kasa Banka Değişimi	0,02	0,02	0,00
II. İç Borçlanma (Net)	0,06	-0,04	-0,03
III. Dış Borçlanma (Net)	0,01	0,00	0,01

(1) Gerçekleşme tahmini

(2) Program

TABLO III: 17- KİT'ler Hakkında Özet Bilgiler

	Özelleştirme Kapsamındaki Kuruluşlar Hariç Toplam			Özelleştirme Kapsamındaki Kuruluşlar Dahil Toplam		
	2009	2010 (1)	2011 (2)	2009	2010 (1)	2011 (2)
Toplam Personel Sayısı (Kişi)	151 067	152 929	148 801	200 510	189 048	169 541
- Memur ve Sözleşmeli Personel	76 100	75 755	75 276	87 324	83 874	79 379
- İşçi	74 967	77 174	73 525	113 186	105 174	90 162
Toplam Personel Harcamaları (3)	5 963	6 409	7 115	8 082	8 151	8 204
- Memur ve Sözleşmeli Personel	2 395	2 631	2 943	2 750	2 931	3 119
- İşçi	3 568	3 778	4 172	5 332	5 220	5 086
Mal ve Hizmet Satış Hasılatı (3)	61 078	65 675	64 050	82 854	87 633	71 682
Görev Zararı Tahakkukları (3)	1 914	3 003	2 559	1 914	3 003	2 559
İşletme Faaliyet Kar – Zararı (3)	8 741	8 473	3 945	7 059	7 939	3 388
Faiz Ödemeleri (3)	771	632	677	771	639	707
Dönem Kar – Zararı (3)	7 757	5 896	3 578	5 805	5 233	3 034
Faktör Gelirleri (3)	9 629	6 557	4 900	8 772	6 906	4 656
Temettü Ödemeleri (3)	1 265	631	916	1 265	631	916
Sabit Sermaye Yatırımları (3)	3 699	6 627	7 428	4 463	7 210	7 774
Bütçe ve Fon Transferleri (3)	4 847	5 770	6 279	5 446	6 387	6 402
Borçlanma Gereği* (3)	-4 213	-3 238	- 785	-3 426	-3 387	- 982
Borçlanma Gereği* (3) (4)	634	2 531	5 494	2 020	3 000	5 420
Borçlanma Gereği* (3) (5)	-4 364	-3 568	-1 167	-3 527	-3 701	-1 388
Borçlanma Gereği*/GSYH (Yüzde)	-0,44	-0,29	-0,06	-0,36	-0,31	-0,08
Borçlanma Gereği* (4)/GSYH (Yüzde)	0,07	0,23	0,45	0,21	0,27	0,45
Borçlanma Gereği* (5)/GSYH (Yüzde)	-0,46	-0,32	-0,10	-0,37	-0,34	-0,11
Personel Harcamaları/Hasılat (Yüzde)	9,76	9,76	11,11	9,75	9,30	11,45
Faiz Ödemeleri/Hasılat (Yüzde)	1,26	0,96	1,06	0,93	0,73	0,99

(*) Eksi işareti finansman fazlasını göstermektedir.

(1) Gerçekleşme tahmini

(2) Program

(3) Cari fiyatlarla, milyon TL

(4) Bütçe ve Özelleştirme Fonu transferleri hariçtir.

(5) Faiz gelir ve gideri hariçtir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

GELİŞME EKSENLERİ

I. REKABET GÜCÜNÜN ARTIRILMASI

Küreselleşme ve hızlı teknolojik gelişme sürecinde uluslararası piyasalarda uzmanlaşma ve teknoloji geliştirme yetkinliği rekabet gücünün önemli unsurları olmuştur. Rekabet avantajı unsurlarının hızla değiştiği bu süreçte, bilgi ve iletişim teknolojileri iş yapma biçimlerinde köklü değişiklikler meydana getirmiştir. Ekonomik gelişmede bilgi yoğun ve yüksek katma değerli mal ve hizmet üretimi ön plana çıkmış, özellikle işgücünün eğitim seviyesi ve gerekli yeteneklere sahip olması önem kazanmıştır.

2010 yılında Türkiye, Dünya Ekonomik Forumunun küresel rekabet gücü endeksinde göre yapılan sıralamada 139 ülke arasında 61. sırada yer almaktadır.

Söz konusu çalışmaya göre Türkiye, büyük ve rekabetçi pazarı, etkin işleyen mal piyasası, oldukça gelişmiş iş dünyası ve altyapısı değerlendirildiğinde verimlilik kaynaklı gelişmişlik düzeyinde görülmektedir.

TABLO IV: 1- Türkiye'nin Rekabet Gücü (Ülkeler Arası Sıralamadaki Yeri)

Gösterge	2006	2007	2008	2009	2010
Kapsanan Ülke Sayısı	125	131	134	133	139
Küresel Rekabet Endeksi	59.	53.	63.	61.	61.
- Temel Gereker	67.	63.	72.	69.	68.
- Etkinlik Geliştiriciler	56.	51.	59.	54.	55.
- Yenilik ve Gelişkinlik Etkenleri	44.	48.	63.	58.	57.

Kaynak: Dünya Ekonomik Forumunun Küresel Rekabet Gücü Raporları

TABLO IV: 2- Türkiye'nin Rekabet Gücü (Küresel Rekabet Endeksinin Alt Eksenleri İtibarıyla Sıralamadaki Yeri)

	2006	2007	2008	2009	2010
Temel Gereker					
Kurumlar	54.	55.	80.	96.	88.
Altyapı	61.	59.	66.	62.	56.
Makroekonomik İstikrar	101.	83.	79.	64.	83.
Sağlık ve Temel Eğitim	75.	77.	78.	74.	72.
Etkinlik Geliştiriciler					
Yüksek Öğretim ve Mesleki Eğitim	58.	60.	72.	73.	71.
Mal Piyasaları Etkinliği	43.	43.	55.	56.	59.
İşgücü Piyasası Etkinliği	114.	126.	125.	120.	127.
Mali Piyasaların Gelişmişliği	85.	61.	76.	80.	61.
Teknolojiye Hazırlık Durumu	50.	53.	58.	54.	56.
Piyasa Büyüklüğü	18.	18.	15.	15.	16.
Yenilik ve Gelişkinlik Etkenleri					
İş Gelişkinliği	42.	41.	60.	52.	52.
Yenilik	49.	53.	66.	69.	67.

Kaynak: Dünya Ekonomik Forumunun Küresel Rekabet Gücü Raporları

Kamu mali yönetim reformunun gerçekleştirilmesi ve bağımsız para politikası uygulamasıyla kronik enflasyon döneminin geride bırakılması sonucunda makroekonomik istikrarın sağlanmasında son yıllarda önemli mesafe alınmıştır. Ayrıca, AB'ye üyelik sürecinde gerçekleştirilen reformlar, üreticiler ve yatırımcılar için istikrar ve güven ortamının sağlanmasına katkıda bulunmuştur. Küresel rekabet endeksinin makroekonomik istikrar alt bileşeninde Türkiye, 2006 yılında 101. sıradan 2007 yılında 83. sıraya ilerleyerek önemli bir iyileşme göstermiştir. Daha sonra 2009'da 64. sıraya kadar ilerlemiş, 2010'da tekrar 83. sırada yer almıştır. Bununla beraber altyapı kalitesinin limanlar ve elektrik arzı başta olmak üzere artırılması, daha iyi temel eğitim ve sağlık hizmetleri vasıtası ile insan kaynaklarının geliştirilmesi, işgücü piyasasındaki verimsizliklerin çözümlenmesi ve kamu kurumlarının şeffaflık ve etkinliğinin artırılması gibi bazı temel sorunlara eğilimi gereği önemini korumaktadır.

İşletmelerin yüksek teknolojik kabiliyete ve nitelikli işgücüne sahip, değişen şartlara uyum sağlayabilen, ulusal ve uluslararası piyasalarda rekabet gücü olan bir yapıya kavuşturulması amaçlanmaktadır. Bu çerçevede; makroekonomik istikrarda, iş ortamının kalitesinde, finansmana erişimde, enerji ve ulaştırma altyapısında, çevrenin korunması ve kentsel altyapıda, Ar-Ge ve yenilikçiliğin geliştirilmesinde, bilgi ve iletişim teknolojilerinin yaygınlaştırılmasında, kayıtdışılığın azaltılmasında, tarımsal yapının etkinleştirilmesinde ve sanayi ve hizmetlerde yüksek katma değerli üretim yapısına geçilmesinde iyileşme sağlanması gerekmektedir.

A. MAKROEKONOMİK İSTİKRARIN KALICI HALE GETİRİLMESİ

1. Mevcut Durum

2010 yılında, gelişmekte olan ülkelerde daha hızlı olmak üzere, dünya ekonomisinin genelinde öngörülenden daha hızlı bir canlanma eğilimi gözlenmektedir. Türkiye ekonomisi de zamanında alınan tedbirler ve uygulamaya konulan politikalar sonucunda 2009 yılının ikinci yarısından itibaren küresel krizin olumsuz etkilerinden kurtulmaya başlamıştır.

Yurt içi piyasalardaki belirsizliklerin azaltılarak ekonomide güven ve istikrar ortamının yeniden tesis edilmesi ve kamu harcamalarındaki artış ve vergi indirimleri yoluyla ekonomideki talebin canlı tutulmasına yönelik tedbirler alınmasının yanı sıra kredi hacminin genişlemesi, krizin hızlı bir biçimde atlatılmasında önemli rol oynamıştır.

Türkiye ekonomisinde 2010 yılının ilk altı aylık döneminde gözlenen yüksek büyüme performansı, temelde özel tüketim, özel sabit sermaye yatırımları ve stok artışlarından kaynaklanmıştır. Yurt içi talepteki artış ve beklentilerdeki iyileşmeyle birlikte sanayi üretim endeksi ve kapasite kullanım oranları kriz öncesi seviyelerine yaklaşmaktadır.

Önemli ihracat pazarımız olan AB ülkelerinde gözlenen canlanmanın sınırlı kalmasına karşılık ihraç pazarlarının çeşitlenmesi 2010 yılı ihracat performansına olumlu etki yapmıştır. Ancak, mal ve hizmet ihracatının yeniden artmaya başlamasına rağmen, yurt içi talepteki canlanmaya bağlı olarak mal ve hizmet ithalatının daha hızlı artması neticesinde net ihracatın büyümeye katkısı negatif olmuştur. Dış ticaretteki bu gelişmeler sonucunda 2010 yılının ilk sekiz ayında cari işlemler açığı hızlı bir yükselme eğilimine girmiştir. Ancak, portföy yatırımları, mevduat ve banka kredileri ağırlıklı olmak üzere, 2009 yılı Nisan

ayından itibaren artmaya başlayan sermaye girişlerinin 2010 yılında devam etmesi, cari işlemler açığının finansmanında sorun yaşanmamasını sağlamıştır.

2009 yılında küresel krizin getirdiği belirsizlik ortamında daralan ekonomi, gerek işgücüne katılım oranlarındaki artış, gerekse istihdam artışının sınırlı kalması sonucunda işsizlik oranının bir önceki yıla göre 3 puan artarak yüzde 14'e yükselmesine yol açmıştır. 2010 yılının ilk yarısında ise ekonomik aktivitenin yeniden artmaya başlamasıyla birlikte, ekonomideki belirsizliklerin azalması ve istihdamın artırılmasına yönelik olarak alınan tedbirler sonucunda daha önce öngörülenin aksine işsizlikte düşüş eğilimi gözlenmiştir.

Krizin genel ekonomi üzerindeki etkilerini hafifletmek amacıyla uygulamaya konulan desteklerin mali yükü ve ekonomik faaliyet hacmindeki gerilemenin yol açtığı gelir kayıpları sonucunda, 2009 yılında hızla artan ve GSYH'ya oran olarak yüzde 5,45 düzeyine kadar yükselen genel devlet açığının, 2010 yılında yüzde 3,67'ye gerilemesi beklenmektedir. Ekonomideki hızlı toparlanmayla birlikte, merkezi yönetim bütçesi gelirlerinin hedeflerin üzerinde, faiz giderlerinin ise öngörülenin altında gerçekleşmesi sonucunda oluşan mali alanın tamamıyla harcamalarda kullanılmaması ve alınan mali önlemlerin kararlılıkla uygulanması, 2010 yılı mali dengelerindeki bu iyileşme beklentisinin temel belirleyicileri olmaktadır.

2009 yılında GSYH'ya oran olarak yüzde 45,5 düzeyine yükselen AB tanımlı genel devlet nominal borç stokunun, kamu mali dengelerindeki iyileşme, yüksek düzeyli büyüme ve azalan iç borçlanma maliyetleri neticesinde 2010 yılında 3,2 puan azalarak yüzde 42,3 düzeyine gerilemesi beklenmektedir.

2010 yılının genelinde enerji ve emtia fiyatlarının bir önceki yıl seviyesini korumasının yanı sıra özellikle işlenmemiş gıda fiyatlarındaki artışlar, yıllık enflasyonun dalgalı bir seyir izlemesinde etkili olmuştur. Bununla birlikte, yurt içi talepteki canlanmanın enflasyon üzerindeki etkisi sınırlı düzeyde kalırken, çekirdek enflasyon azalma eğilimini korumuştur. Kriz döneminde uygulanan faiz indirimleri, likidite ve kredi koşullarındaki gevşeme gibi politikalarla Merkez Bankası tarafından açıklanan çıkış stratejisine uygun olarak zamanında ve aşamalı bir biçimde çıkmaktadır. Para politikasının enflasyon hedeflemesi rejimi çerçevesinde uygulanmasının yanı sıra mali disiplinin sürdürüleceği ve ekonomide dış kaynaklı bir arz şoku olmayacağı varsayımı altında, önümüzdeki dönemde enflasyonun azalma eğilimine devam edeceği öngörülmektedir.

Kamu kesimi borçlanma gereğinde düşüş yaşanması ve bunun neticesinde borçlanmanın azalması, özel kesimin kullanabileceği kaynakları artırırken kredi maliyetlerinin de makul düzeylerde seyretmesini sağlamıştır. Bu durum, özel kesim tüketim ve yatırım kararlarını olumlu yönde etkileyerek büyümeye katkıda bulunmuştur.

2. Temel Amaç ve Hedefler

Programda yer alan hedefler, Türkiye ekonomisinin yeniden istikrarlı ve sürdürülebilir bir büyüme sürecine geçişini sağlamaya yönelik oluşturulan politikalar çerçevesinde belirlenmiştir. 2011 Yılı Programının temel makroekonomik öncelikleri; istihdamı artırmak, enflasyondaki düşüş eğilimini devam ettirmek ve kamu dengelerindeki iyileşmenin sürdürülmesini sağlamaktır. Maliye ve para politikalarının uyumlu bir şekilde uygulanması, Program hedeflerine ulaşılması açısından büyük önem taşımaktadır. Program bu amaçla, kısa vadeli tedbirlerle orta vadeli yapısal reformları kapsamaktadır.

3. Politika Öncelikleri ve Tedbirler

Öncelik/Tedbir	Sorumlu Kuruluş	İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Süre	Yapılacak İşlem ve Açıklama
Öncelik 1. Kamu kaynaklarının etkin ve verimli kullanılmasına yönelik tedbirler alınacaktır.				
Tedbir 1. Kamu personel mevzuatının günün şartlarına uyarlanması amacıyla gerekli çalışmalar yapılacaktır, kamu personelinin etkin kullanımı sağlanacaktır.	Devlet Personel Başkanlığı	DPT, Hazine Müsteşarlığı, Maliye Bakanlığı ve İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları	Aralık Sonu	Kamuda atıl personelin tespitine yönelik olarak tüm kamu kurumlarını kapsayacak usul ve esaslar belirlenecek, kamu personel ihtiyacı öncelikle tespit edilen atıl personelden karşılanacaktır.
Tedbir 2. Kamu-Özel İşbirliği Kanunu hazırlıkları tamamlanacaktır.	DPT	Ulaştırma Bakanlığı, Hazine Müsteşarlığı	Aralık Sonu	Yeni kamu-özel işbirliği modellerinin hayata geçirilmesine ve kamu-özel işbirliği modellerinin daha çok sayıda sektöre uygulanabilmesini sağlamaya yönelik olarak hazırlanan tasarı TBMM'ye sevk edilecektir.
Tedbir 3. Kamuda taşıt tedariki ve kullanımı ile harcırah sisteminin yeniden düzenlenmesine ilişkin çalışmalar yapılacaktır.	Maliye Bakanlığı	İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları	Haziran Sonu	Taşıt Kanunu ve Harcırah Kanunu günün şartlarına uygun olarak yenilenecektir.
Tedbir 4. Hazine taşınmazlarıyla ilgili işlemler Milli Emlak Otomasyon Projesi kapsamında güncellenecek ve geliştirilecektir.	Maliye Bakanlığı	İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları	Aralık Sonu	İlgili kamu idareleri arasında elektronik bilgi alışverişinin sağlanmasına ilişkin çalışmalara devam edilecektir. Veri ve bilgi yönetiminde coğrafi bilgi sistemi kullanılacak, Hazine taşınmazlarının elektronik ortamda satış işlemlerinin yapılabilmesi için gerekli çalışmalara devam edilecektir.
Tedbir 5. Hazine taşınmazlarının değerlemesiyle ilgili olarak idari kapasite artırılacaktır.	Maliye Bakanlığı	İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları	Aralık Sonu	Hazine taşınmazlarının değerlemesi konusunda ilgili personel eğitilecek ve değerlendirme sisteminin yeniden yapılandırılmasına ilişkin çalışmalara devam edilecektir.
Tedbir 6. Hazine taşınmazlarının ekonomiye kazandırılması sağlanacaktır.	Maliye Bakanlığı	İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları	Aralık Sonu	Kamu idarelerine tahsisli olup, tahsis amacına uygun kullanılmayan Hazine taşınmazlarının tespiti ve bu taşınmazların ekonomiye kazandırılması sağlanacaktır. Hazine taşınmazları; imarları yapıp, hissedarlıkları giderilerek yatırımlara yönlendirilecektir.

Tedbir 7. Hazine taşınmazlarının yönetiminde etkinlik sağlanacaktır.	Maliye Bakanlığı	İlgili kamu İdareleri	Aralık Sonu	Hazine taşınmazlarının etkin bir şekilde yönetilmesi ve değerlendirilmesi amacıyla gerekli yasal düzenlemeler yapılacak ve dağınık olan mevzuatın tek bir kanunda toplanması için çalışmalar yapılacaktır.
Tedbir 8. Kamu alımları sisteminde AB müktesebatına uyum çerçevesinde değişiklikler yapılacaktır.	Maliye Bakanlığı	İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları	Haziran Sonu	4734 ve 4735 sayılı Kanunlarda değişiklik yapılacaktır.
Öncelik 2. Basit, öngörülebilir, adil ve geniş tabanlı bir vergi sisteminin oluşturulması çalışmaları sürdürülecektir.				
Tedbir 9. Gelir vergisi sistemi yeniden düzenlenecektir.	Maliye Bakanlığı	DPT, Hazine Müsteşarlığı, Gelir İdaresi Başkanlığı, Vergi Konseyi, Meslek Odaları	Aralık Sonu	Etkili ve verimli bir vergi sisteminin oluşturulmasına yönelik çalışmalar kapsamında, yatırımların ve istihdamın desteklenmesi ve vergiye uyumun artırılması suretiyle kayıtdışılığın azaltılmasını hedefleyen yeni Gelir Vergisi Kanunu yürürlüğe konulacaktır.
Öncelik 3. Kamu idarelerinde mali yönetim, iç kontrol ve iç denetim faaliyetlerinin etkin bir şekilde uygulanmasına yönelik tedbirler alınacaktır.				
Tedbir 10. İç denetim alanında merkezi uyumlaştırma birimi kurulacaktır.	Maliye Bakanlığı	Başbakanlık, İçişleri Bakanlığı, DPT, Hazine Müsteşarlığı, İç Denetim Koordinasyon Kurulu	Aralık Sonu	Maliye Bakanlığına bağlı İç Denetim Koordinasyon Kurulu, kamu iç denetim sistemini geliştirmek ve koordine etmek üzere, İç Denetim Merkezi Uyumlaştırma Birimi işlevini 5018 sayılı Kanunda belirtildiği gibi, bağımsız ve tarafsız bir organ olarak yerine getirecek şekilde yeniden yapılandırılacaktır.
Tedbir 11. İç denetim alanında eğitim ve sertifikasyon faaliyetlerine devam edilecektir.	İç Denetim Koordinasyon Kurulu	Maliye Bakanlığı	Aralık Sonu	İç Denetim Koordinasyon Kurulunun sorumluluğu altında, kamuda atanabilecek iç denetçi sayısını artırabilmek amacıyla eğitim ve sertifika verme faaliyetlerine devam edilecektir.
Tedbir 12. Kamu İç Mali Kontrolü (KİMK) Politika Belgesi hazırlanacaktır.	Maliye Bakanlığı	Başbakanlık, DPT, Hazine Müsteşarlığı	Aralık Sonu	AB'ye üyelik müzakerelerinde "Mali Kontrol" faslında ilerleme sağlanması ve 5018 sayılı Kanun ile getirilen yeni sistemin iyileştirilmesi amaçları doğrultusunda KİMK Politika Belgesi yayınlanacaktır.
Öncelik 4. 5018 sayılı Kanunla uyum sağlayacak şekilde etkin ve yaygın bir dış denetimin sağlanması için Sayıştay'ın hukuki ve uygulama altyapısı güçlendirilecektir.				
Tedbir 13. 5018 sayılı Kanunla uyum sağlayacak şekilde etkin ve yaygın bir dış denetimin sağlanması için gerekli düzenlemeler yapılacaktır.	Sayıştay Başkanlığı		Aralık Sonu	Yeni Sayıştay Kanununun yürürlüğe girmesini takiben Sayıştayın AB uygulamaları ve uluslararası denetim standartları ile uyumlu bir denetim yapması için gerekli ikinci düzenlemeler yapılacak ve buna yönelik uygulama başlatılacaktır.

Öncelik 5. İç kontrol ve iç denetim sisteminin sağlıklı bir şekilde çalışmasına Sayıştay'ın daha fazla katkı vermesi sağlanacaktır.				
Tedbir 14. Kamu kesiminde iç kontrol sistemleri ve iç denetimin sağlıklı bir şekilde işlemesi yönünde Sayıştay tarafından gerekli çalışmalar yürütülecektir.	Sayıştay Başkanlığı		Aralık Sonu	Sayıştay'ın denetim faaliyetlerinden beklenen verimin sağlanabilmesi için tüm kamuda iç kontrol sistemlerinin uluslararası standartlarda kurulmuş ve iç denetimin de işlerlik kazanmış olması gerekmektedir. Bu çerçevede kamu kesiminde iç kontrol sistemleri ve iç denetimin sağlıklı bir şekilde işlemesi yönünde Sayıştay tarafından gerekli çalışmalar yürütülecektir.
Öncelik 6. Mahalli idarelerde mali yapının iyileştirilmesi ve mali disiplinin artırılmasına yönelik tedbirler alınacaktır.				
Tedbir 15. Belediye ve il özel idareleri öz gelirlerinin artırılmasına yönelik düzenleme hayata geçirilecektir.	İçişleri Bakanlığı	Maliye Bakanlığı, DPT, Hazine Müsteşarlığı	Aralık Sonu	Belediye ve il özel idarelerinin öz gelirleri artırılarak hem mali yapıları güçlendirilecek hem de yönetim sorumluluklarının artırılması sağlanacaktır.
Tedbir 16. Mahalli idarelerin ertelenmiş yükümlülük şeklinde borç yaratmasını önlemeye yönelik tedbirler alınacaktır.	Hazine Müsteşarlığı	Maliye Bakanlığı, DPT, İller Bankası	Aralık Sonu	Mahalli idarelerin genel bütçe vergi paylarından kamuya olan borçlarına mahsuben yapılacak kesintinin oranı, yeni borç doğmasını engelleyecek ve borç stokunun azalmasına yardımcı olacak bir düzeyde tespit edilecektir.
Öncelik 7. KİT'lerde hesap verebilirlik, karlılık, verimlilik, karar alma süreçlerinde esneklik ve stratejik yönetim anlayışı esas alınacaktır.				
Tedbir 17. Spot LNG ithalatı konusu BOTAŞ'ın al ya da öde yükümlülükleriyle birlikte değerlendirilecektir.	Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı	BOTAŞ, DPT, Hazine Müsteşarlığı, EPDK	Mart Sonu	Kriz nedeniyle tüketimin azalmasının yanı sıra spot LNG ithalatındaki artış ülke içinde doğal gaz arz fazlasının oluşmasına neden olmuştur. Bu nedenle, BOTAŞ almadığı doğal gaz için al ya da öde yükümlülüğünden kaynaklı ödeme yapmak zorunda kalmaktadır. LNG ithalatı sorununun arz fazlası doğurmayacak şekilde çözümlenmesine yönelik tedbirler alınacaktır.
Tedbir 18. KİT Yönetişim Kanunu hazırlanacaktır.	Hazine Müsteşarlığı	DPT, ÖİB, SPK, Tüm KİT'ler	Aralık Sonu	Kamu sermayeli şirketler için başlatılan çalışmalar bağlamında KİT'lerde hesap verebilirliği, şeffaflığı, karar alma süreçlerinde esnekliği ve stratejik yönetim anlayışını esas alan bir kanun tasarısı hazırlanacaktır.

B. İŞ ORTAMININ İYİLEŞTİRİLMESİ

1. Mevcut Durum

Türkiye’de son dönemde, başta makroekonomik istikrarın sağlanması olmak üzere, gerçekleştirilen çeşitli düzenlemelerle iş ortamının iyileştirilmesinde önemli mesafe alınmış ve yatırımlarda artış kaydedilmiştir.

Yatırım Ortamının İyileştirilmesi Koordinasyon Kurulu (YOİKK) çalışmaları kapsamında kurulmuş olan Teknik Komiteler, kamu ve özel sektör işbirliği ile yeniden düzenlenen 2010 yılına yönelik eylem planlarını 2010 yılı Mart ayında açıklamışlardır. YOİKK Yönlendirme Komitesinde ise gündemdeki müşterek konular ele alınmakta, eylem planlarındaki gelişmeler değerlendirilmekte ve ortaya çıkan sorunlara çözüm getirilmeye çalışılmaktadır.

2010 yılında, gıda üretimi yapan işyerlerinin teknik ve hijyenik yönden ruhsatlandırılması; etkin bir denetim ve kontrol sistemi için yetkinin Tarım ve Köyşleri Bakanlığı’nda toplanmasını sağlayan Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanunu, Resmi Gazete’de yayımlanarak yasallaşmış olup, Aralık ayında yürürlüğe girecektir.

Çevre ve Orman Bakanlığı tarafından hazırlanan, mevcut mevzuat çerçevesinde verilmekte olan emisyon, deşarj, gürültü kontrol ve derin deniz deşarjı izinlerinin “Çevre İzni” adı altında ve tek bir izinde birleştirilmesini ve ilgili izin işlemlerinin elektronik ortamda yürütülmesini düzenleyen Yönetmelik 1 Nisan 2010 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Ayrıca, sanayi kuruluşlarının ambalaj atıklarının belediye ve/veya anlaşmalı lisanslı toplama ayırma tesislerine bedelsiz verilmesi yükümlülüğünü kaldırmaya yönelik Yönetmelik değişikliği çalışmalarına devam edilmektedir.

2011 yılında Kalkınma Ajansları kapsamında, yatırımcılara izin ve lisans işlemlerinde yardımcı olarak, yatırım süreçlerini kısaltmayı ve basitleştirmeyi amaçlayan Yatırım Destek Ofislerinin (YDO) yaygın olarak kurulması ve faaliyete geçmesi çalışmalarının devam etmesi planlanmaktadır.

Sanayi ve ticaret sektörlerindeki verilerin bütünsel, sistematik ve birbiriyle uyumlu bir biçimde toplanması, güncellenmesi ve sunulmasını mümkün kılarak, piyasadaki yatırımcıların ve diğer kullanıcıların daha doğru karar vermelerine katkı sağlayabilecek bir girişimci bilgi sisteminin geliştirilmesi çalışmalarına Sanayi ve Ticaret Bakanlığı koordinasyonunda devam edilmektedir.

İş ortamına ilişkin düzenlemelerin ve bunların uygulamalarının ölçülmesi ve ülkeler arası karşılaştırmaların yapılması amacıyla yıllık olarak hazırlanan Dünya Bankası’nın “Doing Business 2010” raporunda, Türkiye, iş yapma kolaylığı baz alınarak yapılan genel sıralamada, revize edilmiş verilere göre, 183 ülke arasında 2008 yılında bulunduğu 63. sıradan 2009 yılında 73. sıraya gerilemiştir. 2009 yılı raporu ile karşılaştırıldığında; özellikle işe başlama ve vergi ödemeleri alanlarında işlemlerde önemli bir değişiklik olmamasına rağmen diğer ülkelerdeki iyileştirmeler nedeniyle Türkiye’nin sıralamasında gerilemeler olduğu gözlenmiştir.

TABLO IV: 3- İş Ortamına İlişkin Seçilmiş Göstergeler

Yıllar	Ülke	İşe Başlama		İşe Alma	Mülkiyete Alma		Sözleşmeyi Yürütme		İş Kapatma	Vergi Ödemeleri	
		İşlem Sayısı	Süre (Gün)	Zorluk Endeksi	İşlem Sayısı	Süre (Gün)	İşlem Sayısı	Süre (Gün)	Süre (Yıl)	Adet	Brüt Kâra Oranı (%)
2008	Türkiye	6	6	44	6	6	35	420	3,3	15	45,5
	OECD Ortalaması	5,8	13,6	25,2	4,7	35,7	30,4	452,7	1,7	14,2	44,1
2009	Türkiye	6	6	44	6	6	35	420	3,3	15	44,5
	OECD Ortalaması	5,7	13,0	26,5	4,7	25,0	30,6	462,4	1,7	12,8	44,5

Kaynak: Dünya Bankası

Genel olarak, ülkemiz uygulamalarında yatırıma başlanmasından işletmeye geçiş dönemine kadar, ilgili kuruluşlar tarafından verilen izin, onay ve lisans işlemlerinde yeterince açık olunmaması, mükerrerlik ve bürokrasinin fazlalığı gibi sorunlar çeşitli düzenlemelere rağmen devam etmektedir.

Birleşme ve devralma işlemlerinin kontrolü sürecinde uygulanacak ve 1997/1 sayılı Rekabet Kurulundan İzin Alınması Gereken Birleşme ve Devralmalar Hakkında Tebliği yürürlükten kaldıran yeni Tebliğ yayımlanmıştır. Yeni Tebliğ, başta pazar payı eşliğinin kaldırılması ve ciro eşliğinin artırılması gibi alanlarda önemli değişiklikler öngörmekte ve piyasalardaki ticari etkileri göreceli olarak daha önemsiz olacak birleşme ve devralma başvurularının azaltılmasını hedeflemektedir.

4054 sayılı Kanunun uygulamasında daha fazla esneklik ve hukuki belirlilik sağlanması ve Türk rekabet mevzuatının AB mevzuatı ile uyumunun artırılması amacıyla hazırlanan ve TBMM'ye sevk edilen kapsamlı kanun tasarısının 2011 yılında yasalaşması hedeflenmektedir. Rekabet kurallarının esasına ilişkin önemli değişiklikler içeren kanun tasarısının yasalaşması piyasa ekonomisinin etkili biçimde işleyişine önemli katkı sağlayacaktır.

İşletmelerin rekabet gücünün ve yenilik geliştirme kapasitesinin artırılmasına etki eden bir diğer alan ise fikri haklar sistemidir. Ülkemizde 2009 yılı itibarıyla başvurusu yapılan toplam patent sayısı 7.241, faydalı model sayısı 2.882, marka sayısı 71.604, tasarım sayısı ise 27.159'dur. Bu rakamlar içinde; yerli başvuruların oranı markalarda yüzde 84'e, tasarımlarda yüzde 97'ye, faydalı modellerde yüzde 99'a ulaşmış olmasına rağmen patentlerde yüzde 36'dır. Sınai haklar içerisinde önemli bir yer tutan ve ülkelerin yenilik ve buluş yapma kapasitesinin bir göstergesi olan bu alanda, yerli patent başvuru yoğunluğunun diğer ülkeler ile karşılaştırması tabloda verilmektedir.

2008/7 sayılı Başbakanlık Genelgesi ile kurulan Fikri ve Sınai Mülkiyet Hakları Koordinasyon Kurulu koordinasyonunda ulusal fikri ve sınai mülkiyet hakları strateji belgesi oluşturma çalışmalarına devam edilmektedir.

TABLO IV: 4- Karşılaştırmalı Patent İstatistikleri

Ülkeler	Milyar ABD doları GSYH Başına Yerli Patent Başvuruları			Milyon ABD doları Ar-Ge Harcaması Başına Yerli Patent Başvuruları		
	2006	2007	2008	2006	2007	2008
ABD	17,5	18,6	17,8	0,7	0,7	0,7
Japonya	87,4	82,4	82,2	2,7	2,5	2,4
Almanya	18,1	17,5	17,8	0,8	0,7	0,7
Polonya	3,9	4,0	4,0	0,7	0,8	0,7
Çin	20,6	22,8	26,6	1,7	1,8	2,0
Kore Cumhuriyeti	116,2	113,9	102,6	4,1	3,7	3,3
Türkiye	1,3	2,1	2,5	0,2	0,4	0,4

Kaynak: WIPO Statistics Database (2005 yılı satın alma gücü paritesi esas alınmıştır)

Devlet yardımları sisteminin AB Müktesebatıyla uyumlu hale getirilmesi, sistemin şeffaflaştırılması ve etkinleştirilmesi amaçlarıyla Hazine Müsteşarlığı sorumluluğunda devlet yardımlarının izlenmesi ve denetlenmesine ilişkin yasal ve kurumsal altyapı oluşturulmasına yönelik çalışmalara devam edilmiştir. Bu kapsamda hazırlanan 6015 sayılı "Devlet Desteklerinin İzlenmesi ve Denetlenmesi Hakkında Kanun" 23.10.2010 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

2009/15199 sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Bakanlar Kurulu Kararı ile kabul edilen yeni yatırım teşvik sisteminin uygulanmasına devam edilmektedir.

İhracatta devlet yardımları kapsamında yer alan Eğitim ve Danışmanlık Yardımı Hakkında Tebliğin yerine geçmek üzere Uluslararası Rekabetçiliğin Geliştirilmesinin Desteklenmesi Hakkında Tebliğ ile Yurt Dışında Ofis-Mağaza Açma, İşletme ve Marka Tanıtım Faaliyetlerinin Desteklenmesi Hakkında Tebliğin yerine geçmek üzere Yurt Dışı Birim, Marka ve Tanıtım Faaliyetlerinin Desteklenmesi Hakkında Tebliğ yayımlanmıştır.

2010/464 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile Dahilde İşleme Rejimi Değerlendirme Kurulu oluşturulmuştur. Dahilde İşleme Rejimi ile ilgili çeşitli hususlarda istişari nitelikte görüş vermek ve önerilerde bulunmak üzere çeşitli kamu kurum ve özel sektör temsilcilerinin yer aldığı Kurul, çalışmalarına başlamıştır.

Ekonomik faaliyetlerde görülen toparlanma ve bankalar arası artan rekabetin etkisiyle 2010 yılının ilk yarısında toplam bankacılık sektörü kredilerinde bir önceki yıla oranla yüzde 15,8'lik bir artış yaşanmıştır. Bu artışın yaklaşık yüzde 28'lik bölümü KOBİ'lere verilen kredilerden kaynaklanmıştır. 2010 yılının ilk iki çeyreğinde KOBİ kredileri önemli miktarda artış göstermiş ve bu kredilerin takibe dönüşüm oranı hızla düşmüştür.

KOBİ'lerin kredilere erişimlerinin artırılması amacıyla KOSGEB tarafından 2004 yılından itibaren yürütülen kredi programlarında, bankalar tarafından KOBİ'lere sıfır veya düşük faizli krediler kullanılmaktadır. Son yıllarda KOSGEB tarafından sürdürülen kredi programlarına ayrılan kaynağın artırılmasıyla, KOSGEB kredi desteğinden yararlanan işletme sayısında ve kullanılan kredi miktarında artış sağlanmıştır. Bu kapsamda 2009 yılında 60.831 işletme tarafından kullanılan yaklaşık 2,6 milyar TL tutarındaki krediye 142 milyon TL tutarında faiz desteği sağlanmıştır.

TABLO IV: 5- KOSGEB Kredi Desteği

Yılı	Kredi Adedi	Kullandırılan Kredi Miktarı (Milyon TL)	Kredi Faiz Desteği (Milyon TL)
2006	4 384	322	60
2007	33 949	1 363	164
2008	20 972	1 413	162
2009	60 831	2 594	142

Kaynak: KOSGEB

Halk Bankası tarafından esnaf ve sanatkarlar ile KOBİ'lere kullandırılan krediler 2007 yılından 2010 yılı Haziran ayına kadar geçen süre içerisinde yüzde 38 oranında artış göstererek yaklaşık 13,6 milyar TL'ye yükselmiştir. Aynı dönemde bankacılık sektörü toplam KOBİ kredileri yüzde 31 artarak 76,8 milyardan 100,6 milyar TL'ye yükselmiştir.

TABLO IV: 6- Halk Bankası KOBİ Kredileri

	(Cari Fiyatlarla, Milyon TL)			
	2007	2008	2009	2010*
Ticari Krediler	2 137	1 184	3 633	2 757
Girişimci Kredileri	1 376	6 479	3 290	5 504
Esnaf Kredisi	6 377	2 781	5 355	5 376
Toplam	9 890	10 444	12 278	13 637

Kaynak: Halkbank,2010

* 2010 yılı Haziran ayı itibarıyla

KOBİ'lerin teminat sorununun çözümü amacıyla kurulan Kredi Garanti Fonu (KGF) A.Ş.'nin şube sayısı 2010 yılı Haziran ayı itibarıyla 19'a yükselmiştir. 2009 yılı Ekim ayında ortaklık yapısına 19 banka katılmış ve toplam sermayesi 60 milyon TL'den 240 milyon TL'ye yükseltilmiştir. Yeni yapılanmada TOBB, KOSGEB ve bankaların tamamı yüzde 33'er, diğer ortaklar ise yüzde 1'lik paya sahip olmuşlardır. 15 Temmuz 2009 tarih ve 2009/15197 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile Hazine Müsteşarlığı'nın kredi garanti kurumlarına 1 milyar TL'ye kadar destek sağlayabilmesine ilişkin yapılan düzenleme çerçevesinde 2010 yılı başı itibarıyla KGF tarafından Hazine destekli kefalet işlemlerine başlanmıştır. Bu kapsamda 2010 yılı Ağustos ayı sonu itibarıyla 111 milyon TL tutarında 398 adet kefalet desteği verilmiştir. Diğer taraftan KGF kendi özsermayesiyle 374 milyon TL tutarında 1.546 adet kefalet sağlamıştır.

TABLO IV: 7- KGF A.Ş. Özkaynakları ile Verilen Kefalet ve Yaratılan Kredi Hacmi

Yıl	Kefalet Sayısı	Kefalet Tutarı	Yaratılan Kredi Hacmi
2005	298	37,3	56,7
2006	317	46,9	74,9
2007	305	53	75,4
2008	1 138	284,6	402,6
2009	2 605	565,4	790,6
2010*	1 546	374,6	491,1

Kaynak: KGF A.Ş.

* Ağustos sonu itibarıyla

2010 yılında KOSGEB yeni bir destekleme mekanizması oluşturarak, KOBİ Proje Destek Programı, Tematik Proje Destek Programı, İşbirliği ve Güçbirliği Destek Programı, Genel Girişimcilik Destek Programı ve Girişimcilik Destek Programlarını başlatmıştır.

2010 Eylül sonu itibarıyla ülkemizde 1.928.358 esnaf ve sanatkar bulunmaktadır. Bu dönemde 134.166 esnaf ve sanatkar faaliyete başlarken 70.416'sı faaliyetlerini sona erdirmiştir. Toplam işletme sayısı ve istihdam içinde önemli paya sahip olan esnaf ve sanatkarlar, ölçek ve sermaye yapılarının küçük olması, verimlilik, kalite ve teknoloji seviyelerinin düşüklüğü gibi nedenlerden ötürü iş ortamındaki değişikliklerden daha fazla etkilenmektedir. Söz konusu kesime yönelik Etnaf ve Sanatkarlar Değişim, Dönüşüm, Destek (3D) Strateji Belgesi ve Eylem Planı (ESDEP) 09 Nisan 2010 tarih ve 2010/4 sayılı YPK Kararı ile yürürlüğe girmiş olup uygulama çalışmalarına başlanmıştır.

TABLO IV: 8- Yıllar İtibarıyla Faaliyete Geçen ve Faaliyeti Sona Eren Etnaf ve Sanatkar Sayısı

Yıl	Faaliyete Geçen Etnaf ve Sanatkar Sayısı	Faaliyeti Sona Eren Etnaf ve Sanatkar Sayısı
2006	249 265	105 817
2007	171 236	118 776
2008	166 815	117 808
2009	162 912	91 165
2010*	134 166	70 416

Kaynak: Sanayi ve Ticaret Bakanlığı

(*) Eylül sonu itibarıyla

2. Temel Amaç ve Hedefler

İş ortamının rekabetçi bir yapıya kavuşturularak iyileştirilmesi temel amaçtır. Bu doğrultuda, girişim gücü yüksek, verimlilik bilinci olan, modern teknolojiyi içselleştirmiş ve tam olarak faydalanabilen, finansal piyasalara kolay erişen bir işletme yapısına ve altyapı ihtiyaçlarının karşılandığı, girdi maliyetlerinin düşürüldüğü, devlet yardımlarının etkin olduğu, bürokrasinin azaltıldığı, kurumsallaşmanın yaygınlaştığı, fikri hakların korunduğu, işletmelerin adil koşullarda rekabet ettiği bir iş ortamı yapısına ulaşılması hedeflenmektedir.

KOBİ'lerin rekabet gücünün artırılması amacıyla etkin hizmet ve destekler sağlanacaktır. Bu kapsamda sağlanan destekler büyümeyi, yeni yatırımı teşvik eden ve seçicilik taşıyan bir yapıya kavuşturulacaktır.

3. Politika Öncelikleri ve Tedbirler

Öncelik / Tedbir	Sorumlu Kuruluş	İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Süre	Yapılacak İşlem ve Açıklama
Öncelik 8. KOBİ'lerin finansmana erişimlerinin artırılması amacıyla sağlanan desteklerin etkinliği artırılacak ve finansal araçlar çeşitlendirilecektir.				
Tedbir 19. Kredi Garanti Fonu A.Ş.'nin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması sağlanacaktır.	KOSGEB, TOBB	Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, DPT, Hazine Müsteşarlığı	Aralık Sonu	KGF A.Ş.'nin iş süreçlerinin, kurumsal yapısının ve destek performansının iyileştirilmesine yönelik çalışmalar yürütülecektir. Hazine Desteğinin etkin olarak kullanılmasına yönelik çalışmalar yapılacaktır.

Tedbir 20. KOBİ Stratejisi ve Eylem Planı etkin bir şekilde uygulanacaktır.	KOSGEB	İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları	Haziran Sonu	KOBİ Stratejisi ve Eylem Planı hizmet sektöründeki KOBİ'leri de içerecek şekilde revize edilerek uygulamaya konulacaktır.
Öncelik 9. KOBİ'lerin, yeni girişimcilerin, esnaf ve sanatkârların rekabet güçlerinin artırılmasına yönelik etkin destekler sağlanacak, desteklere ilişkin izleme ve değerlendirme sistemleri oluşturulacak ve kurumlar arası işbirliği ve koordinasyon artırılacaktır.				
Tedbir 21. Esnaf ve Sanatkarlar Stratejisi ve Eylem Planı etkin bir şekilde uygulanacaktır.	Sanayi ve Ticaret Bakanlığı	DPT, Maliye Bakanlığı, Hazine Müsteşarlığı, ÇSGB, TESK, İlgili Diğer Kurumlar	Aralık Sonu	Hazırlanmış olan Esnaf ve Sanatkarlar Stratejisi ve Eylem Planı ilgili kurumlarla işbirliği içinde etkili olarak uygulanacak, izlenecek ve değerlendirilecektir.
Tedbir 22. KOBİ'ler proje esaslı destek programlarıyla desteklenecektir.	KOSGEB	İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları	Aralık Sonu	Makro strateji dökümanlarında işaret edilen öncelikler dikkate alınarak belirlenen tematik alanlarda hazırlanan projeler, KOBİ'lerin, üretim, yönetim-organizasyon, pazarlama vb. alanlarında gelişmelerini sağlayacak projeler ve işletmelerin ortak tedarik, tasarım, pazarlama, laboratuvar, makine-teçhizat kullanımı gibi konulardaki işbirliği projeleri desteklenecektir.
Tedbir 23. Kooperatifçilik Strateji Belgesi hazırlanacaktır.	Sanayi ve Ticaret Bakanlığı	Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı	Aralık Sonu	Kooperatifçilik faaliyetlerinin geliştirilip, yaygınlaştırılmasının sağlanması amacıyla 2009 yılında başlatılan Kooperatifçilik Strateji Belgesi hazırlık çalışmalarına devam edilerek, günün şartlarını gözeten bir strateji belgesi hazırlanacaktır.
Öncelik 10. İş ortamının iyileştirilmesine yönelik olarak bürokrasinin azaltılması, işlemlerin hızlandırılması ve işlem maliyetlerinin düşürülmesi konusundaki çalışmalar sürdürülecektir.				
Tedbir 24. YOİKK çalışmaları kapsamında Teknik Komitelerce hazırlanan eylem planlarındaki eylemlerin ilgili kurumlar tarafından zamanında sonuçlandırılması takip edilecektir.	Hazine Müsteşarlığı	İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları, STK'lar	Aralık Sonu	Yatırım Ortamının İyileştirilmesi Reform Programı çalışmaları kapsamında kurulan YOİKK bünyesindeki Teknik Komitelerin eylem planlarında yer alan konular, ilgili kurumlar tarafından öngörülen takvim doğrultusunda sonuçlandırılacaktır.

Öncelik 11. Fikri mülkiyet sisteminin etkinliğini sağlamak üzere; kısa, orta ve uzun vadeli stratejiler belirlenecek, kurumsal kapasite ve hukuki altyapı güçlendirilecek, kurumlar arası etkin bir işbirliği ve koordinasyon sağlanacak, toplum düzeyinde yaygın ve yerleşik fikri haklar kültürü oluşturulacaktır.				
Tedbir 25. Patent ve faydalı model ile entegre devre topografyaları mevzuatında değişiklik öngören düzenlemeler yapılacaktır.	Türk Patent Enstitüsü	Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Adalet Bakanlığı	Aralık Sonu	Sınai mülkiyet mevzuatının, uluslararası gelişmelere, AB mevzuatına uyuma ve iç uygulamalarda ortaya çıkan sorunların giderilmesine yönelik olarak güncellenmesi ve değiştirilmesi amaçlanmaktadır. Bu kapsamda ilgili kanun tasarıları TBMM'ye sevk edilecektir.
Tedbir 26. Türk Patent Kurumu Kanunu hazırlıkları tamamlanacaktır.	Türk Patent Enstitüsü	Sanayi ve Ticaret Bakanlığı	Aralık Sonu	Enstitünün daha etkin ve verimli bir yapıya kavuşturulması, kurumsal kapasitenin güçlendirilmesi, vekillik müessesesinin düzenlenmesi ve Patent Akademisi kurulması amacıyla hazırlanacak olan Türk Patent Kurumu Kanun Tasarısı TBMM'ye sevk edilecektir.
Tedbir 27. Patent Değerlendirme Ajansı kurulmasına ilişkin Kanun Taslağı hazırlanacaktır.	Türk Patent Enstitüsü	Sanayi ve Ticaret Bakanlığı	Aralık Sonu	Patentin ekonomik değerinin tespitinde yardımcı olmak, sanayi kesimi ile buluş sahibini biraraya getirmek, yenilikçilik sürecinde destek sunmak gibi işlevleri üstlenecek Patent Değerlendirme Ajansı kurulmasına ilişkin kanun tasarısı TBMM'ye sevk edilecektir.
Tedbir 28. Kültür ve Turizm Bakanlığının, telif hakları ile ilgili işlemleri yürüten birimi etkin bir kurumsal yapıya dönüştürülecektir.	Kültür ve Turizm Bakanlığı	DPT	Aralık Sonu	Mevcut kurumsal kapasitenin güçlendirilmesi, uygulamanın uluslararası standartlara yükseltilmesi ve etkin bir koordinasyonun sağlanması amacıyla hazırlanacak kanun tasarısı TBMM'ye sevk edilecektir.
Tedbir 29. 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanununda değişiklik yapılacaktır.	Kültür ve Turizm Bakanlığı	Adalet Bakanlığı	Aralık Sonu	5846 sayılı Kanunun; AB müktesebatıyla uyumlu olmayan maddeleri ile uygulamada sorun yaratan maddelerinin değiştirilerek yeniden düzenlenmesi amacıyla hazırlanacak kanun tasarısı TBMM'ye sevk edilecektir.

Öncelik 12. Girişimci Bilgi Sistemi geliştirilecektir.				
Tedbir 30. Girişimci Bilgi Sistemi geliştirilecektir.	Sanayi ve Ticaret Bakanlığı	ETKB, ÇSGB, DPT, Hazine Müsteşarlığı, DTM, EPDK, Gelir İdaresi Başkanlığı, TÜİK, TOBB, TESK, İlgili Diğer Kurum ve Kuruluşlar	Aralık Sonu	Sanayi ve ticaret alanındaki politika ve stratejilerin belirlenmesi amacıyla, sanayi ve ticaret envanterini içeren bir bilgi sistemi oluşturulacaktır. Bilgiler, mahremiyet ilkesi gözetilerek, ilgili kurumlarla paylaşılacaktır. Ayrıca, Türkiye'nin sanayi ve ticaret sayısal haritası çıkarılacak, bu bilgi sistemine dayanan karar destek sistemleri geliştirilecektir. Projenin ihalesi yapılarak 2011 yılında uygulama programının hayata geçirilmesi sağlanacaktır.

C. EKONOMİDE KAYITDIŞILIKIN AZALTILMASI

1. Mevcut Durum

Ülkemizde ekonomik hayatın önemli bir yapısal sorunu olan kayıtdışılığı ortaya çıkaran etmenler arasında, yaşanan makroekonomik istikrarsızlıklar, geçmişteki yüksek enflasyonist ortam, yüksek vergi ve prim oranları ile diğer idari-mali-yasal yükler gibi ekonomik sebeplerin yanı sıra yolsuzluk, çarpık kentleşme, işletmelerin çok büyük bölümünün küçük ölçekli olması, işsizliğin yüksek olması, kamu harcamalarında israf olduğu yönünde toplumda genel bir algının mevcudiyeti, bürokratik formalitelerin fazlalığı, nakit kullanımının yüksekliği, denetim sisteminin yeterince etkin olmaması, kurumlar arası koordinasyon eksikliği, sıkça çıkarılan afların gerek toplumdaki adalet duygusunu gerek kamuya karşı yükümlülüklerini zamanında yerine getirme duyarlılığını aşındırması ve kayıtdışılıkla mücadelede toplumsal ve siyasi iradenin oluşmaması gibi sosyal ve yapısal faktörler yer almaktadır.

Kayıtdışı faaliyetlerdeki artış, bireyler ve işletmeler arasında haksız rekabetin doğmasına, gelir dağılımının bozulmasına, kayıtlı çalışan mükelleflerin vergiye gönüllü uyumunun ve toplumdaki vergi bilincinin azalmasına yol açmaktadır. Bu durumun yaygınlaşması, kayıtdışılık sorununun toplum nezdinde normalleşmesine ve meşruiyet algısının güçlenmesine neden olmakta ve böylece toplumsal değerlerin zedelenmesine neden olmaktadır.

Kayıtdışı ekonomiye yönelik çalışmalar, ülkemizde kayıtdışı ekonominin boyutunun gelişmiş ekonomilere kıyasla oldukça yüksek olduğunu ortaya koymaktadır. Buna bağlı olarak, artan kamu finansman ihtiyacının vergi oranlarının yükseltilmesi yoluyla karşılanması, vergiye karşı direnci daha da artırmakta, kayıtdışılığı bir kısır döngü haline getirmektedir.

Ayrıca, kayıtdışı ekonomi, ilk aşamada kayıtdışı çalışan işletmelere rekabet avantajı sağlıyor gibi algılansa da, bu tür şirketlerin kurumsallaşmasını ve ölçek ekonomisinin getirilerinden yararlanmalarını engellemekte, vergilendirilemeyen kayıtdışı ekonomik faaliyetler nedeniyle girdiler üzerinde artan vergi yükü, bir bütün olarak ekonomi açısından uluslararası alanda rekabet edebilirlik açısından dezavantaj oluşturmaktadır.

Son yıllarda, ülkemizde, yatırım ortamının iyileştirilmesi kapsamında bürokrasinin azaltılmasına, enflasyon muhasebesi uygulamasına, gümrük, sosyal güvenlik ve vergi işlemlerinde büyük ölçüde otomasyona geçilmesine, kaçakçılıkla mücadeleye, fikri mülkiyet haklarının korunmasına ve az gelişmiş yörelerde istihdamın artırılmasının teşvikine yönelik düzenlemeler yapılmıştır. Özellikle, kayıtlı çalışan mükelleflerin vergiye gönüllü uyumunun artırılması amacıyla; gelir vergisi alanında, son on yılda kademeli olarak, tarife dilimi sayısı yediden dörde, en üst tarife diliminde yüzde 55 olan vergi oranı ise yüzde 35 seviyesine indirilmiş, ücretilerde, vergi iadesi olarak bilinen uygulama kaldırılarak asgari geçim indirimi uygulanmaya başlanmıştır. Kurumlar vergisi oranı da aynı dönemde yüzde 30-33 seviyesinden yüzde 20'ye indirilmiştir. Katma değer vergisi oranlarında da, eğitim, sağlık, tekstil ve turizm başta olmak üzere birçok sektörde son yıllarda önemli indirimler yapılmıştır. Yapılan bu düzenlemeler, kayıtdışı işi besleyen unsurlarla mücadeleye yönelik altyapının oluşturulması bakımından önem arz etmektedir.

Vergi denetiminde etkinliğin artırılması amacıyla, 2008 yılında hazırlanan ve vergi denetim birimlerinin tek çatı altında toplanmasını öngören kanun tasarısı halen TBMM gündeminindedir.

5 Şubat 2009 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan 2009/3 sayılı Başbakanlık Genelgesiyle Kayıt Dışı Ekonomiyle Mücadele Stratejisi Eylem Planı uygulamaya konmuştur. 2010 yılı içinde Kayıt Dışı Ekonomiyle Mücadele Stratejisi Eylem Planı, ilgili kurumların yanı sıra Dış Ticaret Müsteşarlığı, Merkez Bankası, Sermaye Piyasası Kurumu, Sağlık Bakanlığı ve Milli Eğitim Bakanlığının da katılımıyla değerlendirilmiş ve 2011-2013 yıllarını kapsayan yeni eylem planının hazırlık çalışmaları başlatılmıştır. İlgili kurumların veri tabanlarının paylaşımına yönelik çalışma grupları oluşturulmuştur.

Gelir İdaresi Başkanlığınca, vergi kayıp ve kaçığının boyutunun ölçülmesine yönelik çalışmalar ile nesnel risk faktörleri çerçevesinde, riskli mükelleflerin tespit edilmesini sağlamayı amaçlayan Merkezi Risk Analizi Modelinin test çalışmaları sürmektedir.

Vergi denetimleri başta olmak üzere, akaryakıt kaçakçılığını önlemeye yönelik çalışmalar sürdürülmekte, gelinen aşamaya ve elde edilen sonuçlara ilişkin üçer aylık raporlar hazırlanmakta ve ilgili kuruluşlara gönderilmektedir.

Kayıt dışı istihdamın önlenmesi kapsamında Maliye Bakanlığı tarafından, vergi dairelerince düzenlenen yoklama fişlerinin bir örneğinin her ay SGK'ya gönderilmesine ve söz konusu fişlerde yer alan firma ve kişilerin SGK'ya tescil durumunun araştırılmasına başlanmıştır.

Alo 170 Kayıtdışı İstihdam ve Sosyal Güvenlik Bilgi Hattı aracılığıyla elde edilen bilgilerin ve ihbarların değerlendirilmesi sonucunda, 2010 yılı Mart ayı itibarıyla 16.721 kişi ve 1.223 işyerinin tescilsiz olduğu tespit edilmiştir.

Kurumların, kendi mevzuatı çerçevesinde kayıtdışı istihdam ve yabancı kaçak işçi çalıştırılmasının önlenmesi konusunda ortak hareket etmesi ve kurumlar arasında işbirliğinin geliştirilmesi amacıyla imzalanan Ortak Eylem Protokolünün uygulanmasıyla, aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir.

1774 sayılı Kimlik Bildirme Kanununa istinaden çıkarılan yönetmelik eki formların 2008 yılı Temmuz ayından itibaren SGK'ya gönderilmesine başlanmıştır. 2010 yılı Mart ayı itibarıyla 32.256 kişinin sigortasız, 611 işyerinin tescilsiz olduğu tespit edilmiştir.

Sağlık İl Müdürlüklerince düzenlenen portör muayene listelerinin 2008 yılı Haziran ayından itibaren SGK'ya gönderilmesi sağlanarak, 2010 yılı Mart ayı itibarıyla 39.274 kişinin ve 340 işyerinin tescilsiz olduğu tespit edilmiştir. Kamu idarelerinin denetim elemanlarınca yapılan tespitler sonucunda da 2.875 kişinin ve 415 işyerinin tescilsiz olduğu tespit edilmiştir.

28 Eylül 2008 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan 5510 sayılı Kanunun 8'inci Maddesinin Yedinci Fıkrasının Uygulanması Hakkında Tebliğ uyarınca, 2008 yılı Ekim ayından itibaren bankalardan ve 14 adet kamu kurum ve kuruluşundan, işlemi yapılan kişilerin T.C. Kimlik Numaralarıyla birlikte mesleki bilgileri de alınmaya ve sigortalılık kontrolleri yapılmaya başlanmıştır. 21 Nisan 2010 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan ve söz konusu tebliğde yapılan değişiklikle, 5 adet kamu kurum ve kuruluşuyla internet sağlayıcıları, Türk Telekomünikasyon A.Ş. ve GSM operatörlerinden de işlemi yapılan kişilerin T.C. Kimlik Numaralarıyla birlikte mesleki bilgileri de alınmaya ve sigortalılık kontrolleri yapılmaya başlanmıştır. Bu kapsamda, 2010 yılı Mart ayı itibarıyla 329.946 kişinin ve 9.317 işyerinin tescilsiz olduğu tespit edilerek, kişi ve işyerlerinin tescil işlemleri yapılmıştır.

2. Temel Amaç ve Hedefler

Kayıtlı ekonomiye geçiş süreciyle ulaşılmak istenen temel amaç, ekonominin rekabet gücünün artırılmasının yanı sıra kamu finansman kaynaklarının sağlıklı bir yapıya kavuşturulmasıdır.

2008–2010 yılları arasında uygulanan Kayıt Dışı Ekonomiyle Mücadele Stratejisi Eylem Planının sonuçları değerlendirilerek, 2011–2013 dönemine ilişkin olarak güncellenmesi çalışmaları başlatılacaktır. Bu kapsamda, kayıt dışı ekonomiyle daha etkin bir şekilde mücadele edilebilmesi için kurumlar arası işbirliği arttırılacaktır.

3. Politika Öncelikleri ve Tedbirler

Öncelik / Tedbir	Sorumlu Kuruluş	İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Süre	Yapılacak İşlem ve Açıklama
Öncelik 13. Hazırlanan Eylem Planı ve imzalanan Ortak Eylem Protokolü çerçevesinde kayıtdışıyla etkin bir şekilde mücadele edilecektir.				
Tedbir 31. 2011-2013 yıllarını kapsayan Kayıtdışı Ekonomiyle Mücadele Stratejisi Eylem Planı uygulanacaktır.	Gelir İdaresi Başkanlığı	Maliye Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, DPT, Gümrük Müsteşarlığı, Sosyal Güvenlik Kurumu, EPDK, TAPDK, BDDK, DTM, TCMB, SPK	Aralık Sonu	2008-2010 yıllarını kapsayan Eylem Planı, 2010 yılı içerisinde değerlendirilecek ve 2011-2013 yıllarını kapsayacak şekilde güncellenecektir. Kayıtdışıyla mücadelede toplumsal duyarlılığı arttırmak amacıyla toplumun bilgilendirilmesine yönelik faaliyetler artırılarak sürdürülecektir. Vergi kayıp ve kaçığının boyutu ile niteliği çeşitli

				yöntemlerle düzenli olarak araştırılacak ve vergi kayıp ve kaçığını önlemeye yönelik denetimler artırılacaktır.
Tedbir 32. Kayıtdışı işçi çalıştırılmasını önlemek amacıyla kurumlar arası etkin işbirliği ve koordinasyonu sağlamaya yönelik Ortak Eylem Protokolünün uygulanmasına devam edilecektir.	Sosyal Güvenlik Kurumu	Maliye Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Gelir İdaresi Başkanlığı, Gümrük Müsteşarlığı, Meslek Kuruluşları, STK'lar	Aralık Sonu	Kurumların kendi mevzuatı çerçevesinde kayıtdışı istihdam ve yabancı kaçak işçi çalıştırılmasının önlenmesi konusunda birlik sağlanması ve kurumlar arasında işbirliğinin geliştirilmesi amacıyla imzalanan Ortak Eylem Protokolünün sonuçları ve bu kapsamda kayıtdışı istihdamla mücadelede kaydedilen gelişmeler rakamsal bazda izlenecektir.
Öncelik 14. Kayıtdışı ekonomiyle mücadelenin denetim boyutunu güçlendirmeye ve etkinleştirmeye yönelik uygulamalar hayata geçirilecek ve gerekli yasal düzenlemeler yapılacaktır.				
Tedbir 33. Vergi Usul Kanunu yeniden düzenlenecektir.	Maliye Bakanlığı	Gelir İdaresi Başkanlığı, Vergi Konseyi, Meslek Odaları, İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları	Aralık Sonu	Vergi cezalarının caydırıcılığının artırılması başta olmak üzere, mükellef hakları, uyumsuzlukların çözümü ve değerlendirme hükümleri modern vergi sistemleriyle uyumlu hale getirilecektir.
Tedbir 34. Vergilendirmede mükellef hizmetleri etkinleştirilecektir.	Gelir İdaresi Başkanlığı	Maliye Bakanlığı, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Sosyal Güvenlik Kurumu	Aralık Sonu	Her türlü beyanname, bildirim, form ve rehber yeniden gözden geçirilecek, beyanname düzenleme kılavuzları hazırlanacaktır. Yürürlüğe giren Elektronik Fatura uygulamasının genişletilmesi ve bankacılık ödeme sistemleriyle entegrasyonu sağlanacaktır. Fatura dışında düzenlenmesi öngörülen diğer belgelerle mükelleflerin tutmak zorunda oldukları defterlerin ve muhasebe kayıtlarının elektronik ortamda oluşturulması, muhafazası ve

				iletilmesiyle ilgili standartlar belirlenecek, gerekli hukuki ve teknik altyapı oluşturulacaktır.
Tedbir 35. Denetime tabi tutulacak mükelleflerin seçiminde Merkezi Risk Analizi Modeli uygulamaya geçirilecektir.	Gelir İdaresi Başkanlığı	Maliye Bakanlığı	Aralık Sonu	Riskli mükelleflerin merkezden tespit edilerek incelemeye sevkinin nesnel kriterlere dayandırılmasını sağlamak amacıyla geliştirilen Merkezi Risk Analizi Modeli uygulamaya geçirilecektir.
Tedbir 36. Kaçak işçi çalıştıran işletmelerin kamu ihalelerinden belli bir süreyle men edilmesine yönelik düzenleme yapılacaktır.	Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı	Maliye Bakanlığı, Sosyal Güvenlik Kurumu, Kamu İhale Kurumu	Aralık Sonu	Kamu İhale Kanununda kayıtdışı istihdamla mücadele amacıyla değişiklik yapılarak; kayıtdışı işçi çalıştırdığı saptanan işverenin, tüzel kişi olması halinde tüzel kişiliğinin yanı sıra ortakların ve onların ortak olduğu diğer şirketlerin de kamu ihalelerine beş yıl süreyle giremeyeceklerine dair değişiklik yapılacaktır.
Öncelik 15. Kaçakçılıkla etkin bir şekilde mücadele edilecektir.				
Tedbir 37. Akaryakıt kaçakçılığını önlemeye yönelik alınan tedbirlerin etkisi ölçülecektir.	Gelir İdaresi Başkanlığı	Maliye Bakanlığı, ETKB, STB, Gümrük Müsteşarlığı, DTM, EPDK, İlgili STK'lar	Aralık Sonu	Akaryakıt kaçakçılığını önlemeye yönelik uygulamaya sokulan önlemlerin sonuçları, üçer aylık dönemler itibarıyla raporlanacak ve ilgili kurumlara gönderilecektir.
Tedbir 38. Tütün ve alkol kaçakçılığını önlemeye yönelik eylem planı hazırlanacak ve uygulanacaktır.	Tütün ve Alkol Piyasası Düzenleme Kurumu	İçişleri Bakanlığı, Adalet Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, Tarım ve Köyşleri Bakanlığı, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Çevre ve Orman Bakanlığı, Dış Ticaret Müsteşarlığı, Gümrük Müsteşarlığı, Denizcilik Müsteşarlığı	Aralık Sonu	Tütün ve alkol kaçakçılığını önlemeye yönelik olarak mevzuat ve uygulama sorunları ile çözüm önerilerini içeren strateji ve eylem planı hazırlanacaktır. İlgili kurumların katılımıyla 2011 yılı içerisinde eylem planı uygulamaya konulacaktır.

D. FİNANSAL SİSTEMİN GELİŞTİRİLMESİ

1. Mevcut Durum

2009 yılı sonu itibarıyla finans sektörünün toplam aktif büyüklüğü, bir önceki yıla göre yüzde 14,1 oranında artarak 940,2 milyar TL'ye yükselmiştir. Benzer şekilde aynı dönemde ABD doları bazında aktif büyüklüğü yüzde 14,6 oranında artarak 624,2 milyar ABD doları seviyesinde gerçekleşmiştir. 2007 yılında yüzde 78,5 olan finans sektörünün aktif büyüklüğünün GSYH'ya oranı, 2008 yılında yüzde 86,7'ye ve 2009 yılında yüzde 98,7'ye yükselmiştir. Bankacılık sektörü yüzde 88,7 pay oranıyla finans sektörü toplam büyüklüğü içinde en yüksek ağırlığa sahip sektör olmayı sürdürmektedir. Toplam aktif büyüklüğü TL bazında yüzde 14,6 oranında gerileyen finansal kiralama şirketlerinin sektör içindeki payı 2009 yılında bir önceki yıla göre 0,5 puan azalarak yüzde 1,6'ya gerilemiştir. Yatırım fonlarının sektör içindeki payı ise TL bazında aktif büyüklüğünün yüzde 23,5 oranında artmasıyla aynı dönemde yüzde 3,1'e yükselmiştir.

TABLO IV: 9- Finans Sektörünün Aktif Büyüklüğü (2009)

	Milyon TL	Milyon ABD doları	Sektör Payı (%)	GSYH 'ya Oran (%)	Kuruluş Sayısı
Bankalar	834 014	553 904	88,7	87,5	49
Mevduat Bankaları	773 357	513 620	82,3	81,2	32
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	33 628	22 334	3,6	3,5	13
Katılım Bankaları	27 029	17 951	2,9	2,8	4
Sigorta ve Emeklilik	33 392	22 177	3,6	3,5	62
Hayat Dışı	14 954	9 931	1,6	1,6	37
Hayat-Bireysel Emeklilik	16 866	11 201	1,8	1,8	24
Reasürans	1 573	1 044	0,2	0,2	1
Finansal Kiralama Şirketleri	14 701	9 764	1,6	1,5	47
Factoring Şirketleri	10 490	6 967	1,1	1,1	78
Tüketici Finansman Şirketleri	4 531	3 009	0,5	0,5	10
Varlık Yönetim Şirketleri	355	236	0,0	0,0	6
Yetkili Müesseseler (1)	521	346	0,1	0,1	756
İkrazatçılık (2)	455	302	0,0	0,0	28
Aracı Kurumlar	6 488	4 309	0,7	0,7	103
Yatırım Ortaklıkları	5 605	3 723	0,6	0,6	49
Gayrimenkul Yatırım Ortaklıkları	4 740	3 148	0,5	0,5	14
Yatırım Fonları	29 608	19 664	3,1	3,1	316
A tipi	1 050	697	0,1	0,1	114
B tipi	28 558	18 967	3,0	3,0	202
Toplam (3)	940 161	624 165	100,0	98,7	720

Kaynak: BDDK, SPK, Hazine Müsteşarlığı, TSPAKB, Emeklilik Gözetim Merkezi

(1) Aktif büyüklüğü olarak 2008 yılı toplam ödenmiş sermaye değeri verilebilmektedir.

(2) Aktif büyüklüğü olarak toplam işlem hacmi verilebilmektedir.

(3) Yetkili müessese ve ikrazatçılar hariç kuruluş sayısı verilmektedir.

Bankacılık

Türk bankacılık sektörü 2010 yılında, kredi talebindeki canlanmanın, alternatif dağıtım kanallarında görülen gelişmelerin ve fon bulma imkânlarındaki görece iyileşmenin etkisiyle ılımlı büyümesini devam ettirmiştir. Bu dönemde sektörün sağlamlık göstergeleri ise yönetilebilir düzeylerde seyretmiştir.

2010 yılı Eylül ayı itibarıyla Türk bankacılık sektöründe faaliyet gösteren banka sayısı 2009 yılı sonuna göre değişmeyerek 49 adet olarak gerçekleşmiştir. Bu bankaların 32'si mevduat bankası, 13'ü kalkınma ve yatırım bankası ve 4'ü katılım bankasıdır. 2009 Aralık - 2010 Haziran döneminde şube sayısı 9.581'den 9.728'e, personel sayısı ise 184.205'den 188.694'e yükselmiştir.

2010 yılının ilk yarısında aktif büyüklüğü açısından bankacılık sektörü yoğunlaşmasında belirgin bir değişim olmamıştır. En büyük beş bankanın sektör içerisindeki payı yüzde 60,5'den yüzde 60,2'ye gerilerken, en büyük 10 bankanın payı yüzde 83,4'den yüzde 83,5'e yükselmiştir. Bu dönemde fonksiyon ve sahiplik itibarıyla sektördeki aktif payları belirgin bir değişiklik göstermemiştir. 2010 yılı Haziran ayı itibarıyla sektörün toplam aktifleri içerisinde mevduat bankalarının payı yüzde 92,8, katılım bankalarının payı yüzde 3,2 ve kalkınma ve yatırım bankalarının payı yüzde 4,1 olarak gerçekleşirken; kamu bankalarının payı yüzde 32,1, özel sermayeli bankaların payı yüzde 52 ve küresel sermayenin kontrolünde bulunan bankaların payı yüzde 15,9 olmuştur.

2010 yılı Haziran ayı itibarıyla Türk bankacılık sektörünün aktif büyüklüğü 2009 yılı sonuna göre TL bazında yüzde 8,9 oranında artarak 908,6 milyar TL'ye, ABD doları bazında ise yüzde 3,3 oranında artışla 578,9 milyar ABD dolarına ulaşmıştır. Aynı dönemde, bankacılık sektöründeki derinleşmenin önemli bir göstergesi olan sektör aktif büyüklüğünün GSYH'ya oranı da 1,1 puan artarak yüzde 87,5'den yüzde 88,6'ya yükselmiştir.

Bankacılık sektörü kredilerinde 2009 yılında gözlenen durgunluğun ardından 2010 yılının ilk yarısında yeniden canlanma yaşandığı ve sektördeki kredi hacminin yüzde 15,8 oranında artışla 454,8 milyar TL'ye ulaştığı görülmektedir. Bu artışta, yüzde 35 oranında büyüyen işletme kredileri ile talepteki artışa bağlı olarak sırasıyla yüzde 20 ve yüzde 16 oranlarında artış gösteren ihracat ve tüketici kredileri belirleyici olmuştur. Kullanıcılar itibarıyla bakıldığında ise; 2009 Aralık - 2010 Haziran döneminde KOBİ kredileri yüzde 21,6 oranında artarak 101,2 milyar TL'ye, bireysel kredi hacmi yüzde 13,9 oranında artarak 148 milyar TL'ye ve diğer ticari ve kurumsal krediler yüzde 14,6 oranında artarak 205,6 milyar TL'ye ulaşmıştır.

Kredilerdeki canlanma kredilerin toplam aktiflere oranına da yansımıştır. 2008 yılı sonunda yüzde 50,2 iken 2009 yılı sonunda yüzde 47,1'e gerileyen kredilerin toplam aktiflere oranı 2010 yılı Haziran ayı itibarıyla yüzde 50,1'e yükselmiştir. Buna paralel olarak, 2008 yılı sonunda yüzde 38,7 ve 2009 yılı sonunda yüzde 41,2 olan bankacılık sektöründe kullanılan kredilerin GSYH'ya oranı, 2010 yılı Haziran ayı itibarıyla yüzde 44,4'e yükselmiştir. Diğer taraftan, tahsili gecikmiş alacak stokunun toplam brüt kredilere oranı 2009 yılı sonundaki yüzde 5,3 seviyesinden 2010 yılı Haziran ayı itibarıyla yüzde 4,4'e gerilemiştir.

TABLO IV: 10- Bankacılık Sektörü Temel Göstergeleri (1)

	2008	2009	2010 Haziran
Temel Büyüklükler			
Aktif Büyüklüğü (Milyar TL)	732,5	834,0	908,6
Krediler (Milyar TL)	367,4	392,6	454,8
Mevduat (Milyar TL)	454,6	514,6	564,5
Banka Sayısı (Adet)	49	49	49
Şube Sayısı (Adet)	9 304	9 581	9 728
Personel Sayısı (Bin kişi)	182,7	184,2	188,7
Performans			
Net Dönem Karı (Milyar TL)	13,4	20,2	12,2
Vergi Sonrası Aktif Karlılığı (Yüzde) (2)	2,0	2,6	2,6
Vergi Sonrası Özkaynak Karlılığı (Yüzde) (2)	16,8	20,3	19,1
Kredi / Mevduat (Yüzde)	80,8	76,3	80,6
Kredi / Toplam Aktifler (Yüzde)	50,2	47,1	50,1
Riskler			
Sermaye Yeterliliği Oranı (Yüzde)	18,0	20,6	19,2
Bilanço İçi Yabancı Para Pozisyonu (Milyar ABD Doları)	-3,2	-11,6	-10,5
Yabancı Para Net Genel Pozisyonu (Milyar ABD Doları)	-0,1	0,4	0,7
Tahsili Gecikmiş Alacaklar (TGA) (Brüt) / Brüt Krediler (Yüzde)	3,7	5,3	4,4
TGA (Net) / Krediler (Yüzde)	0,8	0,9	0,7
Menkul Değerler Cüzdanı / Aktifler (Yüzde)	26,5	31,5	30,6

Kaynak: BDDK

(1) Katılım bankalarını da içeren bankacılık sektörü verileri kullanılmıştır. Mevduat kalemine katılım bankaları nezdindeki özel cari hesaplar ve katılım hesapları da dahildir.

(2) 2010 Haziran dönemi için söz konusu oranların yıllıklandırılmış değerlerini yansıtmaktadır.

2009 sonu itibarıyla yüzde 31,5 seviyesinde bulunan menkul kıymetler portföyünün toplam aktifler içindeki payı, menkul kıymetler portföyünün aktif toplamından daha az artış göstermesi sonucunda 2010 yılının ilk yarısında 0,9 puan azalarak yüzde 30,6'ya gerilemiştir. Ağırlıklı olarak kamu borçlanma senetlerinden oluşan menkul kıymetler portföyünün toplam aktiflere oranı 2010 yılı Haziran ayı itibarıyla kamu bankalarında yüzde 38,3, özel bankalarda yüzde 30,4 ve yabancı sermayeli bankalarda yüzde 15,9 seviyesinde gerçekleşmiştir.

Bankacılık sektörünün pasif yapısına bakıldığında; bankaların en önemli fon kaynağı durumundaki toplam mevduatın, 2010 yılı Haziran ayı itibarıyla 2009 yılı sonuna göre yüzde 9,7 oranında artarak 564,5 milyar TL'ye çıktığı, buna paralel olarak mevduatın bankacılık sektörü pasifleri içerisindeki payının yüzde 61,7'den yüzde 62,1'e yükseldiği görülmektedir. Mevduatın TL-Yabancı Para kompozisyonu ise 2010 yılının ilk yarısında TL mevduat lehine değişmiş ve TL cinsinden mevduatın oranı yüzde 66,3'ten yüzde 69,6'ya yükselmiştir.

Uluslararası finansal piyasalardaki gelişmelerin etkisiyle 2008 ve 2009 yıllarında azalma göstermiş olan bankaların yurt dışı fon kullanımlarında 2010 yılının ilk yarısında yeniden artış kaydedilmiştir. Türkiye'de faaliyet gösteren bankaların yurt dışından sağladıkları sendikasyon ve sekürütizasyon kredileri 2009 yılı sonuna göre ABD doları bazında yüzde 8,2 oranında artarak 18,3 milyar ABD dolarından 2010 yılı Haziran ayı

itibarıyla 19,8 milyar ABD dolarına yükselmiştir. Bu artışa paralel olarak, son yıllarda sektörün önemli kaynaklarından birisi haline gelen söz konusu kredilerin bilanço içerisindeki payı, 2009 yılı sonunda yüzde 3,3 seviyesindeyken 2010 yılının Haziran ayı itibarıyla yüzde 3,4'e yükselmiştir. Mevduatın krediye dönüşüm oranında 2002 yılından başlayan ancak 2009 yılında kesintiye uğrayan artış eğilimi 2010 yılının ilk yarısında yerini yeniden artışa bırakmıştır. Nitekim, 2008 yılı sonunda yüzde 80,8 ve 2009 yılı sonunda yüzde 76,3 olan mevduatın krediye dönüşüm oranı, 2010 yılı Haziran ayında yüzde 80,6 olarak gerçekleşmiştir. Gruplar itibarıyla ise bu oran özel bankalarda yüzde 84,5, kamu bankalarında yüzde 63,6 ve yabancı bankalarda yüzde 108,1'dir.

Bankacılık sektörü sermaye yeterlilik oranı, kredi portföyünde görülen hızlı büyümeye ve risk ağırlıklı varlıklardaki artışa bağlı olarak 2010 yılı Haziran ayı sonunda 2009 yılı sonuna göre 1,4 puan azalarak yüzde 19,2 olarak gerçekleşmiştir. Banka grupları bazında bakıldığında, kamu bankalarının sermaye yeterlilik oranının özellikle sıfır risk ağırlıklı DİBS stokunun portföylerindeki ağırlığı nedeniyle diğer banka gruplarına göre daha yüksek seyrettiği görülmektedir. Bu çerçevede, 2010 yılı Haziran ayı itibarıyla, sermaye yeterlilik oranları kamu bankalarında yüzde 22,7, özel bankalarda yüzde 18,3 ve yabancı sermayeli bankalarda yüzde 17,4 iken; fonksiyonel gruplar itibarıyla mevduat bankalarında yüzde 17,9, kalkınma ve yatırım bankalarında yüzde 61,3 ve katılım bankalarında yüzde 14,5 olarak gerçekleşmiştir.

Bankacılık sektörünün bilanço içi yabancı para açık pozisyonu, 2010 yılı Haziran ayı itibarıyla 2009 yılı sonuna göre 1,1 milyar ABD doları azalarak 10,5 milyar ABD dolarına gerilemiştir. Söz konusu dönemde bilanço dışı açık pozisyon bilanço dışı işlemlerle dengelenmiştir. Bilanço dışı işlemlerin etkisiyle 2009 yılı sonunda 381 milyon ABD doları fazla veren yabancı para net genel pozisyonu, 2010 yılı Haziran ayı itibarıyla 724 milyon ABD doları fazla vermiş olup net genel pozisyonun yasal özkaynaklara oranı yüzde 0,9 ile limitlerin oldukça altında seyretilmektedir.

2010 yılının ilk yarısında, bir önceki yılın aynı dönemine göre Türk bankacılık sektörünün net kârı, yüzde 10,4 oranında artarak 12,2 milyar TL'ye yükselmiştir. 2009 yılının ilk altı aylık döneminde yüzde 2,6 olan vergi sonrası kâr bazında aktif getiri oranı 2010 yılının aynı döneminde bu seviyesini sürdürürken; vergi sonrası net kârın özkaynaklara oranı bu dönemde özkaynaklardaki artışın daha hızlı olması sonucunda yüzde 20,3'ten yüzde 19,1'e gerilemiştir. Bu dönemde, mevduata verilen faizlerdeki düşüşe ve kambiyo kârlarındaki artışa karşın, kredilerden ve menkul kıymetler portföyünden elde edilen faizlerdeki gerileme ve türev finansal işlemlerden kaynaklanan zararlar net kâr artışını sınırlandıran başlıca faktörler olmuştur.

Düzenlemeler alanında; bankacılık sektörüne yönelik temel alt düzenlemeler önceki yıllarda büyük ölçüde tamamlanmış olduğundan, 2010 yılında gerçekleştirilen düzenlemelerle genel olarak yeni ihtiyaçlar ışığında bankaların bilgi sistemlerine, kredi işlemlerine, likidite yeterliliğinin ölçülmesi ve değerlendirilmesine ilişkin mevcut düzenlemelerde değişiklikler yapılması yoluna gidilmiştir. Bankaların bilgi sistemlerine ilişkin mevzuat kapsamında, bilgi sistemlerinin ana sistemler olarak "birincil sistemler", yedek sistemler olarak "ikincil sistemler" başlıkları altında sınıflanması sağlanmış, kavramsal anlamda "iş sürekliliği" hususu ön plana çıkarılmıştır. Ayrıca, Basel-II standartlarının ülkemizde uygulanmasını teminen sermaye ölçümüne ve sermaye standartlarına ilişkin 2006/48/EC ve 2006/49/EC sayılı AB Direktifleri esas alınarak BDDK tarafından muhtelif düzenleme tasarımları hazırlanarak kamuoyu ve ilgili taraflarla paylaşılmıştır. Söz konusu tasarımlarda kredi riskinin ölçümüne ilişkin olarak sadece

standart yaklaşıma dayalı ölçüm metodolojisine yer verilmiş olup, içsel derecelendirmeye dayalı ölçüm metodolojisinin ilerleyen dönemlerde hayata geçirilmesi planlanmaktadır.

Sektörde meydana gelebilecek olası bir sistemik riske yönelik acil eylem planı hazırlanması ve riskin yönetilmesine ilişkin olarak Hazine Müsteşarlığı, BDDK, TMSF ve TCMB arasında imzalanan Finansal Sisteme İlişkin Sistemik Risk İşbirliği Protokolü kapsamında oluşturulan Sistemik Risk Koordinasyon Komitesi 2010 yılında faaliyetlerine başlamıştır. 2010 yılı içerisinde, ayrıca, bankalara yönelik bilgi sistemleri denetimi sonuçlarının elektronik ortamda yürütülmesine başlanmıştır.

Dış ilişkiler alanında, 2010 yılında BDDK, Ukrayna Merkez Bankası ve Makedonya Merkez Bankası ile bankacılık denetimi alanında bilgi paylaşımı ve işbirliğine dönük bir mutabakat zaptı imzalamıştır. Böylece, BDDK'nın mutabakat zaptı imzaladığı ülke sayısı 23'e ulaşmıştır.

Sermaye Piyasası

Küresel krizin Türkiye üzerindeki etkisinin azalmasıyla birlikte, sermaye piyasası göstergelerinde de önemli gelişmeler kaydedilmeye başlanmıştır. 2010 yılı Temmuz ayı itibarıyla, 2009 yılı sonuna göre İstanbul Menkul Kıymetler Borsasında (İMKB) işlem gören şirket sayısı 15 adet artarak 330'a yükselmiştir. Yıllar itibarıyla değerlendirildiğinde, 2010 yılının ilk yedi ayında gerçekleşen bu gelişme 2000 yılından sonra kaydedilen en yüksek artış olmuştur.

2008 yılı sonu itibarıyla yüzde 19,2 seviyesine kadar gerileyen piyasa kapitalizasyonunun GSYH'ya oranı, 2009 yılı sonu itibarıyla yüzde 36,8 ve 2010 yılı Temmuz ayı itibarıyla yüzde 40,6 seviyesine yükselmiştir. Benzer şekilde, İMKB'de işlem gören şirketlerin halka açık hisselerinin toplam piyasa değeri, 2008 yılı sonunda 61,6 milyar TL seviyesine kadar gerilemiş, 2009 yılı sonunda 124,3 milyar TL ve 2010 yılı Temmuz ayı itibarıyla 144 milyar TL'ye yükselmiştir. Bu dönemde, İMKB şirketlerinin halka açık hisselerindeki yabancı payı piyasa değeri bazında yüzde 66,7 seviyesinde gerçekleşmiştir.

Küresel krizin etkisinin azalmasının yanı sıra fon kurulumuyla ilgili Sermaye Piyasası Kurulunun gerçekleştirdiği düzenleme değişiklikleri çerçevesinde özellikle fon maliyeti ve fon arzının zamanlamasıyla ilgili getirilen esneklikler neticesinde menkul kıymet yatırım fonu sayısında 2010 yılı içinde önemli artışlar kaydedilmiştir. Nitekim, 2009 yılı sonunda 316 olan menkul kıymet yatırım fonu sayısı 2010 yılı Temmuz ayı itibarıyla 434 seviyesine çıkmıştır. Öte yandan, bu dönemde menkul kıymet yatırım fonları net aktif değeri 0,1 milyar TL azalarak 29,5 milyar TL seviyesinde gerçekleşmiştir.

Bireysel emeklilik fonlarında katılımcı sayısı 2010 yılı Temmuz ayı itibarıyla bir önceki yıl sonuna göre yüzde 9,7 oranında artarak 2,4 milyon katılımcıya ulaşmıştır. Bireysel emeklilik şirketlerinin yönetmiş oldukları fon büyüklüğü, 2009 yılı sonundaki 9,1 milyar TL seviyesinden 2010 yılı Temmuz ayında 10,7 milyar TL seviyesine yükselmiştir.

Sermaye piyasasında faaliyet gösteren diğer kurumlara bakıldığında, özellikle gayrimenkul değerlendirme şirket sayısındaki artış dikkat çekmektedir. Nitekim, 2008 yılı sonunda 50 olan gayrimenkul değerlendirme şirket sayısı 2009 yılı sonunda 63'e ve 2010 yılı Temmuz ayı itibarıyla 78'e yükselmiştir. Bu dönemde, 24 adet portföy yönetim şirketinin net aktif değeri 42,9 milyar TL seviyesinde gerçekleşmiştir.

2010 yılının ilk yedi ayında 2009 yılının aynı dönemine göre, ağırlıklı olarak Devlet İç Borçlanma Senetlerinin işlem gördüğü ikincil piyasalardan, Tahvil ve Bono Piyasası Kesin Alım-Satım Pazarı işlem hacmi yüzde 6,2, Repo-Ters Repo Pazarı işlem hacmi yüzde 5,4 oranında artış göstermiş ve sırasıyla 276,1 milyar TL ve 1.883,4 milyar TL olarak gerçekleşmiştir. Söz konusu dönemde hisse senetleri piyasası işlem hacmi yüzde 48,3 oranında artış göstererek 369,2 milyar TL'ye yükselmiştir.

Sermaye piyasasının derinliğini artıran birincil halka arzlardaki gelişmelere bakıldığında, 2009 yılı içindeki sadece 10 milyon TL'lik arzdan sonra 2010 yılı ilk yedi ayında 1.285 milyon TL'lik arz gerçekleştiği görülmektedir.

TABLO IV: 11- Sermaye Piyasalarına İlişkin Göstergeler

	2007	2008	2009	2010 Temmuz
Kurul Kaydındaki Şirketler (Adet)	593	570	548	564
İMKB Şirketleri (Adet)	332	323	322	337
İMKB'de İşlem Gören Şirketler (Adet)	319	317	315	330
İMKB Dışında İşlem Gören Şirketler (Adet)	13	6	7	7
Piyasa Değeri (Halka Açık Kısım, Milyon TL)	112 468	61 581	124 320	144 014
Yabancı Payı (Halka Açık Kısım, Yüzde)	72,37	67,46	67,29	66,68
Piyasa Kapitalizasyonu (Milyon TL)	335 948	182 025	350 761	416 513
Piyasa Kapitalizasyonu/GSYH (Yüzde) (1)	39,84	19,16	36,82	40,61
Aracı Kuruluşlar (Adet)	145	145	144	144
Aracı Kurumlar (Adet)	104	104	103	103
Bankalar (Adet)	41	41	41	41
Menkul Kıymet Yatırım Fonları (Adet)	297	340	316	434
Net Aktif Değer (Milyon TL)	26 381	23 979	29 608	29 473
Bireysel Emeklilik Fonları (Adet)	104	121	130	132
Şirket Sayısı (Adet)	10	12	13	13
Fon Katılımcı Sayısı (Adet)	1 576 273	1 933 266	2 203 886	2 418 504
Net Aktif Değer (Milyon TL)	4 566	6 373	9 097	10 655
Yabancı Yatırım Fonları (Adet)	60	80	77	74
Net Aktif Değer (Milyon TL)	90	54	58	52
Menkul Kıymet Yatırım Ortaklıkları (Adet)	33	34	33	33
Net Aktif Değer (Milyon TL)	689	553	712	716
Gayrimenkul Yatırım Ortaklıkları (Adet)	13	14	14	5 222
Net Aktif Değer (Milyon TL)	4 118	4 269	4 740	3 295
Girişim Sermayesi Yatırım Ortaklıkları (Adet)	2	2	2	2
Net Aktif Değer (Milyon TL)	174	141	153	156
Portföy Yönetim Şirketleri (Adet)	19	23	23	24
Net Aktif Değer (Milyon TL)	31 190	30 738	39 952	42 876
Bağımsız Denetim Şirketleri (Adet)	96	97	95	94
Gayrimenkul Değerleme Şirketleri (Adet)	26	50	63	78
Derecelendirme Kuruluşları (Adet)	8	8	9	9

Kaynak: SPK, Merkezi Kayıt Kuruluşu, TÜİK, İMKB, Emeklilik Gözetim Merkezi
(1) Piyasa Kapitalizasyonu/GSYH oranının 2010 yılı verisi Haziran ayı itibarıyla.

Serbest piyasada altının bir onsunun Londra satış fiyatı 2008 yılı sonu itibarıyla 803,8 ABD dolarından 2009 yılı sonu itibarıyla 1.130,2 ABD doları ve 2010 yılı Temmuz ayı itibarıyla 1.191,8 ABD dolarına yükselmiştir. Altın fiyatlarında görülen bu yüksek değerler İstanbul Altın Borsası işlem hacmine olumsuz yansımıştır. Nitekim, 2009 yılının ilk yedi ayında altın işlem hacmi 157 ton seviyesinden 2010 yılının aynı döneminde 73 ton seviyesine gerilemiştir.

Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsası (VOB) işlem hacmi 2010 yılının ilk yedi ayında 2009 yılının aynı dönemine göre yüzde 48,5 oranında artarak 249,5 milyar TL'ye ulaşmıştır. Söz konusu işlem hacminin yüzde 97,5'i, ağırlıklı olarak İMKB-30 endeksine dayalı sözleşmelerin işlem gördüğü endeks sözleşmelerinde gerçekleşmiştir. 1 Ekim 2010 tarihinden itibaren şirketlerin VOB'da yapacakları döviz işlemlerinden stopaj alınmamasının, dövize dayalı sözleşmelerin işlem hacminde belli bir artış sağlayacağı değerlendirilmektedir.

TABLO IV: 12- Sermaye Piyasası Hacmi

	2008	2009	Temmuz	
			2009	2010
(Milyon TL)				
Tahvil ve Bono Piyasası				
Kesin Alım-Satım Pazarı İşlem Hacmi	300 995	417 052	259 915	276 056
Repo-Ters Repo Pazarı İşlem Hacmi	2 935 317	2 982 531	1 786 751	1 883 380
Hisse Senetleri Piyasası				
İşlem Hacmi	332 615	482 534	248 904	369 163
Birincil Halka Arz Hasılatı Toplamı	2 373	10	0	1 285
Takasbank Borsa Para Piyasası				
İşlem Hacmi	38 059	38 468	20 121	27 641
Ödünç Pay Senedi Piyasası				
İşlem Hacmi	1 333	2 053	1 267	1 515
İstanbul Altın Borsası Altın Piyasası				
TL İşlem Hacmi	165	257	146	159
Dolar İşlem Hacmi (Milyon ABD Doları)	9 152	6 814	4 562	2 662
TL ve Dolar İşlem Hacmi (Ton)	334	227	157	73
Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsası				
İşlem Hacmi	207 963	334 173	168 010	249 468
İşlem Hacmi (Milyon Adet)	54 473	79 431	49 769	38 897
Dönem Sonu Açık Pozisyon (Adet)	209 382	188 976	341 753	306 119

Kaynak: SPK, İMKB, İstanbul Altın Borsası, VOB, Takasbank

Sigortacılık

2009 yılı sonu itibarıyla Türkiye'de sigortacılık ve bireysel emeklilik sektörlerinde toplam 57 şirket aktif olarak faaliyet göstermektedir. Aktif olan şirketlerden 33'ü hayat dışı, 10'u hayat, 13'ü hayat ve emeklilik ve 1'i de reasürans alanında faaliyet göstermektedir. Bunlara ek olarak sektörde, ruhsat sahibi olmakla birlikte faaliyette bulunmayan veya faaliyeti kamu otoritesi tarafından durdurulmuş 4 hayat dışı ve 1 hayat sigorta şirketi bulunmaktadır.

Dünya sigortacılık piyasasında brüt prim üretimi 2009 yılında yüzde 4,8 oranında azalarak 4.066 milyar ABD dolarına gerilemiştir. Brüt prim üretiminin yüzde 87'si gelişmiş ülkelerde yüzde 13'ü de gelişmekte olan ülkelerde gerçekleşmiştir. Türkiye 2009 yılında

dünya prim üretiminde binde 2 payla 36. sırada yer almıştır. Kişi başına prim üretiminde 2008 yılında 106,2 ABD doları ile 65. sırada yer alan ülkemizde 2009 yılında kişi başına 113 ABD doları prim üretilmiştir.

2009 yılında, hayat dışı sigortalarda yüzde 2,6 oranında gerileyen reel prim üretimi hayat sigortalarında yüzde 9,3 oranında artmıştır. Toplam prim üretimi reel bazda düşmesine rağmen poliçe ve sözleşme sayılarında 2009 yılında yüzde 14,5 oranında bir artış kaydedilmiştir. Öte yandan, 2003 yılında hayata geçen bireysel emeklilik sistemi, 2009 yılında da büyümeye devam etmiş, bir önceki yıl sonuna göre sözleşme sayısı yüzde 14 oranında ve sistemde biriken fon tutarı da yüzde 43 oranında artmıştır.

Türkiye’de sigortacılık sektöründeki potansiyeli değerlendiren yabancı sermayenin sektöre olan ilgisi devam etmektedir. 2009 yılı itibarıyla, sektördeki 62 şirketin 24’ü hayat dışı ve 19’u hayat ve emeklilik şirketi olmak üzere toplam 43 adedi doğrudan veya dolaylı olmak üzere yabancı ortaklı şirket kimliği kazanmıştır. Böylece Türk sigorta sektöründe sermayede yabancı payı yüzde 55’e ulaşmıştır.

TABLO IV: 13- Sigortacılık Sektörüne Ait Bazı Büyüklükler

	2007	2008	2009
Temel Büyüklükler (Milyar TL)			
Aktif Toplamı	23,4	27,9	33,4
Hayat Dışı Şirketler	11,4	13,0	14,9
Hayat/Emeklilik	10,8	13,5	16,9
Reasürans Şirketleri	1,2	1,4	1,6
Sermayede Yabancı Payı (Yüzde)	37,8	51,4	55,0
Hayat Dışı Şirketler	37,7	51,2	55,0
Hayat/ Emeklilik Şirketleri	38,1	51,9	54,8
Performans (Milyon TL)			
Net Dönem Karı	698	972	543
Hayat Dışı Şirketler	424	594	181
Hayat/Emeklilik Şirketleri	201	246	273
Reasürans Ş.	73	132	89
Net Kar (Zarar) / T. Aktif (Yüzde)	3,0	3,5	1,6
Net Kar (Zarar) / Öz Sermaye (Yüzde)	9,1	12,6	5,6
Teknik Göstergeler (Yüzde)			
Konservasyon Oranı (1)			
Hayat Dışı Şirketler	70,1	74,6	75,5
Hayat/ Emeklilik Şirketleri	92,4	92,0	89,4
Teknik Karlılık			
Hayat Dışı Şirketler	2,6	4,4	1,2
Hayat/ Emeklilik Şirketleri	12,7	-5,9	-5,2
Prim Artış Hızı			
Hayat Dışı Şirketler	15,4	6,3	3,9
Hayat/ Emeklilik Şirketleri	1,7	16,8	14,0

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı

(1) Bölüşmeli Treteler esas alınarak hesaplanmıştır.

Türkiye’de sigorta, bireysel emeklilik ve reasürans şirketlerinin konsolide bilançolarına göre sigortacılık sektörünün aktif toplamı, bir önceki yıla göre 2009 yılında yüzde 19,7 oranında artış göstererek 33,4 milyar TL’ye ulaşmıştır. Aktifler içinde cari varlıkların payı yüzde 75,9 iken uzun dönem varlıkların payı yüzde 24,1 oranındadır.

Sigortacılık sektörünün 2009 yılında net dönem karı, hayat dışı sigorta şirketlerindeki kar azalışının etkisiyle 543 milyon TL olarak gerçekleşmiştir. Böylece, sektörün net dönem karının toplam aktiflere oranı 2009 yılında yüzde 1,6 olmuştur. Aynı dönemde sektörün öz

sermaye karlılığı 2008 yılındaki yüzde 12,6 seviyesinden yüzde 5,6 oranına gerilemiştir. Sektörde hayat dışı ve hayat şirketlerinin konservasyon oranları sırasıyla yüzde 75,5 ve 89,4 oranında kaydedilirken, hasar-prim oranları 2009 yılında hayat dışı ve hayat şirketlerinde yüzde 80 olarak gerçekleşmiştir.

Ülkemizde, çoğunlukla finansal varlıklara yatırım yapan sigorta, reasürans ve bireysel emeklilik şirketlerinin 2009 yılında finansal varlıkları 9,7 milyar TL'ye ulaşmıştır. Devlet tahvili ve hazine bonosunun finansal varlıklar içindeki payı yüzde 86 oranında gerçekleşmiştir.

TABLO IV: 14- Finansal Varlıkların Yatırım Enstrümanlarına Göre Dağılımı

(Milyon TL)

	2005	2006	2007	2008	2009
Devlet Tahvili/Hazine Bonosu	5 513	4 350	5 244	7 576	8 318
Hisse Senedi	88	1 381	1 576	143	269
Yatırım Fonu	100	71	90	134	179
Diğer	1 002	888	968	899	899
Toplam	6 703	6 690	7 878	8 752	9 665

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı

Sigorta şirketlerinin direkt prim üretimi, kriz yılları hariç milli gelir artışının üzerinde büyürken, küresel krize rağmen 2009 yılında yüzde 5,5 oranında artış göstererek 12,2 milyar TL düzeyine yükselmiştir. Sigorta dallarında üretilen poliçe sayısı 2009 yılında bir önceki yıla göre yüzde 14,5 oranında artarak 41,2 milyon adet olmuştur. Branşlar bazında direkt prim üretimi içindeki payları incelendiğinde, hayat dışı branşlarda hastalık/sağlık, kara araçları, kara araçları sorumluluk ile yangın ve doğal afetler branşlarının her birinin payının yüzde 10'un üzerinde olduğu görülmektedir.

TABLO IV: 15- Sigortacılık Sektöründe Direkt Prim Üretimleri

	(Milyon TL)			(Yüzde Dağılımı)			(Yüzde Değişim)	
	2007	2008	2009	2007	2008	2009	2008	2009
Sigorta Dalları	2007	2008	2009	2007	2008	2009	2008	2009
Hayat	1 331	1 565	1 822	12,4	13,5	14,9	17,6	16,4
Hayat Dışı	9 370	9 995	10 371	87,6	86,5	85,1	6,7	3,8
Hastalık/Sağlık	1 164	1 288	1 345	10,9	11,1	11,0	10,7	4,4
Kaza	428	503	536	4,0	4,4	4,4	17,5	6,6
Kara Araçları	3 182	2 840	2 652	29,7	24,6	21,8	-10,8	-6,6
Hava Araçları	24	31	57	0,2	0,3	0,5	29,2	83,9
Su Araçları	71	99	111	0,7	0,9	0,9	39,4	12,1
Nakliyat	280	305	254	2,6	2,6	2,1	8,9	-16,7
Yangın ve Doğal Afetler	1 640	1 785	1 877	15,3	15,4	15,4	8,8	5,2
Genel Zararlar	730	774	901	6,8	6,7	7,4	6,0	16,4
Kara Araçları Sorumluluk	1 578	2 007	2 205	14,7	17,4	18,1	27,2	9,9
Hava Araçları Sorumluluk	30	31	46	0,3	0,3	0,4	3,3	48,4
Genel Sorumluluk	182	226	246	1,7	2,0	2,0	24,2	8,9
Kredi	13	34	27	0,1	0,3	0,2	161,5	-20,6
Emniyeti Suistimal	0	0	14	0,0	0,0	0,1	0,0	-
Finansal Kayıplar	20	40	63	0,2	0,3	0,5	100,0	57,5
Hukusal Koruma	28	32	37	0,3	0,3	0,3	14,3	15,6
Toplam	10 701	11 560	12 193	100,0	100,0	100,0	8,0	5,5

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı

Ülkemizde, 2009 yılında prim üretiminin yüzde 70'i acenteler, yüzde 12'si banka acenteleri ve yüzde 11'i brokerler aracılığıyla; yüzde 6'sı da doğrudan şirketler tarafından gerçekleştirilmiştir.

2003 yılında uygulaması başlatılan ve katılımcı sayısının 1.988 bin kişiye, toplam birikim tutarının ise 9,1 milyar TL'ye ulaştığı bireysel emeklilik sistemi, 2009 yılında küresel krize rağmen gelişimini sürdürmüştür. Aynı yılda sözleşme sayısı yüzde 14 oranında artarken birikim tutarı ve katkı payı tutarındaki artış sırasıyla yüzde 42,6 ve yüzde 25,4 oranında gerçekleşmiştir. Bireysel emeklilikte toplam katılımcı sayısının yüzde 77'si bireysel, yüzde 23'ü de grup katılımcılarından oluşmaktadır.

Deprem bölgesinde bulunan ülkemizde deprem sonrasında devletin ve vatandaşların yükünü hafifletmeye yönelik olarak uygulamaya konulan zorunlu deprem sigortası, 2009 yılı sonu itibarıyla toplam 15,1 milyon konutun ancak yüzde 22,8'ine uygulanmış bulunmaktadır. Birinci derece deprem bölgesi olan Marmara Bölgesinde sigortalılık oranı yüzde 32,3'e ulaşmıştır. Doğal Afet Sigortaları Kurumu (DASK) tarafından kuruluşundan itibaren toplam 263 depremde 20 milyon TL'ye yakın hasar ödemesi yapılmıştır.

Tarım sektöründeki risklerin teminat altına alınması amacıyla 5363 sayılı Kanunla uygulanmaya başlanılan tarım sigortasında, şirketler riski ve primi havuza devretmekte, devlet her yıl Bakanlar Kurulu tarafından yeniden belirlenen prim desteği sağlamakta, şirketlerin eşit hisse ile ortak oldukları havuz (TARSİM) tarafından işlemler yürütülmektedir. Bu kapsamda 2009 yılında 306.770 adet poliçeyle 120,3 milyon TL prim üretilmiş, 89,4 milyon TL tazminat ödemesi yapılmıştır. Bu uygulamayla 94.675 çiftçi, 5,6 milyon hektar tarım alanı ve 112.202 adet hayvan, devlet destekli tarım sigortası kapsamına alınmış bulunmaktadır.

2007 yılında 5684 sayılı Sigortacılık Kanununun yürürlüğe girmesinin ardından hazırlanmaya başlanılan ikincil mevzuat düzenlemeleri büyük ölçüde tamamlanmış ve 2009 yılı daha ziyade uygulamanın izlendiği bir yıl olmuştur. Böylece AB mevzuatıyla uyumlu bir temele kavuşan sigortacılık sektörünün 2010 yılında Türkiye ekonomisinin hızlı büyümesiyle birlikte yeniden bir ivme kazanması beklenmektedir.

BDDK Gözetimindeki Banka Dışı Finansal Kuruluşlar

5411 sayılı Bankacılık Kanunu uyarınca düzenleme ve denetimi BDDK tarafından yerine getirilmekte olan banka dışı mali kuruluşlar kapsamında 2010 yılı Haziran ayı sonu itibarıyla toplam 143 adet finansal kiralama, faktoring, tüketici finansman ve varlık yönetim şirketi faaliyet göstermektedir.

2010 yılının ilk yarısında faaliyette bulunan finansal kiralama şirketlerinin sayısı 2009 yılı sonuna göre bir adet azalarak 46'ya gerilemiştir. Söz konusu şirketlerin toplam aktif büyüklüğü ise, finansal kiralama alacaklarındaki daralmaya bağlı olarak yüzde 3,1 oranında azalışla 14,2 milyar TL'ye gerilemiştir. 2010 yılı Haziran ayı itibarıyla sektör, GSYH içerisinde yüzde 1,4 paya sahiptir.

Finansal kiralama alacaklarının sektörel dağılımına bakıldığında; 2010 yılının ilk yarısında sırasıyla hizmetler ve imalat sanayi kesimi ağırlıklı yapının önemli bir değişiklik göstermediği görülmektedir. 2010 yılı Haziran ayı itibarıyla finansal kiralama alacaklarının yüzde 49,1'i hizmetler kesimine, yüzde 46,4'ü imalat sanayine ait bulunmaktadır. Hizmetler kesiminde, toplam alacaklar içerisindeki payı 11,5 puan azalışla yüzde 5,5'e gerileyen taşımacılık, depolama ve haberleşme sektörüyle, payı 8,6 puan artışla 20,4'e

yükselen inşaat sektörü dikkat çekmektedir. 2009 yılı sonunda yüzde 12,3 seviyesinde olan finansal kiralama şirketlerinin alacaklarının takibe dönüşüm oranı ise 2010 yılı Haziran ayında yüzde 13,4'e yükselmiştir.

2010 yılının ilk yarısında finansal kiralama şirketlerinin pasif kalemleri arasında en önemli kalemler niteliğindeki özkaynaklar, ödenmiş sermayedeki ve kâr yedeklerindeki artışların etkisiyle yüzde 5 oranında artarken alınan krediler kalemi yüzde 6 oranında azalmıştır. 2010 yılının ilk yarısında finansal kiralama şirketlerinin net dönem kârı, kiralama gelirlerindeki azalışa rağmen finansman giderlerindeki gerilemenin etkisiyle bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 22,2 oranında artarak 268,3 milyon TL'ye yükselmiştir.

2010 yılının ilk yarısında faaliyette bulunan faktoring şirketlerinin sayısı 3 adet artarak 81'e, personel sayısı ise 2.959'dan 3.229'a yükselmiştir. 2010 yılı Haziran ayı itibarıyla, 2009 yılı sonuna göre, faktoring şirketlerinin toplam aktif büyüklüğü yüzde 17,6 oranındaki artışla 12,3 milyar TL'ye ulaşmıştır. Bu şirketlerin aktiflerinin GSYH'ya oranı yüzde 1,2 olarak gerçekleşmiştir. Aktif büyümesinde, yüzde 24 oranında artış göstererek 10,4 milyar TL'ye ulaşan faktoring alacakları belirleyici olmuştur.

2010 yılının ilk yarısında gerçekleştirilen faktoring işlemlerinin sektörel dağılımına bakıldığında, alacakların yüzde 69,9'unun imalat sanayi, yüzde 26,3'ünün hizmetler ve yüzde 1,6'sının tarım sektörüne ilişkin olduğu görülmektedir. Faktoring şirketlerinin alacaklarının takibe dönüşüm oranı 2010 yılının ilk yarısında azalarak yüzde 5,9'dan yüzde 4,7'ye gerilemiştir.

Faktoring şirketlerinin pasif kompozisyonuna bakıldığında ise bilançonun temelde mali borçlar ve özkaynaklar ile finanse edildiği görülmektedir. 2010 yılının ilk yarısında mali borçların payı yüzde 72,4'ten yüzde 75,4'e yükselirken, özkaynakların payı yüzde 24,2'den yüzde 21,5'e gerilemiştir. Bu dönemde sektörün yabancı kaynak kullanımı artarken, 2009 yılında 7,6 milyar TL olan sektörün kullandığı kredi miktarı 9,3 milyar TL'ye yükselmiştir. 2010 yılının ilk yarısında faktoring şirketlerinin net dönem kârı bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 23 oranında artarak 193,7 milyon TL'ye yükselmiştir.

2010 yılı Haziran ayı itibarıyla tüketici finansmanı şirketi sayısı 2009 yılı sonuna göre değişmeyerek 10 adet olarak gerçekleşmiştir. 2010 yılının ilk yarısında tüketici finansmanı şirketlerinin toplam aktif büyüklüğü yüzde 3,7 oranında artışla 4,7 milyar TL'ye ulaşmıştır. 2010 yılı Haziran ayı itibarıyla söz konusu şirketlerin toplam aktiflerinin GSYH'ya oranı yüzde 0,5'tir. Aktif büyümesinde, yüzde 39,2'lik bilanço payına sahip olan ve yüzde 16,9 oranında artış göstererek Haziran ayı itibarıyla 1,8 milyar TL'ye ulaşan tüketici kredileri belirleyici olmuştur.

2010 yılı Haziran ayı itibarıyla 4 milyar TL ile hizmetler sektörü tüketici finansman şirketlerinin kredilerinden en fazla pay alan sektör iken; kesimler itibarıyla bakıldığında kredilerin yüzde 50,2'lik bölümünün hanehalkları ile KOBİ niteliği taşımayan bireysel işletmelere, yüzde 29,7'lik bölümünün ise KOBİ'lere kullandırıldığı görülmektedir. Tüketici finansman şirketlerinin alacaklarının takibe dönüşüm oranı 2009 yılı sonunda yüzde 9,6 iken, 2010 yılının ilk yarısında yüzde 7,5'e gerilemiştir.

Tüketici finansman şirketlerinin pasif tarafında ise yüzde 76,2'lik pay ile mali borçlar en önemli finansman kalemi olarak ağırlığını sürdürmektedir. 2010 yılının ilk yarısında tüketici finansman şirketlerinin net dönem kârı bir önceki yılın aynı dönemine göre finansman giderlerindeki düşüşün etkisiyle yedi kat artış göstererek 29,2 milyon TL'ye yükselmiştir.

2010 yılı Haziran ayı itibarıyla 6 adet varlık yönetim şirketi faaliyet göstermektedir. 2010 yılının ilk yarısında varlık yönetim şirketlerinin aktif toplamı yüzde 36,3 oranında artarak 484,5 milyon TL'ye yükselmiştir. Bu dönemde özellikle varlık yönetim şirketleri tarafından devralınan kredilerdeki artış dikkat çekmektedir. Söz konusu krediler 2008 yılı sonunda 17,9 milyon TL iken, 2009 yılı sonunda 190,2 milyon TL'ye, 2010 yılı Haziran ayında ise 236,9 milyon TL'ye ulaşmıştır. Kaynak yapısına bakıldığında ise, varlık yönetim şirketlerinin kullandığı kredilerin 2010 yılının ilk yarısında yüzde 42,3 oranında artarak 310,3 milyon TL'ye, özkaynakların ise yüzde 18,9 oranında artarak 150,5 milyon TL'ye yükseldiği görülmektedir. 2009 yılının ilk yarısında 5,3 milyon TL zarar eden varlık yönetim şirketleri, 2010 yılının ilk yarısında 27,4 milyon TL tutarında kâr etmiştir.

2. Temel Amaç ve Hedefler

Kaynakları yatırıma yönlendirecek araç çeşitliliğine ve mali derinliğe sahip, uluslararası standartlarda düzenleme ve denetimi yapılan ve uluslararası seviyede rekabet edebilen bir finansal sistem amaçlanmaktadır.

Finansal piyasalarda güven ve istikrarın artırılması amacıyla; finansal piyasalar daha etkin izlenecek, sistemik risk yönetiminin etkinliği artırılacak ve yurt içi ve yurt dışı ilgili mercilerle işbirliği geliştirilecektir.

Yayımlanan İstanbul Uluslararası Finans Merkezi Stratejisi ve Eylem Planı doğrultusunda İstanbul'un uluslararası finans merkezi haline getirilmesi hedeflenmektedir.

KUTU: 2-İstanbul Uluslararası Finans Merkezi

İstanbul'un uluslararası bir finans merkezi haline getirilmesi politikası 2007-2013 yıllarını kapsayan Dokuzuncu Kalkınma Planında yer almıştır. Bu politikaya ilişkin çalışmalar, 2009 Yılı Programında İstanbul Uluslararası Finans Merkezi (İFM) projesine yönelik strateji oluşturulmasına dair bir tedbire yer verilmesiyle hız kazanmıştır. Bu tedbir çerçevesinde oluşturulan İFM Stratejisi ve Eylem Planı 2 Ekim 2009 tarihinde Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

İFM Stratejisi ve Eylem Planında, uluslararası standartlarda işleyen bir hukuk altyapısının oluşturulmasına; finansal ürün ve hizmet çeşitliliğinin artırılmasına; vergi sisteminin basitleştirilmesine ve etkinleştirilmesine; düzenleyici ve denetleyici çerçevenin geliştirilmesine; fiziksel ve teknolojik altyapının güçlendirilmesine; nitelikli insan kaynağı ihtiyacını karşılayacak bir eğitim altyapısının sağlanmasına; dünya ölçeğinde tanıtım ve izleme yapacak bir organizasyon yapısının oluşturulmasına yönelik öncelik ve eylemler belirlenmiştir.

İFM çalışmalarının eşgüdüm içerisinde yürütülebilmesi ve desteklenmesi amacıyla, 1 Mayıs 2010 tarihinde Resmi Gazetede yayımlanan 2010/11 sayılı Başbakanlık Genelgesiyle İFM idari yapılanması oluşturulmuştur. Bu çerçevede, İFM Yüksek Konseyi, İFM Ulusal Danışma Kurulu, İFM Koordinatörlüğü, 8 adet çalışma komitesi ve Yüksek Konseye tavsiyede bulunmak üzere İFM Uluslararası Danışma Konseyi kurulmuştur. Genelgede İFM Yüksek Konseyinin ilgili bakanlardan oluşması, İFM Ulusal Danışma Kurulunun ağırlıklı olarak finans sektöründen olmak üzere kamu ve özel kuruluşların 24 üst düzey temsilcisinden oluşması ve İFM Koordinatörlüğü görevini Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığının yürütmesi öngörülmüştür.

9 Haziran 2010 tarihinde İstanbul'da, İFM Yüksek Konseyi ve İFM Ulusal Danışma Kurulu ilk toplantısını yapmış ve İFM Çalışma Komiteleri Çalışma Usul ve Esasları kabul edilmiştir. Bu usul ve esaslar çerçevesinde, komiteler, İstanbul'un uluslararası bir finans merkezi haline getirilmesi amacıyla teknik çalışmalar yürütmeye başlamıştır.

İFM Stratejisi ve Eylem Planında yer alan 71 eylemin beşi sonuçlandırılmış 11 eylemde önemli mesafe alınmıştır.

3. Politika Öncelikleri ve Tedbirler

Öncelik / Tedbir	Sorumlu Kuruluş	İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Süre	Yapılacak İşlem ve Açıklama
Öncelik 16. Yeni piyasa ve ürünler geliştirilecek, mali sistemin kurumsal ve fonksiyonel bazda derinleşmesi sağlanacaktır.				
Tedbir 39. Sermaye Piyasası Kanununda değişiklik yapılacaktır.	SPK	Maliye Bakanlığı, DPT, Hazine Müsteşarlığı, TCMB, BDDK, TBB, TKBB	Mart Sonu	AB düzenlemeleri ve küresel piyasalardaki gelişmeler çerçevesinde, sermaye piyasalarının geliştirilmesi ve rekabet gücünün artırılması amacıyla hazırlanmakta olan Kanun değişikliği taslağı TBMM'ye sevk edilecektir.
Tedbir 40. Körfez ülkelerinde oluşan sermaye birikiminden yararlanmak amacıyla mali araçlar geliştirilecektir.	SPK	Maliye Bakanlığı, Hazine Müsteşarlığı, TCMB, BDDK, TBB, TKBB	Aralık Sonu	Körfez ülkelerinde işlem gören finansal araçlar incelenerek, ülkemizdeki varlık sınıfları açısından uygulanabilir nitelikte olanların düzenlenmesine yönelik çalışmalar yapılacaktır. Ayrıca, vergisel düzenlemeler kapsamında Maliye Bakanlığıyla çalışmalara devam edilecektir.
Tedbir 41. 1567 sayılı Türk Parası Kıymetini Koruma Hakkında Kanun günümüz koşullarına uygun hale getirilecektir.	Hazine Müsteşarlığı	Adalet Bakanlığı, TCMB, BDDK, SPK	Aralık Sonu	1567 sayılı Kanundaki ceza maddelerinin meri kambiyo mevzuatı hükümleri çerçevesinde daha somut ve ayrıntılı olarak yeniden belirlenmesi ve yeni ihtiyaçları kapsama alacak şekilde değiştirilmesi amacıyla kanun tasarısı taslağı hazırlanacak ve Başbakanlığa gönderilecektir.
Öncelik 17. Finansal piyasalarda güven ve istikrarı güçlendirmeye yönelik çalışmalar hızlandırılacaktır.				
Tedbir 42. Devlet iç borçlanma senetleri ve likidite senetleri kaydıleştirilecektir.	SPK	Hazine Müsteşarlığı, TCMB, BDDK, MKK, İMKB, Takasbank, TBB, TSPAKB, ilgili diğer kuruluşlar	Aralık Sonu	DİBS'lerin konu edildiği repo-ters repo işlemlerinin kaydi sisteme entegrasyonu hususuna yönelik işlem esasları ile gerekli mevzuat değişikliklerine yönelik yürütülen çalışmalar sonuçlandırılacaktır. DİBS'lere ilişkin olarak adli ve idari mercilerce tedbir, haciz ve benzeri adli ve idari taleplerin doğrudan Merkezi Kayıt Kuruluşuna (MKK) iletilmesi durumunda, ortaya

				çıkabilecek hukuki belirsizliklerin giderilmesine yönelik olarak hazırlanmış olan Kanun değişikliği taslağı TBMM'ye sevk edilecektir.
Tedbir 43. Müşteri haklarının gözetilmesine yönelik uygulamalar güçlendirilecektir.	BDDK	İlgili kuruluş ve meslek birlikleri	Aralık Sonu	Müşterilerin bilinçlendirilmesi programlarına ağırlık verilecek, müşteri ihbar ve şikayetlerinin çözülme süreci iyileştirilecektir.
Öncelik 18. Finansal sektörün düzenleme ve denetimi uluslararası standartlara uygun olarak geliştirilecektir.				
Tedbir 44. AB Finansal Ürün Piyasaları Direktifine uyum sağlanacaktır.	SPK		Aralık Sonu	AB Finansal Ürün Piyasaları Direktifine uyum kapsamında finansal araçlara ilişkin düzenlemelerin uyumlaştırılmasına yönelik gerekli hukuki düzenlemeler yapılacaktır. Direktife uyum kapsamında, Kanunun yürürlük tarihine bağlı olmaksızın, sermaye piyasasında yatırımcıların sınıflandırılmasına yönelik ikincil düzenlemeler yapılacaktır.
Tedbir 45. BDDK yetki alanında yer alan kuruluş, piyasa ve araçlara yönelik düzenleyici çerçevenin esnekliği ve etkililiği artırılacak, kapsamı genişletilecektir.	BDDK	Hazine Müsteşarlığı, SPK	Aralık Sonu	İyi düzenleme ilkesi çerçevesinde düzenlemeler günün koşullarına göre gözden geçirilecek, BDDK'nın yetkisi kapsamında bulunan tüm kuruluş, piyasa ve araçların ihtiyatlı yaklaşımla düzenleme ve denetime konu edilmesi sağlanacak, yeni yaklaşım ve araçlar ışığında denetimin etkinliği ve etkililiği artırılacaktır.
Tedbir 46. Uluslararası Sigorta Denetçileri Birliğinin (IAIS) 28 adet ana ilkesine aşamalı olarak uyum sağlanacaktır.	Hazine Müsteşarlığı	-	Aralık Sonu	Bu konuyla ilgili çalışmalar devam etmekte olup; ICP 27 Sahtekarlık, ICP 10 İç kontrol ve ICP 11 Piyasa analizi üzerine düzenlemeler tamamlanmak üzeredir. Ayrıca, ICP 28 Kara para aklamanın engellenmesi, terörizmin finansmanı ile mücadele ve ICP 26 Kamunun bilgilendirilmesi açıklık ve şeffaflık prensiplerine de uyum sağlanması planlanmaktadır.
Tedbir 47. Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi	Hazine Müsteşarlığı	SPK, Emeklilik Gözetim Merkezi,	Aralık Sonu	Bireysel emeklilik sistemiyle ilgili olarak uygulamada ortaya çıkan sorunların

Kanununda değişiklik yapılacaktır.		TSRŞB		giderilmesi amacıyla 4632 sayılı Kanunda değişiklikler yapan tasarı taslağı Başbakanlığa sevk edilecektir.
Öncelik 19. İstanbul Uluslararası Finans Merkezi Projesi uygulamaya konulacaktır.				
Tedbir 48. İstanbul Uluslararası Finans Merkezi (İFM) Stratejisi ve Eylem Planı uygulaması takip edilecektir.	İFM Koordinatörlüğü	İlgili Bakanlık ve Kamu Kuruluşları, İlgili Birlikler, Sektör Kuruluşları, STK'lar	Aralık Sonu	2 Ekim 2009 tarihli Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren İFM Stratejisi ve Eylem Planında yer alan eylemler takip edilerek, bu eylemlerin belirlenen takvim doğrultusunda hayata geçirilmesi sağlanacaktır.

E. ENERJİ VE ULAŞTIRMA ALTYAPISININ GELİŞTİRİLMESİ

ENERJİ

1. Mevcut Durum

Dünyada 2008 yılının ikinci yarısından itibaren etkisini göstermeye başlayan ve 2009 yılında da devam eden ekonomik daralma, aynı yıllarda enerji sektörünün büyümesini önce yavaşlatmış, sonra durdurmuştur. 2010 yılı ise, ekonomide olduğu gibi enerji sektöründe de toparlanmanın ve büyümenin gözlendiği bir yıl olmuştur. 2008 yılında 108,3 milyon ton petrol eşdeğeri (MTEP) olarak gerçekleşen Türkiye birincil enerji tüketimi, 2009 yılında yüzde 4,4 oranında bir düşüş yaşayarak 103,5 MTEP'e gerilemiştir. 2010 yılında ise, ekonomideki iyileşmeye paralel biçimde talebin yeniden yükseldiği gözlenmektedir, sene sonunda toplam birincil enerji tüketim değerinin 108,2 MTEP olarak gerçekleşmesi ve 2008 yılı değerine ulaşması beklenmektedir.

2010 yılı toplam birincil enerji üretiminin de benzer bir gelişim göstereceği tahmin edilmektedir. 2009 yılında küçük bir artış (yüzde 0,9) göstererek 30,5 MTEP olan birincil enerji arzının, 2010 yılında yüzde 0,8 oranında büyümeyle 30,8 MTEP'e ulaşması beklenmektedir. Birincil enerji arzı artmakla birlikte, üretimin tüketimi karşılama oranında bir gelişme gözlenmemektedir. 2008 yılında yüzde 28,0 ve 2009 yılında yüzde 29,5 olan üretimin tüketimi karşılama oranının, 2010 yılında yüzde 28,5 düzeyinde kalacağı öngörülmektedir. Bu veriler, Türkiye'nin enerji dış bağımlılığının yüzde 70'ler seviyesinde olduğunu ve ülkemizde enerji arz güvenliğinin yeterince sağlanamadığını göstermektedir.

2008 yılından bu tarafa Türkiye birincil enerji tüketiminde en büyük pay doğal gaz kaynağına aittir. 2009 yılında 32,8 MTEP (35,8 milyar m³) olan doğal gaz tüketiminin 2010 yılında 35,5 MTEP olması ve doğal gazın toplam birincil enerji tüketimi içindeki payının yüzde 32,8 olarak gerçekleşmesi beklenmektedir. Tüketilen doğal gazın önceki üç senede olduğu gibi 2010 yılında da yaklaşık yarısının elektrik üretiminde kullanılacağı ve doğal gaz kullanımının 2010 yılındaki sektörel dağılımının yüzde 52 elektrik, yüzde 27 sanayi, yüzde 20 konut ve yüzde 1 diğer olarak gerçekleşeceği öngörülmektedir.

Yerli üretimi düşük seviyelerde seyreden ve büyük oranda ithal edilen doğal gaz kaynağına bu ölçüde bağımlı olunması, önemli bir arz güvenliği riski oluşturmaktadır. Arz

güvenliği sorununun aşılması için öncelikle yerli kaynakların daha fazla değerlendirilmesi, sonrasında hem ithal enerji kaynaklarının hem de ithal edilen kaynağın getirildiği ülkelerin çeşitlendirilmesi gerekmektedir.

Elektrik tüketimi de genel enerji tüketimine benzer bir seyir izlemektedir. 2008 yılında 198,1 milyar kWh olarak gerçekleşen elektrik talebi, ekonomik krizin etkisiyle 2009 yılında son 30 yılın en düşük oranlı büyümesini (yüzde -2) göstererek 194,1 milyar kWh'e gerilemiştir. 2010 yılında ise elektrik talebinin 2009 yılına göre yüzde 7,5 oranında büyümesi ve 208,7 milyar kWh'e ulaşması beklenmektedir. Bütün sektörlerin söz konusu talep artışına katkısı bulunmakla birlikte, en büyük artışın sanayideki elektrik kullanımında yaşandığı görülmektedir.

2009 ve 2010 yıllarında Türkiye'de hidrolojik şartların iyileşmesi ve barajların doluluk oranlarının yükselmesi, hidrolik kaynakların elektrik üretimindeki payını gözle görülür biçimde artırmıştır. 2008 yılında 33,3, 2009 yılında ise 36,0 milyar kWh olan hidroelektrik üretiminin 2010 yılında 53,0 milyar kWh'e yükselmesi beklenmektedir. Tamamen yerli bir kaynak olan hidroelektrik üretiminin bu yüksek artışı, bir yandan arz güvenliğinin sağlanmasına önemli bir katkı yapmakta, diğer yandan da üretim maliyeti nispeten yüksek olan akaryakıtı dayalı santrallerin elektrik üretimindeki payını azaltmaktadır. 2008 yılında 7,5 milyar kWh olan akaryakıtı dayalı elektrik üretimi 2009 yılında 4,8 milyar kWh'e düşmüş olup, bu değer 2010 yılında 5,5 milyar kWh olacağı tahmin edilmektedir. Doğal gazın elektrik üretimindeki payının 2009 yılındaki yüzde 49,3'ten 2010 yılında yüzde 45,2'ye düşeceği öngörülmektedir. Linyit hariç diğer kaynakların elektrik üretimindeki paylarında ise önemli bir değişiklik beklenmemektedir.

18 Mayıs 2009 tarih ve 2009/11 sayılı Yüksek Planlama Kurulu (YPK) Kararı olarak yayımlanan "Elektrik Enerjisi Piyasası ve Arz Güvenliği Stratejisi Belgesi", Türkiye'nin uzun dönemli elektrik kaynak kullanım hedeflerini ortaya koymakta ve atılması planlanan adımları tadat ederek sektöre yol göstermektedir. Bu belgeye göre, nükleer enerjinin 2020 yılına kadar elektrik üretimi içindeki payının yüzde 5 oranına ulaşması öngörülmüştür. Bu hedefe ulaşmak ve nükleer enerjinin elektrik amaçlı kullanımına imkân sağlamak üzere 2010 yılında çalışmalara devam edilmiştir. Bu çerçevede, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti İle Rusya Federasyonu Hükümeti Arasında Türkiye Cumhuriyeti'nde Akkuyu Sahasında Bir Nükleer Güç Santralinin Tesisine ve İşletimine Dair İşbirliğine İlişkin Anlaşmanın Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun" 21 Temmuz 2010 tarih ve 27648 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Söz konusu Anlaşma ve Kanun ile, Mersin-Akkuyu'da bir nükleer santral kurulması ve işletilmesi çalışmaları resmî bir nitelik kazanmıştır. Anlaşma kapsamında Akkuyu sahasında toplam kurulu gücü 4.800 MW olan dört ünite üçüncü nesil basınçlı su reaktörlerinden VVER 1200 tipi (AES 2006 tasarımı) nükleer santral kurulması ve 60 yıl süre ile işletilmesi planlanmaktadır. Anlaşmaya göre, Türkiye Elektrik Ticaret ve Taahhüt A.Ş. (TETAŞ) ile proje şirketi arasında bir elektrik satın alma anlaşması imzalanması öngörülmektedir. Buna göre TETAŞ, nükleer santralin ilk iki ünitesinin ürettiği elektriğin yüzde 70'ini, son iki ünitesinin ise yüzde 30'unu, ünitelerin işletmeye geçmesinden itibaren 15 yıl boyunca satın alacaktır. Proje şirketi, kalan miktarı serbest piyasada satacaktır.

2010 yılında, 5346 sayılı Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Elektrik Enerjisi Üretimi Amaçlı Kullanımına İlişkin Kanunun sunduğu finansal teşvik imkânlarının bir sonucu olarak, yenilenebilir enerji kaynaklarından elektrik üretiminin gelişimi devam etmiştir.

Jeotermal kaynağı için bugüne kadar lisans verilen 11 projenin toplam kurulu gücü 277 MW olup, 2010 yılı sonunda jeotermal enerji kurulu gücünün 95 MW'a ulaşacağı tahmin edilmektedir. Rüzgâr enerjisi kurulu gücünün ise, 2010 yılında yaklaşık 400 MW'lık bir kapasite artışıyla 1.200 MW'a yükseleceği öngörülmektedir. Rüzgâr tesisleri için bugüne kadar lisans verilen 91 projenin toplam kurulu gücü 3.344 MW olup, lisans alan projelerin gerçekleşme oranı yüzde 35 seviyesindedir.

Diğer yandan, Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu (EPDK)'na başvurusu tamamlanmış ve lisans almak için bekleyen çok sayıda rüzgâr projesi vardır. Bu projelerin birçoğu aynı bölge ve/veya aynı trafo merkezi için başvuruda bulunmuştur. Aynı bölge ve/veya aynı trafo merkezi için birden fazla başvurunun bulunması durumunda, sisteme bağlanacak olan/olanları belirlemek için yapılacak yarışmanın esas ve usullerini tespit eden Rüzgâr Enerjisine Dayalı Üretim Tesisi Kurmak Üzere Yapılan Lisans Başvurularına İlişkin Yarışma Yönetmeliği, 22 Eylül 2010 tarih ve 27707 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu yönetmeliğin yayımlanmasından sonra, rüzgâr projeleri için yarışmalar düzenlenmesi ve ilerleyen süreçte daha çok sayıda rüzgâr projesinin lisanslandırılması beklenmektedir.

Enerji üretiminden iletimine, dağıtımından kullanımına kadar olan bütün süreçlerde verimliliğin artırılması, israfın önlenmesi ve enerji yoğunluğunun hem sektörler hem de makro düzeyde azaltılması da Türkiye enerji sektörünün en önemli gündem maddelerinden birisidir. Yapılan hesaplamalara göre sanayi, binalar ve ulaştırma sektörlerinde yapılacak verimlilik uygulamalarıyla hem genel enerji hem de elektrik tüketimlerinin yüzde 20-25 oranında düşürülmesi mümkün görülmektedir. Enerji verimliliği faaliyetlerinde bütün taraflar için bir yol haritası niteliğinde tasarlanan Enerji Verimliliği Strateji Belgesinin hazırlık çalışmalarında son aşamaya gelinmiştir. Belgenin bir YPK Kararı eki olarak yayımlanması planlanmaktadır.

25 Ekim 2008 tarih ve 27035 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren Enerji Kaynaklarının ve Enerjinin Kullanımında Verimliliğin Artırılmasına Dair Yönetmelik ile, sanayide yapılacak enerji verimliliği çalışmalarını desteklemek üzere "verimlilik artırıcı proje" (VAP) ve "gönüllü anlaşma" modelleri yürürlüğe konulmuştur. VAP desteklerinde, hazırladıkları dokümanlarla Enerji Verimliliği Koordinasyon Kurulu (EVKK) onayı alan sanayi tesisleri, yaptıkları yatırımlar belli bir maliyeti aşmadığı sürece bu yatırımların yaklaşık yüzde 20'sini devletten geri alabilmektedirler. Bu kapsamda Türkiye genelinde 2009 yılında 17 projeye, 2010 yılında ise 15 projeye toplam 2 Milyon TL'yi aşan destek sağlanmıştır. Uygulama geliştikçe toplam destek miktarının artacağı öngörülmektedir.

Ulusal elektrik pazarlarının liberalleşmesini takiben, günümüzde enterkonneksiyon hatları bölgesel ve kıtasal pazarların oluşturulması amacıyla kullanılmakta ve enterkonneksiyonlardan maksimum faydanın sağlanması hedeflenmektedir. Ülkemiz de, Avrupa Enterkonnekte Sistemi (UCTE) ile senkron-paralel çalışmayı ve yedek paylaşımı ile elektrik sisteminin daha ekonomik, kaliteli ve güvenilir işletilmesini ulusal bir hedef olarak benimsemiştir. İsmi 01 Temmuz 2009 tarihinde Avrupa İletim Sistemi İşletmecileri Birliği (ENTSO-E) olarak değiştirilen UCTE'ye üyelik için piyasa kurallarına uyum sağlama çalışmaları uzunca bir süredir sürdürülen ülkemizde, teknik ve idari düzenlemeler sona ermiş ve Türkiye 2010 yılında ENTSO-E ile senkron-paralel çalışmaya başlamıştır.

Türkiye'nin enerji sektöründe 2000'li yılların başından itibaren başlatılan serbestleştirme girişimlerinde önemli bir aşamaya gelinmiş, piyasanın serbestleştirilmesi için özelleştirme çalışmaları yürütülmüştür. 2010 yılında, Elektrik Üretim A.Ş. (EÜAŞ)

tarafından işletilen ve toplam kurulu gücü 142 MW olan 52 adet küçük hidroelektrik santralin özelleştirme ihaleleri tamamlanmıştır. Bu santrallerin, ihaleleri kazanan ve santralleri 49 yıllığına işletecek olan şirketlere devir çalışmaları sürdürülmektedir.

Elektrik dağıtım sektöründeki özelleştirmelerde ise 2010 yılında büyük bir mesafe kaydedilmiştir. 2010 yılının ilk 8 ayında 8 adet dağıtım bölgesinin (Vangölü, Fırat, Çamlıbel, Uludağ, Boğaziçi, Trakya, Gediz, Dicle) özelleştirme ihaleleri tamamlanmıştır. Özelleştirme İdaresi Başkanlığı (ÖİB), 26 ili kapsayan bu bölgelere ilaveten İstanbul Anadolu Yakası, Akdeniz ve Toroslar bölgelerinin özelleştirme ihalelerini de 2010 yılında tamamlamayı planlamaktadır. Böylece 2009 yılında dağıtım hatları üzerinden taşınan elektriğin yüzde 57'sini taşıyan 11 adet dağıtım bölgesinin özelleştirilmesinde büyük bir ilerleme kaydedilmiştir. 2011 yılında söz konusu elektrik dağıtım bölgelerinin devir işlemlerinin tamamlanması ve hukuki sorunları bulunan Göksu EDAŞ hariç bütün şirketlerin özelleştirilmesi beklenmektedir.

2. Temel Amaç ve Hedefler

Enerji politikasının temel amacı; iktisadi kalkınmanın ve sosyal gelişmenin ihtiyaç duyduğu enerjinin rekabetçi bir serbest piyasa ortamında sürekli, kaliteli, güvenli ve mümkün olan en düşük maliyetle teminidir.

2011 yılında nükleer enerji alanında hukuki ve kurumsal altyapının güçlendirilmesine devam edilecektir. Elektrik arz kaynaklarının sağlıklı bir şekilde çeşitlendirilmesine katkı sunacak olan nükleer santral yapım çalışmaları sürdürülecektir.

Enerji arz güvenliğinin sağlanması ve sürdürülmesi için yerli ve yenilenebilir enerji kaynaklarının geliştirilmesine önem verilecektir. Bu kapsamda, yerli kömür kaynaklarımızın değerlendirilmesi ve yenilenebilir enerji kaynaklarının enerji üretiminde daha fazla pay sahibi olması için yürütülen çalışmalara devam edilecektir. Enerji üretim, iletim ve tüketiminde verimliliğinin artırılması, talep tarafı yönetiminin gerçekleştirilmesi ve 5627 sayılı Enerji Verimliliği Kanununun öngördüğü mekanizmaların etkin bir şekilde uygulanması öncelikli bir hedef olarak benimsenecektir.

Talep yönetimine yönelik tedbirler ile elektrik talep artışının sınırlanması, arz tarafı tedbirleri ile mevcut elektrik arz imkânının verimli kullanılması ve genişletilmesi hedeflenmektedir. Orta ve uzun dönemli arz güvenliği için, inşa halinde olan ve lisans almış santral projelerinin öngörülen tarihlerde devreye alınması büyük önem arz etmektedir. Bu kapsamda, lisans alarak elektrik üretim tesisi yapmayı taahhüt etmiş girişimcilerin projelerini hayata geçirebilmeleri için, yatırım ortamının iyileştirilmesi ve işlemlerin basitleştirilmesi çalışmaları sürdürülecektir. Enerji yatırımlarının insan sağlığına ve ekolojik dengeye zarar vermeyecek bir anlayışla gerçekleştirilmesi için de azami özen gösterilecektir.

Elektrik, doğal gaz ve petrol sektörlerinde, rekabetçi serbest piyasaların oluşturulması ve geliştirilmesi çalışmalarına devam edilecektir. Serbest piyasa faaliyetlerinde, fiyat rekabetleri vasıtasıyla tüketicilerin olumlu yönde etkilenmesi, tekelleşme eğilimlerinin engellenmesi, dikey ve yatay bütünleşme girişimlerinin önüne geçilmesi ve yatırımların istikrarlı bir şekilde sürdürülmesi amaçlanacaktır.

2009 yılında başlatılıp 2010 yılında sürdürülen elektrik dağıtım varlıklarının özelleştirilmesi çalışmaları, ilgili prosedürlerin ve devir işlemlerinin tamamlanmasıyla 2011 yılında bitirilecektir. Elektrik üretim varlıklarında da özelleştirme çalışmaları sürdürülecek,

ihalesi yapılan küçük ölçekli hidroelektrik santrallerin devir işlemleri ile büyük ölçekli santrallerin ihale çalışmaları eşzamanlı olarak yürütülecektir.

Küresel düzeyde enerji güvenliğine ilişkin kaygıların arttığı ve enerji güvenliği konusunun uluslararası gündemin ilk sıralarına yükseldiği günümüzde, Türkiye'nin güvenli bir transit güzergâhı ve terminal ülke olma politikası güçlendirilecektir.

Türkiye'nin birincil enerji tüketiminde 2010 yılında gözlenen artışın 2011 yılında da sürmesi beklenmektedir. Bu çerçevede, 2011 yılında birincil enerji tüketiminin yüzde 5,6 artışla 114,3 MTEP, kişi başı enerji tüketiminin ise yüzde 4,5 artışla 1.555 kilogram petrol eşdeğeri (KEP) olacağı tahmin edilmektedir.

Birincil enerji üretiminin de 2011 yılında artması beklenmektedir. 2010 yılında yüzde 0,8 olarak tahmin edilen birincil enerji üretim artış hızının 2011 yılında yüzde 2,6'ya çıkacağı ve 2010 yılında 30,8 MTEP olarak tahmin edilen birincil enerji üretim miktarının 2011 yılında 31,6 MTEP'e yükseleceği öngörülmektedir. Bununla birlikte, 2009 ve 2010'da sırasıyla yüzde 29,5 ve yüzde 28,5 olan yerli üretimin tüketimi karşılama oranının, 2011 yılında yüzde 27,6'ya düşeceği tahmin edilmektedir.

2010 yılında 210 milyar kWh olarak gerçekleşmesi beklenen elektrik tüketiminin, 2011 yılında yüzde 5,8 oranında artarak 222 milyar kWh'e ulaşacağı öngörülmektedir. Böylece 2010 yılında 2.871 kWh olarak tahmin edilen kişi başına elektrik tüketiminin, 2010 yılında 3.010 kWh'e yükselmesi beklenmektedir.

2011 yılında elektrik santralleri toplam kurulu gücünün yüzde 3,9 oranında artarak 48.781 MW'a ulaşacağı tahmin edilmektedir. Elektrik üretimindeki kaynak paylarının önemli ölçüde aynı kalması, doğal gaz yakıtlı santrallerin yüzde 46,8, hidrolik santrallerin yüzde 24,3 ve linyit yakıtlı santrallerin yüzde 18 oranında paylarla ilk sıraları alması beklenmektedir. Rüzgâr ve jeotermal elektrik üretiminin payının ise yüzde 1,7'ye yükseleceği öngörülmektedir.

TABLO IV: 16- Birincil Enerji Tüketimi ve Kaynakların Oranları

(Birim: Bin TEP)

	2009		2010 (1)		2011 (2)	
	Miktar	Pay (%)	Miktar	Pay (%)	Miktar	Pay (%)
TİCARİ ENERJİ	98.685	95,4	103.390	95,6	109.560	101,3
Taşkömürü	16.395	15,8	15.960	14,8	16.160	14,9
Linyit	15.376	14,9	13.580	12,6	13.970	12,9
Petrol Ürünleri	28.880	27,9	31.209	28,8	33.925	31,4
Doğal Gaz	32.775	31,7	35.500	32,8	38.057	35,2
Hidrolik Enerji	3.092	3,0	4.558	4,2	4.644	4,3
Yenilenebilir Enerji	2.230	2,2	2.695	2,5	2.890	2,7
Elektrik İthalatı (İhracatı)	-63	-0,1	-112	-0,1	-86	-0,1
GAYRİ-TİCARİ ENERJİ	4.814	4,7	4.810	4,4	4.740	4,4
Odun (T)	3.680	3,6	3.680	3,4	3.640	3,4
Hayvan ve Bitki Artıkları (T)	1.134	1,1	1.130	1,0	1.100	1,0
T O P L A M	103.499	100,0	108.200	100,0	114.300	100,0
Kişi Başına Tüketim (KEP)	1.440		1.488		1.555	

T = Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı tahmini tüketim değerleri

(1) Gerçekleşme tahmini

(2) Tahmin

TABLO IV: 17- Elektrik Enerjisinde Yakıt Cinslerine Göre Kurulu Güç, Üretim Kapasitesi ve Üretim Değerleri

Yakıt Cinsleri	2009			2010 (1)			2011 (2)		
	Kurulu Güç	Ortalama Üretim	Fiili Üretim	Kurulu Güç	Ortalama Üretim	Fiili Üretim	Kurulu Güç	Ortalama Üretim	Fiili Üretim
	Taşkömürü	2.256	16.923	16.148	2.416	18.120	16.400	2.420	18.150
Linyit	8.245	52.770	39.537	8.275	52.960	36.700	8.275	52.960	40.000
Fuel-Oil	1.541	9.245	4.440	1.551	9.305	4.900	1.251	7.505	3.000
Motorin,LPG,Nafta	48	340	364	43	310	600	40	310	600
Doğal Gaz	14.555	109.160	96.095	15.400	115.500	95.000	16.400	123.000	104.000
Çok yakıtlı (*)	2.613	18.290		2.680	18.760		2.700	18.900	
Biyogaz-atık	81	405	340	90	450	350	100	500	400
TERMIK	29.339	207.133	156.924	30.455	215.405	153.950	31.186	221.325	164.400
HİDROLİK	14.553	52.230	35.958	15.200	54.450	53.000	16.000	57.200	54.000
Jeotermal	77	500	436	95	615	600	95	615	600
Rüzgâr	792	2.710	1.495	1.200	4.100	2.450	1.500	5.120	3.200
TOPLAM	44.761	262.573	194.813	46.950	274.570	210.000	48.781	284.260	222.200

(*) Fiili üretim yakıt oranlarına göre dağıtılmıştır.

(1) Gerçekleşme tahmini

(2) Tahmin

TABLO IV: 18- Elektrik Enerjisi Tüketiminin Kullanıcı Gruplarına Göre Dağılımı

	2009		2010 (1)		2011 (2)	
	GWh	Pay (%)	GWh	Pay (%)	GWh	Pay (%)
Konutlar	39.147	20,2	40.200	19,2	42.000	19,0
Ticarethaneler	25.019	12,9	26.800	12,8	28.500	12,9
Resmi Daire	6.990	3,6	7.100	3,4	7.500	3,4
Genel Aydınlatma	3.845	2,0	4.000	1,9	4.200	1,9
Sanayi	70.470	36,3	76.800	36,8	82.000	37,1
Diğer	11.423	5,9	12.400	5,9	12.700	5,7
NET TOPLAM	156.894	80,8	167.300	80,2	176.900	80,0
İç Tüketim ve Kayıp	37.185	19,1	41.400	19,8	44.300	20,0
BRÜT TOPLAM	194.079	100,0	208.700	100,0	221.200	100,0
Kişi Başına Net Tüketim (kWh)	2.182		2.301		2.407	
Kişi Başına Brüt Tüketim (kWh)	2.699		2.871		3.010	

(1) Gerçekleşme tahmini

(2) Tahmin

TABLO IV: 19- Enerji Üretim ve Tüketiminde Gelişmeler

		2000	2005	2008	2009	2010 (1)	2011 (2)
BİRİNCİL ENERJİ							
ÜRETİM	BTEP	27.621	26.285	30.300	30.560	30.800	31.600
TÜKETİM	BTEP	81.193	90.077	108.360	103.500	108.200	114.300
Kişi Başına Tüketim	KEP	1.264	1.313	1.525	1.440	1.488	1.555
ELEKTRİK ENERJİSİ							
KURULU GÜÇ	MW	27.264	38.843	41.818	44.761	46.950	48.781
Termik (*)	MW	16.070	25.917	27.625	29.416	30.550	31.281
Hidrolik (**)	MW	11.194	12.926	14.193	15.345	16.400	17.500
ÜRETİM	GWh	124.922	161.956	198.418	194.813	210.000	222.200
Termik (*)	GWh	94.010	122.336	164.301	157.360	154.550	165.000
Hidrolik (**)	GWh	30.912	39.620	34.117	37.453	55.450	57.200
İTHALAT	GWh	3.786	636	789	812	900	1.000
İHRACAT	GWh	413	1.798	1.122	1.546	2.200	2.000
TÜKETİM	GWh	128.295	160.794	198.085	194.079	208.700	221.200
Kişi Başına Tüketim	kWh	1.997	2.345	2.787	2.699	2.871	3.010

(1) Gerçekleşme tahmini , (2) Tahmin

(*) Jeotermal dahil, (**) Rüzgâr dahil

BTEP: Bin ton petrol eşdeğeri, KEP: Kilogram petrol eşdeğeri, GWh: Milyon kilovatsaat

TABLO IV: 20- Elektrik Enerjisi Üretiminin Enerji Kaynaklarına Göre Dağılımı

	Taşkömürü		Linyit		Akaryakıt		Doğalgaz		Biyogaz-atık ve diğer		TERMİK		HİDROLİK		Jeotermal + Rüzgâr		TOPLAM	
	GWh	%	GWh	%	GWh	%	GWh	%	GWh	%	GWh	%	GWh	%	GWh	%	GWh	%
1990	621	1,1	19.560	34,0	3.942	6,9	10.192	17,7			34.315	59,6	23.148	40,2	80		57.543	100,0
1991	999	1,7	20.563	34,1	3.293	5,5	12.589	20,9	38	0,1	37.482	62,2	22.683	37,7	81		60.246	100,0
1992	1.815	2,7	22.756	33,8	5.273	7,8	10.814	16,1	47	0,1	40.705	60,4	26.568	39,5	69		67.342	100,0
1993	1.796	2,4	21.964	29,8	5.175	7,0	10.788	14,6	56	0,1	39.779	53,9	33.951	46,0	78		73.808	100,0
1994	1.978	2,5	26.257	33,5	5.549	7,1	13.822	17,6	51	0,1	47.657	60,8	30.586	39,1	79		78.322	100,0
1995	2.232	2,6	25.815	29,9	5.772	6,7	16.579	19,2	222	0,3	50.620	58,7	35.541	41,2	86		86.247	100,0
1996	2.574	2,7	27.840	29,3	6.540	6,9	17.174	18,1	175	0,2	54.303	57,2	40.475	42,7	84		94.862	100,0
1997	3.273	3,2	30.587	29,6	7.157	6,9	22.086	21,4	294	0,3	63.397	61,4	39.816	38,5	83		103.296	100,0
1998	2.981	2,7	32.707	29,5	7.923	7,1	24.837	22,4	255	0,2	68.703	61,9	42.229	38,0	90	0,1	111.022	100,0
1999	3.123	2,7	33.908	29,1	8.080	6,9	36.345	31,2	205	0,2	81.661	70,1	34.677	29,8	102	0,1	116.440	100,0
2000	3.819	3,1	34.367	27,5	9.311	7,5	46.217	37,0	220	0,2	93.934	75,2	30.879	24,7	109	0,1	124.922	100,0
2001	4.046	3,3	34.372	28,0	10.366	8,4	49.549	40,4	230	0,2	98.563	80,3	24.010	19,6	152	0,1	122.725	100,0
2002	4.093	3,2	28.056	21,7	10.744	8,3	52.496	40,6	174	0,1	95.563	73,9	33.684	26,0	153	0,1	129.400	100,0
2003	8.663	6,2	23.590	16,8	9.196	6,5	63.536	45,2	116	0,1	105.101	74,8	35.329	25,1	150	0,1	140.580	100,0
2004	11.998	8,0	22.449	14,9	7.670	5,1	62.242	41,3	104	0,1	104.463	69,3	46.084	30,6	151	0,1	150.698	100,0
2005	13.246	8,2	29.946	18,5	5.483	3,4	73.445	45,3	122	0,1	122.242	75,5	39.561	24,4	153	0,1	161.956	100,0
2006	14.217	8,1	32.433	18,4	4.340	2,5	80.691	45,8	154	0,1	131.835	74,8	44.244	25,1	221	0,1	176.300	100,0
2007	15.136	7,9	38.294	20,0	6.537	3,4	95.025	49,6	214	0,1	155.206	81,0	35.851	18,7	511	0,3	191.568	100,0
2008	15.858	8,0	41.858	21,1	7.519	3,8	98.685	49,7	220	0,1	164.139	82,7	33.270	16,8	1.009	0,5	198.418	100,0
2009	16.148	8,3	39.537	20,3	4.804	2,5	96.095	49,3	340	0,2	156.924	80,6	35.958	18,5	1.931	1,0	194.813	100,0
2010	16.400	7,8	36.700	17,5	5.500	2,6	95.000	45,2	350	0,2	153.950	73,3	53.000	25,2	3.050	1,5	210.000	100,0
2011	16.400	7,4	40.000	18,0	3.600	1,6	104.000	46,8	400	0,2	164.400	74,0	54.000	24,3	3.800	1,7	222.200	100,0

(1) Gerçekleşme tahmini

(2) Tahmin

3. Politika Öncelikleri ve Tedbirler

Öncelik / Tedbir	Sorumlu Kuruluş	İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Süre	Yapılacak İşlem ve Açıklama
Öncelik 20. Enerji arz güvenliğini artırmak amacıyla yerli kaynakların değerlendirilmesine, kaynak çeşitliliğini ve enerji verimliliğini sağlamaya öncelik verilecek ve gerekli düzenlemeler yapılacaktır.				
Tedbir 49. Yenilenebilir enerji kaynak potansiyelini belirleme, uygulamalarını geliştirme ve yaygınlaştırma çalışmaları sürdürülecektir.	Elektrik İşleri Etüt İdaresi	ETKB, TEİAŞ, TEDAŞ, MTA, DSİ, DMİ, TÜBİTAK-MAM, TÜBİTAK-UZAY, TKGM, Üniversiteler	Aralık Sonu	Tepe enerji talebinin karşılanması için Pompaj Depolamalı HES'lere yönelik potansiyel belirleme ve proje çalışmaları sürdürülecektir. EPDK'ya yapılan rüzgâr enerjisi başvurularının teknik değerlendirmesi Rüzgâr Enerjisine Dayalı Lisans Başvurularının Teknik Değerlendirmesi Yönetmeliği kapsamında yapılacak, rüzgâr enerjisi kaynak alanlarının koordinatları, potansiyeli, bağlantı ile ulaşım durumları ve arazi mülkiyeti bilgileri yatırımcıların hizmetine sunulacaktır.
Tedbir 50. Enerji verimliliğine ilişkin ikincil mevzuat çalışmaları tamamlanarak enerji verimliliğini ve tasarrufunu artırmaya yönelik etkili mekanizmalar oluşturulacaktır.	Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı	Maliye Bakanlığı, EİEİ, Üniversiteler, Meslek Odaları, Üretici Birlikleri ve Dernekleri	Aralık Sonu	Yürütülen enerji verimliliği çalışmaları çerçevesinde 2015 yılına kadar birincil enerji yoğunluğunda 2008 yılına göre yüzde 10 azalma sağlanması hususu takip edilecektir. Ulusal enerji verimliliği politikalarımız kapsamında stratejik ve bütünsel enerji verimliliği önlem ve programlarının etkili bir şekilde uygulanabilmesi için çalışmalar artırılarak devam ettirilecektir. Enerji Kaynaklarının ve Enerjinin Kullanımında Verimliliğin Artırılmasına Dair Yönetmelik tadil edilecektir. Enerji Verimliliği Kanunu kapsamında başlatılan enerji verimliliği uygulama projelerinin desteklenmesine ve endüstriyel işletmelerle enerji yoğunluğunu azaltmak üzere gönüllü anlaşmalar yapılmasına devam edilecek ve uygulamanın etkinliği artırılabilecektir. Sanayide, binalarda ve hizmetlerde Enerji Yönetim Sistemi oluşturulmasına ve yaygınlaştırılmasına yönelik altyapı geliştirilecek ve eğitim programları düzenlenecektir.

Tedbir 51. Nükleer faaliyetlerin düzenlenmesi ve denetlenmesine yönelik yasal altyapı oluşturulacak ve gerekli kurumsal yapılanma tamamlanacaktır.	Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı	TAEK	Aralık Sonu	Nükleer faaliyetlerin düzenlenmesi ve denetlenmesi işlemlerinin bağımsız bir kurum tarafından yürütülmesini ve TAEK görev ve yetkilerinin yeniden düzenlenmesini amaçlayan kanun tasarısı TBMM'ye sevk edilecektir.
Tedbir 52. Elektrik arz güvenliği izlenecek ve gerekli önlemler alınacaktır.	Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı	DPT, Hazine Müsteşarlığı, EPDK, İlgili kuruluşlar	Aralık Sonu	Lisansların yatırıma dönüşmesi ve yatırımların öngörülen tarihlerde devreye girmesi için gerekli tedbirler alınacaktır. Kamu santrallerindeki rehabilitasyon ve verimlilik artırma yatırımlarına devam edilecektir. 5784 sayılı Kanun çerçevesinde elektrik arz güvenliği periyodik olarak değerlendirilecektir. Piyasanın arz güvenliğini sağlamada yetersiz kaldığı durumlarda arz güvenliğinin temini amacıyla kapasite mekanizması oluşturulacaktır.
Tedbir 53. Yerli kömür kaynaklarımızın iklim değişikliği ile mücadele hedefleri dikkate alınarak değerlendirilmesi için yöntemler belirlenecek ve gerekirse mevzuat geliştirilecektir.	Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı	TKİ, EÜAŞ, İlgili Kuruluşlar	Aralık Sonu	Bilinen linyit ve taşkömürü kaynaklarının tamamının 2023 yılına kadar elektrik üretiminde kullanılması amacıyla, uygun yerli linyit ve taşkömürü sahalarının, emisyonları kabul edilebilir sınırlar içinde tutabilen santral projeleriyle değerlendirilmesi uygulamasına devam edilecektir.
Öncelik 21. Kamu elektrik üretim ve dağıtım tesislerinin rekabetçi bir piyasa oluşturulması hedefine hizmet edecek şekilde özelleştirilmesi sağlanacaktır.				
Tedbir 54. Elektrik dağıtım şirketlerinin özelleştirilmesi bitirilecektir.	Özelleştirme İdaresi Başkanlığı	ETKB, Rekabet Kurumu, TEDAŞ	Aralık Sonu	2011 yılında elektrik dağıtım şirketlerinin özelleştirme işlemleri bitirilecektir.
Tedbir 55. Elektrik üretiminde özelleştirme çalışmalarına devam edilecektir.	Özelleştirme İdaresi Başkanlığı	ETKB, Rekabet Kurumu, EÜAŞ,	Aralık Sonu	2010 yılında başlatılan elektrik üretim varlıklarının özelleştirme çalışmaları sürdürülecektir. Özelleştirilecek üretim tesislerinin belirlenmesinde, portföyler halinde gruplandırılmasında ve özelleştirme yöntemlerinin tespit edilmesinde piyasada hakim güç oluşturulmaması ve rekabetin sağlanması temel kriter olarak alınacaktır.

Öncelik 22. Doğal gaz kullanımı rekabete dayalı olarak yaygınlaştırılacak, mevsimsel talep değişimleri de dikkate alınarak ulusal düzeyde doğal gaz ve petrol arz güvenliği sağlanacaktır.				
Tedbir 56 Doğal Gaz Piyasası Kanununda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun Tasarısı Taslağı hazırlanacaktır.	Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı	DPT, Hazine Müsteşarlığı, EPDK, BOTAŞ	Aralık Sonu	Özel sektör ithalatına ve piyasanın serbestleşmesine yönelik hususların düzenlenmesi ve olağanüstü durumlarda veya kriz durumlarında doğal gaz sektöründe alınması gereken önlemlerin belirlenmesi amacıyla 4646 sayılı Kanun revize edilecektir.
Tedbir 57 Doğal gaz depolama faaliyetlerine yönelik çalışmalar sürdürülecektir.	BOTAŞ	ETKB, DPT, EPDK, TPAO		2009 yılı itibarıyla 2,1 milyar m ³ olan doğal gaz depolama kapasitesinin 2015 yılına kadar iki katına çıkarılması için gerekli çalışmalar yapılacaktır. Öncelikle mevcut doğal gaz depolama tesislerinin gaz çekim kapasiteleri artırılabilecektir. Tuz Gölü Doğalgaz Depolama Tesisi Projesi ivedilikle gerçekleştirilecektir.
Tedbir 58. Ulusal Petrol Stok Ajansı kurulacaktır.	Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı	Maliye Bakanlığı, DPT, Hazine Müsteşarlığı, EPDK, PİGM, BOTAŞ	Aralık Sonu	Petrol piyasasında sürekliliğin sağlanması çerçevesinde; kriz durumlarında veya olağanüstü durumlarda risklerin önlenmesini, uluslararası anlaşmalar gereği ulusal petrol stoku tutulmasını ve bu stokun etkin şekilde yönetilmesini sağlayacak bir ajans kurulacaktır.

ULAŞTIRMA

1. Mevcut Durum

Genel

Artan ulaşım talebine uygun demiryolu ve denizyolu fiziki altyapısının zamanında gerçekleştirilememesi ve kapıdan kapıya taşımacılık için en uygun ulaştırma modunun karayolu taşımacılığı olması, yük ve yolcu taşımalarının ağırlıklı olarak karayolu ağına yüklenmesine yol açmıştır. Bu durum, fiziki standartlar ve ağ yoğunluğu açısından yetersiz olan karayolu altyapısının, yasal sınırı aşan yüklemeler ve bakım-onarım hizmetleri için zamanında yeterli kaynak ayrılabilmesi gibi nedenlerle daha da yıpranmasına ve verimsiz bir ulaşım sisteminin oluşmasına sebep olmuştur.

Artan ulaşım talebi, uzun dönemli planlamalar yapılsa dahi, kısıtlı kaynakların kısa vadeli kaygılarla karayolu iyileştirme ve yapımına tahsis edilmesine sebep olmaktadır. Yetersiz altyapı üzerinde işletmecilik yapılan demiryollarının rekabet edebilirliği demiryolu ağının ve taşımacılığının özel sektöre açılmasını öngören kanun tasarılarının yasalaşma sürecinin tamamlanamaması nedeniyle düşük kalmaya devam etmektedir. Denizyollarında büyük liman altyapılarının inşasını özendirecek finansman modelleri etkin bir şekilde

hayata geçirilememiştir. Sonuç olarak, kısıtlı kaynaklar, karayolu ağırlıklı yapı ve sürekli artan talep kendi kendini besleyen olumsuz bir yapı yaratmıştır.

Avrupa Birliği Katılım Müzakerelerinde Trans-Avrupa Ağları (TEN) Faslında müzakereler devam etmektedir. Diğer taraftan, Ulaştırma Operasyonel Programı için öngörülen hibe kaynaklarından sağlanan finansman ile Ankara-İstanbul Hızlı Tren Projesi Köseköy-Gebze kesiminin ihale işlemleri 2011 yılında tamamlanacaktır.

TABLO IV: 21- Ulaştırma Alt Sektörlerindeki Gelişmeler

Birim	2008 (1)	2009 (2)	2010* (3)	Yıllık Artış (%)		
				2009 (2/1)	2010 (3/2)	
DEMİRYOLU ULAŞIMI						
Yolcu Taşıma (Yurt içi)	Milyon-Yolcu-Km	3 552	3 469	3 900	-2,3	12,4
Yük Taşıma (Yurt içi)	Milyon-Ton-Km	9 186	9 308	8 600	1,3	-7,6
Yük Taşıma (Yurt dışı)	Milyon-Ton-Km	1 367	855	1 000	-37,5	17,0
DENİZYOLU ULAŞIMI						
Yük taşıma (Yurt içi) ⁽¹⁾	Milyon -Ton-Km	6 000	6 154	6 431	2,6	4,5
Yük taşıma (Yurt dışı) ⁽²⁾	Milyon -Ton-Km	858 700	828 500	936 200	-3,5	13,0
Türk Deniz Tic. Filosu Tonajı (300 Grt ve Üstü)	Bin DWT	7 500	8 000	9 000	6,7	12,5
HAVAYOLU ULAŞIMI						
Yolcu Taşıma (Yurt içi) ⁽³⁾	Milyon-Yolcu-Km	6 417	6 819	7 500	6,2	10,0
Yolcu Taşıma (Yurt dışı) ⁽³⁾	Milyon-Yolcu-Km	27 848	33 311	38 300	19,6	15,0
KARAYOLU ULAŞIMI						
Yolcu Taşıma (Yurt içi) ⁽⁴⁾	Milyon-Yolcu-Km	206 098	212 464	218 838	3,1	3,0
Yük Taşıma (Yurt içi) ⁽⁴⁾	Milyon-Ton-Km	181 935	176 455	187 042	-3,0	6,0
BORU HATTI ULAŞIMI						
Yük taşıma (Yurt içi) ⁽⁵⁾	Milyon-Ton-Km	2 112	2 743	2 310	29,8	-15,8
Yük Taşıma (Transit) ⁽⁵⁾	Milyon-Ton-Km	45 804	56 038	56 038	22,3	0
Doğal Gaz ⁽⁶⁾	Milyon-Sm ³	37 349	35 856	34 100	-7,1	-1,7

(1) Denizcilik Müsteşarlığı tarafından hesaplanan taşıma miktarlarıdır.

(2) Denizyoluyla yapılan taşımaların tümünü kapsayan hesaplanmış tahmini taşıma miktarlarıdır.

(3) Yalnız THY tarafından yapılan taşımalardır.

(4) KGM'nin sorumluluğu altındaki yol ağına yapılan taşımalardır.

(5) Yalnız ham petrol taşımalardır.

(6) Rusya Federasyonu, Nijerya, Cezayir, Azerbaycan ve İran'dan ithalatı yapılan ve spot piyasadan temin edilen toplam doğal gaz taşımalardır.

(*) Gerçekleşme tahmini

Hızlı ve plansız kentleşme, kentlerde yaşanan yüksek nüfus artış hızı ve motorlu taşıt sahipliğindeki yükseliş; Türkiye'de kent içi ulaşımda yaşanan fazla yakıt tüketimi, çevre kirliliği, kazalar ve trafik sıkışıklığı sorunlarının artarak devam etmesine sebep olmaktadır. Kent içi ulaşımda bütün belediyeler için bağlayıcı olacak ulusal standart ve kriterlerin belirlenememiş olması, yüksek maliyetli raylı sistemlerin yapımı konusunda önceliklendirme yapılamamasına neden olmaktadır.

2009 yılı verilerine göre, Türkiye'de şehirlerarası yolcu taşımalarının yaklaşık yüzde 95,4'ü, yük taşımalarının ise yaklaşık yüzde 91,9'u karayolu ile gerçekleştirilmektedir. Bu oran AB-27 ülkelerinde 2007 yılı için yolcu taşımalarında yüzde 83, yük taşımalarında ise yüzde 46 düzeyindedir.

Eurostat tarafından 2008 yılı için derlenen verilere göre, AB-27 ülkelerinde karasal ulaşımda (karayolu ve demiryolu) yolcu taşımacılığının yaklaşık yüzde 92'si, yük

taşımacılığının ise yaklaşık yüzde 76'sı karayolu ile gerçekleştirilmektedir. Türkiye'de yolcu taşımacılığının yaklaşık yüzde 95 oranında karayolu ulaşımı ile sağlanıyor olması, AB-27 ülkelerinde görülen karayolu yoğunluklu yolcu taşımacılığı değerleriyle paralellik arz etmektedir. Ancak, yük taşımalarındaki karayolu payı AB-27 ortalamasına oranla oldukça yüksektir. Bu durum, karayolu yük taşımacılığına olan göreceli yüksek talebin diğer ulaştırma türlerine (demiryolu) kaydırılarak daha dengeli bir ulaştırma sistemi sağlanması gerektiğine işaret etmektedir.

Araç sahiplik oranlarına bakıldığında 2008 yılı verilerine göre AB-27 ülkelerinde 1000 kişiye düşen araç sayısı 467 iken bu oran ABD'de 780, Japonya'da 540, Rusya'da 212 ve Çin'de ise 29 olarak gerçekleşmiştir. Türkiye'de ise 2010 yılı itibarıyla araç sahiplik oranının 94 olduğu görülmektedir.

Trafik güvenliği açısından 2008 yılı verilerine göre AB-27 ülkelerinde her bir milyon kişide trafik kazası sonucu ölüm sayısı 78 iken bu oranın ABD'de 122, Japonya'da 40, Rusya'da 211 ve Çin'de ise 56 olduğu görülmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde görülen araç sahiplik sayısına göre yüksek ölümcül trafik kazası değerleriyle uyumlu olarak, aynı yılda ülkemizde her bir milyon kişide trafik kazası sonucu ölüm sayısının 59 olduğu görülmüştür. 2009 yılında trafik kazalarında ölüm ve yaralanma sayısı bir önceki yıla göre sırasıyla yüzde 1,5 ve yüzde 8,6 oranında artmıştır.

Mevcut ulaştırma altyapı yoğunluğu incelendiğinde, Türkiye'nin AB-27 ortalamasının oldukça altında karayolu, otoyol ve demiryolu ağına sahip olduğu gözlenmektedir. AB-27'de kilometrekareye düşen ortalama karayolu uzunluğu 0,427 km, otoyol uzunluğu 0,015 km iken, ülkemizde sırasıyla 0,082 km ve 0,003 km'dir. Asfalt kaplamalı köy yolları değerlendirmeye alınsa dahi, ülkemizin karayolu yoğunluğunun AB-27 ortalamasının yaklaşık yarısı düzeyinde kaldığı görülmektedir.

TABLO IV: 22- Ülkelere Göre Ulaştırma Alt Sektörlerinin Karşılaştırılması

Ülkeler	Karayolu Yoğunluğu km/km ² (2007)	Otoyol Yoğunluğu km/km ² (2007)	Demiryolu Yoğunluğu km/1.000 km ² (2008)
Çek Cumhuriyeti	0,704	0,008	120
Fransa	0,732	0,020	55
Almanya	0,648	0,035	95
Belçika	0,516	0,058	115
Avusturya	0,426	0,020	68
AB-27	0,427	0,015	49
Türkiye	0,082 ⁽¹⁾	0,003	11

Kaynak: AB Enerji-Ulaştırma İstatistikleri, Karayolları Genel Müdürlüğü

(1) Yalnızca otoyollar, devlet ve il yolları dikkate alınmıştır. Asfalt kaplamalı köy yolları dikkate alındığında bu oran yaklaşık 0,201 olmaktadır.

Karayolu

Ülkemizde özellikle yük taşımacılığının yüzde 90'ların üzerinde karayolu ile gerçekleştiriliyor olması, karayollarındaki ağır taşıt trafiğini yükseltmekte ve bu durum trafik güvenliğini olumsuz yönde etkilemektedir.

2010 yılı başı itibarıyla köy yolları hariç toplam 62.219 km uzunluğundaki devlet ve il yollarının 3.576 km'si stabilize, toprak ve geçit vermez yol niteliğindedir. 2009 yılı başında 1.922 km olan otoyol uzunluğu 2010 yılı başında 2.036 km'ye ulaşmıştır. Yurt içi yük taşımalarının yaklaşık yüzde 92'sini gerçekleştirildiği karayollarında ağır taşıt trafiğine uygun bitümlü sıcak karışım (BSK) kaplamalı devlet ve il yolu uzunluğu ise 8.681 km'dir.

TABLO IV: 23- Karayolu Ağının Durumu (Km)

(2010 Yılı Başı İtibarıyla)

Yol Sınıfı	BSK	Sathi Kaplama	Parke	Stabilize	Toprak	Geçit Vermez	Toplam
Otoyollar	2 036	-	-	-	-	-	2 036
Devlet Yolları	7 488	23 282	66	137	53	245	31 271
İl Yolları	1 193	26 500	114	1 353	730	1 058	30 948
Toplam	10 717	49 782	180	1 490	783	1 303	64 255

Kaynak: Karayolları Genel Müdürlüğü

15.000 km bölünmüş yol yapım hedefi kapsamında 2010 yılı içinde Eylül ayı itibarıyla yaklaşık 1.364 km bölünmüş yol tamamlanmış ve otoyollar dahil çok şeritli karayolu ağı 18.874 km'ye ulaşmıştır. 2010 yılında ayrıca bölünmüş yollar üzerinde yaklaşık 500 km BSK kaplama yapımının gerçekleştirilmesi beklenmektedir. 2011 yılında 2.100 km bölünmüş yol yapımı, 2.000 km de BSK yapımı hedeflenmektedir.

Sürücü belgelerinin AB sürücü belgeleriyle uyumlaştırılması, belirli araçlara hız sınırlayıcı teknik cihaz takılması, sürücülerin çalışma ve dinlenme sürelerinin düzenlenmesi, trafik kazalarına ilişkin AB standartlarıyla uyumlu veri tabanı oluşturulması ve ülkemizde sürücülere verilen eğitimlerle AB üyesi ülkelerdeki sürücü eğitimi arasında denkleğin sağlanması amacıyla gerekli yasal düzenleme çalışmalarına devam edilmektedir.

Demiryolu

Türkiye'deki mevcut demiryolu ağı, 424 km'si hızlı tren hattı ve 8.686 km'si konvansiyonel hat olmak üzere toplam 11.435 km olup, konvansiyonel hatların 1.919 km'si elektrikli ve 2.677 km'si sinyallidir. Ana şehirler arasındaki koridorlarda taşımacılık eski bir altyapı üzerinde sürdürülmeye çalışılmaktadır. Türkiye'de hem demiryolu yoğunluğu hem mevcut demiryolları üzerindeki trafik yoğunluğu yetersizdir. Ayrıca, Türkiye'de yüzde 22 olan elektrikli hat oranı, yüzde 51,6 olan AB ortalamasının oldukça altındadır. Demiryolu altyapısının en önemli sorunu büyük nüfuslu şehirler arasındaki demiryolu hatlarının yüksek hız ve kaliteli hizmete uygun olmamasıdır.

2008 yılının son çeyreğinde başlayan uluslararası ekonomik kriz kendini bilhassa uluslararası demiryolu yük taşımalarında hissettirmiştir. 2009 yılında bir önceki yıla göre yurt içi demiryolu yük taşımalarında yüzde 1,3 artış, uluslararası demiryolu yük taşımalarında ise yüzde 37,5 azalma gerçekleşmiştir. Yük taşımacılığına olumlu yönde etki edecek yeni demiryolu yatırımları yapılmaktadır. Demiryolu taşımacılığından lojistik taşımacılığa geçiş kapsamında 12 adet lojistik merkez kurulması çalışmalarına devam edilmektedir. Uluslararası trenlere hizmet verecek Muratlı-Tekirdağ demiryolu işletmeye açılmıştır. Ayrıca önemli bir sanayi merkezi olan Kemalpaşa'nın demiryolu şebekesine bağlantısını sağlayacak Kemalpaşa Demiryolu Bağlantı Hattının yapım çalışmaları devam etmektedir.

Yolcu taşımacılığında yolculuk süresinin uzun; güvenlik ve güvenilirliğin ise düşük olması, talebin yetersiz düzeyde kalmasına sebep olmaktadır. Bununla birlikte, Ankara-İstanbul Hızlı Tren projesinde; 2010 yılında 15 km uzunluğundaki Sincan-Esenkent kesimi tamamlanarak işletmeye açılmıştır. Ayrıca, aynı projede Eskişehir Şehir Geçişinde ilerleme sağlanmış, Eskişehir-İnönü büyük ölçüde bitirilmiş ve İnönü-Köseköy kesiminde ise fiziken yüzde 40 civarında gerçekleşme sağlanmıştır. Ankara-Konya Hızlı Tren projesi 2011 yılı içerisinde test ve sertifikasyon işlemleri tamamlanarak işletmeye açılacaktır. Böylece Ankara-Konya arasında seyahat süresi 1 saat 15 dakikaya inecektir. Ankara-Sivas Hızlı Tren projesinde Yerköy-Sivas arasında altyapı inşaatı devam etmektedir. Kayaş-Yerköy kesiminin ise projelerinin yapımı için ihaleye çıkmıştır. 2011 yılında Ankara-Afyonkarahisar-İzmir Hızlı Tren projesinin Ankara-Afyonkarahisar kesiminin altyapı ihalesine çıkılacaktır. Bursa ilinin hızlı tren ve konvansiyonel demiryolu ağına bağlantısını içeren projenin ise ihale işlemleri devam etmektedir.

TCDD Kanunu ve Demiryolu Kanunu Taslakları 2008 yılında hazırlanarak Ulaştırma Bakanlığına yasalasma sürecinin başlatılmasını teminen iletilmiştir. Ancak söz konusu taslakların yasalasma süreci ile ilgili işlemler henüz başlatılmamıştır.

GAP Eylem Planı kapsamında; Nusaybin Aktarma İstasyonu Düzenlemesi, Başpınar Lojistik Köyü Düzenlemesi, Fevzipaşa Varyantı, Akçagöze-Başpınar Varyantı, Mustafa Yavuz-Çobanbey Varyantı projeleri ile ilgili çalışmalar ve Narlı-Karkamış, Çobanbey-Nusaybin hatlarının yol yenilemesi çalışmaları TCDD tarafından devam ettirilmektedir.

Denizyolu

Türkiye’de 2009 yılı sonu itibarıyla 4,5 milyon TEU (Twenty Feet Equivalent Unit) konteyner ve 264 milyon ton konteyner harici yük elleçlenmiştir. Kriz nedeniyle 2009 yılında elleçlenen konteyner miktarında 2008 yılına göre yüzde 12 oranında azalma görülmüşse de, 2001 yılından 2009 yılına kadar konteyner artışı yıllık ortalama yüzde 19 olarak gerçekleşmiştir. Büyük ölçekli liman yatırımlarının zamanında gerçekleştirilememesi, artan ticaret talebinin baskısıyla birlikte, küçük ölçekli liman ve iskelelerin yapımına yol açmaktadır. Ölçek ekonomisinden uzak limanlar ise yük trafiğinin dağılmasına ve liman başına elleçleme miktarının, AB’nin Akdeniz’deki limanlarıyla karşılaştırıldığında düşük seviyede kalmasına neden olmaktadır.

TABLO IV: 24- Akdeniz Limanlarındaki Konteyner Trafik (2008)

Limanlar	Konteyner (Bin TEU)
Valencia-İspanya	3 606
Algeciras-İspanya	3 298
Gioia Tauro-İtalya	3 165
Barselona-İspanya	2 564
Ambarlı	2 262
Cenova-İtalya	1 462
La Spezia-İtalya	1 186
Marsilya-Fransa	901
İzmir	885
Mersin	868
Pire-Yunanistan	437
Haydarpaşa	356

Kaynak: AB Enerji-Ulaştırma İstatistikleri, TCDD İstatistikleri, Altaş ve MIP Liman İstatistikleri

Artan ticaretin kesintisiz ve etkin bir şekilde akışını sağlayacak ve Türkiye'nin transit ülke konumuna gelmesini kolaylaştıracak büyük ölçekli ana limanların oluşturulması hedefine yönelik olarak yürütülmekte olan Kıyı Yapıları Master Planı ile Çandarlı, Filyos ve Mersin Konteyner Limanlarına ilişkin fizibilite ve teknik dokümanlar büyük ölçüde tamamlanmıştır. TDİ Genel Müdürlüğü'nün kılavuzluk ve römorkaj hizmetleri 2010 yılında Kıyı Emniyeti Genel Müdürlüğü'ne devredilmiştir. Böylece, Boğazlardaki deniz emniyetinin yürütülmesi ve gerekli yatırımların yapılması tek elden sağlanmış olacaktır. Türkiye kıyılarında deniz emniyetini sağlamak amacıyla önemli körfezlerde Gemi Trafik Hizmetleri projesi devam etmektedir. Türkiye'nin dünya gemi inşa sanayiindeki konumunun geliştirilmesi amacı çerçevesinde yatırımı sürdürülen Samsun-Tekkeköy Tersanesi mendirek ve fener kulesi inşaatı tamamlanmıştır.

Havayolu

Devlet Hava Meydanları İşletmesi Genel Müdürlüğü (DHMİ) tarafından işletilen havalimanı ve meydanlarının sayısı 42'ye ulaşmıştır. Bunun dışında Anadolu Üniversitesi tarafından işletilen Eskişehir Anadolu Havaalanı ve özel şirket tarafından işletilen İstanbul Sabiha Gökçen, Zonguldak Çaycuma ve Antalya Gazipaşa Havaalanları ile sivil trafiğe açık meydan sayısı 46'dır.

DHMİ bünyesindeki hava meydanlarından; Atatürk, Esenboğa ve Antalya Havalimanlarında iç ve dış hat terminalleri, Adnan Menderes ve Dalaman Havalimanlarında ise dış hat terminalleri özel sektör tarafından işletilmektedir. Kamu Özel İşbirliği modeli ile işletilen meydanların toplam yolcu trafiği içindeki payı iç hatlarda yüzde 58, dış hatlarda ise yüzde 93 düzeyine erişmiştir.

Ülkemiz hava meydanlarındaki yolcu trafiğinin yaklaşık yüzde 90'ı Atatürk, Antalya, Esenboğa, Adnan Menderes, Dalaman, Bodrum/Milas, Adana, Trabzon ve Sabiha Gökçen havalimanlarında gerçekleşmektedir. Bu meydanların kapasitelerinin artırılmasına yönelik yatırımlar ile hizmet standartlarının yükseltilmesi ve hava trafik yönetimi ile ilgili projeler sektör açısından önceliğini korumaktadır.

2009 yılında havalimanı ve meydanlarında gerçekleşen yolcu trafiği, bir önceki yıla göre dış hatlarda yüzde 1,6 oranında artarak 44,3 milyon, iç hatlarda yüzde 15,1 oranında artarak 41,2 milyon ve toplamda ise yüzde 7,6 oranında artarak 85,5 milyon olarak gerçekleşmiştir. 2010 yılında toplam trafiğin 100 milyon yolcu sayısını aşması beklenmektedir.

2. Temel Amaç ve Hedefler

Ulaştırma sektöründeki temel amaç, ülke ekonomisinin ve sosyal hayatın gereksinimlerine uygun, taşıma türleri arasında dengenin sağlandığı, çağdaş teknoloji ve uluslararası kurallarla uyumlu, çevreye duyarlı, ekonomik ve güvenli taşımacılığın yapıldığı bir ulaştırma altyapısının zamanında oluşturulmasıdır. Ulaştırma alt sektörlerinin birbirlerini tamamlayıcı nitelikte çalışması ve kombine taşımacılığın yaygınlaştırılması esastır.

Karayolu sektöründe temel hedef, bölünmüş yol yapım çalışmalarına öncelikle yoğun taşıt trafiğine sahip ana güzergâhlarda devam edilmesi; ağır taşıt trafiği yüksek güzergâhların BSK kaplamalı hale getirilmesi; trafik güvenliği altyapısı ve denetim hizmetlerinin iyileştirilmesi ve kara noktaların giderilmesi suretiyle yüksek kalite

standartlarında hizmet veren, güvenli ve diğer taşıma türleri ile uyumlu bir karayolu ağının oluşturulmasıdır.

Otoyollarda mevcut altyapının korunmasına önem ve öncelik verilecek, akıllı ulaşım sistemleri kapsamında otomatik geçiş sistemleri yaygınlaştırılacak, sürücü bilgilendirme ve trafik yönetim sistemleri tesis edilecektir.

Yük taşımalarının demiryolu ağırlıklı yapılması ulaştırma sektöründe stratejik bir amaçtır. Bu doğrultuda demiryolunda özel sektör tren işletmeciliği geliştirilecektir. Yük taşımacılığı özel sektörün işletmecilik avantajlarından yararlanmak üzere serbestleştirilecek ve TCDD yeniden yapılandırılarak kamu üzerindeki mali yükü sürdürülebilir bir seviyeye çekilecektir. Özel sektörle ortaklıklara gidilerek başta sanayi bölgelerine olmak üzere demiryolu bağlantı hatları yapılacak ve araç yatırımları özel sektöre bırakılacaktır.

Artan trafiğe çözüm üretecek büyük limanların oluşturulması için 2011 yılında Ege Bölgesinde Çandarlı Limanının yapımına geçilecektir. Türk limanlarının AB deniz otoyolları ana aksları üzerinde yer alması yönündeki çalışmalara devam edilecektir. Bu kapsamda, "Ortadoğu'nun Giriş Kapısı" olarak tasarlanan Mersin Konteyner Limanı projesinin hayata geçirilmesi yönünde gerekli adımlar atılacaktır. Deniz emniyeti kapsamında yürütülen projelerin tamamlanmasına öncelik verilecek, Acil Müdahale Merkezleri projesine başlanacaktır. Devletin liman işletmeciliğindeki azalan rolü, düzenleyici rolünün önemini artırmıştır.

2011 yılında havalimanı ve havaalanlarındaki toplam trafiğin 115 milyon yolcuya yükselmesi beklenmektedir. Sektörde, sistem planlaması anlayışıyla, ülkemizdeki havaalanları altyapısının mevcut durum analizinin yapılmasının ardından değerlendirme ve önceliklendirme yapılabilmesine imkan verecek ve bunun sonucunda orta ve uzun vadeli yatırımları yönlendirecek Havaalanları Master Plan çalışması başlatılacaktır.

Kent içi ulaşımında gerek yerel, gerek merkezi idare düzeyinde, proje seçimi ve finansmanı ile yapım ve işletme aşamalarında uygulanacak ulusal standartların oluşturulması çalışmalarına öncelik verilecektir.

Kentlerimizde en yaygın ve temel toplu taşıma türü olan otobüs sistemlerinin geliştirilmesine öncelik verilecek, raylı sistem yatırımları zirve saatte, kritik kesitte, tek yönde 15.000 yolcu/saat üzerinde yolculuk talebine sahip koridorlarda gerçekleştirilecektir. Raylı sistem projelerinin yatırım programına alınması aşamasında projelerin ekonomik ve mali yapılabilirliğinin yanı sıra, teklif veren belediyenin mali yapısı da göz önünde bulundurulacaktır. Projelerin finansmanında özkaynak kullanımı esas olacak, dış finansman kaynakları sadece yüksek teknoloji uygulamalarını içeren işlerin yapımında kullanılacaktır. Kent içi raylı sistem projelerinde yerli sanayiden azami ölçüde faydalanılacaktır. Uluslararası rekabet gücünün artırılabilmesi amacıyla, projelerin planlama sürecinden başlayarak finansmanının sağlanmasına kadar bütün aşamalarda, belediyeler yerel sanayi ile işbirliğine yönlendirilecektir. Hazine garantili dış kredi ile gerçekleştirilecek raylı sistem projelerinde toplam maliyetin asgari yüzde 25'i belediye özkaynaklarından karşılanacaktır.

3. Politika Öncelikleri ve Tedbirler

Öncelik/Tedbir	Sorumlu Kuruluş	İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Süre	Yapılacak İşlem ve Açıklama
Öncelik 23. AB kaynaklarından azami ölçüde yararlanılarak, ulusal ulaşım ağlarımızın Trans-Avrupa Ulaştırma Ağları ile bütünleşmesi, Türk limanlarının AB deniz otoyollarında ana akslar üzerinde yer alması ve Avrupa Tek Hava Sahasına entegrasyonumuz yönündeki çalışmalara devam edilecektir.				
Tedbir 59 Ulaştırma Operasyonel Programında yer alan projelere başlanacaktır.	Ulaştırma Bakanlığı	DPT, Hazine Müsteşarlığı	Aralık Sonu	Ankara-İstanbul Hızlı Tren Projesinin Köseköy-Gebze kesiminin ve Irmak-Karabük-Zonguldak Demiryolu Rehabilitasyon ve Sinyalizasyon Projesinin ihaleleri tamamlanarak inşaatına başlanacaktır. Operasyonel Programda yer alan liman projelerinden, Çandarlı Limanı Projesi yerli kaynaklarla en kısa sürede hayata geçirilmesi amacıyla Programdan çıkarılmış, yerine Filyos Limanı Projesi önerilmiştir. Bu çerçevede Filyos Limanının AB kaynaklarından faydalanılmak suretiyle hayata geçirilmesi yönünde gereken adımlar atılacaktır.
Öncelik 24. Bölünmüş yol yapımı ve standartlarının yükseltilmesi ile mevcut karayolu altyapısı iyileştirilecektir.				
Tedbir 60. Bölünmüş yol yapımına devam edilecektir.	Karayolları Genel Müdürlüğü	-	Aralık Sonu	Bölünmüş yol ağında 15 bin km hedefine ulaşabilmesini teminen, ana güzergâhlarda yapımı devam eden bölünmüş yol çalışmaları sürdürülecektir. Bu kapsamda, 2011 yılı içerisinde BSK, sathi kaplama ve üstyapı seviyesinde yaklaşık 2.061 km bölünmüş yol yapımı tamamlanması hedeflenmiştir.
Tedbir 61. Ağır taşıt trafiği bulunan yolların fiziki standardı yükseltilecektir.	Karayolları Genel Müdürlüğü	-	Aralık Sonu	Ortalama günlük ağır taşıt trafiği 1.000 aracın üzerinde olan güzergâhlarda toplam 2.000 km BSK yapımı hedeflenmiştir.
Öncelik 25. Ulaştırmanın tüm türlerinde trafik güvenliği artırılacaktır.				
Tedbir 62. Karayolu altyapısındaki kara noktalar iyileştirilecektir.	Karayolları Genel Müdürlüğü	Emniyet Gn. Md., TCDD Gn. Md	Aralık Sonu	2011 yılında 140 adet noktada iyileştirme çalışmasının yapılması hedeflenmektedir.
Tedbir 63. Ana karayolu güzergâhlarında otokorkuluk, yatay-düşey işaretleme ve trafik levhaları iyileştirilecektir.	Karayolları Genel Müdürlüğü	-	Aralık Sonu	2011 yılında yapımı tamamlanan bölünmüş yollar başta olmak üzere karayollarında 600 km otokorkuluk yapım ve onarımının gerçekleştirilmesi, 16,5 milyon m ² yatay işaretleme ve 95 bin m ² düşey işaret levhalarında yenileştirme ve iyileştirme yapılması hedeflenmektedir.
Tedbir 64. Ağır taşıt denetimleri etkinleştirilecektir.	Ulaştırma Bakanlığı	KUGM, EGM, Jandarma Genel Komutanlığı	Aralık Sonu	Mevcut ABK denetim istasyon sayısı artırılacak ve yıllık 10 milyon aracın denetlenmesi sağlanacaktır.

Öncelik 26. Yük taşımacılığında demiryolu ve denizyoluna ağırlık verilecek; iç bölge bağlantıları geliştirilerek limanlar kombine taşımacılık yapılabilen lojistik merkezler haline getirilecektir. Uygun liman sahaları tespit edilecek, ana limanlar oluşturulacak ve limanların etkin yönetimi sağlanacaktır.				
Tedbir 65. Türk limanları için liman yönetim modeli oluşturulacaktır.	Denizcilik Müsteşarlığı	Ulaştırma Bakanlığı, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, DPT, Rekabet Kurumu, ÖİB, TCDD, İlgili Belediyeler, Deniz Tic. Odası, TÜRKLİM	Haziran Sonu	Liman yönetiminde dağınıklığın giderilmesi ve devlet tarafından belirlenecek politikanın, liman ihtiyaçlarını da gözönüne alacak şekilde uygulanmasını teminen bir liman yönetim modeli oluşturulacaktır.
Tedbir 66. Kıyı Yapıları Master Planı mevzuata yansıtılacaktır.	Ulaştırma Bakanlığı	Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Denizcilik Müsteşarlığı, ÖİB, İlgili Belediyeler	Haziran Sonu	Büyük ölçekli ana limanlar oluşturulması kapsamında uygun liman sahalarını belirleyen Kıyı Yapıları Master Planının hayata geçirilmesini ve girişimcilerin bu sahalara yönlendirilmesini teminen çalışma sonuçlarının liman yapımı ile ilgili mevzuata yansıtılması sağlanacaktır.
Tedbir 67. Limanların geri sahasında demiryolu aktarım terminalleri veya karada konteyner terminalleri kurularak, demiryolu taşımacılık anlayışından lojistik taşımacılık anlayışına geçilecektir. Organize sanayi bölgelerine, büyük fabrikalara ve limanlara özel sektör katkısı ile bağlantı hatları yapılacaktır.	TCDD, DLHİ	DPT	Aralık Sonu	Proje hazırlama ve kamulaştırma çalışmaları tamamlanan lojistik merkezlerin yapımına başlanacaktır. İzmir Kemalpaşa Organize Sanayi Bölgesi demiryolu bağlantı hattı inşaatı tamamlanacaktır.
Öncelik.27. Hizmet kalitesini ve sektör içindeki payını artırmak ve kamu üzerindeki mali yükünü azaltmak amacıyla TCDD yeniden yapılandırılacaktır.				
Tedbir 68. Demiryolu sektörüne ve TCDD'ye ilişkin yeni yasal düzenlemeler yapılacaktır.	Ulaştırma Bakanlığı	DPT, Hazine Müsteşarlığı, TCDD, Rekabet Kurumu	Aralık Sonu	2008 yılında hazırlıkları tamamlanan ve Ulaştırma Bakanlığı'na teslim edilen Demiryolu Kanunu ve TCDD Kanunu tasarıları TBMM'ye sevk edilecektir.

Öncelik 28. Ankara merkez olmak üzere İstanbul-Ankara-Sivas, Ankara-Afyonkarahisar-İzmir, Ankara-Konya ve Bursa bağlantısından oluşan çekirdek ağ üzerinde hızlı tren ile yolcu taşımacılığına başlanacaktır.				
Tedbir 69. Ankara merkez olmak üzere hızlı tren çekirdek ağı oluşturulacaktır.	TCDD, DLHİ	Ulaştırma Bakanlığı, DPT	Aralık Sonu	Ankara-İstanbul Hızlı Tren Projesi İnönü-Köseköy kesiminin inşaat çalışmalarına devam edilecektir. Ankara-Konya Hızlı Tren Projesi tamamlanacaktır. Ankara-Sivas Demiryolu projesinin inşaatına başlanan Yerköy-Sivas kesiminde çalışmalara devam edilecek, Kayaş-Yerköy arası uygulama projesi tamamlanacaktır. Ankara-İzmir Hızlı Tren projesinin Ankara-Afyonkarahisar kesiminin 300 km/s işletme hızına uygun olarak ihalesine yönelik işlemlere başlanacaktır.
Öncelik 29. Havaalanlarında orta ve uzun vadede kapasite ihtiyaçlarının belirlenmesine yönelik çalışmalar başlatılacaktır.				
Tedbir 70. Havaalanları Master Planı hazırlanacaktır.	Ulaştırma Bakanlığı (DHMI)	DPT, DLHİ, SHGM, Üniversiteler	Aralık Sonu	Sistem planlaması anlayışıyla, havaalanlarında mevcut durum analizi yaparak ve yeni yatırım ihtiyaçlarını belirleyerek orta ve uzun vadeli yatırımları yönlendirecek Havaalanları Master Plan çalışması başlatılacaktır.
Tedbir 71. İstanbul Üçüncü Havalimanı için yer tespiti ve fizibilite çalışmaları başlatılacaktır.	Ulaştırma Bakanlığı (DLHİ)	İstanbul Valiliği, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, DHMI, DPT, SHGM	Aralık Sonu	İstanbul'un gelişim planlarıyla uyumlu olacak şekilde, ulaşım ve imar planları çerçevesinde yeni bir havalimanı için gerekli asgari fiziksel şartları taşıyan bölgeler arasından yer seçimi çalışmaları sonuçlandırılacaktır. Yeni havalimanı için gerekli etüt ve proje çalışmaları başlatılacaktır.
Öncelik 30. Kent içi ulaşımda yerel ve merkezi idare düzeyinde proje önceliklendirmesi ve finansmanı ile yapım ve işletme aşamalarında uygulanacak ulusal standartlar geliştirilecektir.				
Tedbir 72. Kent içi raylı sistem projelerinin incelenmesi ve onaylanmasına ilişkin esasları düzenlemeye yönelik yönetmelik hazırlanacaktır.	Ulaştırma Bakanlığı	DPT	Aralık Sonu	3348 sayılı Ulaştırma Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun gereği kent içi raylı sistem proje ve şartnamelerinin DLHİ Genel Müdürlüğü tarafından onayı gerekmektedir. Söz konusu Kanunun ilgili maddesi gereğince bir yönetmelik çıkarılacak olup, raylı sistem projelerinin DLHİ Genel Müdürlüğü tarafından onayı sürecinde yapılacak işlemler belirlenecektir.

F. ÇEVRENİN KORUNMASI VE KENTSEL ALTYAPININ GELİŞTİRİLMESİ

1. Mevcut Durum

Ekonomik büyüme, nüfus artışı, üretim ve tüketim alışkanlıkları çevre üzerinde giderek artan bir baskı oluşturmaktadır. Çevre yönetiminde uygulama, izleme ve denetim konusundaki yetersizlikler bu baskıyı önemli çevre sorunlarına dönüştürmektedir. Ayrıca, yerleşim alanlarında düzensiz ve izinsiz yapılaşma, yetersiz teknik altyapı, yüksek afet riski ve güvenlik sorunu gibi hususlar yaşam kalitesini olumsuz etkilemektedir.

Küresel çevre sorunlarından biri olan iklim değişikliğinin, nedenleri ve sonuçları itibarıyla ekonomik ve sosyal yaşamı olumsuz etkilemesi beklenmektedir.

Ülkemizin iklim değişikliğiyle mücadelesi için sürdürülebilir kalkınma politikalarına uygun, "ortak fakat farklılaştırılmış sorumluluklar" ilkesi çerçevesinde azaltım, uyum, teknoloji transferi, finansman ve kapasite artırımına yönelik politikaların belirlendiği Ulusal İklim Değişikliği Strateji Belgesi (2010-2020) 3 Mayıs 2010 tarihinde YPK tarafından onaylanmıştır.

DPT Müsteşarlığı tarafından ülkemizdeki emisyon azaltımının ekonomik etkilerini tespit etmek amacıyla yürütülen Küresel Isınma Alanında Rasyonel Adımların Tespiti Raporu (KARAR) Projesi tamamlanmıştır. Proje kapsamında, 1990-2006 döneminde uygulanan projeler ve politikalar neticesinde azaltılan sera gazı emisyon miktarı tahmin edilmiş; orta ve uzun vadeli emisyon azaltım seçenekleri modellenerek bunların maliyetleri tespit edilmiş ve bu maliyetlerin makroekonomiye etkisi değerlendirilmiştir.

AB'ye katılım süreci kapsamında, Çevre Faslı 21 Aralık 2009 tarihinde müzakerelere açılmıştır. AB çevre müktesebatına uyum çalışmalarında büyük ölçüde ilerleme sağlanmakla birlikte, söz konusu mevzuatın uygulanması ve kurumsal kapasitenin güçlendirilmesine yönelik proje ve programların yürütülmesine devam edilmektedir.

Sürdürülebilir kalkınma alanında, 2012 yılında gerçekleştirilecek Rio+20 Dünya Zirvesine hazırlıklar uluslararası düzeyde başlatılmış olup, ülkemizin bu sürece katkısını oluşturmak için Ulusal Sürdürülebilir Kalkınma Komisyonunun koordinasyonunda çalışmaların yapılmasına ihtiyaç bulunmaktadır.

TABLO IV: 25-Yıllar İtibarıyla Kent ve Kırsal Nüfusu

Yıl(1)	Toplam Nüfus (Bin Kişi)	Kent Nüfusu (Bin Kişi) (2)	Kent Nüfus		Kırsal Nüfus		Kentleşme Hızı (%)
			Oranı (%)	Kırsal Nüfusu (Bin Kişi)	Oranı (%)		
1970	35 605	10 222	28,7	25 384	71,3	5,3	
1975	40 348	13 272	32,9	27 076	67,1	5,4	
1980	44 737	16 065	35,9	28 672	64,1	3,9	
1985	50 664	23 238	45,9	27 426	54,1	7,7	
1990	56 473	28 958	51,3	27 515	48,7	4,5	
2000	67 804	38 661	57,0	29 143	43,0	2,9	
2007	70 586	49 083	69,5	21 503	30,5	3,5	
2008	71 517	49 514	69,2	22 003	30,8	0,9	
2009	72 561	50 873	70,1	21 688	29,9	2,7	

Kaynak: TÜİK, DPT.

(1) 1970-2000 arasındaki yıllarda yapılan nüfus sayımı sonuçlarıdır. 2007, 2008 ve 2009 yılları ADNKS sonuçlarıdır.

(2) Nüfusu 20.000 ve üzeri olan yerleşimler kent olarak kabul edilmiştir.

Biyolojik Çeşitlilik Stratejisi ve Eylem Planının uygulanmasında esgüdüm ve kapasite konularında sorunlar devam etmektedir. Farklı kuruluşlar tarafından yürütülen biyolojik çeşitliliğin izlenmesine ilişkin projelerin koordinasyonunun güçlendirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır.

ADNKS verilerine göre, 2008 yılında kentlerde 49,5 milyon kişi yaşamakta olup kentleşme oranı yüzde 69,2, kentleşme hızı ise yüzde 0,9'dur. 2009 yılında ise Türkiye nüfusunun yüzde 70,1'i kentlerde yaşamaktadır.

Sürdürülebilirlik ilkesi çerçevesinde kentsel gelişme dinamiklerini değerlendirmek ve daha yaşanılabilir yerleşim alanları oluşturmak amacıyla Kentsel Gelişme Stratejisi ve Eylem Planı hazırlanmıştır.

Kentleşme alanında bütünleşik ve etkin bir fiziki planlama, uygulama ve izleme-denetleme sisteminin oluşturulmasına yönelik yasal ve kurumsal yapılanma ihtiyacı devam etmektedir. Değişen koşullar ve ihtiyaçlar da göz önüne alınarak "kent" tanımının yeniden ele alınması gerekmektedir.

Bütünleşik ve sürdürülebilir kıyı alanı yönetimini sağlamak üzere yasal ve kurumsal düzenlemeler ile kıyı alanlarının planlanması ve kullanımına yönelik ilke ve standartların belirlenmesi çalışmalarına ihtiyaç vardır.

2009 yılında yaklaşık 555 bin olan konut ihtiyacına karşılık, yapı kullanma izni alan konut sayısı 400.073 olmuştur. 2010 yılında 545 bin olan ihtiyaca karşılık, yapı kullanma izni alan konut sayısının 350 bin civarında olacağı tahmin edilmektedir.

Planlı kent ve konut çevreleri oluşturarak konut ihtiyacını karşılamak üzere sosyal ve teknik altyapıları tamamlanmış arsa üretimine ihtiyaç duyulmaktadır. Özellikle alt gelir gruplarının konut sorununu çözmek amacıyla uygun inşaat ve finansman yöntemlerinin geliştirilmesi önemini korumaktadır.

Türkiye su sıkıntısı yaşayabilecek ülkeler arasında yer almaktadır. Mevcut içme suyu miktarı, artan talep, kuraklık ve su toplama havzalarındaki kirlenme sonucunda yetersiz hale gelmektedir. Planlama, izleme, değerlendirme ve yaptırım noksanlığı, sorumlu tek bir merciin olmaması, ortak veri tabanı ve bilgi akışı yetersizliği, kuruluşlar arası esgüdüm sağlanamaması ve yeterli düzeyde Ar-Ge yapılmaması gibi hususlar, su kaynakları yönetiminde karşılaşılan ana sorunlardır.

2008 yılı itibarıyla toplam belediye nüfusunun yüzde 99'u içme ve kullanma suyu şebekesinden, yüzde 88'i ise kanalizasyon şebekesinden yararlanmaktadır. İçme suyu ve kanalizasyon şebekesi ihtiyacı ağırlıklı olarak yerleşime yeni açılan alanlar ile mevcut şebekelerin yenileme ve bakım çalışmalarından kaynaklanmaktadır.

2006 yılında kaynaklardan ve akarsulardan çekilen su miktarının oranı yüzde 32 iken 2008 yılında bu oran yüzde 27'ye gerilemiştir. Baraj, göl ve göletlerden çekilen su miktarı ise yüzde 40'tan yüzde 45'e yükselmiştir. Bu kaynaklardan sağlanan suyun arıtılmadan kullanılmaması, kuyu ve kaynak sularının da giderek kirlenmesi içme suyu arıtma tesisi ihtiyacını artırmış, 2008 yılında toplam 4,6 milyar m³ içme ve kullanma suyunun 2,1 milyar m³'ü (yüzde 47'si) artılmıştır.

5491 sayılı Çevre Kanunu, nüfusu 2 binin üzerindeki belediyelerin atıksu arıtma tesislerini belirli bir sürede tamamlamaları, aksi takdirde cezai müeyyidelerle karşı karşıya kalabileceklerini düzenlemiştir. Buna göre 2008 yılında yüzde 46 olan atıksu arıtma tesisi

ile hizmet verilen nüfusun 2017 yılına kadar kademeli olarak yüzde 81 civarına yükseltilmesi gerekmektedir. Buna karşın 5393 sayılı Belediye Kanununun 68. maddesi belediyelerin hem yurt içi hem yurt dışı borçlanmalarına ilişkin belirli standartlar ve limitler getirmiştir. Bu nedenle belediyeler yapmak zorunda oldukları yüksek maliyetli arıtma tesisi yatırımlarını borçlanma kapasiteleri olmadığından gerçekleştirememektedirler.

Atıksu arıtımında bir diğer önemli sorun, yapılan tesislerin yüksek işletim giderleri nedeniyle çalıştırılmamasıdır. Bu sorunu çözmeye yönelik 1 Ekim 2010 tarih ve 27716 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren “Çevre Kanununun 29’uncu Maddesi Uyarınca Atıksu Arıtma Tesislerinin Teşvik Tedbirlerinden Faydalanmasında Uyulacak Usul ve Esaslara Dair Yönetmelik”, atıksu arıtma tesisini kuran, işleten ve ilgili mevzuatta belirtilen yükümlülüklerini yerine getirenlerin atıksu arıtma tesislerinde kullandıkları elektrik enerji giderlerinin bir kısmının Çevre ve Orman Bakanlığınca geri ödenmesine ilişkin usul ve esasları düzenlemektedir.

İçme suyu kayıpları konusunda sağlıklı verilere ulaşılamamakla birlikte, faturalandırılmayan (kayıp/kaçak dâhil) su miktarının yüzde 55 civarında olduğu tahmin edilmektedir. Su temin sistemindeki kayıp ve kaçaklar azaltılarak, su kaynaklarının etkin kullanılması önemini korumaktadır.

Su havzalarının koruma alanlarındaki kaçak yapılaşma ve atıksuların arıtmaya tabi olmadan deşarj edilmesi, temiz ve kullanılabilir içme suyu teminini güçleştirmektedir. Bu nedenle, su kaynaklarının her tür kullanım amacıyla korunması, kirlenmesinin önlenmesi, kirlenmiş olan su kaynaklarının kalitesinin iyileştirilmesi için uzun vadeli koruma program ve tedbirlerini içeren havza koruma planları hazırlama çalışmaları sürdürülmektedir.

Ülkemizde 2009 yılında toplanan yaklaşık 27 milyon ton evsel nitelikli katı atığın yüzde 52’sinin düzenli depolama sahalarında, yüzde 1,2’sinin ise kompost tesislerinde bertaraf edildiği tahmin edilmektedir. 2010 yılı itibarıyla işletmede olan düzenli depolama tesisi sayısı 46, kompost tesisi sayısı ise 4’tür. 40 adet düzenli depolama tesisi ise inşaat ve ihale aşamasındadır.

Tıbbi atıkların geçici atık depolarından alınarak bertaraf tesisine taşınmasından büyükşehirlerde büyükşehir belediyeleri, diğer yerlerde ise belediyeler ile yetkilerini devrettiği kişi ve kuruluşlar sorumludur. 2008 yılı itibarıyla üretilen yaklaşık 95 bin ton tıbbi atığın yüzde 19’u İstanbul’da, yüzde 16’sı Ankara’da, yüzde 8’i ise İzmir’de toplanmıştır. Tıbbi atığın yüzde 22’si depo tabanı Tehlikeli Atıkların Kontrolü Yönetmeliğine uygun olarak inşa edilmiş depolama sahalarında, yüzde 19’u (2 adet) yakma tesislerinde, yüzde 14’ü (6 adet) sterilizasyon tesislerinde, yüzde 45’i ise evsel atık depolama sahalarının ayrı bir yerinde bertaraf edilmiştir.

Ülkemizde üçü yakma ve üçü düzenli depolama olmak üzere altı adet tehlikeli atık bertaraf tesisi bulunmaktadır. PETKİM ve TÜPRAŞ tehlikeli atıklarını kendi düzenli depolama tesislerinde depolarken, İzmit Büyükşehir Belediyesinin 790 bin m3 depolama kapasiteli tesisi tüm ülke çapındaki endüstriden gelen atıkları kabul etmektedir. Tehlikeli atık yakma tesislerinin yıllık toplam kapasitesi ise 60 bin tondur.

Belediyeler, katı atık yönetiminde toplama ve taşıma konularındaki görevlerini büyük ölçüde yerine getirirken, bertaraf konusunda gereken etkinliği ve hassasiyeti göstermemektedir. Özellikle düzensiz depolama, depo sahalarının yer seçiminde yapılan hatalar ile işletme koşullarındaki olumsuzluklar giderek büyüyen sorunlara sebep olmaktadır.

Katı atık üretiminde öncelikle, üretilen çöp miktarının azaltılması gerekmektedir. Ayrıca atığın kaynağa ayrıştırılarak toplamaya hazır hale getirilmesi için hanehalkının bilinçlendirilmesi ihtiyacı devam etmektedir. Ulusal düzeyde etkin bir katı atık yönetim sisteminin kurulmasına yönelik çalışmalar başlatılmıştır. Bu kapsamda evsel nitelikteki atıklar için Katı Atık Ana Planı tamamlanmış olup diğer atık türlerini de içeren Ulusal ve Bölgesel Atık Yönetim Planı çalışmaları devam etmektedir.

Atıkların düzenli depolama yöntemi ile bertarafı sürecinde teknik ve idari hususlar ile uyulması gereken genel kuralları belirlemek amacıyla Atıkların Düzenli Depolanmasına Dair Yönetmelik 26 Mart 2010 tarih ve 27533 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır. Atıkların yakılmasının çevre üzerine olabilecek olumsuz etkilerini ve insan sağlığı için ortaya çıkabilecek riskleri uygulanabilir yöntemlerle önlemek ve sınırlandırmak amacıyla 06 Ekim 2010 tarih ve 27721 sayılı Resmi Gazete’de Atıkların Yakılmasına İlişkin Yönetmelik yayımlanmıştır.

2. Temel Amaç ve Hedefler

Sürdürülebilir kalkınma ilkeleri doğrultusunda, insan sağlığını, doğal kaynakları ve estetik değerleri korumak suretiyle yeterli çevresel koruma düzeyine erişilmesi yanında, kentlerin temiz, güvenli ve yaşam kalitesi yüksek yerler haline getirilmesi temel amaçtır.

3. Politika Öncelikleri ve Tedbirler

Öncelik / Tedbir	Sorumlu Kuruluş	İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Süre	Yapılacak İşlem ve Açıklama
Öncelik 31. Çevre mevzuatının uygulanmasına yönelik yönetim, denetim ve uygulama kapasitesi geliştirilecektir.				
Tedbir 73. Çevre mevzuatının etkin uygulanması için ölçüm, izleme, denetim, kontrol ve raporlama altyapısına yönelik projeler yürütülecektir.	Çevre ve Orman Bakanlığı	Tarım ve Köyşleri Bakanlığı, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Yerel Yönetimler, İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları	Aralık Sonu	Çevre mevzuatının AB Müktesebatı ile uyumu gözetilerek etkili bir şekilde uygulanması için başta su, hava, toprak olmak üzere doğayı korumaya ve kirliliği önlemeye yönelik kapasite geliştirme çalışmalarına devam edilecektir.
Öncelik 32. Sürdürülebilir kalkınma konusunda izlenecek ulusal yaklaşımlar, uluslararası gelişmeler dikkate alınarak değerlendirilecektir.				
Tedbir 74. 2012 Dünya Zirvesi (Rio+20) hazırlık çalışmaları kapsamında BM Sürdürülebilir Kalkınma Komisyonu tarafından koordine edilen sürece etkin katılım sağlanacaktır.	DPT	Dışişleri Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Çevre ve Orman Bakanlığı, İlgili diğer kurum ve kuruluşlar, Sivil Toplum Kuruluşları	Aralık Sonu	2012 Dünya Zirvesi (Rio+20) ulusal hazırlık çalışmaları kapsamında mevcut duruma, yeşil büyümeye yönelik iyi uygulamalara ve ulusal düzeyde sürdürülebilir kalkınmanın kurumsal yönetiminin değerlendirilmesine ilişkin raporlar hazırlanacaktır.

Öncelik 33. İklim değişikliği ile mücadele çalışmaları ülkemizin kalkınma öncelikleri gözetilerek sürdürülecektir.				
Tedbir 75. İklim değişikliği ile mücadele ve uyuma yönelik kurum ve kuruluşların ortak hareket etmelerini sağlayacak temel politikalar ve faaliyet alanları belirlenecektir.	Çevre ve Orman Bakanlığı	İklim Değişikliği Koord. Kurulu Üyeleri	Mart Sonu	Ulusal İklim Değişikliği Stratejisi ile uyumlu olarak Ulusal İklim Değişikliği Eylem Planı hazırlanacaktır.
Öncelik 34. Kentlerin yaşam standartları yükseltilecek ve sürdürülebilir kentsel gelişme sağlanacaktır.				
Tedbir 76. Kentleşme ile ilgili merkezi düzeyde gerekli kurumsal ve hukuki altyapının geliştirilmesi ve denetim mekanizmalarının etkinleştirilmesine yönelik düzenlemeler yapılacaktır.	Bayındırlık ve İskân Bakanlığı	DPT, TOKİ, İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları, Yerel Yönetimler	Aralık Sonu	Merkezi düzeyde kentleşme ve konuta ilişkin yetki ve sorumluluklar tanımlanacak, mevzuat ve kurumsal yapı yeniden düzenlenecektir.
Tedbir 77. Kent tanımı değişen koşullar göz önüne alınarak yeniden yapılacaktır.	DPT	Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, TÜİK, İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları	Aralık Sonu	Ekonomik, sosyal ve kültürel kriterler çerçevesinde kent tanımını yapmak üzere kent eşliği çalışması güncellenecektir.
Öncelik 35. Su kaynaklarının etkin ve bütüncül yönetimine yönelik çalışmalar sürdürülecektir.				
Tedbir 78.. Su kaynaklarının etkin ve bütüncül yönetimine yönelik strateji ve eylem planı hazırlanacaktır.	Çevre ve Orman Bakanlığı	Dışişleri Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, DPT, DSİ, İller Bankası Genel Müdürlüğü	Aralık Sonu	Hukuki ve kurumsal olarak bütüncül su kaynakları yönetiminin, yer üstü ve yer altı su kaynaklarını kapsayacak şekilde düzenlenmesine yönelik strateji ve eylem planı oluşturulacaktır.
Öncelik 36. Katı atık yönetimi etkinleştirilecek, evsel nitelikli katı atık yönetimi bir bütün olarak değerlendirilecek ve düzenli depolama yöntemi tercih edilecektir.				
Tedbir 79. Katı atık yönetimi etkinleştirilecek ve evsel nitelikli katı atıkların mahalli idare birlikleri aracılığıyla düzenli depolama tesislerinde bertaraf edilmesi sağlanacaktır.	Çevre ve Orman Bakanlığı	İçişleri Bakanlığı, DPT, İller Bankası, Yerel Yönetimler	Aralık Sonu	Ulusal ve bölgesel düzeyde atık yönetim plan çalışmaları tamamlanacaktır. Katı atıkların kaynaktan ayrıştırılarak, tekrar kullanım değerine sahip olanların ekonomiye kazandırılmasına yönelik kurumsal kapasite geliştirme ve halkın bilinçlendirilmesi çalışmaları sürdürülecektir. Katı atık yönetiminde mahalli idare

				birliklerinin etkin çalışmasına yönelik usul ve esaslar belirlenecektir.
Öncelik 37. Çevre korumaya yönelik kentsel altyapı hizmetlerinin planlanması, projelendirilmesi, gerçekleştirilmesi ve işletilmesinde belediyelerin kapasiteleri geliştirilecektir.				
Tedbir 80. İller Bankası günün koşullarına uygun olarak yeniden yapılandırılacaktır.	İller Bankası Gn.Md.	İçişleri Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, Çevre ve Orman Bakanlığı, DPT, Hazine Müsteşarlığı, BDDK, SPK	Aralık Sonu	İller Bankasının finansman yapısı, insan kaynakları ve kurumsal kapasitesi geliştirilerek, yerel yönetimlerin AB mali yardımlarını ve diğer uluslararası kaynakları kullanabilmesini kolaylaştırmak amacıyla Bankanın teknik ve mali destek vermesi sağlanacaktır.
Tedbir 81. Belediyelerin kurumsal ve teknik kapasitelerinin artırılması için eğitim programları düzenlenecektir.	İller Bankası Gn. Md.	İçişleri Bakanlığı, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, Çevre ve Orman Bakanlığı, DPT, TODAİE, İlgili Belediyeler, Türkiye Belediyeler Birliği	Aralık Sonu	Mevcut tesislerin daha etkin işletilebilmesi, mali yönetimin güçlendirilmesi, kaynak planlaması, önceliklendirme, kaliteli ve etkin hizmet sunumu gibi belediyelerin ihtiyaç duyduğu alanlarda eğitim verilecektir.

G. AR-GE ve YENİLİKÇİLİĞİN GELİŞTİRİLMESİ

1. Mevcut Durum

Günümüzde bilim, teknoloji ve yenilik yeteneği, rekabet üstünlüğünün ve sürdürülebilir sosyo-ekonomik gelişmenin belirleyici unsurlarından biri haline gelmiştir.

2008 yılı itibarıyla Ar-Ge harcamalarının GSYH içindeki payı Türkiye’de yüzde 0,73 iken, bu oranın AB-27 ortalaması yüzde 1,9’dur. Özel sektör tarafından gerçekleştirilen Ar-Ge harcamalarının toplam Ar-Ge harcamalarına oranı 2005 yılında yüzde 33,8 iken bu oran 2008 yılında yüzde 44,2’ye yükselmiştir. Ancak, bu oran 2008 yılı AB-27 ortalaması olan yüzde 63,7’nin gerisinde olup, ülkemizde özel sektörün, özellikle de KOBİ’lerin Ar-Ge kapasitesi ve Ar-Ge’ye olan talebinin artırılması ihtiyacı sürmektedir.

2007 yılı itibarıyla Türkiye’de Ar-Ge personeli toplam istihdamın yüzde 0,56’sını oluşturmaktayken, bu oran AB-27 ülkelerinde yüzde 1,57’dir. Ülkemizdeki tam zaman eşdeğeri (TZE) cinsinden toplam Ar-Ge personelinin 2005’te yüzde 30,4’ü özel sektör tarafından istihdam edilirken bu oran 2008’de yüzde 40,8’e ulaşmıştır. Bununla birlikte AB-27 ülkelerinde bu oran 2008 yılı itibarıyla yüzde 52’dir. Çalışma hayatında eşitlik anlamında önemli bir kriter olan kadınların TZE cinsinden toplam araştırmacı sayısındaki oranı, 2007 yılında Türkiye için yüzde 34 olarak hesaplanmış olup, AB-27 ortalaması olan yüzde 31’in üzerindedir.

Ar-Ge çalışmalarının ürüne dönüşmesi ve rekabet gücüne katkısının artırılmasında özel sektör önemli rol üstlenmektedir. Son yıllarda sağlanan teşviklerle Ar-Ge ve yenilik faaliyetlerinin rekabet açısından gerekliliği konusunda farkındalık düzeyinin artması sayesinde özel kesimin Ar-Ge faaliyetlerinde artış görülmektedir. 2008 yılında özel sektör

tarafından gerçekleştirilen Ar-Ge harcamalarının GSYH içindeki payının yükseköğretim kurumlarının payını ilk kez geçmiş olması da bunun bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Ar-Ge ve yenilikçilik faaliyetleri alanında sağlanan teşvikleri düzenlemek üzere hazırlanan 5746 sayılı Araştırma Geliştirme Faaliyetlerinin Desteklenmesi Hakkında Kanununun 2008 yılında yürürlüğe girmesini müteakip 99 Ar-Ge Merkezi başvurusu yapılmış ve Eylül 2010 itibarıyla 76 işletmeye Ar-Ge Merkezi Belgesi verilmesi uygun bulunmuştur. Ar-Ge Merkezi Belgesi alan işletmelerin 2010 yılında 1,9 milyar TL Ar-Ge harcaması yapmaları ve 9.795 Ar-Ge personeli çalıştırmaları beklenmektedir. Belge alan şirketlerin çalışma alanları itibarıyla bilgi ve iletişim teknolojileri, dayanıklı tüketim malları, elektrik-elektronik, otomotiv, otomotiv yan sanayi ve savunma sanayi sektörlerinde yoğunlaştığı görülmektedir.

TÜİK tarafından yapılan ve 2006–2008 yıllarını kapsayan yenilik araştırması sonuçlarına göre Türkiye’de 10 ve daha fazla çalışanı olan işletmelerin yüzde 37,1’inin teknolojik yenilik faaliyetinde bulunduğu tespit edilmiştir. Aynı çalışma yenilik faaliyetlerinin işletmelerin büyüklükleri ile orantılı olarak arttığını göstermektedir. 10–49 çalışanı olan işletmelerin yüzde 33,8’i, 50–249 çalışanı olan işletmelerin yüzde 43,7’si ve 250 ve daha fazla çalışanı olan işletmelerin yüzde 54,4’ü yenilik faaliyetinde bulunmuştur.

Ar-Ge’ye dayalı üretim yeteneğini güçlendirmek amacıyla Kalkınma Planında öncelikli olarak belirtilen biyoteknoloji, yeni nesil enerji teknolojileri, sanayi politikasının öncelik verdiği sektörlerdeki araştırmalar, yerli kaynakların katma değere dönüşmesini amaçlayan Ar-Ge faaliyetleri, sağlık araştırmaları, bilgi ve iletişim teknolojileri, savunma ve uzay teknolojileri ile Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulu kararlarında yer alan öncelikli alanlarda büyük ölçekli araştırma merkezlerinin kurulmasına, gelişmekte olan üniversitelerde merkezi araştırma laboratuvarlarının oluşturulmasına, temel ve uygulamalı araştırma projelerinin desteklenmesine ve araştırmacı insan gücü yetiştirilmesine yönelik programlar sürdürülmektedir.

Teknoloji Geliştirme Bölgeleri (TGB) ile Teknoloji Geliştirme Merkezleri (TEKMER) ve duvarsız teknoloji kuluçka merkezleri faaliyetlerinin desteklenmesine devam edilmektedir. 2010 yılı Ağustos ayı itibarıyla 27’si aktif 39 adet TGB ve 20 adet TEKMER kurulmuş bulunmaktadır. Aynı tarih itibarıyla TGB’lerde toplam 1.451 firma yer almakta olup bu firmalar tarafından 10.366’sı Ar-Ge personeli olmak üzere 12.743 kişiye istihdam imkanı sağlanmaktadır. 2003 yılından 2010 yılı Haziran ayına kadar TGB’lerde yer alan firmalarca 540 milyon ABD doları tutarında ihracat yapılmış ve sürdürülen Ar-Ge çalışmaları sonucunda 301 adet patent alınmıştır. Bunun yanı sıra 2010 yılı Ağustos ayı itibarıyla TGB’lerde yer alan yabancı firma sayısı 54’e, bu firmaların bölgeler kapsamında yaptıkları yatırım ise 450 milyon ABD dolarına ulaşmıştır.

Ar-Ge harcamalarının etkin kullanımını ve Ar-Ge sonuçlarının uygulamaya geçirilmesini kolaylaştırmak amacıyla özellikle dışa bağımlılığın yüksek olduğu savunma, sağlık ve enerji gibi sektörlerde yerli teknolojiye dayalı ürün ve teknolojilerin geliştirilmesine yönelik programların desteklenmesine devam edilmektedir. Bu kapsamda kamu kurumlarının faaliyet alanlarıyla ilgili yürütecekleri Ar-Ge destek programları 2005 yılından itibaren uygulanmaya başlanmış olup, bu programların önümüzdeki yıllarda geliştirilmesi hedeflenmektedir.

TABLO IV: 26- Türkiye'nin Bilim ve Teknoloji Alanındaki Temel Göstergeleri

	2004	2005	2006	2007	2008
Ar-Ge Harcamalarının GSYH içindeki payı (%)	0,67	0,79	0,76	0,71	0,73
Gayri Safi Yurt içi Ar-Ge Harcaması (Milyon TL - Cari Fiyatlarla)	2 898	3 835	4 400	6 091	6 893
Gayri Safi Yurt içi Ar-Ge Harcaması (SAGP* - Milyon ABD doları)	3 653	4 373	4 883	6 578	7 034
Kişi Başına Düşen Ar-Ge Harcaması (SAGP* - ABD doları)	51,4	60,7	69,2	93,2	98,4
Sektörlere Göre Ar-Ge Harcamalarını Gerçekleştirenler (%)					
Yükseköğretim	67,9	54,6	51,3	48,2	43,8
Özel Sektör	24,2	33,8	37	41,3	44,2
Kamu	8	11,6	11,7	10,6	12,0
TZE** cinsinden Toplam Ar-Ge Personeli Sayısı	39 960	49 252	54 444	63 777	67 244
TZE** cinsinden Ar-Ge Personelinin Sektörlere Göre Dağılımı (%)					
Yükseköğretim	61,9	51,6	49,1	46,6	44,5
Özel Sektör	22,1	30,4	33,1	38,3	40,8
Kamu	16	17,9	17,8	15,1	14,7
TZE cinsinden 10 bin kişiye Düşen Ar-Ge Personeli Sayısı	18,1	20,4	24,5	30,6	31,7
Türkiye Kaynaklı Bilimsel Yayın Sayısı	15 443	16 718	18 928	21 961	22 995
Bilimsel Yayın Sayısına Göre Uluslararası Sıralamada Türkiye'nin Yeri	21	19	19	18	18

Kaynak : TÜİK, TÜBİTAK

(*) SAGP: Satın Alma Gücü Paritesi

(**) Tam Zaman Eşdeğeri

2. Temel Amaç ve Hedefler

Bilim, teknoloji ve yenilik alanında yürütülen faaliyetlerin temel amacı, başta özel sektörde olmak üzere yenilik yeteneğini artırmak, bilim ve teknolojide yetkinleşmek ve bu yetkinliği ekonomik ve sosyal faydaya dönüştürmektir.

3. Politika Öncelikleri ve Tedbirler

Öncelik / Tedbir	Sorumlu Kuruluş	İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Süre	Yapılacak İşlem ve Açıklama
Öncelik 38. Bilim ve teknoloji alanında kurumlar arası işbirliğini ve özel kesimin sistem içindeki etkinliğini artıran ulusal yenilik sistemi oluşturulacak ve toplumsal farkındalık artırılacaktır.				
Tedbir 82. Ulusal Yenilik Stratejisi ve Eylem Planı hazırlanacaktır.	TÜBİTAK	Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, DPT, İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları, Kalkınma Ajansları, STK'lar, Mahalli İdareler	Aralık Sonu	Bilim ve teknoloji alanında kurumlar arası işbirliğini ve koordinasyonu sağlayacak; kurumların görev, yetki ve sorumluluklarını da tanımlayacak olan Ulusal Yenilik Stratejisi ve Eylem Planı ilgili tarafların katılımı ile hazırlanacaktır.
Tedbir 83. Bölgesel yenilik sistemleri tanımlanacak ve desteklenecektir.	TÜBİTAK	DPT, TOBB, YÖK, İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları, Kalkınma Ajansları, Üniversiteler, STK'lar	Aralık Sonu	İllerin/bölgelerin gelişmesini desteklemek ve rekabet güçlerini artırmak üzere özel sektör, üniversite ve kamu kuruluşları ile yerel aktörleri kapsayan işbirliği ağlarının kurulması desteklenecektir. Bölgesel yenilik sistemlerinin oluşturulmasına ilişkin

				metodoloji çalışmaları tamamlanacak, pilot çalışma yapılacak iller/bölgeler belirlenecektir.
Tedbir 84. Bilim, araştırma, teknoloji ve yenilik alanlarında toplumsal farkındalık artırılacaktır.	TÜBİTAK	Milli Eğitim Bakanlığı, DPT, Üniversiteler, TÜBA, Yerel Yönetimler, STK'lar, Medya	Aralık Sonu	Bilim Merkezleri ve müzeleri kurulması çalışmaları devam ettirilecek, yazılı ve görsel basın aracılığı ile toplumsal farkındalık artırılacak, yarışma, burs ve bilim şenlikleriyle gençler ve çocuklar teşvik edilecektir. Ayrıca müfredatta yenilik kültürünü ve farkındalığını artırıcı programlara yer verilecektir.
Öncelik 39. Özel kesimin, özellikle de KOBİ'lerin Ar-Ge kapasitesi ve Ar-Ge'ye olan talebinin artırılması sağlanacaktır				
Tedbir 85. Özel sektörde yürütülen Ar-Ge faaliyetlerinin artırılması desteklenecektir.	TÜBİTAK	Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, DPT, TOBB, KOSGEB, İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları, Üniversiteler, Kalkınma Ajansları	Aralık Sonu	Özel sektör tarafından yürütülen Ar-Ge projelerine verilen destekler artırılarak yenilik kültürünün geliştirilmesi ve Ar-Ge çalışmalarına olan talebin canlandırılması sağlanacaktır.
Tedbir 86. KOBİ'lere sağlanan Ar-Ge destekleri etkinleştirilecek ve yaygınlaştırılacaktır.	KOSGEB	Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, TPE, Üniversiteler, Sanayi ve Ticaret Odaları, Kalkınma Ajansları	Aralık Sonu	KOBİ'lere sağlanan Ar-Ge, yenilik ve fikri mülkiyet haklarına yönelik destekler etkinleştirilerek yaygınlaştırılacak ve KOBİ'lerin Ar-Ge talebini artıracak faaliyetler sürdürülecektir. KOBİ'lerin Ar-Ge finansmanına destek olmak üzere başlangıç ve risk sermayesi uygulamaları etkinleştirilecek ve yaygınlaştırılacaktır. Özel sektör ile üniversiteler arasında Ar-Ge ve yenilik faaliyetlerinin desteklenmesine yönelik işbirliğinin yaygınlaştırılması sağlanacak, KOBİ'ler ve girişimcilerin Ar-Ge, yenilik ve endüstriyel uygulamaya yönelik projeleri desteklenecektir.
Tedbir 87. Bilim ve teknoloji alanında işbirliği ağları ve platformları yaygınlaştırılacaktır.	TÜBİTAK	YÖK, Üniversiteler, Özel Sektör, Kamu Kuruluşları	Aralık Sonu	İlgili kamu kurum ve kuruluşları, özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarında bilim ve teknoloji alanında

				işbirliği ağı ve platformları ile ilgili olarak mevcut programlar yaygınlaştırılacak ve yeni programların başlatılması sağlanacaktır.
Öncelik 40. Özel sektör ile üniversiteler ve araştırma kurumları arasındaki işbirliğini geliştirmeye yönelik programlar ve rekabet öncesi Ar-Ge işbirlikleri desteklenecektir.				
Tedbir 88. Teknoloji Geliştirme Bölgeleri güçlendirilecektir.	Sanayi ve Ticaret Bakanlığı	Maliye Bakanlığı, DPT, Hazine Müsteşarlığı, TÜBİTAK, TOBB	Haziran Sonu	Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanununda değişiklik yapılmasına ilişkin tasarı nihai hale getirilmiş ve TBMM'ye sevk edilmiştir. Tasarının kanunlaşmasını müteakip ilgili yönetmelikte gerekli değişiklikler yapılarak TGB'ler güçlendirilecektir.
Tedbir 89. Araştırma sonuçlarının ticarileştirilmesi ve teknoloji transferi uygulamaları etkinleştirilecektir.	YÖK	Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, DPT, Üniversiteler, TÜBİTAK, TPE, TOBB	Aralık Sonu	Araştırma sonuçlarının fikri mülkiyet haklarına ilişkin mevzuat düzenlemeleri gerçekleştirilecektir. Ülkemiz için uygun Teknoloji Transfer Ofisi modeli tamamlanarak pilot ölçekte uygulaması başlatılacaktır.
Tedbir 90. Dışa bağımlılığın yüksek olduğu sektörlerde yerli ürün ve teknolojiler geliştirilmesine yönelik araştırma programları öncelikli olarak desteklenecek ve etkinleştirilecektir.	DPT	Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Milli Savunma Bakanlığı, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Savunma Sanayi Müsteşarlığı, TÜBİTAK, Üniversiteler	Aralık Sonu	Dışa bağımlılığın yüksek olduğu savunma, sağlık ve enerji gibi sektörlerden sorumlu kamu kuruluşlarında Ar-Ge destek programları geliştirilecektir. TÜBİTAK tarafından yürütülen TARAL Programı kapsamındaki projelerde ve araştırma altyapısı desteklerinde öncelik bu alanlara verilecektir.
Öncelik 41. Başta öncelikli teknoloji alanlarında olmak üzere, özel sektörün ihtiyaçları da dikkate alınarak, araştırmacı insan gücü nitelik ve nicelik yönünden geliştirilecektir.				
Tedbir 91. Öğretim Üyesi Yetiştirme Programları etkinleştirilecek ve yaygınlaştırılacaktır.	YÖK	Maliye Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, DPT, Devlet Personel Başkanlığı, TÜBİTAK	Haziran Sonu	Yeni kurulan üniversitelerle birlikte artan öğretim üyesi açığını karşılamaya yönelik olarak yurt içi ve yurt dışında yürütülmekte olan öğretim üyesi yetiştirme programları arasında uyum sağlanacak ve yaygınlaştırılacaktır.

Tedbir 92. Yurt dışındaki yerli ve yabancı, nitelikli araştırmacıların ülkemizde çalışması özendirilecektir.	TÜBİTAK	Maliye Bakanlığı, MEB, İçişleri Bakanlığı, DPT, Devlet Personel Başkanlığı, YÖK, Üniversiteler	Eylül Sonu	Yurt dışındaki yerli ve yabancı, nitelikli araştırmacılar için ülkemizi çekici kılmak üzere gerekli mali, hukuki ve idari düzenlemeler yapılacaktır.
Öncelik 42. Ar-Ge'ye dayalı üretim yeteneğini güçlendirmek amacıyla araştırma merkezlerinin oluşturulması desteklenecektir.				
Tedbir 93. Ülkemizdeki araştırma altyapılarını etkinleştirecek yol haritası çalışması tamamlanacaktır.	DPT	Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, YÖK, TÜBİTAK, Üniversiteler, İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları, Sanayi ve Ticaret Odaları, KOSGEB	Aralık Sonu	Kaynakların etkin kullanımını ve araştırmacıların birlikte çalışmasını sağlamak üzere kamu kurumlarında, özel kesimde ve üniversitelerde kurulan ve kurulacak araştırma merkezlerinin öncelikli alanlarda ve belli yerlerde oluşturulmasını sağlayacak Türkiye Ar-Ge altyapı yol haritası tamamlanacaktır.
Tedbir 94. Ulusal çapta hizmet veren ileri araştırma merkezleri kurulacak ve bu yapıların AB araştırma altyapılarıyla entegrasyonu sağlanacaktır.	DPT	YÖK, Üniversiteler, TÜBİTAK	Aralık Sonu	Öncelikli teknoloji alanları başta olmak üzere ilgili alanda araştırmacıların yoğunlaştığı üniversitelerde ve kamu araştırma kurumlarında tüm araştırmacıların kullanımına açık İleri Araştırma Merkezleri kurularak teknoloji üretimi için gerekli kapasite ve yetenekler oluşturulacaktır. Kurulan merkezlerin AB araştırma altyapılarıyla entegrasyonu sağlanacaktır.

H. BİLGİ VE İLETİŞİM TEKNOLOJİLERİNİN YAYGINLAŞTIRILMASI

1. Mevcut Durum

Elektronik Haberleşme

Elektronik haberleşme sektörü, iletişim hizmetlerinin etkin bir şekilde sunulması yoluyla bilgi toplumuna dönüşümün hızlandırılması ve böylece ülkenin rekabet gücünün artırılması açısından kritik öneme sahiptir. 2004 yılında başlayan serbestleşmeyle birlikte sektörde rekabeti artırmaya yönelik düzenlemeler yapılmış, altyapı ve hizmet sunumu alanında sektöre yeni girişler olmuştur.

Sektöre ilişkin düzenleyici çerçeveyi belirleyen 5809 sayılı Elektronik Haberleşme Kanununun Kasım 2008'de yayımlanmasını takiben ikincil mevzuatın Kanuna uyumlaştırılması çalışmaları başlatılmış ve bu kapsamda Ekim 2010 itibarıyla 11 adet yönetmelik yayımlanmıştır.

Ekim 2010 itibarıyla Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu (BTK) tarafından 428 işletmeci yetkilendirilmiş olup bunlardan 100 tanesi sabit telefon hizmetleri alanındadır. Sabit telefonlarda numara taşınabilirliği düzenlemesi Eylül 2009'da yürürlüğe girmiştir. Ancak, toptan hat kiralama uygulamasının devreye alınmamış olmasının da etkisiyle, bu alanda beklenen gelişme henüz sağlanamamıştır. 2010 yılı ilk yarısında alternatif işletmecilerin sabit telefon hizmetleri pazarında yüzde 7 olarak gerçekleşen payı, yapılan düzenlemelere rağmen bu pazarda yeterli rekabetin oluşmadığına ve düzenlemelerin etkin şekilde uygulanamadığına işaret etmektedir.

Altyapıya dayalı rekabetin tesisini sağlamak üzere altyapı işletmeciliği alanında Ekim 2010 itibarıyla 55 işletmeci yetkilendirilmiştir. Bu işletmeciler kendi altyapılarını kurmak üzere önemli ölçüde yatırım yapmaktadır. Söz konusu işletmecilerin sahip oldukları fiber optik kabloların toplam uzunluğu 2008 yılı sonunda 9.216 km iken Haziran 2010 itibarıyla 29.834 km'ye ulaşmıştır.

Alternatif işletmeciler yerel ağa erişim veya veri akış erişimi yöntemleriyle yerleşik işletmeci Türk Telekom'un erişim altyapısı üzerinden genişbant erişim hizmetleri sunabilmektedir. Diğer taraftan kendilerine ait fiber optik erişim altyapısı kurmaya başlayan bazı alternatif işletmeciler bu altyapı üzerinden müşterilerine genişbant erişim hizmetleri sunmaya başlamıştır. Ayrıca, kullanıcıların sabit telefon hizmeti aboneleri olmaksızın DSL genişbant erişim hizmetlerinden faydalanmasına imkan veren yalın ADSL uygulamasına ilişkin düzenleme Temmuz 2010'da yapılmıştır. Bu gelişmelere rağmen Haziran 2010 itibarıyla alternatif işletmecilerin DSL genişbant erişim pazarındaki payı yüzde 7,3 seviyesindedir. AB'de alternatif işletmecilerin genişbant pazarındaki payının yaklaşık yüzde 55 olduğu dikkate alındığında Türkiye'de genişbant erişim pazarındaki rekabet düzeyinin AB'ye nispetle düşük kaldığı ve düzenlemelerin etkin şekilde uygulanamadığı görülmektedir.

Avrupa Rekabetçi Telekomünikasyon Derneği (European Competitive Telecommunications Association – ECTA) tarafından yürütülen ve elektronik haberleşme pazarındaki düzenleyici çerçevenin etkinliği ile pazarın rekabetçiliğini değerlendiren "Düzenleyici Karne – 2009" çalışmasına göre Türkiye AB üyesi ve aday 22 ülke arasında 19'uncu olmuştur. Bu sonuç da Türkiye'de istenen düzeyde rekabetçi bir elektronik haberleşme pazarı oluşturulamadığına işaret etmektedir.

Ağustos 2009'dan itibaren kullanıma sunulan üçüncü nesil (3G) mobil haberleşme hizmetlerinin kullanımı hızlı şekilde artmaktadır. 3G abone sayısı 2009 yılı sonunda 7,1 milyon iken Haziran 2010'da 11,4 milyona ulaşmıştır. Aynı dönemde mobil genişbant erişim hizmetlerini kullanan abone sayısı ise 641 binden 832 bine yükselmiştir. Bu artışın önümüzdeki dönemde de sürmesi beklenmektedir.

Mobil telefon işletmecilerinin her yöne aramaları cazip kılan tarifeleri uygulamaya koymasına ile sabit telefon abone sayısında son yıllarda gözlenen düşüş hızlanmıştır. Mobil telefon abone sayısı da numara taşınabilirliği ve her yöne tarifelerin etkisi ile ikinci hatların bir kısmının iptal edilmesi sonucunda son iki yılda düşüş göstermiştir.

Sabit ve mobil telefon aboneliklerinin aksine genişbant abone sayısındaki artış sürmektedir. Haziran 2010 itibarıyla toplam genişbant abone sayısı 7,7 milyon seviyesindedir. Genişbant abonelerinin yüzde 83,5'i erişim için DSL teknolojisini kullanmakta olup alternatif genişbant altyapısı olan kablo internet teknolojisini kullanan abone sayısı da son bir yılda yüzde 94 oranında artarak 191 bine ulaşmıştır. Ayrıca,

genişbant erişimde fiber optik bağlantı kullanımı da 2010 yılında hızla artmış ve Haziran ayı itibarıyla 100 bini aşmıştır.

Ülkemizde bilgisayar ve internet kullanımı hızla artmaktadır. 2010 yılı Hanelerde Bilişim Teknolojileri Kullanım Anketi sonuçlarına göre 16-74 yaş grubundaki bireylerin herhangi bir zamanda bilgisayar ve internet kullanım oranları sırasıyla yüzde 43,2 ve 41,6'ya ulaşmıştır. Son yıllarda yaşanan hızlı artışla 2010 yılında hanelerde internet erişim oranı ise yüzde 41,6 olup internet erişimine sahip hanelerin yüzde 80,9'unda genişbant erişim bulunmaktadır. Girişimlerde bilgisayar kullanımı ve internet erişimi sahipliği oranları yıllar itibarıyla artmış olmakla birlikte son iki yılda yakın değerlerde gerçekleşmiştir. 2009 yılı Girişimlerde Bilişim Teknolojileri Kullanım Anketi sonuçlarına göre bilgisayar kullanılan girişimlerin oranı yüzde 90,7, internet erişimine sahip girişimlerin oranı ise yüzde 88,8'dir.

Genişbant hizmetlerinin kullanımındaki artışa paralel olarak, çeşitli şişletmeciler tarafından genişbant bağlantılar üzerinden sunulan telefon, yayın, elektronik içerik, vb. yakınsamış hizmetlerin de artmaya başladığı gözlenmektedir. Bu sürecin önümüzdeki dönemde daha da hızlanması beklenmektedir.

Uydu teknolojileri alanında yetkinliklerin geliştirilmesi ve milli uydu imal edilmesine yönelik Ar-Ge çalışmaları sürmektedir. Ayrıca, hem televizyon yayıncılığı hem de veri haberleşmesi için kullanılmak üzere, 2012 yılı sonuna kadar uzaya iki yeni uydu gönderilmesi yönündeki çalışmalar da Türksat bünyesinde devam etmektedir.

Son yıllarda Türkiye'deki şişletmecilerin, gerek satın almalar gerekse diğer ülke şişletmecileriyle işbirliği yoluyla, yurt dışı pazarlarda daha yoğun şekilde faaliyet göstermeye başladıkları gözlenmektedir.

Bilgi Teknolojileri

Bilgi teknolojileri sektörü, bilgi toplumuna dönüşüm sürecinde ve özellikle ekonominin rekabetçi hale gelmesinde kilit bir role sahiptir. Sektör, gayri safi yurt içi hasılaya doğrudan sağladığı katkının yanı sıra, ekonominin genelinde getirdiğı verimlilik artışı, yenilikçi ve katma değeri yüksek yapısı, düşük ara mal ithali ve sabit sermaye yatırımı ihtiyacı, ekonominin genelinde istihdam yaratma potansiyeli ve ihracatın ithalata karşılamaya yapabileceğı katkıyla stratejik bir önem arz etmektedir.

Bilgi Toplumu Stratejisinde stratejik bir öncelik olarak ele alınan sektörün, e-devlet uygulamaları başta olmak üzere, planlanan çok sayıda bilgi toplumu uygulaması ile büyüyecek iç pazarda deneyim kazanması, referans geliştirmesi ve mali yapısının güçlendirilmesi hedeflenmiştir. Bu yetkinlikleri kazanan sektörün öncelikle bölgesel pazarlara açılarak küresel rekabet gücünün artırılması ve ihracat potansiyelinin geliştirilmesi amaçlanmıştır.

Bilgi Toplumu Stratejisi Eylem Planı'nda yer alan 97 numaralı Bilişim Vadisi eylemiyle; Türkiye'nin bölge ülkeleri içerisinde üretim ve operasyon merkezi niteliği kazanması, bilgi teknolojileri alanında dış yatırımın ülkeye çekilmesi, sektörde yer alan yerli firmaların, uluslararası firmaların bölgesel ağlarını kullanarak yurt dışına açılımlarının sağlanması ve ürün geliştirme dışındaki pazarlama, satış ve benzeri iş yetkinliklerinin geliştirilmesi amaçlanmaktadır. Projenin önemi ve daha önce benzer bir projenin yapılmamış olması sebebiyle ihtiyaç duyulan fizibilite raporu hazırlık çalışması 2008 yılı

Ekim ayında ihale edilmiş ve 2010 yılı Ağustos ayında tamamlanmıştır. Bu çalışmada, Bilişim Vadisinin Türkiye'nin tek bir bölgesiyle sınırlı kalmayıp daha sonra çoklanacak dağıtık bir sisteme olanak sağlaması önerilmektedir.

e-Dönüşüm Türkiye İcra Kurulu'nun kararı ile başlatılan ve İş-Kur tarafından yürütülmekte olan Nitelikli Bilişim Çalışanları Programı ile bilgi ve iletişim teknolojileri sektörünün ihtiyaç duyduğu uzmanlık alanlarında, tanınmış uluslararası bilgi ve iletişim teknolojileri firmalarınca geliştirilen eğitim programları vasıtasıyla, nitelikli bilişim çalışanları yetiştirilmesi amaçlanmaktadır. Programa ilişkin tüm hazırlık çalışmaları tamamlanmış olup yakın dönemde eğitim programı hayata geçirilecektir.

Bu iki projenin yanı sıra, ortak ihtiyaçlara yönelik vatandaşlık kartı projesi ve kamu kurumları arasında elektronik belge değişimini sağlamayı amaçlayan e-yazışma projesi gibi kurumsal bilgi teknolojisi yatırımlarını tetikleyecek çalışmalar ile devam etmekte olan e-devlet proje ve uygulamaları sektörün gelişimine katkıda bulunacaktır.

Teknoloji Geliştirme Bölgeleri (TGB) ve Mart 2008'de yürürlüğe giren, yeni ve özgün yazılım faaliyetlerinin desteklenmesini de içeren 5746 sayılı Ar-Ge Faaliyetlerinin Desteklenmesi Hakkında Kanun sektörü etkileyen politika araçları arasındadır. Eylül 2010 itibarıyla Ar-Ge Merkezi Belgesi alan 76 işletmeden 10 tanesi bilgi ve iletişim teknolojileri sektörü içerisinde yer almaktadır. Ağustos 2010 itibarıyla TGB içerisinde yer alan 1.400'ü aşkın firmanın ise yüzde 60'a yakını bilgi teknolojileri alanında faaliyet göstermektedir.

Bilgi ve iletişim teknolojileri hizmetlerinin ortak kullanılan kaynaklar üzerinde, ölçeklenebilen bir yapı içerisinde sunumunu ifade eden bulut bilişim, veri depolama ve işleme için gerekli sermaye harcamaları ve istihdam ihtiyacında tasarruf imkanı yaratmaktadır. Genişbant internetin yaygınlaşması ile bulut bilişimin gerek arz gerek talep tarafında sektörde daha çok gündeme geldiği görülmektedir. Benzer şekilde, bilgi ve iletişim teknolojileri, çevresel problemlerle mücadelede önemli bir araç olarak ortaya çıkmaktadır. Son zamanlarda, yeşil bilişim konusundaki bilinçlenmenin ve bu konudaki çalışmaların dünyada ve ülkemizde arttığı gözlenmektedir.

Kamu alımları özellikle bilgi teknolojileri hizmetleri pazarının gelişiminde ve bu pazarda büyük oyuncuların oluşmasında doğrudan bir etkiye sahiptir. Ayrıca bu etki ile iç pazarda deneyim kazanan ve büyüyen bilgi teknolojileri sektörünün dış pazarlara açılması kolaylaşmaktadır. Bu itibarla, kamu kurumlarının bilgi teknolojisi hizmetlerine ilişkin ihtiyaçlarının karşılanmasında kamu-özel sektör işbirliğinin yaygınlaştırılması ve ayrıca ihale mevzuatında bilgi teknolojileri alımlarına ilişkin düzenlemelerin yapılması ihtiyacı önemini korumaktadır. Diğer taraftan bazı kuruluşlara mevzuatla tanınan imtiyazların kamu alımlarında rekabeti bozduğu yönünde eleştiriler ortaya çıkmaktadır.

2009 yılı itibarıyla bilgi ve iletişim teknolojileri pazarının yüzde 70'i telekomünikasyon sektöründen, geri kalan yüzde 30'luk kısmı ise bilgi teknolojileri sektöründen oluşmaktadır. Donanım, paket yazılım ve hizmetler alt kırılımlarından oluşan bilgi teknolojileri pazarı içerisinde en büyük payı 5,44 milyar dolarlık donanım pazarı alırken, yazılım pazarının büyüklüğü 511 milyon dolar, hizmetler pazarının büyüklüğü ise 709 milyon dolar seviyesindedir. 2009 yılında yazılım ve hizmetler pazarının az da olsa daraldığı, bilgi teknolojileri pazarında sağlanan yaklaşık yüzde 12'lik büyümenin ise, donanım pazarındaki büyümeden kaynaklandığı görülmektedir. Gerek bilgi teknolojilerinin GSYH içindeki yüzde 1,1'lik payı, gerekse yazılım ve hizmetler pazarının toplam bilgi

teknolojileri harcamaları içerisindeki oranı OECD ülkeleriyle karşılaştırıldığında oldukça düşük kalmaktadır. Bilgi teknolojileri hizmetleri pazarının gelişmesi, diğer sektörlerde bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanımının yaygınlaşması ve bu teknolojilerin beraberinde getireceği imkânlardan yararlanılabilmesi açısından büyük önem taşımaktadır.

TABLO IV: 27- Bilgi ve İletişim Teknolojilerine İlişkin Temel Göstergeler

	2008	2009	2010 ⁽¹⁾
Sabit telefon abone sayısı (bin kişi)	17 502	16 530	16 100
Sabit telefon abone yoğunluğu (yüzde)	24,5	22,8	22,2
Mobil telefon abone sayısı (bin kişi)	65 824	62 800	61 500
Mobil telefon abone yoğunluğu (yüzde)	92,1	86,6	84,8
Genişbant abone sayısı (bin kişi)	5 986	6 783	8 300
Genişbant abone yoğunluğu (yüzde)	8,4	9,4	11,4
Kablo TV abone sayısı (bin kişi)	1 145	1 224	1 350
Bilgisayar kullanan bireylerin oranı (yüzde) ⁽²⁾	38,0	40,1	43,2
İnternet kullanan bireylerin oranı (yüzde) ⁽²⁾	35,8	38,1	41,6
İnternet erişimine sahip hane oranı (yüzde)	25,4	30,0	41,6
Bilgisayar kullanılan girişimlerin oranı (yüzde) ⁽³⁾	90,6	90,7	--
İnternet erişimine sahip girişimlerin oranı (yüzde) ⁽³⁾	89,2	88,8	--
BİT Pazar Büyüklüğü (milyar ABD doları)	23,8	22,2	24,2
- Telekomünikasyon	16,7	15,5	16,8
- Bilgi Teknolojileri	6,0	6,7	7,4

Kaynak: BTK, TÜİK, IDC (International Data Corporation)

(1) Gerçekleşme tahmini

(2) 16-74 yaş arası nüfus bazındadır.

(3) Seçilmiş sektörlerde 10 ve daha fazla çalışanı olan girişimler bazındadır.

Posta ve Yayıncılık

Posta hizmetleri piyasasının kademeli bir şekilde serbestleştirilmesi, rekabet ortamının oluşturulması, sektörde politika belirleme, düzenleme ve işletme birimlerinin ayrılması ve sektörün ilgili AB Direktifleri paralelinde yeniden yapılandırılmasına yönelik yasal düzenleme çalışmaları devam etmektedir.

Karasal sayısal yayıncılığa geçiş politikası doğrultusunda 3984 sayılı Kanun ve ilgili ikincil mevzuatta değişikliklere ihtiyaç duyulmakta olup, RTÜK tarafından hazırlanan kanun tasarısı taslağı TBMM'ne sevk edilmiştir. Söz konusu taslak, yayıncılık sektöründe yaşanan teknolojik gelişmelere paralel düzenlemeler içermekte ve AB Müktesebatına uyum düzeyini artırmayı amaçlamaktadır.

2. Temel Amaç ve Hedefler

Bilgi ve iletişim teknolojilerinin yaygınlaştırılması ve etkin kullanılmasıyla bilgi toplumuna dönüşüm sürecinin hızlandırılması ve bu yolla ülkemizin rekabet gücünün ve refah düzeyinin artırılmasına katkı sağlanması temel amaçtır.

Bilgi Toplumu Stratejisinde yer verilen elektronik haberleşme sektörünün hizmet yeteneğinin rekabetçi bir ortamda küresel düzeyde geliştirilmesi hedefi doğrultusunda devletin düzenleyici rolü etkinleştirilecek, yapılan düzenlemeler etkin şekilde uygulanacak,

alternatif altyapı ve hizmetlerin devreye girmesi sağlanacak, pazarın potansiyel gelişimi ve bilgi toplumu hizmetlerinin yaygınlaşmasını olumsuz yönde etkileyen sorunlar giderilecektir.

Kullanıcılara yüksek hızlarda genişbant erişim hizmeti sunulmasına imkan veren fiber optik şebeke altyapılarının yaygınlaştırılması ve kurulumunun kolaylaştırılmasına yönelik tedbirler hayata geçirilecektir.

Bilgi Toplumu Stratejisinde bilgi teknolojileri sektöründe yazılım ve hizmetler pazarının aldığı payın artırılmasına yönelik olarak ortaya konan eylemler hayata geçirilecektir. Bu kapsamda kamu alımları, sektörün gelişimini destekleyecek bir politika aracı olarak kullanılacaktır.

Bilişim Vadisi'nin kurumsal yönetim modeli belirlenecek, ihtiyaç duyulan mevzuat düzenlemeleri yapılacak, projelendirme çalışmaları tamamlanacak ve uygulama çalışmalarına başlanacaktır.

Sektörün ihtiyaç duyduğu nitelikli işgücünü karşılamaya yönelik eğitim programları uygulanacaktır.

2010 yılı itibarıyla tamamlanması öngörülen Bilgi Toplumu Stratejisinden sonra uygulanmak üzere, AB'nin bu alandaki politika ve yaklaşımları da dikkate alınarak, yeni bilgi toplumu stratejisinin hazırlık çalışmalarına devam edilecektir.

Karasal vericiler üzerinden sayısal yayıncılığa geçiş amacıyla gerekli hukuki ve teknik altyapı tamamlanacak, analog karasal yayınlar 2015 yılına kadar sonlandırılacaktır.

18 Aralık 2008 tarihinde müzakereye açılmış olan Bilgi Toplumu ve Medya Faslı çerçevesinde AB Müktesebatı uyumuna yönelik düzenleme çalışmalarına devam edilecektir.

2011 yılında telekomünikasyon hizmet pazarı ve bilgi teknolojileri pazarının 2010 yılına göre yüzde 10 oranında büyüyerek sırasıyla 18,5 milyar ABD doları ve 8,1 milyar ABD dolarına ulaşması beklenmektedir. 2011 yılında mobil telefon abone yoğunluğunun mevcut seviyesini koruyacağı, genişbant abone yoğunluğunun ise yüzde 13,5 olarak gerçekleşeceği tahmin edilmektedir.

3. Politika Öncelikleri ve Tedbirler

Öncelik/Tedbir	Sorumlu Kuruluş	İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Süre	Yapılacak İşlem ve Açıklama
Öncelik 43. Bilgi toplumuna dönüşüme yönelik politika ve stratejilerin etkin bir şekilde uygulanması ve izlenmesi sağlanacaktır.				
Tedbir 95. Bilgi Toplumu Stratejisi uygulama sonuçları değerlendirilerek yeni bir bilgi toplumu stratejisi uygulamaya konulacaktır.	DPT	İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları, İlgili Sivil Toplum Kuruluşları	Aralık Sonu	2010 yılı sonunda tamamlanan Bilgi Toplumu Stratejisi'nden sonra uygulanmak üzere, Avrupa Birliği'nin bu alandaki politika ve yaklaşımları da dikkate alınarak, yeni bilgi toplumu stratejisi hazırlanarak uygulamaya konulacaktır.

Öncelik 44. Bilgi ve iletişim teknolojileri altyapısının geliştirilmesi amacıyla elektronik haberleşme sektöründe alternatif altyapı ve hizmetlerin sunumuna önem verilerek sektörde rekabet artırılabacaktır.				
Tedbir 96. Genişbant erişimin arz ve talep yönlü olarak gelişimini sağlayacak tedbirlere ilişkin bir analiz çalışması yapılacaktır.	DPT	Ulaştırma Bakanlığı, BTK	Aralık Sonu	Genişbant erişim altyapılarının yaygınlaştırılması ve kullanımının artırılmasına yönelik olarak, diğer ülkelerin bu alanda benimsedikleri yaklaşımlar da dikkate alınarak, ülkemizde uygulanabilecek tedbirler ve bunlara ilişkin iş modelleri konusunda bir analiz çalışması yapılacaktır.
Tedbir 97. Sabit genişbant internet hizmetlerinin hizmet kalitesine ilişkin düzenleme yapılacaktır.	BTK	Ulaştırma Bakanlığı	Haziran Sonu	Sabit genişbant internet hizmeti sunan işletmecilerin hizmet kalitesi ölçüt ve hedef değerlerinin tespiti ile ölçümlerinin yapılmasına ilişkin usul ve esasların belirlenmesi amacıyla bir düzenleme yapılacaktır.
Tedbir 98. ".tr" uzantılı internet alan adları yönetimi yeniden yapılandırılacaktır.	BTK	Ulaştırma Bakanlığı	Aralık Sonu	".tr" uzantılı internet alan adı sisteminin ve buna ait merkezi veritabanının işletilmesine, rehberin oluşturulmasına, güncellenmesine ve rehberlik hizmetinin sunulmasına, alan adı başvuru işlemlerinin gerçek zamanlı, güvenli ve güvenilir olarak yapılmasına imkân verecek .tr ağ bilgi sisteminin (TRABİS) belirlenen usul ve esaslar çerçevesinde kurulması ve işletilmesi sağlanacaktır.
Tedbir 99. IPv6'ya geçiş çalışmaları yürütülecektir.	BTK	Ulaştırma Bakanlığı, ULAKBİM	Mart Sonu	Türkiye için IPv6'ya geçiş konusunda bir yol haritası belirlenecek, IPv6'ya geçiş için farkındalık oluşturulması amacıyla IPv6 Konferansı düzenlenecek, "IPv6 Test Yatağı ve Geliştirme Ortamı", IPv6 tabanlı uygulamalar geliştirmek ve test etmek isteyen tarafların kullanımına sunulacaktır. Ayrıca, Türkiye'de IPv6'ya geçiş için en uygun geçiş mekanizmasının belirlenmesinde kullanılması önerilecek Karar Destek Sistemi modeli ilgili taraflarla paylaşılacaktır.

Öncelik 45. Bilgi teknolojileri sektörünün ihtiyaç duyduğu uzmanlık alanlarında nitelikli insan kaynağı geliştirilecektir. Yazılım ve hizmetler alanında sektörün yurt dışına açılımı desteklenecektir.				
Tedbir 100. Bilişim Vadisi Projesine ilişkin çalışmalara devam edilecektir.	Sanayi ve Ticaret Bakanlığı	Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, Ulaştırma Bakanlığı, DPT, YÖK, TÜBİTAK, TOBB, TTGV, KOSGEB, Türkiye Yatırım Destek ve Tanıtım Ajansı	Aralık Sonu	Bilişim Vadisi'nin kurumsal yönetim modeli belirlenecek, ihtiyaç duyulan mevzuat düzenlemeleri yapılacak, projelendirme çalışmaları tamamlanacak ve uygulama çalışmalarına başlanacaktır.
Tedbir 101. Nitelikli bilişim çalışanları yetiştirilmesi amacıyla sertifika programları uygulanacaktır.	Türkiye İş Kurumu	Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, DPT, Mesleki Yeterlilik Kurumu, İlgili Sivil Toplum Kuruluşları	Aralık Sonu	BİT sektörünün nitelikli personel ihtiyacı, belirlenecek uzmanlık alanlarında hayata geçirilecek uluslararası kabul gören sertifika programları vasıtasıyla karşılanacaktır.
Öncelik 46. Posta sektörü, kalite, güvenilirlik ve erişilebilirlik esasları ile AB mevzuatı paralelinde rekabetçi bir anlayışla yeniden yapılandırılacak ve sektörde etkin düzenleme ve denetim sağlanacaktır.				
Tedbir 102. Posta hizmetleri piyasasının, AB düzenlemeleri de dikkate alınarak, kademeli olarak serbestleştirilmesi, piyasada etkin rekabet ortamının sağlanması ve PTT Genel Müdürlüğü'nün sektörde oluşacak rekabet ortamına hazır hale getirilmesi için gerekli yasal düzenleme yapılacaktır.	Ulaştırma Bakanlığı	DPT, Hazine Müsteşarlığı, PTT	Mart Sonu	Posta sektörünü bütünüyle düzenleyen yeni kanun tasarısı taslağı PTT Gn. Md. tarafından hazırlanmış olup, Başbakanlıkta gerçekleştirilen çalışmalar sonucunda "Posta Hizmetleri Kanunu Tasarısı" ismi ile 19.07.2010 tarihinde Bakanlar Kuruluna sunulmuştur.
Öncelik 47. Yayıncılık sektörü teknolojiadaki gelişmeler de dikkate alınarak geliştirilecek, AB ülkelerine paralel olarak ülkemizde karasal sayısal yayıncılığa geçiş sağlanacaktır.				
Tedbir 103. Sayısal yayıncılık için gerekli mevzuat değişiklikleri yapılacak ve	RTÜK	Ulaştırma Bakanlığı, DPT,	Aralık Sonu	Karasal vericiler üzerinden sayısal yayıncılığa geçiş konusunda 3984 sayılı Kanunda esaslı değişiklikler

teknik altyapı çalışmalarına devam edilecektir.		BTK, TRT		yapılmasını öngören kanun tasarısı taslağı Radyo ve Televizyon Üst Kurulu tarafından hazırlanmış olup 07.05.2010 tarihinde TBMM Başkanlığına sunulmuştur. Taslağın kanunlaşması sonrasında ilgili yönetmeliklerde gerekli değişiklikler yapılacak, frekans planları hazırlanacak ve karasal sayısal TV yayınları ile analog FM yayınlarına yönelik sıralama ihalesi gerçekleştirilecektir.
Tedbir 104. Yayıncılık sektöründe AB'ye uyum amaçlı düzenlemeler gerçekleştirilecektir.	RTÜK	DPT	Aralık Sonu	Kapsam, yayın ilkeleri, yargı yetkisi, önemli olaylar, alım ve yeniden iletim, reklam pencereleri, bağımsız eserlerin teşviki gibi konularda Görsel-İşitsel Medya Hizmetleri Direktifiyle uyumu amaçlayan ve 3984 sayılı Kanunu tadil eden kanun taslağı Radyo ve Televizyon Üst Kurulu tarafından hazırlanmış olup, 07.05.2010 tarihinde TBMM Başkanlığına sunulmuştur. Taslağın kanunlaşmasını müteakip gerekli ikincil düzenlemeler yapılacaktır.
Tedbir 105. AB'nin şartlı erişimle ilgili Müktesebatına uyum amacıyla gerekli düzenlemeler yapılacaktır.	Kültür ve Turizm Bakanlığı	Adalet Bakanlığı, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Dış Ticaret Müsteşarlığı, Gümrük Müsteşarlığı, RTÜK, BTK	Aralık Sonu	Şartlı erişime konu hizmetlere yasa dışı yollardan erişimi engellemek, bu hususu cezai müeyyideye bağlamak üzere 98/84/EC sayılı Direktife uyum sağlamak amacıyla, yasal düzenleme yapılacaktır.

I. TARIMSAL YAPININ ETKİNLEŞTİRİLMESİ

1. Mevcut Durum

2009 yılında yüzde 3,5 büyüyen tarım sektörünün GSYH içindeki payı, 2008 yılındaki yüzde 9,2'den yüzde 10,1'e yükselmiştir. Sektörün toplam istihdam içindeki payı ise 2008 yılında yüzde 23,7 iken 2009 yılında yüzde 24,7 olarak gerçekleşmiştir.

Arazi parçalılığı, işletme ölçeklerinin küçük olması ve örgütlenme yetersizliği gibi yapısal sorunlar nedeniyle sektörde dönüşüm ihtiyacı sürmektedir.

İşletmelerin çok parçalılığını gidermeye yönelik olarak miras yoluyla bölünmesinin önlenmesi amacıyla Türk Medeni Kanunu ile 5403 sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanununda değişiklik yapılmasına ilişkin çalışmaların sonuçlandırılması önem arz etmektedir.

Tarımsal politika oluşturmada büyük öneme sahip olan güvenilir tarım istatistiklerinin oluşturulmasına yönelik olarak hem veri toplama ve işlemede hem de başta Çiftlik Muhasebe Veri Ağı ile Çiftçi Kayıt Sistemi gibi bilgi sistemlerinin tamamlayıcı şekilde işletilmesi olmak üzere Tarım ve Köyüşleri Bakanlığı ile TÜİK'in yerel ve merkezi kurumsal kapasitelerinin, kurumlar arası işbirliği içerisinde, geliştirilmesi ihtiyacı bulunmaktadır.

Toprak ve Su Kaynakları

2009 yılı istatistiklerine göre, ülkemizdeki uzun ömürlü bitkiler dahil toplam tarım alanı 24,3 milyon hektardır. Bu miktarın, 16,2 milyon hektarını ekilen, 4,3 milyon hektarını nadasa bırakılan, 0,8 milyon hektarını sebze yetiştirilen ve 3 milyon hektarını ise meyve, zeytin ağaçları ve bağcılık için ayrılan alanlar oluşturmaktadır.

2009 yılı sonu itibarıyla Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğünce (DSİ) sulamaya açılan toplam net 2.690.035 hektar alanın 2.135.824 hektarını oluşturan 702 tesis çeşitli kuruluşlara devredilmiş bulunmaktadır. Öncelikle, devredilen toplam sahanın yüzde 95'ini oluşturan tesislerin 1.922.529 hektarını devralan 368 sulama birliği ile 99.525 hektarını devralan 108 kooperatife, işlevlerine uygun bir hukuki altyapı kazandırmak amacıyla hazırlanan Sulama Birlikleri Kanunu Tasarısı 2010 yılında TBMM'ye sevk edilmiştir. Devir mekanizmasını düzenleyen mevcut mevzuatın boşluklarını gidermenin ötesinde su kaynaklarının tarımda etkin kullanımını sağlamak için katılımcı su kullanım yönetimini güçlendirmeyi de amaçlayan Tasarının yasalasmasından sonra, bir an evvel uygulamaya geçilebilmesi açısından, ikincil düzenlemelerin ivedilikle hazırlanması önem taşımaktadır.

5403 sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanununun özel arazi toplulaştırmaya dair hükümleri, Tarım Arazilerinin Korunması, Kullanılması ve Arazi Toplulaştırmasına İlişkin Tüzüğün 2009 yılında yayımlanması ile işlerlik kazanmıştır. Bu kapsamda, DSİ tarafından yaklaşık 160 bin hektar sulama şebekesinde arazi toplulaştırma çalışması başlatılmış olup ilk projenin 2011 yılının ikinci çeyreğinde sonuçlandırılması öngörülmektedir.

Bunun yanı sıra, Tarım Reformu Genel Müdürlüğü tarafından yürütülen arazi toplulaştırma ve tarla içi geliştirme hizmetlerine, GAP Eylem Planının uygulamaya başlanması ile önemli bir ivme kazandırılmış olup, bu kapsamda GAP illerinde toplam 2,1 milyon hektar alanda toplulaştırma ve tarla içi geliştirme hizmetleri programlanmıştır. Benzer şekilde, söz konusu hizmetlerin yurt genelinde yaygınlaştırılmasına yönelik çalışmalara hız verilmiş, bu kapsamda da 2010 yılı itibarıyla, ayrıca, 32 il ve yaklaşık 1,3 milyon hektar alanın programlaması yapılmıştır.

2005-2009 dönemindeki son beş yılda her yıl ortalama 70 bin hektarın üzerinde bir sahada su kaynağı yetersizliği nedeniyle sulama yapılamaması, su tüketiminde etkinliğin artırılması gereğini öne çıkarmaktadır. Diğer yandan, iklim değişikliğinin etkileri de dikkate alındığında, sulama projelerinde planlamaların gözden geçirilme ihtiyacı bulunmaktadır.

2008 yılında uygulamaya konan GAP Eylem Planı ile 2012 yılı sonunda 1.060 bin hektar sahada sulama hedeflenmiştir. Bu kapsamda öngörülen toplam 1.232 km uzunluğundaki ana kanalların 458 km'sinde ihale süreçleri tamamlanarak inşaatlara başlanmıştır. Diğer yandan, uygulama projeleri 2008 yılında tamamlanan Silvan Barajı ile uygulama projeleri tamamlanma aşamasına gelen Çetintepe Barajının 2010 sonuna kadar ihale edilmesi ve Koçali Barajının planlama revizyonu işinin bir an önce gerçekleştirilmesi önem taşımaktadır.

Bitkisel Üretim

Tarım sektörü katma değerindeki artışı büyük oranda sağlayan bitkisel üretimde, 2009-2010 üretim döneminde iklim şartlarının elverişli olması sayesinde, başta hububatta olmak üzere, rekor artışları kaydedilmiştir.

Sektörde faaliyet gösteren işletmelerin küçük ölçekli ve parçalı oluşu ile etkin olmayan örgütlenme yapısının yanı sıra yetersiz pazarlama altyapısı gibi sorunlar, verimliliğin ve üretici gelir düzeyinin yükselmesi önündeki başlıca engellerdir.

Bitkisel üretimde verimlilik ve kaliteyi artırmak amacıyla, genetik potansiyeli yüksek ve üstün vasıflı bitki çeşitlerine ait her türlü çoğaltım materyalinin standartlara uygun, zamanında, uygun fiyatlarla ve yurt içi üretimle karşılanması ve kullanımının yaygınlaştırılması hususu önemini korumaktadır.

Genetik yapısı değiştirilmiş organizmalar ve ürünlerinden kaynaklanabilecek risklerin önlenmesi ve insan, hayvan ve bitki sağlığı ile çevre ve biyolojik çeşitliliğin korunması için biyogüvenlik sisteminin kurulmasını amaçlayan Biyogüvenlik Kanunu 26 Mart 2010 tarih ve 27533 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır. Söz konusu Kanun ile genetiği değiştirilmiş bitki ve hayvan üretimi yasaklanmakta ve söz konusu ürünlerin ithalatına, deneysel amaçlı serbest bırakılmasına ve genetiği değiştirilmiş mikroorganizmaların kapalı alanda kullanımına yönelik risk değerlendirmesini esas alan karar mekanizmaları tanımlanmaktadır. Bu Kanun ve ilgili yönetmelikler çerçevesinde söz konusu ürünlerle ilgili izlenebilirliğin sağlanması ile kontrol ve denetim sisteminin etkin şekilde yürütülmesi önem taşımaktadır.

Organik tarımsal üretimin ve pazarlamanın düzenlenmesi ve geliştirilmesine ilişkin zaman içinde duyulan iyileştirme ihtiyaçları dikkate alınarak hazırlanan Organik Tarımın Esasları ve Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik, 18 Ağustos 2010 tarih ve 27676 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Ancak, organik tarım faaliyetlerinin geliştirilmesi amacıyla başta kontrol ve denetime yönelik hizmetlerin iyileştirilmesi olmak üzere, kamu kesimi kurumsal kapasitesinin geliştirilmesi, üretime ilişkin istatistikî yapının iyileştirilerek Çiftçi Kayıt Sistemi ile eşgüdüm içerisinde yürütülmesi ve ticaretin izlenmesi önem arz etmektedir.

Bitki hastalık ve zararlılarına karşı özellikle entegre mücadele anlayışı benimsenerek, hava, toprak ve su kirliliğinin önlenmesi, ilaç kalıntısı olmayan ürünlerin elde edilmesi, izlenebilirliğinin sağlanması ve bu konudaki kamu-üretici işbirliğinin geliştirilmesi hususları önemini korumaktadır. Bu doğrultuda, 4 Kasım 2008 tarih ve 27044 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Bitkisel Üretimde Kullanılan Kimyasalların Kayıt Altına Alınması ve İzlenmesi Hakkında Yönetmelik kapsamında, tüm ürünlerde kontrol ve izlenebilirliğin sağlanması için 1 Şubat 2010 tarihinden itibaren bitkisel üretimde kullanılan kimyasalların Üretici Kayıt Defterine kayıt edilmesine başlanmıştır.

Hayvancılık

Ülkemizde birim hayvan başına elde edilen verim düzeyleri, hayvancılığın gelişmiş olduğu ülkelere göre düşük seviyelerde olup, TÜİK'in 2009 yılı verilerine göre, sığır karkas ağırlığı ortalama 216 kg iken, inek başına süt verimi 2800 kg/laktasyon düzeyindedir. Gelişmiş ülkelerde ise bu miktarlar sırasıyla 270-280 kg karkas ve 5000-6000 kg/laktasyon civarındadır.

Ülkemizdeki toplam 10,7 milyon baş olan siğir mevcudunun yüzde 41'i kültür melezi siğirlerinden, yüzde 32,7'si ise saf kültür ırkı siğirlerinden oluşmaktadır. Toplam 22 milyon baş olan koyun varlığının ise, yüzde 95,2'sini verimi görece düşük olan yerli koyunlar oluşturmaktadır. Bu kapsamda, hayvan ıslahı ve nitelikli damızlık siğir elde edilebilmesi amacıyla, 2010 yılında suni tohumlama metoduyla yaklaşık 2,3 milyon baş siğir tohumlanması programlanmış olup, 2010 yılı Eylül ayı sonu itibarıyla suni tohumlama sayısı yaklaşık 700 bin adet olarak gerçekleşmiştir. Yıl sonuna kadar bu sayının 1,7 milyon düzeyine çıkması beklenmektedir.

2009 yılında, ihracat avantajı bulunan kanatlı hayvan eti üretimi, bir önceki yıla göre yüzde 17,8 oranında artarak 1,3 milyon ton olmuştur. Bu miktarın yüzde 96,5'ini tavuk eti, yüzde 2,3'ünü ise hindi eti oluşturmaktadır. Tavuk yumurtası üretimi ise 2009 yılında bir önceki yıla göre yüzde 4,9 oranında bir artış göstermiş ve yaklaşık 13,8 milyar adet olarak gerçekleşmiştir.

2009 yılı ikinci yarısından itibaren sürekli bir artış eğilimine giren kırmızı et fiyatlarının düşürülmesi için ilk etapta, 2010 yılında, Et ve Balık Kurumu (EBK) Genel Müdürlüğüne kasaplık hayvan ithalatı görevi verilmiş; fiyatlarda bir gerileme olmaması nedeniyle daha sonra gümrük vergileri indirilerek, özel sektöre de besi materyali ve karkas et ithalatı izni verilmiştir. Bu uygulamaları tamamlayacak şekilde, kırmızı ete olan talep baskısının azaltılması amacıyla, talebin tavuk, hindi ve balık gibi et türlerine kaydırılması önemli bir seçenek olarak değerlendirilmelidir. Bununla beraber, kırmızı et üretimi amacıyla başta koyunculuk olmak üzere hayvan sayısının artırılması ve besiciliğin yaygınlaştırılması önemini devam ettirmekte, diğer et üretim amaçlı hayvan yetiştiriciliğinin özendirilmesi ihtiyacı bulunmaktadır.

Geçmiş yıllardaki ithalat seviyesine yakın bir şekilde 2009 yılında 2.149 baş damızlık gebe düve ithalatı yapılmışken, bu miktar 2010 yılı Eylül ayı sonu itibarıyla 12.247 baş olarak gerçekleşmiştir. Yaklaşık 3 bin başı damızlık etçi ırk siğirlerden oluşan bu ithalatın, yıl sonuna kadar yaklaşık 22 bin baş düzeyine çıkması beklenmektedir. Bu durumun, yurt içi damızlık hayvan ihtiyacının karşılanması, büyük ölçekli işletmelerin sayısal olarak artırılması ve etçi ırk hayvan yetiştiriciliğinin yaygınlaştırılması ile et üretimine katkıda bulunduğu düşünülmektedir.

Büyükbaş ve küçükbaş hayvan yetiştiriciliğinde kârlılığı etkileyen en önemli unsur olan kaliteli kaba yem arzında destekleme politikalarıyla önemli miktarda artış sağlanmış olup, yem bitkilerinin kalite ve çeşit bakımından geliştirilmesi ve üretimlerinin artırılması, sektör açısından önemini korumaktadır.

Hayvan hastalıkları ve zararlılarının olumsuz etkilerinin azaltılması yönündeki çalışmalarda, hayvancılık işletmeleri bazında koruyucu önlemlerin alınması ile ülke şartlarına uygun aşı, ilaç ve serum üretimlerinin miktar ve kalitesinin iyileştirilmesi ihtiyaçları devam etmektedir. Bu çerçevede, AB Mali İşbirliği kapsamında 2007 yılında uygulamaya konulan Kuş Gribi ve İnsanlararası Salgına Hazırlık ve Mücadele Projesinin 2011 yılı sonunda tamamlanması beklenmektedir. Aynı kapsamda, Kuduz Hastalığının Kontrolü Projesinin ve Şap Hastalığının Kontrolü Projesinin ikinci aşamasının 2011 yılında uygulanması başlatılacaktır. Bunun yanı sıra, hayvan hastalıkları ile mücadele amacıyla bütüncül bir stratejinin hazırlanarak önümüzdeki dönemde uygulamalara yansıtılması önem taşımaktadır.

Su Ürünleri

Su ürünleri üretimi, 2009 yılında yüzde 3,6 oranında azalarak 623 bin ton olarak gerçekleşmiştir. Hamsi üretimindeki düşüş söz konusu azalmanın temel nedenlerinden biri olup, stokların iyileştirilmesi için hamsi avcılığında sınırlamalar uygulanmaktadır. Diğer taraftan yüzde 4,3 oranında artış sağlanan yetiştiricilik üretiminin toplam üretim içindeki payı yüzde 25,5'e yükselmiştir. Ayrıca, 2872 sayılı Çevre Kanunu uyarınca, yetiştiricilik üretiminde çevresel sürdürülebilirliğin sağlanması amacıyla denizlerdeki balık çiftliklerinin belirlenen uygun yerlere taşınma işlemi tamamlanmıştır.

Avcılıkta etkin kaynak yönetim sisteminin kurulması önceliğini korumaktadır. Bu hedefe yönelik olarak idari kapasitenin geliştirilmesi amacı doğrultusunda karaya çıkış noktalarında kontroller yapılabilmesi için 36 balıkçı barınağında ofisler kurulmuş olup, teknelerin kontrolünde uzaktan algılama yönteminin kullanımının yaygınlaştırılması, tekne ve avcılık faaliyetlerine ilişkin kayıtların tutulmasını hedefleyen bilgi sistemlerinin geliştirilmesi çalışmalarına devam edilmiştir. Ayrıca, kaynak yönetiminin önemli unsurlarından biri olan stok değerlendirme çalışmalarına yönelik kapasitenin artırılması amacıyla AB Mali İşbirliği kapsamında yürütülen proje ile insan kaynaklarının geliştirilmesine, fiziki, yasal ve idari ihtiyaçların tespit edilmesine ilişkin çalışmalar yürütülmüş olup, projenin 2011 yılında tamamlanması öngörülmektedir.

AB Müktesebatına uyum gerekleri de gözetilerek hazırlanan koruma-kontrol hizmetlerinin etkinleştirilmesi, sürdürülebilir balıkçılığın sağlanması ve pazar şartlarına uygun, kaliteli üretim yapılması yönündeki tedbirleri kapsayan Su Ürünleri Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Tasarısı halen TBMM'nin gündeminde bulunmaktadır.

Balıkçılık sektörünün en önemli altyapı ihtiyacı olan balıkçı barınaklarına ilişkin 2010 yılında tamamlanması öngörülen ihtiyaç analizi çalışmasında, üstyapı itibarıyla önemli eksikliklerin olduğu, idame-yenileme ihtiyaçlarının öncelikle karşılanması gerektiği ve bazı yapılarda genişletmenin gerekli olduğu ortaya konulmuştur.

Ormancılık

Ülkemizde ormanlar 21,2 milyon hektarlık bir alanı kaplamaktadır. 2009 yılında yapılan 71 bin hektarlık ilave ile birlikte 1963 yılından itibaren yeşil kuşak, endüstriyel ve toprak muhafaza amaçlı toplam 2,8 milyon hektar alanda ağaçlandırma gerçekleştirilmiştir. Diğer taraftan, 2009 yılında yanan 4.679 hektar alanla birlikte, 1963 yılından itibaren 585.070 hektar orman alanı yangınlarla tahrip olmuştur.

Ağaçlandırma sahalarında ve özellikle yangına hassas alanlarda olmak üzere, doğal ormanlarda bakım çalışmalarının gereğince yapılamaması, ağaçlandırmaların biyolojik çeşitliliği sağlayacak şekilde çeşitli türde fidanlarla gerçekleştirilememesi, ormancılık faaliyetlerinde eğitim ve uzmanlaşmaya yeterince ağırlık verilmemesi, bilgi ve iletişim teknolojilerinin sürdürülebilir şekilde işletilmesine yönelik gerekli kapasitenin bulunmaması; ağaçlandırma ve yangınla mücadele faaliyetlerinin başarısını olumsuz yönde etkilemektedir. Ayrıca, son yıllarda daha şiddetli görülmeye başlanan sel olaylarına istinaden sel kontrol çalışmalarının hızlandırılması ile karayolu ağaçlandırma çalışmalarına ağırlık verilmesi hususları önemini korumaktadır.

Ormanlarımızın etkin bir şekilde korunması için, orman alanlarında maden ve taş ocakları ile ilgili verilen izinler sonucu yürütülen faaliyetlerin ormanlar üzerindeki olumsuz

etkilerinin ilgili kurumlarca işbirliği içerisinde takibi ve denetlenmesi, ormanların faydaları ve orman yangınlarının çok yönlü tahrip edici etkisi dikkate alınarak halkın bilinçlendirilmesi faaliyetlerine ağırlık verilmesi ve özellikle biyolojik çeşitlilik ve anıt ağaçlar ile ilgili zenginliğimizin korunan alan statüsünde daha fazla değerlendirilmesi önem arz etmektedir. Ayrıca, orman kadastro ile ilgili tapuya tescil çalışmalarının hızla sonuçlandırılması ihtiyacı devam etmektedir.

Tarım Destekleri

2001 yılında ülke genelinde uygulamaya konulan Doğrudan Gelir Desteği (DGD) Ödemeleri Programı ile birlikte geliştirilen kayıt ve izleme/kontrol sistemi kapsamında, 2004 yılı sonrasında çeşitli dönemlerde uygulamaya konulan organik tarım, toprak analizi, Çevre Amaçlı Tarım Alanlarının Korunması (ÇATAK), sertifikalı tohum ve fidan kullanımı gibi şartlı alan bazlı ödemeler ile mazot ve gübre ödemeleri gibi şartsız alan bazlı ödemeler, üretimi yönlendirme amacıyla kullanılmaya başlanmıştır.

DGD ödemeleri dahil alan bazlı ödemelerin destekleme bütçesi içerisindeki payı, 2004 yılında yüzde 80 iken, bu oran 2008 yılında yüzde 36, DGD ödemelerinin kaldırıldığı 2009 yılında ise yüzde 27 seviyesinde gerçekleşmiştir. Ancak, 2010 yılında alan bazlı ödemelerin payının yüzde 38'e çıkması öngörülmekte olup bu artışın nedenini, 14 Temmuz 2009 tarih ve 2009/15201 sayılı Fındık Üreticilerine Alan Bazlı Gelir Desteği ve Alternatif Ürüne Geçen Üreticilere Telafi Edici Ödeme Yapılmasına Dair Bakanlar Kurulu Kararı ile yürürlüğe konulan yeni fındık destekleme politikası kapsamında sağlanmakta olan gelir desteği ödemeleri oluşturmaktadır.

2011 yılı destekleme ödemelerinde alan bazlı ödemelerin payının yüzde 36 olacağı tahmin edilmektedir. Söz konusu alan bazlı ödemelerde üretimle ilişkili desteklerin toplam payı yüzde 12 iken mazot ve gübre ödemeleri yüzde 56 pay almaktadır. Fındık gelir desteği ödemeleri ise yüzde 32 oranındaki pay ile alan bazlı ödemelerin gübre ve mazottan sonra en büyük üçüncü bileşenini oluşturmaktadır.

Ürün bazlı olarak uygulanmakta olan ve "prim" olarak da adlandırılan, fark ödemesi desteklemeleri, arz açığı olan yağlı tohumlar ile çaya ve 2005 yılından itibaren de hububata uygulanmakta olup, 2008 yılında bakliyat da destekleme ödemeleri kapsamına alınmıştır. 2004 yılında destekleme bütçesinin yüzde 11'ini oluşturan fark ödemesi desteklemelerinin, 2010 yılındaki payının yüzde 32 ve 2011 yılında ise yüzde 35 olacağı tahmin edilmektedir. 2 Mart 2010 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan 2010/159 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile 2010 yılı üretim sezonunda üretilerek satışı yapılan söz konusu ürünler için prim ödemelerinin, 29 Haziran 2009 tarih ve 2009/15173 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile Türkiye genelinde belirlenmiş olan toplam 30 adet tarım havzası temelinde farklılaştırılarak, ürün bazlı uygulanması kararlaştırılmıştır.

2000 yılından başlayarak beşer yıllık dönemler itibarıyla uygulanan hayvancılık desteklemeleri, 2008 yılından itibaren yıllık olarak uygulanmaktadır. Bu desteklerin toplam destekleme bütçesi içerisinde 2004 yılında yüzde 7 olan payının, 2010 yılında yüzde 22 olacağı ve 2011 yılında ise aynı düzeyde kalacağı tahmin edilmektedir.

Bununla beraber, GAP Eylem Planı kapsamında, bölgede sulama altyapısının iyileştirilmesine paralel şekilde hayvancılığın geliştirilmesi amacıyla büyük süt hayvancılığı işletmelerinin desteklenmesi programı 2009 yılında uygulanmaya başlanmıştır. Özellikle süt ve et piyasalarında görülen dengesizlik ve istikrarsızlığı azaltmaya yönelik olarak 2010 yılında Doğu Anadolu Bölgesinde başlatılan ve etçi ırk hayvan yetiştiriciliği yapan büyük

işletmelerin kurulmasının desteklenmesine ilişkin programa ise 2011 yılında devam edilmektedir. Ayrıca, 1 Ağustos 2010 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanan 2010/745 sayılı T.C. Ziraat Bankası A.Ş. ve Tarım Kredi Kooperatiflerince Tarımsal Üretime Dair Düşük Faizli Yatırım ve İşletme Kredisi Kullanılmasına İlişkin Kararda Değişiklik Yapılması Hakkında Karar ile uygulanmakta olan süt ve damızlık etçi sığır yetiştiriciliği yatırımlarına yönelik yatırım kredileri ve büyükbaş hayvan yetiştiriciliğine yönelik işletme kredileri, yüzde 100 faiz desteği uygulanacak şekilde yürürlüğe konmuştur.

TABLO IV: 28- Tarım Destekleme Bütçesinin Dağılımı (1)

(Cari Fiyatlarla, Milyon TL)

	2006	2007	2008	2009	2010(2)	2011(3)
Alan Bazlı Tarımsal Destekleme Ödemeleri	2 759	2 607	2 124	1 247	2 206	2 213
DGD	2 653	1 640	1 140	0	0	0
Alan Bazlı Ek Ödeme (Org. Tarım, İyi Tarım, Toprak Analizi) (4)	0	10	0	13	111	101
Mazot	0	480	492	469	554	550
Gübre	0	345	352	596	702	680
Sertifikalı Tohum ve Fidan Kullanımı	37	50	56	85	60	70
Çevre Amaçlı Tarım Alanlarının Korunması (ÇATAK) (5)	2	3	5	6	9	13
Fındık	0	0	0	0	645	707
Alternatif Ürün ödemeleri	0	0	0	4	49	27
Tütün	0	0	0	4	8	8
Fındık	0	0	0	0	41	19
Telaflı Edici Ödemeler	67	79	79	74	76	65
Patates Siğili Desteği	14	23	23	11	11	0
Çay Budama Tazminatı ve Masrafları	53	56	56	63	65	65
Fark Ödemesi Destekleme Hizmetleri (6)	1 292	1 797	1 848	2 007	1 818	2 068
Arz Açığı Olan Ürünlere Ödemeler (7)	1 085	1 273	1 135	826	1 058	1 116
Hububat	120	435	610	1 008	635	790
Çay	87	89	103	113	115	115
Bakliyat (Kuru Fasulye, Nohut, Mercimek)	0	0	0	60	10	47
Hayvancılık Destek Ödemeleri	661	741	1 095	908	1 252	1 267
Kırsal Kalkınma Amaçlı Tarımsal Dest.(8)	0	80	109	247	155	302
Tarım Sigortası Destekleme Hizmetleri	2	40	47	61	70	100
Afetten Zarar Gören Çiftçilere Yardım Ödemeleri	46	355	577	29	138	11
Diğer Tarımsal Amaçlı Destekler	33	23	39	175	104	50
TOPLAM	4 793	5 643	5 839	4 674	5 743	6 011
GAP Eylem Planı Kırsal Kalkınma ve Hayvancılık Destekleri (9)	0	0	25	75	126	114
GENEL TOPLAM			5 864	4 749	5 869	6 125

(1) 2006-2009 arası ilgili kurum bütçesi kesin hesap verileridir.

(2) Tahmin

(3) Program

(4) 2006 yıllarında DGD ödemelerine dahildir. 2007 ve 2008 yıllarında alan bazlı ödemelerde "iyi tarım" yoktur.

(5) 2007 ve 2008 yıllarında Tarım Reformu Uygulama Projesi kapsamında yürütülmüştür.

(6) Kütlü pamuk, zeytinyağı, ayçiçeği, soya fasulyesi, kanola, aspir ve dane mısıra verilmektedir.

(7) 2009 yılı ürün destekleme alımı ödemesi KİT Görev Zararı Ödeneğinden yapılmıştır.

(8) 2011 yılı Bütçe tutarının 52,3 milyon TL'si TKDK hibe karşılığıdır.

(9) 2010 yılı tutarının 96,6 milyon TL'si GAP EP-Kırsal Kalkınma ve Hayvancılık Projeleri; 29 milyon TL'si DAP Hayvancılık Desteği içindir. 2011 tutarının ise 92,7 milyon TL'si GAP EP-Kırsal Kalkınma ve Hayvancılık Projeleri; 21,2 milyon TL'si DAP Hayvancılık Desteği içindir.

Tarım ürünlerinin işlenmesi, değerlendirilmesi ve pazarlanması konularındaki tarımsal yatırımların desteklenmesine ilişkin 2006-2010 dönemini kapsayan Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programı uygulaması sürdürülmektedir. Programın destekleme bütçesindeki payı 2007 yılında yüzde 1,4 iken, bu oranın 2011 yılında AB Mali İşbirliği kapsamında yürütülecek olan kırsal kalkınma destekleri için katkı payı da dahil olmak üzere yüzde 5 olması öngörülmüştür. Söz konusu Programın, AB Mali İşbirliği kapsamında yürütülmesine başlanan Kırsal Kalkınma Programı gözetilerek, bölgesel özellikleri dikkate alacak şekilde farklılaştırılması ihtiyacı bulunurken, Faiz İndirimli Tarımsal Krediler ile Tarımsal Amaçlı Kooperatiflere Kullanılan Kredi uygulamaları ve benzer nitelikli diğer proje bazlı desteklemeler arasında tamamlayıcılığın sağlanması önem arz etmektedir.

5363 sayılı Tarım Sigortaları Kanunu uyarınca, 2010 yılında tarım sigortalarında teminat kapsamına alınan; dolu, don riskleri ve hayvan hayatı sigortası başta olmak üzere, sel ve su baskını riskleri konularında, yıl sonu itibarıyla 70 milyon TL devlet desteği sağlanacağı tahmin edilmektedir. Sigorta sisteminin belirli bir derinlik kazanması için gerekli görülen prim desteklerine bütçeden giderek artan oranda kaynak ayrılmakta ve söz konusu devlet desteği için 2011 yılı bütçesinde yüzde 43 oranında artış sağlanarak 100 milyon TL kaynak tahsis edilmesi öngörülmekte olup, sistemin sürdürülebilirliği için bu desteklerin aşamalı olarak azaltılması önem arz etmektedir.

İhracatta rekabet gücünün artırılması amacıyla ihracat sübvansiyonlarının dış ticarete konu, katma değeri yüksek, markalı ve nihai tüketiciye yönelik ürünlere yönlendirilmesi ve sınırlı kamu kaynaklarının etkin kullanılması ihtiyacı devam etmektedir.

AB'ye katılım süreci, piyasalarda rekabetin tesisi ve sektörde sürdürülebilirliğin sağlanması konuları göz önüne alındığında, tarım desteklerinin alan ve ürün temelinde farklılaştırılarak desteklerin idare ve kontrolünün alan bazlı yapılması, çeşitli kurumlar tarafından uygulanan farklı destek programları arasında tamamlayıcılığın sağlanması ve bütçe programlanmasında işletmelerin gelir seviyesinin de dikkate alınması gereği ortaya çıkmaktadır.

TABLO IV: 29- Bazı Tarımsal Ürünlerin Başlangıç Alım Fiyatları

	Fiyatlar (TL/Ton)			Değişim (Yüzde)		
	2007	2008	2009	2007	2008	2009
1. Buğday (Ekmeklik) (1)	425	500	500	13,3	17,6	0,0
2. Arpa (Beyaz) (1)	320	375	375	20,8	17,2	0,0
3. Mısır (1) (2)	-	430	450	-	-	6,9
4. Şeker Pancarı	100	108	115	11,4	8,0	6,5
5. Fındık (3)	5 150	4 000	-	28,8	-22,3	-
6. Haşhaş Kapsülü	2 000	2 200	2 600	8,1	10	18,2
7. Çay	640	737	790	12,3	15,2	7,2

Not: Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri avans fiyat uygulamasına geçtiklerinden birliklerin aldıkları ürünler tabloda yer almamaktadır.

(1) Destekleme primleri hariçtir.

(2) 2006 ve 2007 yıllarında başlangıç alım fiyatı açıklanmamıştır.

(3) Giresun kalite fındık başlangıç alım fiyatıdır.

Tarım Satış Kooperatifleri Birlikleri ile ilgili KİT'lerin faaliyetlerine konu tarımsal ürünlerin ortalama alım fiyatlarında, 2008 yılında yüzde 9,5, 2009 yılında ise yüzde 7 oranında artış kaydedilmiştir.

TABLO IV: 30- Tarımsal Ürün Fiyatlarındaki Gelişmeler

Ürünler	(Ortalama Alım Fiyatları, TL/Ton)			(Yüzde Değişim)		
	2007	2008	2009	2007	2008	2009
1. Buğday	401	464	459	14,6	15,7	-1,1
2. Arpa	309	-	370	19,9	-	-
3. Çavdar	283	-	359	17,3	-	-
4. Mısır	-	409	436	-	-	6,5
5. Yulaf	-	-	370	-	-	-
6. Pamuk (1)	979	940	1 100	16,0	-4,0	17,1
7. Şeker Pancarı	100	114	124	11,4	14,1	9,2
8. Ayçiçeği	869	827	750	65,5	-4,8	-9,4
9. Fındık	5 015	4 230	4 500	26,9	-15,6	6,4
10. Kuru İncir	3 069	3.931	3 000	39,6	28,1	-23,7
11. Çekirdeksiz K. Üzüm	1 706	1.686	2 820	21,6	-1,2	67,3
12. Zeytinyağı	4 269	3.968	4 110	-4,1	-7,0	3,6
13. Tiftik (1)	4 790	4.814	5 000	22,2	0,5	3,9
14. Antepfıstığı	5 890	6 830	7 170	-2,8	-16,0	5,0
15. Soya Fasulyesi	648	608	700	32,3	-6,2	15,2
16. Haşhaş Kapsülü	2 021	2.184	2 438	9,2	8,1	11,6
17. Çeltik	660	832	-	3,1	26,0	-
18. Yaş Koza (1)	3 500	5 000	4 000	40,0	42,9	-20,0
19. Çöplü Kırmızıbiber	751	909	-	-80,3	21,0	-
20. Zeytin	2 394	2.643	2 620	10,4	10,4	-0,9
21. Gülçiçeği	1 498	1.712	1 600	18,3	14,3	-6,6
22. Kırmızı Mercimek	1 000	-	2 000	65,2	-	-
23. Çay	640	737	789	12,2	15,2	7,1
24. Yaş Üzüm	226	277	-	-17,1	22,2	-
25. Kuru Kayısı	524	-	-	44,7	-	-
26. Çekirdekli Kuru Üzüm	799	-	-	69,3	-	-
27. Siirt Fıstığı	401	464	459	14,6	15,7	-1,1
28. Kuru Fasulye	309	-	370	19,9	-	-
29. Nohut	283	-	359	17,3	-	-
30. Taze Kayısı	-	409	436	-	-	6,5
31. Taze Şeftali	-	-	370	-	-	-

(1) Destekleme primleri hariçtir.

(2) 2009 yılında TMO alım yapmamıştır.

(3) Antep Fıstığı fiyat verisi olarak Kırmızı Kabuklu Yaş Antep fıstığı fiyat verisi sunulmakta olup, önceki yıllara ait verilerde güncelleme yapılmıştır.

(4) Ağırlıklı olarak alımı gerçekleştirildiğinden 1. sınıf Yaş Kozaya ait fiyat verileri sunulmuş olup, önceki yıllara ait verilerde güncelleme yapılmıştır.

TABLO IV: 31- Alım Miktarları ve Üreticilere Yapılan Ödemeler

Ürünler	Alım Miktarı (Bin Ton)			Üreticilere Yapılan Ödemeler (Cari Fiyatlarla, Bin TL)		
	2007	2008	2009	2007	2008	2009
1. Buğday	122	8	3 789	48 946	3 715	1 739 494
2. Arpa	3	0	1 293	860	0	478 415
3. Çavdar	0	0	48	13	0	17 381
4. Mısır	0	823	183	0	336 687	79 909
5. Yulaf	0	0	4	0	0	1 527
6. Pamuk	210	166,5	48	205 779	156 435	52 975
7. Şeker Pancarı (1)	6 880	8 355	9 522	687 256	952 064	1 185 238
8. Ayçiçeği	173	367,9	380	150 566	304 414	284 938
9. Fındık (2)	5	300,8	0,07	24 070	1 272 469	315
10. Kuru İncir	2	3,7	4,1	7 058	14 543	12 432
11. Çekirdeksiz K. Üzüm	30	35,5	33,9	51 000	59 843	95 615
12. Zeytinyağı	3	8,2	8	11 525	32 541	33 065
13. Tiftik	0,2	0,14	0,14	958	674	720
14. Antepfıstığı (3)	2,08	0,03	0,26	11 548	221	1 738
15. Soya Fasulyesi	8	12	4,4	5 119	7 294	3 105
16. Haşhaş Kapsülü	9	10	30,8	17 732	21 840	75 031
17. Çeltik	33	0,5	0	22 074	416	0
18. Yaş Koza (4)	0,13	0,13	0,14	445	640	556
19. Çöplü Kırmızıbiber	0	0,8	0	296	727	0
20. Zeytin	31	37,2	32,6	73 741	98 327	85 286
21. Gülçiçeği	3	2,7	1,93	4 000	4 623	3 094
22. Kırmızı Mercimek	0,1	0	0,07	68	0	140
23. Çay	659	650	594	421 760	479 120	468 893
24. Yaş Üzüm	3	0,6	0	654	166	0
25. Taze Kayısı	0,0	0	0	11	0	0
26. Taze Şeftali	0,1	0	0	111	0	0
TOPLAM				1 745 589	3 746 759	4 619 867

(1) Alım bedelini göstermektedir. Bu tutarın yaklaşık yüzde 40'ı cari yılda, yüzde 60'ı bir sonraki yılda ödenmektedir.

(2) 2007 yılında sadece TMO fındık alımı yapılmıştır.

(3) Taze Kırmızı Kabuklu Antep Fıstığı (Yaş Ben Fıstığı) alım miktarı yüzde 75 randıman oranıyla Kırmızı Kabuklu Yaş Antep Fıstığı alım miktarı rakamlarına dahil edilmiştir.

(4) Yaş koza alım miktarı rakamlarında güncelleme yapılmış olup, sadece 1. sınıf yaş koza alım miktarı verileri sunulmuştur.

Gıda

5996 sayılı Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanununun yasalması sonrasında, diğer müzakere açılış kriterlerinin de yerine getirilmesiyle birlikte, AB'ye katılım sürecinde Gıda Güvenliği, Veterinerlik ve Bitki Sağlığı Faslı, 2010 yılının Haziran ayı sonunda, müzakereye açılmıştır. 13 Aralık 2010 tarihinde yürürlüğe girecek olan bu Kanunla, kamunun sunacağı hizmetlerin tek elden yürütülmesi ve tüm yetkilerin tek otorite olarak Tarım ve Köyşleri Bakanlığı'nda toplanması amaçlanmıştır. Kanun kapsamında çıkarılacak ikincil mevzuat ile birlikte Bakanlığın gıda güvenilirliğine ilişkin işlevlerini yerine getirecek olan birimlerinin yeniden yapılandırılması beklenmektedir.

Söz konusu Faslin açılış kriterleri çerçevesinde gıda işletmelerinin teknik ve hijyenik koşullarının AB standartlarına uyumu konusunda sınıflandırma tamamlanmıştır. Bundan sonraki süreçte işletmeler temelinde ayrıntılı uyum programının ortaya konulması ve takvimlendirme yapılarak kaynak ihtiyacının saptanması beklenmektedir.

Gıda kontrol altyapısının iyileştirilmesine yönelik olarak kurulan Ulusal Referans Laboratuvarının eksiklerinin bir an önce tamamlanması ve tam kapasiteyle faaliyete geçirilmesi önemini korumaktadır. Ayrıca, risk analiz sistemi oluşturulması ve gıda güvenliği bilgi ağının geliştirilmesi çalışmalarına devam edilmiştir. Gıda kontrol sisteminin bir parçası olarak denetim altyapısının iyileştirilmesine yönelik yatırımlara öncelik verilmektedir. Hayvan ve bitki sağlığı ile gıda güvenilirliğinin kontrolüne yönelik çalışmakta olan laboratuvarların yeniden yapılandırılması ve akreditasyonuna yönelik ihtiyaç devam etmektedir.

Şeker sektöründe, 2011 yılı sonuna kadar tamamlanması öngörülen ve portföy satışı şeklinde yürütülen özelleştirme süreci dikkate alınarak, kamuya ait şeker fabrikalarının yatırım önceliklerinin ve yeniden yapılandırma ihtiyaçlarının belirlenmesi önem arz etmektedir. Şeker sektöründe kota tahsisi ve denetime ilişkin düzenleme ihtiyaçlarının giderilmesine yönelik mevzuat çalışmaları sürdürülmektedir.

TABLO IV: 32- Tarım Sektöründe Seçilmiş Göstergeler

	2007	2008	2009	2010(1)	2011(2)
DSİ Tarafından İnşa Edilen Sulama Alanı (Net Kümülatif, Milyon ha)	2,57	2,64	2,69	2,80	2,92
Tarım Reformu Genel Müdürlüğü Arazi Topluşturma Faaliyeti (Kümülatif, Milyon ha)	0,22	0,24	0,66	0,86	1,66
Sertifikalı Hububat (Buğday-Arpa) Tohumu Kullanım Oranı (Yüzde)	24,2	23,0	33,5	35,0	35,0
Organik Tarım Olarak Yetiştiricilik Yapılan Kültür Alanları (Bin ha)(3)	124	109	326	330	330
Melez ve Kültür Irkı Sığır Varlığının Toplam Sığır Varlığına Oranı (Yüzde)	70,3	73,7	75,7	78,0	80,0
Endüstriyel ve Toprak Muhafaza Ağaçlandırmaları (Kümülatif, Milyon ha)	2,66	2,73	2,80	2,88	2,98
Devlet Destekli Tarım Sigortaları Poliçe Sayısı (Bin adet)	219	261	307	375	400

Kaynak: TKB, ÇOB, DPT, DSİ, Tarım Reformu Gn. Md.

(1) Gerçekleşme Tahmini

(2) Program

(3) Geçiş süreci kültür alanı dahildir.

2. Temel Amaç ve Hedefler

Tarım sektöründe, gıda güvencesi ve güvenilirliğinin sağlanması ile doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımı gözetilerek, örgütlü ve rekabet gücü yüksek bir yapının oluşturulması temel amaçtır.

AB'ye katılım sürecinde, üyelik sonrası Birlik içerisinde rekabet edebilirliği artıracak şekilde, kurumsal ve idari yapılarda gerekli dönüşüme öncelik verilecektir.

3. Politika Öncelikleri ve Tedbirler

Öncelik / Tedbir	Sorumlu Kuruluş	İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Süre	Yapılacak İşlem ve Açıklama
Öncelik 48. Tarım sektöründe kurumsal ve idari yapılarda gerekli dönüşüme öncelik verilecektir.				
Tedbir 106. Tarım ve Köyşleri Bakanlığının Kuruluş ve Görevleri Hakkındaki KHK günümüz şartlarına uygun olarak gözden geçirilerek kanun şeklinde çıkarılacaktır.	Tarım ve Köyşleri Bakanlığı	Maliye Bakanlığı, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Çevre ve Orman Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, DPT, Hazine Müsteşarlığı, DTM, TOBB, TZOB	Aralık Sonu	İlgili kanun çalışmalarında, AB Müktesebatına uyumun gerektirdiği işlevsel örgütlenme, toprak koruma ve arazi kullanımı ile tarımsal araştırma-geliştirme ve yayım hizmetlerinin bütüncül yürütülmesi ile daha etkin bir denetim altyapısı konularının da göz önüne alınması sağlanacaktır.
Tedbir 107. TİGEM işletmelerinin yeniden yapılandırılmasına ilişkin çalışmalar tamamlanacaktır.	Tarım ve Köyşleri Bakanlığı	DPT, Hazine Müsteşarlığı, TİGEM	Haziran Sonu	TİGEM işletmelerinin özel sektör faaliyetlerinin bulunmadığı veya kısıtlı olduğu alanlara yönlendirilmesi ile bu amaca katkıda bulunmayan işletmelerin özel sektöre kullandırılmasına ilişkin strateji tamamlanacaktır.
Tedbir 108. 4572 Sayılı Tarım Satış Kooperatif ve Birlikleri Hakkındaki Kanunda değişiklik yapılacaktır.	Sanayi ve Ticaret Bakanlığı	Tarım ve Köyşleri Bakanlığı, DPT, Hazine Müsteşarlığı	Aralık Sonu	Birliklerin sürdürülebilir mali ve idari yapılara sahip olması ve rasyonel bir finansman modeli oluşturulması yönünde düzenlemelerin yapılması ve 4572 sayılı Kanunda yeniden yapılandırma dönemine ilişkin geçici maddelerin kaldırılması amacıyla bu Kanun ile ilgili Kararlarda gerekli düzenlemeler yapılarak ilgili Kanun Tasarısı Taslağı TBMM'ye sevk edilecektir.
Tedbir 109. Tarımsal istatistiki verilere dair nitelik ve nicelik sorunları giderilecek, tarım politikalarının yürütülmesine ilişkin bilgi altyapısı ile idari yapı geliştirilecektir.	Tarım ve Köyşleri Bakanlığı	TÜİK, İTÜ	Aralık Sonu	AB gerekleri göz önüne alınarak Çiftçi Kayıt Sistemi başta olmak üzere tüm bilgi sistemleri Çiftlik Kayıt Sistemi temelinde bütünleştirilecek ve birbirini tamamlayıcı şekilde işletilecek, Tarım ve Köyşleri Bakanlığı ile TÜİK'in yerel ve merkezi kurumsal kapasitesi, kurumlararası işbirliği içerisinde geliştirilecektir.

Öncelik 49. Tarımsal destekler üretimde verimliliği artırmaya yönelik olarak yeniden düzenlenecektir.				
Tedbir 110. Tarımsal destekleme politikaları, AB'ye katılım sürecinin gerekleri de göz önüne alınarak, üretimde etkinliği, verimliliği ve kaliteyi artırmaya yönelik olarak düzenlenecektir.	Tarım ve Köyişleri Bakanlığı	Maliye Bakanlığı, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Çevre ve Orman Bakanlığı, DPT, Hazine Müsteşarlığı, DTM	Aralık Sonu	AB'ye katılım sürecinde nihai hedefin işletme temelli desteklemelerin olacağı, desteklerin alan ve ürün temelinde farklılaştırılacağı, desteklerin idare ve kontrolünün alan bazlı yapılacağı, farklı destek programları arasında tamamlayıcılığın sağlanacağı, destek seviyesi belirlenirken işletmelerin gelir düzeyinin dikkate alınacağı ve öngörülebilirliği artıracak takvimlendirmeyi de içeren bir strateji hazırlanacaktır.
Tedbir 111. Besi ve süt hayvancılığının dengeli bir şekilde gelişmesi sağlanacaktır.	Tarım ve Köyişleri Bakanlığı	Maliye Bakanlığı, DPT, Hazine Müsteşarlığı, Üretici Örgütleri	Aralık Sonu	Hayvancılıkta verimlilik ve kalite artışının sağlanması, olası süt arz fazlasının önüne geçilmesi ve et üretiminin düzenli bir şekilde artırılarak et fiyatlarında istikrar sağlanması amacıyla özellikle bölgesel programlar yoluyla besi hayvancılığı, etçi ırk sığır yetiştiriciliği ve koyun yetiştiriciliğinin geliştirilmesi desteklenecektir.
Öncelik 50. Kamunun, bitki ve hayvan sağlığı ile gıda güvenliği konularında sunduğu hizmetlerin bütüncül bir çerçevede yürütülmesi esas alınacaktır.				
Tedbir 112. Gıda, yem, gıda hijyeni ve veteriner hizmetleri ile bitki sağlığına ilişkin idari ve kurumsal altyapı güçlendirilecek, özel kesimin uyum maliyetleri desteklenecektir.	Tarım ve Köyişleri Bakanlığı	Sağlık Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, DPT, DTM, TAPDK, Sektör Örgütleri	Aralık Sonu	5996 sayılı Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanununa istinaden Kanunun yürürlüğe gireceği 2010 Aralık ayı sonrası ilgili ikincil mevzuat tamamlanacak, kamudaki idari yapı yeniden düzenlenecek, özellikle hayvan hastalıklarıyla mücadele ile denetim ve kontrol altyapısına ilişkin kurumsal yapı geliştirilecek, işletmelerin modernizasyon ihtiyaçlarının desteklenmesine ilişkin çalışmalar tamamlanarak mevcut destekler bu kapsamda yeniden düzenlenecektir.

Öncelik 51. Sektörde rekabet edebilirliğin artırılması amacıyla tarımsal ürün piyasaları güçlendirilecektir.				
Tedbir 113. Şeker sektöründe kurumsal düzenleme tamamlanacak, kota yönetimi ve denetimi etkinleştirilecektir.	Sanayi ve Ticaret Bakanlığı	Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Şeker Kurumu	Aralık Sonu	AB politikalarındaki değişimleri de gözetecek şekilde Şeker Kanununda değişiklik yapılmasına ilişkin çalışmalar özelleştirme sürecine paralel olarak sonuçlandırılacaktır.
Tedbir 114. Organik tarımın geliştirilmesine ve yaygınlaştırılmasına yönelik strateji hazırlanacaktır.	Tarım ve Köyişleri Bakanlığı	Çevre ve Orman Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, DPT, DTM, Gümrük Müsteşarlığı, TÜİK, İGEME, Kalkınma Ajansları, Üretici Örgütleri, Sivil Toplum Örgütleri	Mart Sonu	Organik tarım faaliyetlerinin geliştirilmesi amacıyla başta kontrol ve denetime yönelik hizmetlerin iyileştirilmesi olmak üzere, kamuda kurumsal kapasitesinin geliştirilmesi, üretime ilişkin istatistiki yapının iyileştirilerek Çiftçi Kayıt Sistemi ile eşgüdüm içerisinde yürütülmesi, eğitim ve yayım hizmetlerinin iyileştirilmesi ile ticaretin izlenmesine ilişkin bir strateji hazırlanacaktır.
Öncelik 52. Toprak ve su kaynakları etkin kullanılacaktır.				
Tedbir 115. Tarım arazilerinin miras yoluyla parçalanmasının önlenmesine yönelik olarak ilgili kanunlarda değişiklik yapan bir yasal düzenleme yapılacaktır.	Başbakanlık	Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Adalet Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Maliye Bakanlığı	Aralık Sonu	Türk Medeni Kanunundaki tarımsal işletmeler ile Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunundaki tarımsal işletmelerin minimum büyüklüklerinin belirlenmesi konularında değişiklik yapan kanun tasarısı hazırlıkları yürütülecektir.
Öncelik 53. Ormanlık faaliyetlerinde, özellikle ekosistemin etkin korunması gözetilirken; yangınla mücadele ve ağaçlandırma çalışmaları sürdürülecektir.				
Tedbir 116. Ormanlık faaliyetlerinde, özellikle ekosistemin etkin korunması gözetilirken; yangınla mücadele ve ağaçlandırma çalışmaları sürdürülecektir.	Çevre ve Orman Bakanlığı	Üniversiteler	Aralık Sonu	Yangınlarla daha etkin mücadele amacıyla gerekli makine-teçhizat alımının yanı sıra orman yangınlarına hassas alanlardan başlamak üzere orman bakım çalışmaları yoğunlaştırılacak, yangına dirençli orman kurma ve yangın emniyet şeridi dahil koruma faaliyetleri yaygınlaştırılacaktır. Ağaçlandırma çalışmaları ve konu ile ilgili araştırmalar, değişen iklim koşulları gözetilerek planlanacak ve sürdürülecektir.

İ. SANAYİ VE HİZMETLERDE YÜKSEK KATMA DEĞERLİ ÜRETİM YAPISINA GEÇİŞİN SAĞLANMASI

SANAYİ

1. Mevcut Durum

İmalat Sanayii

Küresel krizin imalat sanayii üzerindeki etkisi 2008 yılı üçüncü çeyreğinden itibaren hissedilmeye başlamıştır. 2009 yılında bu etki imalat sanayii üretimi ve istihdamında yüksek oranda azalma şeklinde kendini belirgin olarak göstermiştir. Ayrıca kriz, imalat sanayii dış ticaret hacminde daralmaya yol açmıştır. Küçük firmalar başta olmak üzere firmaların çoğu krizden olumsuz etkilenmiştir. 2010 yılında ise krizden çıkışın başladığı; imalat sanayii ihracatı ve ithalatının yeniden artış eğilimine girdiği, üretim ve istihdamda önemli oranda artışlar olduğu gözlenmektedir.

İmalat sanayii üretiminde 2008 yılı Ağustos ayında başlayan gerilemenin 2009 yılı Aralık ayı itibarıyla sona erdiği ve imalat sanayii üretiminde bir önceki yılın aynı ayına göre artışlar yaşandığı görülmektedir. TÜİK verilerine göre, imalat sanayiinde üretim 2008 yılında yüzde 1,5 oranında, 2009 yılında yüzde 11,3 oranında azalmıştır. 2009 yılında üretimdeki daralmanın en fazla olduğu sektörler tekstil, petrol ürünleri, taş ve toprağa dayalı sanayiler, ana metal, bilgisayar-elektronik ve optik ürünler, makine ve otomotiv olmuştur. 2010 yılı ilk sekiz ayında ise imalat sanayii üretimi bir önceki yılın aynı dönemine göre ortalama olarak yüzde 15,3 oranında artmıştır. Söz konusu dönemde tekstil, deri, kimyasal ürünler, kauçuk ve plastik, metal eşya, bilgisayar-elektronik ve optik ürünler, elektrikli teçhizat, makine ve otomotiv en fazla üretim artışı kaydedilen sektörlerdir. Tütün ürünleri ve ilaç sanayii ise üretim azalışı görülen sektörlerdir.

TCMB verilerine göre imalat sanayii kapasite kullanım oranında 2008 yılı Eylül ayında başlayan gerileme 2009 yılı Nisan ayına kadar devam etmiştir. İmalat sanayii kapasite kullanım oranı 2008 yılında yüzde 76,7 olurken, 2009 yılında yüzde 65,2 olarak gerçekleşmiştir. 2009 yılı Nisan ayında yüzde 59,7 olan kapasite kullanım oranı sürekli yükselerek Aralık ayında yüzde 67,7 olmuştur. 2010 yılı ilk sekiz ayında ise imalat sanayiinde kapasite kullanım oranı yüzde 71,3 düzeyindedir.

DPT verilerine göre imalat sanayii özel sektör sabit sermaye yatırımları 2008 yılında yüzde 8 oranında, 2009 yılında da yüzde 30 oranında azalmıştır. 2010 yılında ise söz konusu yatırımların yüzde 24 oranında artması beklenmektedir. İşletmelerin yatırım eğiliminin bir göstergesi olan imalat sanayiinde verilen teşvik belgesi 2009 yılında sayıca yüzde 8,7 oranında artarken, yatırım tutarı cari fiyatlarla yüzde 21,7 oranında azalmıştır. Ancak bu azalışta 2009 yılının Temmuz ayında yürürlüğe giren yeni yatırım teşvik sisteminin beklenmesi ve teşvik belgesi almak isteyen yatırımcıların belge başvurularını ertelemeleri de etkili olmuştur. Nitekim, Temmuz ayı sonrası geçen beş aylık sürede, yılın ilk yedi ayından daha fazla teşvik belgesi düzenlenmiş ve bu belgeler kapsamında daha fazla yatırım yapılması öngörülmüştür. Yeni yatırım teşvik sistemi ile gelen bu artış eğilimi 2010 yılı ilk sekiz ayında da devam ederek, düzenlenen yatırım teşvik belgeleri bir önceki yılın aynı dönemine göre, belge sayısı itibarıyla yüzde 223,9, cari fiyatlarla yatırım tutarı itibarıyla yüzde 661,2 oranında artmıştır. Bu artışta özellikle kimya sektöründe alınan yatırım teşvik belgesi tutarının yüksekliği etkili olmuştur.

TÜİK Hanehalkı İşgücü Anketi sonuçlarına göre, 2009 yılında toplam istihdam yüzde 0,4 oranında artarken, imalat sanayii istihdamı yüzde 6,8 oranında azalmıştır. Küresel krizin etkisiyle imalat sanayii istihdamında 2008 yılı Ağustos ayından itibaren gözlenen azalma 2009 yılı Mayıs ayına kadar sürmüştür, bu aydan sonra yaşanan artışlarla beraber 2010 yılı ilk altı ayında imalat sanayii istihdamı bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 8,9 oranında artmıştır.

TABLO IV: 33- İmalat Sanayii ile İlgili Temel Göstergeler (Yüzde)

	2008	2009	2010 ⁽²⁾	2009 AB-27 ⁽⁵⁾
GSYH İçindeki Payı (Cari Fiyatlarla)	16,2	15,1	16,2 ⁽³⁾	14,6
Üretim Artışı (Sabit Fiyatlarla) ⁽¹⁾	-1,5	-11,3	15,3	-14,8
İhracat Artışı (Cari Fiyatlarla)	23,8	-23,8	11,1	-17,0 ⁽⁶⁾
Toplam İhracat İçindeki Payı	94,8	93,4	92,8	90,8 ⁽⁶⁾
İthalat Artışı (Cari Fiyatlarla)	12,2	-26,1	30,6	-24,8 ⁽⁶⁾
Toplam İthalat İçindeki Payı	74,4	78,3	78,3	90,6 ⁽⁶⁾
Sabit Sermaye Yatırımı Artışı (Sabit Fiyatlarla)	-8,0	-30,0	24,0 ⁽⁴⁾	-
Özel Sektör S.S.Y. İçindeki Payı (Cari Fiy.)	45,3	42,9	44,7 ⁽⁴⁾	-
İmalat Sanayii İstihdam Artışı	3,6	-6,8	8,9 ⁽³⁾	-6,9
Kurulan İşletme Sayısı (Adet)	13 478	12 508	9 936	-
Kapanan İşletme Sayısı (Adet)	4 257	4 684	3 488	-
Kapasite Kullanım Oranı	76,7	65,2	71,3	71,8

Kaynak: TÜİK, TCMB, TOBB, EUROSTAT.

(1) NACE Rev.2'e göre 2005=100 Serisi, (2) Ocak-Ağustos dönemi, (3) Ocak-Haziran dönemi, (4) DPT-Yıllık Tahmin, (5) EUROSTAT, (6) SITC Sınıflandırmasına Göre

Toplam ihracat, küresel krizin yarattığı dış talep daralması nedeniyle 2009 yılında yüzde 22,6 oranında gerileyerek 102,1 milyar ABD doları olarak gerçekleşmiştir. Buna paralel olarak imalat sanayii ihracatı da 2009 yılında yüzde 23,8 oranında gerilemiş; ancak toplam ihracat içerisindeki payı fazla değişmeyerek yüzde 93,4 olmuştur. 2009 yılında tekstil, giyim, petrol ürünleri, ana metal, makine, elektronik ve otomotiv sektörleri imalat sanayii ihracatında yüksek ölçüde düşüş yaşanan sektörler olarak göze çarpmıştır. İhracatımızda ağırlıklı payı olan AB dahil dünya ticaretindeki toparlanmanın da etkisiyle toplam ihracat 2010 yılı Ocak-Ağustos döneminde 2009 yılının aynı dönemine göre yüzde 12,9 oranında artarak 73 milyar ABD doları, imalat sanayii ihracatı ise yüzde 11,1 oranında artışla 67,7 milyar ABD doları olarak gerçekleşmiştir. Bu dönemde tekstil, deri, petrol ürünleri, kimya, kauçuk ve plastik, metal eşya, elektrikli makine ve otomotiv, ihracatı yüksek düzeyde artan sektörler arasında yer almıştır. Tütün ürünleri ve ana metal sanayiinde ise ihracat azalışı yaşanmıştır.

Toplam ithalat, 2009 yılında yüzde 30,2 oranında azalarak 140,9 milyar ABD doları olarak gerçekleşmiş; imalat sanayii ithalatı, yüzde 26,1 oranında azalarak 111 milyar ABD doları olmuştur. 2009 yılında ana metal, metal eşya, makine ve otomotiv ithalatı en fazla azalan imalat sanayii sektörleridir. Toplam ithalat 2010 yılı Ocak-Ağustos döneminde, bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 30,5 oranında artarak 114,9 milyar ABD doları, imalat sanayii ürünleri ithalatı yüzde 30,6 oranında artarak 90 milyar ABD doları olarak gerçekleşmiştir. Tekstil, petrol ürünleri, kimya, plastik ve kauçuk, taş ve toprağa dayalı sanayi ürünleri, ana metal ve otomotiv, ithalatı en çok artan sektörlerdir.

Toplam ithalat içinde büyük bir paya sahip olan petrol ve doğal gaz dışı ara malı ithalatındaki gelişme önem arz etmektedir. Geçtiğimiz yıllarda bu oranın yüksek seviyede devam etmesi, üretim ve ihracatında hızlı artışlar yaşanan bazı sektörlerin beraberinde yüksek hammadde ve ara malı ithalat artışlarını getirmesinden kaynaklanmış, böylece cari açığın artmasında etkili olmuştur. 2008 yılında 119,5 milyar ABD doları olan petrol ve doğal gaz dışı ara malı ithalatı, 2009 yılında yaşanan küresel krizin imalat sanayii üretiminde neden olduğu azalışın da etkisiyle yüzde 31,6 oranında düşerek 81,7 milyar ABD doları düzeyinde gerçekleşmiştir. 2010 yılı Ocak-Ağustos döneminde ekonomide yaşanan iyileşmelerin etkisiyle petrol ve doğal gaz dışı ara malı ithalatı, bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 35,7 oranında artarak 69,3 milyar ABD doları olmuştur. Petrol ve doğal gaz hariç toplam ithalat içinde ara malları ithalatının payı, 2009 yılının ilk sekiz ayında yüzde 66,7'den, 2010 yılı aynı döneminde yüzde 68,4'e çıkmıştır.

TABLO IV: 34- İmalat Sanayii Üretim ve İhracatının Yapısı

(Yüzde Pay)

Teknoloji Yoğunluğu ⁽¹⁾	TÜRKİYE						AB İhracat ⁽³⁾
	Üretim			İhracat			
	2002	2008 ⁽²⁾	2009 ⁽²⁾	2002	2008	2009	2008
Yüksek	5,1	3,5	3,7	6,2	3,1	3,5	18,9
Ortanın Üstü	18,2	25,6	24,4	24,3	30,9	30,4	42,5
Ortanın Altı	26,7	31,6	29,9	22,8	37,7	34,4	20,5
Düşük	50,0	39,3	42,1	46,8	28,3	31,7	18,0
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Kaynak: TÜİK, OECD STAN Veritabanı

(1) OECD Science, Technology and Industry Scoreboard sınıflandırması esas alınmıştır.

(2) 2007 yılı fiyatlarıyla DPT tahminidir.

(3) OECD üyesi AB ülkeleri.

İmalat sanayinin yapısında orta teknoloji sektörlerine doğru dönüşüm devam etmektedir. Çin ve Hindistan gibi ucuz emek gücüne sahip ülkelerle tekstil, giyim, deri gibi geleneksel sektörlerde rekabet güçleşmiş ve 2002 yılından itibaren üretimde darboğazlar yaşanmıştır. Buna karşılık, özellikle krizden önceki yıllarda otomotiv, makine, beyaz eşya, ana metal ve petrol ürünlerindeki yüksek ihracat artışları, orta teknoloji sektörlerinin üretim ve ihracattaki payının artmasında etkili olmuştur. Ancak, AB ülkeleri ile karşılaştırıldığında yüksek ve ortanın üstü teknoloji sektörlerinin payı hala düşük kalmaktadır. Krizin etkilerinin belirgin olarak hissedildiği 2009 yılında otomotiv, ana metal ve petrol ürünleri sektörlerinde daha yüksek oranlı üretim ve ihracat düşüşleri, orta teknoloji sektörlerinin payının azalmasında etkili olmuştur.

Sanayinin; kredi maliyetlerinin yüksekliği, kayıt dışı ekonomi ve düşük fiyatlı ithalattan kaynaklanan haksız rekabet, bürokrasinin fazlalığı, kamunun sağladığı bazı girdilerin fiyatlarının uluslararası fiyatlara göre yüksekliği, vergi oranlarındaki yükseklik gibi temel sorunları devam etmektedir. Ayrıca, teknoloji üretiminde yetersizlik, modern teknoloji kullanımının hızlı yaygınlaştırılmaması, nitelikli işgücü eksikliği, yüksek katma değerli ürünlerde sınırlı üretim kabiliyeti, tesislerin üretim ve yönetim yapılarında modernizasyon ihtiyacı, sanayinin kapasitesi ve potansiyeli konusunda yatırımcıların bilgiye erişimindeki zorluklar gibi genellikle yapısal nitelikteki sorunların çözülmesi gerekmektedir.

AB ile yürütülen müzakereler çerçevesinde, İşletmeler ve Sanayi Politikası Faslı'nın kapanış kriteri kapsamında, sektörel değerlendirmelerin detaylı rekabet gücü analizlerine dayandırılması ve politikaların uygulanmasında sahipliğin ve etkinliğin artırılması gibi ihtiyaçları karşılayacak, sanayinin rekabet gücünün artırılmasına yönelik bir sanayi stratejisinin hazırlanması beklenmektedir. Bu amaçla, Sanayi ve Ticaret Bakanlığının koordinasyonunda Türkiye Sanayi Stratejisi Belgesi ve Eylem Planı hazırlanmış olup, onay için Yüksek Planlama Kuruluna sunulmuştur. 2010 yılı içinde Yüksek Planlama Kurulu onayını takiben belgenin resmi olarak Avrupa Komisyonuna iletilmesi öngörülmektedir. Ayrıca sanayide sektörlerin rekabet gücünü artırmaya katkı sağlayacak sektörel stratejilerin hazırlanmasına yönelik çalışmalar da sürdürülmektedir.

Ülkemizde akreditasyon ve piyasa gözetim sistemlerinin etkinleştirilmesine yönelik çalışmalara devam edilmektedir. Bu kapsamda 2008 yılında Türk Akreditasyon Kurumu ve Türk Standartları Enstitüsü kanunlarında değişiklikler yapan kanun tasarıları hazırlanarak TBMM'ye gönderilmiştir. Ayrıca, ulusal çıkarlara veya uluslararası güvenliğe zarar verme ihtimali bulunan çift kullanımlı eşya ile hassas eşyanın dış ticaretini düzenleyen kanun tasarısı TBMM'ye sunulmuştur.

İmalat sanayiinde ithalatta haksız rekabetin önlenmesi konusunda, 2010 yılı Eylül ayı itibarıyla; 53 ürün grubunda çeşitli ülkelerin dumping uygulamalarına karşı kesin önlem, bir ürün grubunda geçici önlem, dokuz ürün grubunda önlemlerin etkisiz kılınmasına karşı kesin önlem, bir ürün grubunda sübvansiyona karşı telafi edici önlem, iki ürün grubunda dumping soruşturması, yedi ürün grubunda nihai gözden geçirme soruşturması ve bir ürün grubunda önlemlerin etkisiz kılınması soruşturması halen devam etmektedir. Çin başta olmak üzere, genellikle Uzakdoğu ülkelerinden kaynaklanan ithalatta fiyata dayalı haksız rekabetin önlenmesi için alınan tedbirler, tekstil, kimya, orman ürünleri, lastik ve metal eşya sektörlerinde yoğunlaşmaktadır.

İmalat sanayiinin ithalatta meydana gelen artış nedeniyle yaşamış olduğu sorunların giderilmesi amacıyla İthalatta Korunma Önlemleri Mevzuatı çerçevesinde, 2010 yılı Eylül ayı itibarıyla tüm ülkelere yönelik olarak, gözlük çerçeveleri ile bazı çanta, pamuk ipliği, bazı elektrikli aletler, ayakkabılar, kibritler, elektrikli süpürgeler, buharlı ütüler ve motosikletlerin ithalatında ek mali yükümlülük şeklinde korunma önlemi uygulanmaktadır. Diğer yandan ithalatın yakından takip edilmesi amacıyla, İthalatta Gözetim Uygulanmasına İlişkin Mevzuat çerçevesinde 110 ürün/ürün grubu ithalatında tüm ülkelere gözetim uygulanmaktadır.

İşletmelerin rekabet gücünün artırılmasında başarılı bir yöntem olarak kümelenme yaklaşımı son yıllarda oldukça yaygınlaşmıştır. Türkiye'de başta Organize Sanayi Bölgeleri (OSB) olmak üzere kümelenme potansiyeli taşıyan oluşumlar bulunmakla beraber, bunların geliştirilerek rekabetçi kümelerle dönüştürülmesi ve yeni rekabetçi kümeler oluşturulması gerekmektedir. Bu amaçla, ulusal bir kümelenme stratejisi geliştirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır.

Planlı sanayileşmenin ve düzenli kentleşmenin sağlanması, sanayinin çevresel etkilerinin azaltılması ve KOBİ'lere daha iyi üretim koşulları sağlanarak rekabet güçlerinin artırılması amacıyla OSB ve Küçük Sanayi Sitelerinin (KSS) yapımına devam edilmektedir. 2009 yılı sonu itibarıyla tamamlanmış olan 131 adet OSB ve 438 adet KSS bulunmakta olup tamamlanan OSB'lerin doluluk oranları incelendiğinde, OSB parsellerinin yüzde 91'inin tahsis edilmesine rağmen bu parsellerin sadece yüzde 71'inde üretime geçildiği görülmektedir. İl bazında bakıldığında ise gelişmiş iller dışındaki illerde OSB doluluk

oranlarının düşük olduğu görülmektedir. Bu kapsamda OSB'lerin doluluk oranlarının artırılmasına ve buralarda verilecek etkin hizmet ve desteklere ihtiyaç devam etmektedir.

TABLO IV: 35- OSB ve KSS Proje ve Kredi Bilgileri

Yılı	Organize Sanayi Bölgeleri		Küçük Sanayi Siteleri		
	Kullandırılan Kredi Miktarı ⁽¹⁾	Faaliyete Geçen OSB Sayısı	Kullandırılan Kredi Miktarı ⁽¹⁾	Faaliyete Geçen OSB Sayısı	Faaliyete Geçen İşyeri Sayısı
2003	60	7	40	14	1 516
2004	61	5	38	14	2 353
2005	103	10	56	9	679
2006	80	7	47	11	680
2007	76	15	42	13	1 847
2008	115	15	39	13	1 271
2009	109	13	26	8	780

Kaynak: Sanayi ve Ticaret Bakanlığı

(1) 2010 Yılı Fiyatlarıyla Milyon TL

KOBİ'lerin markalaşma, kalite, çevre standartları konularında farkındalıklarının ve uygulama kapasitelerinin düşüklüğü, teknoloji kullanımlarının yetersizliği, düşük kalite ve verimde üretim yapmaları, düşük katma değer yaratmaları, Ar-Ge ve yenilikçilik çalışmalarının ve yatırımlarının yetersiz olması uluslararası pazarlardaki rekabet edebilirliklerinin önündeki başlıca engellerdir.

Üniversiteler ve büyük ölçekli firmaların bilgi kapasitesinden yararlanmak amacıyla, KOBİ'lerin, üniversiteler ve büyük ölçekli işletmelerle işbirliğinin geliştirilmesi ile ana ve yan sanayii ilişkilerinin artırılmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

Özellikle tekstil, hazır giyim, deri gibi geleneksel sektörler başta olmak üzere tüm alanlarda yüksek katma değerli ürünlerin geliştirilmesini sağlamak üzere markalaşmanın desteklenmesi faaliyetlerine ve Turquality sisteminin uygulanmasına devam edilmektedir. Ayrıca, tasarım stratejilerinin ve politikalarının belirlenmesine, katma değeri yüksek tasarımlar yaratılmasına, uluslararası alanda Türk tasarımlarının tercih edilir konuma getirilmesine yönelik çalışmalar yapmak üzere, 2009/15355 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile kurulmuş olan Türk Tasarım Danışma Konseyi çalışmalarına başlamış ve ilk olarak Tasarım Strateji Belgesi ve Eylem Planı Taslağını hazırlamıştır.

TABLO IV: 36- Sanayi Tüketimi için Elektrik ve Doğal Gaz Fiyatları

		2005	2006	2007	2008	2009	2010 ⁽¹⁾
Elektrik (¢/Kwh)	Türkiye	10,6	10,0	10,9	13,9	13,8	15,1
	OECD Ortalaması	7,9	8,6	9,3	11,0	10,7	-
Doğal Gaz (\$/10 ⁷ Kcal)	Türkiye	304,5	352,7	440,8	572,9	467,6	407,1
	OECD Ortalaması	319,9	334,3	340,3	434,0	304,0	-

Kaynak: Uluslararası Enerji Ajansı (IEA)

(1) Ocak-Mart dönemi

Enerji girdilerinde, uluslararası enerji talebinin oldukça yüksek olduğu 2008 yılının ardından, 2009 yılında krizin etkisiyle uluslararası piyasalardaki enerji fiyatları daha düşük bir seyir izlemiştir. Buna paralel olarak iç piyasadaki doğal gaz fiyatlarında 2009 yılında indirim yapılmıştır. 2010 yılının ilk dokuz ayında da iç piyasada enerji fiyatlarında önemli bir artış olmamıştır. Diğer taraftan, Türkiye'de sanayide kullanılan enerji girdi fiyatlarının OECD ortalamalarına göre halen yüksek olması sanayinin rekabet gücünü olumsuz etkilemeye devam etmektedir.

TABLO IV: 37- Sanayide Kullanılan Elektrik ve Doğal Gazdaki Fiyat Artışları

	(Yıl sonu fiyatlarındaki yüzde değişim)					
	2005	2006	2007	2008	2009	2010 ⁽²⁾
Elektrik ⁽¹⁾	0,0	0,0	-2,9	51,7	9,3	1,2
Doğal Gaz	16,3	28,2	0,0	84,7	-39,3	0
ÜFE	2,7	11,6	5,9	8,1	5,9	6,5

Kaynak: TEDAŞ, BOTAŞ, TÜİK

(1) Tek terimli alçak gerilim sanayi tarifesi dikkate alınmıştır.

(2) Ocak-Eylül dönemi

İmalat sanayiindeki kamu tesislerinin özelleştirilmesi süreci büyük ölçüde tamamlanmış olup, özelleştirme programı kapsamındaki şeker fabrikalarının özelleştirilmesine ilişkin çalışmalar devam etmektedir.

İmalat sanayii alt sektörlerinde önemli gelişmeler ve sorunlar dikkat çekmektedir. Sigara sanayiinde 133 milyar adet sigara olarak gerçekleşen 2009 yılı üretiminin tamamı, TEKEL Sigara Sanayii İşletmeleri'nin 2008 yılında özelleştirilmesi sonucunda, özel sektöre gerçekleştirilmiştir. 2010 yılının ilk sekiz aylık döneminde ise sigara üretimi geçen yılın aynı dönemine göre yüzde 15,4 oranında azalarak 73,8 milyar adet olarak gerçekleşmiştir. Söz konusu düşüşte 2009 yılında tütün kullanımına yönelik yasak ve kısıtlamaların kapsamının genişlemesi ve artan sigara fiyatları sonucunda oluşan talep daralmasının etkili olduğu düşünülmektedir. Bununla beraber tütün, tütün mamülleri ve alkollü içecekler sektöründe, uygulanan bandrollü izleme sistemi ve diğer tedbirlere rağmen kayıtdışı üretim ve yasadışı ticaretin olumsuz etkilerinin devam ettiği gözlenmektedir.

TABLO IV: 38- İmalat Sanayiinde Önemli Sektörler İtibarıyla Üretimdeki Değişimler

Sektörler	Üretim ⁽¹⁾	
	2009	2010 ⁽²⁾
İmalat Sanayii Toplamı	-11,3	15,3
Gıda	-0,4	9,6
Tekstil	-12,0	17,1
Giyim	-8,5	10,7
Deri	-8,5	18,5
Kok ve Petrol ürünleri	-20,7	1,5
Kimyasal ürünler	-0,5	19,8
İlaç	2,7	-1,3
Kauçuk ve plastik	-9,2	22,2
Taş ve toprağa dayalı sanayiler	-12,0	14,9
Ana metal	-15,3	6,9
Bilgisayar, elektronik ve optik ürünler	-16,1	24,5
Elektrikli teçhizat ⁽³⁾	-1,0	30,1
Makine (beyaz eşya hariç)	-22,9	28,8
Otomotiv	-30,0	37,3

Kaynak: TÜİK

(1) NACE Rev.2 Sınıflamasına Göre Aylık Sanayi Üretim Endeksi (2005=100)

(2) Ocak-Ağustos dönemi

(3) Beyaz eşya dahildir.

Not: TÜİK tarafından NACE Rev.2 sınıflandırmasına geçilmesi nedeniyle sektör kapsamlarında değişiklikler olmuştur. Örneğin, gıda sanayii kapsamından içecek sanayii çıkarılmış, kimya sanayiinden ilaç sanayii ayrılmış, makine sanayiinden beyaz eşya ayrılmış ve elektrikli teçhizat sektörü kapsamına dahil edilmiş, elektronik sanayii kapsamına ise bilgisayar ve optik ürünler dahil edilmiştir.

TABLO IV: 39- İmalat Sanayiinde Önemli Sektörler İtibarıyla Dış Ticaretteki Değişmeler

Sektörler	İhracat ⁽¹⁾		İthalat ⁽¹⁾	
	2009	2010 ⁽²⁾	2009	2010 ⁽²⁾
İmalat Sanayii Toplamı	-23,8	11,1	-26,1	30,6
Gıda ve içecek	-8,4	7,4	-22,7	-0,9
Tekstil	-15,6	15,9	-14,7	48,7
Giyim	-16,5	11,6	-7,2	26,1
Deri	-17,8	32,5	-31,1	22,5
Kok ve Petrol ürünleri	-50,2	21,2	-24,4	34,5
Kimya	-13,9	35,7	-20,8	31,0
Kauçuk ve plastik	-15,0	22,2	-21,5	35,6
Taş ve toprağa dayalı sanayiler	-12,8	7,1	-25,9	46,3
Ana metal	-33,1	-11,1	-49,8	44,1
Makine	-17,3	13,6	-26,3	20,6
Elektrikli makineler	-17,6	20,1	-10,0	27,5
Elektronik	-15,7	7,2	-13,0	14,4
Otomotiv	-33,6	24,2	-30,5	41,9

Kaynak: TÜİK

(1) ISIC Rev. 3 Sınıflamasına göre cari fiyatlarla (ABD doları) dış ticaret

(2) Ocak-Ağustos dönemi

Tekstil ve hazır giyim sektörlerinde en önemli pazarımız olan AB'nin Çin'e uyguladığı kotaları kaldırması ve buna küresel krizin olumsuz etkilerinin eklenmesiyle 2009 yılında bu sektörlerde üretim ve ihracat azalmıştır. Ancak bu sektörlerin üretiminde 2010 yılının ilk sekiz aylık döneminde artış gözlenmeye başlanmıştır. Sektör ihracatı da 2010 yılının ilk sekiz ayında geçen yılın aynı dönemine göre artmıştır. Bu gelişmede küresel krizin etkilerinin azalmaya başlaması ve uluslararası ticarete kotaların kaldırılması sonrası sektörün yeni duruma daha fazla uyum göstermesi etkili olmuştur. Buna rağmen üretim endeksi 2007 yılı seviyesinin altındadır. İthalatta ise hızlı artış eğiliminin sürdüğü görülmektedir. Bu gelişmede nihai ürün ithalatının artmasının yanı sıra giyim sektörünün daha çok ithal tekstil girdisi kullanması etkili olmuştur. Bu durum tekstil ve giyim sektörleri arasında ülke içindeki entegrasyonun zayıflamasına neden olmaktadır.

Deri ve deri ürünleri sektörü de küresel krizden etkilenmiş, 2009 yılında üretim, ihracat ve ithalat azalmıştır. Saraciye ve küçükbaş işlenmiş deri yurt içi talebinde görülen ciddi gerileme sonucu ithalattaki azalma daha yüksek oranda olmuştur. 2010 yılının ilk sekiz aylık döneminde krizden çıkışın başladığı ve sektör üretiminde önemli bir düzelme olduğu görülmektedir. Bu gelişmede, sektör ihracatının büyük oranda artması ve ithalat artışının hız kesmesi etkili olmuştur. Bu dönemde en büyük pazarımız olan Rusya'ya yapılan ihracat yüzde 112 oranında artmıştır. Sektör ithalatının yüzde 48'i Çin'den yapılmıştır.

Tekstil, hazır giyim ve deri sektörlerinde maliyet avantajına dayalı rekabet güçleşmektedir. Ucuz işgücü avantajına sahip Çin ve diğer Uzakdoğu ülkeleriyle rekabet edebilmek, ancak yüksek katma değerli, kaliteli, moda uyumlu, markalı ve zamanında üretimle mümkün olacaktır. Ayrıca, ileri teknolojiler içeren teknik tekstillerin ve çok fonksiyonlu ürünlerin geliştirilmesi önem arz etmektedir. Son yıllarda firmaların bir kısmında bu yönde çabalar gözlenmektedir. 2009 yılında uygulamaya konulan ve 2010 yılının sonunda süresi bitecek olan taşınma teşvikine önemli bir başvuru olmamıştır.

Petrol ürünlerinde 2009 yılında iç ve dış talepteki belirgin azalma üretim miktarında büyük düşüşe neden olmuştur. 2009 yılında petrol ürünleri üretimi, bir önceki yıla göre,

yüzde 29,9 oranında azalarak 15 milyon tona, kapasite kullanım oranı 17 puan azalarak yüzde 69,1 seviyesine gerilemiştir. 2008 yılı sonunda ve 2009 yılı başlarında son yılların en düşük seviyelerine gerileyen ham petrol fiyatları, küresel ekonomik iyileşmenin paralelinde tekrar yükselmeye başlamış ve 2010 yılının ortalarına kadar aynı eğilimi sürdürmüştür. 2009 yılında kok ve petrol ürünleri ihracatı, bir önceki yıla göre, yüzde 50,2 oranında azalışla 3,6 milyar ABD doları, ithalatı ise yüzde 24,4 oranında azalışla 10,4 milyar ABD doları olarak gerçekleşmiştir. 2010 yılının ilk yarısında, ekonomideki toparlanmanın etkisiyle petrol ürünleri talebi artış göstermeye başlamış; bu dönemde üretim, bir önceki yılın aynı dönemine göre, yüzde 8,7 oranında artarak 9,4 milyon ton olarak gerçekleşmiştir. 2010 yılının ilk sekiz ayında ise kok ve petrol ürünleri ihracatı yüzde 21,2 oranında artarak 2,6 milyar ABD dolarına, ithalatı ise yüzde 34,5 oranında artarak 8,8 milyar ABD dolarına yükselmiştir. Ülkemiz rafinerilerinde iç talep fazlası olarak üretilen benzin, uçak yakıtı ve fuel oil ihraç edilirken, yerli üretimin yetersiz olduğu motorin ve LPG ithal edilmektedir.

Kimya sanayiinde, 2009 yılında ihracat yüzde 13,9 oranında azalarak 4,3 milyar ABD doları, ithalat ise yüzde 20,8 oranında azalarak 21,4 milyar ABD doları olarak gerçekleşmiştir. İlaç hariç kimya sanayiinde, üretim 2008 yılında yüzde 6,3, 2009 yılında da yüzde 0,5 oranlarında azalmıştır. 2010 yılı ilk sekiz ayında ise üretimin yüzde 19,8 oranında arttığı görülmektedir. Üretimin talebi karşılayamaması ve yeni yatırımların daha çok tevsii niteliğinde ve küçük olması nedeniyle sektör giderek ithalata bağımlı hale gelmektedir. İhtisas organize sanayi bölgelerinin yatırıma açılması ve sektörel kümelenme modelinin desteklenmesi durumunda sektörün çevre sorununun çözülmesi yanında, rekabetçi şartlarda yatırım yeri de sağlanmış olacaktır. AB'nin, 2007 yılında uygulamaya koyduğu kimyasal maddelerin kayıt altına alınmasını, değerlendirilmesini, iznini ve kısıtlanmasını öngören REACH Direktifi doğrultusunda 2008 yılında ön kayıt başvuruları bitmiş olup, 2010 yılı Kasım ayı sonu ilk grup maddelerin kayıt işlemleri için son tarihtir. REACH Direktifinin önümüzdeki yıllarda başta kimya sanayii olmak üzere kimyasal ürün kullanan tüm imalat sanayii sektörlerini etkileyeceği düşünülmektedir. REACH'in olumsuz etkilerinin en aza indirilmesine ve AB üyeliği sürecinde mevzuat uyumunun gerçekleştirilmesine yönelik çalışmalar ilgili kurumlar tarafından yürütülmektedir.

Dünya ilaç pazarı 2009 yılında yüzde 7 oranında büyüyerek 808 milyar ABD doları olmuştur. İlaç Endüstrisi İşverenler Sendikası verilerine göre 2009 yılında, Türkiye reçeteli ilaç pazarı değer olarak yüzde 16,8 oranında artışla 9,1 milyar ABD dolarına, miktar olarak yüzde 3,9 oranında artışla 1,4 milyar kutuya ulaşmıştır. 2009 yılında kişi başı ilaç tüketimi 132 ABD doları olmuştur. TÜİK verilerine göre 2009 yılında ithalat 4,6 milyar ABD doları, ihracat ise 506,4 milyon ABD doları olmuştur. 2008'de yüzde 9,9 olan ihracatın ithalatı karşılama oranı 2009'da yüzde 10,9'a yükselmiştir. Küresel kriz 2009 yılında Türk ilaç sektörünü de olumsuz etkilemiştir. Son beş yılda yıllık yüzde 15 civarında büyüme gösteren sektörde TÜİK verilerine göre 2009 yılında, bir önceki yıla göre, üretim yüzde 2,7, ihracat yüzde 1,8 oranlarında artmış, ithalat ise yüzde 7,2 oranında azalmıştır. 2010 yılının ilk sekiz ayında üretim, bir önceki yılın aynı dönemine göre, yüzde 1,3 oranında azalmış, ithalat yüzde 5,8 oranında, ihracat ise yüzde 30 oranında artmıştır.

İlaça erişimi kolaylaştıran uygulamaların kamuya getirdiği maliyetin azaltılmasına yönelik tasarruf tedbirleri çerçevesinde, ilaç fiyatlandırma sistemine yeni düzenlemeler getirilmiştir. Diğer taraftan yeni yatırım yapan veya kapasite fazlalığı bulunan firmalar üretim miktarlarını artırmak için fason üretime veya uluslararası GMP (İyi Üretim Uygulamaları) belgelendirmesi ile ihracata yönelmektedir. Bu nedenle tesislerin ve

ürünlerin AB, ABD ve diğer ülkelerin sağlık kuruluşlarından aldıkları onay sayılarında artış yaşanmaktadır.

Kauçuk ve plastik ürünleri üretimi 2009 yılında, bir önceki yıla göre, yüzde 9,2 oranında azalmıştır. Buna karşın üretim 2010 yılının ilk sekiz aylık döneminde, bir önceki yılın aynı dönemine göre, yüzde 22,2 oranında artmıştır. Sektörün ihracatı 2009 yılında yüzde 15 oranında azalarak 4 milyar ABD doları, ithalatı ise yüzde 21,5 oranında azalarak 2,7 milyar ABD doları olarak gerçekleşmiştir. Sektörün hammadde ihtiyacının yüzde 19'u yurt içi üretimle karşılanmaktadır. Sektörün hammadde ihtiyacının daha yüksek oranlarda yurt içinden karşılanabilmesi için yeni petrokimya yatırımları ile hem üretim kapasitesi hem de ürün çeşitliliği artırılmalıdır.

Taş ve toprağa dayalı sanayi ürünleri üretimi, inşaat sektöründe yaşanan daralmaya bağlı olarak 2009 yılında yüzde 12 oranında küçülmüştür. 2010 yılının ilk sekiz ayında ise, bir önceki yılın aynı dönemine göre üretim yüzde 14,9 oranında artmıştır. 2009 yılında küresel krizin dış piyasaları etkilemesi nedeniyle taş ve toprağa dayalı sanayi ürünleri ihracatı yüzde 12,8 oranında azalarak 3,8 milyar ABD dolarına gerilemiştir. Ancak, 2010 yılının ilk sekiz aylık döneminde, bir önceki yılın aynı dönemine göre, dış talebin toparlanmaya başlamasıyla sektör ihracatı yüzde 7,1 oranında artışla 2,7 milyar ABD dolarına ulaşmıştır. Bu sanayi grubu kapsamındaki çimento sektöründe üretim Türkiye Çimento Müstahsilleri Birliği verilerine göre 2009 yılında yüzde 4,9 oranında artışla 54 milyon tona yükselerek en yüksek seviyesine ulaşmıştır. Bu üretim seviyesi ile Türkiye, Avrupa'nın birinci, dünyanın beşinci büyük çimento üreticisi konumuna yükselmiştir. 2010 yılının ilk yarısında ise üretim yüzde 10,4 oranında artmıştır. 2009 yılında sırasıyla Irak, İtalya, Suriye ve Libya en fazla çimento ihracatı yapılan ülkeler olmuştur. 2009 yılında klinker dahil çimento ihracatının yüzde 40,6 oranında artarak 17,6 milyon tona yükselmesi üretim artışı sağlanmasında etkili olmuştur.

Demir çelik sanayiinde küresel krizin etkisiyle gerileyen uluslararası ürün fiyatları 2009 yılı Mayıs ayından itibaren yükselme eğilimine girmiş, ancak 2010 yılı Mayıs ayından itibaren tekrar düşmeye başlamıştır. Krizle birlikte talep daralması sonucunda dünya ham çelik üretimi 2009 yılında yüzde 8,1 oranında azalarak 1,2 milyar ton olarak gerçekleşmiştir. Türkiye'nin ham çelik üretimi ise aynı yıl yüzde 5,6 oranında azalarak 25,3 milyon ton olmuştur. 2010 yılının ilk sekiz ayında dünya ham çelik üretimi yüzde 21,9 oranında, Türkiye'nin üretimi ise yüzde 11,1 oranında artmıştır. Bu dönemde üretimini en fazla artıran ülkeler, 2009 yılında kriz nedeniyle üretimleri en fazla daralmış olan gelişmiş ülkeler olmuştur. Türkiye, bu dönemde 18,4 milyon ton ham çelik üretimi ile dünyada onuncu sırada yer almıştır.

Türkiye'nin demir çelik nihai mamul tüketimi 2009 yılında bir önceki yıla göre, yüzde 16 oranında düşerek 18 milyon ton olmuştur. 2009 yılında özellikle yassı ürün tüketiminde görülen yüzde 25,5 oranındaki talep daralması dikkat çekicidir. 2010 yılının ilk sekiz ayında yassı ürün tüketimi yüzde 71,6, toplam nihai mamul tüketimi ise yüzde 37,8 artmıştır. Bu dönemdeki toplam 15,5 milyon tonluk iç tüketimin yüzde 48,3'ü uzun ürünlerden, yüzde 51,7'si ise yassı ürünlerden oluşmaktadır. 2009 yılında, yarı ürünler dahil demir çelik uzun ve yassı ürünlerin ihracatı, miktar olarak yüzde 5,6 ve değer olarak yüzde 49,3 oranında azalmış ve sırasıyla 15,9 milyon ton ve 7,5 milyar ABD doları olarak gerçekleşmiştir. 2010 yılının ilk sekiz aylık döneminde demir çelik ürünleri ihracatı miktar bazında yüzde 13,3 oranında azalırken, artan ürün fiyatlarına paralel olarak değer bazında yüzde 7,6 oranında artmıştır. Demir çelik ürünleri ithalatı ise 2009 yılında miktar olarak

yüzde 22,8 oranında azalarak 10 milyon ton olmuş, buna karşın 2010 yılının ilk sekiz ayında yüzde 15,4 oranında artmıştır.

Makine imalat sanayiinde talep genellikle sabit sermaye yatırımlarına bağlı olarak artmaktadır. 2009 yılında ihracat yüzde 17,3, ithalat yüzde 26,3, beyaz eşya hariç üretim yüzde 22,9 oranında azalmıştır. 2010 yılı Ocak-Ağustos döneminde ihracat yüzde 13,6 ve ithalat yüzde 20,6 oranında artmıştır. Sabit sermaye yatırımlarında gerçekleşen artışa bağlı olarak 2010 yılı Ocak-Ağustos döneminde beyaz eşya hariç makine imalat sanayiinde üretim yüzde 28,8 oranında artmıştır. Vana-valf, rulman-dişli-şanzıman, takım tezgahı, inşaat ve maden makineleri üretiminde yüksek oranlı artışlar görülmüştür.

Beyaz eşya sanayiinde 2009 yılında ihracat 3,1 milyar ABD doları, ithalat 813,5 milyon ABD doları olmuştur. 2010 yılı Ocak-Ağustos döneminde ihracat yüzde 16,8 oranında artarak 2,1 milyar ABD dolarına, ithalat yüzde 36,3 oranında artarak 668,4 milyon ABD dolarına yükselmiştir. Beyaz eşya sanayii üretimi büyük oranda ihracata yönelmiş olup, buzdolabı, çamaşır makinesi ve fırın üretiminin yüzde 70'ten, bulaşık makinesi üretiminin yüzde 50'den fazlası ihraç edilmektedir. 2010 yılı Ocak-Ağustos döneminde miktar bazında üretim yüzde 14, yurt içi satışlar yüzde 10, ihracat yüzde 10,8 ve ithalat yüzde 11,7 oranında artmıştır.

Elektronik sanayiinde 2009 yılında ihracat yüzde 15,7, bilgisayar ve optik ürünler dahil üretim yüzde 16,1 oranında azalmıştır. Üretim ve dış ticarete, kriz nedeniyle görülen daralma 2009 yılı Aralık ayından itibaren yerini büyümeye bırakmıştır. 2010 yılının ilk sekiz ayında, bir önceki yılın aynı ayına göre, üretim sürekli artış göstermiş, ihracat Haziran ayına kadar artmış, Temmuz ve Ağustos aylarında azalmış, ithalat ise Temmuz ayı hariç sürekli artış göstermiştir. Sektörde en önemli üretim kalemi olan televizyon üretim ve ihracatı 2005 yılından 2008 yılı ortalarına kadar düşüş eğiliminde olmuş, 2008-2010 döneminde ise durağan bir seyir izlemiştir. Türk Elektronik Sanayicileri Derneği (TESİD) verilerine göre 2004 yılında sırasıyla 20,5 milyon adet ve 17,9 milyon adet olan televizyon üretimi ve ihracatı, 2009 yılında 9,2 milyon adet ve 7,9 milyon adet olarak gerçekleşmiştir. Elektronik Cihaz İmalatçıları Derneği (ECİD) verilerine göre 2010 yılının ilk sekiz aylık döneminde, geçen yılın aynı dönemine göre, miktar bazında televizyon üretimi yüzde 0,5, ihracatı ise yüzde 3,2 azalmıştır. Bu dönem itibarıyla televizyon üretiminin yüzde 93,8'ini, ihracatının ise tamamına yakını LCD televizyon oluşturmaktadır.

Otomotiv sanayiinde, geçmiş yıllarda yerli ve yabancı ortaklar arasında gerçekleştirilen işbirliği ve uluslararası firmaların Türkiye'de üretim kararları sonucunda ihracatta belirgin başarı sağlanmıştır. Türkiye'nin otomotiv sanayiinde bir üretim merkezi olması yolunda önemli mesafe kaydedilmiştir. Ancak, 2008 yılında 19,4 milyar ABD doları olan otomotiv sanayii ihracatı, küresel kriz nedeniyle 2009 yılında 12,9 milyar ABD dolarına gerilemiştir. Özellikle ticari araçlar ihracatında yaşanan gerileme ve otomobilde uygulanan ÖTV indirimlerine rağmen iç pazardaki talep daralması nedeniyle 2008 yılında 1.147.100 adet olan otomotiv sanayii üretimi de 2009 yılında yüzde 24,2 oranında azalarak 869.605 adet olarak gerçekleşmiştir. Ancak, 2010 yılının ilk sekiz ayında yurt içi talepteki artış ve genişleyen kredi piyasalarının olumlu etkilerine bağlı olarak otomotiv sanayii üretiminde canlanma başlamış ve özellikle artışlar yılın ikinci ayından itibaren süreklilik kazanmıştır. Nitekim, 2010 yılı Ağustos ayı itibarıyla bir önceki yılın aynı dönemine göre otomotiv ana sanayii üretimi adet olarak yüzde 29,8, ihracatı yüzde 32,2, ithalatı yüzde 25,1 ve yurt içi pazarı yüzde 19,4 oranında artış göstermiştir. Yurt içi pazarda ithalatın payı yüzde 58,3, ihracatın üretimdeki payı yüzde 72,2 olmuştur. Sektörde ölçek ekonomisinde üretim yapılabilmesi, ihracata dayalı büyümenin ve

sürdürülebilir rekabet gücünün sağlanabilmesi amacıyla ana-yan sanayii bütünleşmesi de dahil firma işbirliklerinin devam ettirilmesi önem arz etmektedir.

Savunma sanayii üretimi yıllık ortalama yüzde 11,1 oranında artışla 2002 yılında 1,1 milyar ABD dolarından 2009 yılında 2,3 milyar ABD dolarına yükselmiştir. Aynı dönemde özkaynaktan Ar-Ge harcamaları yıllık ortalama yüzde 22,8 oranında artışla 49 milyon ABD dolarından 2009 yılında 206 milyon ABD dolarına ulaşmıştır. Bu dönemde ihracat yıllık ortalama yüzde 15,3 oranında artışla 248 milyon ABD dolarından 2009 yılında 670 milyon ABD dolarına yükselmiştir. 2002-2009 döneminde yurt içi üretimi ve tasarım yeteneğini geliştirmek amacıyla yürütülen başlıca faaliyetler; tank, helikopter, savaş gemisi ve görüntüleme amaçlı uydu tasarımı ve üretimi projeleri olmuştur. Savunma sanayii sektörünün en önemli etkinlik göstergesi olan Türk Silahlı Kuvvetleri ihtiyaçlarının yurt içinden karşılanma oranı 2003 yılında yüzde 25 iken 2009 yılında yüzde 45,7'ye yükselmiştir. Savunma Sanayii Müsteşarlığının "2009-2016 Savunma Sanayii Sektörel Strateji Dokümanı" 2009 yılı Nisan ayında yayımlanmıştır. Bu kapsamda "KOBİ Danışmanlığı Merkezi Dokümanı", "Yan Sanayi Bütünleştirme Esasları" ve "Savunma Sanayii Müsteşarlığı İhracat Stratejisi Dokümanı" 2009 yılı Aralık ayında yayımlanmıştır. 2010 yılında yürütülen çalışmalarla KOBİ Danışma Merkezi ve savunma sanayii deney yetenekleri havuzu oluşturulmuş olup sektör tarafından kullanımına ilişkin çalışmalar devam etmektedir.

Gelişmiş ülkelerde savunma ihtiyaçlarının yüzde 85-95'i yerli kaynaklardan sağlanmaktadır. Ülkemizde ise savunma alımlarında büyük oranda dışa bağımlılık devam etmektedir. Savunma sanayii firmaları ile diğer sanayi firmaları arasında kurulan işbirlikleri de yeterli seviyede değildir. Mevcut tedarik sisteminin daha fazla ürün geliştirmeye yönelmesi gerekmektedir. Yerli firmaların savunma ihtiyaçlarını karşılayamamasının önemli nedenlerinden biri de Ar-Ge kaynaklarının kısıtlı olması ve yeterince ürün geliştirmeye odaklanmamış olmaları, bunun sonucunda yerli firmaların teknoloji üretme yeteneklerinin ve kapasitelerinin sınırlanmasıdır.

Madencilik

Madencilik sektörü üzerindeki etkisi 2008 yılının son çeyreğinden itibaren hissedilen küresel kriz, özellikle ham petrol, doğal gaz ve metalik maden fiyatlarında keskin düşüslere, mevcut sahalarda üretim azalmalarına ve duraklamalarına, şirketlerin yatırımlarını kısmalarına ve işçi çıkarmalarına neden olmuştur. Bununla birlikte, Çin ve Hindistan gibi ülkelerin etkisiyle oluşan talep ve fiyat artışları, 2009 yılının ortalarından itibaren sektörün toparlanmaya başlamasına olanak sağlamıştır. Ancak, orta ve uzun vadede, kriz nedeniyle yatırımların askıya alınmasının, hammadde arz güvenliğinin sağlanmasına yönelik olumsuz etkilerinin görülmesi beklenmektedir. Ülkemiz madenciliğine de etki eden bu gelişmeler neticesinde, 2009 yılında ihracat ve ithalat önemli ölçüde düşmüş, üretim yaklaşık olarak bir önceki yıl seviyelerini korumuştur. 2010 yılında ise 2009 ortalarında başlayan artış eğilimleri devam etmiş, 2010 yılının ilk sekiz aylık verilerine göre ihracatta yüzde 87,7, ithalatta yüzde 19, üretimde ise yüzde 4 oranında artış görülmüştür.

2008 yılında kaydedilen yüzde 29,8 oranındaki ihracat artışı ağırlıklı olarak krom, mermer, bakır, bor tuzları ve feldspat kalemlerinden kaynaklanmıştır. 2009 yılında görülen yüzde 21,9 oranındaki ihracat düşüşü ise ağırlıklı olarak demir dışı metallerden kaynaklanmıştır. Bu azalış özellikle metal fiyatlarındaki düşüşe bağlı olarak

gerçekleşmiştir. İthalat kalemleri içinde taşkömürü, ham petrol ve doğal gaz ağırlığını korumuştur.

2010 yılının ilk sekiz aylık döneminde ihracat içindeki paylarına değer bazında bakıldığında, sırasıyla mermer, bakır, krom, çinko, bor ve feldspat ilk sıralarda yer almaktadır.

TABLO IV: 40- Madencilik ile İlgili Temel Göstergeler

	2008	2009	2010
GSYH İçindeki Payı(Yüzde)	1,4	1,5	1,3 ⁽¹⁾
Üretim Artışı(Yüzde) (2005=100)	8,2	-0,8	4,0 ⁽²⁾
İhracat (Milyon ABD doları) (Cari Fiyatlarla)	2 155	1 683	1 749 ⁽²⁾
İhracat Artışı (Yüzde)	29,8	-21,9	87,7 ⁽²⁾
Toplam İhracat İçindeki Payı (Yüzde)	1,6	1,6	2,4 ⁽²⁾
İthalat (Milyon ABD doları) (Cari Fiyatlarla) (*)	4 541	4 247	2 733 ⁽²⁾
İthalat Artışı (*) (Yüzde)	28,6	-6,5	-3,2 ⁽²⁾
Toplam İthalat İçindeki Payı (*) (Yüzde)	2,2	3,0	2,4 ⁽²⁾
Ham Petrol-Doğal gaz İth. (Milyon ABD doları) (Cari Fiy.)	31 109	16 378	13 185 ⁽²⁾
Sabit Sermaye Yatırımları İçindeki Payı (Yüzde)	1,5	1,9	2,0 ⁽³⁾
Kamu Yatırımları (Milyon TL)	646	827	1 439 ⁽³⁾
Özel Sektör Yatırımları (Milyon TL)	2 595	2 258	2 703 ⁽³⁾
Kurulan İşletme Sayısı	953	842	656 ⁽²⁾
Kapanan İşletme Sayısı	105	150	112 ⁽²⁾
Ruhsat Müracaatı Sayısı	17 297	10 377	8 215 ⁽⁴⁾
Verilen Ruhsat Sayısı	Arama	11 075	3 816
	İşletme	1 967	1 107
	Toplam	13 042	4 923

Kaynak: TÜİK, DPT, TOBB, MİGEM

(1) Ocak-Haziran dönemi, (2) Ocak-Ağustos dönemi, (3) Tahmin, (4) Ocak-Eylül dönemi,

(*) Ham petrol ve doğal gaz hariç

Dünya kömür üretimi 2009 yılında yüzde 2,1 oranında artmış olup, bu artış taşkömüründen kaynaklanmıştır. 2009 yılında dünyada taşkömürü üretimi yüzde 3,4 oranında artarken linyit üretimi yüzde 5,4 oranında azalmıştır. Aynı yıl kömür tüketimindeki artış yüzde 3,3 olarak gerçekleşmiştir. Yaşanan finansal krize ve OECD ülkelerinin kömür tüketimindeki azalmaya rağmen görülen bu artışın en önemli nedeni Çin'in taşkömürü tüketiminin yüzde 15 oranında artmasıdır.

Madencilik sektörümüz açısından kömür, özellikle linyit, önemli bir üretim kalemidir. Kamu ağırlıklı olarak devam eden linyit üretimi 2009 yılında bir önceki yıla göre yüzde 4,4 oranında azalmış ve 82,3 milyon ton olmuştur. Üretimdeki azalma büyük ölçüde termik santrallerin talebindeki düşüştan kaynaklanmıştır. Taşkömürü üretimi ise yüzde 12,9 oranında yükselerek 3,8 milyon ton olmuştur. Yılın ilk sekiz aylık verileri dikkate alındığında, 2010 yılında linyit üretimindeki azalmanın devam etmesi, taşkömürü üretiminin ise aynı seviyelerde seyretmesi beklenmektedir.

Küresel krizin etkisiyle talepteki azalmaya bağlı olarak, Türkiye'nin ham petrol ithalatı 2009 yılında yüzde 34,8 oranında azalarak 14,2 milyon tona gerilemiştir. Buna ilave olarak, ham petrol fiyatlarındaki düşüş nedeniyle ithalat tutarı yüzde 59 oranında gerileyerek 6,4 milyar ABD doları olmuştur. Fiyatlardaki ve tüketimdeki düşüğe karşın, 2009 yılında Türkiye'nin ham petrol üretimi bir önceki yıla göre yüzde 11 oranında artışla 2,4 milyon tona yükselmiş ve yerli üretimin talebi karşılama oranı yüzde 8 olmuştur. Doğal gazda ise krizin talebe olan etkisinin petrole göre daha sınırlı gerçekleştiği

görülmektedir. Türkiye'nin 2009 yılı doğal gaz ithalatı 35,9 milyar Sm³ (4), üretimi 729 milyon Sm³, tüketimi ise 35,8 milyar Sm³ olmuştur. Bu çerçevede, 2008 yılına göre tüketimde yüzde 0,8, üretimde yüzde 27,1, ithalatta ise yüzde 4 oranında azalma gerçekleşmiş, yerli üretimin talebi karşılama oranı 2008 yılında yüzde 2,8 iken 2009 yılında yüzde 2'ye gerilemiştir.

Petrol ve doğal gazda halen son derece yetersiz olan yerli üretimin ülke talebini karşılama oranını yükseltmek amacıyla, TPAO'nun arama ve üretim yatırımlarında görülen son yıllardaki artış 2009 ve 2010 yıllarında da sürdürülmüştür. 2009 yılında kurumca 816 km²'si karada, 9.747 km²'si denizde olmak üzere toplam 10.563 km² iki boyutlu sismik, 790 km²'si karada, 4.040 km²'si denizde olmak üzere toplam 4.830 km² üç boyutlu sismik, toplam 89 adet kuyuda 149.941 m sondaj yapılmıştır. 2010 yılında ise kurumca 2.480 km²'si karada, 500 km²'si denizde olmak üzere toplam 2.980 km² iki boyutlu sismik, 565 km²'si karada, 1.100 km²'si denizde olmak üzere toplam 1.665 km² üç boyutlu sismik, toplam 92 adet kuyuda 196.178 m sondaj programlanmıştır. 2009 yılında TPAO tarafından 12,4 milyon varil ham petrol ve 277 milyon Sm³ doğal gaz üretilmiş olup, 2010 yılında ise 13,2 milyon varil ham petrol ve 236 milyon Sm³ doğal gaz üretilmesi programlanmıştır. Bunun yanında, 2008 yılında elde edilen yurt içi ve yurt dışı toplam 25,3 milyon varil petrol eşdeğeri (p.e.) azami hidrokarbon üretiminin ardından, 2009 yılında söz konusu rakam 25,2 milyon varil p.e.'ne düşmüştür. 2010 yılında ise 27,4 milyon varil p.e. hidrokarbon üretimi programlanmıştır. Yurt içi üretimi artırabilmek amacıyla, petrol ve doğal gaz arama çalışmalarına 2011 yılında da başta Karadeniz olmak üzere ağırlıklı olarak denizlerde devam edilmesi planlanmaktadır. Bu kapsamda Karadeniz'de 2011 yılında, yerli ve yabancı şirketlerle ortak olarak Kastamonu açıklarında iki, Akçakoca açıklarında iki, Kırklareli ve Sürmene açıklarında ise TPAO tarafından yapılacak birer adet olmak üzere toplam altı adet derin deniz sondajı programlanmıştır.

Doğal gazda arz güvenliğini sağlamak ve talepteki mevsimsel değişiklikleri karşılamak amacıyla 2007 yılının Nisan ayında devreye alınan Trakya'daki Silivri doğal gaz depolama tesislerinin depolama, enjeksiyon ve geri üretim kapasitelerinin artırılması amacıyla 3 faz halinde programlanan Kuzey Marmara ve Değirmenköy Sahaları Yeraltı Doğal Gaz Depolama Tesisleri Kapasite Artırımı Projesi devam etmektedir. Bu projeler sonucunda, mevcut depolama kapasitesinin 1,6 milyar Sm³'ten 2,83 milyar Sm³'e, enjeksiyon kapasitesinin 10 milyon Sm³/gün'den 24 milyon Sm³/gün'e ve geri üretim kapasitesinin 14 milyon Sm³/gün'den 50 milyon Sm³/gün'e çıkarılması hedeflenmektedir.

MTA'nın maden analiz teknolojisi altyapısının geliştirilmesi amacıyla, Kurum bünyesinde yer alan laboratuvarlar önemli ölçüde modernize edilmiş ve uluslararası standartlara akreditasyonu sağlanmıştır. Ayrıca, deniz alanlarımızda faaliyet gösterecek tam donanımlı bir sismik araştırma gemisi ihtiyacının karşılanması için gerekli çalışmalar 2009 yılında başlatılmış olup, Savunma Sanayi Müsteşarlığı ile yapılan işbirliği çerçevesinde gemi temini çalışmaları devam etmektedir. Bu çerçevede, MTA Genel Müdürlüğüne arama yatırımları için ayrılan kaynak son yıllarda önemli oranda artırılmış olup, 2011 yılında da başlatılmış olan arama faaliyetlerinin devamına yönelik kaynak tahsisi öngörülmektedir.

2010 yılı Haziran ayında, madencilik faaliyetlerinin sürdürülmesi için alınması gereken izinler ile ilgili usul ve esaslara ilişkin düzenlemeler içeren Maden Kanununda

---

⁴ 1 Sm³ gaz, 1 atm. (1.01325 bar) basınç ve 15 °C koşullarındaki gaz hacmidir.

Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun yürürlüğe girmiştir. Böylece, madencilik faaliyetlerine ilişkin izinlerle ilgili oluşan hukuki boşlukların giderilmesi sağlanmıştır.

2. Temel Amaç ve Hedefler

İmalat sanayiinde rekabet gücünü artırmak ve dünya ticaretinden daha fazla pay almak üzere yüksek katma değerli mal üretimini artırarak, yapısal dönüşümün hızlandırılması temel amaçtır.

Madencilikte hammadde arz güvenliğinin sağlanması, madenlerin yurt içinde işlenerek katma değerinin artırılması yoluyla ülke ekonomisine katkının geliştirilmesi temel amaçtır. Bu kapsamda, enerji sektörünün petrol, doğal gaz ve jeotermal kaynak ile sanayinin hammadde ihtiyacını karşılamak üzere yurt içi ve yurt dışındaki arama çalışmalarına devam edilecektir. Ayrıca, mevcut rezervlerin en etkin şekilde değerlendirilmesi amacıyla kamu elindeki sahaların özel sektör işletmeciliğine sunulması ve ihtiyaç duyulan kurumsal yapılanma çalışmaları sürdürülecektir.

OSB yatırımlarının etkinliğini artırmak amacıyla, öncelikle devam eden OSB projeleri tamamlanacak ve mevcutların doluluk oranlarının artırılmasına yönelik tedbirler alınacaktır.

2011 yılında sanayi sektörünün yüzde 4,5 oranında büyümesi beklenmektedir.

3. Politika Öncelikleri ve Tedbirler

Öncelik / Tedbir	Sorumlu Kuruluş	İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Süre	Yapılacak İşlem ve Açıklama
Öncelik 54. Türkiye'nin belirli sektörlerde üretim merkezi olmasına yönelik olarak sanayi ihracatı artırılacak ve yapısal dönüşüme katkı sağlayacak Sanayi Stratejisi ve sektörel stratejiler uygulamaya geçirilecektir.				
Tedbir.117. Sanayide sektörlerin rekabet gücünün artırılması amacıyla sektörel stratejiler ve eylem planları hazırlanacaktır. Sanayi Stratejisinin ve sektörel stratejilerin uygulama sonuçları izlenecek ve değerlendirilecektir.	Sanayi ve Ticaret Bakanlığı	DPT, İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları	Aralık Sonu	Hazırlanmış olan Sanayi Stratejisi ile sektörel stratejilerin izlenmesi, değerlendirilmesi ve geliştirilmesi sağlanacak, ayrıca sektörel stratejileri tamamlanamayan diğer sektörler için de strateji belgeleri hazırlanacaktır. Bu kapsamda gerekli kurumsal kapasitenin artırılması amaçlanmaktadır.
Tedbir 118. Orta-uzun vadeli proje kredisi kullanımını artırmak amacıyla tanıtım çalışması yapılacaktır.	Eximbank	Hazine Müsteşarlığı, DTM, Ticari Bankalar	Aralık Sonu	Üretimi uzun zaman alan yatırım malları ve makine ihracatı ile yurt dışı müteahhitlik hizmetlerini desteklemek, mevcut sistemin sorunlarını çözmek ve sektörü Eximbank faaliyetleri hakkında bilgilendirmek için tanıtım faaliyetlerine ağırlık verilecektir.

Öncelik 55. Üretimin ithalata olan bağımlılığını azaltmak amacıyla yurt içi katma değeri artırıcı sektörel politikalar geliştirilecektir.				
Tedbir.119. Girdi tedarikinde, ülke ve bölge bazlı bağımlılığın azaltılması, kaynaklardaki belirsizliklerin ve dalgalanmaların oluşturacağı risklerin giderilmesi, ihracatın korunması ve gelecekte önem kazanacak ürünlerin ihtiyacının karşılanması için Türkiye Girdi Tedarik Stratejisi oluşturulacak, bu kapsamda sektörel girdi tedarik stratejisi raporları hazırlanacaktır.	DTM	İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları	Aralık Sonu	Girdi Tedarik Stratejisi kapsamında demir-çelik, otomotiv-makine, kimya, tekstil ve hazır giyim ile tarım sektörlerine ilişkin girdi tedarik stratejisi sektör raporları hazırlanacaktır. Bu strateji raporlarının, sektörlerimiz tarafından girdi tedarikinde karşılaşılan/karşılaşılabilecek risklerin azaltılmasına ve sürdürülebilir girdi tedarikini sağlamaya yönelik girdi tedarik politikalarını ve somut eylem planlarını içermesi beklenmektedir.
Öncelik 56. Yüksek katma değerli mal üretimini teminen ürün kalitesi geliştirme ve piyasada güvenli ürünlerin yer almasını sağlamak amacıyla laboratuvarların kurulması desteklenecek, uygunluk değerlendirme ve piyasa gözetim sistemleri etkinleştirilecektir.				
Tedbir 120. İthalat Politikalarını İzleme ve Riske Dayalı Denetleme Sistemi (İRDS) kurulacaktır.	DTM	Gümrük Müsteşarlığı	Haziran Sonu	İthalat politikalarının etkinliğinin izlenmesi ve denetlenmesini sağlayacak olan İRDS projesinin tasarımı tamamlanmış olup uygulama çalışmalarına başlanacaktır. Sistemin mevzuat altyapısını oluşturacak karar taslağı Bakanlar Kuruluna sevk edilecektir. Söz konusu sistemin bilgi altyapısı için gerekli yazılım ve donanım temin edilecektir.
Öncelik 57. Tekstil, hazır giyim, deri, seramik, cam, mobilya, kuyumculuk gibi geleneksel sektörlerin tüketime yönelik ürünlerinde özgün tasarım faaliyetleri özendirilecek, ulusal ve uluslararası marka oluşturulması desteklenecektir.				
Tedbir 121. Tasarım Strateji Belgesi ve Eylem Planı Taslağı tamamlanacaktır.	Türk Patent Enstitüsü	Sanayi ve Ticaret Bakanlığı	Aralık Sonu	Türk Tasarım Danışma Konseyi'nin inisiyatifiyle hazırlanmış olan Tasarım Strateji Belgesi ve Eylem Planı Taslağı sonuçlandırılacak ve uygulamaya geçirecektir.
Öncelik 58. KOBİ'lerin büyüme ve birleşmeleri özendirilecek, verimliliklerini artırmaya, iş kurma ve geliştirmeye yönelik faaliyetleri desteklenecektir.				
Tedbir 122. KOBİ'lerin ortak iş yapma kültürü geliştirilecektir.	KOSGEB	Maliye Bakanlığı, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, İlgili Kurum ve Kuruluşlar	Aralık Sonu	Başta esnaf ve sanatkarlar olmak üzere işletmelerin ölçeklerini büyütme ve verimliliklerini artırmaları amacıyla, ortak iş yapma ve ortak sorun çözümüne yönelik olarak proje bazlı destekler sağlanacaktır.

Tedbir 123. OSB'lerde işletmelere sunulan hizmet ve destekler etkinleştirilecek ve çeşitlendirilecektir.	Sanayi ve Ticaret Bakanlığı	İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları	Aralık Sonu	OSB müdürlüklerinin işletmelere sunduğu hizmet ve destekler çeşitlendirilecek, bu kapsamda ürün ve teknoloji geliştirme, pazar araştırması, pazarlama satış, yenilik takibi, girişim sermayesi sağlama gibi faaliyet alanlarında işletmelere destek olabilecek bir model geliştirilecektir.
Tedbir 124. İş geliştirme ve kuluçka merkezlerinin sayısı artırılabilecektir.	KOSGEB	İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları	Aralık Sonu	İşletmelerin özellikle kuruluş dönemlerinde önemli katkılar sağlayan İŞGEM ve TEKMER benzeri yapıların oluşturulması ve etkinleştirilmesi sağlanacaktır.
Tedbir 125. Rekabet edebilirlik kümelenme destek programı hazırlanacaktır.	Sanayi ve Ticaret Bakanlığı	DPT, KOSGEB, İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları	Aralık Sonu	Başta sanayi bölgelerinde yer alan KOBİ'lerde olmak üzere, işletmelerde ortak iş yapabilme kültür ve becerisinin oluşturularak işletmelerin rekabet güçlerini arttırabilmelerini sağlamak amacıyla, bir kümelenme destek programı geliştirilecek ve bu programı uygulamaya yönelik olarak Sanayi ve Ticaret Bakanlığının kurumsal kapasitesi geliştirilecektir.
Tedbir 126. İller düzeyinde Verimlilik Artırma Projesinin ülke saatinde yaygınlaştırılması amacıyla üç ilde proje uygulaması tamamlanacaktır.	Milli Prodüktivite Merkezi	Valilikler, Sanayi ve Ticaret Odaları	Aralık Sonu	2011 yılında, toplam üç ilde (Hatay, Osmaniye ve Kilis) Verimlilik Artırma Projesi uygulaması gerçekleştirilecektir.
Tedbir 127. Hezarfen Projesi yaygınlaştırılacaktır.	Türk Patent Enstitüsü	Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, KOSGEB, OSB'ler, Sanayi ve Ticaret Odaları	Aralık Sonu	KOBİ'lerin yenilik geliştirme kapasitelerinin güçlendirilmesine yönelik olan Hezarfen Patent Araştırma Projesinin Gaziantep'te başlatılmış olan dördüncü aşama uygulaması 2010 yılı sonunda tamamlanacak ve 2011 yılı içinde Ankara dışında tespit edilecek başka bir bölgede Proje uygulamasına başlanacaktır.

Öncelik 59. Savunma sanayiinde, yurt içi teknoloji ve kabiliyet edinimini esas alan bir sistem oluşturulacaktır.				
Tedbir 128. Savunma Sanayii Müsteşarlığının kuruluşunu düzenleyen yeni bir kanun tasarısı hazırlanacaktır.	Savunma Sanayii Müsteşarlığı	Genelkurmay Başkanlığı, MSB	Aralık Sonu	3238 sayılı Kanunun yerine, günün koşullarına uygun yeni bir kanun tasarısı hazırlanarak TBMM'ye sevk edilecektir. Bu kapsamda, Müsteşarlığın görevlerinin tekrar düzenlenmesi ve tedarik projelerinin öncelikle yurt içi geliştirme, ortak geliştirme ve ortak üretim yöntemleriyle gerçekleştirilmesi öngörülmektedir.
Tedbir 129. Savunma sanayiinde çevreye ilişkin deney yetenekleri bilgi havuzunun kullanımı sağlanacaktır.	Savunma Sanayii Müsteşarlığı	TÜBİTAK	Aralık Sonu	Savunma sanayiinde çevreye ilişkin deney yetenekleri bilgi havuzu oluşturulmuş olup, sözleşmelerdeki tüm ihtiyaçlara cevap veren, belgelendirilmiş bir altyapıya kavuşturulacaktır. Deney olanaklarının sektör kuruluşları tarafından kullanımına ilişkin çalışma yapılacaktır.
Tedbir 130. Yazılım Sınama ve Değerlendirme Merkezi kurulacaktır.	Savunma Sanayii Müsteşarlığı	TÜBİTAK	Aralık Sonu	Projeler kapsamında tedarik edilen yazılım ürünlerinin sınanması, yazılım geliştirme süreçlerinin değerlendirilmesi ve belgelendirilmesi amacı ile bir merkez kurulacaktır.
Öncelik 60. Madencilikte ülke potansiyelinden en üst düzeyde yararlanılacak, maden arama faaliyetlerine ve katma değer artırılmasına önem verilecek, yurt içinde ve yurt dışında petrol ve doğal gaz arama ve üretim çalışmalarına hız verilecek, ihtiyaç duyulan kurumsal yapılandırma çalışmaları yürütülecektir.				
Tedbir 131. MTA Genel Müdürlüğü'nün günümüz ihtiyaçlarına göre yeniden yapılandırılmasını sağlamak üzere kuruluş yasası gözden geçirilecektir.	MTA	Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı	Aralık Sonu	İlgili kurumlarla işbirliği yapılacak, dünyadaki benzer örnekler dikkate alınarak bir rapor hazırlanacak ve bu çerçevede hazırlanacak yasal düzenleme TBMM'ye sevk edilecektir.
Tedbir 132. Türkiye Taşkömürü Kurumunun (TTK) yeniden yapılandırılmasına yönelik olarak eylem planı hazırlanacaktır.	Hazine Müsteşarlığı	Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, DPT, TTK, İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları	Aralık Sonu	TTK'nın zarar eden bir yapıdan çıkarılması amacıyla eylem planı hazırlanacak ve kurum yeniden yapılandırılacaktır.

HİZMETLER

TURİZM

1. Mevcut Durum

Uluslararası turizm talebi 1999-2009 döneminde yüzde 33,8 oranında artış göstermiş, aynı dönemde turizm gelirleri yüzde 88,8 oranında artmıştır. Küresel krizi izleyen ekonomik gerilemenin etkisiyle, 2009 yılında uluslararası turist sayısı bir önceki yıla göre yüzde 4,2 oranında azalarak 880 milyon, turizm gelirleri ise yüzde 9,5 oranında azalarak 852 milyar ABD doları olarak gerçekleşmiştir. Bu sayıya uluslararası yolcu taşımacılığı dahil değildir. Toplam turizm ve yolcu taşımacılığı gelirlerinin yüzde 16'sı olarak tahmin edilen uluslararası yolcu taşımacılığının, 2009 yılında 140 milyar ABD doları tutarında bir büyüklüğe ulaştığı tahmin edilmektedir. Alınan vergi, kredi ve pazarlama destekleriyle 2009 yılının son üç aylık döneminde yeniden büyüme eğilimine giren uluslararası turizm hareketinin 2010 yılında yüzde 4 oranında artarak, dünyadaki turist sayısının 915 milyon kişi, turizm harcamalarının ise reel olarak yüzde 3 oranında artarak 891 milyar ABD doları olarak gerçekleşmesi beklenmektedir.

Dünya Turizm Örgütü tarafından hazırlanan Turizm 2020 Yılı Vizyonu çalışmasında, 2020 yılında, dünyadaki turist sayısının 1,6 milyar kişi, toplam turizm gelirlerinin ise 2 trilyon ABD doları olacağı, 717 milyon kişi ile Avrupa'nın en çok turist çeken bölge olmayı sürdüreceği, ancak dünya turizminden 1995 yılında ortalama yüzde 60 pay alan Avrupa turizminin 2010 yılında yüzde 54, 2020 yılında ise yüzde 46 pay alacağı tahmin edilmektedir.

TABLO IV: 41- Uluslararası Turizm Hareketleri ve Turizm Gelirleri

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010*
Turist sayısı (milyon kişi)	684	702	695	766	802	847	901	919	880	915
Yıllık değişim (yüzde)	-0,4	2,6	-1,0	10,2	4,7	5,6	6,4	2,0	-4,2	4,0
Turizm geliri (milyar ABD doları)	472	487	533	633	679	742	858	941	852	891
Yıllık değişim (yüzde)	-2,3	3,2	9,4	18,8	7,3	9,3	15,6	9,7	-9,5	4,6

Kaynak : Dünya Turizm Örgütü (UNWTO)

*Tahmin

2009 yılında dünya turizm hareketleri içinde gelen turist sayısı açısından Avrupa'nın aldığı pay, bir önceki yıla göre yüzde 6 oranında azalarak 481 milyon kişi; gelirler ise yüzde 7 oranında azalarak 413 milyar ABD doları olarak gerçekleşmiştir. Uzun mesafeli uçuşlarda da bir azalma söz konusudur. Turist girişlerinde Avrupa'da, en çok turist çeken ülkelerin başında 74,2 milyon kişi ile Fransa, 52,2 milyon kişiyle İspanya ve 43,2 milyon kişiyle İtalya gelmektedir.

Ülkemiz, dünya turizm pazarında turist girişleri açısından yüzde 3,1, turizm gelirleri açısından ise yüzde 2,6 paya sahiptir. Avrupa turizm pazarında ise turist girişlerinde yüzde 5,6; turizm gelirlerinde ise yüzde 5,3 paya sahip olan Türkiye, dünyadaki en büyük 20 turizm varış noktası içinde turist girişleri açısından yedinci, turizm gelirleri açısından dokuzuncu sıradadır.

Dünya Turizm Örgütü verilerine göre doğrudan ve dolaylı olarak 32 faaliyet dalında istihdam yaratan turizm sektöründe, Türkiye'de doğrudan yaratılan istihdam 2009 yılında yaklaşık 3,6 milyon kişi olarak hesaplanmıştır.

2009 yılında ülkemize gelen turist sayısı 27,1 milyon kişi, turizm gelirleri ise 21,2 milyar ABD doları olarak gerçekleşmiş, Kültür ve Turizm Bakanlığı'ndan belgeli yatak sayısı 570 bine, belediye belgeli yatak sayısı ise 7.115 tesiste 402 bine ulaşmıştır. OECD ülkelerinden ve Doğu Avrupa ülkelerinden gelen ziyaretçi sayısında da önemli artışlar kaydedilmiştir. Ülkemize gelen yabancı ziyaretçilerin yüzde 56,5'i OECD, yüzde 20,2'si Rusya Federasyonu'nun dahil olduğu BDT ülkelerindedir. 2009 yılında ülkemize en çok ziyaretçi gönderen ülke sıralamasında Almanya yüzde 16,6 ile birinci, Rusya Federasyonu yüzde 10 ile ikinci, İngiltere ise yüzde 8,9 ile üçüncü sıradadır.

2010 yılında ülkemize gelen turist sayısının 28,5 milyon kişi, turizm gelirlerinin ise 22,5 milyar ABD doları olarak gerçekleşeceği, Kültür ve Turizm Bakanlığı'ndan belgeli yatak sayısının 610 bine, belediye belgeli yatak sayısının ise 410 bine ulaşacağı, yatırım aşamasındaki 232 bin yatakla birlikte toplam yatak kapasitesinin 1,3 milyonun üzerine çıkacağı tahmin edilmektedir. Ayrıca, sektörde 2010 yılı Haziran sonu itibarıyla 5.957 seyahat acentesi faaliyet göstermektedir.

2010 yılında Doğu Karadeniz Bölgesindeki turizm potansiyelinin tespiti ve planlanması ile ilgili Kültür ve Turizm Bakanlığınca yayla turizmi gelişimi odaklı Doğu Karadeniz Turizm Master Planı Uygulamaları çalışmalarına başlanmıştır. Bölgeye gelen turistlerin iç kesimlere yaşamının sağlanabilmesi için kıyı gerisindeki mevcut yol izlerinin birleştirilerek yeni bir tur güzergahı oluşturulması önerilmektedir. Söz konusu planla, Doğu Karadeniz Turizm Master Planı ile önerilen yol güzergahında gerekli etüd, proje çalışmaları ve yaklaşık maliyet hesaplarının yapılmasının yanı sıra kadaströ çalışmalarının tamamlanması gerekmektedir.

2010-2012 döneminde bitirilmesi öngörülen Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı Özel Projesi ile Çanakkale Savaşı'nın süreci, sebep ve sonuç ilişkilerini ziyaretçilere anlatmak amacıyla Kabatepe Tanıtım Merkezi (Simülasyon Merkezi) yapımı planlanmaktadır. Türkiye'de bir ilk olma özelliği taşıyan söz konusu projeye ilave kaynak gerekecektir.

Ülkemizde son yıllarda yatak kapasitesindeki hızlı artışa ve kaydedilen önemli gelişmelere rağmen teknik altyapı konusunda bazı eksiklikler yaşanmaktadır. Fiziksel çevrenin kirlenmesi, turizm merkezlerinin kentleşmesi de Türkiye turizmini etkileyen sorunlar arasındadır.

İklimsel, coğrafi ve morfolojik özellikleri nedeniyle, turizm aktivitelerinin yoğunlaştığı alanlar olarak beliren kıyı alanlarında, insan kaynaklı kullanımların etkileri, küresel iklim değişikliğinin yarattığı olumsuz koşullarla birleşerek, sürekli bir baskı oluşturmaktadır. İklim değişikliğinden olumsuz etkilenecek olan turizmin, modelinde, ürünlerinde ve sektörün coğrafi mekân kullanımında ne gibi değişikliklere yönelmek gerektiği belirlenerek kıyı alanları için yeni bir yönetim modeli oluşturulması gerekmektedir.

Turizmin mevsimlik ve coğrafi dağılımını iyileştirmek ve dış pazarlarda değişen tüketici tercihleri dikkate alınarak yeni turizm gelişim alanları yaratmak üzere, varış noktası yönetimine ağırlık verilerek golf, termal, kongre, kış, kruvaziyer, sağlık turizmi ve eko-turizmle ilgili yönlendirme faaliyetleri sürdürülmektedir. Ancak, kıyı bölgelerine yönelik yapılaşma baskısı ve yoğun talep süregelmektedir.

Turizm eğitiminde belgelendirme (sertifikasyon); mesleki eğitimde standardizasyonu, değerlendirmenin devlet ve sektör kuruluşları tarafından ortaklaşa yapılmasını, uluslararası kriterlere göre verimlilik ve iş kalitesinin gelişmesini ve istihdam için gerekli olan beceri düzeyinin belirlenmesini sağlamaktadır. Turizm sektöründe başlatılan belgelendirme sistemi ile ilgili uygulamaların hızlandırılması gerekmektedir.

Yatay ve dikey entegrasyonlarla aşırı ölçüde büyüyen bazı yabancı tur operatörlerinin fiyat ve koşulları tek taraflı belirlemelerine sektörde sıklıkla rastlanmaktadır. Bu sorun ülkemiz turizm gelirleri açısından olumsuz sonuçlar doğurmaktadır.

Turizmin yoğunlaştığı Ege ve Akdeniz kıyılarında çevre bozulmasının önlenmesi ve turizm altyapılarının tamamlanması amacıyla başlatılan Akdeniz-Ege Turizm Altyapısı ve Kıyı Yönetimi (ATAK) uygulanmasında, dış kredi kullanımı ve yerel yönetimlerin organizasyonunda sorunlar yaşanmaktadır.

Dünya Turizm Örgütü araştırma sonuçları, araştırma yapılan ülkelerin büyük bir bölümünde dış turizmin tanıtılması amacıyla kamu ve özel sektörün bir araya gelerek ulusal turizm örgütleri kurduğunu göstermektedir. Ülkemizde de dış tanıtım ve pazarlama konusundaki bu tür örgütlenmelere duyulan ihtiyaç devam etmektedir.

2. Temel Amaç ve Hedefler

Turizm sektöründe, küreselleşmenin ortaya koyduğu dinamikleri barındıran, ülkeye daha çok turist gelmesinin yanı sıra hizmet kalitesini artırmaya çalışan, pazarlama kanallarını çeşitlendirerek üst gelir gruplarını hedef alan, doğal sermayeyi koruyan ve sürdürülebilir kılan, ülkemiz turizminin karşılaştırmalı rekabet üstünlüğüne uygun olarak, golf, termal, kongre, kruvaziyer, sağlık turizmi ve eko turizmi ön plana çıkaran bir yapının oluşturulması temel amaçtır.

2011 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığında belgeli yatak sayısının 600 bine, belediye belgeli yatak sayısının ise 425 bine ulaşacağı, ülkemize gelen turist sayısının 30,2 milyon kişi, turizm gelirininki ise 23,8 milyar ABD doları olacağı tahmin edilmektedir.

TABLO IV: 42- Turizm Sektöründeki Gelişmeler

	2009	2010 (1)	2011 (2)	Yıllık Ortalama Artış (yüzde)	
				2010 / 09	2011 / 10
Yurda Gelen Yabancı Sayısı (bin kişi) (3)	27 077	28 500	30 200	5,3	6,0
Yurt Dışına Çıkan Vatandaş Sayısı (bin kişi) (3)	4 892	5 700	5 900	16,5	3,5
Turizm Geliri (Milyon ABD doları) (4)	21 249	22 500	23 800	5,9	5,8
Turizm Gideri (Milyon ABD doları) (4)	4 147	4 900	5 070	18,2	3,5

1) Tahmin

2) Program

3) Kültür ve Turizm Bakanlığı İstatistikleri,

4) Merkez Bankası verileri.

3. Politika Öncelikleri ve Tedbirler

Öncelik / Tedbir	Sorumlu Kuruluş	İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Süre	Yapılacak İşlem ve Açıklama
Öncelik 61. Turizm yatırımları çeşitlendirilecek, gelişmiş ve yoğun kullanıma konu olan yörelerden diğer alanlara kaydırılarak, turizm faaliyetlerinin tüm yıla yayılması sağlanacaktır.				
Tedbir 133. Turizm işletmelerine destek sağlanacak, iç kısımlarda ve gelişmemiş yörelerdeki turizm faaliyetlerine uygun teşvikler getirilecektir.	Kültür ve Turizm Bakanlığı	Maliye Bakanlığı, Hazine Müsteşarlığı, DTM, DPT, TKB	Aralık Sonu	Kültür ve Turizm Bakanlığından belgeli konaklama işletmelerinin ihracatçı sayılmasını sağlayan düzenlemeden seyahat acentaları ve tur operatörlerinin de yararlandırılması için gerekli düzenlemeler yapılacaktır. Kapasite artırımına imkân verilebilmesi için konaklama sektörünün yanı sıra seyahat acentalarının da KOBİ kapsamındaki destek unsurlarından faydalanması sağlanmıştır. Teşviklerin miktarı, şartları, bölgesel özellikleri ve uygulama dönemleri, ayrıntılı olarak yıllık olarak belirlenecektir.
Tedbir 134. Turizme hizmet veren Planlama, Yatırım ve Danışmanlık firmaları belgelendirilecektir.	Kültür ve Turizm Bakanlığı	Sektör Kuruluşları	Aralık Sonu	Kültür ve Turizm Bakanlığı Kuruluş ve Görevleri Hk. Kanun ve Turizmi Teşvik Kanunu'nda bu konuda düzenlemeler yapılacaktır.
Tedbir 135. Altyapı ve üstyapı yatırımları fiziksel planlara uygun olarak gerçekleştirilecektir.	Kültür ve Turizm Bakanlığı	Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, Çevre ve Orman Bakanlığı, Yerel Yönetimler	Aralık Sonu	Yatırıma açılması uygun görülen alanlarda öncelikle fiziksel planlama çalışmalarının tamamlanması ve yatırımların bu planlara uygun olarak gerçekleştirilmesi sağlanacaktır.
Öncelik 62. Sektörle ilgili tüm yatırımlar, doğal, tarihsel, sosyal ve kültürel çevreyi koruyucu ve geliştirici bir yaklaşım içinde ele alınacaktır.				
Tedbir 136. "Varış Noktası Yönetimi" kapsamındaki projeler desteklenecektir.	Kültür ve Turizm Bakanlığı	İl özel idareleri, Belediyeler, Üniv.ler, Sivil Toplum ve Sektör Kuruluşları	Aralık Sonu	Varış noktalarında çevrenin, tarihi ve kültürel değerlerin korunması ve geliştirilmesi sağlanacak, turistik ürün geliştirme ve pazarlama konuları desteklenecektir. Bu kapsamda öncelikle Likya Yolu, Frigya Yolu, İpek Yolu Koridorları ele alınacaktır.

Tedbir 137. Doğal ve tarihi çevrenin korunmasında hız ve etkinlik sağlanacak, Kültür ve Turizm Gelişim Bölgelerinde katı ve sıvı atıklar arındırılacaktır.	Kültür ve Turizm Bakanlığı	Çevre ve Orman Bakanlığı, Yerel Yönetimler, Sivil Toplum Kuruluşları	Aralık Sonu	Atık su arıtma tesisleri, katı atık düzenli depolama tesis ve inşaatlarının yapımı, uygulama projesi hazır olanlar öncelendirilerek ödenekler ölçüsünde gerçekleştirilecektir. Akdeniz-Ege Turizm Altyapısı ve Kıyı Yönetimi (ATAK) kapsamında yapımı programlanan, atıksu arıtma, terfi ve derin deşarj tesisleri, katı atık düzenli depolama ve kompost tesisleri, kanalizasyon kollektör hattı ve şebeke yapımı tamamlanacaktır.
Tedbir 138. Turizm sektörü hizmetlerinde niteliğin yükseltilmesi sağlanacaktır.	Kültür ve Turizm Bakanlığı	Milli Eğitim Bakanlığı, Yerel Yönetimler.	Aralık Sonu	Gerçekleştirilen yasal düzenlemeler çerçevesinde, Mesleki Yeterlilik Kurumu ile işbirliği içinde turizm personelinin belgelendirilmesi (sertifikasyon) uygulamaları hızlandırılarak sürdürülecektir.
Öncelik 63. Türk turizminin uluslararası turizm pazarından azami pay alabilmesi amacıyla yeterli talep yaratılacaktır.				
Tedbir 139. Turizmde dış tanıtım için yeni bir yapılanmaya gidilecektir.	Kültür ve Turizm Bakanlığı	Sektör Kuruluşları	Aralık Sonu	Sektör kuruluşlarının tanıtıma katılımı çalışmaları sürdürülecektir. Dış tanıtım stratejilerinin belirlenmesi, uygulamanın izlenmesi, denetimi ve finansmanına turizm işletmelerinin de katılımını sağlayacak yeni bir yapılanma konusunda yasal düzenleme yapılacaktır.
Tedbir 140. Talepteki değişim sürekli izlenerek, değişen koşullara uygun tanıtım faaliyetleri yürütülecektir.	Kültür ve Turizm Bakanlığı	Sektör Kuruluşları	Aralık Sonu	Tanıtım Stratejisi doğrultusunda hareket edilecek, turizm portalinin uygulanmasındaki sorunlar aşılarak turizm tesislerinin tanıtımı, çevrimiçi rezervasyon ve sektörde ilgili aktörler arasında bilgi paylaşımına uygun ortam sağlanacaktır.
Tedbir 141. Turizm ürünleri, özel turizm pazarlarına uygun şekilde çeşitlendirilecektir.	Kültür ve Turizm Bakanlığı	Sektör Kuruluşları, Yerel Yönetimler	Aralık Sonu	Dünyada hızlı bir gelişme trendi gösteren kongre ve iş turizmi, ödül (incentive) turizmi, termal, yat, kruvaziyer ve üçüncü yaş turizmine dış tanıtımda daha fazla önem verilecek, eko-turizm ve aktif turizme doğru gelişen eğilimlere koşut olarak golf, rafting, dağ ve kayak turizmi ve ilgili özel turizm pazarlarında talebin artırılması sağlanacaktır.

Öncelik 64. İstanbul' un ve turizm potansiyeli olan illerin kültürel, sosyal ve doğal zenginlikleri sürdürülebilir turizm gelişmesi çerçevesinde değerlendirilecektir.				
Tedbir 142. İstanbul'un marka kent olarak dünya turizmüne sunulması sağlanacaktır.	Kültür ve Turizm Bakanlığı	İstanbul Valiliği, İstanbul BŞB, yerel yönetimler, sektör kuruluşları	Aralık Sonu	Dinamik, profesyonel ve mali yönden güçlü bir tanıtım yapılabilmesini sağlamak üzere bu faaliyetlerin finansmanına turizmden doğrudan gelir elde eden kesimin ve ticaret erbabının da katılımı sağlanacaktır.
Tedbir 143. İstanbul için hazırlanan turizm gelişim projelerinin hızla hayata geçirilmesi sağlanacaktır.	Kültür ve Turizm Bakanlığı	İstanbul Valiliği, İstanbul BŞB, yerel yönetimler, sektör kuruluşları	Aralık Sonu	2010 Avrupa Kültür Başkenti seçilen İstanbul'da, kongre ve kruvaziyer turizmi ve sahil bandı düzenlemeleri ile ilgili proje uygulamaları gerçekleştirilecektir.
Tedbir 144. Marka kentlerde turizm potansiyeli geliştirilecektir.	Kültür ve Turizm Bakanlığı	İl Valilikleri, İstanbul BŞB, yerel yönetimler, sektör kuruluşları	Aralık Sonu	Kent turizmi ve kültür turizmi ile de öne çıkan İstanbul ve Antalya'nın yanı sıra 15 civarındaki kent markalaştırılarak dünya turizmüne sunulacaktır. Bu amaçla uluslararası standartlarda şehir müzeleri, ulaşım sistemi, fiziksel ve sosyal altyapı ile ilgili düzenlemeler gerçekleştirilecektir.

İNŞAAT, MÜHENDİSLİK-MİMARLIK, TEKNİK MÜŞAVİRLİK VE MÜTEAHHİTLİK HİZMETLERİ

1. Mevcut Durum

İnşaat sektörü, yüksek istihdam potansiyeli, ulusal sermaye ağırlığı, etkileşim içerisinde bulunduğu sektörlerin çeşitliliği ve yurt dışı müteahhitlik hizmetleri aracılığıyla yarattığı katkılar açısından ekonominin en önemli sektörleri arasında yer almaktadır. Sektörün GSYH içindeki payı cari fiyatlarla 2008 yılında yüzde 4,7 iken, 2009 yılında bu oran yüzde 3,8'e gerilemiş, 2010 yılının ilk altı ayında ise yüzde 4,3 olarak gerçekleşmiştir.

Sektörün 2009 GSYH payının azalmasında küresel kriz önemli yer tutmaktadır. Sektör, ekonominin geneline oranla krizden daha fazla etkilenmiş, 2008 yılına kadar büyüme eğilimi gösterirken, 2008 ve 2009 yıllarında sırasıyla yüzde 8,1 ve yüzde 16,1 oranlarında daralmıştır.

Sektör, 2010 yılının ilk çeyreğinden başlamak üzere tekrar büyüme eğilimine girmiştir. İlk çeyrekte yüzde 8,3 oranında büyüyen sektör, ikinci çeyrekte yüzde 21,9 oranında bir büyüme gerçekleştirmiştir. Böylece, 2010 yılının ilk altı ayında büyüme oranı yüzde 15,1 olmuştur.

TABLO IV: 43- İnşaat Sektöründeki Gelişmeler

Yıllar	2006	2007	2008	2009	2010 ¹
GSYH Payı (yüzde, cari fiyatlarla)	4,7	4,9	4,7	3,8	4,3
Büyüme Hızı (yüzde, 1998 yılı fiyatlarıyla)	18,5	5,7	-8,1	-16,1	15,1

Kaynak: TÜİK

(1)2010 yılı Ocak-Haziran dönemi

Konut talebinde 2008 yılından itibaren görülen düşüş 2009 yılında da devam etmiş, ancak gerileme oranı 2008 yılı kadar yüksek olmamıştır. Yapı inşa izinlerinde 2008 yılında yaşanan yüzde 17 oranındaki gerileme, 2009 yılında yüzde 4,7 olarak gerçekleşmiştir. 2010 yılının ilk altı ayında ise talepte önemli bir artış olmuş ve yapı inşa izinleri yüzde 23,6 oranında artmıştır.

TABLO IV: 44- Yapı İnşa ve Yapı Kullanım İzinleri ile Değişim Oranları

Yıllar	2006	2007	2008	2009	2010 ⁽¹⁾
Yapı İnşa İzni (Bin m ²)	122 910	125 067	103 846	98 919	63 701
Yüzde Değişim	15,5	1,8	-17,0	-4,7	23,6
Yapı Kullanım İzni (Bin m ²)	57 207	63 403	70 957	79 879	31 281
Yüzde Değişim	13,7	10,8	11,9	12,6	-31,6

Kaynak: TÜİK

(1)2010 yılı Ocak-Haziran dönemi.

2008 yılından itibaren görülen sektörel daralmaya paralel olarak, sektör istihdamında aynı yıl yaşanan düşüş, 2009 yılı ortalarına kadar devam etmiştir. Bununla birlikte, sektör istihdamı, 2009 yılının ikinci yarısından itibaren bir önceki yılın aynı dönemine göre yükselme eğilimine girmiştir. Bu eğilimin 2010 yılı başında da devam ettiği görülmektedir. 2007 yılının Temmuz ayında 1.427 bin olan sektör istihdamı, 2008 yılının aynı ayında 1.395 bine⁵ gerilemiş, ancak 2009 yılının Temmuz ayında 1.404 bine yükselmiştir. 2010 yılının Haziran ayı itibarı ile sektör istihdamı 1.580 bin kişi olup, bu seviye bir önceki yılın aynı ayına göre 141 bin kişilik bir artış ifade etmektedir.

2003 yılından itibaren yükseliş gösteren yurt dışı müteahhitlik hizmetleri taahhüt tutarı, 2008 yılında 23,7 milyar ABD doları seviyesine gelmiştir. 2009 yılında ise toplam taahhüt tutarı 20 milyar ABD dolarıdır. Bununla birlikte, yurt içi ve yurt dışı müteahhitlik hizmetlerinde ihtiyaç duyulan ve özellikle gelişmiş ülke pazarlarında daha yüksek miktarlarda işgücü istihdamını sağlayacak ustalık belgelendirmesi uygulamasında yetersizlik sürmektedir. Sektörde teminat mektubu sorununun çözümüne yönelik adımlar atılmakla birlikte, müteahhitlik ve teknik müşavirlik hizmetlerinin akreditasyonu sorunu devam etmektedir.

Halen 19 ilde uygulanmakta olan ve yapılarda denetim etkinliğini ve nitelik artırılmasını hedefleyen 4708 sayılı Yapı Denetimi Hakkında Kanun, Bakanlar Kurulu'nun 13 Temmuz 2010 tarih ve 27640 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan 2010/624 sayılı Kararı ile 1 Ocak 2011 tarihinden itibaren geçerli olacak şekilde yurt geneline yaygınlaştırılmıştır.

⁵ Yeni nüfus projeksiyonlarına göre revize edilmiş değerdir.

Yapı malzemelerinde kalite denetiminin etkinliğini teminen, piyasa gözetimi ve denetimi faaliyetleri için Bayındırlık ve İskan Bakanlığı'nın merkez ve il teşkilatlarında ihtiyaç duyulan beşeri ve teknik altyapının geliştirilmesi için çalışmalar sürdürülmektedir. Ayrıca, piyasa gözetim ve denetim faaliyetlerinin koordinasyonu amacıyla bir veri tabanı oluşturulmakta ve mevcut veriler güncellenmektedir.

Yapı müteahhitlerinin yetki belgelendirmesi işlemleri, sınıflandırılması ve bunların sahip olmaları gereken asgari şart ve nitelikler ile yapı müteahhitlerinin faaliyetlerinin denetlenmesi ve kayıtlarının tutulması hususlarını düzenlemek amacıyla mevzuat çalışmaları devam etmektedir.

2. Temel Amaç ve Hedefler

Sektörde temel amaç; tüm paydaşların işbirliği ve katılımıyla, üretim ve hizmet kalitesi bakımından sektörü rekabetçi ve sürdürülebilir bir yapıya kavuşturarak, ülkemizin rekabet gücünün artırılması ve kalkınmasındaki kritik rolünü güçlendirmektir.

Bu çerçevede, sektörde denetim ve nitelikli işgücü yetersizliğinden kaynaklanan kalite sorunları giderilerek, teknik müşavirlik ve müteahhitlik hizmetlerinin uluslararası standartlara uygun olarak verilmesi ve yaygınlaştırılması sağlanacaktır. Yurt dışı müteahhitlik hizmetlerinin dünya genelinde pazar payının artırılması için gerekli tedbirler alınacaktır.

3. Politika Öncelikleri ve Tedbirler

Öncelik/Tedbir	Sorumlu Kuruluş	İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Süre	Yapılacak İşlem ve Açıklama
Öncelik 65. Sektörde denetim etkinleştirilecektir.				
Tedbir 145. Yapı denetimi sistemi güçlendirilecektir.	Bayındırlık ve İskan Bakanlığı	Bakanlıklar, Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği, Türk Müşavir Mühendisler ve Mimarlar Birliği Üniversiteler, Türkiye Müteahhitler Birliği, Türkiye İnşaat Sanayicileri İşveren Sendikası	Aralık Sonu	Öncelikle 19 pilot ilde uygulandıktan sonra 2010/624 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile yurt geneline yaygınlaştırılan 4708 sayılı Yapı Denetimi Hakkında Kanunun etkin bir şekilde uygulanması sağlanacaktır. Kapsam genişlemesi sebebiyle Yapı Denetim Sistemi'nde gerekli güncellemeler yapılacak, sistemin daha etkin ve yaygın hale getirilmesi için özellikle uygulamanın yeni olduğu illerde kullanıcılara yönelik bilgilendirici eğitimler düzenlenecektir.
Tedbir 146. Yapılarda kullanılan malzemelerin kalite denetimleri etkinleştirilecektir.	Bayındırlık ve İskan Bakanlığı	İlgili Bakanlıklar, TSE, Üniversiteler, Dış Ticaret Müsteşarlığı, Türkiye Müteahhitler Birliği, Türkiye İnşaat Sanayicileri İşveren Sendikası,	Aralık Sonu	Bayındırlık ve İskan Bakanlığı'nın piyasa gözetim ve denetimi faaliyetlerinde malzeme denetimi için ihtiyaç duyduğu insan gücü ve teknik donanım altyapısının tamamlanması çalışmalarına "Piyasa Gözetimi ve Denetimi Hizmetlerinin Arttırılması" projesi

		Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği, Türk Müşavir Mühendis ve Mimarlar Birliği		kapsamında devam edilecektir.
Öncelik 66. Sektörde istihdam edilen işgücünün kalitesi artırılabacaktır.				
Tedbir 147. Ara iş gücünün ustalık seviyesinin belgelendirilmesi için bir sistem oluşturulacaktır.	Bayındırlık ve İskan Bakanlığı	Milli Eğitim Bakanlığı, Mesleki Yeterlilik Kurumu, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, TSE, Üniversiteler, Türkiye İnşaat Sanayicileri İşveren Sendikası, Türkiye Müteahhitler Birliği, Türk Müşavir Mühendis ve Mimarlar Birliği	Aralık Sonu	Sektörde istihdam edilen işgücü kalitesinin, dolayısıyla sektörün ürettiği çıktı ve imalat kalitesinin yükseltilmesi amacıyla ara iş gücü, ustalık alanları ve seviyelerine göre belgelendirilecek, firmaların ustalığı belgelenmiş ara işgücü istihdam etmesi sağlanacaktır. Çıkarılacak "Yapı Müteahhitleri ile Şantiye Şeflerinin Kayıtları ve Yetki Belgeli Ustalar Hakkında Yönetmelik" kapsamında yapım işlerinde çalışacak ustalara yönelik eğitimlerin düzenlenmesi ve yetki belgesi verilmesine ilişkin işlemler koordine edilecektir.
Tedbir 148. Yapı müteahhitliği hizmetlerinin yeterli yetkinliğe sahip kişiler tarafından verilmesi sağlanacaktır.	Bayındırlık ve İskan Bakanlığı	İlgili Bakanlıklar, Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği, Türkiye Müteahhitler Birliği, Türkiye İnşaat Sanayicileri İşveren Sendikası, Türk Müşavir Mühendis ve Mimarlar Birliği	Aralık Sonu	Yapı müteahhitliği tanımını ve asgari koşullarını belirleyen bir yönetmelik çıkarılacaktır. Bu kapsamda, müteahhitlik ve müşavirlik sektörü bilgi sistemi kurulacak, yapım işleri üstlenen müteahhitlerin yetkinliklerinin hangi esas ve kriterlere göre belirleneceği tespit edilecektir. Buna dayalı olarak, yapı müteahhidi sicilleri tutulacak ve müteahhitlere yetki belge numarası verilerek elektronik ortamda kayıt altına alınmaları sağlanacaktır.
Öncelik 67. Yurt dışı müteahhitlik ve müşavirlik hizmetlerinin rekabet gücü artırılabacaktır.				
Tedbir 149. Teminat mektubu sorununun çözümüne yönelik düzenlemeler yapılacaktır.	DTM	Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, Adalet Bakanlığı, Türk Eximbank, BDDK, Türkiye Bankalar Birliği, Özel Bankacılık ve Finans Kuruluşları, Hazine Müsteşarlığı, Türkiye Müteahhitler Birliği, Türkiye İnşaat Sanayicileri İşveren Sendikası	Aralık Sonu	İç hukuk sistemimizde teminat mektubunun ödenmesinin durdurulması veya iptaline ait hükümlerin uluslararası kurallara uygun hale getirilmesi sağlanacaktır.

Tedbir 150. Yurt dışı müteahhitlik ve müşavirlik hizmetleri sektöründe akreditasyon sistemi oluşturulacaktır.	DTM	Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği, Türk Müşavir Mühendis ve Mimarlar Birliği, Türkiye Müteahhitler Birliği, Türkiye İnşaat Sanayicileri İşveren Sendikası, Üniversiteler	Aralık Sonu	Yurt dışında hizmet veren firmaların yeterlilikleri, uzmanlık alanları ve dereceleri belirlenerek, ülkemizin rekabet gücü ve prestijini artıracak firmaların hizmet vermesi sağlanacaktır.
Tedbir 151. Teknik müşavirlik firmalarının uluslararası pazarlarda güçlenmesi ve konumlanmasına yönelik destek verilecektir.	DTM	Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, Türk Müşavir Mühendisler ve Mimarlar Birliği, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği, Bağımsız Teknik Müşavir Endüstrisi İşverenleri Sendikası, Türkiye Müteahhitler Birliği, Türkiye İnşaat Sanayicileri İşveren Sendikası	Aralık Sonu	Ülkemizin mal ve hizmet ihracatının artırılması doğrultusunda, teknik müşavirlik firmalarının yurt dışında ofis açması, fuar, seminer/konferanslara katılımı, pazar araştırması, sözleşme ve fizibilite çalışmaları desteklenecektir.

TİCARET HİZMETLERİ

1. Mevcut Durum

Ticaret hizmetlerinde 2008 yılının üçüncü çeyreğinden itibaren başlayan daralma, 2009 yılının dördüncü çeyreğine kadar sürmüştür. Ticaret hizmetleri sektörü, hem bağlantılı olduğu diğer sektörlerdeki gelişmelerden fazlasıyla etkilenmekte, hem de bu sektörlerdeki faaliyetleri doğrudan etkilemektedir. Ticaret hizmetleri sektörü bu yapısı itibarıyla piyasalardaki dalgalanmalardan öncelikle ve büyük ölçüde etkilenmektedir. 2009 yılında GSYH sabit fiyatlarla yüzde 4,7 oranında daralırken; hizmet sektörü yüzde 5, ticaret hizmetleri sektörü yüzde 8,5, toptan ve perakende ticaret sektörü ise yüzde 10,2 oranında daralmıştır. Ticaret hizmetlerinin sabit fiyatlarla GSYH içindeki payı, 2008 yılındaki yüzde 14,9 seviyesinden, 2009 yılında yüzde 14,2'ye gerilemiştir. 2010 yılının ilk altı aylık döneminde sektörde büyük ölçüde toparlanma görülmüş ve bir önceki yılın aynı dönemine göre, GSYH yüzde 11, hizmetler yüzde 9,6, ticaret hizmetleri yüzde 15,3, toptan ve perakende ticaret sektörü ise yüzde 17 oranında büyümüştür.

Ekonominin ve nüfusun dinamik yapısı ile iç pazardaki potansiyelden kaynaklanan özel yatırımlarla son yıllarda modern perakendeciliğin sektördeki payı giderek artmıştır. Perakendeciliğin gelişmesi ile birlikte bağlantılı diğer sektörlerdeki üretim, tedarik, dağıtım ve tüketim alışkanlıkları da büyük ölçüde değişmektedir. Piyasada iş kayıplarının yanında pek çok yeni iş alanları ortaya çıkmaktadır. Ayrıca, yurt dışında açılan alışveriş merkezleri ve mağazalarla yerli markalar yurt dışı piyasalara taşınmaktadır. Önümüzdeki dönemde de hızlı gelişmeye bağlı olarak perakende sektöründe yatırımların giderek artması

beklenmektedir. Ülkemizin turizm potansiyeli de ticaretin gelişmesi yönünde önemli bir kaynak olarak görülmektedir.

Sektördeki rekabet ve verimlilik baskısı, teknoloji kullanımı ile modern tedarik zinciri yönetimi ve kombine taşımacılık sistemlerinin önemini artırmaktadır. Ticaret potansiyelinin kullanılabilmesi için diğer altyapının iyileştirilmesi yanında, değişik ulaştırma modlarının bir arada uyum içinde çalışması, liman ve terminallerin farklı işlevlere elverişli hale getirilmesi önem arz etmektedir.

Bilgisayar kullanımının ve online işlemlere güvenin giderek artmasıyla birlikte son yıllarda elektronik ticaret hacminde artışlar görülmektedir. Elektronik ticaretin yaygınlaşması ticaret hizmetlerinin gelişmesinde ilave bir katkı sağlayacaktır.

Ticari faaliyetleri büyük ölçüde düzenleyen Türk Ticaret Kanunu, Borçlar Kanunu gibi temel kanunlarda günümüz sosyal ve ekonomik şartlarına ve ihtiyaçlarına cevap verecek değişikliklere gidilmektedir. Ayrıca, ticaret hizmetlerinde, AB normlarında, iyi işleyen bir piyasa yapısı oluşturmak, ticari uygulamaları denetlemek üzere, kurumsal ve yasal düzenlemeler yapma ihtiyacı önemini korumaktadır.

Ticarete konu sebze ve meyveler ile arz ve talep derinliğine göre belirlenecek et ve et ürünleri, süt ve süt ürünleri, su ve su ürünleri, bal ve yumurta gibi diğer gıda maddeleri ile kesme çiçek ve süs bitkilerinin ticaretinin düzenlenmesi hakkındaki 5957 sayılı Kanun 26 Mart 2009 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsasında (VOB), tarım ürünlerinden sadece pamuk ve buğdayda işlem yapılabilmektedir. VOB'un faaliyete başladığı 2005 yılından 2010 yılı Eylül ayına kadar, işlem hacmi, pamukta toplam 914,6 bin TL (467 adet sözleşme), buğdayda toplam 14.473 bin TL (5.554 adet sözleşme) olmuştur.

2. Temel Amaç ve Hedefler

Ticaret hizmetleri sektöründe rekabetçi bir ortamda verimlilik artışının sağlanması, faaliyet hacminin büyütülmesi, teknoloji ve yenilikçiliğin özendirilmesi temel amaçtır.

Toptan ve perakende ticaret hizmetlerine yönelik yapılacak düzenlemelerde, sektörün bağlantılı diğer sektörler ve tüketiciler üzerindeki etkilerinin çok yönlü olarak analiz edilmesi önem arz etmektedir. Bu kapsamda, bir yandan kayıt dışılığın önlenmesine, tüketicinin ve rekabetin korunmasına, verimlilik ve kalitenin artırılmasına, hijyen ve güvenlik kurallarına uyulmasına yönelik tedbirler alınacak, diğer yandan ticaretin küçük esnaf ve sanatkar ağırlıklı yapısının ölçek büyütücü politikalarla modern bir yapıya dönüştürülmesi teşvik edilecektir.

Ticaret hizmetlerinde kurumsal yapılanmalar ve mevzuat düzenlemeleri ile piyasa işleyişindeki aksaklıkların giderilmesi ve faaliyet hacminin büyütülmesi hedeflenmektedir. Elektronik ortamda yapılan alışverişlerde tüketici güveninin artırılmasına, elektronik ticaretin yaygınlaştırılmasına yönelik düzenlemelere gidilecektir.

Fiziki mal akışının, yüksek standartlara sahip, güvenilir, ucuz ve hızlı ulaşım sistemleriyle sağlanması yönünde, lojistik ve kombine taşımacılık faaliyetlerinin gelişmesi ve bürokratik işlemlerin basitleştirilmesi hedeflenmektedir.

3. Politika Öncelikleri ve Tedbirler

Öncelik / Tedbir	Sorumlu Kuruluş	İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Süre	Yapılacak İşlem ve Açıklama
Öncelik 68. Ticaret hizmetleri sektörüne yönelik temel mevzuat çalışmaları tamamlanacaktır.				
Tedbir 152. Türk Ticaret Kanununun uygulamasına yönelik ikincil mevzuat çıkarılacaktır.	Sanayi ve Ticaret Bakanlığı	Adalet Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, TOBB, Üniversiteler, TÜRMOB, TM SK, SPK, BDDK, Bankalar Birliği, Gelir İdaresi Başkanlığı, İlgili Diğer Kamu ve Meslek Kuruluşları ve STK'lar	Aralık Sonu	Türk Ticaret Kanunu Tasarısının yasalaşması ile birlikte bunun gerektirdiği ikincil mevzuat çalışmaları başlatılarak sonuçlandırılacaktır. Bu kapsamda tüzük, yönetmelik ve tebliğ çalışmaları yürütülecektir.
Tedbir 153. Sebze ve meyveler ile arz ve talep derinliğine göre belirlenecek diğer malların ticaretini düzenleyen 5957 sayılı Kanunun uygulamasına yönelik ikincil mevzuat çıkarılacaktır.	Sanayi ve Ticaret Bakanlığı	Tarım ve Köyşleri Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Rekabet Kurumu, TOBB, TESK, TÜSEMKOM, Sektör Temsilcileri, Meslek kuruluşları	Aralık Sonu	5957 sayılı Kanunun gerektirdiği ikincil mevzuat çalışmaları başlatılarak sonuçlandırılacaktır. Bu kapsamda eğitim çalışmaları da yürütülecektir.
Tedbir 154. İç ve dış piyasalarda elektronik ticaret uygulamalarında tüketicilerin korunması ve tüketici güveninin artırılması için düzenlemelere gidilecektir.	Sanayi ve Ticaret Bakanlığı	İlgili Kamu ve Meslek Kuruluşları, Sivil Toplum Kuruluşları	Aralık Sonu	Tüketicilerin özellikle yurt dışı pazarlarda elektronik ticaretten kaynaklanan şikayetlerinin çözümü ve tüketicinin korunması için uluslararası kurumlarla irtibat kurulması ve işbirliği yapılması yönünde çalışmalar yapılacaktır.

II. İSTİHDAMIN ARTIRILMASI

A. İŞGÜCÜ PİYASASININ GELİŞTİRİLMESİ

1. Mevcut Durum

2009 yılı itibarıyla 72,5 milyon kişi olan Türkiye nüfusunun 53,7 milyonu çalışma çağında yer almaktadır. ADNKS sonuçlarına dayanarak yapılan geçici tahminlere göre yıl ortası çalışma çağı nüfusunun 2010 yılında 53,8 milyon olacağı, 2011 yılında ise 54,6 milyona ulaşması beklenmektedir.

Toplam nüfus içerisinde 0-14 yaş grubundaki nüfusun payı azalırken, çalışma çağındaki nüfusun ve yaşlı nüfusun payı artmaktadır. 2009 yılında bir önceki yıla göre çalışma çağı nüfusu yüzde 1,8 oranında artarken, istihdam artışı yüzde 0,4 oranında gerçekleşmiştir. 2009 yılında toplam işgücü ise yüzde 4 oranında artmış olup, bu artışın en önemli nedeni, 2008 yılının son dönemlerinde ortaya çıkan ve ülkemiz işgücü piyasasını da önemli ölçüde etkileyen küresel krizin etkisiyle daha önce atıl durumda olan bireylerin iş aramaya başlamasıdır. İşsiz sayısı 2009 yılında bir önceki yıla göre yüzde 32,9 oranında artış göstermiştir. Ayrıca, işsizlik oranı 2009 yılında yüzde 14'e, tarım dışı işsizlik oranı yüzde 17,4'e, genç işsizliği oranı ise yüzde 25,3'e yükselmiştir.

Küresel krizin ülkemiz işgücü piyasasında yarattığı en önemli etkilerden biri, kadınların yeniden iş aramaya başlamaları ve işgücü piyasasına daha fazla dahil olmalarıdır. Nitekim kadın işgücüne katılımı 2009 yılında yüzde 24,5'ten yüzde 26'ya yükselmiştir. Ayrıca, küresel kriz tarımda yaşanan çözülme sürecini tersine çevirmiştir. Nitekim geçtiğimiz yıllarda yaşanan tarımsal çözülmenin aksine 2009 yılında bir önceki yıla göre tarım istihdamının payı yüzde 23,7'den yüzde 24,7'ye yükselmiştir.

2009 yılında, işgücüne dahil olmayanların sayısında önemli bir değişiklik gözlenmezken, bu grup içerisinde yer alan iş aramayıp, çalışmaya hazır olanların sayısı yüzde 11,4 oranında artmıştır.

Küresel krizin istihdam üzerindeki olumsuz etkilerini azaltmak ve değişen piyasa koşullarına uygun yeni iş imkanları sağlamak amacıyla Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığının (ÇSGB) koordinasyonunda ilgili tarafların katılımıyla ulusal istihdam stratejisi oluşturulmasına yönelik çalışmalara başlanmıştır. Ulusal İstihdam Stratejisinin tamamlanmasını müteakip, işgücü piyasasının canlandırılmasına ve istihdamın artırılmasına yönelik eylem planlarının hazırlanması öngörülmektedir.

Ülkemizde işgücü verimliliği, son dönemde artış göstermekle beraber, özellikle mesleki eğitim kalitesinin düşüklüğü, hizmet içi eğitim ve yaşam boyu eğitim faaliyetlerinin yetersizliği, sermaye birikimi ve teknolojik yenilenme süreçlerindeki eksiklikler gibi nedenlerle, AB ülkelerine göre daha düşüktür. ILO verilerinde, çalışılan saat başına satın alma gücü paritesine göre GSYH olarak hesaplanan işgücü verimliliği, ülkemizde, 2002-2009 yılları arasında, 10 ABD dolarından 20,6 ABD dolarına yükselmiştir. Ancak bu rakam, 2009 yılı için, Fransa'da 50,8, İtalya'da 43,1, İspanya'da 42,9, İngiltere'de 40,5 ve Almanya'da 38,5 ABD doları olarak gerçekleşmiştir.

Çalışma hayatına ilişkin mevzuatın AB ile ILO norm ve standartları esasında değiştirilmesi çalışmaları sürdürülmektedir. Öte yandan, 12 Eylül 2010 tarihinde yapılan halk oylamasıyla Türkiye Cumhuriyeti Anayasasında toplu iş hukukuna yönelik önemli değişiklikler gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda, 4688 sayılı Kamu Sendikaları Kanunu

uyarınca sendikal faaliyette bulunan kamu çalışanlarına toplu iş sözleşmesi yapma hakkı getirilmiştir. Ayrıca, Anayasa'nın aynı zamanda ve aynı iş kolunda birden fazla sendikaya üye olmayı engelleyen hükmü kaldırılmıştır. Bu doğrultuda, 2821 sayılı Sendikalar Kanunu ile 4688 sayılı Kamu Görevlileri Sendikaları Kanununun gözden geçirilmesi ve toplu sözleşme hakkı ile Kamu Görevlileri Hakem Kurulu'nun teşkili, çalışma usul ve esaslarına ilişkin yeni bir yasal düzenleme yapılması gerekmektedir.

TABLO IV: 45- Temel İstihdam ve İşgücü Göstergeleri

(Yüzde)

	Türkiye			AB-25		
	2007	2008	2009	2007	2008	2009
İşgücüne Katılma Oranı (İKO) (15-64)	49,1	49,8	50,8	70,9	71,4	71,5
- İKO (Kadın)	25,2	26,2	27,8	63,7	64,3	64,8
- İKO (Erkek)	73,4	73,8	74,0	78,2	78,4	78,2
İstihdam Oranı (15-64)	44,6	44,9	44,3	65,8	66,3	65,0
- İstihdam Oranı (Kadın)	22,8	23,5	24,2	58,6	59,4	58,9
- İstihdam Oranı (Erkek)	66,8	66,6	64,5	73,0	73,2	71,1
İşsizlik Oranı (15+ Yaş)*	10,3	11,0	14,0	7,2	7,1	9,1
- İşsizlik Oranı (Kadın)	11,0	11,6	14,3	8,0	7,7	9,1
- İşsizlik Oranı (Erkek)	10,0	10,7	13,9	6,6	6,7	9,2
- İşsizlik Oranı (Kır)	6,8	7,2	8,9	-	-	-
- İşsizlik Oranı (Kent)	12,0	12,8	16,6	-	-	-
Genç İşsizlik Oranı (15-24)	20,0	20,5	25,3	15,3	15,4	19,6
Tarım Dışı İşsizlik Oranı (15+ Yaş)	12,6	13,6	17,4	-	-	-

Kaynak: TÜİK, Eurostat

(*) AB-25 verileri 15-64 yaş grubunu kapsamaktadır.

Anayasada yapılan değişikliklerle ile anayasal güvence altına alınan Ekonomik ve Sosyal Konseyin (ESK) işlevinde etkinliğinin artırılması ihtiyacı önemini korumaktadır.

Kamu personel sistemi ile ilgili olarak 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'nda yapılacak değişikliklere yönelik olarak hazırlanan Kanun Tasarısı TBMM gündemindedir.

24 Mart 2010 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan 2010/6 sayılı Başbakanlık Genelgesiyle mevsimlik gezici tarım işçilerinin çalışma ve sosyal hayatlarının iyileştirilmesine yönelik tedbirler alınmış ve bu amaçla bir eylem planı uygulamaya konulmuştur.

Ülkemiz tarımının özelliklerini dikkate alan, tarım ve orman işlerini kapsayan Tarım İş Kanunu çıkarılması ihtiyacı önemini korumaktadır.

İş sağlığı ve güvenliği mevzuatının bütün işleri, işyerlerini, bu işyerlerinin işverenleri ile tüm çalışanlarını, faaliyet konularına bakılmaksızın, kapsayacak şekilde güncellenmesi ihtiyacı devam etmektedir.

2010 yılında nominal olarak ortalama net memur maaşları yüzde 7, ortalama kamu işçi ücretleri ise yüzde 4,6 oranlarında artmıştır. 2009 yılında ortalama özel kesim net işçi ücretinde nominal olarak yüzde 9,7 oranında artış sağlanmıştır.

2010 yılında ortalama aylık brüt asgari ücret 16 yaşından büyük işçiler için 744,75 TL, 16 yaşından küçük işçiler için ise 634,50 TL olmuştur. 2010 yılında, 16 yaş ve üstü

ortalama aylık net asgari ücret nominal olarak yüzde 9,6 oranında artmış olup, reel olarak ise yüzde 0,9 oranında artacağı tahmin edilmektedir.

TABLO IV: 46- İşgücü Maliyetlerinde ve Net Ele Geçen Ücretlerdeki Gelişmeler

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010(6)
İŞGÜCÜ MALİYETİ (1)									
Reel İşgücü Maliyeti Endeksi (1994=100)									
- İşçi (3)									
. Kamu	99,5	102,2	105,4	107,4	104,4	111,9	105,2	111,9	110,4
. Özel	108,9	106,3	111,1	114,9	114,0	118,3	113,1	122,6	-
- Memur	120,3	122,6	127,8	134,5	140,2	148,4	147,0	164,7	162,6
- Asgari Ücret (4)	134,9	153,9	170,8	181,8	180,7	183,6	177,1	190,6	192,7
Bir Önceki Yıla Göre Reel Yüzde Değişim									
- İşçi (3)									
. Kamu	-14,0	2,7	3,1	1,9	-2,8	7,2	-6,0	6,4	-1,3
. Özel	-6,1	-2,3	4,5	3,4	-0,8	3,8	-4,4	8,4	-
- Memur	2,8	1,9	4,3	5,2	4,2	5,8	-0,9	12,0	-1,3
- Asgari Ücret (4)	1,5	14,1	11,0	6,4	-0,6	1,6	-3,6	7,6	1,1
NET ELE GEÇEN ÜCRETLER (2)									
Reel Net Ele Geçen Ücret Endeksi (1994=100)									
- İşçi (3)									
. Kamu	89,2	86,8	88,3	90,7	88,3	91,1	89,3	88,8	85,6
. Özel	94,3	93,9	97,1	97,7	97,0	99,4	96,9	100,0	-
- Memur	110,8	109,9	112,7	115,7	122,9	127,7	136,0	147,2	145,1
- Asgari Ücret (5)	123,0	127,6	158,6	165,3	163,9	162,8	176,6	181,2	182,8
Bir Önceki Yıla Göre Reel Yüzde Değişim									
- İşçi (3)									
. Kamu	-9,2	-2,7	1,7	2,7	-2,7	3,1	-1,9	-0,5	-3,7
. Özel	-1,0	-0,4	3,5	0,5	-0,7	2,5	-2,5	3,2	-
- Memur	5,7	-0,9	2,6	2,6	6,2	3,9	6,5	8,2	-1,4
- Asgari Ücret (5)	8,0	3,7	24,3	4,2	-0,9	-0,7	8,5	2,6	0,9

Kaynak : Maliye Bakanlığı, ÇSGB, DPT, TİSK ve Kamu İşveren Sendikaları

(1) Reel hesaplamalarda 1994-2004 yılları arasında TEFE (1994=100), 2005 yılından sonra ise ÜFE (2003=100) bazlı endeks kullanılmıştır. ÜFE 2010 yılı için tahmini yüzde 8,4 alınmıştır.

(2) Reel hesaplamalarda 1994-2004 yılları arasında TÜFE (1994=100), 2005 yılından sonra ise TÜFE (2003=100) bazlı endeks kullanılmıştır. TÜFE 2010 yılı için tahmini yüzde 8,6 alınmıştır.

(3) TİSK ve Kamu İşveren Sendikaları verilerinden hesaplanmıştır. 2009 yılı özel kesim işçi ücretleri tahmindir.

(4) 16 ve üstü yaş asgari ücretin işgücü maliyetinin yıllık ortalamaları esas alınmıştır.

(5) 16 ve üstü yaş net asgari ücretinin yıllık ortalamaları esas alınmıştır.

(6) Tahmin.

Not: 2008 yılından itibaren net ele geçen ücretlere bekar çalışan için asgari geçim indirimi dahildir.

2. Temel Amaç ve Hedefler

İstihdam odaklı sürdürülebilir büyüme çerçevesinde, rekabetçi bir ekonomi ve bilgi toplumunun gerektirdiği nitelikli insan kaynaklarının yetiştirilmesi, işgücü piyasasının etkinleştirilerek istihdam imkanlarının geliştirilmesi ve işsizliğin azaltılması temel amaçtır.

Esneklik ile güvence arasındaki dengenin sağlandığı, verimliliği esas alan ücret sisteminin oluşturulduğu, teknolojik gelişme ve değişime uyum sağlayabilecek istihdam

olanakları ile herkese, başta cinsiyete dayalı eşitlik olmak üzere, eşit hak ve fırsatların sunulduğu etkin bir işgücü piyasası oluşturulacaktır.

3. Politika Öncelikleri ve Tedbirler

Öncelik/ Tedbir	Sorumlu Kuruluş	İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Süre	Yapılacak İşlem ve Açıklama
Öncelik 69. İşletmelerin ilave istihdam oluşturmalarını kolaylaştıracak ve kayıtdışılığı önleyecek yeni modeller geliştirilecektir.				
Tedbir 155. Değişen piyasa koşullarını makro bakış açısıyla ele alan ulusal bir istihdam stratejisi ve eylem planı oluşturulacaktır.	Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı	Maliye Bakanlığı, MEB, DPT, Hazine Müsteşarlığı, SGK, MYK, KOSGEB, İşçi ve İşveren Sendikaları Konfederasyonları, Üniversiteler, Meslek Kuruluşları, STK'lar	Aralık sonu	İstihdamın artırılması ve işsizliğin azaltılmasına yönelik, özellikle küresel krizin de etkisiyle değişen piyasa koşullarını göz önüne alan bütüncül bir istihdam stratejisi oluşturulmasına yönelik çalışmalar tamamlanacaktır. Ayrıca, oluşturulan ulusal istihdam stratejisi doğrultusunda işgücü piyasasının canlandırılması ve istihdamın artırılmasına yönelik eylem planı da hazırlanacaktır.
Öncelik 70. 5982 sayılı Kanun'la Anayasa hükümlerinde gerçekleştirilen değişiklikler ile AB ve ILO norm ve standartlarına uyum çerçevesinde, çalışma hayatına ilişkin mevzuat gözden geçirilecek ve sosyal diyalog alanında gerekli düzenlemeler yapılacaktır.				
Tedbir156. Toplu iş hukuku alanında uluslararası norm ve standartlar doğrultusunda gerekli değişiklikler yapılacaktır.	ÇSGB	DPT, Hazine Müsteşarlığı, İşçi ve İşveren Sendikaları Konfederasyonları, Meslek Kuruluşları	Haziran sonu	ILO 87 ve 98 sayılı sözleşmeleri ile 5982 sayılı kanunla anayasa hükümlerinde gerçekleştirilen değişiklikler bağlamında 2821 ve 2822 sayılı kanunlarda değişiklik çalışmaları tamamlanacaktır.
Tedbir 157. Kamu görevlilerini kapsayan 4688 sayılı Kamu Görevlileri Sendikaları Kanunu gözden geçirilecektir.	ÇSGB	Maliye Bakanlığı, DPT, Devlet Personel Başkanlığı, Kamu Görevlileri Sendikaları Konfederasyonları ve diğer ilgili STK'lar	Haziran sonu	AB normları, ILO'nun 87, 98 ve 151 sayılı sözleşmeleri ile 5982 sayılı kanunla anayasa hükümlerinde gerçekleştirilen değişiklikler doğrultusunda, 4688 sayılı kamu görevlileri sendikaları kanunundaki değişiklik ihtiyacını giderecek yasal düzenlemeler yapılacaktır.

Tedbir 158. Ülkemizdeki mevcut sosyal diyalog mekanizmalarının etkinliğini artırmaya yönelik olarak ESK yeniden yapılandırılacaktır.	DPT	Başbakanlık, İşçi ve İşveren Sendikaları Konfederasyonları, Kamu Görevlileri Sendikaları Konfederasyonları, Meslek Kuruluşları, STK'lar	Aralık sonu	5982 sayılı Kanunla Anayasa hükümlerinde gerçekleştirilen değişiklikler doğrultusunda, ESK'nın yasal ve fonksiyonel altyapısını güçlendirecek düzenlemeler yapılacaktır.
Tedbir 159. İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu çalışmaları tamamlanacaktır.	ÇSGB	Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Devlet Personel Başkanlığı, KOSGEB, İşçi ve İşveren Sendikaları Konfederasyonları, Meslek Kuruluşları, STK'lar	Aralık sonu	AB ve ILO normları temelinde hazırlanan iş sağlığı ve güvenliği kanunu çalışmaları tamamlanacaktır.
Öncelik 71. İşgücü piyasasında başta gençler, kadınlar ve özürllüler olmak üzere dezavantajlı kesimlere yönelik destekleyici politikalar sürdürülecektir.				
Tedbir 160. İşgücü piyasasına giriş açısından dezavantajlı grupların işe girişlerini kolaylaştıracak mekanizmalar geliştirilecektir.	İŞKUR	ÇSGB, MEB, DPT, MYK, İşçi ve İşveren Sendikaları Konfederasyonları, Meslek Kuruluşları	Aralık sonu	Dezavantajlı grupların istihdama ve işgücüne katılımlarını artırmayı hedefleyen program ve projeler yaygınlaştırılacaktır. İşgücü piyasasına girişte zorluklarla karşılaşan gençlerin, istihdam edilebilirliklerini artırmaya ve karşılaştıkları dezavantajları ortadan kaldırmaya yönelik bir eylem planı oluşturulacaktır.

B. EĞİTİMİN İŞGÜCÜ TALEBİNE DUYARLILIĞININ ARTIRILMASI

1. Mevcut Durum

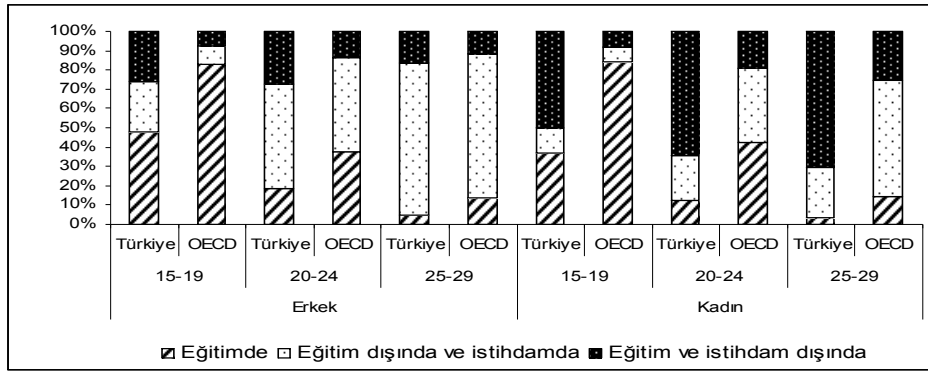
Türkiye'nin, demografik yapısı itibarıyla artan çalışma çağı nüfusundaki artışa paralel olarak istihdam yaratabilmesi ve bilgi toplumuna dönüşebilmesi için önünde önemli fırsatlar bulunmaktadır. Kısa ve orta vadede, değişen ekonomik yapıya uygun işgücü ihtiyacını karşılayacak gençlerin mesleki becerilerinin artırılması ve özellikle yüksek katma değer yaratılmasını sağlayacak olan bilgi ve iletişim teknolojilerinin sunduğu imkanlardan yararlanılması, hem insan kaynağının geliştirilmesini sağlayacak hem de bilgi toplumuna dönüşümde ihtiyaç duyulan itici gücü ortaya çıkaracaktır.

İstihdam ve eğitim arasındaki bağın yeterince kurulamaması ve mesleki eğitimin işgücü piyasası ihtiyaçları doğrultusunda istenilen ölçüde verilememesi; insan gücü niteliği

ile işgücü piyasasının talebi arasında dengesizliklere yol açmakta ve eş zamanlı olarak hem işsizliğe, hem de boş iş pozisyonlarına neden olmaktadır. Bu durum, mesleki eğitimin işgücü piyasasının talepleri doğrultusunda şekillendirilmesini ve oluşturulan mesleki yeterlilikler sisteminin tamamlanarak hayata geçirilmesini gerekli kılmıştır.

Ülkemizde 15-29 yaş grubu genç nüfus içerisinde istihdamda ve eğitimde yer almayanların oranı OECD ülkelerine göre oldukça yüksektir. Bu durumun kadınlarda erkeklerden daha belirgin olduğu, kadınlarda eğitim ve istihdamın dışında olma durumunun erkeklere göre daha kalıcı olduğu görülmektedir.

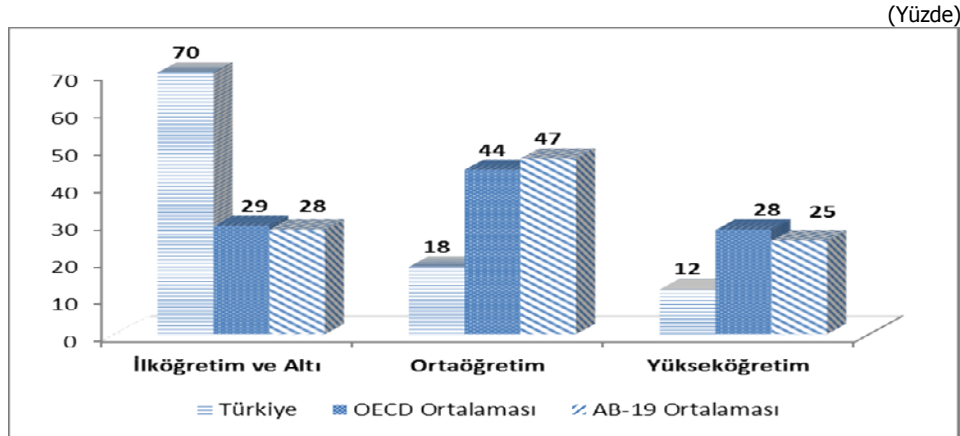
GRAFİK: 8- Eğitimde ve İstihdamda Yer Almayan Genç Nüfus, 2008

Kaynak: OECD

2008 yılı itibarıyla ortaöğretim ve daha üst seviyede eğitim alanların oranı Türkiye’de yüzde 30 iken, bu oran OECD ve AB-19 ülke ortalamalarında yüzde 72’dir. Türkiye’de yetişkin nüfusun bilgi, beceri ve yeterliliklerinin düşük kalması, bu kişilerin sosyal ve ekonomik hayata etkin olarak katılımını da zorlaştırmaktadır. Bu kapsamda Hayat Boyu Öğrenme Strateji Belgesi’nin etkin olarak uygulanması büyük önem taşımaktadır.

GRAFİK: 9- Yetişkin Nüfusun (25-64 Yaş) Eğitim Düzeyi (2008)

Kaynak: OECD

Türkiye’de 2009 yılında işgücünün yüzde 63,3’ü, istihdamın yüzde 63,7’si ve işsizlerin yüzde 61,1’i lise altı eğitim seviyesindekiler ve okur-yazar olmayanlardan oluşmaktadır. Mevcut işgücünün niteliği ve verimliliğinin düşük olması nedeniyle işgücü arz ve talebi arasında yaşanan uyumsuzluk, işgücü piyasasının etkinliğini azaltan önemli bir faktördür.

TABLO IV: 47- 2009 Yılında İşgücünün Eğitim Düzeyi

	İşgücü	İstihdam	İşsiz	İKO	İstihdam Oranı	İşsizlik Oranı
Okur-yazar olmayanlar	4,4	4,7	2,5	18,8	17,3	8,0
Lise altı eğitimliler	58,9	59,0	58,6	45,8	39,4	13,9
Lise ve dengi meslek lisesi eğitimliler	11,2	10,6	14,3	52,0	42,6	18,0
- Mesleki ve teknik lise	10,2	10,0	11,3	65,4	55,2	15,6
Yüksekokul ve fakülte	15,3	15,6	13,2	78,0	68,5	12,1
Toplam	100,0	100,0	100,0	47,9	41,2	14,0

Kaynak: TÜİK

Eğitim seviyeleri itibarıyla bakıldığında, yüksekokul ve fakülte mezunları dışında kalan gruplarda eğitim seviyesi yükseldikçe işsizlik oranları da yükselmektedir. Bu durumun en önemli nedeni, eğitim seviyesi yükseldikçe işgücüne ve istihdama katılma eğiliminin artmasıdır.

Mesleki ve teknik eğitimde modüler bir yapıya geçilmesi yönündeki çalışmalar çerçevesinde, ortaöğretimde dokuzuncu sınıftan sonra mesleki teknik liseler ile genel liseler arasında geçişlere imkan veren esnek bir yapıya geçilmiş olmakla birlikte, uygulamada mesleki rehberlik ve yönlendirme hizmetlerinin yetersizliği ve toplumda konuya ilişkin farkındalık düzeyinin düşük kalması gibi nedenlerden dolayı sorunlarla karşılaşmaktadır.

Mesleki ve teknik eğitimin bir bütünlük içinde ele alınması ve uygulamalarının yürütülebilmesi amacıyla Mesleki Eğitim ve Öğretim Strateji Belgesi hazırlanması çalışmalarına devam edilmektedir. Ayrıca mesleki ve teknik eğitimin iş piyasasının ihtiyaçları doğrultusunda verilmesi, eğitim istihdam ilişkisinin güçlendirilmesi, hayat boyu öğrenme anlayışı içinde aktif işgücü piyasası politikalarının etkin olarak uygulanması, mesleksizlik sorununun giderilerek işgücünün istihdam edilebilirliğinin artırılması amacıyla ÇSGB koordinasyonunda ilgili tüm paydaşların katılımıyla hazırlanan “İstihdam ve Mesleki Eğitim İlişkisinin Güçlendirilmesi Eylem Planı” 15 Temmuz 2010 tarih ve 27642 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe konulmuştur. Diğer yandan Milli Eğitim Bakanlığı, ÇSGB, İŞKUR ve TOBB işbirliğinde uygulanacak “Uzmanlaşmış Meslek Edindirme Merkezleri” projesi kapsamında 81 ilde faaliyet gösteren 111 adet endüstri ve meslek lisesinin makine ve teçhizat altyapısının güçlendirilmesi ve öğretmenlerinin hizmet içi eğitimden geçirilmesiyle hem örgün eğitimin kalitesinin artırılması hem de meslek edindirme kurslarının düzenlenmesi amaçlanmaktadır.

Ulusal yeterlilikler sisteminin önemli bir parçası olan Mesleki Yeterlilik Kurumu, iş piyasasının ihtiyaçlarını göz önüne alarak meslek standartlarını geliştirme ve öğrencileri değerlendirerek sertifikalandırma çalışmalarına başlamıştır. 2010 yılı itibarıyla toplam 280

meslek standardı hazırlanmış, 115 adet ulusal meslek standardı ise Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

2. Temel Amaç ve Hedefler

Eğitimin işgücü talebine olan duyarlılığının artırılması amacıyla hazırlanan Hayat Boyu Eğitim Stratejisi dikkate alınarak, ekonominin talep ettiği alanlarda insan gücü yetiştirilmesi ve eğitim ile işgücü piyasasının daha esnek bir yapıya kavuşturulması hedeflenmektedir.

3. Politika Öncelikleri ve Tedbirler

Öncelik/Tedbir	Sorumlu Kuruluş	İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Süre	Yapılacak İşlem ve Açıklama
Öncelik 72. İş dünyasının talep ettiği nitelikteki işgücünün yetiştirilmesi amacıyla eğitim ile işgücü arasındaki işbirliği güçlendirilecektir.				
Tedbir 161. Mesleki ve teknik ortaöğretimde kurulan modüler sistem geliştirilecek ve yükseköğretimdeki mesleki ve teknik eğitim programları da bu yapıyla uyumlu hale getirilecektir.	MEB	ÇSGB, YÖK, İŞKUR, MYK, İşçi ve İşveren Sendikaları, Konfederasyonları, Meslek Kuruluşları, STK'lar	Aralık Sonu	Yenilenen modüllere öğretmenlerin uyumunun sağlanmasına yönelik hizmet içi eğitim faaliyetleri artırılabilecektir. MYO'lar meslek liselerinin müfredatlarını tekrar eder konumdan çıkarılarak, bunlar arasında program devamlılığı ve bütünlüğü sağlanacaktır.
Tedbir 162. Mesleki Eğitim ve Öğretim Stratejisi hazırlanacaktır.	MEB	ÇSGB, DPT, İŞKUR, İşçi ve İşveren Sendikaları, Konfederasyonları, Meslek Kuruluşları	Aralık Sonu	Mesleki eğitim ve öğretimde işgücü talebine uyumun güçlendirilmesine, kalitenin artırılmasına, statünün geliştirilmesine, mali kaynakların çeşitlendirilmesine ve iş dünyasının yönetimde rol almasına odaklanan bir strateji ve eylem planı hazırlanacaktır. Mesleki, Bilgi, Rehberlik ve Danışmanlık Sisteminin oluşturulması kapsamında etkin bir hayat boyu mesleki yönlendirme mekanizması geliştirilecektir.
Tedbir 163. Ulusal mesleki yeterlilikler sisteminin güçlendirilmesi ve öncelikli sektörlerde meslek standartları	MYK	MEB, ÇSGB, YÖK, İŞKUR, Üniversiteler, İşçi ve İşveren Sendikaları, Konfederasyonları,	Aralık Sonu	Etkin bir koordinasyon mekanizması kurularak, mesleki ve teknik eğitim programları, geliştirilen meslek standartları ile uyumlu hale getirilecektir.

geliştirilmesi çalışmalarına hız verilecektir.		Meslek Kuruluşları, STK'lar		Mesleki eğitim ve öğretim kurum ve kuruluşlarının akreditasyonuna pilot olarak başlanacaktır.
Tedbir 164. Ortaöğretim ve yükseköğretim kademesindeki mesleki ve teknik eğitimde açılacak eğitim kurumları ve uygulanacak programlar işgücü piyasası ihtiyaç analizleri dikkate alınarak belirlenecektir.	MEB	ÇSGB, YÖK, İŞKUR, MYK, Üniversiteler, İşçi ve İşveren Sendikaları, Konfederasyonları, Meslek Kuruluşları, STK'lar	Aralık Sonu	Mesleki ve teknik eğitim bölüm ve programları işgücü piyasası ihtiyaç analiz sonuçlarına uygun olarak açılacak ve İl İstihdam ve Mesleki Eğitim Kurullarına raporlanacaktır. İl İstihdam ve Mesleki Eğitim Kurullarının ve işgücü piyasası ihtiyaç analizlerinin etkinliğinin artırılması yönünde alan araştırması yapılacaktır.

C. AKTİF İŞGÜCÜ POLİTİKALARININ GELİŞTİRİLMESİ

1. Mevcut Durum

Düşük nitelikli ve işgücü piyasasına girişte zorluk yaşayan bireylerin niteliklerinin artırılmasını, iş yaratmayı ve işgücünün eğitimini içeren aktif işgücü politikaları önemini korumaktadır. OECD ülkelerinde olduğu gibi ülkemizde de aktif işgücü programlarına ayrılan kaynaklar artırılmaktadır.

TABLO IV: 48- 2005–2010 Yılları Arasında İŞKUR Tarafından Verilen Aktif İşgücü Programlarına Yapılan Harcama ve Yararlanan Kişi Sayısı

	Harcama (TL)	Yararlanan Kişi Sayısı
2005	21 716 165	11 473
2006	15 174 182	17 106
2007	29 671 865	33 597
2008	35 601 907	32 206
2009	306 366 045	213 852
2010(1)	280 089 247	141 184

Kaynak: İŞKUR

(1) 31 Ağustos 2010 tarihi itibarıyla

Aktif işgücü programları kapsamında İŞKUR; iş arayanlar ile boş işlerin eşleştirilmesini, mesleki eğitim ve işgücü uyum programlarını, mesleğe yöneltme, mesleki danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin sunulmasını, iş arama stratejilerinin geliştirilmesini, uzun süreli işsizler, özürülüler, kadınlar ve gençler gibi dezavantajlı grupların daha kolay iş bulmasına yönelik faaliyetleri, girişimcilik eğitimlerini ve istihdam garantili eğitim kurslarını ve toplum yararına çalışma programlarını yürütmektedir. 2009 yılında bir önceki yıla göre, İŞKUR'un aktif işgücü programları kapsamında yaptığı harcamalar yaklaşık dokuz kat, söz konusu programlardan yararlanan kişi sayısı ise yaklaşık yedi kat artmıştır.

Aktif işgücü programlarının öncelikli yürütücüsü olan İŞKUR'un, söz konusu programları daha etkin bir şekilde uygulaması önündeki engellerden biri olan kurumsal kapasitesinin artırılması ihtiyacı devam etmektedir.

2007 yılından itibaren İŞKUR tarafından işgücü piyasası ihtiyaç analizine yönelik İşgücü Piyasası Araştırması yapılmaya başlanmıştır. İşgücü Piyasası Araştırması, işverenlerin günümüzde ve önümüzdeki dönemlerde hangi sektörlerde, hangi mesleklerde ve ne kadar elemana ihtiyaç duyduğunun ve hangi mesleklerde eleman temininde güçlük çektiklerinin tespit edilmesine yardımcı olmaktadır. Ayrıca, söz konusu anket aktif işgücü programlarının, piyasanın ihtiyaçlarına göre tasarlanmasına ve uygulanmasına katkı sağlamaktadır.

2008-2010 yılları arasında uygulanan Aktif İstihdam Tedbirleri Projesi (AİTP-2) tamamlanmıştır. Proje ile İŞKUR'un yerel düzeyde daha etkin istihdam hizmeti sunmasını sağlamak ve aktif istihdam tedbirleri içeren hibe planını uygulamasını desteklemek amaçlanmıştır. AİTP-2 kapsamında kadınlar ve gençlere yönelik düzenlenen kurslar aracılığıyla 10.693 kişiye istihdam edilebilirliklerini artırmak amacıyla çeşitli alanlarda mesleki eğitimler verilmiş ve proje sayesinde 2.329 kişinin istihdam edilmesi sağlanmıştır.

İŞKUR, düzenlediği mesleki eğitim programlarının kursiyerleri nasıl etkilediğini ve eğitimin etkisinin farklı alt gruplar arasında nasıl değişiklik gösterdiğini anlamak amacıyla, Dünya Bankası ile birlikte Mesleki Eğitim Programı Etki Değerlendirmesi Projesini uygulamaktadır. Proje kapsamında 23 ilden mesleki eğitim kurslarına katılan 5.700 kişinin istihdam durumları takip edilecektir.

Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı (IPA) İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi Operasyonel Programı çerçevesinde, İŞKUR tarafından toplam bütçesi 68 milyon avro olan, Genç İşsizliğin Azaltılması, Kamu İstihdam Hizmetlerinin Kalitesinin Artırılması ve Kadın İstihdamının Desteklenmesi Operasyonları yürütülmektedir.

2. Temel Amaç ve Hedefler

Aktif işgücü politikalarının işgücü piyasasının ihtiyaçları doğrultusunda geliştirilmesi, yaygınlaştırılması ve bu kapsamda sunulan hizmetlerin kalitesinin yükseltilmesi temel amaçtır.

3. Politika Öncelikleri ve Tedbirler

Öncelik/Tedbir	Sorumlu Kuruluş	İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Süre	Yapılacak İşlem ve Açıklama
Öncelik 73. Aktif işgücü programları işgücü piyasasının ihtiyaçları doğrultusunda yaygınlaştırılacak ve bu programların piyasa üzerindeki etkileri değerlendirilecektir.				
Tedbir 165. Başta işgücü piyasasına girişte zorlukla karşılaşanlar olmak üzere bireylerin aktif işgücü programlarına erişimleri artırılabilecektir.	İŞKUR	Maliye Bakanlığı, Adalet Bakanlığı, ÇSGB, MEB, Hazine Müsteşarlığı, DPT, SGK, YÖK, SYDGM, KOSGEB, KSGM, GSGM, SHÇEK, ÖZİDA, Valilikler, Yerel Yönetimler, Kalkınma Ajansları,	Aralık Sonu	Yoksullar, gençler, kadınlar, uzun süreli işsizler, özürsüzlüler ve eski hükümlüler başta olmak üzere, bireylere niteliklerine uygun becerilerin kazandırılması, iş bulmalarının ve iş kurmalarının kolaylaştırılması amacıyla bu kesimlere iş arama ve mesleki yönlendirme hizmetleri ile

		İşçi ve İşveren Sendikaları Konfederasyonları, Meslek Kuruluşları, STK'lar		teorik ve işbaşı eğitimleri bileşenlerinin bir arada verildiği aktif işgücü programları yaygınlaştırılacaktır. Bu kapsamda, istihdam garantili kurslarla girişimcilik eğitimlerine öncelik verilecektir.
Tedbir 166. Aktif işgücü programları izleme ve değerlendirme sistemi oluşturulacaktır.	İŞKUR	ÇSGB, MEB, DPT, Hazine Müsteşarlığı, MYK, KOSGEB, Kalkınma Ajansları, Yerel Yönetimler, İşçi ve İşveren Sendikaları Konfederasyonları, Üniversiteler, Meslek Kuruluşları	Aralık Sonu	Aktif işgücü programlarının amaçlarına ulaşip ulaşmadığını ve bu programlara yapılan harcamaların etkin olup olmadığını düzenli bir şekilde, program türü ve il bazında izlemeye imkan veren çalışmalar tamamlanacaktır. Uygulanacak olan aktif işgücü programları söz konusu izleme ve değerlendirme çalışmalarının sonuçları dikkate alınarak tasarlanacaktır.
Öncelik 74. Aktif işgücü programlarının etkin uygulanmasını sağlamak amacıyla, İŞKUR'un kurumsal kapasitesi güçlendirilecek, özel sektör ve ilgili meslek kuruluşları ile işbirliği artırılabilecektir.				
Tedbir 167. İŞKUR'un kurumsal kapasitesi güçlendirilecektir.	İŞKUR	Maliye Bakanlığı, ÇSGB, DPT, Hazine Müsteşarlığı, Devlet Personel Başkanlığı	Aralık Sonu	Aktif işgücü programları kapsamında İŞKUR'a aktarılan kaynakların da artmasıyla birlikte bu programların daha etkin bir şekilde uygulanmasını ve İŞKUR tarafından sunulan hizmetlerin kalitesinin artırılmasını sağlamak amacıyla İŞKUR İl Müdürlüklerinin fiziki ortam ve nitelikli personel ihtiyaçları karşılanacaktır. Ayrıca, İŞKUR tarafından verilen iş danışmanlığı hizmetleri yaygınlaştırılacak ve etkin hale getirilecektir.
Tedbir 168. İŞKUR'un uyguladığı işgücü eğitimlerinde özel sektör, meslek kuruluşları ile işçi ve işveren kuruluşlarının payı artırılabilecektir.	İŞKUR	Maliye Bakanlığı, ÇSGB, MEB, Hazine Müsteşarlığı, MYK, İşçi ve İşveren Sendikaları Konfederasyonları, Meslek Kuruluşları	Aralık Sonu	Halen İŞKUR'un işgücü yetiştirme programlarında ana hizmet sağlayıcısı MEB'dir. Ancak, söz konusu programlara olan talebin artırılması, programlardan yararlanan kişilerin işgücü piyasasına daha kolay giriş yapabilmeleri ve verilen eğitimlerin etkinliğinin artırılabilmesi için, söz konusu programlardaki özel sektör, meslek kuruluşu ve işçi ve işveren kuruluşlarının payının artırılması özendirilecektir. Bu

				kapsamda İŞKUR tarafından, başta KOBİ'ler olmak üzere, söz konusu kuruluşlara yönelik bilgilendirme faaliyetleri yaygınlaştırılacak ve işbirlikleri etkin hale getirilecektir.
Tedbir 169. Özel istihdam bürolarının işe yerleştirme sürecindeki etkinlikleri artırılacaktır.	İŞKUR	ÇSGB, MYK, İşçi ve İşveren Sendikaları Konfederasyonları, Meslek Kuruluşları	Aralık Sonu	Özel istihdam bürolarının faaliyetleri çeşitlendirilecek ve bu kapsamda gerekli mevzuat değişiklikleri yapılacaktır.

III. BEŞERİ GELİŞME VE SOSYAL DAYANIŞMANIN GÜÇLENDİRİLMESİ

A. EĞİTİM SİSTEMİNİN GELİŞTİRİLMESİ

1. Mevcut Durum

Eğitime erişim ve eğitimin kalitesi, eğitim sisteminin temel sorun alanlarıdır. Erişim sorunu kapsamında okullaşma oranları ve bölgeler, cinsiyetler arası farklılıklar, kalite sorunu kapsamında ise fiziki altyapı yetersizlikleri, müfredatın güncellenmesi, öğretmen niteliklerinin geliştirilmesi ve eğitim materyallerinin müfredatla uyumu gibi hususlar öne çıkmaktadır.

TABLO IV: 49- Eğitim Kademeleri İtibarıyla Okullaşma Oranları

	2007-2008		2008-2009		2009-2010	
	Öğrenci Sayısı (Bin)	Brüt Okul. Oranı (yüzde)	Öğrenci Sayısı (Bin)	Brüt Okul. Oranı (yüzde)	Öğrenci Sayısı (Bin)	Brüt Okul. Oranı (yüzde)
Okul Öncesi Eğitim (1)	702	29,9	805	33,9	981	40,7
İlköğretim (2)	10 871	104,5	10 710	103,8	10 917	106,5
Ortaöğretim (2)	3 245	87,5	3 837	76,6	4 240	84,2
a) Genel Lise	1 980	53,4	2 272	45,4	2 421	48,1
b) Mesleki ve Teknik Eğitim	1 265	34,1	1 565	31,3	1 819	36,1
Yükseköğretim Toplam (3)	2 553	47,8	2 889	54,2	3 322	67,0
Örgün	1 655	30,1	1 747	35,3	1 765	35,6
Yaygın Eğitim (4)	5 118	-	5 765	-	7 062	-

Kaynak: MEB, ÖSYM

(1) 4-5 yaş çağ nüfusuna göre hesaplanmıştır.

(2) Açık ilköğretim ve açık lise öğrencileri dahildir.

(3) Üniversiteler ve diğer eğitim kurumları dahil, lisansüstü öğrenciler hariçtir. 17-20 yaş grubu için hesaplanmıştır.

(4) Yaygın Eğitim Kurumlarına ait öğrenci sayısı bilgileri bir önceki öğretim yılı sonu itibarıyla verilmiştir.

Türkiye'de okuma yazma bilmeyenler, nüfusun yüzde 9,2'sini oluşturmakta olup kadınlarda bu oranın yüksek olduğu görülmektedir.

Okul öncesi eğitimde, son üç yılda okullaşma oranı yüzde 29,9'dan yüzde 40,7'e ulaşmış olmakla birlikte, bu oran AB-27 ortalaması olan yüzde 90,1'in (2008 yılı 4 yaş nüfusuna göre) altındadır. Ayrıca, okul öncesi eğitime erişimde bölgeler arası farklılıklar belirgindir. Okul öncesi eğitimdeki okullaşma oranının en düşük olduğu il yüzde 17,4 ile

Hakkari iken, en yüksek olduğu il yüzde 81,3 ile Amasya'dır. Ailelerin sosyo-ekonomik koşullarından kaynaklanan eşitsizliğin giderilmesinde önemli katkısı olan ve eğitimin ileri kademelerindeki başarıya etkisinin olumlu olduğu bilinen okul öncesi eğitimde farkındalığının artırılması ihtiyacı önemini korumaktadır. Okul öncesi eğitimin yaygınlaştırılması kapsamında 32 ilde başlatılan pilot uygulama (60-72 ay için) sonucunda bu illerde ortalama okullaşma oranı yüzde 93'e ulaşmıştır. 2010-2011 öğretim döneminden itibaren bu uygulama 57 ili kapsayacak şekilde genişletilmiştir.

TABLO IV: 50- Cinsiyete Göre Okuma Yazma Oranı (15 +yaş) (1)

	Toplam (Bin)	Yüzde	Erkek (Bin)	Yüzde	Kadın (Bin)	Yüzde
Okuma yazma bilmeyen	4 646	9,2	909	3,6	3 737	14,7
Okuma yazma bilen	45 942	90,8	24 176	96,4	21 767	85,3

(1) ADNKS 2009 Nüfus Sayımına göre hesaplanmış olup okuma yazma durumu bilinmeyenler kapsamamıştır.

İlköğretime geç kayıtlar, bitirmeden ayrılanlar ile başta kızlar olmak üzere kırsal kesimdeki çocukların eğitime erişimindeki sorunlar, okullaşma oranının istenilen düzeyde artmasını engelleyen başlıca faktörlerdir. 2009-2010 öğretim dönemi sonunda ilköğretimden mezun olanların içinde kızların oranı Türkiye genelinde yüzde 46,9 iken bu oranın en düşük olduğu Ağrı ilinde yüzde 36,1'dir.

Ortaöğretimdeki okullaşma oranı yüzde 84,2'ye yükselmekle beraber, bölgesel farklılıklar önemini korumaya devam etmektedir. Okullaşma oranının en düşük olduğu il yüzde 38,8 ile Ağrı'dır. Türkiye genelinde yüzde 84,6 olan ilköğretimden ortaöğretime geçiş oranı, Kars ilinde yüzde 60,3 ile en düşük düzeydedir. İlköğretimden ortaöğretime geçişlerin düşük seviyede kalmasının en önemli nedenlerinden birisi kırsaldan gelen öğrencilerin pansiyon ihtiyacının yeterince karşılanmamasıdır.

TABLO IV: 51- Yaşlara Göre Net Okullaşma Oranı (2008) (1)

	3-4 yaş (2)	5-14 yaş	15-19 yaş	20-29 yaş
Türkiye	7,9	91,9	45,9	12,9
OECD Ortalaması	71,5	98,8	81,5	24,9
AB-19 Ortalaması	79,8	99,0	84,9	25,1

Kaynak: MEB, OECD

(1) Tablodaki yaş gruplarının alınma nedeni uluslararası karşılaştırma yapılabilmesini sağlamaktır.

(2) 4 yaş ve altındaki öğrencilerin 3 ve 4 yaş nüfusa oranını vermektedir.

Türkiye'de son yıllarda tüm eğitim kademelerindeki okullaşma oranlarında sağlanan gelişmelere rağmen, özellikle zorunlu eğitim kapsamı dışında kalan eğitim kademelerinde OECD ve AB ülke ortalamaları ile karşılaştırıldığında söz konusu oranlar düşük düzeyde kalmaktadır.

1995 yılında ortaöğretim içinde mesleki ve teknik ortaöğretimin payı yüzde 42,3 iken bu oran 2002-2003 öğretim döneminde okul türleri arasında farklı katsayı uygulamasının da etkisiyle yüzde 32,3'e gerilemiştir. Ancak, 2002 yılında başlatılan meslek yüksekokullarına (MYO) sınavsız geçiş uygulaması, 2005-2006 öğretim döneminden itibaren genel ve mesleki eğitimde dokuzuncu sınıfların ortak olması, modüler sisteme geçilmesi, yönlendirme faaliyetleri ve farklı katsayı uygulamasının hafifletilmesinin de etkisiyle bu oran artmaya başlamış ve 2009-2010 öğretim dönemi itibarıyla yüzde 43'e

yükselmiştir. Öte yandan mesleki ve teknik ortaöğretimdeki fiziki altyapı, donatım ve laboratuvar gibi olanakların verimli kullanılabilmesi açısından açılacak yeni mesleki ve teknik liselerin kampüs şeklinde pansiyonlu olarak yapılandırılmasına yönelik planlama ihtiyacı bulunmaktadır.

Eğitimin temel kademelerinde sağlanan gelişmelere paralel olarak yükseköğretim kademesinde de önemli gelişmeler yaşanmıştır. Bu çerçevede, yükseköğretime erişimi artırmak amacıyla iki önemli adım atılmıştır. Bunlardan ilki, 2006-2010 döneminde 49 yeni devlet üniversitesi, 2007-2010 döneminde ise 25 yeni vakıf üniversitesi kurulmasıdır. Sonuç olarak, ülkemizde üniversiteler bütün illere yaygınlaştırılmış olup 102'si devlet ve 51'i vakıf olmak üzere toplam üniversite sayısı 153'e ulaşmıştır.

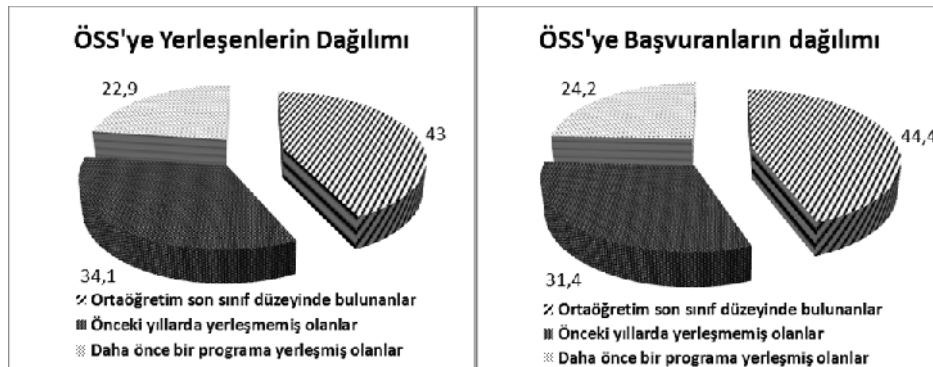
Yükseköğretime erişimin artırılmasına yönelik olarak atılan ikinci önemli adım ise 2008, 2009 ve 2010 yıllarında örgün yükseköğretim kontenjanlarının bir önceki yıla göre sırasıyla yüzde 28,1, yüzde 16,6 ve yüzde 11,8 oranlarında artırılarak 2010 yılında 672 bine ulaşmasıdır.

Kontenjanlardaki artışa paralel olarak örgün yükseköğretime yerleşen öğrenci sayısında da artış yaşanmış ve 2010 yılı itibarıyla bu sayı 561 bine ulaşmıştır. Bu gelişmelerin sonucu olarak Dokuzuncu Kalkınma Planı döneminde yüzde 33 ve yüzde 48 olarak öngörülen örgün yükseköğretim okullaşma oranı ile toplam yükseköğretim okullaşma oranı hedefleri aşılarak sırasıyla yüzde 35,6'ya ve yüzde 67'ye ulaşmıştır.

2010 yılında Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Sınavına (ÖSYS) 1.588 bin aday başvurmuştur. Başvuran adayların sadece yüzde 44'ü (689 bin kişi) ortaöğretim son sınıf düzeyinde bulunmakta, geri kalan kısmı ise önceki yıllarda yerleşememiş, bir yükseköğretim programına yerleşmiş ve bir programdan mezun olmuş kişilerden oluşmaktadır.

Ortaöğretim mezun sayısı ile örgün yükseköğretim kontenjanı karşılaştırıldığında yükseköğretim arzının ortaöğretimden yükseköğretime geçiş için yeterli olduğu göze çarpmaktadır. Bununla birlikte, örgün yükseköğretim programına yerleşen kişilerin sadece yüzde 53'ü (295 bin kişi) ortaöğretim son sınıf düzeyinde bulunmaktadır.

GRAFİK: 10- ÖSS'ye Başvuran ve Yükseköğretime Yerleşen Adayların Dağılımı

Kaynak: ÖSYM

Önceki yıllarda herhangi bir programa yerleştirildiği halde tekrar sınava girenler ile yerleşmemiş olanların ÖSS'ye başvuran adaylar içindeki yoğunluğu, yükseköğretime giriş sisteminin etkinliğine ilişkin sorunlar ile ortaöğretim kademesinde yönlendirme ve mesleki rehberlik hizmetlerinin kalitesine ilişkin sorunları gündeme getirmektedir. Bu sorunlar, ortaöğretimden yükseköğretime geçiş sisteminin bütüncül bir bakış açısıyla yeniden ele alınması gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Eğitimde kalma beklentisi Türkiye'de, OECD ve AB-19 ülke ortalamalarına kıyasla düşüktür. Ayrıca, söz konusu ülkelerde kadınların erkeklere kıyasla daha fazla eğitimde kalmalarına rağmen Türkiye'de bu durum tam tersidir.

TABLO IV: 52- Eğitimde Kalma Beklentisi (2008)

	Erkek	Kadın	(Yıl) Genel
Türkiye	14,1	12,9	13,5
OECD Ortalaması	17,3	18,0	17,6
AB-19 Ortalaması	17,3	18,2	17,7

Kaynak: OECD

Eğitime erişimdeki sorunların yanı sıra, eğitimin kalitesine ilişkin sorunlar da önemini korumaktadır. Eğitimin kalitesinin artırılması açısından, müfredatın güncelleştirilmesi, ihtiyaç duyulan alanlarda yeterli sayıda ve nitelikte öğretmen istihdam edilmesi ve hizmet içi eğitim yoluyla niteliklerinin artırılması, derslik başına düşen öğrenci sayısının azaltılması, ilköğretimde ikili eğitimden tam gün eğitime geçilmesi, etkin bir rehberlik ve danışmanlık sisteminin kurulması, mesleki eğitimin işgücü piyasasıyla uyumunun sağlanması, okullarda bilgi ve iletişim teknolojilerinin etkin kullanılması alanlarında sorunlar bulunmaktadır. Bu kapsamda kaliteli eğitim imkanlarına erişim sağlanması açısından bireyler, okullar ve bölgeler arasındaki eşitsizliklerin giderilmesi ihtiyacı önem taşımaktadır.

Son altı yılda derslik sayısında yüzde 17,7 oranında artış sağlanmasına rağmen, yapılan dersliklerin bir bölümünün bilgi teknolojisi (BT) sınıfı, laboratuvar, kütüphane gibi eğitimin kalitesini artıran diğer eğitim birimleri için kullanılması, derslik başına düşen öğrenci sayısının istenilen oranda azaltılamamasına neden olmaktadır. Son yıllarda Türkiye genelinde ilköğretimde derslik başına düşen öğrenci sayısı 30'a yaklaşmakla birlikte, özellikle göç alan büyük şehirler ile Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerindeki illerde bu oranın yüksek olduğu görülmektedir. Söz konusu sorun bu illerin kent merkezlerinde daha belirgindir. Derslik başına düşen öğrenci sayısı Şanlıurfa'da 53, İstanbul'da 46'dır. Ayrıca mesleki ve teknik eğitime olan talebin artmasıyla beraber bu kademedeki derslik ihtiyacı da artmaktadır.

Son yıllarda gözlemlenen iyileşmelere rağmen eğitimde fiziki altyapı sorunu önemini korumaktadır. İlköğretimde derslik başına düşen öğrenci sayısı OECD ve AB ülkeleri ortalamalarının üzerindedir.

İlköğretimde tam gün eğitime geçme yönündeki çalışmalara devam edilmesine rağmen, 2009-2010 öğretim dönemi itibarıyla tam gün eğitimde okuyan öğrencilerin oranı yüzde 48,2 düzeyinde kalmıştır. Ayrıca, birleştirilmiş sınıflarda öğrenim gören öğrenci sayısında azalma görülmekle birlikte, bu sınıflarda öğrenim gören öğrencilerin oranı yüzde 3,3'tür. Ardahan'da ilköğretim öğrencilerinin yüzde 17'si birleştirilmiş sınıflarda eğitim görmekte iken Şanlıurfa'da öğrencilerin yüzde 85,8'i ikili eğitim yapmaktadır. Ayrıca,

2008–2009 öğretim döneminde Türkiye genelinde öğrencilerin yüzde 1,7’si sınıf tekrarı yaparken bu oran Ağrı’da yüzde 9,3’tür.

TABLO IV: 53- Eğitim Kademelerine Göre Öğrenci/Derslik ve Öğrenci/Öğretmen Sayıları

		2007-2008	2008-2009	2009-2010
İlköğretim	Öğrenci/Derslik Sayısı	33	32	32
	Şehir	40	38	37
	Köy	23	22	21
	Öğrenci/Öğretmen Sayısı	24	23	22
Ortaöğretim	Öğrenci/Derslik Sayısı	29	31	33
	Öğrenci/Öğretmen Sayısı	15	17	18
Genel Lise	Öğrenci/Derslik Sayısı	28	29	31
	Öğrenci/Öğretmen Sayısı	16	18	18
Mes. ve Teknik Lise	Öğrenci/Derslik Sayısı	29	33	36
	Öğrenci/Öğretmen Sayısı	14	16	17

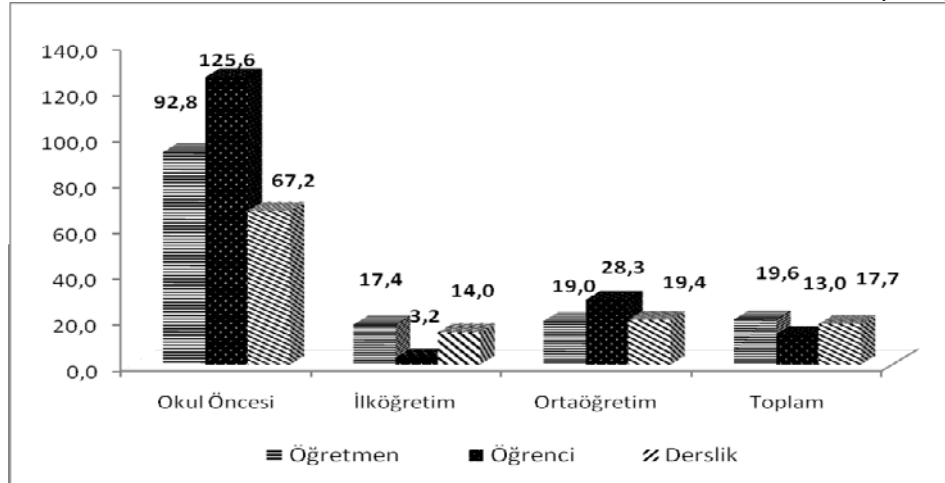
Kaynak: MEB

Öğretmenlerin ülke geneline dağılımında bölgeler arası farklılıklar önemini korumaktadır. Türkiye genelinde ilköğretimde öğretmen başına düşen öğrenci sayısı 22 iken bu sayı Şanlıurfa’da 33’tür.

Bilişim okur yazarlığı, yabancı dil hakimiyeti, eleştirel düşünme becerileri ve demokratik katılımın özellikle eğitimin temel kademelerinde geliştirilmesi ihtiyacı bulunmaktadır. 2009-2010 döneminde öğrencilerin kullanımındaki bilgisayarlar dikkate alındığında, ilköğretimde bilgisayar başına 31 öğrenci düşerken ortaöğretimde bu sayı 25’tir. Bununla birlikte bilgisayarların bölgeler arasında dengesiz dağıldığı görülmektedir. İlköğretimde Gaziantep’te bilgisayar başına 51 öğrenci düşerken Tunceli’de 11, ortaöğretimde ise bu sayı İstanbul’da 60 iken, Tunceli ve Sinop’ta 9’dur.

GRAFİK: 11- 2004-2005 ve 2009-2010 Dönemi Arasında Öğrenci, Öğretmen ve Derslik Sayılarındaki Artış Oranı

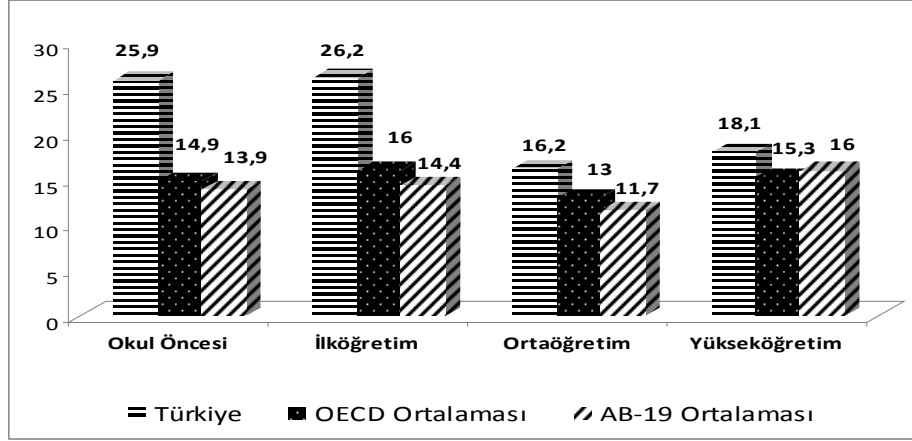
(Yüzde)

Kaynak: MEB

Son beş yılda öğretmen sayısındaki artış oranı öğrenci sayısındaki artış oranına göre daha fazla olmakla birlikte Türkiye’de öğretmen başına düşen öğrenci sayısı eğitimin tüm kademelerinde OECD ve AB ülke ortalamalarına göre yüksektir.

GRAFİK: 12- Kademeler Arası Öğretmen Başına Düşen Öğrenci Sayısı (2008)

Kaynak: OECD

Eğitimin temel kademelerinde sağlanan nicel artışlara rağmen öğrencilerin sahip olduğu eğitim imkanları açısından bölgeler arasındaki farklılıklar önemini korumaktadır.

Ülkelerdeki eğitim kalitesini araştıran Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programının (PISA) 2006 araştırmasına göre, Türkiye’deki öğrencilerin yaklaşık yarısı matematik becerisinde ve üçte biri de okuma becerisinde düşük düzeyde başarı göstermiştir. Dolayısıyla öğrencilerin önemli bir kısmının temel becerileri yeterli düzeyde değildir.

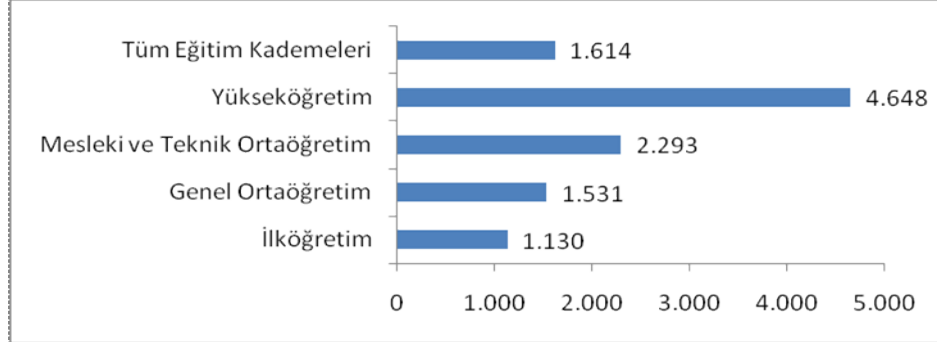
Türkiye’de yükseköğretim kademesindeki öğrenciye yapılan kamu harcaması temel eğitim kademesindeki öğrenciye yapılan kamu harcamasının dört katıdır. Tüm eğitim kademelerine yapılan kamu harcamaları, OECD ve AB ülkeleri ile karşılaştırıldığında düşük seviyede kalmakla beraber eğitimin temel kademeleri ile yükseköğretim kademesi arasındaki dengesizliğin giderilmesi gerekmektedir.

Ülkemizde son yıllarda eğitime ayrılan kamu kaynaklarında artış olmakla beraber, özellikle yükseköğretim öncesi eğitim kademelerindeki çağ nüfusunun yüksek olduğu göz önüne alındığında bu kademelerdeki kamu harcamalarının uluslararası standartların altında kaldığı görülmektedir.

Yükseköğretim Kurulu (YÖK) başta olmak üzere yükseköğretim yönetim sisteminin yeniden yapılandırılmaması ve buna bağlı olarak üniversitelerin idari ve mali özerkliklerinin tam anlamıyla sağlanamaması kaliteyi olumsuz yönde etkilemektedir. Bununla birlikte, kalite değerlendirme ve hesap verebilirlik sisteminin işlerlik kazanamaması, üniversitelerin gelir yaratma kapasitelerinin düşük olması, öğretim üyesi başına düşen öğrenci sayılarının yüksek olması ve fiziki altyapı yetersizlikleri kaliteyi etkileyen diğer önemli sorunlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

GRAFİK: 13- Eğitim Kurumlarında Öğrenci Başına Yapılan Harcamalar (2006)

(ABD Doları)

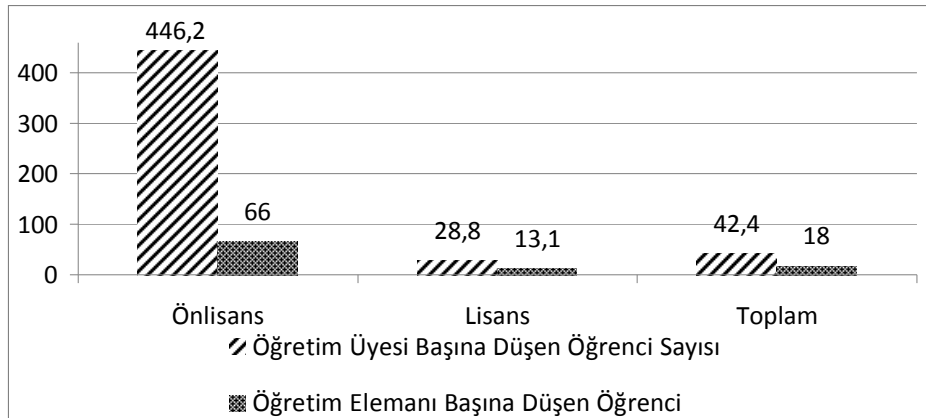

Kaynak: OECD

YÖK'ün, uzmanlık esasına dayalı planlama ve eşgüdümünden sorumlu olacak şekilde yeniden yapılandırılması, üniversitelerin idari yönetiminde profesyonel yöneticilik anlayışına geçilmesi ve üniversitelerin performansa dayalı olarak esnek harcama yapabilmelerine imkan verecek torba bütçe benzeri modellerin uygulanması ihtiyacı önemini korumaktadır.

2009 yılı itibarıyla üniversite gelirlerinin yaklaşık yüzde 55'ini Merkezi Yönetim Bütçesinden aldıkları ödenek, yüzde 33,1'ini döner sermaye gelirleri ve yüzde 11,9'unu özel gelirler oluşturmaktadır. Bu durum, üniversitelerin gelirlerinin önemli bir kısmını merkezi yönetim bütçesinden tahsis edilen kaynakların oluşturduğunu ve üniversitelerin gelir yaratma kapasitesinin oldukça düşük seviyelerde olduğunu göstermektedir. Bu nedenle, üniversitelerin sanayi ile işbirliği kurmaları, katma değere dönüşecek projeler üretmeleri ve toplumun ihtiyaçlarına cevap verebilecek mekanizmaları kurmaları gerekmektedir. Yükseköğretimin yarı kamusal bir hizmet olması ve ilk ve ortaöğretime kıyasla daha fazla kişisel getiri sağlaması nedeniyle, öğrenci katkı paylarının yükseköğretimin finansmanındaki payının artırılması ihtiyacı devam etmektedir.

GRAFİK: 14- Yükseköğretimde Öğretim Elemanı ve Öğretim Üyesi Başına Düşen Öğrenci Sayısı, 2009-2010

Kaynak: ÖSYM

Öğretim üyesi başına öğrenci sayısının yüksek olması ve öğretim üyelerinin üniversiteler arasında dengesiz dağılımı yükseköğretimin bir diğer sorunudur.

2009-2010 döneminde örgün öğretimdeki öğrencilerin yüzde 8,9'u vakıf üniversitelerinde öğrenim görmekte iken öğretim elemanlarının yüzde 10,7'si bu üniversitelerde görev yapmaktadır. Öğrencilerin yüzde 33,3'ünün, öğretim üyelerinin de yüzde 46,6'sının üç büyük ilde yoğunlaşması sonucunda, bu illerde öğretim üyesi başına 29,3 öğrenci düşmektedir.

TABLO IV: 54- Yükseköğretimde Örgün Öğrenci, Öğretim Üyesi ve Elemanlarının Dağılımı, 2009-2010 (1)

	Öğrenciler		Öğretim Üyeleri		Öğretim Elemanları	
	Sayı (Bin)	Yüzde	Sayı (Bin)	Yüzde	Sayı (Bin)	Yüzde
Ankara	210	10,7	8	18,2	19	17,8
İstanbul	333	16,9	9	21,1	21	19,5
İzmir	113	5,7	3	7,3	8	7,7
Büyük İller Toplamı	656	33,3	20	46,6	48	45,1
Diğer İller	1 316	66,7	23	53,4	52	54,9
Genel Toplam	1 972	100,0	43	100,0	100	100,0

Kaynak: ÖSYM

(1) Diğer eğitim kurumları ve lisansüstü öğrenciler dahildir.

Yükseköğretim sistemindeki son genişlemeyle birlikte yeni kurulan üniversitelerin fiziki ihtiyaçlarının karşılanması daha da öncelikli bir konu haline gelmiştir. Yükseköğretim kurumlarında ilave kapalı alanlar yaratılması gereği bulunmakla birlikte mevcut kapalı alanların da daha etkin şekilde kullanılması önem arz etmektedir.

Artan üniversite sayısı ve örgün yükseköğretim kontenjanlarına paralel olarak yurt ihtiyacı da artmaktadır. Bu çerçevede, 2009-2010 öğretim dönemi itibarıyla, yükseköğretim düzeyindeki yurt kapasitesi yaklaşık 463 bindir. Bu kapasitenin yaklaşık 243 bini YURT-KUR yurtlarından, 54 bini üniversite yurtlarından, 166 bini de özel yurtlardan oluşmaktadır. YURT-KUR yurtlarında başvuru yapılabilecek boş yatak kapasitesi 115 bin iken başvuran sayısı 264 bin olmuş ve karşılama oranı yüzde 43,6 olarak gerçekleşmiştir. Öte yandan, YURT-KUR yurtları özellikle maliyet ve güvenlik açısından öğrenciler ve aileleri tarafından öncelikli olarak tercih edilmekte; son yıllarda yeni açılan yurtların kalite standartlarının yüksek olması, eski yurtların da yapılan iyileştirme çalışmaları neticesinde kalite standartlarının yükseltilmesi yurtların yaklaşık tam kapasite ile hizmet vermesi sonucunu beraberinde getirmiştir. Bu çerçevede, önümüzdeki dönemde yükseköğretimdeki genişlemeyle beraber öğrencilerin barınma ve burs-kredi ihtiyaçlarının artacağı göz önünde bulundurulduğunda, finansman kaynaklarının çeşitlendirilmesi gerekmekte ve buna bağlı olarak YURT-KUR'un kurumsal kapasitesinin geliştirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır.

Küreselleşme sürecinde bireylerin diğer ülkelerde yaşama, çalışma ve öğrenim fırsatlarını elde etmesi ve bilgi ekonomisi sürecinde küresel bilgi paylaşımının önem kazanmasıyla birlikte uluslararasılaşma, yükseköğretimde önemli bir eğilim haline gelmiştir. Bu eğilime paralel olarak 2006 yılında dünyadaki toplam yabancı öğrenci sayısı yaklaşık 3 milyona ulaşmış olup yabancı öğrencilerden en büyük payı yüzde 20 oranı ile ABD alırken Türkiye dünyadaki yabancı öğrencilerden yüzde 0,7 düzeyinde bir pay almaktadır. Bu itibarla, yükseköğretimde uluslararasılaşma boyutu konusunda

farkındalığın artırılarak ihtiyaç duyulan desteğin sağlanması, Türkiye'nin bu alandaki ulusal politika eksikliğini giderilmesi, dünyadaki yabancı öğrencilerden daha fazla pay alarak öğrenci çeken bir ülke konumuna gelmesine yönelik yeni bir yapılanmaya gidilmesi gerekmektedir.

2. Temel Amaç ve Hedefler

Toplumsal gelişmenin sağlanması amacıyla; düşünme, algılama ve sorun çözme yeteneği gelişmiş, Atatürk ilkelerine bağlı, demokratik, özgürlükçü, milli ve manevi değerleri özümsemiş, yeni fikirlere açık, kişisel sorumluluk duygusuna sahip, çağdaş uygarlığa katkıda bulunabilen, bilim ve teknoloji kullanımına ve üretimine yatkın, sanata değer veren, beceri düzeyi yüksek, üretken ve yaratıcı bilgi çağı insanı yetiştirilecektir.

İlköğretimde ve ortaöğretimde okul terklerinin azaltılması için kırsal kesimde yaşayan öğrencilerin ve ülke genelinde kız çocuklarının aleyhine olan durumun değiştirilmesine yönelik tedbirler alınacak, ortaöğretime geçiş oranları yükseltilecektir. Ortaöğretim, program türünü esas alan, yatay ve dikey geçişlere imkan veren, etkin bir rehberlik ve yönlendirme hizmetini içeren esnek bir yapıya kavuşturulacaktır. Geniş tabanlı ve modüler esasa göre düzenlenen programlar ihtiyaca göre güncellenecektir.

Mesleki ve teknik eğitimde modüler ve esnek bir sisteme geçilecek, ortaöğretim ve yükseköğretim düzeyindeki mesleki eğitim, program bütünlüğünü esas alan tekli bir yapıya dönüştürülecektir. Mesleki eğitim sisteminde, nitelikli işgücünün yetiştirilmesinde önemli bir yeri olan uygulamalı eğitime ağırlık verilecek ve öğrencilere ekip halinde çalışabilme, karar verebilme, sorun çözebilme ve sorumluluk alabilme gibi işgücü piyasasının gerektirdiği temel beceriler kazandırılacaktır.

Yükseköğretime giriş sistemi, öğrencileri programlar hakkında yeterli düzeyde bilgilendiren, ilgi ve yeteneklerini ortaöğretim boyunca çok yönlü bir süreçle değerlendiren, okul başarısına dayalı ve müfredat programlarıyla daha uyumlu bir yapıya kavuşturulacaktır.

Eğitimin her kademesinde kaliteli eğitim imkanlarının yaygınlaştırılması amacıyla kalite güvence sistemi kurulacak, kalite standartları belirlenerek yaygınlaştırılacak, eğitim kurumlarının yetkileri ve kurumsal kapasiteleri artırılacak, performans ölçümüne dayalı bir model geliştirilecektir.

Eğitim sürecinin temel araçlarından biri olan bilgi ve iletişim teknolojilerinin öğrenci, öğretmen ve eğitimci tarafından etkin kullanımı hedeflenmektedir. Bu kapsamda, örgün ve yaygın eğitim verilen kurumlarda bilgi ve iletişim teknolojisi altyapısı tamamlanacak, öğrencilere bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanma yetkinliği kazandırılacaktır. Ayrıca, bilgi ve iletişim teknolojileri destekli müfredat geliştirilecek, bireylerin e-Öğrenme yoluyla kendilerini geliştirmeleri ve hayat boyu öğrenime devam etmeleri desteklenecektir.

Yükseköğretim Kurulu, planlama, standart belirleme, eşgüdüm ve denetimden sorumlu olacak şekilde yeniden yapılandırılacaktır. Yükseköğretim kurumlarının şeffaflık ve hesap verebilirlik ilkeleri doğrultusunda idari ve mali özerkliğe sahip olmaları ve yerel özelliklere uygun şekilde uzmanlaşmaları sağlanarak sistemin rekabetçi bir yapıya kavuşması desteklenecek, yükseköğretim kurumlarında finansman kaynakları geliştirilecek ve çeşitlendirilecektir.

3. Politika Öncelikleri ve Tedbirler

Öncelik/Tedbir	Sorumlu Kuruluş	İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Süre	Yapılacak İşlem ve Açıklama
Öncelik 75. Eğitimde kalite, rekabet ve verimliliği artırmaya yönelik olarak idari yapı yeniden düzenlenecektir.				
Tedbir 170. Milli Eğitim Bakanlığının merkez ve taşra teşkilatının yeniden yapılandırılması için kanun tasarısı hazırlanacaktır.	MEB	Maliye Bakanlığı, DPT, DPB, YÖK, STK'lar	Aralık Sonu	MEB merkez teşkilatının politika belirleyen, araştırma ve planlama yapan, rehberlik eden, pilot uygulamalarda öncü olan ve denetleyen bir kurumsal yapıya kavuşturulmasına ve ortaöğretimde okul çeşitliliği yerine program çeşitliliğini esas alan bir sistemin oluşturulmasına imkan verecek şekilde, geniş katılımlı bir süreçte yeni bir kanun tasarısı hazırlanacaktır.
Tedbir 171. Ortaöğretimde okullar arasındaki başarı farklılığını asgari düzeye indirmek amacıyla okul türleri azaltılacaktır.	MEB	Maliye Bakanlığı, DPT	Aralık Sonu	Genel ortaöğretim ve mesleki ve teknik ortaöğretim, okul türü yerine program çeşitliliğine göre yeniden yapılandırılacaktır. Okullar arasındaki imkan farklılıklarının azaltılması için okulların toplam bütçelerinin öğrenci sayısı ve merkezi yönetim bütçesi dışındaki gelirler de dikkate alınarak yeniden düzenlenmesi sağlanacaktır.
Tedbir 172. Yükseköğretim sisteminin yeniden yapılandırılmasına yönelik hazırlık çalışmaları tamamlanacaktır.	YÖK	MEB, Maliye Bakanlığı, DPT, TÜBİTAK, DPB, Üniversiteler, STK'lar	Aralık Sonu	YÖK'ün düzenleme, yönlendirme, koordinasyon, planlama ve denetimden sorumlu bir yapıya dönüştürülmesine ve kurumsal kapasitesinin uzmanlığı esas alacak şekilde geliştirilmesine, üniversitelerin idari ve mali açıdan özerk ve hesap verebilir hale getirilmesine yönelik çalışmalar yapılacaktır.
Tedbir 173. Üniversitelerin uzmanlaşacakları alanları belirlemeye yönelik bir strateji hazırlanacaktır.	YÖK	MEB, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, DPT, TÜBİTAK, Üniversiteler, Kalkınma Ajansları, Yerel Yönetimler, Meslek Kuruluşları, STK'lar	Aralık Sonu	Hazırlanacak araştırma altyapısı ve öğretim üyesi envanterine dayanarak üniversitelerin buldukları yörelerin potansiyellerine de uygun şekilde uzmanlaşmaları gözetilecektir. Bu çerçevede, akademik personel ve harcama politikası etkili şekilde kullanılacaktır.
Öncelik 76. Eğitimin tüm kademelerinde fiziki ve beşeri altyapı eksiklikleri giderilerek erişim ve kalite artırılabacak, bölgesel dengesizlikler azaltılacaktır.				
Tedbir 174. Yerleşim yerleri itibarıyla fiziki altyapı, donanım ve öğretmen dağılımındaki dengesizliklerin	MEB	Maliye Bakanlığı, DPT, TÜİK, Yerel Yönetimler	Aralık Sonu	Derslik ve öğretmen başına düşen öğrenci sayısı ve okullaşma oranları açısından Türkiye ortalamasının gerisinde olan illerin, Türkiye ortalamasına yaklaştırılması amacıyla kaynak kullanımına yön verecek beş yıllık bir eylem planı hazırlanacaktır.

azaltılmasına yönelik eylem planı hazırlanacaktır.				Söz konusu eylem planı ile öncelikle eğitim göstergeleri itibarıyla en kötü durumda olan on ilin ülke ortalamasına yakınsaması ve ilköğretimden ortaöğretime geçiş oranlarının en düşük olduğu on ilde özellikle kız çocukları için pansiyon kapasitesinin artırılması amaçlanacaktır.
Tedbir 175. Eğitimin her kademesinde alternatif finansman modelleri geliştirilecektir.	MEB	Maliye Bakanlığı, DPT, Hazine Müsteşarlığı, YÖK, SPK, YURTKUR, BDDK, Türkiye Bankalar Birliği, Finans Kuruluşları	Aralık Sonu	Okul yapımında kamu-özel işbirliği gibi değişik modellere başvurulacaktır. Yükseköğretimde katkı payları artırılabilecektir.
Tedbir 176. Yurt ihtiyacının karşılanması ve kredi-burs imkânlarının iyileştirilmesine yönelik düzenlemeler yapılacaktır.	YURTKUR	Maliye Bakanlığı, BİB, DPT, Hazine Müsteşarlığı, YÖK, TOKİ	Aralık Sonu	YURTKUR'un kurumsal kapasitesi güçlendirilerek; yurt yapım ve yönetiminde kamu-özel ortaklığı modelinin uygulanabilirliğine ve öğrencilere sağlanan kredi-burs imkanlarının finans sektörü ile yapılacak işbirliği çerçevesinde çeşitlendirilmesine yönelik düzenlemeler yapılacaktır.
Tedbir 177. Yenilenen müfredatlar doğrultusunda eğitim ortamı ve öğretmen nitelikleri geliştirilecektir.	MEB	Maliye Bakanlığı, DPT, Üniversiteler	Aralık Sonu	Okullara, yenilenen müfredatlara uygun araç ve gereçler sağlanarak yeni öğrenme ortamları geliştirilecektir. Bilişim teknolojileri altyapısının etkin olarak kullanılabilmesi için yenilenmiş müfredatlara uygun güncel yazılımlar hazırlanacaktır. Yenilenen müfredatlara uygun etkili bir hizmet içi eğitim modeli geliştirilecektir.
Tedbir 178. Öğretim elemanlarının dağılımındaki dengesizlik ve öğretim elemanı açığı azaltılacaktır.	YÖK	Maliye Bakanlığı, DPT, TÜBİTAK, Üniversiteler	Aralık Sonu	Yükseköğretim Kanununun 35.maddesi kapsamında lisansüstü öğretim verecek kurumların altyapı ve diğer ihtiyaçları öncelikle karşılanacaktır. Yeni kurulan üniversitelerde öğretim üyesi açığının yarattığı olumsuzlukları gidermek amacıyla uzaktan eğitim imkanları da kullanılarak gelişmiş üniversitelerin öğretim elemanı ve altyapısından yararlanılacaktır. Öğretim görevlisi, okutman ve uzman sayısını artırmak suretiyle yeni üniversitelerdeki öğretim elemanı açığı azaltılacaktır. Kısmi zamanlı ders verme özendirilecektir. Araştırma görevlilerinin özlük hakları iyileştirilecek ve özellikle yeni kurulan üniversitelerde öğretim üyeliğini teşvik edici düzenlemeler yapılacaktır.

Tedbir 179. Temel eğitim kademelerinde kalite güvence sistemi geliştirilecektir.	MEB	YÖK, Üniversiteler,MYK, TÜRKAK, STK'lar	Aralık Sonu	Eğitim sisteminde kalite güvence sisteminin temel kriterleri ve göstergeleri belirlenecek ve konuya ilişkin teknolojik altyapı geliştirilecektir. Öğretmen, yönetici, müfettiş yeterlilikleri tanımlanacak, yeterlilikler artırılacaktır. Sistem konusunda merkez ve taşra teşkilatından belirlenecek personellere eğitim verilecektir. Kalite Güvence Sisteminde belli puanı geçen okul/kurumlara "Kalite Berati" verilecektir.
Öncelik 77. Eğitimin tüm kademelerinde fırsat eşitsizliği azaltılacak, öğrencilerin kişisel gelişimlerine yönelik faaliyetler artırılacaktır.				
Tedbir 180. Zorunlu eğitime devam etmeyen çocuklar eğitime kazandırılacaktır.	MEB	Maliye Bakanlığı, İşçileri Bakanlığı, SYDGM, TÜİK, Yerel Yönetimler, STK'lar	Aralık Sonu	Okul terk ve devamsızlıkların önlenmesi için e-okul veri tabanından öğrenci devamsızlıklarının nedene bağlı olarak izlenmesi ve okul temelli politika ve stratejilerin geliştirilmesi için okul yönetimlerinin kapasiteleri güçlendirilecektir. Devam ve erişim konusunda il durum raporları geliştirilerek analiz edilecektir.
Tedbir 181. İlk ve ortaöğretimdeki öğrencilere yönelik yöneltme faaliyetleri ve sosyal aktiviteler artırılacak ve etkinleştirilecektir.	MEB	İŞKUR, TOBB, İşçi ve İşveren Sendikaları Konfederasyonları	Aralık Sonu	Kişisel gelişimlerini desteklemek amacıyla, ilk ve ortaöğretimdeki öğrencilerin kültürel, sanatsal ve sportif faaliyetlere katılımı artırılacaktır. Ayrıca mesleklerin tanıtımı amacıyla iş yeri gezileri, kendi alanında uzman kişilerin okullarda öğrencileri bilgilendirmesi ve kariyer günleri etkinlikleri geliştirilecektir. Söz konusu yönlendirme ve sanatsal faaliyetlerin daha etkin hale getirilmesi için toplam haftalık ders saati içinde seçmeli ders saati oranı artırılacaktır. Seçmeli derslerin seçilme durumları izlenerek etki analizleri yapılacaktır.
Tedbir 182. Başta şiddet olmak üzere eğitim kurumlarında disiplin sorunlarının giderilmesine yönelik tedbirler artırılacaktır.	MEB	İçişleri Bakanlığı, Yerel Yönetimler, STK'lar	Aralık Sonu	Okullarda öğrenciler kültürel, sanatsal ve sportif faaliyetlere yönlendirilecek ve kendi belirledikleri sosyal etkinlikleri yürütmek üzere eğitim materyalleri ile donatılmış çalışma alanları oluşturulacaktır. Eğitim kurumları yönetici ve öğretmenleri şiddet ve şiddete kaynaklık eden hususlarda hizmet içi eğitimlerden geçirilecektir. Eğitim alanlarında güvenlik önlemleri artırılacaktır.

Öncelik 78. Orta ve yükseköğretimde öğrenci ve öğretim elemanı değişimi ve hareketliliğini yaygınlaştırıp artırmaya yönelik uluslararası programlar ile yabancı öğrenci ve bilim insanlarının ülkemizdeki eğitim ve öğretim faaliyetlerine katılmasına yönelik hibe programları yaygınlaştırılacak ve yenileri oluşturulacaktır. Bu yaklaşım çerçevesinde idari yapıda gerekli düzenlemeler yapılacaktır.				
Tedbir 183. Avrupa Birliği Eğitim ve Gençlik Programları Başkanlığının (Ulusal Ajans) idari yapısı yeniden düzenlenecektir.	DPT	MEB, Dışişleri Bakanlığı, YÖK, Üniversiteler	Aralık Sonu	Ulusal Ajansın idari yapısının yeniden düzenlenerek AB ülkeleri haricindeki ülkelerle de öğrenci ve öğretim elemanı değişim programları yürütmesine imkan tanıyan kanun tasarisının yasalasmasına yönelik çalışmalar tamamlanacaktır.
Tedbir 184. Yükseköğretimde uluslararasılaşma boyutunu desteklemek amacıyla Türkiye'nin yabancı öğrencilere ilişkin politikasını geliştirmeye yönelik strateji hazırlanacaktır.	Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı	MEB, Maliye Bakanlığı, Dışişleri Bakanlığı, DPT, YÖK, YURTKUR, TİKA, Avrupa Birliği Eğitim ve Gençlik Programları Merkezi, Yunus Emre Enstitüsü, TÖMER	Aralık Sonu	Türkiye'de çeşitli kurum ve kuruluşlar tarafından yabancı öğrencilere yönelik olarak yürütülen programların, merkezi bir yönetim yapısına kavuşturularak bu alandaki iyi örnekler göz önüne alınarak uygun hizmet veren bir yapıya dönüştürülmesine yönelik strateji hazırlanacaktır.

B. SAĞLIK SİSTEMİNİN ETKİNLEŞTİRİLMESİ

1. Mevcut Durum

Sağlık alanında son yıllarda yürütülen çalışmaların ve Sağlıkta Dönüşüm Programının etkisiyle hizmet sunumu, hizmete erişim, temel sağlık göstergeleri ve sağlık hizmetlerinden duyulan memnuniyet düzeyinde olumlu gelişmeler gerçekleşmiştir. Ancak, fiziki altyapı ve sağlık personelinin kent-kır ve bölgeler arası dağılımındaki farklılıklar ile sağlık hizmetlerinin finansmanın sürdürülebilirliğine ilişkin sorunlar önemini korumaktadır.

TABLO IV: 55- Nüfusa İlişkin Temel Sağlık Göstergeleri

	2006	2007	2008	2009	OECD (4)	AB-27 (4)
Nüfus Artış Hızı (Binde)(1)(2)	12,4	12,1	11,5	11,3	-	-
Toplam Doğurganlık Oranı(1)(2)	2,18	2,17	2,14	2,12	1,7	1,54
Doğuşta Hayatta Kalma Ümidi (Yıl)(1)	71,5	71,7	73,6	73,7	79,1	79,4
Anne Ölüm Oranı (100.000 canlı doğum) (3)	-	-	19,4	-	-	6,1

Kaynak: DPT, Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ)

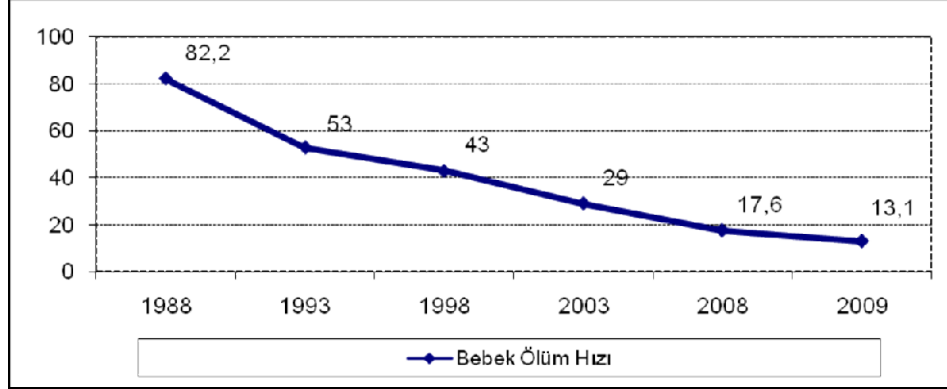
1) 2005-2007 arası veriler ve 2009 yılı verisi Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması (TNSA) verileri ve ADNKS sonuçlarına göre yapılmış DPT ve TÜİK tahminidir.

2) 2008 verisi TNSA(2008) çalışmasından alınmıştır.

3) 2008 yılı verisi Sağlık Bakanlığına aittir.

4) 2008 yılı verisidir.

GRAFİK: 15- Bebek Ölüm Hızları (1.000 Canlı Doğum)

Kaynak: 1988-2008 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırmaları, Hacettepe Üniversitesi, 2009 yılı verisi Sağlık Bakanlığına aittir.

Bebek ölüm oranı, yıllar itibarıyla ciddi düşüş göstererek 2009 yılında bin canlı doğumda 13,1'e gerilemiştir. Bebek ölüm oranı, OECD ülkelerinde binde 3,9 AB-27 ülkelerinde ise binde 4,4'tür. Bebek ölüm oranı, gelir seviyesi ve annenin eğitim düzeyiyle orantılı olarak azalmaktadır. Kırsaldaki ölüm oranları kentsele göre, doğu ve güney bölgelerdeki ölüm oranları ise diğer bölgelere göre daha yüksektir.

Anne ve bebek sağlığı açısından önemli olan doğum öncesi bakım alma ve doğumun bir sağlık kuruluşunda yapılma oranlarında, yürütülen çalışmaların da etkisiyle iyileşmeler görülmektedir. 2003 yılında yüzde 80,2 olan doğum öncesi bakım alma oranı 2008 yılında yüzde 92'ye yükselmiş, doğumun sağlık kuruluşunda yapılma oranı ise 2003 ve 2008 yıllarında sırasıyla yüzde 78,2 ve yüzde 89,7 olarak gerçekleşmiştir. Ancak, kırsal alanda doğumların yüzde 20,4'ünün, kentsel alanda ise 5,4'ünün evde yapıldığı görülmektedir. Annenin eğitim seviyesi değerlendirildiğinde; lise ve üzeri eğitim almış annelerde evde doğum yapma oranı yüzde 0,3 iken eğitim almamış annelerde yüzde 28,3'e ulaşmaktadır.

2003 yılında yüzde 54 olan tam aşılı çocuk oranı 2008 yılında yüzde 74'e yükselmiştir. Kızamık ve BCG aşıları sırasıyla 2003 yılında yüzde 79 ve yüzde 88 iken, 2008 yılında yüzde 83 ve yüzde 96'ya yükselmiş olup, bağışıklık kazandırmaya yönelik yürütülen çeşitli programların da etkisiyle, son 5 yılda aşılama ile ilgili önemli bir gelişme kaydedilmiştir. Diğer taraftan, annenin eğitim seviyesindeki farklılıklar bebeklerin aşılama oranları üzerinde etkili olmaktadır. En az lise mezunu olan annelerin bebeklerinin aşılama oranı yüzde 80 iken, eğitimsiz annelerin bebeklerinin ancak yarısı tam aşılandırılmıştır.

DSÖ, nüfusun yaşlanmasına bağlı olarak 2030 yılına kadar olan dönemde bulaşıcı olmayan hastalıklara bağlı ölümlerde belirgin bir artış olacağını; kansere, kardiyovasküler hastalıklara ve trafik kazalarına bağlı ölümlerin toplam ölümlerin yüzde 56'sını oluşturacağını tahmin etmektedir. Ülkemizde yaşlı nüfusun oranının giderek artacağı da dikkate alındığında bulaşıcı olmayan hastalıklara yönelik koruyucu sağlık hizmetlerinin çeşitlendirilmesi önem arz etmektedir. Bu kapsamda kalp-damar hastalıkları, kanser, diyabet, kronik solunum yolları hastalıkları, felç, böbrek yetmezliği başta olmak üzere, belirli hastalıklar için ulusal programlar planlanmış ve uygulamaya konulmuştur.

Ülkemizde görülme sıklığı giderek artan obezitenin önlenmesi konusunda bilgi düzeyini artırarak bireylerin yeterli ve dengeli beslenme ve düzenli fiziksel aktivite alışkanlığı kazanmalarını teşvik etmek ve böylece ülkemizde obezite ve obezite ile ilişkili hastalıkların görülme sıklığını azaltmak amacıyla Sağlık Bakanlığının koordinatörlüğünde Türkiye Obezite ile Mücadele ve Kontrol Programı (2010-2014) hazırlanarak 2010/22 sayılı Başbakanlık Genelgesiyle uygulamaya konulmuştur.

Sağlık hizmet altyapısında son yıllarda özellikle yatak kapasitesi açısından iyileşmeler görülmektedir. 2005-2009 döneminde yatak kapasitesi yüzde 8,3 oranında artmış olup yatak kapasitesinin yüzde 62,6'sı Sağlık Bakanlığına, yüzde 15,4'ü üniversitelere, yüzde 13,9'u özel sektöre ve yüzde 8,1'i MSB'ye ve diğer kamu kurumlarına aittir. Sağlık Bakanlığı hastanelerindeki hasta odalarının içerisinde banyosu ve tuvaleti bulunan en fazla ikişer kişilik odalara dönüştürülmesine yönelik çalışmalara devam edilmektedir.

TABLO IV: 56- Yıllar İtibarıyla Hasta Yatağı Sayısı ve Doluluk Oranları

	2005	2006	2007	2008	2009(2)	OECD (3)	AB-27 (3)
Yatak Sayısı (1) (Bin)	192,6	196,6	200,8	204, 1	210,2		-
10.000 kişiye Düşen Yatak Sayısı	28,1	28,3	28,6	28,7	29	38	53
Yatak Doluluk Oranı (Yüzde)	64,5	64,2	61,7	63	-	75	76,9

Kaynak: Sağlık Bakanlığı, DPT, DSÖ

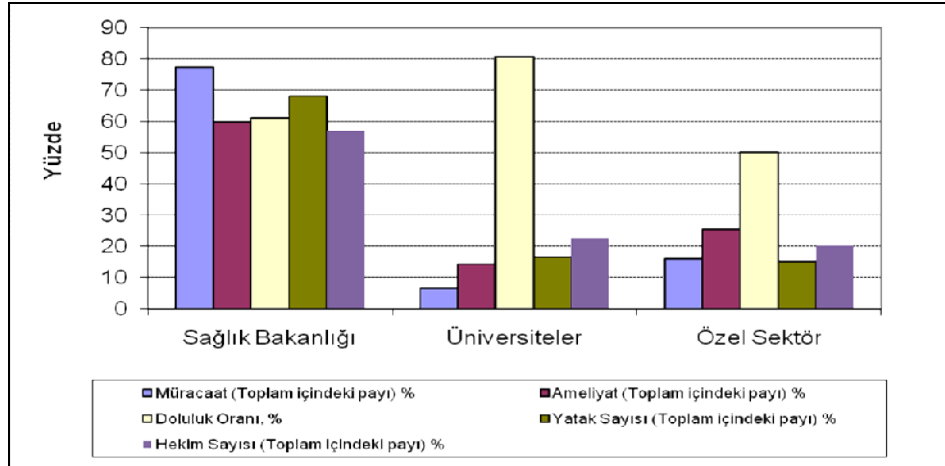
(1) Yoğun bakım yatakları dahildir.

(2) DPT tahminidir.

(3) 2007 yılı verisidir.

Sağlık hizmetlerine olan talep her yıl artmakta olup 2006-2009 döneminde hastanelere yapılan toplam müracaat sayısı yüzde 35,8 artarken, özel sektörde bu artış yüzde 206,6 olarak gerçekleşmiştir. Müracaat sayısının artışında, kamu hastanelerinin tek çatı altında toplanarak hizmet sunumundaki farklılıkların azaltılması, özel sektör sağlık hizmetlerinden faydalanmanın kolaylaştırılması etkili olmuştur.

GRAFİK: 16- Hastanelere Ait Bazı Göstergelerin Kurumlara Göre Dağılımı

Kaynak: Sağlık Bakanlığı

2009 yılında, toplam yatak kapasitesinin yüzde 13,9'una, hekim sayısının yüzde 20,3'üne sahip olan özel sektör, büyük ameliyatların yüzde 32'sini ve toplam ameliyatların ise yüzde 26'sını gerçekleştirmiştir. Üniversite hastaneleri ise yatak kapasitesinin yüzde 15,4'ü, hekim sayısının yüzde 22,5'ine sahipken büyük ameliyatların yüzde 15,6'sını ve toplam ameliyatların yüzde 14,4'ünü gerçekleştirmiştir.

Yatak kapasitesindeki iyileşmelere rağmen ülke genelindeki dağılım sorunları devam etmektedir. İllerin sosyo-ekonomik gelişmişlik seviyesine göre, MSB'ye ait hasta yatağı ve yoğun bakım yatakları hariç olmak üzere on bin kişiye düşen yatak sayısı en gelişmiş olan bölgede 24,9 iken, en az gelişmiş olan bölgede 15,4'tür. 2002 yılında on bin kişiye düşen yatak sayısı açısından en az gelişmiş olan bölge ile en gelişmiş bölge arasında 2,9 kat olan fark 2008 sonu itibarıyla 1,6'ya düşmüştür. Yatakların bölgeler arasında dengesiz dağılımı, sağlık personelinin de dengesiz dağılımına yol açan faktörlerden biridir.

Yatırımlarda etkinliğin sağlanması amacıyla Sağlık Bakanlığı hastanelerinin üniversitelerle ortak kullanımına imkan veren 5947 Sayılı Kanun uyarınca hazırlanması gereken ikincil mevzuat çalışmaları devam etmektedir. Bu çerçevede atıl yatak kapasitesi oluşturulmadan tıp eğitimi için yeterli nüfus ve vaka sayısına ulaşılabilmesi hedeflenmektedir.

Sağlık Bakanlığının 2010/50 sayılı Genelgesiyle başta sağlık insan gücü olmak üzere, sağlık tesisi, ileri tıbbi teknoloji ve finansman gibi sağlığa ayrılan kaynakların dengeli dağılımını sağlayarak bunları etkin ve verimli bir şekilde kullanabilmek amacıyla sağlık hizmet sunumunda bölge merkezli sağlık uygulaması anlayışı benimsenmiştir. Bu kapsamda, Sağlık Bakanlığınca, bölgenin sağlık hizmeti ihtiyacı, coğrafi yapısı, hasta akışı, ulaşılabilirliği, sosyo-ekonomik yapısı dikkate alınarak, 29 Sağlık Bölgesi belirlenmiştir. Söz konusu Genelgeye göre 2009 yılında Sağlık Bakanlığınca belirlenen hastane hizmet rolleriyle birlikte değerlendirilerek hastaların tıbbi bakım ve tedavilerinin öncelikle bulunduğu sağlık bölgesi içerisinde sağlanması esastır. Bunun yanında yeterli şartların sağlanamadığı ve ileri tetkik ve tedavi için başka bir sağlık tesisine sevk gerektiren hâllerde hastanın sevk edileceği en uygun ve tıbbi yeterliliğe sahip olan sağlık tesisinin belirlenmesi, sağlık tesisleri arasındaki hasta sevk ve nakil işlemlerinin koordinasyonu ve yürütülmesi, hastane entegrasyon programına uygun olarak 112 Komuta Kontrol Merkezi sorumluluğunda yapılacaktır.

2010 yılında on bin kişiye düşen aktif çalışan hekim sayısı 15,3, hemşire sayısı 14,1 iken AB ülkelerinde bu sayılar sırasıyla 32,2 ve 74,5, DSÖ yüksek gelir grubu ülkelerinde ise 28 ve 81'dir. Sağlık personeli ülke ortalaması, AB ve DSÖ ülkeleri ortalamasının gerisinde kalmakta, özellikle hemşire açığının daha belirgin olduğu görülmektedir.

Hekim açığını azaltmak amacıyla 2007 yılında 4.751 olan tıp fakültesi kontenjanı yüzde 63 oranında artırılarak 2010 yılında 7.750'ye yükseltilmiştir. Aynı dönemde hemşire kontenjanı ise yüzde 36 artırılarak 5.674'ten 7.741'e çıkartılmıştır. Ülkemizde yüz bin kişiye düşen hemşire mezun sayısı 2009'da 5,8 olup, bu sayı AB ülkelerinde 29'dur. Hemşireler temel olarak halk sağlığı ve klinik hizmetlerde görev alabildiklerinden, hemşire sayısının artırılması uzun vadede sağlık hizmetlerinde kaliteyi artırıcı ve maliyetleri düşürücü etkiye sahip olacaktır. Ayrıca, doktor/hemşire oranı 1,1 olup bu oranın azaltılması için hemşire kontenjanlarının yükseltilmesi önem arz etmektedir.

Sağlık personelinin bölgeler arasında dengesiz dağılım sorunu azalmakla beraber önemini korumaktadır. Sağlık Bakanlığı tarafından uygulanan mecburi hizmet, personel dağılım çalışmaları ve personelin ihtiyaç olunan bölgede çalıştırılmasına yönelik teşvikler ile 2002-2010 döneminde uzman hekim açısından en iyi ve en kötü iller arasındaki oran, 1/24,6'dan 1/5,5'e, pratisyen hekimler için 1/7,4'ten 1/2,4'e düşmüştür.

Aile hekimliği modeline geçilmesi ve etkili bir sevk zincirinin oluşturulması, hastanelerin etkinliğinin artırılması ve maliyetlerin düşürülmesi açısından önem arz etmekte olup sistem 2011 yılında tüm yurda yaygınlaştırılmış olacaktır.

Acil sağlık hizmetlerinin güçlendirilmesi yönündeki çalışmalar sürdürülmekte olup, bu kapsamda kar paletli ambulans, hasta kabinli kar aracı, özel donanımlı ambulans ve hava ambulans sistemi yaygınlaştırılarak kullanılmaktadır.

Kamu sağlık harcamalarının GSYH'ya oranı 2001 yılında yüzde 3,2 iken 2009 yılında yüzde 5,1 olarak gerçekleşmiştir. Bu oranın 2010 yılında global bütçe ve alınan diğer etkinliği artırıcı tedbirlere bağlı olarak yüzde 4,5'e düşmesi beklenmektedir. Söz konusu oran AB-27 ülkelerinde yüzde 8,5, OECD ülkelerinde yüzde 6,4'tür.

Tedavi masraflarını kişilerin kendilerinin karşılaması özellikle düşük gelirli hanehalklarının daha da fakirleşmesine sebep olabilmektedir. Yaşam Memnuniyeti Araştırmasının sonuçlarına göre; 2009 yılında hastalanma durumunda tedavi masraflarının karşılanma yollarına bakıldığında, yüzde 70,8'inin bir sosyal güvenlik kurumundan, yüzde 14,7'sinin kişinin kendisi tarafından, yüzde 12,7'sinin yeşil karttan, yüzde 0,9'unun ise özel sigortadan karşılandığı görülmektedir. 2004 yılında yüzde 28,2 olan tedavi masraflarını kendi karşılama oranı yeşil kart ve sağlık sigortası alanındaki gelişmelerin de etkisi ile 2009 yılında yüzde 14,7'ye gerilemiştir.

Yaşam Memnuniyeti Araştırması sonuçlarına göre, son yıllarda sağlık alanında gerçekleştirilen iyileşmeler sonucunda genel olarak sağlık hizmetlerinden memnun olan kişilerin oranı 2003-2009 döneminde yüzde 39,5'ten yüzde 65,1'e yükselmiş, sağlık hizmetlerinin kalitesinde sorun olduğunu düşünenlerin oranı ise aynı dönemde yüzde 43,1'den yüzde 21,2'ye düşmüştür.

2. Temel Amaç ve Hedefler

Vatandaşların ekonomik ve sosyal hayata sağlıklı bireyler olarak katılımını sağlamak ve yaşam kalitelerini yükseltmeye katkıda bulunmak, sağlık politikasının temel amacıdır.

Bu amaca ulaşmak için öncelikle koruyucu sağlık hizmetlerinin güçlendirilmesi, aile hekimliği sistemine geçilerek birinci basamak sağlık hizmetlerinin etkinleştirilmesi, altyapı ve sağlık personeli ihtiyacının karşılanması ve ülke genelindeki dağılımlarının dengelenerek bölgeler ve sosyo-ekonomik gruplar arasındaki farklılıkların azaltılması, sağlık hizmetlerinin eşitlik ve hakkaniyet ilkesiyle, hasta haklarına saygılı, erişilebilir, etkin ve kaliteli bir yapıya kavuşturulması, akılcı ilaç kullanım mekanizmalarının oluşturulması ve Sağlık Bakanlığının yeniden yapılandırılarak düzenleme, planlama ve denetleme rolünün güçlendirilmesi hedeflenmektedir.

3. Politika Öncelikleri ve Tedbirler

Öncelik / Tedbir	Sorumlu Kuruluş	İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Süre	Yapılacak İşlem ve Açıklama
Öncelik 79. Sağlık hizmetlerinin erişilebilirliği, kalitesi ve etkinliği artırılabilecektir.				
Tedbir 185. Sağlık hizmetleri yatırım planı tamamlanacaktır.	Sağlık Bakanlığı	DPT	Aralık Sonu	Yeni kurulacak tüm sağlık tesisleri ile mevcut olanların niteliğinin iyileştirilmesine yönelik bölge, nüfus yoğunluğu, ulaşım ve finansman olanaklarının da dikkate alındığı beş yıllık yatırım planı hazırlıkları tamamlanacaktır.
Tedbir 186. Sağlık personeli sayısının artırılması ve yurt genelinde dengeli dağılımına ilişkin çalışmalar yapılacaktır.	Sağlık Bakanlığı	MEB, Maliye Bakanlığı, YÖK, DPB, Üniversiteler	Aralık Sonu	Öncelikle hemşireler olmak üzere personel açığı bulunan alanlarda sağlık personeli yetiştiren eğitim kurumlarının kontenjanları artırılacaktır. Sağlık kuruluşlarının hedef nüfus, hizmet bölgesi, fiziki yapı ve hizmet sunum özelliklerini esas alan ve somut hedefleri içeren personel dağılım planı çalışması güncellenecek ve Sağlık İnsan Kaynakları Stratejik Planı hazırlanacaktır.
Tedbir 187. Ulusal Sağlık Bilgi Sistemi güçlendirilecektir.	Sağlık Bakanlığı	SGK , Üniversiteler DPT, YÖK, İlgili Bakanlıklar, Özel Sağlık Kuruluşları	Aralık Sonu	Merkezi Hastane Randevu Sistemi pilot uygulaması yaygınlaştırılacaktır. Tüm sağlık kurumlarının Sağlık Net'e entegrasyonu sağlanarak, sağlık portalı e-devlet kapısı üzerinden tüm vatandaşların kullanımına açılacaktır. Ayrıca Ulusal Sağlık Bilgi Sistemi (Sağlık-Net) kapsamında Ulusal Sağlık Veri Sözlüğü ve minimum sağlık veri setleri, vb. uygulamalar revize edilerek geliştirilecektir.
Tedbir 188. Evde bakım hizmetleri güçlendirilecektir.	Sağlık Bakanlığı	Yerel yönetimler, SHÇEK, STK'lar	Aralık Sonu	Evde bakım hizmetleri ile ilgili yasal düzenlemeler ve standartlar oluşturulacaktır.
Tedbir 189. Organ, doku ve hücre nakli hizmetleri güçlendirilecektir.	Sağlık Bakanlığı	Tüm Sağlık Kurumları	Aralık Sonu	Kadavra donör sayısının artırılması amacıyla gerekli altyapı sağlanacak ve mevzuat düzenlemeleri yapılacaktır. Canlı vericileri de içerecek şekilde nakil sonrası hastaların takibini sağlayacak sistem oluşturulacaktır.
Öncelik 80. Koruyucu sağlık hizmetleri güçlendirilerek yaygınlaştırılacaktır.				
Tedbir 190. Acil sağlık hizmetleri güçlendirilecektir.	Sağlık Bakanlığı	Üniversiteler, Yerel Yönetimler	Aralık Sonu	Ülke genelinde tüm acil yardım çağrılarında kentlerde 10 dakika, kırsal alanda 30 dakika içinde ulaşma oranı yüzde 93'ün

				üzerine çıkarılacaktır. 112 istasyonlarının iletişim altyapısı geliştirilerek aralarında koordinasyon sağlanacaktır.
Tedbir 191. Bulaşıcı olmayan hastalıklara yönelik koruyucu sağlık programları hazırlanacaktır.	Sağlık Bakanlığı	MEB, TKİB, Üniversiteler, Yerel Yönetimler, STK'lar, SHÇEK, SGK, TAPDK	Aralık Sonu	Hastalık yükünün artması beklenen bulaşıcı olmayan hastalıklardan öncelikli olanların gelişimine neden olan risk faktörlerinin azaltılmasına yönelik yeni koruyucu sağlık programları hazırlanacaktır.
Tedbir 192. Bağışıklama oranı yükseltilecektir.	Sağlık Bakanlığı	Üniversiteler, Yerel Yönetimler	Aralık Sonu	Bağışıklama programı ihtiyaçlar doğrultusunda güncellenecek ve bağışıklama oranı tüm yurttta yüzde 90'a ulaştırılacaktır.
Tedbir 193. Bulaşıcı hastalıkların kontrolünü sağlamak amacıyla, Sağlık Bakanlığının tanı koyma, bildirim ve izleme fonksiyonları güçlendirilecektir.	Sağlık Bakanlığı	Üniversiteler, özel sağlık kuruluşları, Yerel Yönetimler	Aralık Sonu	Bulaşıcı hastalıkların tanısının geliştirilmesi için ülke genelinde laboratuvar altyapısı iyileştirilecektir. Standart vaka tanımları rehberleri güncellenecektir. Uluslararası sürveyans ağına katılım sağlanacaktır. Sürveyans sisteminin idari kapasitesi sistemin gereklilikleri karşılar hale getirilerek Antimikrobiyal direnç sürveyansı için bir sistem oluşturulacaktır. Hastane enfeksiyonları sürveyans sistemi geliştirilerek yaygınlaştırılacaktır.
Tedbir 194. Sağlığın teşviki ve sağlıklı hayat programlarına erişim artırılacaktır.	Sağlık Bakanlığı	İlgili Kurum ve Kuruluşlar, Sivil Toplum Örgütleri, MEB, TKİB, Üniversiteler,	Aralık Sonu	Sağlığın geliştirilmesi konusunda yeni politika metni oluşturulacaktır. Genel hijyen, el yıkama, zararlı maddelerin kullanımının azaltılması, vb. konularda ulusal kampanyalar başlatılacaktır.
Tedbir 195. Ulusal Zehir Danışma Merkezi (UZEM) personel ve altyapı yönünden geliştirilecektir.	Sağlık Bakanlığı	Avrupa Zehir Merkezleri Birliği, Üniversiteler	Aralık Sonu	UZEM'in personel sayısı artırılacak ve gerekli fiziki altyapı ihtiyacı karşılanacaktır.
Öncelik 81. Akılcı ilaç kullanımı ve teşhise dayalı fiyatlandırma gibi uygulamalarla başta ilaç olmak üzere, sağlık harcamalarının etkinliği artırılacaktır.				
Tedbir 196. Sağlık tesislerinde teşhise dayalı fiyatlandırma yaygınlaştırılacaktır.	SGK	Sağlık Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, Üniversiteler	Aralık Sonu	Sağlık Bakanlığına bağlı kuruluşlarda geri ödeme işlemleri teşhise dayalı gruplandırmaya göre yapılmasına başlanılacaktır.
Tedbir 197. Üniversite ve Sağlık Bakanlığı hastanelerinin ortak kullanımına geçilecektir.	Sağlık Bakanlığı	YÖK, DPT, Üniversiteler	Aralık Sonu	Kaynakların etkin kullanımını sağlamak amacıyla, yeni kurulan ve kurulacak olan tıp fakültelerinden uygun olanlarının Sağlık Bakanlığı ile hastaneleri ortak

				kullanabilmelerini sağlayacak ikincil mevzuat düzenlemeleri yapılacaktır.
Tedbir 198. Akılcı ilaç kullanımı geliştirilecektir.	Sağlık Bakanlığı	YÖK, SGK, Maliye Bakanlığı, DPT, Üniversiteler, Sağlık kuruluşları	Aralık Sonu	İlaç Takip Sistemi geliştirilecektir. Tıp, diş hekimliği ve eczacılık fakültelerinin eğitim müfredatlarına akılcı ilaç kullanımı eğitimlerinin dahil edilmesi yönünde çalışmalar yapılacak, SGK veri bankası da kullanılarak akılcı ilaç kullanımı davranışlarını teşvik etme ve izleme-değerlendirmeye yönelik bir sistem geliştirilecektir.
Tedbir 199. Yeni ilaç geliştirilmesi amacıyla bilimsel çalışmalar desteklenecek ve bu kapsamda ilaç sanayii teşvik edilecektir.	Sağlık Bakanlığı	TUBİTAK, Üniversiteler, Sağlık Kuruluşları, DPT, Hazine Müsteşarlığı, ilgili kamu kurumları, Özel Sektör ve Meslek Kuruluşları	Aralık Sonu	İlaç üretimini teşvik edecek yeni uygulamalar geliştirilecek ve gerekli mevzuat düzenlemeleri yapılacaktır. İyi Klinik Uygulamaları ile ilgili araştırma merkezleri kurulması desteklenecektir. Kamu, üniversite ve özel sektörün işbirliği ve eşgüdümü sağlanacaktır.
Öncelik 82. Sağlık Bakanlığı düzenleme planlama ve denetleme rolü güçlendirilecek şekilde yeniden yapılandırılacaktır.				
Tedbir 200. Sağlık Bakanlığının yeniden yapılandırılmasına ilişkin mevzuat çalışmaları tamamlanacaktır.	Sağlık Bakanlığı	Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, DPT, SGK, Yerel Yönetimler, Üniversiteler	Aralık Sonu	Sağlık Bakanlığının düzenleme, denetleme ve planlama rolünün güçlendirilmesi amacıyla yeniden yapılandırılmasına yönelik çalışmalar tamamlanacaktır. Refik Saydam Hıfzıssıhha Merkezinin halk sağlığı alanındaki işlevini güçlendirmek için gerekli mevzuat çalışmaları tamamlanacaktır. İlaç ve tıbbi cihazlara ilişkin her türlü düzenlemeyi yapmak ve denetlemek üzere Türkiye İlaç ve Tıbbi Cihaz Kurumunun kuruluş kanunu taslağı hazırlanacaktır.
Tedbir 201. Kamu hastane birliklerinin oluşturulmasına ilişkin pilot uygulama başlatılacaktır.	Sağlık Bakanlığı	Maliye Bakanlığı, SGK	Aralık Sonu	Hastane yönetimlerinin idari ve mali açıdan özerk bir yapıya kavuşturulması için kamu hastane birliklerinin oluşturulmasını öngören tasarının yasallaşmasını takiben üç ilde pilot uygulama başlatılacaktır.

C. GELİR DAĞILIMININ İYİLEŞTİRİLMESİ, SOSYAL İÇERME VE YOKSULLUKLA MÜCADELE

1. Mevcut Durum

Gelir dağılımındaki eşitsizlik, bazı kesimlerin gelirden daha az pay almalarının bir sonucu olup, bu durum yoksulluğun görülme sıklığını da artırabilmektedir. Ancak, yoksulluğun parasal olduğu kadar parasal olmayan boyutları da önem taşımaktadır. Yoksulluğun parasal olmayan boyutları; temel insani faaliyetleri sürdürmek için gerekli olan başta sağlık ve eğitim olmak üzere temel hizmetlerden ve kültürel olanaklardan yararlanma, üretim etkinlikleri içinde yer alma ve karar alma süreçlerine katılma bakımından yaşanan yoksunluklar olup, buna maruz kalan kesimler sosyal dışlanma ile de karşı karşıya kalabilmektedir. Gelir eşitsizliğinin ve yoksulluğun yüksek olması ile sosyal dışlanma toplumda sosyal adalet ve dayanışma kültürünü de zayıflatmaktadır.

TABLO IV: 57- Gelir Gruplarının Toplam Gelirden Aldıkları Paylar ve Gini Katsayısı, 2002-2008 (1)

Yüzde 20'lik Dilimler	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Birinci Yüzde 20 (En yoksul)	6,0	6,0	6,1	5,1	5,8	5,8
İkinci Yüzde 20	10,3	10,7	11,1	9,9	10,6	10,4
Üçüncü Yüzde 20	14,5	15,2	15,8	14,8	15,2	15,2
Dördüncü Yüzde 20	20,9	21,9	22,6	21,9	21,5	21,9
Beşinci Yüzde 20 (En zengin)	48,3	46,2	44,4	48,4	46,9	46,7
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Gini Katsayısı	0,42	0,40	0,38	0,43	0,41	0,41

Kaynak: TÜİK

(1) 2006 yılı öncesi ve sonrasının karşılaştırması yapılırken söz konusu dönemlerdeki anket ve yöntem farklılıkları göz önünde bulundurulmalıdır.

Ülkemizin gelir dağılımına ilişkin göstergelerinde son dönemde önemli iyileşmeler görülmektedir. 2006 - 2008 döneminde ilk üç yüzde 20'lik grubun toplam gelirden aldığı payın arttığı, beşinci yüzde 20'lik grubun payının ise azaldığı görülmektedir. Buna paralel olarak, Gini katsayısı da 2006 yılında 0,43 iken, 2008 yılında 0,41'e gerileyerek gelir paylaşımı daha adil hale gelmiştir. Gini katsayısı 2008 yılında AB-27'de 0,31'dir.

Gelir paylaşımının daha adil hale gelmesi ve ekonomik büyüme, yoksul kesimin ortaya çıkan refah artışından daha fazla yararlanması sağlamaktadır. 2003 yılında yüzde 28,1 olan gıda ve gıda dışı harcamaları içeren yoksulluk sınırı altındaki nüfusun oranı, 2008 yılında yüzde 17,1'e gerilemiştir. Yoksulluktaki düşüşün büyük bölümü tüketimin bireyler arasındaki dağılımındaki iyileşmeden ziyade, toplam tüketimdeki artıştan kaynaklanmaktadır. Gıda harcamalarını esas alan yoksulluk sınırı altındaki nüfusun oranı da, 2003 yılında yüzde 1,3 iken, 2008 yılında yüzde 0,5'e gerilemiştir.

Türkiye'de yoksulluk oranında iyileşmeler olmakla birlikte, yoksulluk oranı AB ortalamasının üzerindedir. Türkiye için 2008 yılında transfer öncesi göreceli yoksulluk oranı yüzde 26, transfer sonrası göreceli yoksulluk oranı yüzde 24 iken, AB-27 için aynı oranlar sırasıyla yüzde 42 ve yüzde 16,5'tir. Söz konusu oranlar, sosyal transferlerin Türkiye'de

yoksulluk üzerindeki etkisinin sınırlı olduğunu göstermektedir. Bu durum, Türkiye’de sosyal transferlerin büyük bir bölümünün primli sistem kapsamındaki transferlerden oluşmasından, yoksul kesimin primsiz transferlerden yeterli düzeyde veya hiç yararlanamamasından kaynaklanmaktadır.

TABLO IV: 58- Çeşitli Yoksulluk Sınırı Yöntemlerine Göre Fert Yoksulluk Oranları, 2003-2008

(Yüzde)

	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Gıda yoksulluğu (açlık)	1,3	1,3	0,9	0,7	0,5	0,5
Yoksulluk (gıda+gıda dışı)	28,1	25,6	20,5	17,8	17,8	17,1
Görelî yoksulluk (1)	-	-	-	28,1	25,2	24,1

Kaynak: TÜİK

(1) 2006-2008 Hanehalkı Gelir ve Yaşam Koşulları Anketi verileri kullanılmıştır. Görelî yoksulluk hesaplanırken eşdeğer hanehalkı kullanılabilir geliri medyan değerinin yüzde 60’ı yoksulluk sınırı olarak alınmıştır.

Yoksulluk, özellikle eğitim seviyesi düşük olanlar, yevmiyeliler, ücretsiz aile işçileri, tarım sektöründe çalışanlar ile geniş aileler arasında yaygındır. Eğitim durumu, yoksulluğu en iyi açıklayan değişkenlerden biridir. 2008 yılında okur-yazar olmayanlarda yoksulluk oranı yüzde 39,6 iken; yüksekokul, fakülte ve üstü eğitimlilerde bu oran yüzde 0,7’ye düşmektedir. Eğitimde okullaşma oranları yıllar itibarıyla artmakla birlikte, kız çocuklarının okullaşma oranı erkek çocuklarının gerisindedir. Bu durum, kadınların yoksulluk riskiyle daha fazla karşı karşıya kalmasına zemin hazırlayan etkenlerden biridir.

TABLO IV: 59- Çeşitli Kriterlere Göre Gıda ve Gıda-Dışı Harcamalar Bakımından En Yoksul Kesimler

(Yüzde)

Kesimler	Yoksulluk Oranı					
	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Kırda yaşayan	37,1	40,0	33,0	32,0	34,8	34,6
Okur-yazar olmayan	42,4	45,1	37,8	33,7	33,7	39,6
Ataerkil veya geniş aile	32,7	32,0	27,3	20,2	23,9	21,8
Tarım sektöründe çalışanlar	39,9	40,9	37,2	33,9	32,1	38,0
Ücretsiz aile işçileri ve yevmiyeliler (1)	43,1	38,7	34,5	32,0	28,6	32,0
Genel Yoksulluk Oranı (Gıda ve Gıda-Dışı Yoksulluk)	28,1	25,6	20,5	17,8	17,8	17,1

Kaynak: TÜİK

(1) 2002 ve 2003 yıllarına ait veriler yevmiyelilere, 2004–2008 yıllarına ait veriler ise ücretsiz aile işçilerine aittir.

Kırsal alandaki yoksulluk kente göre daha yüksek düzeydedir. 2008 yılında kırsal yoksulluk oranı yüzde 34,6’dır. Son yıllarda yoksulluk oranındaki azalma büyük ölçüde kent yoksulluğundaki düşüşten kaynaklanmıştır. Kırsal alandaki işsizlik oranı genel işsizlik oranının gerisinde olmasına rağmen, kırsal alanda istihdamın çoğunlukla kişi başı katma değeri düşük olan tarım sektöründe olması ve kırsal tarım dışı faaliyetlerin kısıtlılığı kırsal alanda yoksulluğun yüksek olmasında etkilidir. Nitekim 2009 yılında istihdamın yüzde

24,6'sı tarım sektöründe iken, bu sektörün GSYH'daki payı sadece yüzde 8'dir. Kırsal yoksulluğun giderilmesi bağlamında, kırsal alanda yaşayan yoksul kesimin ekonomik kaynaklarının çeşitlendirilmesi, yerel düzeyde gelir getirici projelerin desteklenmesi ve işgücünün nitelik ve beceri düzeylerinin artırılması önem taşımaktadır.

Yoksul kesimdeki çalışanlar, gerek vasıf düzeylerinin düşük olması gerekse yoğunlukla çalıştıkları tarım sektörü ile kentlerdeki marjinal sektörlerin özellikleri itibarıyla, düşük ücretler elde etmekte, genellikle geçici ve güvencesiz olarak çalışmaktadır. 2008 yılında ücretsiz aile işçileri ile yevmiyeliler arasındaki yoksulluk oranları genel yoksulluk oranlarının sırasıyla 14,9 puan ve 11,5 puan üzerindedir. Söz konusu kesim çoğunlukla sosyal yardımlarla desteklenmektedir. Diğer taraftan, sosyal yardımların genellikle sosyal güvenlik kaydı olmayanlara yapılmasının bireyleri kayıtlı çalışma yerine, sosyal yardımlara bağımlı olarak yaşamlarını sürdürmeye teşvik eden bir yönü de bulunmaktadır. Çalışabilir durumdaki yoksul kesimin yoksulluktan kurtulabilmeleri için en sürdürülebilir yol, bu kesimin düzenli gelir elde edebilecekleri ve sosyal güvencesi olan işlerde istihdam edilmeleridir. Bu doğrultuda, 2010 yılı Nisan ayında Ekonomi Koordinasyon Kurulunda kabul edilen Sosyal Yardım Sisteminin İstihdam ile Bağlantısının Kurulması ve Etkinleştirilmesi Eylem Planı; çalışabilir durumdaki yoksul kesimin işgücü piyasasına girişlerini kolaylaştırıcı, sosyal yardım alan yoksul kişilerin kayıtlı çalışmayı tercih etmelerini teşvik edici tedbirler öngörmüştür.

İstihdam edilen kadınların yüzde 41,6 ile önemli bir bölümü tarım sektöründe ve genellikle ücretsiz aile işçisi olarak çalışmaktadır. Dolayısıyla, bu kadınlar çoğunlukla sosyal güvenceden yoksun olarak istihdam edilmektedir. Kentteki kadınların büyük bir çoğunluğu ise, niteliklerinin kentsel alanlardaki işlere göre yetersiz kalması, ailedeki çocuk, yaşlı ve özürü bakımının sorun olması ve farklı bir ortamın getirdiği sosyal baskılardan dolayı işgücü piyasası dışında kalmaktadır.

TABLO IV: 60- 2009 Yılında İstihdama İlişkin Çeşitli Göstergeler (15+yaş)

(Yüzde)

	Kadın		Erkek		Toplam	
	İstihdam Oranı	İşgücüne Katılma Oranı	İstihdam Oranı	İşgücüne Katılma Oranı	İstihdam Oranı	İşgücüne Katılma Oranı
Kent	17,7	22,3	59,2	69,9	38,2	45,8
Kır	32,8	34,6	64,3	72,0	48,0	52,7
Türkiye	22,3	26,0	60,7	70,5	41,2	47,9

Kaynak: TÜİK

Kadınların toplumsal konumlarının güçlendirilmesi ve eşit fırsatlardan yararlanmaları için ekonomik, sosyal ve kültürel etkinlik alanlarının genişletilmesine, kalkınma sürecine, iş hayatına ve karar alma mekanizmalarına daha fazla katılımlarının sağlanmasına ve kadınlara karşı aile içi şiddetin önlenmesine yönelik bilinçlendirme çalışmaları sürdürülmektedir.

Ailenin bütünlüğünün korunmasına, güçlendirilmesine ve sosyal refahın artırılmasına yönelik örgün ve yaygın aile eğitimi programları çalışmaları yaygınlaştırılarak devam ettirilmektedir. Aile danışma merkezlerinde sunulan hizmetlerle, aile bireylerinin ekonomik ve sosyal yaşama katılımlarının artırılması amaçlanmaktadır. Aile destek hizmeti sunan aile

danışma merkezi gibi kurum ve kuruluşların etkinliğinin artırılması ve koordinasyonunun sağlanmasına yönelik ihtiyaç devam etmektedir.

Risk altındaki çocuklarla ilgili hizmet sunan kurum ve kuruluşların kapasitelerinin artırılması, aralarındaki işbirliği ve eşgüdümün güçlendirilmesi ve mevzuattan kaynaklanan boşlukların giderilmesi ihtiyacı önemini korumaktadır. Bu çerçevede, Çocuk Koruma Kanunu çerçevesinde oluşturulan Merkezi Koordinasyon Kurulu ve İl Koordinasyon Kurullarının çalışmalarının etkin hale getirilmesi ihtiyacı devam etmekte olup, ilgili kuruluşların görev tanımları ve sorumluluklarına yönelik yeni düzenlemeler yapılması gerekmektedir.

2006 yılı Çocuk İşgücü Araştırması sonuçlarına göre 6-17 yaş grubunda bulunan çocukların yüzde 5,9'u istihdam edilmekte, bunların da yüzde 68,5'i öğrenimine devam etmemekte, yüzde 40,9'u ise tarım sektöründe çalışmaktadır. Bu durum, en kötü biçimleri sokakta, ağır ve tehlikeli işlerde, gezici ve geçici tarım işlerinde çalışma olan çocuk işçiliğini sonlandırmaya yönelik faaliyetlerin sürekliliğini önemli kılmaktadır. Kanunla ihtilaf halindeki çocukların yargılama ve rehabilitasyon süreçlerinin iyileştirilmesine ilişkin ihtiyaçlar ise devam etmektedir.

2010 yılında Anayasada yapılan değişiklik ile kadınlar, çocuklar, yaşlılar, özürllüer, harp ve vazife şehitlerinin dul ve yetimleri ile gaziler lehine yapılacak pozitif ayrımcılığın Anayasanın eşitlik ilkesine aykırı olmayacağı hükmü getirilmiştir.

5378 sayılı Kanun uyarınca fiziki mekanların Temmuz 2012 tarihine kadar özürllüerinin erişebilirliğine uygun duruma getirilmesine katkı sağlamak amacıyla 2010 yılında Özürllüer İdaresi Başkanlığı tarafından Ulaşılabilirlik Eylem Planı hazırlanmıştır.

Özürllüer, işgücü piyasası ve eğitimde yeterince yer alamamaları nedeniyle sosyal yaşamlarında topluma entegre olmakta zorluk çekmektedir. 5763 sayılı İş Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun ile zorunlu özürllü istihdamında işveren payının tamamının, kontenjan fazlası özürllü çalıştıran işverenler ile yükümlü olmadıkları halde özürllü çalıştıran işverenlerin sosyal sigorta primi işveren payının yüzde 50'sinin Hazine Müsteşarlığınca karşılanması hükmü getirilmiştir. Bu kapsamda, sosyal sigorta primi işveren payının Hazine Müsteşarlığınca karşılandığı özürllü sigortalı sayısı 2010 yılı Temmuz ayı itibarıyla 34.335 olup, ödenen tutar ise 4.806 bin TL'dir.

Beşeri sermayenin geliştirilmesi ve toplumsal bütünleşmenin sağlanmasına yönelik olarak 2008 yılında GAP illerinde Sosyal Destek Programı (SODES) başlatılmıştır. SODES ile istihdam, sosyal içerme ve kültür, sanat ve spor başlıkları altında 2008 yılı için 42 milyon TL tutarında 398 adet projenin, 2009 yılında yaklaşık 92 milyon TL tutarında 778 projenin finansmanı sağlanmıştır. 2010 yılında ise kapsam DAP illerini de içerecek şekilde genişletilmiş olup, 150 milyon TL tutarında 1.187 projenin finansmanı uygun görülmüştür.

2. Temel Amaç ve Hedefler

Gelir dağılımının iyileştirilmesi, yoksulluk ve sosyal dışlanma riski altında bulunan birey ve grupların ekonomik ve sosyal hayata katılımlarının artırılması, yaşam kalitelerinin yükseltilmesi ve toplumla bütünleşmelerinin sağlanması temel amaçtır.

Sosyal koruma ağı sosyo-ekonomik ve yerel şartlar dikkate alınarak, nüfusun tümünü kapsayan, etkin, dezavantajlı grupları topluma entegre eden, toplumun her

kesimine sorumluluk vererek sosyal dışlanma ve yoksulluk riskini en aza indiren bir yapıya kavuşturulacaktır.

3. Politika Öncelikleri ve Tedbirler

Öncelik / Tedbir	Sorumlu Kuruluş	İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Süre	Yapılacak İşlem ve Açıklama
Öncelik 83. Gelir dağılımı, sektörel politikalar ve transferler aracılığıyla iyileştirilecektir.				
Tedbir 202. Gelir dağılımını iyileştirmeyi ve yoksulluğu azaltmayı hedefleyen sosyal transferlerin etkinliği artırılacaktır.	SYDGM	MEB, SGK, SHÇEK, TÜİK, Vakıflar Genel Müdürlüğü, İŞKUR, Yerel Yönetimler	Aralık Sonu	Sosyal transferlerin hedef kitleye ulaşması sağlanacak ve yoksulluk sınırının altındaki bireyin geliri yoksulluk sınırına yükseltilecektir. Yoksulluk riskiyle karşı karşıya bulunan özürü ve yaşlılara 2022 sayılı Kanun kapsamında verilen aylıkların miktarlarının artırılması ile ilgili çalışmalar yapılacaktır.
Öncelik 84. Dezavantajlı gruplar için eğitim, sağlık ve sosyal güvenlik gibi temel hizmetlere erişilebilirlik ve iş imkânları artırılacak ve özürülülerin ekonomik ve sosyal hayata katılımlarının artırılması için sosyal ve fiziki çevre şartları iyileştirilmeye devam edilecektir.				
Tedbir 203. Özürülülere yönelik okul öncesi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri geliştirilecek ve özel eğitim ve rehabilitasyon merkezleri etkin bir biçimde denetlenecektir.	Milli Eğitim Bakanlığı	SHÇEK, ÖZİDA	Aralık Sonu	Özürülülerin okula başlamadan önce almaları gereken eğitim konusunda verilen rehberlik ve danışmanlık hizmetleri geliştirilecektir. Özürülülere hizmet veren özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinin denetimine ağırlık verilecektir.
Tedbir 204. Özürülülere yönelik iş imkânları geliştirilecektir.	ÖZİDA	Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, Hazine Müsteşarlığı, SHÇEK, İŞKUR	Aralık Sonu	Özürülüler için çalışma ortamının özel olarak düzenlendiği korumalı işyerlerine devlet tarafından sağlanacak teknik desteğe ilişkin mevzuat çalışmaları tamamlanarak korumalı işyerlerinin yaygınlaştırılması sağlanacak ve özürülülere kolay erişilebilir mesleki eğitim ve danışmanlık hizmetleri sunulacaktır.
Tedbir 205. Özürülülerin ekonomik ve sosyal hayata katılımlarının artırılması için sosyal	ÖZİDA	İçişleri Bakanlığı, Yerel Yönetimler, İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları	Aralık Sonu	Fiziki çevre şartlarının özürülülere uygun hale getirilmesi hususunda 5378 sayılı Özürülüler ve Bazı Kanun Hükmünde

ve fiziki çevre şartlarının iyileştirilmesine yönelik çalışmalar hızlandırılacaktır.				Kararnelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanununun Geçici 2. ve 3. maddeleri ile getirilen; kamuya açık tüm yapılar ve alanlar ile toplu taşıma hizmetlerinin özürülülerin erişebilirliğine uygun olması için gereken tedbirlerin alınması konusundaki yedi yıllık sürenin 2012 yılında sona erecek olması nedeniyle bu konudaki çalışmalara hız verilmesi ve söz konusu çalışmaların izlenmesi için bir eylem planı hazırlanması gerekmektedir.
Tedbir 206. Kırsal alanda yaşayan yoksul kesimin ekonomik kaynaklarının çeşitlendirilmesi için yerel düzeyde gelir getirici projeler desteklenecektir.	SYDGM	Maliye Bakanlığı, Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, DPT, SGK, İŞKUR, Yerel Yönetimler, Kalkınma Ajansları	Aralık Sonu	Tarımdaki yapısal dönüşüm sonucu ortaya çıkan vasıfsız ve yoksul işgücüne yönelik tarım dışı iş kollarında istihdam imkânlarını artıran programlar uygulanacaktır. Ayrıca, Sosyal Yardım Sisteminin İstihdam ile Bağlantısının Kurulması ve Etkinleştirilmesi Eylem Planı kapsamında bu kesim eğitim için İŞKUR'a yönlendirilecektir. Bunların yanı sıra, IPA kapsamındaki kırsal kalkınma destekleri ile Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programı, Tarımsal Kooperatiflerin Desteklenmesi Projesi gibi programlara da devam edilecektir.
Tedbir 207. Kadınların ekonomik ve sosyal yaşama aktif katılımlarının sağlanmasına yönelik hazırlanan Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planının uygulamasına yönelik çalışmalar yapılacaktır.	KSGM	Üniversiteler, İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları, İşçi ve İşveren Sendikaları, Konfederasyonları, STK'lar	Aralık Sonu	Kadınların toplumsal konularının güçlendirilmesini sağlamak amacıyla politika yapıcılara, karar vericilere, hizmet sunanlara ve topluma yönelik olarak eğitim programları ile eğitim materyalleri geliştirilecektir. İlgili

				materyaller kullanılarak bilinç artırıcı seminerler düzenlenecek ve kamu politikalarına temel oluşturacak eylem planına yönelik çalışmalar sürdürülecektir.
Tedbir 208. Sosyal Destek Programı (SODES) yaygınlaştırılacaktır.	DPT	İçişleri Bakanlığı	Aralık Sonu	2010 yılında GAP'ın yanı sıra DAP bölgesine de yaygınlaştırılan SODES'in, sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyinin düşük ve toplumsal bütünleşme ihtiyacının yüksek olduğu diğer illerde de program yaklaşımıyla uygulanmasına ilişkin çalışmalar yapılacaktır.
Öncelik 85. Çalışabilecek durumda olan yoksullara yönelik sosyal yardım ve hizmetler, yoksulluk kültürünün oluşmasını önleyici ve yoksul kesimin üretken duruma geçmesini sağlayıcı nitelikte olacak; çalışamayacak durumda olan yoksullar ise düzenli sosyal yardımlarla desteklenecektir.				
Tedbir 209. Çalışabilir durumdaki yoksul kişilerin işgücüne katılımını artırmaya yönelik çalışmalar sürdürülecektir.	SYDGM	Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, SGK, İŞKUR, SHÇEK, KOSGEB, Yerel Yönetimler, STK'lar	Aralık Sonu	Sosyal Yardım Sisteminin İstihdam ile Bağlantısının Kurulması ve Etkinleştirilmesi Eylem Planı kapsamında sosyal yardım başvurusunda bulunan çalışabilir durumdaki kişilerin İŞKUR'a kayıtlarının yapılmasına devam edilecektir. Mevcut durumda sosyal yardım alan kesimin de İŞKUR kayıtlarının yapılmasına başlanacaktır. İŞKUR, İŞKUR kaydı yapılan sosyal yardım yararlanıcılarına yönelik bu kesimin özelliklerini de dikkate alarak, mesleki eğitim, işe yerleştirme, rehberlik-danışmanlık, toplum yararına çalışma gibi programları sunacaktır. Ayrıca, sosyal yardım alan kesimin kayıtlı çalışmasının teşviki bakımından söz konusu Eylem Planı kapsamında öngörülen İŞKUR'un mesleki eğitim programları ile toplum yararına çalışma

				programlarına katılan kişilerin yeşil kartlılık durumlarının devam etmesi hususundaki gerekli mevzuat düzenlemeleri hızlandırılacaktır.
Tedbir 210. Kayıtlı çalışan kesimin yoksulluk riskinin azaltılması ve asgari yaşam standartlarına ulaşmalarının kolaylaştırılmasına yönelik programlar geliştirilecektir.	SYDGM	Maliye Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, İŞKUR	Aralık Sonu	Yoksul veya yoksulluk riski altında olup, kayıtlı çalışanların da (özellikle de çocuk sahibi olanlar) diğer sosyal yardımlardan yararlanmaları için gerekli mevzuat düzenlemeleri de yapılacaktır.
Öncelik 86. Aile eğitim programları yaygınlaştırılacak, kadınlara ve çocuklara yönelik şiddete karşı daha yoğun mücadele edilecek, dezavantajlı çocuklara yönelik önleyici, koruyucu ve rehabilite edici hizmetlerin kalitesi artırılabacaktır.				
Tedbir 211. Ailenin bütünlüğünün korunması, bilinçlendirilmesi ve desteklenmesine yönelik olarak hazırlanan aile destek hizmetleri ve aile eğitimi çalışmalarının etkinliği artırılabacaktır.	ASAGEM	MEB, RTÜK, SHÇEK, Yerel Yönetimler, Üniversiteler, STK'lar	Aralık Sonu	Aile kurumunun güçlendirilmesi amacıyla, aile eğitimi müfredatı geliştirilmiş olup, alana yönelik eğitim çalışmalarına öncelik verilecektir. Hali hazırda bu eğitimi veren kurumların akreditasyonuna yönelik çalışmalar yapılacaktır. Aile bireylerinin korunması ve bilinçlendirilmesi amacıyla aile destek hizmetlerinin yaygınlaştırılması ve kalitesinin artırılması sağlanacaktır.
Tedbir 212. Evlilik öncesinde çiftlere verilen Evlilik Öncesi Eğitimin, "Aile Eğitimi Müfredatı" kullanılarak yaygınlaştırılması sağlanacaktır.	ASAGEM	Sağlık Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Yerel Yönetimler, STK'lar		Ailelerin eğitim ihtiyaçlarına yönelik olarak hazırlanan aile eğitimi müfredatı kapsamında, evlilik hazırlığı yapan çiftlerin bilgilendirilmesine yönelik olarak eğitim modülü oluşturulmuştur. Bu modül kullanılarak verilen eğitimlerde standart sağlanacak ve yapılan çalışmalar yaygınlaştırılacaktır.
Tedbir 213. Kadınlara Karşı Aile İçi Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı etkin bir şekilde uygulanacaktır.	KSGM	Üniversiteler, İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları, İşçi ve İşveren Sendikaları Konfederasyonları, STK'lar	Aralık Sonu	Kadınlara karşı aile içi şiddetin önlenmesi amacıyla bilinçlendirme çalışmaları yapılacak ve ilgili kuruluşların kapasiteleri

				<p>güçlendirilecektir. Kadınlara karşı aile içi şiddetin sebep ve sonuçları hakkında KSGM tarafından yapılan alan araştırması sonuçlarının ilgili kurumların plan ve programlarına yansıtılmasına yönelik çalışmalar yapılacaktır. Kadına yönelik şiddetin önlenmesine ilişkin hizmet sunum modelleri yaygınlaştırılacaktır.</p>
<p>Tedbir 214. Çocuk Koruma Sistemi daha etkin hale getirilecek ve bu alandaki kurumsal kapasite artırılacaktır.</p>	<p>Adalet Bakanlığı</p>	<p>DPT, SHÇEK, İçişleri Bakanlığı, MEB, Sağlık Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, STK'lar, Yerel Yönetimler</p>	<p>Aralık Sonu</p>	<p>Merkezi Koordinasyon Kurulu ve İl Koordinasyon Kurullarının etkili çalışmasına yönelik düzenlemeler yapılacaktır. Çocuk mahkemelerinin sayısı ve personeli artırılabilecek; çocuk koruma alanında çalışan personelin bilgi ve duyarlılıkları geliştirilecek, mahkemelerce verilen tedbir kararlarının uygulanmasına yönelik olarak kuruluşların kapasitesi güçlendirilecektir.</p>
<p>Tedbir 215. Çocuk işçiliği ile mücadele çalışmalarına devam edilecektir.</p>	<p>ÇSGB</p>	<p>TÜİK, Sağlık Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, MEB, STK'lar</p>	<p>Aralık Sonu</p>	<p>"Çocuk İşçiliğinin Önlenmesi İçin Zamana Bağlı Politika ve Program Çerçevesi"nin etkin olarak uygulanması ve sürdürülebilirliğinin sağlanmasına yönelik faaliyetler devam ettirilecektir.</p>
<p>Tedbir 216. Çocuk ve gençlerin şiddete yönelmelerinin ve her türlü çocuk istismarının önlenmesine yönelik çalışmalar sürdürülecektir.</p>	<p>SHÇEK</p>	<p>MEB, RTÜK GSGM, ASAGEM, Reklam Özenetim Kurulu, Televizyon İzleme Araştırma Kurulu, Medya Kuruluşları ve STK'lar</p>	<p>Aralık Sonu</p>	<p>Çocuk ve gençleri kitle iletişim araçlarının zararlı etkilerinden koruyucu önlemler artırılarak yaygınlaştırılacak, aileler medya okuryazarlığı ve internetin doğru kullanımına yönelik olarak bilinçlendirilecektir. Çocukları ve gençleri spora ve sanatsal aktivitelere yönlendirecek program ve merkezler yaygınlaştırılacaktır.</p>

				Çocuk hakları ve çocuklara yönelik risklere ilişkin olarak çocuklara, topluma ve profesyonellere yönelik bilinç ve farkındalık artırıcı çalışmalara STK'lar ve yerel yönetimlerle işbirliği içinde devam edilecektir.
Öncelik 87. 5982 sayılı Kanun'la Anayasa hükümlerinde kadınlar, çocuklar, yaşlılar, engelliler ve aileye yönelik olarak gerçekleştirilen değişiklikler çerçevesinde ilgili mevzuatta gerekli düzenlemeler yapılacaktır.				
Tedbir 217. 4320 sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun gözden geçirilecektir.	Adalet Bakanlığı	İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları, ASAGEM	Aralık Sonu	Aile içi şiddetten mağdur olan kadınların ve çocukların korunmasına yönelik olarak hazırlanmış olan Kanun yeniden gözden geçirilerek ilgili maddelerinde güncellemeler yapılması sağlanacaktır.
Tedbir 218. Ayrımcılıkla Mücadele ve Eşitlik Kurulu Kanun Tasarısının yasalaşmasına yönelik çalışmalar yapılacaktır.	Adalet Bakanlığı	İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları, KSGM	Aralık Sonu	Ayrımcılıkla Mücadele ve Eşitlik Kurulu oluşturularak hazırlanacak Kanun ile cinsiyet, ırk, renk dil, din, inanç, cinsel kimlik, felsefi ve siyasi görüş, sosyal statü, medeni hal, sağlık durumu, engellilik, yaş ve benzeri temellere dayalı ayrımcılığın yasaklanması öngörülmektedir.
Tedbir 219. İlgili mevzuat, Anayasanın "Kanun Önünde Eşitlik" başlıklı 10. maddesi ile "I. Ailenin Korunması" başlıklı 41. maddesine getirilen değişikliklerle uyumlu hale getirilecektir.	Adalet Bakanlığı	SHÇEK, Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığı, İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları	Aralık Sonu	Söz konusu değişiklikler ile devlete, her türlü istismara ve şiddete karşı çocukları koruyucu tedbirleri alma zorunluluğu getirilmiş; çocuklar, yaşlılar, engelliler, harp ve vazife şehitlerinin dul ve yetimleri ile malul ve gaziler lehine pozitif ayrımcılık yapılması mümkün kılınmıştır. Bu çerçevede, Şiddet Suçu Mağdurlarına Yardım Hakkında Kanun Tasarısı ile ilgili çalışmalar tamamlanacak; Türkiye İnsan Hakları Kurumu Kanunu Tasarısı yasalaşacak; 5395 sayılı

				Çocuk Koruma Kanunu, 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu, 5717 sayılı Uluslararası Çocuk Kaçırmanın Hukuki Yön ve Kapsamına Dair Kanun ile 4721 sayılı Medeni Kanun'da gerekli düzenlemeler yapılacaktır.
--	--	--	--	--

D. SOSYAL GÜVENLİK SİSTEMİNİN ETKİNLİĞİNİN ARTIRILMASI

1. Mevcut Durum

2009 yılı itibarıyla sosyal sigorta programları tarafından kapsanan nüfusun oranı yüzde 80,4'tür.

Sosyal sigorta sisteminin gelirleri giderlerini karşılayamamakta ve sistem açık vermektedir. Sistemde yaşanan finansman sorununun en önemli nedenleri; geçmişte uygulanan erken emekliliğin olumsuz etkileri, sağlık harcamalarının giderek artması ve sistemin bilgi teknolojisi altyapısındaki eksikliklerdir. Finansman açığını kapatmak için sisteme bütçeden yapılan transfer tutarının GSYH'ya oranı 2008 yılında yüzde 2,72 iken, 2009 yılında yüzde 3,07 olmuştur.⁶

Tüm sigorta işlemlerinin otomasyonla yapılması konusunda Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) tarafından başlatılan çalışmalar devam etmektedir.

Kamu personelinin sağlık hizmetleri 15 Ocak 2010 tarihinden itibaren SGK tarafından devralınmıştır. Böylece, kamu personeli Genel Sağlık Sigortası kapsamına alınmıştır.

Göç, kentleşme, aile yapısında meydana gelen değişim, nüfus artışı ve işsizlik gibi nedenlerle sosyal hizmet ve yardımlara olan ihtiyaç devam etmektedir. Söz konusu ihtiyaç aile yapısında meydana gelen değişim ve nüfusun yaşlanmasıyla birlikte yaşlılar ve onların bakımı konusunda daha belirgin hale gelmektedir. 2008 yılında toplam kamu sosyal yardım harcamalarının GSYH'ya oranı yüzde 0,94 iken, bu oran 2009 yılında yüzde 1,2 olarak gerçekleşmiştir.

Sosyal yardım sisteminde gerçek ihtiyaç sahiplerine etkin ve yeterli hizmet sunulması hedefi doğrultusunda, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü (SYDGM) tarafından sistemde nesnel ölçütlerin oluşturulmasına yönelik Puanlama Formülü Projesi ile sosyal yardım alanında faaliyet gösteren kurum ve kuruluşlar arasında iletişim ve işbirliğinin artırılmasına yönelik Bütünleşik Sosyal Yardım Hizmetleri Projesi devam etmektedir. Puanlama Formülü Projesinin 2010 yılı sonunda tamamlanması ve proje sonunda oluşturulan puanlama formüllerinin test uygulamalarının tamamlanarak 2011 yılı Haziran ayında uygulamaya geçilmesi planlanmaktadır. Bütünleşik Sosyal Yardım Hizmetleri Projesinin ilk modülü olan şartlı eğitim yardımları ile şartlı sağlık yardımları

⁶ 2008 yılı rakamında sosyal sigorta primlerine devlet katkısı, ek ödemeler, faturalı ödemeler ve ek karşılıklar 2009 yılı rakamında ise sosyal sigorta primlerine devlet katkısı, ek ödemeler, faturalı ödemeler, ek karşılıklar ve sosyal sigorta primleriyle ilgili teşvik tutarları hariçtir.

tamamlanmış olup, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları (SYDV) tarafından kullanılmaya başlanılmıştır. Bu projenin de 2013 yılında tamamlanması planlanmaktadır.

TABLO IV: 61- Sosyal Sigorta Programlarının Kapsadığı Nüfus

(Kişi)			
KURULUŞLAR	2007	2008	2009
I. Kamu Çalışanlarının Sigortalı Sayıları	8 722 348	8 867 512	9 028 211
1. Aktif Sigortalılar ¹	2 188 198	2 205 676	2 241 418
2. Aylık Alanlar ²	1 698 325	1 756 760	1 795 334
3. Bağımlılar ³	4 835 825	4 905 076	4 991 459
4. Aktif Sig./Pasif Sig. (1)/(2)	1,29	1,26	1,25
5. Bağımlılık Oranı (3+2)/(1)	2,99	3,02	3,03
II. Hizmet Akdi İle Çalışan Sigortalı Sayıları	32 498 087	33 330 984	34 264 467
1. Aktif Sigortalılar	8 556 110	8 851 390	9 057 358
2. İsteğe Bağlı Aktif Sigortalılar	269 075	256 097	52 116
3. Tarımdaki Aktif Sigortalılar	215 340	218 094	191 800
4. Aylık Alanlar	4 763 434	5 024 696	5 290 415
5. Bağımlılar ³	18 694 128	18 980 707	19 672 778
6. Aktif Sig./Pasif Sig. (1+2+3)/(4)	1,90	1,86	1,76
7. Bağımlılık Oranı (5+4)/(3+2+1)	2,59	2,57	2,68
III. Bağımsız Çalışanların Sigortalı Sayıları	14 734 569	14 567 448	14 705 935
1. Aktif Sigortalılar	2 052 584	1 897 906	1 832 133
2. İsteğe Bağlı Aktif Sigortalılar	243 931	235 069	389 791
3. Tarımdaki Aktif Sigortalılar	1 079 785	1 127 744	1 014 948
4. Aylık Alanlar	1 817 685	1 965 247	2 088 146
5. Bağımlılar ³	9 540 584	9 341 482	9 380 917
6. Aktif Sig./Pasif Sig. (1+2+3)/(4)	1,86	1,66	1,55
7. Bağımlılık Oranı (5+4)/(3+2+1)	3,36	3,47	3,54
IV. Özel Sandıklar Toplamı	310 850	323 218	331 205
1. Aktif Sigortalılar	95 341	105 707	109 668
2. Aylık Alanlar	79 388	81 042	82 459
3. Bağımlılar ³	136 121	136 469	139 078
4. Aktif Sig./Pasif Sig. (1)/(2)	1,20	1,30	1,33
5. Bağımlılık Oranı (3+2)/(1)	2,26	2,06	2,02
V. Genel Toplam	56 265 855	57 089 162	58 329 818
1. Aktif Sigortalılar	12 892 233	13 060 679	13 240 577
2. İsteğe Bağlı Aktif Sigortalılar	513 006	491 166	441 907
3. Tarımdaki Aktif Sigortalılar	1 295 125	1 345 838	1 206 748
4. Aylık Alanlar	8 358 832	8 827 745	9 256 354
5. Bağımlılar ³	33 206 658	33 363 734	34 184 232
6. Aktif Sig./Pasif Sig. (1+2+3)/(4)	1,76	1,69	1,61
7. Bağımlılık Oranı (5+4)/(3+2+1)	2,83	2,83	2,92
VII. Genel Nüfus Toplamı ⁴	70 586 256	71 517 100	72 561 312
VIII. Sigortalı Nüfus Oranı (Yüzde)	79,7	79,8	80,4

Kaynak: SGK, DPT.

¹ Aktif sigortalı sayıları Mart 2009 tarihinden itibaren kesenekleri Kuruma bildirilen kişi sayıları olarak verilmeye başlanmıştır. Mart 2009 tarihinden önce ise aktif sigortalı sayıları katsayı sistemine göre verildiğinden, kesenekleri Kuruma bildirilen kişi sayıları 2009 yılı Aralık ayına göre geçmişe yönelik olarak revize edilmiştir.

² Kişi sayıdır.

³ Tahmin

⁴ 2007, 2008 ve 2009 yılları için ADNKS verileri esas alınmıştır.

Sosyal yardım sisteminde etkinliğin sağlanması amacıyla sistemden yararlanan kişilerin sosyal yardımlara bağımlı hale gelmelerinin önüne geçilmesine yönelik çalışmalar devam etmektedir. Bu kapsamda, 1 Nisan 2010 tarihinde gerçekleştirilen Ekonomi Koordinasyon Kurulu toplantısında Sosyal Yardım Sisteminin İstihdam ile Bağlantısının Kurulması ve Etkinleştirilmesi Eylem Planı kabul edilmiş ve uygulamaya konulmuştur. Eylem Planında öngörülen başlıca eylemler; sosyal yardımlardan yararlanan ve çalışabilecek durumda olan kişilerin İŞKUR kayıtlarının yapılması, İŞKUR tarafından bu kişilere özel istihdam programlarının geliştirilmesi, SYDGM'nin yürütmekte olduğu Puanlama Formülü projesinin tamamlanmasından sonra elde edilecek formüllerin sosyal yardım faaliyeti yürüten diğer kurumlara da uyarlanması ve İŞKUR'un mesleki eğitim programları ile Toplum Yararına Çalışma Programlarına katılan kişilerin yeşil kart sahipliğinin devam etmesine ilişkin eylemlerdir. Eylem Planı kapsamında; Sosyal Yardım Bilgi Sistemi (SOYBİS), 2022 sayılı Kanun kapsamındaki yardımlar ile yeşil kart uygulamasında da kullanılmaya başlanmış ve İŞKUR kayıt sayfası sosyal yardım faaliyeti yürüten kurumlara açılarak sosyal yardım başvurusunda bulunan hanelerdeki çalışabilecek durumdaki kişilerin İŞKUR'a kayıtlarının yapılmasına başlanmıştır.

SYDGM tarafından il ve ilçe vakıfları kanalıyla muhtaç kişilere; aile, sağlık, eğitim ve özürli yardımları ile sıcak yemek ve doğal afet yardımları gibi çeşitli sosyal yardımlar yapılmakta ve proje destekleri verilmektedir. Bu kapsamda SYDGM tarafından, 2008 yılında toplam 1.797 milyon TL; 2009 yılında ise toplam 2.379 milyon TL yardım yapılmıştır.

2022 sayılı 65 Yaşını Doldurmuş, Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun hükümleri uyarınca SGK tarafından muhtaç durumdaki yaşlı veya özürli kişilere aylık bağlanmaktadır. 2022 sayılı Kanun gereğince 2010 yılı Temmuz ayı sonu itibarıyla toplam 1.334.153 kişiye, 1.243,2 milyon TL ödeme yapılmıştır.

3816 sayılı Ödeme Gücü Olmayan Vatandaşların Tedavi Giderlerinin Yeşil Kart Verilerek Devlet Tarafından Karşlanması Hakkında Kanun uyarınca, Sağlık Bakanlığı tarafından muhtaç vatandaşlara sağlık yardımları yapılmaya devam edilmektedir. 2009 yılı sonu itibarıyla toplam yeşil kartlı sayısı 9.647.131 kişi olup, toplam yeşil kart harcaması ise 5.506 milyon TL'dir.

227 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ve Muhtaç Aylığı ve Vakıf İmaret Yönetmeliği hükümleri uyarınca, Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından 2009 yılı sonu itibarıyla 3.329 muhtaç, özürli ve yetime aylık kişi başına 297,4 TL, ilk ve ortaöğretimdeki 3.629 muhtaç öğrenciye kişi başına 50 TL ödeme yapılmıştır. 2009 yılı sonu itibarıyla Türkiye genelinde toplam 108 imarette 77.450 kişiye sıcak yemek, 58.650 kişiye de kuru gıda yardımı yapılmış, ayrıca Vakıflar Genel Müdürlüğüne bağlı Vakıf Gureba Hastanesi'nde de 6.975 kişiye sağlık hizmeti verilmiş ve bu hizmet için toplam 1.068 bin TL tutarında harcama yapılmıştır.

SHÇEK tarafından başta korunmaya muhtaç çocuklar olmak üzere muhtaç durumdaki kişi ve ailelere aynı nakdi yardım verilmektedir. Bu kapsamda SHÇEK tarafından kişi başına aylık olarak yapılan nakdi yardım miktarı 2010 yılının ilk yarısında 218,06 TL iken, ikinci yarısında 225,89 TL olmuştur. Aynı-Nakdi Yardım Yönetmeliği doğrultusunda SHÇEK tarafından 2010 yılı Ağustos ayı sonu itibarıyla 28.716 kişiye toplam 71,75 milyon TL tutarında aynı-nakdi yardım ödemesi yapılmıştır.

TABLO IV: 62- Sosyal Yardım Hizmeti Veren Kuruluşların Sosyal Yardım Harcamaları

Kurum	Yardım Türü	2007		2008		2009	
		Kişi Sayısı	Gider (Bin TL)	Kişi Sayısı	Gider (Bin TL)	Kişi Sayısı	Gider (Bin TL)
SGK	Yaşlı ve Özürlü Aylığı	1 244 174	1 758 304	1 266 174	2 018 629	1 321 373	2.366.527
SHÇEK	Aynı-Nakdi Yardım	28 681	48 255	30 909	59 300	35 756	78.266
Vakıflar Genel Müdürlüğü	Muhtaç Aylığı (yetim ve özürlüler)	4 287	11 617	4 433	13 728	3 629	13.425
	İmaret Hizmetleri	149 130	98 261	149 530	98 005	137 100	88.909
	Vakıf Gureba Hastanesi Fakir Hasta Tedavileri	5 662	568	4 935	726	6 975	1.068
	Burs (ilk ve ortaöğretimdeki muhtaç öğrenciler)	5 000	2 002	10 000	4 555	3 629	3.756
Sağlık Bakanlığı ¹	Yeşil Kart Uygulaması	9 132 942	3 913 000	9 225 745	4 031 000	9 647 131	5.506.000
Milli Eğitim Bakanlığı	Burs (ilk ve ortaöğretimdeki muhtaç öğrenciler)	140 268	85 003	172 940	113 137	184 295	151.596
Yurtkur ²	Burs (yüksek öğretimdeki muhtaç öğrenciler)	168 923	298 530	181 490	320 823	198 707	375.601
SYDV'ler (Fon) ³	Tüm Sosyal Yardımlar	-	1 413 757	-	1 797 080	3 084 062	2.379.375
Belediyeler ⁴	Tüm Sosyal Yardımlar	-	436 275	-	519 034	-	484.860
TOPLAM		-	8 065 572	-	8 976 017	-	11 449 383
TOPLAM/GSYH (Yüzde)		-	0,96	-	0,94	-	1,20

Kaynak: Sağlık Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, DPT, SGK, SYDGM, Maliye Bakanlığı Muhasebat Genel Müdürlüğü, SHÇEK, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Yurtkur.

¹ Kişi sayısı Yeşil Kartı aktif olan kişi sayısını göstermektedir.

² Üniversitelerin kendi bütçelerinden öğrencilerine verdikleri yardımlar bu rakama dahil değildir.

³ 2007 ve 2008 yılları için bu yardımlardan yararlanan kişi sayısına ilişkin bilgi mevcut değildir.

⁴ Maliye Bakanlığı Muhasebat Genel Müdürlüğü tarafından açıklanan Belediyelerin Bütçe Giderlerinin EKod 4'e göre tasnifindeki Hanehalkına Yapılan Transferler kalemindeki rakamlar alınmıştır. Yararlanan kişi sayısına ilişkin bilgi mevcut değildir.

Bakıma Muhtaç Özürlülerin Tespiti ve Bakım Hizmeti Esaslarının Belirlenmesine İlişkin Yönetmelik hükümlerine göre; her türlü gelirleri toplamı esas alınmak suretiyle; kendilerine ait veya bakmakla yükümlü olduğu birey sayısına göre kendilerine düşen ortalama aylık gelir tutarı bir aylık net asgari ücret tutarının 2/3'ünden daha az olan bakıma muhtaç özürlülere sunulan bakım hizmetleri kapsamında 2010 yılı Eylül ayı itibarıyla 3.706 kişi özel bakım merkezlerinden, 271.902 kişi de evde bakım hizmetinden yararlanmıştır. Bu hizmetlerin karşılığı olarak SHÇEK tarafından, özürlülere bakım hizmeti sunan özel kuruluşlara iki aylık, özürlülere evde bakım hizmeti veren kişilere de bir aylık net asgari ücret tutarında ödeme yapılmaktadır. 2010 yılı Eylül ayı itibarıyla SHÇEK tarafından özel bakım merkezlerine toplam 27,4 milyon TL, özürlülere bakım hizmeti veren kişilere de toplam 1.120,5 milyon TL tutarında ödeme yapılmıştır. Ayrıca, özel eğitime ihtiyacı olduğu özel eğitim değerlendirme kurulu tarafından tespit edilen özürlü çocuklara eğitim hizmeti sunulmakta ve bu hizmetin bedeli Milli Eğitim Bakanlığı tarafından ödenmektedir. 2010 yılı Eylül ayı sonu itibarıyla 216.148 özürlü, özel eğitimden yararlanmış ve söz konusu hizmetin karşılığı olarak Milli Eğitim Bakanlığı tarafından toplam 592,9 milyon TL ödeme yapılmıştır.

TABLO IV: 63- Sosyal Hizmet Sunan Kamu Kuruluşlarının Sosyal Hizmet Harcamaları

(Bin TL)

Harcama Yapılan Kesim		Kuruluş	2007	2008	2009
Çocuk-Genç		SHÇEK	247 859	272 883	321 517
Yaşlı		SHÇEK	86 199	97 555	125 148
Özürlü	Kurum Bakımı	SHÇEK	88 768	108 422	152 134
	Evde Bakım Aylığı	SHÇEK	43 696	399 899	959 303
	Özel Kuruluşta Bakım (1)	SHÇEK	1 203	5 435	16 872
	Özel Eğitim	MEB	684 710	830 961	862 664
Toplum-Aile-Kadın		SHÇEK	9 479	12 330	17 408
Diğer		SHÇEK	57 071	62 355	76 053
Toplam			1 218 985	1 789 871	2 531 098

Kaynak: SHÇEK, Milli Eğitim Bakanlığı.

(1) Uygulama 2007 yılı Mart ayında başlamıştır.

Sosyal hizmet ve yardımlara olan ihtiyacın artmasına paralel olarak SHÇEK'e bağlı sosyal hizmet sunan kuruluş sayılarında da artış görülmektedir. 2009 yılı Eylül ayı itibarıyla SHÇEK'e bağlı kuruluşların genelinde toplam kapasite doluluk oranı yüzde 71,1'dir.

TABLO IV: 64- Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü'ne Bağlı Kuruluş Sayıları ve Kapasiteleri

Kuruluş Türleri	2007		2008		2009		2010 ⁴	
	Sayı	Kapasite	Sayı	Kapasite	Sayı	Kapasite	Sayı	Kapasite
Çocuk Yuvası (0-12 Yaş) ¹	103	8 771	103	8 651	96	8 445	96	8 032
Çocuk Evi (6-12 Yaş) ²	48	274	64	364	122	705	187	1 090
Yetiştirme Yurdu (13-18 Yaş) ³	113	8 047	114	7 755	117	7 646	113	6 912
Çocuk Evi (13-18 Yaş) ²			22	153	38	250	63	409
Bakım ve Sosyal Rehabilitasyon Merkezi (BSRM)	4	62	9	199	18	395	22	500
Koruma ve Bakım Rehabilitasyon Merkezi (KBRM)	3	120	6	217	6	200	8	237
Huzurevi	70	6 477	79	6 773	81	8 126	89	8 678
Özürlü Bakım ve Rehabilitasyon Merkezi	64	3 348	72	3 747	72	4 758	79	5 228
Toplum Merkezi	74		79		86		86	
Aile Danışma Merkezi	40		42		45		47	
Kadın Konuk Evi	23	477	26	543	29	680	37	847

Kaynak: SHÇEK.

¹ 0-12 yaşlarındaki çocuklara yönelik sevgi evleri bu rakama dahildir.

² Çocuk evleri ayrı bir kuruluş statüsünde olmayıp müstakil apartman dairelerinden ibarettir.

³ 13-18 yaşlarındaki çocuklara yönelik sevgi evleri bu rakama dahildir.

⁴ Temmuz 2010 tarihi itibarıyla.

Ülkemizde 65 yaşın üstündeki nüfusun toplam nüfus içerisindeki payı son yıllarda artmaktadır. 65 yaşın üstündeki nüfusun toplam nüfusa oranı 2000 yılında yüzde 6,8 iken 2010 yılında yüzde 7'ye yükselmiştir. Söz konusu oranın 2025 yılında yüzde 9,9'a yükseleceği tahmin edilmektedir. Yaşlı nüfusun toplam nüfus içerisindeki payının giderek artmakta olması, bu nüfusun ihtiyaç duyduğu sosyal hizmetlerin de yaygınlaştırılması ihtiyacını doğurmaktadır. Nitekim, SHÇEK tarafından yaşlılara yönelik hizmetlerin sunulduğu kuruluşların sayısı, bu hizmetlerden faydalanan kişi sayısı ve bu kapsamda yapılan harcamalar giderek artmaktadır. SHÇEK'in yaşlılara yönelik hizmet sunduğu kuruluşların (gündüzlü merkezleri ile huzurevleri) sayısı 2007 yılında 70 ve yatılı hizmet sunulan kuruluşların (huzurevlerinin) toplam kapasitesi 6.477 iken, 2010 yılı Eylül ayı sonu itibarıyla bu rakamlar sırasıyla 89 ve 8.678'e ulaşmıştır. SHÇEK'in yaşlılara yönelik hizmetler için yaptığı harcamalar da 2007 yılında 86.199.000 TL iken 2009 yılında 152.134.000 TL olarak gerçekleşmiştir.

2. Temel Amaç ve Hedefler

Sosyal güvenlik sisteminin; nüfusun tümünü kapsayan, toplumun değişen ihtiyaçlarını karşılayabilen, mali sürdürülebilirliğe ve etkin denetim mekanizmasına sahip, kaliteli hizmet sunan bir yapıya kavuşturulması temel amaçtır.

Sosyal hizmet ve yardımların eşitlik, sosyal adalet, etkinlik ve etkililik ilkeleri doğrultusunda sunulması amacıyla sosyal hizmet ve yardımlara ihtiyaç duyan kişilerin belirlenmesi için nesnel ölçütlerle işleyen bir tespit mekanizması kurulacak ve sistemdeki kuruluşlar arasında iletişim ve işbirliği sağlanacaktır. Sosyal hizmet ve yardımlar alanındaki nitelikli personel eksikliği giderilerek hizmetlerin kalitesi yükseltilecektir.

3. Politika Öncelikleri ve Tedbirler

Öncelik / Tedbir	Sorumlu Kuruluş	İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Süre	Yapılacak İşlem ve Açıklama
Öncelik 88. Sosyal sigorta sisteminde bilgi işlem altyapısı güçlendirilecek, sistem etkili, erişilebilir ve sürdürülebilir hizmet sunan bir yapıya kavuşturulacaktır				
Tedbir 220. Sosyal sigorta sisteminin bilgi işlem altyapısında kademeli olarak tam otomasyona geçilecektir.	SGK	ÇSGB, Maliye Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, DPT, Hazine Müsteşarlığı, İŞKUR	Aralık Sonu	Sosyal sigorta sisteminin bilgi işlem altyapısında kademeli olarak tam otomasyona geçilerek etkili, erişilebilir ve sürdürülebilir hizmet sunan bir yapı oluşturulacaktır.
Tedbir 221. Kurum alacaklarının takibi kapsamında bankalarla protokol yapılarak, Kurum alacaklarının e-haciz ile takip ve tahsil edilmesi sağlanacaktır.	SGK	Türkiye Bankalar Birliği, Türkiye Katılım Bankalar Birliği	Aralık Sonu	Bankacılık faaliyeti göstermekte olan tüm bankalarla işbirliği yapılarak, SGK'ya borcu olup da bankalarda kayıtlı menkul değeri olan borçlulardan, yöntemi protokolle belirlenecek esaslar çerçevesinde, Kurum alacaklarının e-haciz yöntemiyle zamanında tahsil edilmesi sağlanacaktır.
Tedbir 222. Hizmet Takip Programı (HİTAP) kapsamında	SGK	Tüm Kamu Kurumları	Aralık Sonu	Mevcut durumda elektronik ortamda görüntülenemeyen 4/C sigortalı/iştirakçi

5510 sayılı Kanunun yürürlük tarihinden önce 4/C statüsünde çalışan kamu görevlilerinin hizmet belgelerinin bilgisayar ortamına aktarılması sağlanacaktır.				hizmetlerinin, ilgili tüm kamu kurumlarıyla yürütülecek müşterek bir çalışma neticesinde SGK'nın bilgisayar ortamına aktararak ilgili tüm taraflarca elektronik ortamda görüntülenmesi sağlanacaktır.
Öncelik 89. Sosyal yardım ve istihdam bağlantısının kurulmasına ilişkin çalışmalar tamamlanacak, bu alanda faaliyet gösteren kurumların görev ve sorumlulukları netleştirilerek etkinlikleri artırılabilecektir.				
Tedbir 223. Sosyal Yardım Siteminin İstihdam ile Bağlantısının Kurulması ve Etkinleştirilmesi ve İyileştirilmesi Eylem Planı etkin bir şekilde uygulamaya konulacaktır.	DPT	İŞKUR, Sağlık Bakanlığı, SGK, SYDGM, SHÇEK, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Valilikler ve Kaymakamlıklar	Aralık Sonu	Söz konusu eylem planının öngörülen süre içerisinde uygulanabilmesi için kurumlar arasında etkin bir işbirliği yapılarak, gelişmeler izlenip raporlanacaktır.
Öncelik 90. Sosyal hizmet sunumunda etkinliğin sağlanması amacıyla nitelikli personel ve ara eleman ihtiyacı giderilecek ve vatandaşların gönüllü katılımının artırılmasına yönelik mekanizmalar oluşturulacaktır.				
Tedbir 224. Sosyal hizmetler alanında nitelikli personel ve ara eleman eksikliği giderilecektir.	SHÇEK	MEB, YÖK, İŞKUR, Üniversiteler, Maliye Bakanlığı, Devlet Personel Başkanlığı	Aralık Sonu	Sosyal hizmetlerin sunumunda bakım elemanı ve meslek elemanı ihtiyacı bulunmakta olup, bu eksiklik hizmet kalitesinin düşmesine neden olmaktadır. Sosyal hizmet alanında ihtiyaç duyulan nitelikli bakım elemanı yetiştirilmesi hususunda mesleki eğitimlere ağırlık verilmesi, sosyal çalışmacı yetiştirilmesi hususunda ise üniversitelerde açılan yeni bölümlerin öğretim görevlisi ve fiziki mekân ihtiyaçlarının giderilmesi sağlanacaktır.
Tedbir 225. Bireylerin sosyal hizmetlere gönüllü katılımının artırılmasına yönelik çalışmalar yapılacaktır.	SHÇEK	RTÜK, ÖZİDA, ASAGEM, KSGM, Yerel Yönetimler, STK'lar	Aralık Sonu	Ülkemizde sosyal hizmetler alanında kamu kurumlarının sunmakta oldukları hizmetlere toplumun katılımının artırılmasına yönelik olarak gönüllülüğün geliştirilmesi ihtiyacı bulunmaktadır. Bununla ilgili olarak, başta koruyucu aile hizmetleri olmak üzere SHÇEK tarafından sunulan sosyal hizmetlerin tanıtımı yapılacak ve bu hizmetlerin geliştirilmesinde

				gönüllülüğün önemini vurgulayan bilgilendirici ve tanıtıcı faaliyetler yürütülecektir.
Tedbir 226. Korunmaya muhtaç çocuklar için alternatif bakım modelleri desteklenecektir.	SHÇEK	Kamu Kurum ve Kuruluşları, İl Özel İdareleri, Belediyeler	Aralık Sonu	Kamu Kurum ve Kuruluşları, İl Özel İdareleri ve Belediyeler ile işbirliği yapılarak ekonomik yoksunluk içinde olan ailelerin 0-12 yaşları arasındaki çocuklarının, korunma altına alınmadan, kreş ve çocuk kulübü gibi gündüzlü bakım hizmetlerinden ücretsiz yararlanmaları sağlanacaktır.
Öncelik 91. Yaşlılara yönelik sosyal hizmetler çeşitlendirilecek ve geliştirilecektir.				
Tedbir 227. Yalnız yaşayan yaşlıların günlük ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik destek hizmetleri geliştirilecektir.	SHÇEK	Yerel Yönetimler	Aralık Sonu	Yalnız yaşayan yaşlıların günlük ihtiyaçlarının karşılanabilmesi için bu yaşlılara evlerinde temizlik, günlük bakım, alışveriş gibi konularda destek verilmesi hususunda SHÇEK'e sorumluluk verilmesi sağlanacak ve halen belediyeler tarafından yalnız yaşayan yaşlılara verilmekte olan bu tür hizmetler yaygınlaştırılacaktır.
Tedbir 228. Yaşlılara yönelik kurumsal bakım hizmetleri geliştirilecektir.	SHÇEK	Yerel Yönetimler	Aralık Sonu	Yaşlılara yönelik yatılı ve gündüzlü bakım hizmetlerinin sunulduğu kuruluşların sayısı ve niteliği artırılacaktır.

E. KÜLTÜRÜN KORUNMASI, GELİŞTİRİLMESİ VE TOPLUMSAL DİYALOĞUN GÜÇLENDİRİLMESİ

1. Mevcut Durum

Kültürel altyapının güçlendirilmesi, kültürel etkinliklerin yaygınlaştırılması, dünya ülkeleri ve özellikle Türk Cumhuriyetleri ve Toplulukları ile kültürel ilişkilerimizin geliştirilmesi, yurt içi ve yurt dışında bulunan kültür varlıklarımızın tespiti, araştırılması, bakım-onarım ve restorasyonu sektörel önceliklerimiz olarak önemini korumaktadır.

Türk kültür, sanat ve edebiyatının yurt dışında tanıtılması ve Türkçenin yazı dili birikiminin dünya dillerine kazandırılması amacıyla Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından 2005 yılından bu yana yürütülen Türk Edebiyatının Dışa Açılımı (TEDA) projesi kapsamında çeviri ve yayın destek çalışmaları devam etmektedir. Bu çerçevede çeşitli dillere çevrilerek yayımlanan eser sayısı 2010 yılı itibarıyla 412'ye ulaşmış bulunmaktadır.

Kültürel hayatın canlandırılması ve kültürel faaliyetlerin ülkenin bütününe yaygınlaştırılması amacıyla, yerel nitelikteki kültür hizmetlerinin yerel yönetimlere devredilmesi ve kültür alanında kamu-özel sektör işbirliğinin geliştirilmesi gerekmektedir.

5225 sayılı Kültür Yatırımları ve Girişimlerini Teşvik Kanunu kültür alanında kamu-özel sektör işbirliği adına önemli bir açılım sağlamış olmakla birlikte, bu alanda sponsorluk uygulaması, tanıtım eksikliği nedeniyle henüz istenen seviyeye ulaşamamıştır. Bu nedenle kültür ve sanata sponsor olmayı özendirici, tanıtıcı ve kolaylaştırıcı çalışmaların önümüzdeki dönemde de devam etmesi önem arz etmektedir. Diğer yandan yerel nitelikli kültür hizmetlerinin yerel yönetimler eliyle sunulabilmesi için 2009 yılında "Kamu Eliyle Yapılan Kültür Yatırımlarına Destek Projesi" başlatılmıştır.

Kültürel yabancılaşmanın önüne geçmek için alınan önlemler çerçevesinde, Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından kullanıcılarla etkileşime imkan veren Türkiye Kültür Portalı oluşturulması çalışmalarına devam edilmektedir. Ayrıca toplumsal diyalogu, dayanışmayı, uzlaşi ve hoşgörü kültürünü öne çıkartacak, toplumsal bağlarımızı güçlendirecek tedbirlerin tespit edilmesi amacıyla ilgili tüm kamu kurumlarının, STK'ların, akademisyen ve aydınların katılımlarının sağlanacağı bir Kültür Ulusal Eylem Stratejisi hazırlanması için çalışmalar yapılması gerekmektedir.

Yoğun göç ve çarpık kentleşmenin oluşturduğu sorunlar, toplumsal bütünlüğü ve uyumu zedeleyici ortamlar oluşturmaktadır. Bu kapsamda, yerel yönetimler ve STK'ların toplumsal dayanışma, yardımlaşma ve bir arada yaşama kültürünü geliştirecek faaliyetlere ağırlık vermeleri gerekmektedir. Diğer taraftan, kültürümüzde önemli yer teşkil eden vakıflar, geçmişte toplumsal kalkınmanın temininde aktif rol üstlenmişken, günümüzde bu anlamda oldukça geri planda kalmışlardır. Genel anlamıyla STK'ların, özelde ise vakıfların özellikle kültürel ve sosyal politikalar alanında katma değer oluşturma potansiyelleri oldukça yüksektir. Bu bağlamda vakıfların toplumsal kalkınmaya daha fazla katkı vermelerini sağlayacak önlemler alınması gerekmektedir.

Hayatın her alanında yaşanan hızlı değişim, aile ve toplum içi kültürel ve sosyal ilişkileri olumsuz yönde etkilemektedir. Sigara, alkol ve uyuşturucu gibi zararlı alışkanlıklara başlama yaşının 11 yaş altına kadar düşmüş olması, gençleri ve dolayısıyla bütün toplumu tehdit eder hale gelmiştir. Eğitim, işsizlik, sosyal güvenlik, sosyal katılım, karar alma süreçlerine katılım, yabancılaşma, toplumsal duyarlılık, bireysel gelişim ve özgüven gibi gençleri yakından ilgilendiren konuların yanı sıra zararlı alışkanlıklarla mücadele hususunda da kurumlar arasında etkin bir eşgüdüm gerekmektedir.

Kültürel değişimin hızlanması, aile kavramının önemini daha da artırmaktadır. Ekonomik gelişmenin sosyal kalkınma ile tamamlanabilmesi için aile kurumunun güçlendirilmesi, statüsünün geliştirilmesi ve aile üyelerinin yaşam standartlarının yükseltilmesini amaçlayan politikalar, temel öncelikler haline gelmiştir. Ayrıca gençlik hizmetlerinin daha güçlü bir teşkilat yapısıyla daha aktif olarak yürütülmesi ihtiyacı devam etmektedir.

2. Temel Amaç ve Hedefler

Toplumsal değişim sürecinde kültürel zenginliğimizin korunması ve geliştirilmesi, gelecek kuşaklara aktarılması, ortak kültürel değerlerimiz etrafında farklılıklara saygı çerçevesinde tüm bireylerin hoşgörü ve dayanışma içerisinde yaşaması temel amaçlarımızdandır.

Sosyal ve ekonomik politikalarda kültür boyutunun dikkate alınması ve kültür politikalarının hayata geçirilmesinde yerel yönetimlerin ve STK'ların etkin katılımı sağlanacaktır. İhtiyacını duyduğumuz değerlerle zenginleştirilerek geçmişten geleceğe

taşınan kültürel birikimimizi ve kimliğimizi, özgüvenli bir şekilde çağımızın değerleriyle bütünleştirebilecek bireyleri yetiştirmek amacıyla gerekli tedbirler alınacaktır. Gençlerin toplumla bütünleşmiş, sağlıklı bireyler olarak yetişmeleri ve toplumsal hayata aktif katılımlarının sağlanması amacıyla gençlik politikaları temel hak ve özgürlükler ekseninde, toplumun yapısıyla uyumlu, uygulanabilir, gençlerin kendi potansiyellerini gerçekleştirebilmelerine imkan sağlayan ve farklı genç gruplarının gereksinimlerini dikkate alan bir yapıya kavuşturulacaktır.

3. Politika Öncelikleri ve Tedbirler

Öncelik / Tedbir	Sorumlu Kuruluş	İşbirliği Yapılacak Kuruluş	Süre	Yapılacak İşlem ve Açıklama
Öncelik.92. Kültürel mirasımızın korunması, tanıtılması ve geliştirilmesine önem verilecektir.				
Tedbir 229. Kültürel mirasımızın korunması tanıtılması ve bu konuda kamuoyu bilincinin artırılması sağlanacaktır.	Kültür ve Turizm Bakanlığı	MEB, TİKA, Diyanet İşleri Başkanlığı, Yunus Emre Vakfı, Devlet Arş. Gn.Md., Vakıflar Gn. Md., Üniversiteler, Yerel Yönetimler, STK'lar	Aralık Sonu	Yurt içindeki ve dışındaki tarihi eserlerimiz ve kültürel mirasımızın aslına uygun olarak korunması sağlanacak, yurt dışında restorasyonuna başlanan tarihi eserlerimiz öncelikli olarak tamamlanacaktır. Yazma eserlerin restorasyonu yapılarak, tıpkıbasımı ve günümüz Türkçesine çevirisi yapılacaktır. Süleymaniye ve Beyazıt Devlet Kütüphanelerindeki yazma eser koleksiyonlarının dijital ortama aktarılması tamamlanacaktır. Yeni müzelerin kurulması sağlanacak, ve müzelerde sunum teknikleri geliştirilecektir. Müze Ulusal Envanter Sistemi (MUES) ve Taşınmaz Ulusal Envanter Sistemi (TUES) projeleri hayata geçirilecektir.
Tedbir 230. Türkçenin geliştirilmesi, doğru ve etkin kullanımı sağlanacaktır.	Türk Dil Kurumu	Kültür ve Turizm Bakanlığı, Yunus Emre Vakfı, MEB, YÖK, TRT, TÜBİTAK, Özürlüler İdaresi Başkanlığı, Anadolu Ajansı	Aralık Sonu	Bilim, eğitim, öğretim, yayın kuruluşlarında Türkçenin doğru ve etkin kullanımı sağlanacaktır. Yazılı ve görsel basında ve ticari alanda yabancı kelimeler yerine Türkçe kelimelerin kullanımının özendirilmesine çalışılacak, işyeri adlarındaki yabancılaşmaya karşı yasal düzenlemeler yapılacaktır. Etimolojik sözlük

				hazırlanmasına ve yabancılarla uzaktan Türkçe öğretimine yönelik çalışmalara başlanacaktır. Türk işaret dilinin oluşturulması, sözlüğünün ve dil bilgisinin hazırlanması sağlanacaktır.
Öncelik 93. Toplumsal dayanışmanın artırılması ve aile kurumunun güçlendirilmesi sağlanacaktır.				
Tedbir 231. Toplumda dayanışma, uzlaşma ve hoşgörü kültürünü besleyen toplumsal kurum ve kaynakların tespiti ile bu kültürü zayıflatan etkenlerin ortaya çıkarılmasına yönelik sosyal araştırmalar yapılacaktır.	Kültür ve Turizm Bakanlığı	TÜİK, Vakıflar Gn.Md., STK'lar, Diyanet İşleri Başkanlığı, Üniversiteler	Aralık Sonu	Toplumsal sorunların tespitinde ve çözümünde taraf olabilecek kurum ve kuruluşlar ile oluşturulacak bir platform marifetiyle araştırmanın içeriğine dair çalışmalar yürütülecektir.
Tedbir 232. Ailenin bütünlüğünü ve önemini vurgulayan içerikte programların hazırlanması sağlanacaktır.	Aile ve Sosyal Araştırmalar Gn. Md.	Kültür ve Turizm Bakanlığı, TRT, RTÜK, Özel Sektör, Üniversiteler	Aralık Sonu	Aile içi ilişkilerin güçlenmesini, çocuk ve gençlerin aileleri ve toplumla sağlıklı ilişkiler kurmalarını hedef alan dizi, belgesel, çizgi film gibi yayınların yazılı ve görsel basında daha fazla yer alması teşvik edilecektir.
Öncelik 94. Kültür turizminin geliştirilmesi ve sinema, belgesel film gibi kültür ürünleri üretiminin teşvik edilmesi suretiyle kültür sektörünün ekonomik boyutu güçlendirilecek, kültürel tesislerin etkin kullanımı sağlanacaktır.				
Tedbir 233. Kültür turizmi için elverişli mekanların tanıtımına ağırlık verilecektir. Yerli film sektörüne yapılan destekler artırılabilecektir.	Kültür ve Turizm Bakanlığı	DTM, TRT, Özel Sektör, Meslek Odaları, Yerel Yönetimler	Aralık Sonu	Yurt içi ve dışında kültürel mekanlarımıza yönelik yapılan tanıtımların çeşitlendirilerek artırılması sağlanacaktır. Kültür ve Turizm Bakanlığınca sağlanan sinema desteğinin artırılması ve çeşitli ödüllerle desteklenmesi yönünde çalışmalar yapılacaktır.
Tedbir 234. Kültürel tesis ve faaliyetler kademeli olarak yerel yönetimlere devredilecektir.	Kültür ve Turizm Bakanlığı	TÜİK, Yerel Yönetimler, Üniversiteler, STK'lar	Aralık Sonu	Kütüphane ve kültür merkezi gibi yapıların, yerel yönetimler ile üniversitelere devredilmesi sağlanacaktır.

Öncelik 95. Gençlik hizmetleri, gençliğe ilişkin bütün alanları kapsayacak, gençlerin özgüven ve aidiyet duygularını geliştirecek şekilde yeniden yapılandırılacaktır.				
Tedbir 235. Gençliğe yönelik hizmetler, gençlerin toplumsal bütünleşmiş, özgüven sahibi, sağlıklı bireyler olarak yetişebilmeleri için yeniden yapılandırılarak daha etkin ve koordineli sunulacaktır.	GSGM	DPT, yerel yönetimler ve STK'lar	Aralık Sonu	Ulusal Gençlik Stratejisi oluşturulacak, gençliğe yönelik faaliyet ve hizmetlerin gerçekleştirilmesinde ilgili kamu kurum ve kuruluşları ile STK'lar arasında koordinasyon sağlanacak, yerel yönetim ve merkezi idare işbirliği artırılabilecek, gençliğe ilişkin STK faaliyetleri desteklenecektir. Gençlik merkezlerinin sayısı artırılabilecek, gençlik merkezlerini yeniden yapılandırmaya ve gönüllü gençlik ağının genişlemesine yönelik çalışmalara devam edilecektir.
Tedbir 236. Gençlerin toplumsal hayata aktif katılımlarının sağlanmasına, şiddete ve zararlı alışkanlıklara yönelmelerinin önlenmesine yönelik çalışmalar sürdürülecektir.	GSGM	DPT, MEB, yerel yönetimler ve STK'lar	Aralık Sonu	Gençlerin yaygınlaşan şiddet ve zararlı alışkanlıklardan uzak durmalarını temin etmek amacıyla spor ve sanata yönlendirilmeleri sağlanacaktır. Bu bağlamda gençliği spora ve sanatsal aktivitelere yönlendirecek programlar yaygınlaştırılacak, amatör spor branşlarının altyapısı güçlendirilecektir.

F. SOSYAL HARCAMALARDA ETKİNLİK VE KALİTENİN ARTIRILMASI

1. Mevcut Durum

Eğitim, sağlık ve sosyal koruma harcamalarını içeren sosyal harcamaların GSYH'ya oranında 2002 yılından sonra bir artış görülmektedir. 2003 yılında kamu eğitim harcamalarının GSYH'ya oranında bir düşme yaşansa da, özellikle aynı yılda başlatılan Eğitime Yüzde Yüz Destek Kampanyası çerçevesinde, eğitime sağlanan katkıların tamamının vergi indiriminden faydalanabilmesine imkan verilmiş ve özel sektörün eğitime katkısı artmıştır. 2009 yılına kadarki dönemde kamu eğitim harcamaları yaklaşık olarak aynı düzeyini korumuştur. 2009 yılında, gerek ekonominin küçülmesi, gerekse yeni kurulan üniversitelerin harcamaları nedeniyle kamu eğitim harcamalarının GSYH'ya oranı yüzde 3,9 düzeyine kadar yükselmiştir. 2010 yılında ise ekonomideki toparlanma hızının, yeni üniversitelerin genişleme etkisinin devam etmesine bağlı olarak artan nominal eğitim harcamalarının artış hızıyla karşılaştırıldığında daha yüksek olarak gerçekleşmesi nedeniyle, eğitim harcamalarının GSYH'ya oranı yüzde 3,7'ye kadar gerilemiştir. Eğitim

harcamalarının GSYH'ya oranında artışlar sonucunda yaşanan gelişmelere rağmen okullaşma oranının düşüklüğü ve bölgeler arası farklılıklar gibi erişim sorunlarını, fiziki altyapı yetersizliklerini, müfredatın güncellenmesini, öğretmen niteliklerinin geliştirilmesini ve eğitim materyallerinin müfredatla uyumunu içeren kalite sorunları önemini korumaktadır.

2002-2008 döneminde sosyal korumaya ilişkin harcamalarda da özellikle emekli aylığı ödemelerinin artmasıyla beraber önemli artışlar yaşanmıştır. 2009 yılında sosyal koruma harcamalarının GSYH'ya oranındaki hızlı artışın temel nedeni, 2009 yılında küresel ekonomik krizin etkisiyle ekonominin küçülmesidir. 2010 ve 2011 yıllarında emekli aylıklarına enflasyon oranının üzerinde artış verilmesi nedeniyle, emekli aylıklarının GSYH'ya oranındaki artış eğiliminin süreceği tahmin edilmektedir. Her ne kadar sosyal koruma harcamalarında artışlar yaşansa da sosyal dışlanma, yoksulluk ve gelir dağılımı dengesizliği gibi sorunlar bu alanda öne çıkmaktadır.

Geçmiş yıllardaki kapsam genişlemesine bağlı olarak sağlık hizmetlerinden yararlanma talebinin giderek artması, döviz kurundaki artışa bağlı olarak ilaç harcamalarının artması ve küresel ekonomik krize bağlı olarak milli gelirin azalması nedenleriyle sağlık harcamalarının GSYH'ya oranı 2009 yılında yüzde 5,1'e yükselmiştir. 2010 yılında, global bütçe uygulamasının kapsamının devlet hastanelerine ek olarak ilaç harcamalarını da kapsayacak şekilde genişletilmesi, ilaç ve tedaviye ilişkin alınan gider azaltıcı diğer tedbirler ve ekonomideki yüksek büyüme performansı nedeniyle sağlık harcamalarının GSYH'ya oranının yüzde 4,5'e gerilemesi beklenmektedir.

TABLO IV: 65- Sosyal Harcamaların Gelişimi

(GSYH'ya Oranlar, Yüzde)

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010(1)	2011(2)
EĞİTİM (3)	3,3	3,2	3,1	3,2	3,4	3,9	3,7	4,0
SAĞLIK (3)	4,0	4,0	4,1	4,1	4,3	5,1	4,5	4,4
SOSYAL KORUMA	7,0	7,3	7,1	7,4	7,2	8,2	8,4	8,9
Emekli Aylıkları ve Diğer Harcamalar (4)	6,3	6,5	6,4	6,7	6,5	7,4	7,6	8,0
Sosyal Yardım ve Primsiz Ödemeler (5)	0,3	0,4	0,4	0,4	0,5	0,7	0,7	0,7
Doğrudan Gelir Desteği Ödemeleri	0,4	0,4	0,4	0,3	0,2	0,1	0,2	0,2
TOPLAM	14,3	14,5	14,3	14,6	14,9	17,2	16,7	17,3

(1) Gerçekleşme tahmini

(2) Program

(3) Konsolide ve katma bütçeli kuruluşlar (2006 yılından itibaren merkezi yönetim kapsamındaki kuruluşlar), bütçe dışı fonlar, KİT'ler, sosyal güvenlik kuruluşları, döner sermayeli kuruluşlar ve mahalli idarelerin harcamalarını içermektedir. Ayrıca, sosyal yardım mahiyetinde olan yeşil kart harcamaları sağlık harcamaları kapsamında değerlendirilmiştir. 2007 yılından itibaren, Sağlık Harcamaları İzleme ve Değerlendirme Komisyonu tarafından oluşturulan yeni kamu sağlık harcaması tanımı kullanılmış olup, bu tanıma ilişkin ek bilgiler Kutu 3'te verilmektedir.

(4) Sosyal güvenlik kuruluşlarınca ödenen emekli aylıklarının yanı sıra, bu kuruluşların diğer giderlerini ve İşsizlik Sigortası Fonunun faiz giderleri dışındaki giderlerini içermektedir.

(5) Konsolide ve katma bütçeli kuruluşlar (2006 yılından itibaren merkezi yönetim kapsamındaki kuruluşlar), Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonunun sağlık ve eğitim dışı harcamaları ile Emekli Sandığı tarafından primsiz ödemeler kapsamındaki harcamaları içermektedir.

2. Temel Amaç ve Hedefler

Önümüzdeki dönemde eğitim, sağlık ve sosyal koruma sisteminde maliyet etkin bir yönetim izlenerek erişim, etkinlik ve kalitenin artırılması amaçlanmaktadır.

Sosyal koruma harcamalarındaki artışa bağlı olarak, 2011 yılında toplam sosyal harcamaların GSYH'nın yüzde 17,3'ü düzeyine yükselmesi beklenmektedir.

KUTU: 3- Sağlık Harcamaları İzleme ve Değerlendirme Komisyonu (SHİDK) Tarafından Oluşturulan Kamu Kesimi Toplam Sağlık Harcaması Tanımı

2009 Yılı Programında, "Kamu kaynaklarının etkin ve verimli kullanılmasına yönelik tedbirler alınacaktır" önceliği başlığı altında yer alan 10 no'lu Tedbir uyarınca, sağlık hizmetlerinde kalite-maliyet etkinliğinin sağlanması amacıyla, sağlık harcamalarının sistematik olarak izlenmesini, değerlendirilmesini ve gerekli stratejilerin geliştirilmesini sağlamaya yönelik çalışmalar yapmak üzere Sağlık Harcamaları İzleme ve Değerlendirme Komisyonu (SHİDK), ilgili tüm tarafların katılımıyla 2009 yılı Ekim ayında kurulmuştur.

Komisyon öncelikli olarak, OECD Sağlık Hesapları Sisteminde yer alan standartları esas alarak mevcut şartlar kapsamında kamu kesimi sağlık harcamaları tanımını oluşturmuş ve bu çerçevede derlenen verileri konsolide etmiştir.

Kamu kesimi sosyal harcama istatistiklerinin sağlık harcamaları bölümünün derlenmesinde daha önce DPT tarafından oluşturulan tanım gereği, kamu kesimi genel dengesinde yer alan hesap birimlerinin yaptığı sağlık harcamaları dikkate alınmaktaydı. Ancak, SHİDK tarafından uluslararası standartlara uygun bir tanım geliştirilmesi ve geriye dönük olarak verilerin derlenmesi sonrasında 2007 yılından itibaren sağlık harcamalarına ait rakamlar revize edilmiştir.

SHİDK tarafından oluşturulan yeni tanım OECD Sağlık Hesapları Sistemi Sınıflandırmasına uygun olarak, sağlık harcamalarını finansman kaynağına göre toplulaştırmaktadır. Bu bağlamda, SHİDK tanımının temel fonksiyonel çerçevesine göre, sağlık harcamaları en üst ayırmda cari sağlık harcamaları ve sağlık yatırımı olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Daha alt ayırmda, cari sağlık harcamaları, kişisel sağlık harcamaları ve kollektif sağlık harcamaları olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Her bir harcama kaleminin alt dağılımı ise finanse edici kurumların (SGK, Sağlık Bakanlığı ve diğer merkezi yönetim bütçesindeki kurumlar, diğer kamu kuruluşları) her birinden derlenen veriler toplulaştırılarak oluşturulmaktadır. SHİDK kamu kesimi sağlık harcaması tanımının temel sistematığı aşağıda gösterilmektedir:

- A. Kamu kesimi kişisel sağlık harcaması**
  - I. Tedavi
  - II. İlaç
  - III. Diğer
- B. Kamu kesimi kollektif sağlık harcaması**
  - I. Koruyucu sağlık ve temel sağlık harcamaları
  - II. Sağlık yönetimi (personel ve diğer cari)
- C. Kamu kesimi toplam cari sağlık harcaması (A + B)**
- D. Sağlık yatırımı**
- E. Kamu kesimi toplam sağlık harcaması (C + D)**

IV. BÖLGESEL GELİŞMENİN SAĞLANMASI

A. BÖLGESEL GELİŞME POLİTİKASININ MERKEZİ DÜZEYDE ETKİNLEŞTİRİLMESİ

1. Mevcut Durum

AB'ye katılım sürecinin de etkisiyle, Türkiye'nin gerek kendi bölgeleri, gerekse AB üyesi ülkelerle arasındaki gelişmişlik farklarının azaltılması hususu öne çıkmaktadır. Görece geri kalmış yörelerde gelir seviyesinin artırılması, ekonomik faaliyetlerin çeşitlendirilmesi, yerel yönetimlerin güçlendirilmesi, yerel potansiyelleri harekete geçirecek girişimlerin desteklenmesi, kurumsal kapasitenin güçlendirilmesi ve işbirliğine dayalı rekabetin geliştirilmesi önemini korumaktadır.

Bölgesel gelişmenin hızlandırılabilmesi için ülke genelini kapsayan, kalkınma ve yatırım dinamiklerini bütüncül olarak yerindenlik ilkesiyle yönlendiren bölge planlarına, operasyonel nitelikli programlara, tanımlı finansman kaynaklarına ve kalkınma ajanslarının etkili çalışmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

GAP Eylem Planı kapsamında GAP'ın 2008-2012 döneminde tamamlanması hedeflenmiştir. Bu çerçevede GAP Eylem Planında yer alan faaliyet ve projeler için 2008-2012 döneminde toplam 26,7 milyar TL tutarında kaynağa ihtiyaç duyulacağı hesaplanmıştır. Söz konusu kaynağın 7,3 milyar TL tutarı mevcut eğilimlere ve devam eden proje stokuna göre daha önce planlanmış olağan ödeneklerden oluşmaktadır. Eylem Planının ortaya çıkardığı ek finansman ihtiyacı olan 19,4 milyar TL'nin, 4,9 milyar TL tutarındaki kısmının merkezi bütçe dışından finanse edilmesi öngörülmüştür. Merkezi bütçe kapsamında sağlanması planlanan tutar ise 14,5 milyar TL'dir. 2008 ve 2009 yılı itibarıyla sırasıyla 1,9 milyar TL ve 2,8 milyar TL kaynak sağlanmıştır. 2010 yılı için ise yaklaşık 3,2 milyar TL ödenek tahsis edilmiş olup, yıl sonuna kadar ödeneğin tamamının kullanılması beklenmektedir.

Doğu Anadolu Projesi (DAP) Önceliklendirme ve Güncelleme Çalışması hazırlıkları başlatılmıştır. Bu kapsamda kamu kurumları, özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarının bölgenin kalkınması açısından önemli gördükleri proje ve yatırım önerileri alınmıştır. Ayrıca çalışma kapsamında Van, Erzurum, Kars ve Malatya illerinde kamu idareleri, sivil toplum kuruluşları ile özel sektör temsilcilerinin katılımıyla toplantılar gerçekleştirilmiştir. Proje önerilerinin değerlendirilmesi devam etmektedir.

Bölgelerde ekonomik ve sosyal gelişme sürecinin imkânlarını ve kısıtlarını tespit etmek, paydaşların değerlendirmelerini almak, bu sürece ivme kazandıracak girişimleri ortaya çıkarmak amacıyla daha önceki dönemde gerçekleştirilen Ekonomik Sosyal KONSEY toplantılarının devamı niteliğinde, Konya, Şanlıurfa ve Denizli'de ulusal ve yerel ilgili tüm tarafların katılımı ile Ekonomi Koordinasyon Kurulu toplantıları gerçekleştirilmiştir. Toplantılarda, genel ekonomik konularda görüş alışverişinde bulunulmuş; bölgesel kalkınmaya ivme kazandıracak yeni proje fikirleri ile uygulanmakta olan projelerden hızlandırılması gerekenler üzerinde durulmuştur.

TABLO IV: 66- Düzey 2 İstatistiki Bölge Birimleri (İBB) Bazında Çeşitli Göstergeler

Bölgeler	Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sırası (2003)	Nüfusun Payı (2009) (Yüzde)	2008-2009Yıllık Nüfus Artış Hızı (Yüzde)	Şehirleşme Oranı (2009) (Yüzde) *	Bölgelerin GSKD'ye Katkısı (2006) (Yüzde)	Kişi Başına GSKD (2006) Endeksi TR=100	İşsizlik Oranı (2009) (Yüzde)	İstihdamın Sektörel Yapısı (2009)			Üniversite Sayısı - 2010	Bütçe Gelirinin Giderlerini Karşılama Oranı (2009)
								Tarım Sektörü Payı (Yüzde)	Sanayi Sektörü Payı (Yüzde)	Hizmetler Sektörü Payı (Yüzde)		
TR10 (İstanbul)	1	17,8	1,7	99,0	27,5	155	16,8	0,3	37,9	61,8	39	7,8
TR51 (Ankara)	2	6,4	2,2	97,1	8,5	136	13,6	1,8	23,2	75,1	13	1,7
TR31 (İzmir)	3	5,3	1,9	91,1	6,6	126	16,2	8,5	27,9	63,5	8	3,6
TR41 (Bilecik, Bursa, Eskişehir)	4	4,8	1,9	87,5	6,6	140	13,9	11,9	40,7	47,3	5	1,3
TR42 (Bolu, Düzce, Kocaeli, Sakarya, Yalova)	5	4,4	1,8	79,8	6,1	144	15	19,9	33,3	46,8	6	5,9
TR21 (Edirne, Kırklareli, Tekirdağ)	6	2,1	0,6	66,9	2,6	130	13	22,2	32,6	45,1	3	1,4
TR62 (Adana, Mersin)	7	5,1	2,0	83,1	4,1	80	22	29	20,8	50,3	4	1,2
TR32 (Aydın, Denizli, Muğla)	8	3,7	1,2	57,0	3,8	102	14,2	28	22,6	49,4	3	0,8
TR61 (Antalya, Burdur, Isparta)	9	3,6	3,1	68,0	4,0	115	11,4	33,9	13,9	52,2	3	1,0
TR22 (Balıkesir, Çanakkale)	10	2,2	0,8	57,7	2,0	86	8,5	40,2	19,5	40,5	2	0,6
TR81 (Bartın, Karabük, Zonguldak)	11	1,4	0,6	49,8	1,6	106	7,3	49,4	20,6	30,2	3	0,8
TR33 (Afyon, Kütahya, Manisa, Uşak)	12	4,1	0,9	61,7	3,6	84	11	39,1	26	34,8	4	0,7
TR52 (Karaman, Konya)	13	3,1	1,1	72,2	2,3	74	10,1	32,3	24,3	43,6	5	0,6
TRC1 (Adıyaman, Gaziantep, Kilis)	14	3,3	2,0	79,4	1,7	53	17,2	24,7	32	43,3	5	0,4
TR63 (Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye)	15	4,1	1,7	56,2	2,3	58	18	31	27,8	41,2	3	0,7
TR72 (Kayseri, Sivas, Yozgat)	16	3,2	1,2	73,8	2,3	69	13,2	26,7	25,3	47,9	6	0,5
TR71 (Aksaray, Kırıkkale, Kırşehir, Nevşehir, Niğde)	17	2,1	0,8	61,2	1,5	70	14,9	34,8	15,1	50,1	5	0,5
TR83 (Amasya, Çorum, Samsun, Tokat)	18	3,8	0,7	62,6	2,8	71	6,9	51,6	12,8	35,5	5	0,4
TR90 (Artvin, Giresun, Gümüşhane, Rize, Trabzon, Ordu)	19	3,5	0,8	55,2	2,6	73	6	54,6	12,8	32,6	6	0,5
TRB1 (Bingöl, Elazığ, Malatya, Tunceli)	20	2,2	0,2	64,8	1,3	58	16,8	36,6	15,9	47,8	4	0,2
TR82 (Çankırı, Kastamonu, Sinop)	21	1,0	1,2	54,2	0,8	72	9,4	43,2	17,4	39,4	3	0,3
TRA1 (Bayburt, Erzincan, Erzurum)	22	1,5	0,1	60,9	0,9	56	7,7	54	8,3	37,6	4	0,2
TRC2 (Diyarbakır, Şanlıurfa)	23	4,3	2,0	63,3	1,8	43	18,8	29,1	15,6	55,1	2	0,2
TRC3 (Batman, Mardin, Siirt, Şırnak)	24	2,7	0,2	62,9	1,2	43	15,1	22,2	21,5	56,7	4	0,2
TRA2 (Ağrı, Ardahan, Iğdır, Kars)	25	1,6	-0,4	46,2	0,7	40	9,4	64,1	6,3	29,6	4	0,2
TRB2 (Bitlis, Hakkari, Muş, Van)	26	2,8	0,9	48,6	1,0	35	16,4	36,3	12,9	50,5	4	0,1
Türkiye		100	1,5	75,5	100	100	14	24,7	25,3	50	153	0,8

Kaynak: DPT, TÜİK, Maliye Bakanlığı;

(*) Şehir nüfusu il ve ilçe merkezleri nüfusunu kapsamaktadır

16 Temmuz 2009 tarih ve 27290 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 2009/15199 sayılı "Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar" ile Türkiye'de ilk defa kapsamlı bir sektörel-bölgesel teşvik sistemine geçilmiştir. Yeni sistemde Türkiye, Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Endeksi'ne (SEGE) göre dört bölgeye ayrılmıştır. Her bölgede desteklenecek sektörler ayrı ayrı belirlenmiştir. Her bölge için değişen unsurlarla ve kademeli olarak artan teşvikler tanımlanmıştır. Bölgesel ve sektörel uygulama yanında, büyük ölçekli yatırımlar için daha fazla avantaj getiren ek destekler sunulmaktadır.

TABLO IV: 67- Genel Teşvik Sistemi Kapsamında Sağlanan Devlet Yardımlarının Bölgesel Dağılımı

(Cari fiyatlarla)

	Belge Sayısı (Adet / %)				Sabit Yatırım (Milyar TL. / %)				İstihdam (Kişi / %)			
	2009		2010 ⁽¹⁾		2009		2010 ⁽¹⁾		2009		2010 ⁽¹⁾	
	1. Bölge	884	35	746	27	8,8	44	9,7	26	29 012	36	29 429
2. Bölge	444	18	387	14	2,9	15	17,8	48	14 457	18	12 362	15
3. Bölge	728	29	957	35	5,5	28	6,3	17	21 342	27	25 702	30
4. Bölge	436	17	662	24	2,7	14	3,6	10	15 324	19	16 948	20
Toplam	2 492	100	2 752	100	19,9	100	37,4	100	80 135	100	84 441	100

(1) 2010 yılı Ocak-Ağustos aylarını kapsamaktadır
Not: Yuvarlama nedeniyle veriler toplamı vermeyebilir.

2009 ve 2010 (Ocak-Ağustos) yıllarına ait genel teşvik sistemi kapsamında sağlanan devlet yardımlarının bölgesel dağılımına bakıldığında üçüncü ve dördüncü bölge sabit yatırım toplamları sırasıyla yüzde 42 ve yüzde 27, istihdam açısından ise yüzde 46 ve yüzde 50 olarak gerçekleşmiştir. Bu iki bölge için sabit yatırım tutarının 2009 yılı için 8,2 milyar TL, 2010 yılı için 9,9 milyar TL; istihdamın ise 2009 yılı için 36.666 kişi 2010 yılı için 42.650 kişi olması öngörülmektedir.

2. Temel Amaç ve Hedefler

Bölgesel gelişme politikaları AB'ye uyumu da dikkate alarak, bir taraftan bölgelerin ekonomik verimliliğini yükseltmek yoluyla ulusal kalkınmaya, rekabet gücüne ve istihdama katkı sağlamaya, diğer taraftan da bölgeler arası gelişmişlik farklarını azaltma amacına hizmet edecek; iç göç hareketlerinin sosyal, ekonomik ve kentsel gelişme bakımından uyumlu ve istikrarlı bir yapıya kavuşmasını ve refahın yurt sathına dengeli dağılmasını gözetecektir.

Bölgesel gelişme politika alanında yönetimi güçlendirmek üzere Bölgesel Gelişme Komitesi kurulacaktır. Bu komitenin öncelikle üstleneceği işlevler;

- Bölgesel gelişme politikalarının yönetiminde yerel ve merkezi düzeyde koordinasyonu sağlamak,
- Bölgesel gelişme ulusal stratejisini yönlendirmek,
- Bölgesel gelişme stratejilerinin hazırlık ve onay süreçlerine katkı sağlamak,

- Sektörel, tematik ve bölgesel politikaları ulusal düzeyde uyumlaştırmak ve topyekûn kalkınma anlayışıyla yönlendirmek olacaktır.

Ulusal düzeyde mekansal gelişmenin yasal ve teknik çerçevesi geliştirilecek, yerel düzeydeki kuruluşlarla birlikte bölgesel gelişme stratejileri hazırlanacak, alt ölçekli (bölge ve il) plan ve stratejilerin kapsamı, ilke ve standartları belirlenecektir.

Bölgelerde iş fırsatları ve yaşam kalitesinin artırılmasına, ulaşılabilirliğin ve bölge içi ve bölgeler arası etkileşimin geliştirilmesine yönelik olarak, kamu yatırım uygulamalarında ve hizmet arzında mekânsal önceliklendirme ve odaklanma sağlanacak, başta potansiyeli yüksek kentler olmak üzere sosyal ve fiziki altyapı güçlendirilecektir.

Kamu kesiminin yerel ve bölgesel kalkınma politikalarının oluşturulmasında, bölgelerin gelişme düzey ve potansiyelleri dikkate alınacaktır. Seçici ve mekânsal odaklı devlet yardımları, girişim sermayesi, kredi garanti fonları, mikro-kredi kurumları ve girdi maliyetlendirmesi gibi yatırımı, üretimi ve istihdamı artırıcı araçlar geliştirilecektir.

Yerindenlik ilkesi doğrultusunda kalkınma ajansları ile diğer kuruluşların verdiği teknik ve mali destekler arasında tamamlayıcılık ve koordinasyon gözetilecektir.

3. Politika Öncelikleri ve Tedbirler

Öncelik/Tedbir	Sorumlu Kuruluş	İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Süre	Yapılacak İşlem ve Açıklama
Öncelik 96. Merkezi politikalar ile bölgesel gelişme politikaları arasında uyum ve koordinasyonu sağlamak amacıyla Bölgesel Gelişme Komitesi kurulacaktır.				
Tedbir 237. Bölgesel Gelişme Komitesi kurulacaktır.	DPT	Maliye Bakanlığı, Hazine Müsteşarlığı, İçişleri Bakanlığı, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, İlgili Diğer Bakanlıklar ve Kamu Kurum ve Kuruluşları	Mart Sonu	Sektörel, tematik ve bölgesel politikaları ulusal düzeyde planlama, uygulama ve izleme bakımından uyumlaştırma ve Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisini yönlendirme işlevlerini yürütecek bir komite oluşturulacaktır.
Öncelik 97. Ulusal düzeyde mekansal ve bölgesel gelişme politika çerçevesi oluşturulacak, bölgesel gelişme stratejilerinin ve planlarının usul ve esasları belirlenecektir.				
Tedbir 238. Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi (BGUS) hazırlanacaktır.	DPT	Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, Çevre ve Orman Bakanlığı, İlgili Diğer Bakanlıklar, Yerel Yönetimler, Kalkınma Ajansları	Aralık Sonu	Bölgesel gelişme ve bölgesel rekabet edebilirlik açısından ulusal düzeyde koordinasyonu sağlamak, mekânsal gelişme ve sosyo-ekonomik kalkınma politikaları arasında uyumu güçlendirmek ve alt ölçekli plan ve stratejilere genel çerçeve oluşturmak üzere BGUS hazırlanacaktır. BGUS ulusal ölçekte mekânsal

				gelişme perspektifini de belirleyecektir.
Tedbir 239. Bölgesel gelişme stratejilerinin ve planlarının usul ve esasları belirlenecektir.	DPT	İlgili Bakanlıklar, Yerel Yönetimler, Kalkınma Ajansları	Aralık Sonu	Bölge planlamaya ilişkin düzenlemeler geliştirilecek ve bölge planlama kılavuzu hazırlanacaktır.
Tedbir 240. GAP Eylem Planı etkili şekilde uygulanacaktır.	GAP BKİ	İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları	Aralık Sonu	GAP Eylem Planı ilgili kamu idareleri tarafından takvimine uygun olarak yürütülecektir. GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı uygulamayı izleyerek GAP Yüksek Kuruluna periyodik olarak raporlayacaktır.
Tedbir 241. DAP Önceliklendirme ve Güncelleme Çalışması tamamlanacaktır.	DPT	İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları	Aralık Sonu	DAP Ana Planının operasyonel hale getirilmesi amacıyla bir eylem programı oluşturmaya dönük olarak DAP Önceliklendirme ve Güncelleme Çalışması yürütülecektir.
Öncelik 98. Yerel ve merkezi kuruluşlar arasında mekânsal gelişim planlamasıyla ilgili görev ve yetkiler belirgin bir şekilde tanımlanacak ve etkili bir denetim mekanizması oluşturulacaktır.				
Tedbir 242. Bölgesel gelişme ve mekânsal gelişme planlaması ilişkisi güçlendirilecek, mekânsal planlama hiyerarşisi ile bu alandaki sorumlu kuruluşların görev ve yetkileri yeniden tanımlanacaktır.	Başbakanlık	Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, DPT, Çevre ve Orman Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları, Yerel Yönetimler	Aralık Sonu	Kırsal ve kentsel alanlara ilişkin imar mevzuatı gözden geçirilecektir. Plan hiyerarşisinin etkili bir şekilde kurulması, böylece ulaştırma, sanayi altyapısı, kentsel altyapı ve kırsal yerleşme gibi konularda yatırımların daha hızlı ve verimli şekilde gerçekleştirilmesi sağlanacaktır. Cazibe merkezlerine, ticaret ve sanayi için önem arz eden alanlara, gelişmekte olan kırsal merkezi yerleşim yerlerine, yapılaşma baskısı altındaki turizm yörelerine, koruma alanlarına ve afet riski yüksek yörelere planlamada öncelik verilecektir. Coğrafi Bilgi Sistemlerinin bütüncül bir yaklaşım çerçevesinde etkin kullanımı sağlanacaktır.

B. YEREL DİNAMİKLERE VE İÇSEL POTANSİYELLERE DAYALI GELİŞMENİN SAĞLANMASI

1. Mevcut Durum

Merkezden tasarlanan ve uygulanan bölgesel gelişme ve yerel kalkınma politikalarının yanı sıra, son yıllarda, yerel dinamiklere ve içsel potansiyellere dayanan yerel kalkınma girişimlerinin desteklenmesine ağırlık verilmektedir. Bu kapsamdaki önceliklerden biri yerel kalkınma girişimlerinin, bölge plan ve stratejileri kapsamındaki proje ve faaliyetlerin katılımcı bir yaklaşımla uygulanması yoluyla geliştirilmesidir.

Bu çerçevede tespit edilen öncelikli bölgelerde yerel kalkınma girişimlerinin harekete geçirilmesi ve bölgesel gelişme politika ve uygulamalarının AB'ye uyumu doğrultusunda, Türkiye-AB mali işbirliği kapsamında ortak finansmanla desteklenen bölgesel kalkınma programları uygulaması ile önemli tecrübeler kazanılmıştır.

Türkiye-Bulgaristan Sınır Ötesi İşbirliği Programı kapsamında 2003-2006 döneminde Ortak Küçük Projeler Fonu Hibe Programları başarılı bir şekilde uygulanarak sonlandırılmıştır. Söz konusu programlar çerçevesinde toplam 52 proje uygulanmış olup projelerin toplam bütçe tutarı yaklaşık 2 milyon avrodur. Bütün programlar için ortak amaç olan sınırın iki tarafında ortak işbirliği ağları oluşturulması ve geliştirilmesi yönünde önemli sonuçlar elde edilmiş ve yerel düzeyde kapasite oluşumuna katkıda bulunulmuştur.

2008 ve 2009 yıllarında kalkınma ajanslarına merkezi bütçeden aktarılan kaynak tutarı sırasıyla 39,6 milyon TL ve 171 milyon TL'dir. Aynı dönemde kalkınma ajanslarına yerel paylar kapsamında 2,8 milyon TL ve 25,6 milyon TL tutarında kaynak aktarılmıştır. 2010 yılı için ise 31 Ağustos 2009 tarih ve 2009/24 sayılı YPK kararı uyarınca merkezi bütçe payı 450 milyon TL olarak belirlenmiş olup, yerel payların ise ilgili mevzuat çerçevesinde 180 milyon TL olması beklenmektedir.

Kalkınma ajanslarınca 2008 ve 2009 yıllarında toplam 15 öncelik alanında proje teklif çağrısı uygulanmış, 2010 yılı Ekim ayı itibarıyla 28 öncelik alanında proje teklif çağrısı ilan edilmiştir. Proje teklif çağrılarında 2008 yılında 48 milyon TL, 2009 yılında da 95 milyon TL kaynak projelere tahsis edilmiştir. 2010 yılı Ekim ayına kadar ilan edilen proje teklif çağrılarının toplam bütçesi 222 milyon TL'dir. 2008 yılından bu yana kalkınma ajanslarına toplam 4.448 proje başvurusu yapılmış, 810 proje desteklenmiş ve 365 milyon TL kaynak projelere tahsis edilmiştir. 2010 yılı Ekim ayı itibarıyla 26 Düzey 2 bölgenin 16'sında bölge planları kalkınma ajanslarının koordinasyonunda hazırlanmıştır. Bu çalışmalarda katılımcılık prensibi esas alınmıştır.

TABLO IV: 68- Kalkınma Ajanslarınca Sağlanan Doğrudan Mali Destekler

Uygulama Yılı	Doğrudan Mali Destekler				
	Teklif Çağrısı Sayısı	Teklif Çağrısı Öncelik Alanı Sayısı	Destek Miktarı (Milyon TL)	Gerçekleşen Proje Başvuru Sayısı	Desteklenen Proje Sayısı
2008	2	6	48,0	1 129	263
2009	5	9	95,0	2 576	398
2010*	14	28	222,0	783	149
TOPLAM	21	43	365,0	4 488	810

(*) 2010 yılı Ekim ayı itibarıyla

Büyüme kutbu işlevi görece ve çevrelerine hizmet verme potansiyeli yüksek 12 cazibe merkezi (Diyarbakır, Elazığ, Erzurum, Gaziantep, Kayseri, Konya, Malatya, Samsun, Sivas, Şanlıurfa, Trabzon ve Van) belirlenmiştir. 2008 yılında başlatılan özel destek programı çalışmalarına 2010 yılında da devam edilmiştir. Bu kapsamda; 2008 yılında tamamlanan 3 yıllık programlama çalışması neticesinde öncelikli alanlar ve işbirliği kurulacak tarafların belirlendiği Cazibe Merkezlerini Destekleme Programı Diyarbakır Pilot Uygulaması Program Belgesi hazırlanmıştır. Söz konusu Belge içinde yer alan ve uygulamasına 2008, 2009 ve 2010 yıllarında başlanan projeler kapsamında proje sorumlusu kurum ve kuruluşlara Yüksek Planlama Kurulu Kararı ile 2008 yılında, 15 milyon TL, 2009 yılında 18,2 milyon TL ve 2010 yılında 17,7 milyon TL kaynak aktarılmıştır. Pilot uygulama kapsamında desteklenen projelere ilişkin uygulama 2010 yılında tamamlanacaktır. Diyarbakır'a ilave olarak 2010 yılında Erzurum, Şanlıurfa ve Van'da programlama çalışmaları başlatılmıştır.

TABLO IV: 69- Cazibe Merkezlerini Destekleme Programı Diyarbakır Pilot Uygulaması Ödenek Dağılımı

(Milyon TL)			
Program Bileşenleri	2008 ⁽¹⁾	2009	2010
İnsan kaynaklarının geliştirilmesi	6,4	8,5	11,7
KOBİ'lerin rekabet gücünün artırılması	7,4	6,4	5,1
Öncü sektörlerin geliştirilmesi	1,2	3,3	0,9
TOPLAM	15,0	18,2	17,7

(1) 2008 yılında kullanılmayan yaklaşık 1,8 milyon TL kaynak; 2010 yılı programlamasına aktarılmıştır.

2. Temel Amaç ve Hedefler

Bölgesel gelişme politikaları ve uygulama araçlarının geliştirilmesinde yerel dinamikler ve içsel potansiyel esas alınacak, bu politikalar görece az gelişmiş bölgeler ve gelişme potansiyeli yüksek merkezler bakımından farklılaştırılacak, yenilikçi, çok boyutlu ve çeşitlendirilmiş araçlarla desteklenecektir. Uygulama araçları; DPT koordinasyonunda, kalkınma ajanslarıyla işbirliği içerisinde geliştirilecek ve yeterli finansman ile desteklenecektir.

İstihdam, devlet yardımları, kümelenme, yatırım destek ve tanıtım, girişimcilik gibi temel rekabet ve kalkınma politikalarının tespiti ve uygulanmasında kalkınma ajanslarının rol ve işlevleri daha belirgin tanımlanarak geliştirilecektir. Özellikle az gelişmiş bölgelerde yerel düzeyde uzmanlaşmayı destekleyecek şekilde beşeri kaynaklar geliştirilecek, girişimcilik yaygınlaştırılacak, yerel istihdamı artırıcı tedbirler alınacaktır. Yörelere özgü ve yenilikçi politikalar yerel düzeydeki kuruluşlarla işbirliği kurularak belirlenip desteklenecektir. Özellikle potansiyeli yüksek bölgelerde bölgesel kalkınma finansmanı araçları geliştirilecektir. Öncelikle gelişme potansiyeli yüksek kentlerde olmak üzere, işletmeler ve üniversitelerin birlikte çalışmalarını sağlayacak ortam oluşturulacaktır. Bölgesel potansiyeli ve yerel işgücü piyasası özelliklerini dikkate alan ve yerel düzeyde ekonomik dönüşümü destekleyen girişimcilik ve işletme modelleri oluşturulacak; bunun için kalkınma ajanslarının yerel düzeyde ihtiyaç duyulan koordinasyon ilişkilerini kurması ve uzmanlık kuruluşlarıyla işbirliği mekanizmaları oluşturması sağlanacaktır.

Yerel uzmanlaşmaya dayalı ve üniversite-iş dünyası işbirliğini merkeze alan, model nitelikte olmak üzere bölgesel yenilik altyapısı hazırlanacaktır.

Kalkınma ajansları ile işbirliği halinde, bölgesel düzeyde rekabet gücü taşıyan sektörlere odaklanarak ve yerel girişimleri öne çıkararak; yerel uzmanlaşmaya dayalı, yenilikçiliği destekleyen ve rekabet gücünü artıran kümelenmeler desteklenecektir.

Bölgesel kalkınmada yönetişimin geliştirilmesi doğrultusunda katılımcı karar alma süreçleri ve uygulamalar desteklenecek, bu alandaki kapasite artırılabilecektir.

3. Politika Öncelikleri ve Tedbirler

Öncelik/Tedbir	Sorumlu Kuruluş	İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Süre	Yapılacak İşlem ve Açıklama
Öncelik 99. Nispeten az gelişmiş bölgelerde göç eğilimlerini bölge içine yönlendirmede çekim merkezi ve kentsel büyüme kutbu işlevi görecektir ve çevrelerine hizmet verme potansiyeli yüksek cazibe merkezleri geliştirilecektir.				
Tedbir 243. Cazibe Merkezlerini Destekleme Programı uygulamalarına devam edilecektir.	DPT	Maliye Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, İlgili Merkezi ve Mahalli İdareler, Kalkınma Ajansları	Aralık Sonu	Cazibe merkezlerinin gelişimini hızlandırmak amacıyla başlatılan Cazibe Merkezlerini Destekleme Programı kapsamında Erzurum, Diyarbakır, Şanlıurfa ve Van'da uygulama sürdürülecektir. Çalışmalarda kalkınma ajanslarının da aktif rol alması sağlanacaktır. Uygulamada, merkezler ve mücavir alanlarındaki gelişme potansiyellerini ve yerel girişimleri destekleyen stratejik projelere öncelik verilecek, program uygulamaları ile altyapı yatırımlarının uyumu gözetilecektir.
Öncelik 100. Kümelenme ulusal politika çerçevesi, yönetim ve destekleme modeli oluşturulacaktır.				
Tedbir 244. Kümelenme konusunda yerel ve merkezi düzeyde politika çerçevesini çizecek bir strateji belgesi hazırlanacak ve bu stratejinin uygulanmasına yönelik yönetim modeli oluşturulacaktır.	DPT	Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Hazine Müsteşarlığı, Dış Ticaret Müsteşarlığı, TÜBİTAK, Kalkınma Ajansları, İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları	Aralık Sonu	Kümelenme stratejisini şekillendirerek, ilgili kurum ve kuruluşlar arasındaki işbirliği ve işbölümünün esaslarını belirlemek amacıyla bir strateji belgesi hazırlanacaktır. Bu stratejinin hayata geçirilmesi adına gerekli koordinasyonu sağlayacak bir yönlendirme mekanizması kurulacaktır. Bu çerçevede STB ve DTM tarafından yürütülen çalışmalardan yararlanılacaktır.

C. YEREL DÜZEYDE KURUMSAL KAPASİTENİN ARTIRILMASI

1. Mevcut Durum

2009/15236 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile kurulan 16 kalkınma ajansı ile birlikte, 26 Düzey 2 bölgesinin tamamında kalkınma ajanslarının kuruluşu tamamlanmıştır. Ajanslar personel alımı ve fiziksel donanım ihtiyaçlarını büyük ölçüde gidererek faaliyetlerine başlamıştır. 2010 yılı Ekim ayı itibarıyla 535 uzman ve iç denetçi ile 102 destek personelin istihdamı sağlanmıştır. Ajansların kurumsal kapasitesinin gelişimine katkı sağlamak üzere ajanslarda DPT Müsteşarlığınca bölgesel gelişme politika ve araçları ile mevzuat konularında eğitimler düzenlenmiştir.

Türkiye-AB mali işbirliği kapsamında ortak finansmanla uygulanan bölgesel kalkınma programlarıyla, programın bölgelerdeki koordinasyonundan sorumlu Kalkınma Birlikleriyle Valiliklerde proje hazırlama, uygulama ve izleme kapasitesinin oluşması ve gelişmesi sağlanmıştır. Yerelde oluşan bu kapasitenin ajanslara aktarılması ve ajans kaynaklarıyla daha da geliştirilmesi amaçlanmaktadır.

İl düzeyindeki yatırımların sistemli ve düzenli olarak izlenebilmesi, sorunların tespiti, çözüm önerileri ve bunların uygulanabilirliğinin sağlanması amacıyla başlatılan İl Koordinasyon ve İzleme Sisteminin (İKİS) ilk sürümü uygulamaya geçmiş olup, sistem geliştirme faaliyetleri TÜBİTAK Kamu Kurumları Araştırma ve Geliştirme Projelerini Destekleme Programı çerçevesinde yürütülen proje kapsamında devam etmektedir. İKİS projesinin ve genel olarak il düzeyindeki planlama ve koordinasyon faaliyetlerinin etkili olarak yürütülebilmesi için İl Planlama ve Koordinasyon Müdürlüklerinin beşeri kaynak ve teknik kapasitelerinin artırılması ihtiyacı devam etmektedir.

DPT Müsteşarlığı, kalkınma ajansları ve KOSGEB arasındaki işbirliğinin çerçevesini belirlemek amacıyla, DPT Müsteşarı, KOSGEB Başkanı ve Kalkınma Ajansları Yönetim Kurulu Başkanları bir protokol imzalanmıştır. Bunun yanında DPT ve kalkınma ajansları ile ortak faaliyet alanlarına sahip diğer kurum ve kuruluşlarla da benzer protokollerin imzalanması öngörülmektedir.

2. Temel Amaç ve Hedefler

Bölgesel gelişme politikalarının oluşturulmasında ve hayata geçirilmesinde, başta kalkınma ajansları ve yerel yönetimler olmak üzere yerel düzeyde bölgesel gelişmede rolü olan kuruluşların, uzmanlaşma düzeyi, proje hazırlama, uygulama, izleme, değerlendirme ve koordinasyon kapasitesi artırılacak ve beşeri kaynakları geliştirilecektir.

Kamu, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki yerel işbirliği ve ortaklıklar, kalkınma ajansları aracılığıyla desteklenecek, işbirliği ağlarının oluşturulması ve bu ağlar vasıtasıyla iyi uygulama örnekleri başta olmak üzere bilgi alışverişi özendirilecektir.

Kalkınma ajanslarının kurumsal işleyişini güçlendirmek ve bütçe, muhasebe, programlama, proje ve faaliyet destekleme ve izleme, insan kaynakları yönetimi, paydaş veri tabanı yönetimi, arşiv ve belge yönetimi, yatırım destek ofisleri faaliyetleri, performans yönetimi ve bölge planı faaliyetlerini desteklemek üzere modüler nitelikte tasarlanan Kalkınma Ajansları Yönetim Sisteminin (KAYS) kurulum çalışmalarına devam edilecektir. DPT'nin ajanslara ilişkin genel koordinasyonunun da etkili olarak yürütülmesini sağlayacak KAYS projesinde Bütçe ve Muhasebe Modülü devreye alınacak, diğer modüllerde süreç modelleme ve yazılım çalışmaları sürdürülecektir.

Merkezi ve yerel kurumlar arasında planlama, uygulama, izleme ve değerlendirme aşamalarında bilgi akışı ve işbirliği etkinleştirilecektir. Diğer yandan, kamu yatırımlarının ve yerel düzeydeki sosyo-ekonomik kalkınma girişimlerinin planlanması, uygulanması, izlenmesi ve değerlendirilmesinde yerel kuruluşların koordinasyonu ve etkinliği güçlendirilecektir.

3. Politika Öncelikleri ve Tedbirler

Öncelik/Tedbir	Sorumlu Kuruluş	İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Süre	Yapılacak İşlem ve Açıklama
Öncelik 101. Kalkınma ajanslarının kurumsal kapasite gelişimi desteklenecek , merkezi ve yerel kurumlar arasındaki işbirliği geliştirilecektir.				
Tedbir 245. Kalkınma ajanslarının kurumsal kapasite gelişimi desteklenecektir.	DPT	Valilikler, yerel yönetimler, meslek odaları, Kalkınma Ajansları	Aralık Sonu	Kalkınma ajanslarının kapasitelerinin geliştirilmesine yönelik programlar düzenlenecektir. İşbirlikleri ve ağlar geliştirilecek, iyi uygulama örnekleri yaygınlaştırılacaktır.
Tedbir 246. Kalkınma Ajansları Yönetim Sistemi kurulacaktır.	DPT	Kalkınma Ajansları	Aralık Sonu	Kalkınma ajanslarının iç işleyişine ve DPT'nin genel koordinasyonuna destek olacak Kalkınma Ajansları Yönetim Sisteminin modelleme ve yazılım çalışmaları yürütülmektedir. Bu kapsamda ajansların proje ve faaliyet destekleri, bütçe süreçleri ve diğer iş ve işlemleri ile ilgili modüller tamamlanacaktır.
Tedbir 247. İl Koordinasyon ve İzleme Sistemi (İKİS) geliştirilecektir.	DPT	İçişleri Bakanlığı, ilgili diğer bakanlık ve kamu kuruluşları, TÜBİTAK, Valilikler, yerel yönetimler	Aralık Sonu	İl düzeyindeki yatırımların sistemli ve düzenli olarak izlenebilmesi, sorunların tespiti, çözüm önerileri ve bunların uygulanabilirliğinin sağlanması amacıyla yürütülen İKİS projesinin geliştirilmesine devam edilecektir.
Tedbir 248. İl Planlama ve Koordinasyon Müdürlüklerinin yetki ve kapasiteleri artırılacaktır.	İçişleri Bakanlığı	DPT, Valilikler, İl Planlama ve Koordinasyon Müdürlükleri	Aralık Sonu	İl Planlama ve Koordinasyon Müdürlüklerinin beşeri kaynaklarının güçlendirilmesi ve çeşitlendirilmesine imkan verecek mevzuat düzenlemeleri yapılacak, teknolojik altyapıları yenilenecek ve proje hazırlama kapasiteleri güçlendirilecektir.

D. KIRSAL KESİMDE KALKINMANIN SAĞLANMASI

1. Mevcut Durum

2006 yılında yürürlüğe giren Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisinde (UKKS) belirlenen stratejik amaçlar ve öncelikler doğrultusunda hazırlanan Kırsal Kalkınma Planı (2010-2013) Yüksek Planlama Kurulunca 2010 yılı Ağustos ayında onaylanmıştır. Plan kapsamında 30 adet tedbir altında 96 adet faaliyet belirlenmiştir. Plan, söz konusu faaliyetler çerçevesinde 2013 yılı sonrası için ilgili kurumlarda uygulama, izleme ve değerlendirme konularında kapasite gelişimine katkı sağlayacaktır. Planın uygulanması, izlenmesi ve değerlendirilmesine ilişkin olarak Planda ifade edilen yapıların esas ve işlevleri, ilgili kurumların işbirliğiyle hazırlanmaktadır.

Katılım Öncesi Yardım Aracı Kırsal Kalkınma bileşeni (IPARD) kapsamında akreditasyon paketi hazırlanmasına yönelik çalışmalar tamamlanmıştır. IPARD bileşeninin yönetimine ilişkin ulusal akreditasyon gerçekleştirilmiş olup, 22 Temmuz 2010 tarihinde Avrupa Komisyonuna yetki devri başvurusu yapılmıştır.

IPARD Programının (2007-2013) I. fazının uygulanacağı 20 ilde 2010 yılının Haziran ve Temmuz aylarında Yönetim Otoritesi (Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı) ve Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu (TKDK) tarafından IPARD Programı hakkında tanıtım toplantıları gerçekleştirilmiş ve TKDK İl Koordinatörlüklerinde yardım masaları aktif hale getirilmiştir. Ayrıca, TKDK tarafından IPARD Programı kapsamında uygulanacak projelere ilişkin olarak 2010 yılı Temmuz ayında şartlı proje teklif çağrısına çıkmıştır.

Diğer taraftan IPARD Programı uygulamalarını gerek programlama gerekse kurumsal açıdan güçlendirmek amacıyla Yönetim Otoritesi tarafından başlatılan projeler devam etmektedir. Bu projeler; 15 ay süreli IPARD Kapsamında Çevre ve Kırsal Alan Eşleştirme Projesi, 7 ay süreli IPARD Kapsamında Tarım ve Köy İşleri Bakanlığının Tarım Çevre Programının Hazırlanmasına Yönelik Koordinasyon ve İletişim Yoluyla Desteklenmesi Projesi ve 6 ay süreli IPARD Kapsamında LEADER Tedbirinin Uygulanmasına Destek Eşleştirme Projesi'dir.

TABLO IV: 70- Kırsal Kesimde İstihdamın Sektörel Dağılımı

	Türkiye			Kır		
	2007	2008	2009	2007	2008	2009
Tarım (Bin Kişi)	4 867	5 016	5 254	4 269	4 369	4 656
Tarım (Yüzde)	23,5	23,7	24,7	61,2	60,8	62,6
Sanayi (Bin Kişi)	4 314	4 441	4 130	632	696	659
Sanayi (Yüzde)	20,8	21,0	19,4	9,1	9,7	8,9
Hizmetler(Bin Kişi)	11 558	11 736	11 893	2 071	2 119	2 123
Hizmetler ⁽¹⁾ (Yüzde)	55,7	55,4	55,9	29,7	29,5	28,5
Toplam (Bin Kişi)	20 738	21 194	21 277	6 973	7 184	7 438
Toplam (Yüzde)	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Kaynak: TÜİK

(1) İnşaat sektörü hizmetler sektörü içinde değerlendirilmiştir.

Not: Yuvarlama nedeniyle veriler toplamı vermeyebilir.

Dokuzuncu Kalkınma Planı ve UKKS belgesi ile uyumlu olarak, kırsal kesimde tarım sektöründen açığa çıkan işgücünün tarım dışı sektörlerle yönlendirilmesi ve bu işgücünün nitelik ve beceri düzeylerinin işgücü piyasasının ihtiyaçları doğrultusunda, aktif işgücü programları uygulanmak suretiyle geliştirilmesi hususu önemini korumaktadır. Kırsal kesimde tarımsal istihdam 2009 yılında hem oransal hem de mutlak olarak artmıştır. Tarımın kırsal istihdam içindeki payının tekrar artmaya başlamasında, kırsal kesimde tarım dışı istihdam olanaklarının yetersiz kalmasının payı bulunmaktadır. Tarımdaki işgücü fazlasının kırsal kesimde tarım dışı sektörlerle geçişini teşvik edecek desteklerin artırılması ihtiyacı devam etmektedir.

Ülkemizde kırsal kalkınmanın hızlandırılmasına katkı sağlayan, ulusal ve uluslararası kaynaklarla ortaklaşa finanse edilen projelerden; Sivas-Erzincan Kalkınma Projesi (2004–2012), Anadolu Su Havzaları Rehabilitasyon Projesi (2004–2012), Diyarbakır-Batman-Siirt Kalkınma Projesi (2007–2012), Doğu Karadeniz Bölgesinde Küçük Ölçekli Çiftçilerin Yaşam Koşullarının İyileştirilmesi Projesi (2007-2013), Çoruh Nehri Havza Rehabilitasyon Projesi (2010-2016), Ardahan-Kars-Artvin Kalkınma Projesi (2010-2015) gibi sağlayan entegre projelerin uygulamaları devam etmektedir. Ayrıca, GAP bölgesindeki illerde kırsal alanda yaşayanların refah seviyesini ve istihdamı artırmak amacıyla GAP Entegre Kırsal Kalkınma Projesi (2010-2013) başlatılmıştır.

2010 yılında beşinci etap uygulaması ile tamamlanan Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programında (KKYDP); tarım ürünlerinin işlenmesi, paketlenmesi ve depolanmasının yanı sıra toplu basınçlı sulama ile makine ve ekipman alımları konularındaki projelere yüzde 50 ile yüzde 75 arasında değişen oranlarda hibe desteği sağlanmıştır.

2006-2010 döneminde toplam beş etap halinde uygulanan KKYDP'nin ekonomik yatırımlar bileşeni kapsamında 2010 yılı Haziran ayı itibarıyla tamamlanan 2.073 adet proje için 319,2 milyon TL destek sağlanmıştır. Devam eden 1.156 proje için 43,8 milyon TL ilave kaynak tahsisi öngörülmektedir. KKYDP'nin makine ekipman alımı bileşeni kapsamında ise 2007-2010 dönemi için 53.435 adet projeye 265,4 milyon TL destek sağlanmıştır. Böylece, 2010 yılı sonu itibarıyla KKYDP kapsamında toplam 628,4 milyon TL hibe desteği sağlanmış olacaktır.

Kır ve kent ayrımına esas teşkil eden 20 bin nüfus eşiği baz alındığında ADNKS sonuçlarına göre nüfusun 2008 yılında yüzde 30,8'i, 2009 yılında ise yüzde 29,9'u kırsal alanda yaşamaktadır. Şehir nüfusunun il ve ilçe nüfusunu kapsadığı durumda ise nüfusun 2008 yılında yüzde 25'i, 2009 yılında ise yüzde 24,5'i kırsal alanda yaşamaktadır.

İçişleri Bakanlığı verilerine göre, 2010 yılı Eylül ayı itibarıyla 34.424 köy, 46.916 adet köy başlısı ve 1.978 adet köy belediyesi (belde) statüsünde yerleşim yeri bulunmaktadır.

Köy ve köy başlısı yerleşimlerin içme suyu ve yol konularındaki altyapı sorunlarının, mahalli idareler eliyle ivedi bir şekilde çözülmesi amacıyla 2005 yılında, İstanbul ve Kocaeli illeri hariç olmak üzere 79 ilde uygulamasına başlanan KÖYDES Projesi devam etmektedir. KÖYDES Projesine 2009 yılında sağlanan ek ödeneklerle birlikte 588 milyon TL tahsis edilmiş olup, ülke genelinde yüzde 65'i köy yolu, yüzde 35'i de köy içme suyu olmak üzere toplam 8.911 proje tamamlanmıştır. 2009 yılı uygulamaları kapsamında 172'si susuz olmak üzere 3.423 üniteye içme suyu hizmeti sunulmuş; 7.450 km'si asfalt

olmak üzere toplam 13.047 km yol yapılmıştır. 2010 yılı için projeye yıl içinde sağlanan ek ödeneklerle birlikte 1 milyar 50 milyon TL kaynak tahsis edilmiş olup, proje uygulamaları devam etmektedir. 2010 yılı sonu itibarıyla yüzde 31,5'i köy yolu, yüzde 66,8'i köy içme suyu, yüzde 1,7'si de küçük ölçekli sulama işi olmak üzere toplam 13.942 projenin tamamlanması öngörülmektedir.

Kırsal yerleşim yerlerinde yaşam kalitesinin artırılması, yöresel doku ve mimari özelliklere uygun yapılaşmanın yaygınlaştırılması amacıyla Kayseri, Balıkesir ve Hatay pilot illerinde çalışmalar yapılmıştır.

Geçmiş yıllarda terör olaylarının yoğun olarak yaşandığı illerde; güvenlik kaygısıyla yaşadıkları yerleşim yerlerinden ayrılan ailelerden geri dönmek isteyenlerin geri dönüşlerinin sağlanmasına, dönülen yerleşim yerlerine sosyal ve ekonomik altyapı tesislerinin yapılmasına ya da dönmek istemeyenlerin halen yaşadıkları yerlerde geçimlerini sürdürebilmesine yönelik başlatılan Köye Dönüş ve Rehabilitasyon Projesi (KDRP) kapsamındaki çalışmalar devam etmektedir.

2. Temel Amaç ve Hedefler

Kırsal kalkınmada temel amaç; yerel potansiyelin değerlendirilmesini, doğal ve kültürel varlıkların korunmasını esas alarak, kırsal toplumun iş ve yaşam koşullarının kentsel alanlarla uyumlu olarak yöresinde geliştirilmesi ve sürdürülebilir kılınmasıdır.

Bu kapsamda, kırsal kalkınma politikaları; tarım sektöründeki yeniden yapılanma sürecinde ortaya çıkan işsizlik ve yoksulluk başta olmak üzere, göçten kaynaklanan sosyo-ekonomik olumsuzlukların azaltılması amacıyla tarım politikalarıyla tamamlayıcı bir şekilde uygulanacaktır.

Kırsal nüfusun gelirlerinin çeşitlendirilmesi, istikrara kavuşturulması ve artırılmasına yönelik olarak; tarımsal işletmelerin rekabet güçlerinin artırılması, üretici örgütlenmelerinin güçlendirilmesi, toprak ve su kaynaklarının etkin kullanılması, tarım dışı ekonomik faaliyetlerin çeşitlendirilmesi ile yerel yönetimler ve birliklerinin kırsal kalkınmadaki etkinliğinin artırılması sağlanacaktır.

Kırsal kalkınma projelerinin istihdam odaklı ve yerel yönetimi güçlendirecek şekilde tasarlanması sağlanacak ve tarım havzalarına yönelik çalışmalar da dâhil olmak üzere uygulama ölçekleri bölgesel gelişme politikaları ile uyumlu olarak belirlenecektir.

IPARD Programının uygulanacağı illerde kalkınma ajansları ile diğer kuruluşların verdiği teknik ve mali desteklerin koordinasyonu gözetilecektir.

Göçer aileler ile yerleri kamulaştırılan ailelerin iskânının sağlanmasına devam edilecektir. Toplu iskânda, hak sahipleriyle işbirliği yapılarak, yeni finansman modelleri aracılığı ile iskân hizmeti etkinleştirilecektir.

Zorunlu nedenlerle yaşadıkları yerlerden ayrılan vatandaşlara yönelik olarak yürütülmekte olan KDRP kapsamındaki hak sahiplerinin kendi istekleri doğrultusunda eski veya yeni yerleşim yerlerinde refah seviyelerinin iyileştirilmesi çalışmalarına devam edilecektir.

3. Politika Öncelikleri ve Tedbirler

Öncelik/Tedbir	Sorumlu Kuruluş	İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Süre	Yapılacak İşlem ve Açıklama
Öncelik 102. Kırsal kalkınmaya yönelik uygulamaların Kırsal Kalkınma Planı (2010-2013) çerçevesinde koordinasyonu, izlenmesi ve değerlendirilmesi sağlanacaktır.				
Tedbir 249. Kırsal Kalkınma Planının uygulanması, izlenmesi ve değerlendirilmesine ilişkin yapılar oluşturulacaktır.	Tarım ve Köyşleri Bakanlığı	Çevre ve Orman Bakanlığı, STB, BİB, İçişleri Bakanlığı, DPT, SYDGM, İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları, STK'lar	Mart Sonu	Kırsal Kalkınma Planında belirtilen temel çerçeveye uyumlu olarak Plan İzleme Komitesinin çalışma esas ve usullerinin belirleneceği rehber, ilgili kurumların işbirliği ile hazırlanacaktır. Planda tanımlanan izleme-bilgi sistemi ve diğer izleme dokümanlarına ilişkin esaslar rehberde yer alacaktır.
Öncelik 103. IPARD Programının (2007-2013) programlama ve uygulama süreçlerinin etkinliği artırılacaktır.				
Tedbir 250. AB'nin yerel ve kırsal kalkınma alanındaki girişimi olan Leader uygulamasına yönelik hazırlıklar, IPARD Programında belirtilen çerçevede tamamlanacaktır.	Tarım ve Köyşleri Bakanlığı	İçişleri Bakanlığı, DPT, Hazine Müsteşarlığı, GAP BKİ, Kalkınma Ajansları, İl Özel İdareleri, Belediyeler, STK'lar	Haziran Sonu	IPARD Programının ikinci fazı çerçevesinde gerçekleştirilecek Leader uygulamalarına ilişkin hazırlıklar, 2010 yılı Eylül ayında başlayan eşleştirme projesinde yer alan faaliyetler ışığında tamamlanacaktır.
Tedbir 251. IPARD Programı çerçevesinde potansiyel yararlanıcılara yönelik yayım ve danışmanlık hizmetleri güçlendirilecektir.	Tarım ve Köyşleri Bakanlığı	Kalkınma Ajansları, İl Özel İdareleri, Belediyeler, STK'lar	Aralık Sonu	IPARD Programının uygulanacağı illerde, potansiyel yararlanıcılara yönelik teknik destek hizmetleri, 2010 yılı Temmuz ayında başlayan şartlı proje başvuru sürecindeki deneyimler, Programın tanıtım faaliyetleri ve İletişim Stratejisi ışığında güçlendirilecektir.

Öncelik 104. Kırsal kalkınma konusunda mahalli idare ve birlikleri ile merkezdeki diğer kuruluşların etkinliğini artırmak için bu kuruluşların mali, teknik ve kurumsal kapasiteleri güçlendirilecektir.				
Tedbir 252. Köy Kanununun yenilenmesine yönelik tasarı hazırlanacaktır.	İçişleri Bakanlığı	İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları	Aralık Sonu	Köylerin yönetimi ve statüsü ile ilgili gelişmeler ışığında ilgili kesimlerin katkısıyla hazırlanan tasarımın sonuçlandırılması sağlanacaktır.
Öncelik 105. Kırsal alanda yerleşme ve yapılaşmaya ilişkin mevzuat çalışmaları tamamlanacak ve uygulama projeleri hayata geçirilecektir.				
Tedbir 253. Kırsal alanlarda yöresel doku ve mimari özelliklere uygun yapılaşmanın yaygınlaştırılması çalışmalarının kapsamı genişletilecektir.	Bayındırlık ve İskân Bakanlığı	İçişleri Bakanlığı, DPT, Üniversiteler, İl Özel İdareleri, Belediyeler, STK'lar	Aralık Sonu	Halihazırda pilot olarak yürütülen çalışmalar edinilen tecrübelere bağlı olarak deprem kuşağında yer alan ve yapılaşma baskısının yoğun olduğu illere öncelik verilerek ülke geneline yaygınlaştırılacaktır.
Öncelik 106. Zorunlu nedenlerle yaşadıkları yerlerden ayrılan vatandaşlara yönelik, kendi istekleri doğrultusunda, eski veya yeni yerleşim yerlerinde sürdürülebilir yaşam koşullarının oluşturulması için gerekli tedbirler alınacaktır.				
Tedbir 254. Ülke içinde yerinden olmuş kişilere yönelik KDRP kapsamında sağlanacak destekler için alt projeler hazırlanacaktır.	İçişleri Bakanlığı	Dışişleri Bakanlığı, MEB, Sağlık Bakanlığı, DPT, SHÇEK, SYDGM, GAP BKİ, Valilikler	Aralık Sonu	KDRP, Birleşmiş Milletlerin konu ile ilgili olarak hazırlamış olduğu ilkeler rehberi de dikkate alınarak güncelleştirilecektir. Proje uygulamalarında etkinliği sağlamak için bir arşiv ve raporlama sistemi kurulacaktır.
Tedbir 255. Baraj inşaatları nedeniyle yerleri kamulaştırılan ailelerin iskân süreci iyileştirilecektir.	Bayındırlık ve İskân Bakanlığı	DSİ	Aralık Sonu	Arazi temininin zor ve konutların ihale edilerek yapılmasının maliyetinin yüksek olması nedeniyle, hak sahipleriyle iş birliği yapılarak kredi usulü ile hizmetin daha etkin olarak gerçekleştirilmesi sağlanacaktır.

V. KAMU HİZMETLERİNDE KALİTE VE ETKİNLİĞİN ARTIRILMASI

Ülkemizin ekonomik ve sosyal gelişme sürecinin etkin yönetimini sağlamak üzere, kamu yönetiminin yurttaş ve sonuç odaklı, kaliteli, etkili ve etkin hizmet sunabilen; esneklik, saydamlık, katılımcılık, hesap verebilirlik, tutarlılık ve öngörülebilirlik gibi çağdaş kavramları benimsemiş bir anlayışa, yapıya ve işleyişe kavuşturulması ihtiyacı devam etmektedir.

Bu çerçevede, bir yandan kamu kurum ve kuruluşları arasında koordinasyon ve işbirliği yetersizliği, kamu kurum ve kuruluşlarının görev ve yetkileriyle teşkilat yapıları arasında uyum sağlanamaması, kamu personelinin yetkin bir seviyeye ulaştırılması için kamu kurum ve kuruluşlarında etkili bir insan kaynakları planlamasının yapılamaması gibi sorunlar yaşanmaktadır. Diğer yandan adalet, iç güvenlik, afet yönetimi, tapu ve kadastro gibi somut hizmet alanlarında yetersizlik görülmektedir. Ayrıca, kamu hizmeti uygulamalarını etkinleştirme konusunda bilgi ve iletişim teknolojilerinin kamu yönetiminin amaçlarına ulaşmayı kolaylaştıracak bir araç olarak kullanılması da önem arz etmektedir.

A. KURUMLAR ARASI YETKİ VE SORUMLULUKLARIN RASYONELLEŞTİRİLMESİ

1. Mevcut Durum

Son yıllarda devletin kurumsal yapısının iyileştirilmesi yönünde önemli düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. Bu çerçevede, Başbakanlığın yüklenmiş olduğu icrai fonksiyonlarının azaltılarak asli görevine döndürülmesi ve örgütsel yapısının küçültülmesi amacıyla Başbakanlığa bağlı olan ve Başbakanlıkla ilgili bulunan kurum ve kuruluşların sayısı azaltılmıştır.

Ancak, bazı sektörel ve tematik alanlarda kamu kurum ve kuruluşları arasında görev ve yetki karmaşası bulunmaktadır. Bağımsız düzenleyici kurumlar kurulurken, bu kurumlara verilen görevleri daha önce yerine getiren bakanlıkların ilgili birim ve görevlerinde gerekli değişiklikler yapılamamış, birden fazla kurum ve kuruluşun faaliyet gösterdiği sektörlerde koordinasyon sorunu giderilememiştir.

2009 yılı itibarıyla, 81 il özel idaresi, 2.951 belediye, 34.388 köy bulunmaktadır. 2008 yılı ADNKS sonuçlarına göre belediyelerde 60.282.194 kişi yaşamaktadır. Bu nüfusun toplam nüfusa oranı ise yüzde 83'tür.

Merkezi idare ile mahalli idareler arasında görev, yetki, kaynak paylaşımı ve hizmet ilişkilerinin esaslarına yönelik yasal düzenlemeler çerçevesinde ülke düzeyinde belirli hizmet seviyesine ulaşmak için merkezi idarece gerekli standartların belirlenmesi ve bunlara uyumun sağlanmasına ilişkin denetim ihtiyacı devam etmektedir.

Mahalli idarelerde yeni yasal düzenlemelerle artan görev ve sorumlulukları yerine getirecek idari, mali ve teknik kapasitenin oluşturulmasına yönelik çalışmalar devam etmektedir.

Mahalli idarelerin hizmet önceliklerini ve finansman imkanlarını belirleyememeleri, bu idareleri teknoloji transferi ve büyük finansman gerektiren yatırım projelerinin yanı sıra diğer projeleri için de borçlanmaya yöneltmektedir.

2. Temel Amaç ve Hedefler

Kamu kurum ve kuruluşlarının asli görevlerini yerine getirebilmeleri için görev ve yetkileriyle teşkilat yapıları arasında uyum sağlanması, işlevi kalmamış birimlerin kapatılması, hizmet gereklerinin zorunlu kıldığı durumlar dışında yeni birimler oluşturulmaması, kamu kurum ve kuruluşlarının işlem ve eylemlerinde uyacakları usul ve esasları içeren yasal düzenlemenin yapılması, Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartında getirilen ilkeler de dikkate alınarak merkezi yönetimden yerel yönetimlere yetki ve görev aktarılması, yerel yönetimlerin sundukları hizmetler için ülke çapında asgari hizmet standartlarının belirlenmesi ve bunlara uyumun denetlenmesi temel amaçtır.

Mahalli idareler; idarenin bütünlüğü ve üniter yapı ilkesine uygun olarak, merkezi idarenin belirleyeceği ilke ve standartlar çerçevesinde mahalli müşterek nitelikli ihtiyaçların etkin, verimli ve zamanında karşılanması konusunda kendi kararlarını alan, kaynaklarını oluşturan, projelerini uygulayan şeffaf idari birimler olarak yapılandırılacaktır.

3. Politika Öncelikleri ve Tedbirler

Öncelik/Tedbir	Sorumlu Kuruluş	İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Süre	Yapılacak İşlem ve Açıklama
Öncelik 107. Kamu kurum ve kuruluşları arasında görev ve yetki paylaşımı gözden geçirilerek ihtiyaç duyulan alanlarda kurumsal yapılar güçlendirilecektir.				
Tedbir 256. Bilgi toplumuna dönüşüm sürecinin koordinasyonuna yönelik kurumsal yapılanma güçlendirilecektir.	DPT	Başbakanlık, İçişleri Bakanlığı, Ulaştırma Bakanlığı, İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları, İlgili Sivil Toplum Kuruluşları	Aralık Sonu	Bilgi toplumuna dönüşüm sürecinin merkezi idare ve yerel yönetim düzeyinde etkin olarak yönetilmesi amacıyla, ihtiyaç duyulan yapısal düzenlemeler gerçekleştirilecektir.
Öncelik 108. Kamu kurum ve kuruluşlarının işlem ve eylemlerinde uyacakları usul ve esasları içeren yasal düzenleme gerçekleştirilecektir.				
Tedbir 257. Genel İdari Usul Kanunu çıkarılacaktır.	Adalet Bakanlığı	-	Aralık Sonu	Genel İdare Usul Kanunu Tasarısı taslağı üzerindeki çalışmalar sonuçlandırılarak taslak TBMM'ye sevk edilecektir.
Öncelik 109. Yerel yönetimlerin hizmet kapasitesi geliştirilecek, sundukları hizmetler için ülke çapında asgari hizmet standartları belirlenecek, standartlara uygunluk denetimi merkezi idare tarafından yapılacaktır.				
Tedbir 258. Yerel yönetimlerin asgari hizmet standartlarını belirlemeye yönelik çalışmalar başlatılacaktır.	İçişleri Bakanlığı	İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları, Yerel Yönetimler, Meslek Odaları	Aralık Sonu	Ülke genelinde hizmet kalite ve standartlarının sağlanabilmesi amacıyla gerekli ilke ve kriterlerin ilgili bakanlıklarca belirlenmesi ve yerel yönetimlerin bu standartlara uygun hizmet vermesi için gerekli çalışmalar yapılacaktır.

B. POLİTİKA OLUŞTURMA VE UYGULAMA KAPASİTESİNİN ARTIRILMASI

1. Mevcut Durum

5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu çerçevesinde kamu idarelerinde kamu kaynaklarının öncelikli kamu hizmetlerine tahsisini, bu kaynakların etkin, etkili ve ekonomik bir şekilde kullanılmasını amaçlayan stratejik planlama ve performans esaslı bütçelemeye yönelik çalışmalar devam etmektedir. Uygulama, Kamu İdarelerinde Stratejik Planlamaya İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelikte belirlenen ve 2010 yılında tamamlanması öngörülen geçiş programı dahilinde yürütülmektedir. Bu çerçevede, merkezi yönetim kapsamında 2010 yılı Eylül ayı itibarıyla stratejik plan ve performans programı hazırlaması gereken 145 kamu idaresinden 139'unda stratejik plan çalışması tamamlanmıştır. Bu idarelerde 2011 yılı performans programı çalışmaları devam etmektedir.

Yerel yönetimlerde de stratejik planlama ve performans esaslı bütçeleme uygulaması devam etmektedir. İl özel idareleri, büyükşehir belediyeleri ile nüfusu 50 binin üzerindeki belediyelerde ilgili kanunlar gereği, 2009 yılı Mart ayında yapılan mahalli idareler genel seçimlerinden sonra başlatılan stratejik plan yenileme çalışmaları tamamlanmıştır.

KİT'lerin stratejik plan hazırlamaları 2008 ve 2009 yıllarına ait Genel Yatırım ve Finansman Programlarında Bakanlar Kurulu kararlarıyla hükme bağlanmıştır. Bu kapsamda, 2010 yılı Eylül ayı itibarıyla 19 adet KİT'ten 15'i stratejik planlarını tamamlamış olup 4'ü ise çalışmalarını sürdürmektedir.

Stratejik planlamanın daha işlevsel hale getirilmesi için gerek stratejik plan yapmakla yükümlü kamu idareleri gerek DPT Müsteşarlığınca elde edilen deneyimler ışığında Kamu İdarelerinde Stratejik Planlamaya İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeliğin güncellenmesine yönelik çalışmalar yürütülmektedir.

Stratejik yönetimin etkili biçimde uygulanabilmesi amacıyla, kamu yöneticilerinin teorik ve pratik bilgi ve birikiminin artırılmasına yönelik olarak DPT Müsteşarlığı tarafından bir kapasite geliştirme modeli oluşturmak üzere başlatılan araştırma projesi tamamlanmıştır.

2. Temel Amaç ve Hedefler

Kamu idarelerinde stratejik yönetimin gerektirdiği dönüşümün sürdürülmesi, yönetsel kararların stratejik planlara dayanan, orta ve uzun vadeli bakış açısı ile şekillendirilmesi, uygulanacak politikaların maliyeti, etkilediği kesimler ve fırsat maliyeti de göz önüne alınarak, bütçenin, kamu idarelerinin performansını gösterecek bir yapıya kavuşturulması sağlanacaktır. Kamu idarelerinde mevcut idari ve beşeri kapasite, nitelik ve nicelik olarak stratejik yönetim anlayışı doğrultusunda geliştirilecek, yönetim kültürünün yeni yapıya uyarlanmasına yönelik programlar düzenlenecektir. Kamu İdarelerinde Stratejik Planlamaya İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeliğin yayımlanmasından sonra kurulan ve stratejik plan yapmakla yükümlü olan kamu idareleri de sisteme dahil edilecektir.

3. Politika Öncelikleri ve Tedbirler

Öncelik / Tedbir	Sorumlu Kuruluş	İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Süre	Yapılacak İşlem ve Açıklama
Öncelik 110. Kamu idarelerinde daha etkin, verimli ve uygulanabilir stratejik planların hazırlanmasına yönelik çalışmalar yapılacaktır.				
Tedbir 259. Kamu İdareleri İçin Stratejik Planlama Kılavuzunun gözden geçirilerek yayımlanması çalışması tamamlanacaktır.	DPT	Maliye Bakanlığı, İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları	Mart Sonu	Bugüne kadar yapılan çalışmalar ve elde edilen deneyimler ışığında Kamu İdareleri İçin Stratejik Planlama Kılavuzu gözden geçirilerek sistemin daha etkili çalışması için gerekli değişiklikler yapılacaktır.
Öncelik 111. Kamu idarelerinde mevcut idari ve beşeri kapasite nitelik ve nicelik olarak stratejik yönetim anlayışı doğrultusunda geliştirilecektir.				
Tedbir 260. Kamu idarelerinde stratejik yönetime ilişkin yönetsel kapasiteyi geliştirmeye yönelik eğitim programı oluşturulmasına dönük proje sonucunda elde edilen modelin tanıtımı ve uygulanması sağlanacaktır.	DPT	Maliye Bakanlığı, TODAİE, DPB, TÜSSİDE, Üniversiteler, Sivil Toplum Kuruluşları	Aralık Sonu	Stratejik yönetimin etkili biçimde uygulanabilmesi amacıyla, kamu yöneticilerinin teorik ve pratik bilgi ve birikiminin artırılmasına yönelik olarak DPT Müsteşarlığı tarafından bir kapasite geliştirme modeli oluşturmak üzere başlatılan araştırma projesi tamamlanmış ve bir model geliştirilmiştir. Bu modelin kamu yönetimi ve ilgililerle paylaşımı yapılarak model doğrultusunda kamu yöneticilerine yönelik eğitim programları uygulanması sağlanacaktır.

C. KAMU KESİMİNDE İNSAN KAYNAKLARININ GELİŞTİRİLMESİ

1. Mevcut Durum

Kamu kesiminde insan kaynaklarının geliştirilmesi alanında uzun yıllardır görülen yetersizlikler nedeniyle ciddi bir reform ihtiyacı bulunmaktadır. Kamu personel rejimindeki aksaklıklar; işe kabulden görevde yükselmeye, ücret sisteminden emekliliğe kadar her aşamada kendini göstermektedir. Gerek ücret sisteminde gerekse kadroların ihdas edilmesinde ve düzenlenmesinde farklı uygulamalar bulunmaktadır. Kadroların artırılması nesnel esaslara uygun olarak yapılamamakta, tek bir kanuna dayalı veya temel özelliklerini tek bir kanundan alan bir ücret rejimi uygulanamamaktadır. Son yıllarda çıkarılan teşkilat kanunlarında ve personelle ilgili düzenlemelerde ücretle ilgili özel hükümlere yer verilmesi, kamu kurum ve kuruluşları arasında eşitsizliğe yol açmaktadır.

Kamu kurum ve kuruluşlarında etkili bir insan kaynakları planlaması yapılamamaktadır. Kamu personelinin yeterli hizmet içi eğitime tabi tutulmaması, işlerini etkin ve verimli bir şekilde yürütecek bilgi ve beceriye kavuşmalarına engel olmaktadır. Bunun yanı sıra, personel değerlendirme sisteminin gözden geçirilerek, personelin performansının ölçülmesinde nesnel ve açık standartların geliştirilmesi ihtiyacı bulunmaktadır.

Görevde yükselme konusunun mevzuatta açık ve yeterli bir şekilde tanımlanmamış olması, kamu personelinin kurum ve kuruluşlar arasında dengesiz dağılımı, personel ve ücret yetersizliği kamu personel sisteminde göze çarpan diğer sorunlardır.

Söz konusu sorunlara çözüm getirmek amacıyla, Devlet Personel Başkanlığı tarafından hazırlanan Devlet Personel Rejimi Kanunu Taslağı Başbakanlığa intikal ettirilmiştir.

Kamu personeli kayıt sisteminin tek bir veri tabanında toplanarak ilgili kuruluşlara açılması amacıyla yönelik PER-NET projesinin altyapı çalışmaları Devlet Personel Başkanlığınca tamamlanmış olup pilot kurumlarla birlikte uygulamaya ilişkin işbirliği çalışmaları devam etmektedir.

12 Eylül 2010 tarihinde yapılan halk oylaması ile kabul edilen anayasa değişikliğiyle kamu hizmeti görevlileri ile ilgili disiplin kararlarının yargı denetimi dışında bırakılmayacağına ilişkin düzenleme yapılmıştır. Ayrıca, memurların ve diğer kamu görevlilerinin nitelikleri, atanmaları, görev ve yetkileri, hakları ve yükümlülükleri, aylık ve ödenekleri ve diğer özlük işlerinin kanunla düzenlenmesi esasına "malî ve sosyal haklara ilişkin toplu sözleşme hükümleri" açısından istisna getirilmiştir.

2. Temel Amaç ve Hedefler

Kamu kurum ve kuruluşlarında etkili bir insan kaynakları planlamasının yapılması, hizmet gereklerine uygun sayı ve nitelikte personel istihdamı, kamu görevlilerinin yönetsel karar alma süreçlerine katılım düzeylerinin artırılması ve kamu personel sisteminin iyileştirilmesi temel amaçtır.

3. Politika Öncelikleri ve Tedbirler

Öncelik / Tedbir	Sorumlu Kuruluş	İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Süre	Yapılacak İşlem ve Açıklama
Öncelik 112. Kamu personel sisteminin gerek mevzuat gerekse kurumsal açıdan iyileştirilmesine yönelik çalışmalar yapılacaktır.				
Tedbir 261. Kamu personel sistemi mevzuatının iyileştirilmesine ilişkin çalışmalar yapılacaktır.	Devlet Personel Başkanlığı	Diğer Kamu Kurum ve Kuruluşları	Aralık Sonu	Kamu personelini ilgilendiren mevzuatın, günün gelişen ve değişen şartlarına uygun şekilde ve gittikçe farklılaşan ihtiyaçlara uyarlanması amacıyla gerekli çalışmalar yapılacaktır. Ayrıca, Anayasada yapılan değişikliklere uyum sağlanması için 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu ve diğer ilgili kanunlarda gerekli değişiklikler yapılacaktır.
Tedbir 262. Kamu personel sisteminin kurumsal yönetim yapısının yenilenmesi konusunda çalışmalar yapılacaktır.	Devlet Personel Başkanlığı	Maliye Bakanlığı, DPT	Aralık Sonu	Devlet Personel Başkanlığının hizmetlerini en iyi şekilde yürütmesi ve günümüz şartlarına uygun bir yapılanmaya kavuşturulması amacıyla başlatılan mevzuat çalışmaları tamamlanacaktır.

D. e-DEVLET UYGULAMALARININ YAYGINLAŞTIRILMASI VE ETKİNLEŞTİRİLMESİ

1. Mevcut Durum

e-Devlet, kamu hizmet sunumunda kalite ve etkinliğin artırılmasına yönelik çalışmaların odağında yer almaktadır. 2006-2010 döneminde uygulanan Bilgi Toplumu Stratejisinde, ülkemizde e-devletin işleyişi için gerekli olan teknik, yasal ve idari altyapıların oluşturulması amacıyla izlenecek temel ilke ve stratejiler ile 2010 yılında ulaşılması gereken hedefler belirlenmiştir. Bu kapsamda, e-devlet ile, kullanıcıların elektronik ortamda sunulacak kamu hizmetlerine farklı platformlardan, güvenilir şekilde ve tek noktadan erişebilecekleri, vatandaş ve iş dünyasının ihtiyaçlarına odaklanmış, birlikte işler ve bütünlük hizmetlerin sunulacağı, katılımcı, şeffaf ve hesap verebilir bir devlet yapısının oluşturulması amaçlanmıştır.

Tek noktadan hizmet sunumunu gerçekleştirmek üzere 2008 yılı Aralık ayında faaliyete geçirilen e-Devlet Ana Kapısına entegre edilen e-devlet hizmetleri sayısında tedrici bir ilerleme kaydedilmiştir. 2010 yılı Eylül ayı itibarıyla 26 kamu kurumunun 195 hizmeti e-Devlet Ana Kapısına entegre edilmiştir. Diğer taraftan, uygulayıcı 15 bakanlıktan 9'u bazı e-devlet hizmetlerini e-Devlet Ana Kapısı üzerinden sunarken 6 bakanlığın herhangi bir hizmeti henüz e-Devlet Ana Kapısı ile entegre edilmemiştir.

TÜİK tarafından yapılan ve 16-74 yaş arası nüfusu kapsayan Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Anketi 2010 yılı sonuçlarına göre internet kullanan bireylerin yüzde 27,1'i e-devlet hizmetlerini kullanmıştır. Buna göre; bu yaş grubundaki nüfus içerisinde e-devlet hizmetlerini kullananların oranının yüzde 10,8 olduğu görülmektedir. Girişimlerde Bilişim Teknolojileri Kullanım Anketi 2009 yılı sonuçlarına göre, 10 ve daha fazla çalışanı bulunan tüm girişimlerden internet kullananlar arasında e-devlet hizmetlerinin kullanım oranı yüzde 68,4'tür. 10 ve daha fazla çalışanı bulunan tüm girişimlerin e-devlet hizmetlerini kullanım oranı ise yüzde 60,7'dir. Bu durum, bireylere yönelik e-devlet uygulamalarının kullanımında sınırlı düzeyde ilerleme kaydedildiğini, iş dünyasına yönelik e-devlet hizmetlerinin kullanımında ise önemli kullanım oranlarına ulaşıldığını ortaya koymaktadır. Öte yandan, TÜİK tarafından yapılan Yaşam Memnuniyeti Araştırması sonuçlarına göre elektronik ortamda sunulan kamu hizmetlerinden memnuniyet oranı 2007, 2008 ve 2009 yıllarında sırasıyla yüzde 64,1, yüzde 63,3 ve yüzde 95 olarak gerçekleşmiştir.

2010 yılı Yatırım Programında kamu kurumlarının 177 adet bilgi ve iletişim teknolojileri yatırım projesi için 2010 yılı fiyatlarıyla 1.084 milyon TL ödenek ayrılmıştır.

2010 yılı itibarıyla, kamu kurumlarının sunmuş oldukları hizmetlerden; yeni şirket kaydı ve ticaret sicili işlemlerinin elektronik ortamda gerçekleştirilmesine imkan tanıyacak Merkezi Tüzel Kişilik Bilgi Sisteminin pilot uygulaması 2010 yılı Nisan ayında Mersin'de başlatılmıştır. Ayrıca, 2010 yılı Mayıs ayından itibaren, 2. el araç satış, devir ve tescil işlemleri noterler tarafından elektronik ortamda yapılmaya başlanmıştır. 2008 yılında pilot projesi başlatılan e-fatura uygulaması 2010 yılı Mart ayında uygulamaya konulmuştur. Çevre izin ve lisanslarına ait işlemlerin elektronik ortamda yapılmasına imkan tanıyan proje 2010 yılı Temmuz ayında tamamlanarak hayata geçirilmiştir. Elektronik Kamu Alımları Platformu 2010 yılı Eylül ayında uygulamaya konulmuş, ihale sürecindeki teklif alma aşaması dışındaki işlemler elektronik ortama taşınmıştır. Sağlık Bakanlığı tarafından

hayata geçirilen merkezi hastane randevu sistemi pilot uygulaması 2010 yılı Şubat ayında Erzurum ve Kayseri illerinde başlatılmıştır. Vatandaşlık Kartı Projesinin Bolu ilinde devam eden pilot uygulaması tamamlanma aşamasına gelmiştir.

Bilgi ve iletişim teknolojileri sektöründe son dönemde gözlenen gelişmelere bağlı olarak kamuda sanallaştırma uygulamaları yaygınlaşmakta, bulut bilişim ve yeşil bilişime yönelik ilgi artmaktadır.

Kamu kurum ve kuruluşlarının mevzuatının, hizmetlerin elektronik ortamda sunumuna engel teşkil eden hususlardan arındırılması suretiyle elektronik ortamda hizmet sunumunun yaygınlaştırılması, böylece hizmetlerin hızlandırılmasını öngören ve çok sayıda yasada değişiklik getirecek olan "Kamu Hizmetlerinin Hızlandırılması Amacıyla Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı" 2010 yılı Mart ayında TBMM'ye sevk edilmiştir.

5982 sayılı Kanun ile getirilen Anayasa değişikliği ile kişilere kişisel verilerinin korunmasını isteme hakkı verilmiştir. Bu hak; kişinin kendisiyle ilgili kişisel veriler hakkında bilgilendirilme, bu verilere erişme, bunların düzeltilmesini veya silinmesini talep etme ve amaçları doğrultusunda kullanılıp kullanılmadığını öğrenmeyi de kapsamakta olup, kişisel veriler, bundan böyle ancak kanunda öngörülen hallerde veya kişinin açık rızasıyla işlenebilecektir. Getirilen düzenlemeye göre kişisel verilerin korunmasına ilişkin esas ve usuller kanunla düzenlenecektir. Bu çerçevede, kişisel verilerin elektronik sistemler veya diğer yollarla hukuka aykırı olarak işlenmesini önleyerek kişisel bilgilerin mahremiyetini korumak amacıyla hazırlanan ve 2008 yılında TBMM'ye sevk edilen Kişisel Verilerin Korunması Kanun Tasarısının TBMM tarafından Anayasaya uyum çerçevesinde yasalaştırılması gerekecektir. Söz konusu anayasa değişikliği, kişisel verilerin mahremiyetinin ve güvenliğinin sağlanmasına yönelik olarak, kamu kurumlarına ait bilgi sistemlerinin ve e-devlet uygulamalarının gözden geçirilmesi ihtiyacını gündeme getirecektir.

2. Temel Amaç ve Hedefler

e-Devlet yapısının, etkin kamu yönetimi anlayışı çerçevesinde gerekli teknik, idari ve yasal düzenlemeleri içerecek şekilde oluşturulması ve e-devlet hizmetlerinin kullanımının artırılması temel amaçtır.

e-Devlet proje ve uygulamalarında hizmet verimliliğinin artırılması esas olacak, hızlı kazanım sağlayacak uygulamalar ile ortak altyapı ve hizmetlere öncelik verilecek, mükerrerliklerin giderilmesi ve birlikte çalışabilirliğin sağlanması yönünde çalışmalara devam edilecektir.

Kamu hizmetlerinin elektronik ortamda sunumunda; vatandaş ve iş dünyasının ihtiyaçları temel alınacak, kamu iş süreçleri bu anlayış çerçevesinde basitleştirilecek ve iyileştirilecek, kamuda karar alma süreçleri bilgi ve iletişim teknolojileri aracılığıyla etkinleştirilecektir. Kamu hizmetlerinde vatandaş beyanı esas olacak, mükerrer bilgi talep edilmeyecek, kişisel bilgilerin mahremiyeti ilkesi öncelikle gözetilecektir.

e-Devlet proje ve uygulamaları bütüncül bir yaklaşımla ele alınacak, kamuya ait bilgi ve iletişim teknolojileri yatırım projeleri kurumlar arası koordinasyon ve güvenli elektronik ortamlarda bilgi paylaşımını esas alan bir anlayışla yürütülecektir.

3. Politika Öncelikleri ve Tedbirler

Öncelik/Tedbir	Sorumlu Kuruluş	İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Süre	Yapılacak İşlem ve Açıklama
Öncelik 113. e-Devlet uygulamalarının hayata geçirilmesi için gerekli temel veri tabanları, ortak altyapı ve hizmetler geliştirilecek, çeşitli kanallardan bütünsel hizmet sunumu sağlanacaktır.				
Tedbir 263. e-Devlet Ana Kapısı üzerinden sunulan hizmetler kullanıcı odaklılık ilkesi gözetilerek zenginleştirilecektir.	TÜRSAT	Ulaştırma Bakanlığı, DPT, İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları	Aralık Sonu	Kamu hizmetlerinin e-Devlet Ana Kapısına entegrasyonu, vatandaş odaklılık ilkesi gözetilerek, sunulan ortak hizmetlerin etkinliğini artıracak şekilde ve belirli bir plan çerçevesinde yürütülecektir.
Tedbir 264. Kamu Güvenli Ağının oluşturulması için fizibilite çalışması yapılacaktır.	TÜRSAT	Ulaştırma Bakanlığı, DPT, İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları	Aralık Sonu	Kamu kurumlarının farklı geniş alan ağ altyapı yatırımları yerine, kamunun bu yöndeki ihtiyaçları ve internet çıkışları için ortak bir güvenli iletişim altyapısı kurularak e-devlet mimarisi omurgasının oluşturulması amacıyla fizibilite çalışması yapılacaktır.
Tedbir 265. Bilgi Sistemleri Olağanüstü Durum Yönetim Merkezinin kuruluş çalışmaları hızlandırılacaktır.	TÜRSAT	DPT, İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları	Aralık Sonu	Kamu kurumlarının ortak ihtiyaçları doğrultusunda Bilgi Sistemleri Olağanüstü Durum Yönetim Merkezi kurulacak, hizmet verilecek kurumların acil durumlarda kritik fonksiyonlarını sürdürmelerini sağlayacak sistemler ve bilgi yedeklemeleri oluşturulacaktır.
Tedbir 266. Vatandaşlık Kartı Projesi yaygınlaştırma çalışmalarına başlanacaktır.	İçişleri Bakanlığı	DPT, Darphane ve Damga Matbaası Gn. Md., TÜBİTAK (BİLGEM), İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları	Aralık Sonu	Kamu hizmetlerine erişimde kimlik doğrulama ve yetkilendirme amacıyla kullanılacak, temel kimlik bilgilerini ve biyometrik unsurları da içeren elektronik vatandaşlık kartının pilot uygulama sonuçları değerlendirilip yaygınlaştırma çalışmalarına başlanacaktır.

Tedbir 267. Tapu ve Kadastro Bilgi Sistemi (TAKBİS) gözden geçirilecek ve yaygınlaştırılacaktır.	Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü	Adalet Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Gelir İdaresi Başkanlığı, Belediyeler, İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları	Aralık Sonu	TAKBİS Projesindeki yazılım ve donanım ihtiyaçları yeniden değerlendirilecek, gerekli iyileştirme ve geliştirmeler yapılacaktır. Tapu ve kadastro kayıtlarının diğer bilgi sistemleri ile entegrasyonu sağlanacaktır.
Tedbir 268. Ulusal düzeyde coğrafi bilginin sunumunu ve paylaşımını sağlamak üzere bir portal kurulacak; veri içerik ve değişim standartları belirlenecektir.	Bayındırlık ve İskan Bakanlığı	İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları, Yerel Yönetimler	Aralık Sonu	Kamu kurum ve kuruluşlarının sorumlusu oldukları coğrafi bilgilerin içerik ve değişim standartları kullanıcı kurum ve sektörlerin ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde belirlenecek ve coğrafi verilerin ortak altyapı üzerinden kullanıcılara sunumu için bir portal kurulacaktır.
Öncelik 114. Kamu iş süreçleri, idari ve mali yüklerin azaltılması, mükerrerliklerin giderilmesi ve birlikte çalışabilirliğin sağlanması yönünde iyileştirilecektir.				
Tedbir 269. e-Yazışma Projesi hayata geçirilecektir.	DPT	Başbakanlık, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, BTK, İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları	Aralık Sonu	Proje ile kurumlar arası yazışmaların elektronik ortamda yapılmasına ilişkin ortak kurallar seti belirlenecek, bahsedilen kuralların uygulanabilirliğini sağlayacak mevzuat altyapısı ortaya konacak ve teknik çözüm geliştirilecektir.
Tedbir 270. Kurumlar arası etkin bilgi paylaşımı ve ortak hizmet sunumu projesi hazırlık çalışmaları yapılacaktır.	DPT	Başbakanlık, Türksat, İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları	Aralık Sonu	Kamu kurumları arasında elektronik ortamda gerçekleştirilecek bilgi paylaşımına ilişkin standartlar ve kurallar setinin hazırlık çalışmaları başlatılacaktır. Ayrıca kurumların sundukları hizmetlere ilişkin süreç ve veri analizi çalışmalarında uyacakları standartlar ve yararlanacakları rehberlerin hazırlığına ilişkin çalışmalar yürütülecektir.

Öncelik 115. e-Devlet uygulamalarında kullanıcı odaklılık, kullanıcı memnuniyeti, kişisel bilgi mahremiyeti, bilgi güvenliği, katılımcılık ve şeffaflık gözetilecektir.				
Tedbir 271. Avrupa Konseyi'nin 185 sayılı Siber Suç Sözleşmesine taraf olunması ve ayrıca kişisel verilerin korunmasına ilişkin 108 ve 181 sayılı Sözleşmelerin onaylanması çalışmaları başlatılacaktır.	Adalet Bakanlığı	Dışişleri Bakanlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü	Aralık Sonu	Siber suçla etkili mücadelede uluslararası işbirliğini sağlamaya yönelik olarak Avrupa Konseyi'nin Siber Suç Sözleşmesine taraf olunmasına yönelik çalışmalar başlatılacaktır. Ayrıca, Kişisel Verilerin Korunması Hakkında Kanun Tasarısının yasallaşmasını müteakip kişisel verilerin otomatik işleme tabi tutulması karşısında kişilerin korunmasına ilişkin sözleşmelerin onay çalışmaları başlatılacaktır.
Tedbir 272. Ulusal bilgi güvenliğinin sağlanmasına ilişkin yasal düzenleme yapılacaktır.	Adalet Bakanlığı	Milli Savunma Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, DPT, TÜBİTAK (UEKAE), İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları	Aralık Sonu	Ülke çapında elektronik ortamda bilgi güvenliğinin sağlanması ve korunması amacıyla yönelik yasal düzenleme çalışmaları tamamlanacaktır.
Tedbir 273. Kamudaki sayısal bilginin paylaşımı ve tekrar kullanımına yönelik esaslar belirlenecektir.	DPT	İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları	Aralık Sonu	Kamu kaynağı kullanılarak üretilen kamu bilgisinin devlet, işletmeler ve bireyler tarafından ticari veya ticari amaç dışında katma değer yaratılacak şekilde tekrar kullanılmasına yönelik politika belirlenecek ve gerekli düzenleme yapılacaktır.

E. ADALET SİSTEMİNİN İYİLEŞTİRİLMESİ

1. Mevcut Durum

12 Eylül 2010 tarihinde yapılan halk oylaması ile kabul edilen anayasa değişikliğiyle, yargı alanında Anayasada oldukça önemli ve köklü değişiklikler yapılmıştır. Bu bağlamda, kamu denetçiliğinin kurulması öngörülmüş; Yüksek Askeri Şuranın terfi işlemleri ile kadrosuzluk nedeniyle emekliye ayırma hariç her türlü ilişik kesme kararlarına karşı yargı yoluna başvuru esasları getirilmiş; yargının yerindelik denetimi yapamayacağı açıkça

vurgulanmış; hiçbir disiplin kararının yargı denetimi dışında bırakılmayacağı anlayışı benimsenmiştir.

Bu anayasa değişikliği ile hakim ve savcılar ile adalet hizmetleri personelinin denetim sistemi de değiştirilmiştir. Yeni düzenlemeye göre; adalet hizmetleri ile savcıların idari görevleri yönünden Adalet Bakanlığınca denetiminin, adalet müfettişleri ile hakim ve savcı mesleğinden olan iç denetçiler tarafından; araştırma, inceleme ve soruşturma işlemlerinin ise adalet müfettişleri tarafından yapılacağı belirtilmiştir. Ayrıca, hakim ve savcıların görevlerini kanun, tüzük, yönetmeliklere ve genelgelere (hakimler için idari nitelikteki genelgelere) uygun olarak yapıp yapmadıklarını denetleme, görevlerinden dolayı veya görevleri sırasında suç işleyip işlemediklerini, hal ve eylemlerinin sıfat ve görevleri icaplarına uyup uymadığını araştırma ve gerektiğinde haklarında inceleme ve soruşturma işlemlerinin Kurul müfettişleri tarafından yapılacağı şeklinde düzenlemeye gidilmiştir.

Söz konusu anayasa değişikliğiyle savaş hali dışında, asker olmayan kişilerin askeri mahkemelerde yargılanamayacağı esası benimsenmiştir.

Bahsedilen Anayasa değişikliği ile Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru esası getirilmiş, 11 olan üye sayısı 17'ye çıkartılmış ve üyelerinin 12 yıl için seçilmesi esası benimsenmiştir.

Anayasa değişikliğiyle Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu bakımından da köklü düzenlemeler öngörülmüştür. Kurulun yedi asıl ve beş yedek üye sayısı, 22 asıl ve 12 yedek üye olarak saptanmıştır. Kurulun üye seçimi kaynağında da değişikliğe gidilmiş ve meslekten çıkartma cezasına ilişkin kararlarına karşı yargı yolu öngörülmüştür.

Türkiye'de 2010 yılı Eylül ayı itibarıyla hakim ve cumhuriyet savcısı sayısı 11.698, diğer adalet personeli sayısı ise 32.345'tir. Özellikle hakim sayısı olmak üzere bu sayılar genel olarak AB üyesi ülkelerdeki ortalamanın altında kalmaktadır.

Ceza infaz kurumları ile tutuklevlerinin sayısında ve kapasitesinde yetersizlikler bulunmaktadır. 2010 yılı Eylül ayı itibarıyla ceza infaz kurumları ve tutuklevleri toplam sayısı 372 olup, toplam kapasiteleri 114.200 kişi olan bu kurumlarda 119.144 hükümlü ve tutuklu bulunmaktadır.

Adalet hizmetlerinin çağdaş, etkili ve verimli olarak sunulabilmesi için modern adliye binalarının yapılması ve yenilenmesi çalışmalarına devam edilmiştir. 2003 yılı başından 2010 yılı Eylül ayına kadar olan dönemde toplam 79 adalet hizmet binası tamamlanarak hizmete sunulmuştur. Ayrıca, 50 adalet hizmet binası tamamlanmış ve açılışa hazır hale getirilmiş olup 24'ünün inşaatı ise devam etmektedir.

Bu gelişmelere rağmen, yargılama sürecinin etkin ve hızlı işleyememesi, yargıya ulaşılabilirlikteki sorunlar, adil yargılanma hakkının tam olarak yaşama geçirilememesi, hukuk kurallarının oluşturulmasında çağdaş gelişmelerin yeterince takip edilememesi, hukuk eğitiminde istenilen standartlara ulaşamaması, yargının insan kaynaklarına ilişkin nicelik ve nitelik sorunları ile fiziki ve teknik altyapı eksikliklerinin giderilememiş olması, yargının etkili ve hakkaniyete uygun işlemlerini aksatmaktadır.

TABLO IV: 71- 100.000 Kişiyeye Düşen Hakim ve Savcı Sayısı ile İlk Derece Mahkemelerde Açılan Ceza Davası Sayısı (2008)

Ülkeler	Hakim Sayısı	Savcı Sayısı	İlk Derece Mahkemelerde Açılan Ceza Davası Sayısı
İsviçre	14,1	5,5	1 027,9
Fransa	9,1	3,0	1 758,1
Hollanda	13,1	4,6	1 344,9
İspanya	10,7	4,8	2 796,4
Portekiz	18,0	12,6	1 364,3
İtalya	10,2	3,4	2 523,5
Türkiye	10,0	5,9	2 400,6

Kaynak: Avrupa Etkin Yargı Komisyonunun (CEPEJ) 2010 yılında yayımladığı Avrupa Yargı Sistemleri Raporu.

2. Temel Amaç ve Hedefler

Yargılamanın işleyişinde ve temel unsurlarında hizmet kalitesini artırıcı çabalar sürdürülecek; hukukun üstünlüğü ve hukuk devleti gerekleri çerçevesinde yargılama sürecinin hızlı, adil, güvenli ve isabetli şekilde işlemesini sağlayacak hukuksal ve kurumsal düzenlemeler yapılacaktır. Bu çerçevede; hakim, savcı ve adalet hizmetleri personeli sayısının artırılması, yargı mensuplarının mesleki ahlak ve davranış kurallarının uluslararası ölçütlere göre belirlenmesi, hukuk eğitimi ve öğretiminin analitik ve metodolojik bir nitelik taşıması ve mağdur haklarının çağdaş ölçütler çerçevesinde korunması temel amaçtır.

3. Politika Öncelikleri ve Tedbirler

Öncelik / Tedbir	Sorumlu Kuruluş	İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Süre	Yapılacak İşlem ve Açıklama
Öncelik 116. AB uygulamaları da dikkate alınarak, hukuki ve kurumsal düzenlemeler yapılacaktır.				
Tedbir 274. Yargı mensuplarının mesleki ahlak ve davranış kuralları, uluslararası ölçütlere göre belirlenecektir.	Adalet Bakanlığı	-	Aralık Sonu	Hakim, Cumhuriyet savcısı ve diğer adalet personelinin uymaları gereken etik ve davranış kurallarını belirleyen yasal düzenleme hazırlık çalışmaları yapılacaktır.
Tedbir 275. Adli süreç ile hizmetlerin elektronik ortama taşınması ve yargı organları arasında kurulan bilgi ağının geliştirilmesi için altyapı ve yasal çalışmalar tamamlanacaktır.	Adalet Bakanlığı	DPT	Aralık Sonu	Adli süreç ve hizmetlerin elektronik ortama taşıyacak ve öncelikle yargı organları arasında bilgi ağını sağlayacak olan e-adalet sisteminin kurulması için Adalet Bakanlığı tarafından hazırlanan ve donanım altyapısı önemli ölçüde bitirilmiş olan Ulusal Yargı Ağı Projesi'nin (UYAP) donanım altyapısı yenilenecek, projenin e-devlet uygulamaları ile entegrasyon çalışmaları sürdürülecek ve sistemin işleyiş için ihtiyaçları karşılayacak şekilde,

				yeni yasal düzenlemeler hazırlanacaktır.
Tedbir 276. Adalet ve yargı alanında temel kanunların hazırlanması ve yenilenmesi çalışmaları tamamlanacaktır.	Adalet Bakanlığı		Aralık Sonu	Adalet ve yargı alanıyla ilgili olarak; -İstanbul Milletlerarası Tahkim Merkezi Kanunu, -DNA verileri ve Milli DNA Veri Bankası Kanunu, -İdari Yargılama Usulünde İstinaf Yoluna İlişkin Kanun, -Adli Hizmet Uzmanlığı Sisteminin Oluşturulması Hakkında Kanun, -İcra İflas Kanunu ve Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, -Suç Mağdurlarına Yardım Hakkında Kanun tasarılarının hazırlık çalışmaları sonuçlandırılacaktır.
Tedbir 277. Hakim, Cumhuriyet savcısı ve yardımcı adalet personelinin sayısı artırılacaktır.	Adalet Bakanlığı	Maliye Bakanlığı, Devlet Personel Başkanlığı	Aralık Sonu	Hakim, Cumhuriyet savcısı ve yardımcı adalet personel sayısı, Avrupa ülkelerindeki standartlara göre yargı organlarının iş yükü gözetilerek artırılacaktır.
Tedbir 278. Adli yardım etkinleştirilip yaygınlaştırılacaktır.	Adalet Bakanlığı	Maliye Bakanlığı, Türkiye Barolar Birliği	Aralık Sonu	Adalet hizmetlerine erişim kapsamında; gelir düzeyi düşük olan kişilerin adli yardımdan yararlanmasının kolaylaştırılması amacıyla adli yardıma ilişkin usuller sadeleştirilecek ve bu konuda yararlanıcıların kolayca ulaşabilecekleri yol gösterici belgeler ve yardım merkezleri oluşturulacaktır.
Tedbir 279. Yargıtay ve Danıştay'ın ilk derece mahkemesi sıfatı ile baktıkları davaların azaltılması amacıyla çalışmalar yapılacaktır.	Adalet Bakanlığı	Yargıtay, Danıştay	Aralık Sonu	Yüksek mahkemelerin ilk derece mahkemesi sıfatıyla görev yapması, bu mahkemelerin niteliğiyle bağdaşmadığından ve bu tür davalar nedeniyle artan iş yükü bu mahkemelerin çalışmalarını olumsuz etkilediğinden, Yargıtay ve Danıştay'ın ilk derece mahkemesi olarak baktıkları davaları asgari düzeye indirmek amacıyla Yüksek Mahkemelerle işbirliği halinde çalışmalar yapılacaktır.
Tedbir 280. İdari yargıda uyuşmazlıkların yargı öncesi çözüm usullerinin geliştirilmesine yönelik çalışmalar tamamlanacaktır.	Adalet Bakanlığı	-	Aralık Sonu	Kamu denetçiliği konusunda Anayasal düzenlemeye paralel olarak yasal düzenleme yapılacak ve Genel İdari Usul Kanunu üzerindeki çalışmalar tamamlanacaktır.

Tedbir 281. Bilirkişilik konusunda mevcut aksaklıkları giderecek yeni bir sistem getirilecektir.	Adalet Bakanlığı	-	Aralık Sonu	Bilirkişilik mekanizması gözden geçirilerek ve çağdaş ülkelerdeki örnekler dikkate alınarak etkin işleyen bir sistemin getirilmesi yönünde çalışmalar yapılacaktır.
Tedbir 282. Anayasada yapılan değişikliklere uyum sağlamak amacıyla, adalet hizmetleri alanında yapılması öngörülen düzenlemelerin hayata geçirilmesi sağlanacaktır.	Adalet Bakanlığı	-	Aralık sonu	Anayasada yapılan değişikliklere paralel olarak; Hakimler ve Savcılar Kanunu, Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu Kanunu, Adalet Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında KHK'nın Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun, Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanunda gerekli değişiklikler yapılacaktır.

F. GÜVENLİK HİZMETLERİNİN ETKİNLEŞTİRİLMESİ

1. Mevcut Durum

Terörle mücadelede ilgili birimler arası koordinasyonu sağlayacak Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığı 5952 sayılı Kanunla kurularak Mart ayında faaliyete geçmiştir. AB norm ve standartlarında düzenlenen ve biyometrik özelliklere haiz yeni pasaportların vatandaşlara teslimine Haziran ayında başlanmıştır. Özellikle asayişle ilgili suçlarla mücadelede önemli bir işlevi olan MOBESE'nin ülke geneline yaygınlaştırılması çalışmalarına devam edilmiştir. Eylül ayı itibarıyla, sistemin 62 il ve 22 ilçede kurulumu tamamlanmış olup, 24 il ve ilçede kurulum çalışmaları devam etmektedir. Suç ve suçların analizlerini yaparak ülke genelinde suça yönelim profilini çıkartan Suç Analiz Merkezlerinin günün şartlarına göre yeniden yapılandırılması çalışmaları büyük ölçüde tamamlanmıştır. Acil yardım çağrılarının tek bir numara altında toplanmasını amaçlayan 112 Acil Çağrı Sisteminin teknolojik altyapısı pilot uygulama olarak seçilen Antalya ve Isparta illerinde tamamlanmıştır. Anılan sistemin hayata geçirilebilmesi için gerekli olan hukuki altyapıyı oluşturacak yasal düzenleme taslağıyla ilgili çalışmalar son aşamaya gelmiştir. Türkiye Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığı İzleme Merkezinin (TUBİM) kurumsal kapasitesinin artırılması çalışmaları, Emniyet Genel Müdürlüğüne yürütülmekte olan bir proje kapsamında sürdürülmektedir. Suçun oluşmadan önlenmesi amacıyla, önleyici kolluk güçlerinin teknolojik ihtiyaçlarının karşılanması ve delilden sanığa ulaşılmasını sağlayacak kriminal altyapının ülke geneline yaygınlaştırılması çalışmalarına devam edilmiştir.

2. Temel Amaç ve Hedefler

İç güvenlik hizmetlerinin; bireyin, kurumların ve mülkiyetin güvenliğini, özgürlük ve güvenlik arasındaki hassas dengeyi gözeterek sağlayacak bir asayiş hizmetinin sunumu yanında, terör ve terörizmin finansmanı, yasa dışı göç ve iltica hareketleri, insan kaçakçılığı ve ticareti, uyuşturucu kullanımı ve ticareti, organize ve mali suçlarla mücadele eksenlerinde yürütülmesine ağırlık verilecektir.

3. Politika Öncelikleri ve Tedbirler

Öncelik / Tedbir	Sorumlu Kuruluş	İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Süre	Yapılacak İşlem ve Açıklama
Öncelik 117. Başta terör ve terörizmin finansmanı olmak üzere, yasa dışı göç ve iltica hareketleri, organize ve mali suçlar, uyuşturucu kullanımı ve ticareti ile etkin bir şekilde mücadele edilmesi ve sınır güvenliğinin yeniden yapılandırılması çalışmalarına devam edilecektir.				
Tedbir 283. Terör ve terörizmin finansmanı, yasa dışı göç ve iltica hareketleriyle mücadele kapsamında ihtiyaç duyulan kurumsal ve hukuki altyapının oluşturulması çalışmalarına devam edilecektir.	İçişleri Bakanlığı	Dışişleri Bakanlığı, Adalet Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, MİT Müst. Kamu Düz.ve Güv. Müsteşarlığı Emniyet Gn.Md., Jandarma Gn.Kom. Sahil Güvenlik Komutanlığı	Aralık Sonu	Yasa dışı göç ve iltica hareketleri ile mücadele kapsamında TCK'nın 79. maddesinin yeniden düzenlenmesiyle ilgili yasa tasarısı TBMM'ye sunulmuştur. Terörle etkin ve koordineli bir şekilde mücadele edilmesi amacıyla 5952 sayılı Kanunla Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığı kurulmuştur. Terörizmin Finansmanının Önlenmesi Hakkında Kanun Tasarısı Taslağı ilgili kurumların görüşlerine sunulmuştur.
Tedbir 284. Organize ve mali suçlar, uyuşturucu kullanımı ve ticareti ile mücadelede kurumsal kapasitenin geliştirilmesi ve sınır yönetiminin yeniden yapılandırılması çalışmalarına devam edilecektir.	İçişleri Bakanlığı	MEB, Ulaştırma Bakanlığı, Gümrük Müsteşarlığı, Emniyet Gn. Md., Jandarma Gn.Kom., Sahil Güv.Kom., SHÇEK Gn.Md	Aralık Sonu	Suç örgütleriyle etkin bir şekilde mücadele etmek amacıyla ulusal düzeyde sayısal telsiz sisteminin kurulması çalışmalarına devam edilmiştir. Uyuşturucu kullanımı ve ticareti ile etkin bir şekilde mücadele için TUBİM'in kurumsal kapasitesinin artırılması çalışmalarına devam edilmiştir. Entegre Sınır Yönetimi Projesi kapsamında bir görev gücü oluşturulmuş olup, çalışmalar bu kapsamda sürdürülmektedir.
Öncelik 118. Toplumun huzur ve güvenliğini sağlamaya yönelik asayiş hizmeti sunumuna devam edilecektir.				
Tedbir 285. Toplum destekli ve birey odaklı asayiş hizmeti sunumu için ihtiyaç duyulan hukuki ve kurumsal altyapının oluşturulması çalışmalarına devam edilecektir.	İçişleri Bakanlığı	Emniyet Gn. Md., Jandarma Gn.Kom., İller İd.Gn.Md., İlgili İl Özel İdareleri	Aralık Sonu	MOBESE sisteminin ülke geneline yaygınlaştırılmasıyla ilgili çalışmalara devam edilecektir. Antalya ve Isparta illerinde teknolojik altyapısı tamamlanan Acil Çağrı Sisteminin (112) diğer illerde de kurulum çalışmaları ve gerekli hukuki altyapının oluşturulması çalışmaları hızlandırılacaktır. Toplum Destekli Polis Uygulamasının ülke geneline yaygınlaştırılması ve Suç Analiz

				Merkezlerinin yeniden yapılandırılması çalışmaları tamamlanacaktır.
Öncelik 119. Suçun oluşmadan önlenmesi için önleyici kolluk güçlerine ağırlık verilmesi ve suçluların takibinde gerekli olan teknolojik altyapının güçlendirilmesi çalışmalarına devam edilecektir.				
Tedbir 286. Önleyici kolluk güçlerinin teknolojik altyapısının güçlendirilmesi çalışmalarına devam edilecektir.	İçişleri Bakanlığı	MİT Müsteşarlığı, Kamu Düz. ve Güv. Müsteşarlığı, Emniyet Gn. Md., Jandarma Gn.Kom.,	Aralık Sonu	İstihbarat birimlerinin teknolojik altyapı ihtiyaçları öncelikle karşılanacak ve birimler arası etkin bir koordinasyon sağlanacaktır.
Tedbir 287. Kriminal altyapının ülke geneline yaygınlaştırılması çalışmalarına devam edilecektir.	İçişleri Bakanlığı	Emniyet Gn. Md., Jandarma Gn.Kom.	Aralık Sonu	Kriminal Bölge Laboratuvarları ile Olay Yeri İnceleme ve Kimlik Tespit Şube Müdürlüklerinin teknolojik altyapı ihtiyaçları öncelikle karşılanacaktır.

G. AFETLER

1. Mevcut Durum

Çarpık kentleşme, iklim ve çevre koşullarındaki bozulmanın da etkisiyle dünyada ve ülkemizde doğal afetlerin şiddeti ve sıklığı artmış, ekonomik ve sosyal maliyetleri ciddi boyutlara ulaşmıştır. Yaşanan afetler risk yönetimine özel önem atfeden bütüncül bir yaklaşımın gereğini bir kez daha ortaya çıkarmış, risk azaltma, can ve mal kaybının en aza indirilebilmesi için afet yönetiminin önemli bir bileşeni haline gelmiştir.

Ülkemizde afet yönetiminin etkin ve bütüncül bir kurumsal ve yasal yapıya kavuşturulması amacıyla, afet yönetiminden sorumlu Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı kurulmuştur. Ancak, afet yönetimi ile ilgili merkez-yerel ilişkisinin güçlendirilmesi ihtiyacı önemini korumaktadır.

Afet yönetiminde özellikle uluslararası gelişmeler göz önünde bulundurularak ülkemizin temel yaklaşım ve stratejilerini ortaya koyacak Ulusal Afet Yönetimi Stratejisi ve Eylem Planı'nın hazırlanmasına başlanmıştır.

7269 Sayılı Umumi Hayata Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Tedbirlerle Yapılacak Yardımlara Dair Kanun'un risk yönetimini de içerecek şekilde yeniden ele alınması gerekmektedir.

Ülkemizde bir yerleşim yerini etkileyebilecek tüm tehlikeleri birlikte ele alan bütünleşik afet tehlike haritaları oluşturulamamış, mevcut tehlike haritaları ise güncellenmemiştir. Bu çerçevede, yerleşim yerlerini etkileyebilecek iklim değişikliğinin etkileri dâhil, tüm afet türlerini dikkate alan bütünleşik afet tehlike haritalarının hazırlanmasına yönelik standart ve kılavuzların geliştirilmesi ihtiyacı devam etmektedir.

Tehlike haritalarına dayanan afet risklerini doğru bir şekilde tespit etmek, değerlendirmek ve devamında risk azaltma planlarını rasyonel bir şekilde hazırlayabilmek için yapı stoku kalitesi, zemin karakteristiği ve afet senaryolarına ilişkin analizlere ihtiyaç duyulmaktadır.

Zorunlu Deprem Sigortası uygulaması sonucunda sigortalı konut sayısı 2010 yılı Eylül ayı sonu itibarıyla 2,5 milyona ulaşmıştır.

TABLO IV: 72- Yıllara Göre Poliçe Sayısı ve Prim Miktarlarındaki Değişim

Yıllar	Poliçe Sayısı (Bin Adet)	Poliçe Sayısı (Yüzde Değişim)
27.09.2000 – 31.12.2000	159	-
2001	2 428	-
2002	2 128	- 12,4
2003	2 022	- 5,0
2004	2 090	3,4
2005	2 417	15,6
2006	2 555	5,7
2007	2 618	2,5
2008	2 844	8,6
2009	3 436	20,8
2010 (1)	2 506	-

Kaynak: Doğal Afet Sigortası Kurumu (DASK)
(1) 29 Eylül 2010 itibarıyla.

Muhtelif yıllarda meydana gelen depremler sonrasında çıkartılan kanunlar neticesinde kamu tarafından afet konutu yapımının tekrar üstlenilmesi, toplumda sigorta yaptırma kültürünün gelişmemesi, sunulan teminatın ve primlerin risklere göre farklılaşmaması ve sigorta yaptırmayanlara yönelik yaptırımların eksikliği nedeniyle sigorta sistemi yaygınlaştırılamamıştır.

Plan-bütçe ilişkisini gözetken yeniden inşa/iyileştirme planlarının hazırlanması, uygulanması, izlenmesi ve değerlendirilmesini sağlayacak gösterge ve yöntemlerin geliştirilmesi önemini korumaktadır.

Afet risklerinin azaltılması yönündeki faaliyetlerin etkinliğinin artırılması için halkın bütün süreçlere katılımının sağlanmasına, tehlike ve risk azaltma konusunda bilinçlendirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır.

Afet anı ve sonrasında kurum ve kuruluşlar arasında hızlı, etkin ve güvenli bir haberleşme sisteminin kurulması çalışmalarına devam edilmektedir.

2. Temel Amaç ve Hedefler

Can ve mal kaybının en aza indirilmesi amacıyla toplumun afetler karşısında zarar görebilirliğini azaltmak ve afetlerin olumsuz etkilerini önlemek temel amaçtır

3. Politika Öncelikleri ve Tedbirler

Öncelik/Tedbir	Sorumlu Kuruluş	İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Süre	Yapılacak İşlem ve Açıklama
Öncelik 120. Ulusal afet yönetimi ile ilgili kurumsal ve yasal çalışmalar yapılacaktır.				
Tedbir 288. Afetlerle ilgili mevzuat tüm yönleriyle yeniden ele alınacaktır.	Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı	İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları	Aralık Sonu	Başta 7269 Sayılı Umumi Hayata Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Tedbirlerle Yapılacak Yardımlara Dair Kanun ve ilgili yönetmelikleri olmak üzere afetlerle ilgili mevzuat risk yönetimine ağırlık verilerek ve imar mevzuatı ile bağlantısı kurularak yeniden ele alınacaktır.
Tedbir 289. Ulusal Afet Yönetimi Stratejisi ve Eylem Planı tamamlanacaktır.	Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı	İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları, Yerel Yönetimler	Aralık Sonu	Risk azaltma, hazırlık, müdahale ve yeniden inşa süreçlerinde gerçekleştirilecek faaliyetler, sorumlu kuruluş-faaliyet-bütçe ilişkisi içinde değerlendirilerek afet yönetiminin etkinliğinin artması sağlanacaktır. Ulusal Deprem Stratejisi ile bütünlüğü kurulacaktır.
Öncelik 121. Ülke genelinde doğal afet riski taşıyan yerleşim yerleri afet risk düzeyine göre önceliklendirilecektir.				
Tedbir 290. Bütünleşik afet tehlike haritalarının hazırlanma esasları belirlenecektir.	Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı	İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları, Yerel Yönetimler	Aralık Sonu	Bütünleşik afet tehlike haritalarının hazırlanmasına yönelik standartlar belirlenecek ve kılavuzlar hazırlanacaktır.
Tedbir 291. Ülke genelinde doğal afet riski taşıyan yerleşim yerleri afet risk düzeyine göre önceliklendirilecektir.	Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı	İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları, Yerel Yönetimler	Aralık Sonu	Yerleşim yerlerinin afet risk düzeylerine göre önceliklendirilmesini teminen; başta bina stoku ve sismik riskin değerlendirilmesi olmak üzere yöntem ve standartlar geliştirilecektir.
Öncelik 122. Afet sigorta sistemi geliştirilecektir.				
Tedbir 292. Doğal Afet Sigortaları Kanunu çıkarılacaktır.	Hazine Müsteşarlığı	Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, Doğal Afet Sigortaları Kurumu, Türkiye Sigorta ve Reasürans Şirketleri Birliği	Aralık Sonu	Yaptırımlar dâhil olmak üzere tüm afet türleri ve ülkenin tamamını kapsayacak Doğal Afet Sigortaları Kanunu çıkarılacaktır.

BEŞİNCİ BÖLÜM

DIŞ EKONOMİK İLİŞKİLER

A. ÇOK TARAFLI EKONOMİK İLİŞKİLER

I. TÜRKİYE- AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİ

1. Mevcut Durum

17 Aralık 2004 tarihli AB Zirvesinde alınan karar doğrultusunda, Türkiye ile AB arasında katılım müzakereleri 3 Ekim 2005 tarihinde başlamıştır. Müktesebat fasıllarından Bilim ve Araştırma faslında müzakereler 2006 yılında açılmış ve geçici olarak kapatılmıştır. 2007 yılında, İşletmeler ve Sanayi Politikası, İstatistik, Mali Kontrol, Tüketicinin ve Sağlığın Korunması, Trans-Avrupa Ağları ve İstatistik fasıllarında müzakereler açılmıştır. 2008 yılında, Fikri Mülkiyet Hukuku, Şirketler Hukuku, Bilgi Toplumu ve Medya, Sermayenin Serbest Dolaşımı fasıllarında müzakereler açılmıştır. 2009 yılı Haziran ayında, Vergilendirme ve Çevre fasılları, 2010 yılında ise Gıda Güvenliği, Veterinerlik ve Bitki Sağlığı fasılları müzakerelere açılmıştır.

AB'ye katılım sürecinin daha etkin ve verimli bir şekilde yürütülmesi amacıyla, 5916 sayılı Avrupa Birliği Genel Sekreterliği Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanunun yürürlüğe girmesinin ardından Avrupa Birliği Genel Sekreterliği tarafından, yeni bir "Avrupa Birliği Stratejisi" hazırlanmış ve söz konusu Strateji 15 Mart 2010 tarihinde Bakanlar Kurulu tarafından onaylanmıştır.

2007-2013 döneminde AB'nin aday ve potansiyel aday ülkelere sağlayacağı mali yardımlar, Katılım Öncesi Mali İşbirliği Aracı (IPA) çerçevesinde; Geçiş Dönemi Desteği ve Kurumsal Yapılanma, Sınır Ötesi İşbirliği, Bölgesel Kalkınma, İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi ile Kırsal Kalkınma bileşenleri altında kullanılmaktadır. Bu kapsamda, 2011 yılı için Türkiye'ye 781,9 milyon avro tutarında kaynak tahsis edilmiştir.

IPA'nın Geçiş Dönemi Desteği ve Kurumsal Yapılanma bileşeni kapsamında, 2010 yılı programlama çalışmaları tamamlanarak, proje paketi Avrupa Komisyonuna gönderilmiştir.

IPA'nın Sınır Ötesi İşbirliği bileşeni altındaki Türkiye-Bulgaristan Sınır Ötesi İşbirliği Programına ilişkin Finansman Anlaşması imzalanmış olup, uygulama süreci devam etmektedir.

Bölgesel Kalkınma ve İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi bileşenleri altında yer alan Operasyonel Programlar kapsamında, Avrupa Komisyonu ile üzerinde mutabakata varılan ve programlama çalışmaları tamamlanmış projelerin uygulama süreci başlatılmıştır.

Söz konusu bileşenler kapsamında yer alan Operasyonel Programlara ilişkin Finansman Anlaşmaları imzalanmıştır. 2010-2011 dönemine yönelik olarak, Bölgesel Kalkınma bileşeni altında yer alan Çevre, Ulaştırma ve Bölgesel Rekabet Edebilirlik Operasyonel Programları ile İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi bileşeni altında yer alan İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi Operasyonel Programı revize edilerek Avrupa Komisyonuna iletilmiştir. Revize Çevre, Ulaştırma ve Bölgesel Rekabet Edebilirlik Operasyonel Programları 2010 yılı Haziran ayında Avrupa Komisyonu tarafından onaylanmış olup, revize İnsan Kaynakları Operasyonel Programının onay süreci devam etmektedir.

Bölgesel Kalkınma ve İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi bileşenlerine ilişkin Ortak İzleme Bilgi Sisteminin kurulmasına yönelik çalışmalar, DPT Müsteşarlığının koordinasyonunda, Ulaştırma Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Çevre ve Orman Bakanlığı ve Hazine Müsteşarlığının katılımıyla yürütülmüştür. Sistem 2010 yılı Eylül ayı itibarıyla işler hale getirilerek kullanıcıların bilgi girişine açılmıştır. Ayrıca, ilgili kurumlar ve potansiyel yararlanıcılara yönelik eğitim programları gerçekleştirilmiştir.

Kırsal Kalkınma bileşeni altında sağlanacak mali yardımların kullanılmasını çerçevesinde, 5648 sayılı Kanun ile kurulan Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu yapılanmasını tamamlayarak faaliyete geçmiştir. Fon kullandırma usullerinin yazımı ve personelin eğitimi tamamlanmış; kurulan yapı ve belirlenen usuller Ulusal Yetkilendirme Görevlisi olan Hazine Müsteşarı tarafından uygun bulunmuştur. Bu süreç Hazine Müsteşarlığı bünyesinde yer alan Ulusal Fon ve sistemde programlama işlevini üstlenmiş olan Tarım ve Köyşleri Bakanlığı için de işletilmiştir.

Söz konusu bileşen kapsamında, tahsis edilen fonların kullanımı için gerekli olan yetki devrini almak amacıyla akreditasyon paketleri Avrupa Komisyonuna iletilmiştir. Avrupa Komisyonunun 2011 yılında sistemde yer alan tüm yapı ve usullere yetki devri ile, uygunluk vermesini müteakip, fonların kabul edilen projeler aracılığıyla kullanılmasına başlanacaktır.

Ayrıca, söz konusu bileşen için Sektörel Anlaşma, Türkiye ile Avrupa Komisyonu arasında imzalanmış, Bakanlar Kurulu tarafından uygun bulunarak 15 Temmuz 2010 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.

Bunların yanı sıra, 2007-2013 döneminde IPA kapsamında yürütülen Merkezi Olmayan Yapılanma Sistemi çerçevesindeki kurumların görevlerini tanımlayan 2009/18 sayılı Başbakanlık Genelgesi 4 Aralık 2009 tarihinde Resmi Gazete yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

AB bölgesel gelişme politikalarına uyum kapsamında, üyelik sonrası yapısal fonlar ve uyum fonu kullanımına da imkan sağlayacak "Bölgesel Politika ve Yapısal Araçların Koordinasyonu" faslına ilişkin hazırlık çalışmaları DPT Müsteşarlığı koordinasyonunda devam etmektedir.

2. Temel Amaç ve Hedefler

AB’ye tam üyelik hedefi doğrultusunda, Kopenhag siyasi ve ekonomik kriterlerine uyum düzeyinin yükseltilmesi ve 35 fasıl altında toplanan AB müktesebatına uyum sağlanması yönündeki çalışmalar sürdürülecektir. AB’ye uyum süreci, 2008 Katılım Ortaklığı Belgesi temelinde, ülkemizin öncelikleri dikkate alınarak yürütülecektir.

AB’den sağlanacak mali yardımların Türkiye’nin AB’ye üyelik sürecine azami katkı sağlaması temel hedeftir. Bu doğrultuda, aday ülkelerin üyelik sonrasında kullanılacak Yapısal Fonlara hazırlanmasını da amaçlayan Bölgesel Kalkınma ve İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi bileşenleri kapsamında oluşturulan Ortak İzleme Bilgi Sistemi aracılığıyla Stratejik Çerçeve Belgesi, Operasyonel Programlar ve operasyon düzeylerinde izleme faaliyetleri gerçekleştirilecektir.

Bölgesel Kalkınma ve İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi bileşenleri kapsamındaki faaliyetlerin koordinasyonu DPT Müsteşarlığınca sağlanacaktır. Bu doğrultuda, 2009/18

sayılı Başbakanlık Genelgesi ile oluşturulan Bölgesel Kalkınma ve İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi Komitesi, Stratejik Koordinatör başkanlığında çalışmalarını sürdürecektir.

Bölgesel Kalkınma ve İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi bileşenleri kapsamında halihazırda Merkezi Finans ve İhale Birimi (MFİB) aracılığıyla yürütülen ihale ve finans ile ilgili işlemler ilgili Program Otoritesi Bakanlıklar tarafından üstlenilecektir.

Müzakere sürecinin ilerlemesine bağlı olarak, DPT Müsteşarlığının koordinasyonunda AB bölgesel gelişme politikalarına uyum ve yapısal fonların kullanımına hazırlık için stratejik bir çerçeve oluşturulacaktır. Ayrıca, Bölgesel Politika ve Yapısal Araçların Koordinasyonu faslına ilişkin hazırlık çalışmaları kapsamında üyelik sonrası fonların etkili kullanımını sağlamak ve kurumsal kapasiteyi geliştirmek üzere IPA kapsamında finanse edilen "Ekonomik ve Sosyal Uyum Politikası Alanında Kapasite Geliştirme" başlıklı teknik yardım projesi uygulanacaktır.

3. Politika Öncelikleri ve Tedbirler

Öncelik/Tedbir	Sorumlu Kuruluş	İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Süre	Yapılacak İşlem ve Açıklama
Öncelik 123. AB'ye tam üyelik hedefi doğrultusunda çalışmalar sürdürülecektir.				
Tedbir 293. IPA'nın Bölgesel Kalkınma ve İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi Bileşenlerine yönelik kurulan Ortak İzleme Bilgi Sistemi gözden geçirilerek güncellenecektir.	DPT	Ulaştırma Bakanlığı, ÇSGB, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Çevre ve Orman Bakanlığı, MFİB, Hazine Müsteşarlığı	Aralık Sonu	Bölgesel Kalkınma ve İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi bileşenleri altında uygulanan Çevre, Ulaştırma, Bölgesel Rekabet Edebilirlik ve İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi Operasyonel Programları kapsamında finanse edilecek projelerin izlenmesine yönelik kurulan Ortak İzleme Bilgi Sistemi gözden geçirilerek sistemin geliştirilmesi sağlanacaktır.

II. İSLAM KONFERANSI TEŞKİLATI EKONOMİK VE TİCARİ İŞBİRLİĞİ DAİMİ KOMİTESİ (İSEDAK)

1. Mevcut Durum

İslam ülkeleriyle ekonomik ve ticari ilişkilerin geliştirilmesi hedefi doğrultusunda çalışmalar sürdürülmektedir. İslam ülkeleriyle çok taraflı ekonomik ilişkiler, İslam Konferansı Teşkilatı (İKT) Ekonomik ve Ticari İşbirliği Daimi Komitesi (İSEDAK) çalışmaları çerçevesinde ve İKT'nin değişik platformlarında yürütülmektedir.

2009 yılında Türkiye'nin İKT Üyesi Ülkelere ihracatı, küresel krizin etkisiyle daralarak önceki yıla göre yüzde 12 azalarak 28,7 milyar ABD doları düzeyinde gerçekleşmiş olup, bunun toplam ihracatımız içindeki payı ise yüzde 28,1'e yükselmiştir. 2010 yılının ilk sekiz ayında İKT ülkelerine olan ihracat, geçen yılın aynı dönemine göre yüzde 11,5 oranında artarak, 20,9 milyar ABD dolarına ulaşmıştır.

2009 yılında Türkiye'nin İKT üyesi ülkelerden ithalatı ise, yine küresel gelişmelerin etkisiyle 2008 yılına göre yüzde 38,4 oranında daralarak 18 milyar ABD doları olarak gerçekleşmiştir. 2010 yılının ilk sekiz ayında İKT ülkelerine olan ithalat, 2009 yılının aynı dönemine göre yüzde 54,6 oranında bir artış göstererek 17,3 milyar ABD dolarına ulaşmıştır.

İSEDAK'ın görevlerinden biri olan İKT-içi ticaretin artırılmasına yönelik çalışmalara devam edilmiş, İKT-içi ticaret oransal olarak 2008'de yüzde 16,6 ve 2009'da yüzde 16,7 olarak gerçekleşmiştir.

İSEDAK'ın ticaretin artırılmasına yönelik en önemli projesi, İKT Üyesi Ülkeler Arasında Tercihli Ticaret Sistemi (TPS-OIC)'dir. TPS-OIC Çerçeve Anlaşması 2002 yılında, Tercihli Tarifeler Protokolü (PRETAS) 2010 yılında yürürlüğe girmiştir. Hâlihazırda 9 Üye Devlet tarafından onaylanan TPS-OIC Menşe Kurallarını onaylayan ülke sayısının 10'a ulaşmasının ardından, tercihli ticaret sisteminin 2011 yılında yürürlüğe girmesi beklenmektedir.

İSEDAK bünyesindeki diğer önemli gelişme, İslam Ülkeleri Standartlar ve Metroloji Enstitüsü (SMIIC)'nin kurulmasıdır. Bu kapsamda SMIIC'in 1. Genel Kurulu, 2-3 Ağustos 2010 tarihlerinde Ankara'da yapılmıştır. Merkezi İstanbul olan ve tüm giderleri, kuruluşundan itibaren üç yıl boyunca Türk Standartları Enstitüsü (TSE) tarafından karşılanacak olan SMIIC'in üye ülkeler arasında ekonomik ve ticari işbirliğini geliştirecek standartların oluşturulması amacıyla çalışmalar yapması beklenmektedir.

İKT üyesi ülkeler arasında finansal işbirliğinin geliştirilmesine yönelik İslam ülkeleri borsalararası işbirliği projesi, İstanbul Menkul Kıymetler Borsası öncülüğünde yürütülmektedir. İKT Üyesi Ülkeler Borsalar Forumunun 4.Toplantısı 2-3 Ekim 2010 tarihlerinde İstanbul'da gerçekleştirilmiştir. Anılan Forum bir İKT endeksi oluşturmak üzere çalışmalarına devam etmektedir. Finansal işbirliği alanında bir diğer önemli proje İKT Üyesi ülkelerin merkez bankaları arasında işbirliğidir. İslam ülkeleri merkez bankaları guvernörler ve uzmanlar düzeyinde toplanmakta, ödemeler ve bankacılık sistemleri gibi konularda bilgi paylaşımında bulunmaktadır. Bu kapsamda, İKT üyesi ülkelerin merkez bankaları temsilcileri 26-27 Eylül 2010 tarihlerinde İstanbul'da bir araya gelmiştir. Öte yandan, İslam ülkeleri sermaye piyasaları düzenleme kurumları arasında bir işbirliği başlatılmasına ve bu işbirliğinin modelinin belirlenmesine dönük çalışmalar sürdürülmektedir.

İSEDAK platformunun daha etkin hale getirilmesine yönelik çalışmalar sürdürülmektedir. Her yıl farklı bir konu, İSEDAK Bakanlar görüş alışverişi oturumlarında ele alınarak, İSEDAK'ta güncel küresel sorunlar değerlendirilmekte ve bunlara ilişkin çözüm önerileri geliştirilmektedir. 2010 yılındaki 26. İSEDAK Bakanlar Görüş Alışverişi Oturumunda "Tarım ve Kırsal Kalkınma" konusu ele alınmıştır.

İSEDAK İzleme Komitesi 26. Toplantısı 10-12 Mayıs 2010 tarihlerinde Antalya'da, İSEDAK 26. Toplantısı ise 5-8 Ekim 2010 tarihlerinde İstanbul'da gerçekleştirilmiştir.

2. Temel Amaçlar ve Hedefler

İslam Konferansı Teşkilatı Üyesi Ülkelerle ekonomik ve ticari işbirliğini geliştirici yeni programlar üzerinde çalışılacak, mevcut proje ve programların ilerlemesine ağırlık verilecektir.

İKT Üyesi Ülkelerle Tercihli Ticaret Sistemi başlatılması girişimlerinde geline son aşamada, Menşe Kurallarını onaylayan ülke sayısının 10'a ulaşması konusunda diğer imzacı ülkeler nezdinde girişimler artırılabacaktır. Ayrıca, taviz listelerinin Ticaret Müzakereleri Komitesi (TNC)'ne iletilmesi ve müzakerelere açılması yönünde çalışmalar sürdürülecektir.

İKT Üyesi Ülkelerde standartların geliştirilmesi konusunda, SMİIC'in çalışmalarına destek verilecek ve kurumsallaşma süreci tamamlanacaktır. Türkiye'nin İKT Üyesi Ülkelerde fakirlikle mücadele programlarına desteği sürecektir, bu çerçevede İSEDAK gündeminde yer alan pamuk programı desteklenecektir. Bunun yanı sıra, finansal işbirliği konusunda menkul kıymetler borsaları ve merkez bankaları arasındaki işbirliği çalışmalarına hız verilecektir. Ayrıca, sermaye piyasaları düzenleme kurumları arasında işbirliğinin başlatılması yönünde çalışmalar yürütülecektir.

2009 yılında düzenlenen İSEDAK Ekonomi Zirvesinde canlandırılması gereken üç önemli sektörden biri olarak tespit edilen ulaştırma alanında işbirliği çalışmaları başlatılacaktır. Ayrıca, diğer öncelikli işbirliği alanı olan tarım sektöründe gıda güvenliği görev gücü faaliyetlerinin kurumsallaşmasına yönelik çalışmalar yürütülecektir. Öte yandan, İKT'nin ekonomik ve ticari işbirliğinin çerçevesini oluşturan Eylem Planının revize edilmesine yönelik çalışmalar sürdürülecektir.

III. EKONOMİK İŞBİRLİĞİ TEŞKİLATI (EİT), KARADENİZ EKONOMİK İŞBİRLİĞİ (KEİ) VE GELİŞMEKTE OLAN SEKİZ ÜLKE (D-8)

1. Mevcut Durum

a. EİT

Türkiye'nin 2009 yılında EİT ülkelerine olan ihracatı 5,9 milyar ABD doları olarak gerçekleşmiş olup, bunun toplam ihracatımız içindeki payı yüzde 5,7'dir. 2010 yılının ilk sekiz aylık döneminde ihracat, geçen yılın aynı dönemine göre yüzde 24,3 oranında artarak 4,6 milyar ABD doları seviyesine ulaşmıştır.

2009 yılında Türkiye'nin EİT ülkelerinden ithalatı 7 milyar ABD doları olarak gerçekleşmiş olup, bunun toplam ithalatımız içindeki payı yüzde 5'dir. 2010 yılının ilk sekiz ayında ithalat, geçen yılın aynı dönemine göre yüzde 97 oranında artarak 8,1 milyar ABD dolarına yükselmiştir.

Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (EİT) Bölgesel Planlama Konseyi 20. Toplantısı 16-18 Şubat 2010 tarihlerinde Antalya'da gerçekleştirilmiştir.

2008 yılı itibarıyla İstanbul'da finansman faaliyetlerine başlayan EİT Ticaret ve Kalkınma Bankası, KOBİ'lere kredi desteği sağlama ve kısa dönem ticaret finansmanı konularında faaliyetlerini sürdürmektedir.

EİT Ticaret Anlaşması (ECOTA)'nın yürürlüğe girmesi sonrası, Anlaşma çerçevesinde taviz listelerinin müzakeresinin başlatılmasına yönelik 2008 yılından beri yürütülen çalışmalar 2010 yılında da sürdürülmüştür. 2007 yılı Kasım ayında üç yıllığına EİT Ticaret ve Sanayi Odası (ECO-CCI) Sekreteryaya görevini üstlenen Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği, "Oda Kapasite Geliştirme Programı" kapsamında 5-9 Nisan 2010 tarihlerinde İstanbul'da EİT üyesi ülkelerin oda temsilcilerinin katıldığı bir eğitim programı düzenlemiştir.

2009 yılında düzenlenen 1. EİT İhracatı Geliştirme Merkezleri İdareleri toplantısında alınan kararların uygulanmasını teminen üye ülkelerin ihracatı geliştirme merkezleri arasında işbirliği ve koordinasyonun geliştirilmesine yönelik çalışmalara devam edilmiştir.

Yeni EİT Ulaştırma ve İletişim Eylem Programının hazırlanmasına ilişkin çalışmalara devam edilmiştir. İstanbul-Tahran-İslamabad demiryolu güzergahında karşılıklı yapılan deneme seferleri ile güzergah boyunca karşılaşılan sorunlar tespit edilmiştir. Ayrıca, Van Gölü geçişinin yapımına ilişkin çalışmalar devam etmektedir.

EİT ülkelerinin lojistik sağlayıcı derneklerini biraraya getirmeyi hedefleyen EİT Lojistik Sağlayıcıları Dernekleri Federasyonu (ECOLPAF)'nın 2. Hazırlık Toplantısı 17-19 Eylül 2010 tarihlerinde İstanbul'da gerçekleştirilmiştir. Toplantıda görüşülen taslak ECOLPAF Statüsü'nün EİT Bakanlar Konseyince onaylanmasını takiben Federasyon hayata geçebilecektir.

EİT Tohumculuk Derneği 2009 yılında Türkiye'de kurularak faaliyetlerine başlamıştır. Tohumculuk konusunda yasaların uyumu çalışmalarına ilişkin üç bölgesel program hayata geçirilmektedir. Ayrıca, EİT Bölgesel Gıda Güvenliği Programı çerçevesinde alt proje koordinatörlüklerinin belirlenmesi çalışmalarına devam edilmektedir.

Ülkemiz, 2010 yılında düzenlenen EİT 20. Bölgesel Planlama Konseyi Toplantısında, EİT Bölgesel Gıda Güvenliği Programı koordinatörü olarak belirlenmiştir. Söz konusu koordinatörlük görevi 2011 yılında da sürdürülecektir.

11. EİT Zirvesi Aralık 2010'da ülkemizde düzenlenecektir.

b. KEİ

KEİ'nin uluslararası işbirliğine ve dış dünyaya açık işbirliği yapısı nedeniyle, örgüte katılan gözlemci ülke ve kuruluş sayısı artmaktadır.

Türkiye'nin 2009 yılında KEİ ülkelerine ihracatı 12,3 milyar ABD doları olarak gerçekleşmiş olup, bunun toplam ihracatımız içindeki payı yüzde 12,1'dir. 2010 yılının ilk sekiz aylık döneminde ihracat, geçen yılın aynı dönemine göre yüzde 17,9 oranında artarak, 9 milyar ABD doları seviyesinde gerçekleşmiştir.

Türkiye'nin 2009 yılında KEİ ülkelerinden ithalatı 28,3 milyar ABD doları olarak gerçekleşmiş olup, bunun toplam ithalatımız içindeki payı yüzde 20,1'dir. 2010 yılının ilk sekiz ayında ithalat, geçen yılın aynı dönemine göre yüzde 19,4 oranında artarak, 21,3 milyar ABD doları olmuştur.

c. D-8

Türkiye'nin 2009 yılında D-8 ülkelerine ihracatı 3,3 milyar ABD doları olarak gerçekleşmiş olup, bunun toplam ihracatımız içindeki payı yüzde 3,3'tür. 2010 yılının ilk sekiz ayında ihracat, geçen yılın aynı dönemine göre yüzde 2,5 oranında azalarak 3,8 milyar ABD doları seviyesinde gerçekleşmiştir.

Türkiye'nin 2009 yılında D-8 ülkelerinden ithalatı 4,1 milyar ABD doları olarak gerçekleşmiş olup, bunun toplam ithalatımız içindeki payı yüzde 2,8'dir. 2010 yılının ilk sekiz ayında ithalat, geçen yılın aynı dönemine göre yüzde 73,3 oranında artarak 7,8 milyar ABD doları olmuştur.

D-8'in 7. Zirvesi 8 Temmuz 2010 tarihinde Nijerya'nın başkenti Abuja'da gerçekleştirilmiştir. Zirve'de, küresel ekonomik kriz karşısında D-8 ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki işbirliğinin önemi, üye ülkeler arasındaki ticaretin artırılması ve D-8 işbirliği anlaşmalarının bir an önce yürürlüğe girmesi konularında mutabakat sağlanmıştır.

D-8 işbirliği çerçevesinde önemli projelerden biri de "D-8 Üyesi Ülkeleri Arasında Tercihli Ticaret Anlaşması"nın hayata geçirilmesidir. Anlaşma'nın ana metni 13 Mayıs 2006 tarihinde tüm üye devletlerce; anlaşmanın ekini teşkil edecek "Menşe Kuralları Protokolü" 3 Temmuz 2008 tarihinde 6 ülke (Endonezya, İran, Malezya, Nijerya, Pakistan, Türkiye) tarafından imzalanmıştır. Halihazırda sadece İran ve Malezya tarafından onaylanmış bulunan Anlaşma ve Protokolün ülkemizce onaylanması süreci devam etmektedir. Anlaşma'nın yürürlüğe girmesi için ekiyle beraber 4 ülke tarafından onaylanması gerekmektedir. Öte yandan, 2009 yılı Ekim ayında düzenlenen 27. Komisyon Toplantısı'nda alınan karar gereği, üye ülkeler anlaşmanın yürürlüğe girmesini beklemeden taviz listelerini D-8 Sekretaryasına iletmeye başlamış olup, 2010 yılı Temmuz ayı itibarıyla tüm ülkelerin taviz listeleri Sekretarya'ya iletilmiş ve üye ülkeler arasında teati edilmiş bulunmaktadır. 9-10 Ekim 2010 tarihleri arasında İstanbul'da düzenlenen 11. Yüksek Düzeyli Memurlar Toplantısı'nda bahse konu taviz listeleri görüşülmüştür.

"D-8 için Yeni Küresel Vizyon Çalıştayı" ile "D-8 Şartı ve Eylem Planına Dair Hükümetlerarası Grup Toplantısı"nın önümüzdeki dönemde ülkemizin ev sahipliğinde gerçekleştirilmesi beklenmektedir.

2. Temel Amaçlar ve Hedefler

a. EİT

EİT Bölgesinde bölge içi ticaretin artırılması için tarife ve tarife dışı engellerin azaltılmasına, ulaştırmanın ve taşımacılığın kolaylaştırılmasına, tarım işbirliğinin geliştirilmesi ve gıda güvenliğinin iyileştirilmesine, özel sektör işbirliğinin güçlendirilmesine ve güvenli ve sürdürülebilir bir işbirliği altyapısının kurulması için mevcut projelerin etkin bir şekilde uygulanmasına yönelik çalışmalara devam edilecektir. Ayrıca, enerji, çevre, insani gelişme alanlarında bölgemizde etkin bir işbirliği altyapısı kurulacaktır.

b. KEİ

KEİ kapsamında, bölgesel işbirliği stratejileri geliştirmek, bölgenin karşılaştırmalı üstünlüklerini belirlemek, karşılıklı yatırımlar için öncelikli sektörler ile bölgesel işbirliğinin maliyet ve yararlarını saptamak, küresel düzeyde bölgenin oynaması gereken ekonomik rolü ve KEİ'nin etkinliğini artırmak için KEİ'ye üye ülkeler arasındaki işbirliği faaliyetlerinin düzenlenmesine devam edilecektir.

KEİ'yi proje üreten bir örgüte dönüştürmek amacıyla oluşturulan Proje Geliştirme Fonuna destek verilmeye devam edilecek ve bu çerçevede KOSGEB'in bölgedeki etkinliği artırılabilecektir.

KEİ ülkeleri ile ilişkilerimizde özel sektöre önem verilmeye devam edilecektir. Bu kapsamda, ortak projelerin finansmanı ve özel sektörün desteklenmesi için KEİ Ticaret ve Kalkınma Bankasının olanaklarından yararlanılacaktır.

KEİ ülkeleri arasında iş ortamının iyileştirilmesi, ilgili işletme ve şirketlerin bireysel ve kolektif girişimlerinin desteklenmesi için gerekli önlemler alınacaktır. Bu kapsamda yatırımcılara vize kolaylıkları sağlanacaktır.

KEİ bölgesinde karayolu taşımacılığının önündeki engellerin kaldırılması ve taşımacılığın aşamalı olarak serbestleştirilmesi amacıyla sürdürülen çalışmalar desteklenecek ve bu konuda ortak projeler üretilecektir. Bu kapsamda oluşturulan "Hızlı Yol Modeli" projesine destek verilmeye devam edilecektir.

KEİ ülkelerinde enerji konusunda işbirliği çalışmaları desteklenecektir. Bu kapsamda, enerji verimliliğinin artırılmasına ve yaygınlaştırılmasına yönelik çalışmalar desteklenecektir.

"KEİ Ülkelerinin Sıhhi Bakımdan Korunması Anlaşması" çerçevesinde yapılan çalışmalar sürdürülecektir. Bu kapsamda, KEİ ülkelerinde sağlık alanında işbirliği projeleri desteklenecektir.

KEİ üyesi ülkeler arasında posta hizmetleri, sivil havacılık, yayın düzenleyici kuruluşlar arasında var olan işbirliğinin geliştirilmesi çalışmaları sürdürülecektir.

c. D-8

Türkiye, D-8 kapsamındaki işbirliği faaliyetlerini desteklemeye devam edecektir. D-8 Tercihli Ticaret Anlaşması Menşe Protokolü konusundaki çalışmalara devam edilecektir. 2008 yılında onaylanan yol haritasının hedeflerinin yerine getirilmesine çalışılacaktır. D-8 Şartı ve Eylem Planının sonuçlandırılarak hayata geçirilmesi hedeflenecektir. Ticaretin yanı sıra yatırımların da teşvik edilmesine çalışılacaktır. D-8 Yol Haritasında öncelikli işbirliği alanları olarak belirlenen ticaret, sanayi, tarım ve gıda güvenliği, KOBİ'ler, ulaştırma ve enerji alanında işbirliğinin geliştirilmesi sağlanacaktır.

3. Politika Öncelikleri ve Tedbirler

Öncelik/ Tedbir	Sorumlu Kuruluş	İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Süre	Yapılacak İşlem ve açıklama
Öncelik 124. İSEDAK platformunda işbirliği geliştirilecektir.				
Tedbir 294. İKT Üyesi Ülkeler arasında Tercihli Ticaret Sisteminin (TPS-OIC) yürürlüğe girmesi ve uygulanması için çalışmalar sürdürülecektir.	DTM	Başbakanlık, Dışişleri Bakanlığı, DPT, Gümrük Müsteşarlığı	Aralık Sonu	TPS-OIC Menşe Kurallarının yürürlüğe girmesi için gerekli onay sayısına ulaşılmasına yönelik girişimler artırılabilecektir. Üye ülkelerin taviz listelerini Ticaret Müzakereleri Komitesi Sekretaryasına iletmelerine yönelik çabalar sürdürülecektir. Taviz listelerinin 10 üye ülke tarafından Sekretaryaya iletilmesi kaydıyla, taviz listelerini

				müzakere etmek ve uygulama için gerekli hazırlıkları görüşmek üzere, Ticaret Müzakereleri Komitesi toplanabilecektir.
Tedbir 295. İKT Pamuk Programı çerçevesinde Türkiye'nin projelerinin finansmanı İslam Kalkınma Bankası (İKB) nezdinde sonuçlandırılacak ve uygulamaya geçirilecektir.	Sanayi ve Ticaret Bakanlığı	Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Dışişleri Bakanlığı, DPT	Aralık Sonu	İKT Pamuk Programı çerçevesinde, İKB'nin finansal destek kapsamına aldığı ve değerlendirme sürecinde olan projelerin uygulanmasına başlanacaktır.
Tedbir 296. SMİIC'in kurumsallaşma çalışmaları tamamlanacaktır.	Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, TSE	Başbakanlık, Dışişleri Bakanlığı, DPT	Aralık Sonu	Kuruluşu 2010 yılı Ağustos ayında tamamlanan SMİIC'in fiziki çalışma şartlarının hazırlanması çalışmaları tamamlanacak, üye ülkeler arasında standartların uyumlaştırılması, ortak standartların hazırlanması ve ortak sertifikasyon sisteminin gerçekleştirilmesine dönük çalışmalar yapılacaktır.
Tedbir 297. İKT Üyesi Ülkeler Sermaye Piyasası Düzenleme Kurumları Arasında İşbirliği başlatılacaktır.	SPK	DPT, TCMB, İMKB, İKT Genel Sekreterliği	Ekim Sonu	İKT Üyesi Ülkeler Sermaye Piyasası Düzenleme Kurumları bir araya getirilerek, bu işbirliği modelinin belirlenmesi yönünde çalışmalar yapılacaktır.
Tedbir 298. İKT Eylem Planı revize edilecektir.	İKT	DPT, İKT Genel Sekreterliği	Ekim Sonu	İKT Eylem Planının revize edilmesine yönelik çalışmalar tamamlanacaktır.
Öncelik 125. EİT, KEİ ve D-8 platformlarında işbirliği geliştirilecektir.				
Tedbir 299. EİT Ticaret Anlaşması (ECOTA)'nın hayata geçirilmesine yönelik çalışmalar sürdürülecektir.	DTM	Başbakanlık, Dışişleri Bakanlığı, DPT, Gümrük Müsteşarlığı	Aralık Sonu	ECOTA'nın ek belgelerinin ilgili ülkelere imzalanıp onaylanmasına ilişkin çabalar sürdürülecektir. İlgili üye ülkelerin taviz listelerini EİT Yazmanlığına iletmeleri

				yönündeki çabalar sürdürülecektir. Taviz listelerinin EİT Yazmanlığına iletilmesine bağlı olarak ülkemiz ECOTA Koordinasyon Konseyi 2.Toplantısına ev sahipliği yapacaktır.
Tedbir 300. D-8 Tercihli Ticaret Anlaşması'nın hayata geçirilmesine yönelik çalışmalar sürdürülecektir.	DTM	Başbakanlık, Dışişleri Bakanlığı, DPT, Gümrük Müsteşarlığı	Aralık Sonu	D-8 Tercihli Ticaret Anlaşması ve Menşe Kuralları Protokolünün ülkemiz tarafından onaylanması işlemleri sonuçlandırılmaya çalışılacaktır.

B. İKİLİ EKONOMİK İŞBİRLİĞİ

1. Mevcut Durum

Türk Cumhuriyetleri ve Toplulukları ile 1991 yılında başlayan ilişkilerimiz, ülkemizin ve bölgenin orta ve uzun vadeli menfaatlerine uygun şekilde 2010 yılında da sürdürülmüştür.

Milli Eğitim Bakanlığının yürüttüğü Büyük Öğrenci Projesi kapsamında, Türk Cumhuriyetleri ile Türk ve Akarba Topluluklarından gelen öğrencilere, lisans ve yüksek lisans eğitimi verilmektedir. Bu kapsamda 720'si TÖMER'de Türkçe eğitim programlarına devam edenler olmak üzere toplamda 5.763 öğrenciye eğitim verilmektedir.

TABLO V: 1- Türkiye'de Öğrenim Gören Türk Cumhuriyetleri ve Toplulukları Öğrencileri (2010)

Ülke	TÖMER	Ön Lisans	Lisans	Yüksek Lisans	Doktora	Toplam
Azerbaycan	56	7	291	78	192	624
Kazakistan	125	17	196	126	49	513
Kırgızistan	47	32	317	150	72	620
Özbekistan	28		35	6	1	70
Türkmenistan	19		577	10	6	612
Diğer Asya	279	45	1 095	264	144	1 827
Balkanlar	166	58	1 067	159	49	1 499
TOPLAM	720	159	3 352	793	511	5 763

Türkiye-Gürcistan-Azerbaycan (Kars-Ahılkelek-Tiflis-Bakü) demiryolu projesinin yaklaşık 76 km'lik Türkiye tarafındaki kesiminin inşaat çalışmalarına devam edilmektedir. Eylül 2010 itibarıyla projede yüzde 37 oranında fiziki gerçekleştirme sağlanmış durumdadır. Projenin yapım çalışmaları 2011 yılında da sürdürülecektir.

2009 yılında TPAO tarafından Türk Cumhuriyetlerine yönelik olarak, Azeri-Çıralı-Güneşli (ACG), Şahdeniz, Alov (Araz-Alov-Sharg) ve Kazakistan projeleri kapsamında, petrol ve doğal gaz arama faaliyetlerine devam edilmiştir. TPAO'nun ortağı olduğu Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) Ana İhraç Ham Petrol Boru Hattı ve Güney Kafkasya Doğal Gaz Boru Hattı (SCP) Projeleri, Azerbaycan'ın petrol ve doğal gaz kaynaklarının dünya pazarlarına ulaştırılmasını hedeflemektedir.

Türk Eximbank tarafından, Türk Cumhuriyetlerine yönelik kredi programları kapsamında, 1992-2008 döneminde 346 milyon ABD doları mal kredisi, 523 milyon ABD doları proje kredisi olmak üzere toplam 869 milyon ABD doları tutarında kredi kullanılmıştır. 2009 yılında söz konusu ülkelere yönelik kredi programları kapsamında kredi kullanılmadığı görülmektedir.

2009 yılında Türkiye'nin komşu ülkelere ihracatı 27,8 milyar ABD doları olup, bunun toplam ihracatımız içindeki payı yüzde 27,2'dir. 2010 yılının ilk sekiz ayında komşu ülkelere yapılan ihracat geçen yılın aynı dönemine göre yüzde 16 oranında artarak, 20,6 milyar ABD dolarına ulaşmıştır.

2009 yılında Türkiye'nin komşu ülkelerden ithalatı 35,1 milyar ABD doları olup, bunun toplam ithalatımız içindeki payı yüzde 25'tir. 2010 yılının ilk sekiz ayında ithalat geçen yılın aynı dönemine göre yüzde 31 oranında artarak 29,2 milyar ABD doları olmuştur. Komşu ülkelerden ithalatımızın büyük bir bölümünü Rusya'dan yapılan petrol ve doğal gaz ithalatı oluşturmaktadır.

Türkiye'nin komşularıyla olan ticaretinin yapısı 2009 yılı verilerine göre incelendiğinde, ihracatta Irak'ın yüzde 5 pay ile ve ithalatta ise Rusya'nın yüzde 13,8 pay ile Türkiye'nin en önemli ticaret ortakları konumunda oldukları görülmektedir. İhracatta Irak'tan sonraki en önemli ticaret ortağı yüzde 3,1 pay ile Rusya'dır. İthalatta ise Rusya'yı yüzde 2,4 pay ile İran ve yüzde 2,2 pay ile Ukrayna izlemektedir.

2009 yılında Türkiye'nin Türk Cumhuriyetlerine ihracatı 3,4 milyar ABD doları olup, bunun toplam ihracatımız içindeki payı yüzde 3,3'tür. 2010 yılının ilk sekiz ayında ihracat geçen yılın aynı dönemine göre yüzde 17 oranında artarak, 2,5 milyar ABD dolarına ulaşmıştır.

2009 yılında Türkiye'nin Türk Cumhuriyetlerinden ithalatı 2,6 milyar ABD doları olup, bunun toplam ithalatımız içindeki payı yüzde 1,8'dir. 2010 yılının ilk sekiz ayında ithalat geçen yılın aynı dönemine göre yüzde 59 oranında artarak 2,9 milyar ABD doları olmuştur.

Türk Cumhuriyetlerine Türkiye'den 1992-2009 döneminde toplam 4,6 milyar ABD doları tutarında sermaye ihraç edilmiştir. En çok sermaye ihracı gerçekleşen ülkeler; Azerbaycan (yüzde 83), Kazakistan (yüzde 14), Özbekistan (yüzde 1), Türkmenistan (yüzde 1) ve Kırgızistan (yüzde 1) olmuştur. 2010 yılının ilk sekiz ayında ise bu ülkelere toplam 6,6 milyon ABD doları sermaye ihraç edilmiştir. Bu dönemde en çok sermaye ihracı gerçekleşen ülkeler ise 3,1 milyon ABD doları ile Özbekistan ve 2 milyon ABD doları ile Kırgızistan olmuştur.

2010 yılında Azerbaycan ve Yunanistan ile Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi (YDSK) Kuruluşu Anlaşmaları imzalanmış, Suriye ve Yunanistan YDSK Bakanlar Kurulu Toplantıları gerçekleştirilmiştir. Irak ile kurulmuş olan YDSK mekanizmasının

uygulanmasına yönelik çalışmalar sürdürülmekte, İspanya, İtalya ve Rusya ile benzer mekanizmaların oluşturulması yönündeki çalışmalar devam etmektedir.

2010 yılında Kuveyt ve Senegal ile Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması (YKTK) Anlaşması imzalanmış, Singapur ve Oman Sultanlığı ile imzalanan YKTK anlaşmaları yürürlüğe girmiştir. Türkiye ile çeşitli ülkeler arasında Karma Ekonomik Komisyon (KEK) toplantılarının düzenlenmesine ve KEK protokolleri imzalanmasına devam edilmiştir.

Komşumuz Suriye Arap Cumhuriyeti ile Bölgelerarası İşbirliği Programı uygulama çalışmalarının kapsamı, Şanlıurfa ve Mardin illerinin de Programa dâhil olmasıyla genişletilerek sürdürülmektedir. Program kapsamında 2010 yılında Kilis ve Gaziantep illeri için 4. Proje teklif çağrısına çıkmış ve gelen proje önerileri değerlendirmeye alınmıştır. Programa yeni dâhil olan Şanlıurfa ve Mardin illeri için 2010 yılı sonuna kadar Proje Teklif Çağrısına çıkılması planlanmaktadır.

Suriye'nin dışında bazı komşu ülkelerin yanı sıra Pakistan ve Moğolistan gibi Türkiye'ye sınırdaş olmayan ülkeler ile bölgelerarası veya ikili işbirliği programlarının başlatılmasına yönelik çalışmalar devam etmektedir. Bu çerçevede, 2010 yılının Ekim ayı içerisinde Moğolistan Devleti Hükümeti ile planlama ve kalkınma alanlarında işbirliğini öngören bir mutabakat zabtı imzalanmıştır.

Komşu ve çevre ülkelerle ekonomik, sosyal ve kültürel alanlardaki ikili ilişkilerimizin geliştirilmesi ve bu gelişmelerle ilgili olarak kamu ve özel sektörün bilgilendirilmesi amacıyla ülke raporları hazırlanmasına 2010 yılında da devam edilmiştir.

2. Temel Amaç ve Hedefler

Türk Cumhuriyetleri ile her alanda ilişkilerimizin ve işbirliğinin geliştirilmesi amacıyla başlatılan çalışmalara daha etkin bir idari koordinasyon sağlanarak devam edilecektir.

Türk Cumhuriyetleri ile KEK toplantılarının gerçekleştirilmesine, ticari ve ekonomik ilişkilerin en üst seviyeye çıkarılmasına çalışılacaktır.

Ayrıca, ulaştırma, haberleşme, televizyon yayını, bankacılık, müteahhitlik, tarım, madencilik gibi ekonomik ve kültürel faaliyetlerin yürütülmesinde altyapıya yönelik programlara özel önem verilecektir.

Komşu ülkelerle uygulanan sınır ötesi işbirliği programlarından elde edilen deneyimler ışığında, Türk Cumhuriyetleri ile Ortak İşbirliği Programları uygulanması hedeflenmektedir.

Suriye Arap Cumhuriyeti ve diğer bazı komşu ülke ve bölgelerin yanı sıra, Türkiye'ye sınırdaş olmayan diğer ülkelerle bölgelerarası veya ikili işbirliği programları kapsamında yapılacak çalışmalarda, kamu kurum ve kuruluşları ile sivil toplum kuruluşları ve ilgili girişimciler arasında işbirliği yapılacaktır.

Türkiye ile diğer ülkeler arasında KEK toplantılarının gerçekleştirilmesi, YKTK Anlaşmalarının ve gümrük birliği yükümlülüklerimizle uyumlu bir şekilde Serbest Ticaret Anlaşmalarının (STA) imzalanması için gerekli çalışmalar yapılacaktır.

3. Politika Öncelikleri ve Tedbirler

Öncelik/Tedbir	Sorumlu Kuruluş	İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Süre	Yapılacak İşlem ve Açıklama
Öncelik 126. Türkiye ile Türk Cumhuriyetleri arasında; kültürel, ekonomik, sosyal ve diğer alanlarda işbirliği programları devam edecektir.				
Tedbir 301. Türk Cumhuriyetleri ve Avrasya ülkelerine yönelik faaliyetler geliştirilecektir.	TİKA, DPT	İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları	Yıl Boyunca	Türk Cumhuriyetleri ile Türkiye'nin ilişkileri, belirli bir plan ve program dahilinde, ekonomik, sosyal, kültürel vb. alanlarda gerçekleştirilecek faaliyetlerle sürdürülecektir. Bu kapsamda Azerbaycan (Nahçıvan) ile ikili işbirliği programı başlatılmasına yönelik çalışmalar yapılacaktır.
Tedbir.302. Türkiye ve Suriye arasındaki Bölgelerarası İşbirliği Programının uygulama etkinliğinin ve yereldeki farkındalığının artırılmasına yönelik faaliyetler yürütülecektir.	DPT	İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları, STK'lar	Yıl Boyunca	Kamu kurum ve kuruluşları ile STK'lar ve ilgili girişimcilerle işbirliği tesis edilecektir. İşbirliği Programının coğrafi kapsamına yeni illerin dâhil edilmesiyle birlikte yürütülecek faaliyetler aracılığıyla, yereldeki uygulama etkinliğinin ve programın yerel paydaşlar arasındaki farkındalığının artırılması sağlanacaktır.
Tedbir 303. Türkiye'ye sınırdaş olan ve olmayan diğer ülkeler ile bölgelerarası veya ikili işbirliği programlarının başlatılmasına yönelik faaliyetler yürütülecektir.	DPT	İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları, STK'lar	Yıl Boyunca	Türkiye'ye sınırı bulunan İran ve Gürcistan ile sınırdaş olmayan Pakistan ve Moğolistan gibi ülkelerle bölgelerarası ve teknik işbirliği programları geliştirilmesine yönelik olarak başlatılan çalışmalara devam edilecektir.

C. TEKNİK İŞBİRLİĞİ

1. Mevcut Durum

Türkiye'nin OECD bünyesinde 23 üyesi bulunan Kalkınma Yardımları Komitesindeki (DAC) gözlemci statüsü devam etmektedir. Türkiye küresel kriz ve olumsuz ekonomik koşulların yarattığı bütün zorluklara rağmen kalkınma yardımlarını 700 milyon ABD dolarının üzerinde tutmayı başarmıştır. 2008 yılında 780 milyon ABD doları olan Türkiye'nin Resmi Kalkınma Yardımları (RKY), 2009 yılında 707 milyon ABD doları olarak gerçekleşmiştir. Türkiye'nin 2008 yılında yüzde 0,1 olan RKY/GSYH oranı, 2009 yılında da yüzde 0,11 olarak gerçekleşmiştir.

TABLO V: 2- Türkiye'nin Resmi Kalkınma Yardımları

	2005	2006	2007	2008	2009
RKY (Milyon ABD Doları)	601	714	602	780	707,1
RKY / GSYH (Yüzde)	0,12	0,13	0,09	0,10	0,11

Kaynak: TİKA

Türkiye'nin RKY miktarı küresel krize rağmen artmakla birlikte, yardımların niteliğinin geliştirilmesi ihtiyacı devam etmektedir. Türkiye'nin az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere yaptığı RKY'nin orta ve uzun vadeli stratejilere dayanması ve program bazlı gerçekleştirilmesi gerekliliği sürmektedir. Son yıllarda kalkınma yardımları alanında Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı'nın (TİKA) yürütmekte olduğu Kalkınma Yardımları Kapasite Programı (KAP) ve Envanter Bilgi Formları (EBF) gibi uygulamalar ile kurumlar arası eşgüdümde iyileşmeler olmakla birlikte bunun geliştirilmesi ihtiyacı devam etmektedir.

Türkiye'nin yardım sağladığı ülkelerdeki ihtiyaçların ve taleplerin, tarihi ve kültürel nedenlerin de etkisiyle farklılık göstermesi, Türkiye'nin kalkınma yardımlarının diğer Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD) ülkeleriyle mukayese edildiğinde sektörel olarak daha fazla çeşitlilik göstermesine neden olmaktadır. Kalkınma yardımları konusunda ana uygulayıcı kuruluş olan TİKA'nın uygulayacağı kalkınma projelerinde önceliklendirme yapmasına ve belirli alanlara odaklanmasına ihtiyaç olduğu görülmektedir.

2009 yılı rakamlarına göre Türkiye yardımlarının yüzde 44,4'ünü Kafkaslar ve Merkez Asya, yüzde 26,8'ini Balkanlar ve Doğu Avrupa, yüzde 24,6'sını Ortadoğu ve Afrika ve yüzde 3,8'ini Uzakdoğu ülkelerine yapmıştır. 2009 yılında Türkiye'nin en çok RKY yaptığı ülke 96,4 milyon ABD doları ile Afganistan olurken, 67,7 milyon ABD doları ile Kırgızistan ikinci, 62,5 milyon ABD doları ile Kazakistan üçüncü sırada yer almıştır. Diğer taraftan bu dönemde en büyük artış Balkanlar ve Doğu Avrupa Bölgesinde gerçekleşmiş, Bosna-Hersek'e yapılan yardım 2008 yılında 15,9 milyon ABD doları iken 2009 yılında 32,7 milyon ABD dolarına yükselmiştir.

2009 yılında kamu kurumları arasında en çok RKY gerçekleştiren kurum TİKA olmuştur. TİKA'nın 2008 yılında yüzde 16,1 olan RKY içindeki payı 2009 yılında yüzde 20,2'ye yükselmiştir. TİKA'yı yüzde 18,7 ile Milli Eğitim Bakanlığı izlemektedir. TİKA'nın 2010 yılı Eylül ayı itibarıyla 23 ülkede 26 Program Koordinasyon Ofisi bulunmaktadır.

2009 yılında TİKA, kaynaklarının yüzde 79,7'sini az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde sosyal altyapı ve hizmetler sektöründe yürütmekte olduğu projelere ayırmış ve Binyıl Kalkınma Hedeflerine (BKH) ulaşma amacına uyumlu bir yaklaşım sergilemiştir. Söz konusu kaynakların yüzde 6,5'inin ise ekonomik altyapı ve hizmetler sektöründe kullanıldığı görülmektedir.

Diğer taraftan sivil toplum kuruluşları (STK) her geçen yıl yardımlarını artırmaktadır. STK'ların kendi kaynakları ile yaptıkları yardımların toplamı 2008 yılında 72,3 milyon ABD doları iken 2009 yılında 109 milyon ABD dolarına yükselmiştir. Bu rakama STK'larca kullanılan kamu kaynakları ilave edildiğinde STK'lar kanalıyla 2009 yılında yapılan toplam yardımlar 157 milyon ABD dolarına ulaşmaktadır.

Kalkınma alanında Türkiye'nin bölgesel ve küresel düzeyde etkinliğini artırmasına paralel olarak, Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu (UNFPA) New York'ta bulunan Doğu Avrupa ve Orta Asya Bölge Ofisini 2010 yılında İstanbul'a taşıma kararı almıştır. Ayrıca, 2010 yılı

Eylül ayında yapılan BM BKH Zirvesine hazırlık çerçevesinde, BKH'nin Doğu Avrupa ve Orta Asya ülkeleri açısından değerlendirilmesi amacıyla BKH+10 Bölgesel Konferansı 2010 yılı Haziran ayında İstanbul'da düzenlenmiştir. Bu kapsamda DPT Müsteşarlığı koordinasyonunda hazırlanan 2010 Türkiye BKH Raporu yayınlanmıştır.

2010 yılında başta BM Kalkınma Programı (UNDP) olmak üzere BM kuruluşlarının desteğiyle Türkiye'de 70 adet teknik işbirliği projesinin uygulanmasına devam edilmiştir. Bu projelerde temel faaliyet alanları cinsiyet eşitliği, çevre, iyi yönetişimin sağlanması, yoksullukla mücadele, anne ve çocuk sağlığının iyileştirilmesi, çocukların ve gençlerin konumunun güçlendirilmesi ve program uygulama kapasitesinin geliştirilmesi gibi konular olmuştur.

2010 yılı Eylül ayı sonu itibarıyla Japonya Uluslararası İşbirliği Ajansı (JICA) desteğiyle uygulanmasına devam edilen teknik işbirliği projesi sayısı yedi iken Almanya ile gerçekleştirilen teknik işbirliği kapsamında üç adet proje uygulanmaktadır.

2010 yılı Eylül ayı sonu itibarıyla 40'ı Hindistan, 34'ü Singapur, 32'si Japonya, 32'si Malezya, 3'ü Pakistan ve 1'i İspanya tarafından olmak üzere ikili teknik işbirliği kapsamında Türkiye'ye 142 adet kısa dönemli kurs tahsis edilmiştir.

2. Temel Amaç ve Hedefler

Ülkemizin yaptığı kalkınma yardımlarında, Orta Asya, Balkanlar ve Afrika'da yer alan ülkeler başta olmak üzere az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin kalkınmalarına, bu ülkelerin ihtiyaçlarını, ülkemizin uzmanlaştığı alanları ve dış politika önceliklerini gözeterek bir anlayışla katkı sağlanmaya devam edilecektir. Güney-Güney işbirliği kapsamında, kamu kurumlarımızın öncülüğünde gelişmekte olan ülkelerle ortak çalışmalar yürütülecektir.

Uluslararası teknik işbirliği faaliyetlerine gönüllü kuruluşların ve özel sektörün katılımı teşvik edilecek ve bu alandaki faaliyetlere ilişkin bilgi ve veriler sistemli bir şekilde tutulacaktır. UNDP gibi çok taraflı uluslararası kalkınma kuruluşlarıyla bölgesel ve küresel işbirlikleri ulusal önceliklerle uyumlu şekilde artırılacaktır. Bu doğrultuda, UNDP ile ulusal, bölgesel ve küresel düzeyde işbirliğini artırmak amacıyla bir "Ortaklık Çerçeve Anlaşması" yapılması ve UNDP'nin özel sektörün kalkınma çalışmalarına katılımı alanında faaliyet gösteren Özel Sektör Birimine bağlı uluslararası bir merkezin İstanbul'da açılması çalışmaları sürdürülecektir.

3. Politika Öncelikleri ve Tedbirler

Öncelik/Tedbir	Sorumlu Kuruluş	İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar	Süre	Yapılacak İşlem ve Açıklama
Öncelik 127. Türkiye'nin yaptığı kalkınma yardımlarının niteliğinin artırılması ve kurumlar arası koordinasyonun iyileştirilmesi çalışmaları sürdürülecektir.				
Tedbir 304. Türkiye'nin az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere yaptığı yardımlar için ulusal öncelikler ve ülkelerin ihtiyaçları dikkate alınarak orta ve uzun vadeli stratejiler geliştirilecektir.	TİKA	Dışişleri Bakanlığı, DPT, Hazine Müsteşarlığı	Aralık Sonu	Kalkınma yardımları ülke özelinde, program bazlı ve ulusal dış politika öncelikleri dikkate alınarak gerçekleştirilecektir. Kalkınma Yardımlarının Paris Bildirgesi, Binyıl Kalkınma Hedefleri ve benzeri uluslararası kabul görmüş kalkınma ilkeleri

				ile uyumu geliştirilecektir. TİKA Teşkilat Kanununda, yapılacak değişiklik ile kuruluşun görevlerini daha etkin bir şekilde yürütmesi sağlanacaktır.
Tedbir 305. Türkiye'nin teknik yardım kapasitesinin belirlenmesi ve bu kapasitenin etkinlik değerlendirilmesine yönelik olarak verilerin elektronik ortamda girilmesi sağlanacaktır.	TİKA	Dışişleri Bakanlığı, DPT, Hazine Müsteşarlığı	Aralık Sonu	Ülkemizin teknik yardım kapasitesinin dış politika hedeflerine uygun olarak etkin bir şekilde kullanılması ve etkinlik değerlendirmesinin yapılması amacıyla TİKA tarafından hazırlanan Kalkınma Yardımları Kapasite Programı (KAP) ve Envanter Bilgi Formları (EBF) ve benzeri mekanizmaların etkin şekilde kullanılması sağlanacak ve Türkiye'nin Kalkınma Yardımlarının OECD raporlarında daha sağlıklı bir raporlaması yapılacaktır.
Tedbir 306. Kalkınma yardımları konusunda uygulayıcı kuruluşların kapasitesi artırılabilecektir.	TİKA	İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları	Aralık Sonu	Kalkınma yardımlarının üst düzeyde sektörel uzmanlık gerektiren uygulamalarında ilgili sektörel kuruluşların katılımı TİKA'nın koordinasyonunda artırılabilecek, bu amaçla söz konusu kuruluşlara yönelik eğitim programları gerçekleştirilecektir.
Tedbir 307. Dış Yardımlarla ilgili bir çerçeve yasa hazırlanacaktır.	Dışişleri Bakanlığı	Maliye Bakanlığı, DPT, Hazine Müsteşarlığı, TİKA	Aralık Sonu	Kalkınma yardımları alanındaki yasal sorunları gidermeye ve kurumlar arası koordinasyonu iyileştirmeye yönelik dış yardım yasa tasarısı taslağı hazırlanacaktır.
Öncelik 128. Türkiye'nin çok taraflı uluslararası kalkınma kuruluşlarıyla işbirliği artırılabilecektir.				
Tedbir 308. Ulusal öncelikler doğrultusunda BM ve diğer çok taraflı uluslararası kalkınma kuruluşlarıyla yapılan işbirlikleri geliştirilerek, uluslararası kalkınma çalışmalarına etkin katılım	Dışişleri Bakanlığı	DPT, TİKA, İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları	Aralık Sonu	Bölgesel ve küresel işbirliklerini artırmak amacıyla UNDP'nin özel sektörün kalkınma çalışmalarına katılımı alanında faaliyet gösteren Özel Sektör Birimine bağlı

sağlanacak ve görünürlük artırılacaktır.				uluslararası bir merkezin İstanbul'da açılması ve Güney-Güney İşbirliği (SSC) alanında Türkiye'nin faaliyetlerinin desteklenmesini de içeren bir "Ortaklık Çerçeve Anlaşması" yapılması çalışmaları sürdürülecektir. Ayrıca OECD gibi diğer uluslararası kuruluşlarla işbirliklerinin artırılmasına, belirlenen alanlarda ulusal ve uluslararası düzeyde kapasitenin iyileştirilmesine ve insan kaynaklarının geliştirilmesine yoğunlaşılacaktır.
--	--	--	--	---